

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM SANATI BİLİM DALI

**ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE KÜLTÜR POLİTİKALARI VE
SANATA YANSIMALARI (1946-1960)**

DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. İnci KUYULU ERSOY

Hazırlayan
Başak KATRANCI KASALI

İZMİR 2010

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum Çok Partili Dönemde Kültür Politikaları ve Sanata Yansımaları (1946-1960) adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

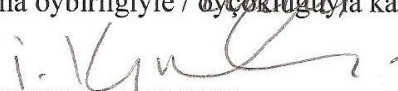

Başak KATRANCI KASALI

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 03/11/2010 tarih ve B.30.2.EGE.0.41.05.00-10-03 8115 sayılı kararı ile oluşturulan jüri Türk-İslam Sanatı anabilim dalı doktora öğrencisi Başak KATRANCI KASALI'nın aşağıda başlığı (Türkçe / İngilizce) belirtilen tezini incelemiş ve aday 25/11/2010 günü saat 10:30'da ^{90 dakika} süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/başarısız/düzeltilmesi gerekli olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

Prof.Dr.İnci KUYULU ERSOY

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltilme (6 ay süreli) ☐

Prof.Dr.Bozkurt ERSOY

Başarılı ☒

Başarısız ☐

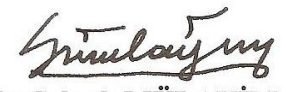
Düzeltilme (6 ay süreli) ☐

Doç.Dr.Semra DAŞCI

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltilme (6 ay süreli) ☐

Prof.Dr.Selçuk MÜLAYİM

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltilme (6 ay süreli) ☐

Doç. Dr.Mevlüt ÇELEBİ

Başarılı ☒

Başarısız ☐

Düzeltilme (6 ay süreli) ☐

Tezin Türkçe Başlığı : Çok Partili Dönemde Kültür Politikaları ve Sanata Yansımaları (1946-1960)

Tezin İngilizce Başlığı : Culture Politics in Multi Party and Effects on Art (1946-1960)

İÇİNDEKİLER

YEMİN BELGESİ.....	i
TUTANAK.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
I. GİRİŞ.....	1
II. 1946-1960 SİYASİ DURUM.....	13
A. 1946-1950.....	13
B. 1950-1954.....	25
C. 1954-1957.....	30
D. 1957-1960.....	38
III.CUMHURİYET ÖNCESİ KÜLTÜR VE SANAT.....	50
IV. CUMHURİYET DÖNEMİ KÜLTÜR VE SANAT.....	72
A. ATATÜRK DÖNEMİ KÜLTÜR VE SANAT(1923-1938).....	72
B. İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ KÜLTÜR VE SANAT (1938-1946).....	107
C. ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE KÜLTÜR VE SANAT (1946-1960).....	121
1. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ (1946-1950).....	121
2. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ (1950-1960).....	138
A) 1950-1960 ARASINDA DÜZENLENEN SERGİLER.....	171
B) 1950-1960 YILLARI ARASINDA GALERİCİLİK.....	199
C) 1946-1960 YILLARI ARASINDA YABANCI ÜLKELER İLE KÜLTÜREL İLİŞKİLER.....	203
D) 1950-1960 ARASINDA DÜZENLENEN FESTİVALLER.....	207
İ. 1950-1960 ARASINDA DÜZENLENEN ULUSLARARASI FESTİVALLAR.....	207
İİ. 1950-1960 YILLARI ARASINDA DÜZENLENEN YEREL FESTİVALLER.....	212
E) 1950-1960 DÖNEMİNDE BASIN-YAYIN.....	216
V. 1946-1960 ARASINDA İKTİDAR-SANAT İLİŞKİLERİ.....	220
VI. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	238
VII.KAYNAKÇA.....	261
VIII. EKLER.....	323
A. RÖPORTAJLAR.....	323
B. HÜKÜMET PROGRAMLARINDA KÜLTÜR (1946-1960).....	342
1. RECEP PEKER HÜKÜMETİ (07.08.1946-10.09.1947) (15. HÜKÜMET).....	342
2. İ.SAKA HÜKÜMETİ (10.09.1947-10.06.1948) (16. HÜKÜMET).....	345
3. 2.SAKA HÜKÜMETİ (10.06.1948-16.01.1949) (17. HÜKÜMET).....	346
4. GÜNALTA Y HÜKÜMETİ (16.01.1949-22.05.1950) (18. HÜKÜMET).....	347
5. 1.MENDERES HÜKÜMETİ (22.05.1950-09.03.1951) (19. HÜKÜMET).....	348
6. 2. MENDERES HÜKÜMETİ (09.03.1951-17.05.1954) (20. HÜKÜMET).....	349
7. 3. MENDERES HÜKÜMETİ (17.05.1954–09.12.1955) (21. HÜKÜMET).....	350
8. 4. MENDERES HÜKÜMETİ (09.12.1955-25.11.1957) (22. HÜKÜMET).....	351
9. 5. MENDERES HÜKÜMETİ (25.11.1957-27.05.1960) (23. HÜKÜMET).....	352
C. MİLLİ EĞİTİM ŞURALARINDA ALINAN KARARLAR (1946-1960).....	353
1. III. MİLLİ EĞİTİM ŞURASI (2-10 ARALIK 1946).....	353
2. IV. MİLLİ EĞİTİM ŞURASI (22-31 AĞUSTOS 1949).....	354
3. V. MİLLİ EĞİTİM ŞURASI (5-14 ŞUBAT 1953).....	355
4. VI. MİLLİ EĞİTİM ŞURASI (18-23 MART 1957).....	356

IX. RESİMLER	358
ÖZGEÇMİŞ.....	372
ÖZET.....	373
ABSTRACT.....	374

KISALTMALAR

A.B.D.:	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.:	Adı geçen eser
a.g.m.:	Adı geçen makale
a.g.t.:	Adı geçen tez
AICA:	International Association of Arts Critics
C.H.P:	Cumhuriyet Halk Partisi
C.M.P:	Cumhuriyetçi Millet Partisi
D.P:	Demokrat Parti
D.R.H.S:	Devlet Resim Heykel Sergisi
D.T.C.F:	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
H.P:	Hürriyet Partisi
ICOM:	International Council of Museums
İ.Ü.T.B.:	İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği
M.T.T.B:	Milli Türk Talebe Birliği
NATO:	North Atlantic Treaty Organization
T.B.M.M.:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.D.K:	Türk Dil Kurumu
T.M.T.F:	Türkiye Milli Talebe Federasyonu
K.K.K:	Kara Kuvvetleri Komutanı
S.S.C.B:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNESCO:	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
USIA:	United States Information Agency

ÖNSÖZ

Araştırmamıza konu olarak çok partili dönemde kültür politikaları ve bu politikaların sanata yansımalarını seçmemizde belirleyici etken 1946-1960 yılları arası kültür ve sanat ortamını, Demokrat Parti dönemi sanat olaylarını ayrıntılı olarak incelemek isteğidir. Bunu yaparken öncelikle birinci derece kaynaklar incelenmiş, ayrıca konu ile ilgili yayınlanmış kitaplara başvurulmuştur.

Çalışmamızın her aşamasında yaptığı yapıcı eleştiriler ve yönlendirmeleriyle bana yol gösteren değerli hocam, Sayın Prof Dr. İnci Kuyulu Ersoy'a, tez aşaması süresince düzenlenen tez izleme komitelerinde yer alan ve çalışmalarım boyunca yardımlarını ve desteğini esirgemeyen sayın hocam Doç. Dr. Semra Daşçı ve özellikle çalışmanın siyasi tarih ile ilgili olan kısımlarında yaptığı eleştiriler ve kaynak önerileri ile yol gösteren Sayın Doç. Dr. Mevlüt Çelebi'ye, dönem ile ilgili röportaj yapma isteğimi geri çevirmeyerek değerli vakitlerini bana ayıran ve sorularımı içtenlikle yanıtlayan Sayın Özdemir Altan ve Sayın Nüzhet Kutluğ'a, bu zorlu süreç boyunca yardımlarını gördüğüm ve desteklerini yanımda hissettiğim tüm bölüm hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca kaynaklara kolaylıkla erişebilmemi sağlayıp çalışmamı hızlandırmama yardımcı olan İzmir Milli Kütüphane ve Ahmet Prishtina Kent Arşivi ve Müzesi çalışanlarına, tez çalışmasının bir bölümünde yurt dışında bulunmamdan dolayı gerçekleştirmemin mümkün olmadığı bürokratik işlemlerin yürümesini benim için mümkün kılan sevgili arkadaşlarım Elif Gürsoy, Şebnem Tamcan Parladır ve Dr. Saim Parladır'a, çalışmalarım sırasında bana her zaman destek olan aileme, yardımlarından ve sabrından dolayı eşim Altuğ Kasalı'ya çok teşekkür ediyorum.

Başak KATRANCI KASALI

İzmir-2010

I. GİRİŞ

Kültürün kesin bir tarifi yapılamamakla birlikte çeşitli şekillerde açıklanmaya çalışılmıştır. Etimolojik açıdan bakıldığında zaman, Latince tarım anlamına gelen “cultura” kelimesinden geldiğini görürüz. Batı dillerinde “culture” olarak kullanılan bu kelimenin Osmanlıca karşılığı “hars”dır¹. En gelen tanımı ile kültür, insanın yarattıklarının tümüdür². Sosyologlar kültürü geniş anlamda ele alarak “kültür bir toplumun sanatını, mimarisini, müziğini, dansını, tiyatrosunu ve yazınıni belirtir” şeklinde bir tanımlama yaparken kimi yazarlar da daha dar anlamı ile kültürü “insanın beden ve zihninin değişmesiyle beraber kültür; insanların konuşma, düşünme, dinlenme ve yaratma yeteneklerinin gelişmelerini sağlayan toplumsal kuramların bütünüdür” şeklinde açıklamaktadır³.

Mc. Iver, kültür, yaşayış ve düşünüş tarzımızda, günlük münasebetlerimizde, sanatta, edebiyatta, dinde, sevinç ve eğlencelerimizde, tabiatımızda ifadesini bulur derken Wissler, kültürün bir topluluğun yaşama tarzı olduğunu söylemiştir. Thurnwald, bir toplulukta örf ve adetlerden, davranış tarzlarından, teşkilat ve tesislerden meydana gelen ahenkli bütün olduğunu savunmuş, E. Sapir, kültürün insanın hayatında içtimai yoldan tevarüs ettiği maddi ve manevi her unsuru ihtiva ettiğini söylemiştir. Cohen, genel olarak inançlar, değer hükümleri, örf ve adetler, zevkler, kısaca insan tarafından yapılmış ve yaratılmış her şey olduğunu ve Wolf, bir millet fertlerinin iştirak halinde bulunduğu manevi hayat olduğunu söylemiştir⁴. Tylor ise kültürü şu şekilde tarif eder: kültür; bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, geleneklerden ve insanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği tüm yeteneklerden, değer ve ürünlerden oluşmuş karmaşık bir bütündür⁵.

Türkiye’ye baktığımızda Ziya Gökalp kültürü şöyle tarif etmiştir: “Bir medeniyet müteaddit milletlerin müşterek malıdır. Çünkü her medeniyeti, sahipleri olan müteaddit milletler, müşterek bir hayat yaşayarak vücuda getirmişlerdir. Bu sebeple her

¹ Çeçen, A., *Kültür ve Politika*, Hil Yayınları, İstanbul, 1984, s. 9.

² Kongar, E., *Kültür Üzerine*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1984, s. 16.

³ Çeçen, A., a.g.e, s. 9.

⁴ Bilgiç, E., *Milli Kültür Davamız*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1986, s. 42.

⁵ Çeçen, A., a.g.e, s. 44.

*medeniyet, mutlaka beynelmileldir. Fakat bir medeniyetin her millette aldığı hususi şekilleri vardır ki, bunlara hars adı verilir”*⁶.

Sanatsal kültürün kaynaklarına baktığımızda bunlar edebiyat, sanat, felsefe, tiyatro ve folklor olarak kabul edilmektedir⁷.

Kültür politikası ise bir ülkede kültürlerin ve kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi için kültürle ilgilenen devlet kuruluşlarının, bakanlıkların, yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin, vakıfların, derneklerin, üniversitelerin kültür alanlarında izledikleri politikalaradır. Halkın kültürel yaşama katılabilmesi için elverişli koşulların yaratılması, toplumda her kişiye yaratıcılığını ortaya koyması ve geliştirmesi için alınan önlemler, kurulan örgütler, sağlanan ekonomik ve sosyal kolaylıklardır⁸.

Dünyada kültür ve politikanın ilişkilerine baktığımız zaman çeşitli dönemlerden ilginç örneklerle karşılaşır, kültür ve politikanın her zaman iç içe olduğunu fark ederiz.

1917 Ekim Devrimi ile Rusya’nın teokratik yönetimi yıkılmış, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri’nde halkın iktidarının kurulması, Avrupa’daki tüm sosyal, ekonomik, siyasal değer ve inançları derinden sarsmıştır. Bu dönemde yönetsel değerler ile sanatsal, düşünsel işleyişler de değişmeye başlamış, sanatta, “devrimci sanat” ve “bireyci sanat” olmak üzere iki eğilim belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Konstrüktivizm, 1917 Devrimi’nin destekleyicisi olmuş, devrimin Leninist aşaması ile uyumlu ve verimli bir işbirliği kurmuştur. Ancak Lenin’in ardından, Komünist Partisi’nin sanat konusundaki tutumu ile uyuşamaz ve Konstrüktivizm, 1930’ların Stalinist yönetiminde, Marksizim dışı ve formalist olarak dışlanır⁹. 1932 yılında Komünist Merkez Komitesi, Edebiyat ve Plastik Sanatlarla ilgili bütün işçi kuruluşlarını kapatmıştır¹⁰.

Rusya’da bir dönem, sanat ve edebiyat iktisadi kalkınmanın bir aracı olarak kullanılmak istenmiş ve yalnızca traktörün yararlarından bahseden şiirler ya da kolhoz

⁶ Bilgiç E., a.g.e, s. 42-43.

⁷ Çeçen, A., a.g.e, s. 16.

⁸ Topuz, H., *Dünyada ve Türkiye’de Kültür Politikaları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s. 7.

⁹ Şimşek, A., *Siyasal Tarih Sürecinde Sanat ve İktidar*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 174-181.

¹⁰ Kabaş, Ö., “Politikada Sanat Bilinci”, *Toplumbilim*, S.4, Haziran 1996, Bağlam Yayınları, İstanbul, s. 55.

hayatını öven romanlar yazılmıştır. Sömürgecilikten kurtulan ülkelerde yapılan zulümleri ve milletin kurtuluş mücadelesini anlatan eserler teşvik görür¹¹.

Nazi sanatı, Nazi Almanya'sının kurumsallaşmış sanatı, “yoz sanata” karşı geliştirilmiştir¹². Almanya’da Hitler 1937 yılında Dejenere Sanat Sergisi’nin açılışında yaptığı konuşmada:

“Bizim sıhhatli ve yozlaşmamış halkımız yaşamdan uzak ve doğaya karşı bir sanata artık hoşgörülü olamazlar. Bu dejenere sanat yıkıcıdır, doğal ve halk gibi olan her şeyin hayati düşmanı olan yıkıcı Marksizm’de kökünü bulur. Şimdiden sonra artık, kültürümüzde parçalanmaya yönelik her öğeye karşı bir temizlik kampanyasına insafsızca girişeceğiz” diyerek modern sanata adeta savaş açmıştır.

Bu aynı zamanda Alman halkına, sergileyecekleri “sanat Vandallarını” yargılamaları için bir çağrıdır. Bu amaç ile açılan sergilerin Vandallarından bazıları: Kollwitz, Dix, Kokoscha, Barlach, Beckmann, Klee, Kandinsky’dir. “*Sanatın Bolşevik sanatı olarak niteliğini ortaya çıkarıp, maskesini düşürün*” denilmekteydi. Bunun nasıl yapılacağı ise “*sanatçılar, resimlerinin yanına bağlanmalı ve geçen halk da yüzlerine tükürmelidir*” denilerek açıklanmıştır¹³. Hitler döneminin İçişleri Bakanı Wilhelm Frick öncülüğünde “Alman Sanatçıların Hükümetten Beklentileri” isimli manifesto hazırlanmıştır. Bu manifestoda milli Alman sanatının önemi üzerine durulmuş, bu özelliğin bulunmadığı eserlerin yok edileceği ve eserleri sergileyen müze yöneticilerinin de işten çıkarılacağı duyurulmuştur¹⁴.

Hitler Alman müziğini de tasfiye etmiş, çeşitli müzik türleri “soysuz” veya “Yahudi” müziği olarak isimlendirilmiştir. Hazırlanan “Yahudi Besteci ve İcracıları Sözlüğü” tüm kurumlara dağıtılmış ve bu kişilere dikkat edilmesi istenmiştir. Hitler, “Milliyetçi Toplumcu Almanya’yı tanımak isteyen, Wagner’i tanımalıdır” derken bir yandan da Mendelssohn, Schoenberg, Hindemith gibi isimler yasaklanmıştır. Bu dönemde Almanya’dan göç başlar, Paul Hindemith, Hans Eisler, Kurt Weil, Arnold

¹¹ Güngör, E., “Dünden Bugüne Geçiş”, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980, s. 129.

¹² Kreft, L., “20. Yüzyılda Sanat ve Siyaset”, *Sanat-Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 191.

¹³ Kabaş, Ö., a.g.m., s. 53.

¹⁴ Öndin, N., “Cumhuriyet’in Kültür Politikası ve Sanat”, *Sanat Dünyamız*, S.89, YKY, İstanbul, 2003, s. 153.

Schoenberg, Adolf Bush, Rudolf Serkin, Lotte Lehman, Kleiber, Klemperer, Bruno Walter, Marlene Dietrich ülkeden ayrılan isimler arasındadırlar¹⁵.

1930'lu yıllarda Almanya'da görülen Nazi rejimi dolayısıyla özellikle Yahudi bilim adamlarının işlerine son verilmiştir. Bu rejimden dolayı ülkesinden ayrılmak durumunda kalan bilim insanları dünyanın çeşitli ülkelerine dağılmışlar ve bir kısmı da Türkiye'ye gelmiştir. Bu isimlere örnek olarak Leopold Levy, Bruno Taut, Rudolf Belling, Paul Hindemith'i verebiliriz.

Bunlar olurken bir yandan da sosyal-demokrat politikacı Fritz Hesse, Bauhaus'u Nazilere karşı yaşatabilmek için mücadele vermiştir¹⁶.

Amerika'daki gelişmelere baktığımızda, 1956 yılında ilginç bir olayla karşılaşırız. Sports Illustrated dergisi, Avustralya'da düzenlenen olimpiyat oyunları sırasında sergilemek üzere, USIA için "Sanatta Spor" isimli uluslararası bir sergi düzenlemiştir. Ancak, serginin yurt içinde sergilenmesi sırasında Teksas'da gösterilmesinin ardından iptal edilmek durumunda kalmıştır. Nedeni ise Dallas'taki "Vatan Cephesi Konseyi"nin sergideki dört sanatçının geçmişte komünist eylemlerde bulunmuş olmalarını gerekçe göstererek sergiye karşı çıkmalarıdır¹⁷.

Bir diğer örnek ise, New York'da American Federation of Arts ve USIA tarafından düzenlenmek istenen Yüz Amerikan Sanatçı isimli ve yine uluslararası nitelikte bir sergidir. Katılan 10 adet sanatçının "sosyal tehlike" ve "kabulü olanaksız" olarak değerlendirilmeleri nedeniyle iptal edilmiştir. Bunun üzerine Amerikan Federation of Arts yaptığı açıklamada "*sanat eserleri, sanatçıların politik ve toplumsal görüşleri açısından değil kendi sanatsal değerleri açısından yargılanmalıdır*" diyerek, bir daha devletle işbirliği yapmayı reddetmiştir¹⁸.

Devletin, siyasal iktidarların sanat ve kültüre olumlu ve olumsuz etkileri 60'lı yıllardan önce de gündemde olmasına rağmen, bir kavram olarak "kültür politikaları" ismini almaları ilk kez 60'lı yıllarda UNESCO toplantılarında ortaya atılmıştır ve yaratıcısı o dönemdeki UNESCO Genel Müdürü Rene Maheu'dur. Kültür politikalarını

¹⁵ Kongar, E., *Demokrasi ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 19.

¹⁶ Kabaş, Ö., a.g.m., s. 53-54,63.

¹⁷ Kabaş, Ö., a.g.m., s. 59.

¹⁸ Kabaş, Ö., a.g.m., s. 59.

1948’de kabul edilen İnsan Hakları Bildirgesinin 27. Maddesinde yer alan kültür hakkı kavramına dayandırmıştır. Bu maddeye göre her kişinin toplumun kültürel yaşamına özgürce katılma hakkı vardır. Maheu her insanın eğitim hakkı, çalışma hakkı olduğu gibi bir de kültür hakkı olduğunu savunmuştur, insanların bu haktan yararlanabilmeleri için kültür politikaları aracılığı ile birtakım araçların sağlanması gerekmektedir¹⁹.

UNESCO kültür politikalarını 60’lı yıllarda gündemine getirmiş ve ilk olarak 1967 yılında Monako’da ve 1968’de Budapeşte’de toplantılar düzenlenmiştir. Aynı yıl toplanan genel konferansta kültür politikalarının çalışma programına alınması kararlaştırılmıştır. Bu kararın ardından 1969’da Paris ve Dakar’da birer uzman toplantısı düzenlenir, kültür politikaları adlı bir dizi araştırma yayınlanır. 24 Ağustos-2 Eylül 1970’de Venedik’te hükümetlerarası bir kültür politikaları konferansı toplanır. Konferansa 88 devlet katılmış, Türkiye’yi Prof. Bedrettin Tuncel temsil etmiştir. Bu konferans ile ilk kez kültür politikaları devletlerarası bir konferansın konusu olmuş; uluslararası kültür ilişkileri değil, devletlerin kendi kültür konuları gündeme gelmiş ve hükümetlerin kendi vatandaşlarına yönelik öneriler getirilmiştir. Venedik’te toplanan konferansta kültür politikalarının amacının devletin kültüre ve sanata yön vermesi değil, kültürel olaylara yön vermeden, sanatçıların çalışmalarına karışmadan, kamusal güçlerin kültürü desteklemesi, gelişmelerine yardımcı olması gerektiği görüşü tartışılmıştır. Alınan kararlar şöyledir:

Devlet, yaratıcı sanatçıların, kültür politikalarının oluşturulmasında ve uygulamasında katkılarını sağlamalı; devletler yaratıcı sanatçıların yeteneklerinin geliştirilmesine yardımcı olmalı; öğretim üyelerinin eğitiminde ve sürekli eğitimde sanat ve kültüre yer ayrılmalı; geniş kitlelerin yaratıcı kültüre katılımını sağlamak için devlet sivil toplum örgütleriyle sıkı bir işbirliği kurmalı; kültürel amaçlı vakıfların kurulup gelişmeleri için devlet yasal önlemler almalı; devlet ulusal bütçenin yeterli bir oranını kültürel gelişmeye ayırmalıdır; devlet yaratıcı- sanatçıların anlatım özgürlüğüne engel olmayacak biçimde sinema filmlerinde ve TV programlarında eğitici ve ahlaki ilkelere saygı gösterilmesini isteyebilmelidir²⁰.

Venedik konferansının ardından UNESCO, programına bölgesel konferansları almış ve ilk konferans 19-28 Haziran 1972’de Helsinki’de toplanmıştır. Bu konferansta Türkiye’yi Prof. Bedrettin Tuncel, kültürden sorumlu devlet bakanı İsmail Arar,

¹⁹ Topuz, H., a.g.e., s. 8-9.

²⁰ Topuz, H., a.g.e., s. 10-12.

Büyükelçi Hamit Batu ve Ömer Ersun temsil etmiştir. Helsinki konferansında şu kararlar alınmıştır:

Devletler sendika örgütlerinin, kadın ve gençlik topluluklarının, kooperatiflerin kültürel gelişme için katkılarının sağlanmasına çalışırlar; devletler, yaratıcı nitelikteki çalışmaların korunması ve değerlendirilmesi için gerekli önlemleri desteklerler; kültür kavramının geliştirilmesi yalnız kültür haklarının tanınması demek değildir, bu hakların kullanılması kültür politikalarıyla sağlanır; devlet bütün halkın bu haklardan yararlanabilmesi için kültür politikalarını oluşturur; kültürel gelişme genel anlamda gelişmenin tamamlayıcı bir bölümü değil, ilerlemenin hedefidir; devlet tüm toplumun tinsel düzeyini yükseltmek, hümanist değerleri güçlendirmek ve kültürle demokratik bir içerik kazandırabilmek için yeni önlemler almalıdır; devlet kültür hakkının güven altına alınmasını, ulusal ve evrensel kültür hazinelerine, hiçbir ayırım yapılmadan herkesin ulaşabilmesini sağlamalıdır; kırsal kesim insanların kültüre ulaşmalarına özen gösterilmelidir; devlet, ulusal kültürleri, halklar arasında düşmanlıkları ve kinleri körükleyecek, savaş, şiddet eylemleri ve ırkçılığı kışkırtacak ürünlere karşı korumalıdır; devlet gençlere her halkın kültürünün saygıya değer olduğunu aşılmalı, başka halkların kültürlerini hor görmelerini önleyecek bir eğitim vermelidir; kitle iletişim araçlarının kültürler üzerindeki etkilerini değerlendirmeli ve bunların olumlu yönlerde kullanılmasına katkı sağlamalıdır; çevre politikalarının kültürel etkilerini araştırmalıdır; mesken yapımında tekdüzelğe karşı çeşitliliği korumalıdır; sanatçılarla toplum arasındaki diyalogun iyileşmesine katkıda bulunmalıdır; kamusal yapılarda, üretim masraflarının belirli bir oranının dekorasyona ayrılmasını sağlamalıdır; göçmen azınlıkların kültürel sorunlarına eğilmelidir²¹.

Helsinki konferansından sonra sırası ile şu konferanslar düzenlenmiştir: Asya Kültür Politikaları Konferansı, Endonezya, 1973; Afrika Kültür Politikaları Konferansı, Gana, 1975; Latin Amerika Kültür Konferansı, Kolombiya, 1978; Arap Ülkeleri Kültür Politikaları Konferansı, Irak, 1981; Kültür Politikaları Dünya Konferansı 26 Temmuz-6 Ağustos 1982, Meksika²². Kültür Politikaları Dünya Konferansı'nda Türk kültürünün kaynakları şu şekilde sıralanmıştır: Orta Asya kökenli Türk kültürü, İslam uygarlığı, Ön Asya (Anadolu) kültürleri, Çağdaş Batı kültürü²³.

Anıl Çeçen, “Kültür ve Politika” isimli kitabında devlet ve sanat ilişkisinden bahsederken, “*devlet, gerçekten demokratik düşünce üzerine kurulmuşsa, kültür ve*

²¹ Topuz, H., a.g.e., s. 12-14.

²² Topuz, H., a.g.e., s. 14.

²³ Kantarcıoğlu, S., *Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991, s. 151.

sanat politikaları da özgürlükçü bir yaklaşım içinde ele alınırken; demokratik olmayan baskıcı rejimlerde kültür ve sanat politikası sınırlayıcı ve baskıcı niteliklere sahiptir. Bu tür politikalar, yönlendirici ve güdümleyici yapılara dönüşebilirler”²⁴ demektedir.

Devlet ve toplum biçimleri, demokrasiler ve otoriter rejimler olarak ikiye ayrılmaktadır. Devletin demokratik düşünce ve sistem üzerine kurulduğu durumlarda kültür ve sanat politikaları da özgürlükçü bir yaklaşım içinde ele alınmaktadır. Kültürün istenildiği gibi gelişme gösterebilmesi için özgür bir ortama ihtiyacı vardır. Demokratik olmayan baskıcı rejimlerde kültür ve sanat politikası da baskıcı niteliklere sahiptir. Böyle politikalar yönlendirici ve güdümleyici yapılara dönüşebilmektedir²⁵.

Çok partili siyasal düzenlerde, siyasal partiler kültürel konularda ayrıntılarıyla görüş sahibi olmak durumundadırlar. Tüm ülkelerde siyasal partilerin sanata karşı olan tutumları incelendiği zaman sağ partiler ile sol partiler arasında fark olduğu ortaya çıkmıştır. Sağ partiler ve bu partiler tarafından oluşturulan siyasal iktidarlar, sanatı toplumsal yapıdan soyutlarken, sol partiler ise programlarında kültür ve sanata geniş yer ayırmışlardır. Bunu Türkiye örneği ile açıklamak gerekirse, programlarında kültür ve sanata en çok yer veren parti C.H.P olmuştur²⁶. Sağa dönük yönetimlerde Osmanlı ve İslam kültürü; sola dönük yönetimlerde ise Anadolu ve halk kültürü öne çıkmıştır²⁷.

Çalışmamızda çok partili döneme geçiş ile birlikte, 1946 yılından itibaren 1960 yılı askeri müdahalesine kadar geçen süreçte, tek partili döneme kıyasla, hükümetlerin sanata ve sanatçıya olan tutumunda bir değişiklik olup olmadığı, olduysa bu değişimin ne yönde olduğu, kültür ve sanat politikalarının sanata olan etkileri araştırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla hazırladığımız *Çok Partili Dönemde Kültür Politikaları ve Sanata Yansımaları (1946-1960)* başlıklı çalışmamızın ilk bölümünde 1946-1960 yılları arası siyasi gelişmeler, tek partili hayattan çok partili hayata geçiş, Demokrat Parti iktidar yılları incelenmiştir. Bu şekilde siyasi hayatın incelenmesinin nedeni, dönemin kültür-sanat hareketlerini incelerken siyasi hayat konusunda bilgi sahibi olmanın gerekliliğidir. Bölüm kendi içerisinde 1946-1950, 1950-1954, 1954-1957,

²⁴ Çeçen, A., a.g.e., s. 17.

²⁵ Çeçen, A., a.g.e., s. 17.

²⁶ Çeçen, A., a.g.e., s. 67.

²⁷ Çeçen, A., a.g.e., s. 94.

1957-1960 şeklinde alt başlıklara ayrılmıştır. Bu şekilde bölümlendirilmesinin nedeni seçim tarihlerinin esas alınmasıdır. Son olarak 27 Mayıs askeri müdahalesi ile bu bölüm sonlandırılmıştır.

Ardından gelen bölümde kültür ve sanat olayları ele alınmış, öncelikle Cumhuriyet öncesi kültür ve sanat ortamı incelenmiş, ardından Atatürk dönemi, İsmet İnönü dönemi, çok partili hayata geçiş ve Demokrat Parti dönemi olarak bölümlenerek, Demokrat Parti dönemi de kendi içinde çeşitli alt başlıklara ayrılmıştır. Cumhuriyet öncesi kültür ve sanat ortamı ile başlanmasının nedeni sanatta batılılaşmanın bu dönemde başlamış olması ve incelediğimiz dönemde de izleri olmasıdır. Bu bölümde öncelikle 15-16.yüzyılda Osmanlı kültür ve sanat ortamından kısaca bahsedildikten sonra sırası ile Tanzimat Dönemi, I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet dönemleri ele alınmıştır.

Atatürk ve ardından gelen İsmet İnönü dönemlerinde görülen kültür ve sanat hareketleri kronolojik bir düzen içerisinde verilmiştir. Atatürk Dönemi (1923-1938) başlıklı bölümde, dönemin kültür-sanat hareketleri incelenmiş, başta resim sanatı olmak üzere, diğer sanat dalları da ele alınarak dönemin bir dökümü yapılmaya ve devletin sanata katkısı araştırılmaya çalışılmıştır. İsmet İnönü (1938-1946) başlıklı bölüm Atatürk'ün ölümü ile başlayıp çok partili hayata geçilmesi ile son bulmaktadır. Bu bölümde de bir önceki bölümde olduğu gibi kültür ve sanat hareketleri resim başta olmak üzere ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Her iki dönem de incelenirken, Halkevleri, Köy Enstitüleri gibi kültürel açıdan öne çıkan hareketler ayrıntılandırılarak açıklanmıştır. Çok Partili Dönem (1946-1950) başlıklı bölümde tek partili dönemin ardından gelen bu yeni dönemde kültürel faaliyetler incelenmiştir. Bu bölüm ve ardından gelen Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) başlıklı bölümler tezin ana konusunu oluşturduğu için daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Demokrat Parti (1950-1960) dönemi kendi içerisinde çeşitli alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Sergiler başlığı altında 50-60 yılları arasında açılan sergilerin bir dökümü yapılmıştır. 1950-1960 yılları arasında galericilik başlığı altında bu süreçte sayıları oldukça artan özel galeriler incelenmiştir. Ayrıca bir başlık olarak ele alınmasının nedeni bu dönemde galeri sayısındaki gözle görülür artıştır.

1950-1960 yılları arasında yabancı ülkeler ile kültürel ilişkilerde ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Bu yapılırken, dönemin ikili kültür anlaşmalarının, yabancı ülkeler ile olan ilişkilere etkileri araştırılmaya çalışılmıştır.

1950-1960 yılları arasında düzenlenen yerel ve uluslararası festivaller bölümünde ise bu 10 yıllık süreçte Türkiye'nin katıldığı uluslararası festivaller ve bu festivallerin mahiyetleri ile Türkiye'de düzenlenen yerel festivaller incelenmiştir.

Demokrat Parti dönemi başlığı altında ele alınan son konu 1950-1960 döneminde basın-yayındır. Bu bölümde dönemin basınına, iktidarın bakışı, iktidar ve basın ilişkisi araştırılmıştır.

1946-1960 yılları arası iktidar-sanat ilişkilerini incelediğimiz bölümde çok partili döneme geçiş ve D.P. döneminde sanat ve sanatçıların devlet ile olan ilişkileri ele alınmıştır. Sanatın her dalından örnekler verilmeye çalışılarak sanat ve sanatçıya yaklaşım, eğer varsa uygulanan baskılar incelenmiştir. Mektuplar, yazışmalar belge olarak sunulmuştur. Sanatçılara ait ve o dönemi anlatan kitaplar araştırılmış ve bu kitaplardan faydalanılmıştır.

Değerlendirme-sonuç kısmında, araştırmalarımız ışığında çok partili dönem ile birlikte sanata ve sanatçıya bakış açısında bir değişiklik olup olmadığı, eğer olduysa ne yönde olduğu irdelenmeye çalışılmıştır.

Ekler bölümünde; 1946-1960 yılları arasında kurulan hükümetlerin programları, Özdemir Altan ve Nüzhet Kutluğ ile yapılan röportajlara yer verilmiştir. Kutluğ ve Altan ile röportaj yapılmasının nedeni, tezin kapsadığı dönemi yaşamış sanatçılar olmalarıdır. Başka sanatçılar ile de görüşülmek istenmiş ancak olumlu cevap alınamamıştır.

Çalışmanın sonunda yer alan resimler bölümünde ise, 1946-1960 yılları arasında soruşturmalara neden olan eserlerden bir seçki sunulmuştur. Bunların arasında seramikler, karikatürler olduğu gibi sanatçılar ile ilgili gazete haberlerine de yer verilmiştir.

Araştırmayı yaparken dönemin gazete ve dergileri taranmıştır. Gazeteler; Ulus, Cumhuriyet, Zafer, Vatan, Dünya'dır. Dergiler; Akbaba, Akis, Ankara Sanat, Ar,

Arkitekt, Çığır, Dolmuş, Eser, Forum, Görüş, Güzel Sanatlar, Hayat, İnsan, İstanbul, Kültür ve Sanat, Mavi, Milliyet Sanat, Merdiven, Sanat Çevresi, Sanat Dünyası, Son Mavi, Toplumbilim, Türkiye’de Sanat, Ufuklar, Ülkü, Varlık, Yaşayan Sanat, Yedi Gün, Yeni Boyut, Yeni İstanbul, Yenilik, Yeni Ufuklar’dır. Ayrıca T.B.M.M. Tutanak Dergisi, T.B.M.M. Zabıt Cerideleri, T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, T.B.M.M. Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi, T.C. Resmi Gazete ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nden belgeler taranmıştır.

Kaynakçamız kendi içerisinde arşiv belgeleri, yayınlanmış belgeler, incelenmiş eserler, canlı kaynaklar, elektronik dergiler, web siteleri şeklinde bölümlendirilmiş, ayrıca kaynakçanın sonunda yararlanılan dergi ve gazete isimleri liste halinde verilmiştir. Yararlandığımız eserler arasında yazarı belli olmayan makale ve kitapların sayısı oldukça fazladır. Bu eserler makale başlığına veya kitap ismine göre alfabetik sıra ile verilmiştir.

Dönemin siyasi hayatının incelendiği birinci bölümde yararlanılan kitaplardan bazıları; Mustafa Doğan (hz.), *Adnan Menderes’in Konuşmaları*, C.1-2, Ekicigil Yayınları, İstanbul, 1957; Metin Toker, *İsmet Paşayla 10 Yıl*, C.1-2-3, Akis Yayınları, Ankara, 1966; Feroz-Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976; Ahmet Demirel, *“İsmet İnönü-Defterler (1919-1973)*, C.1-2, YKY, İstanbul, 2001; Cem Eroğul, *Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001; Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003; Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul, 2007; Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007; Feroz Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008; Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008. Ayrıca bu bölüm hazırlanırken C.H.P ve D.P’nin parti programları ile tüzükleri de incelenmiştir.

Kültür ve sanat ortamının incelendiği ikinci bölümde kullanılan başlıca kaynaklar; İ. H. Baltacıoğlu, *Demokrasi ve Sanat*, İstanbul, 1931; Abdülhak Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1943; Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I, 1945; Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II, 1952; Mustafa Cezar, *Sanatta*

Batiya Açılış ve Osman Hamdi, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1971; Anıl Çeçen, *Kültür ve Politika*, Hil Yayınları, İstanbul, 1984; Abdülhamit, *Siyasi Hatıratım*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1987; S. Kantarcıoğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür*, Ankara, 1990; S. Mülayim, *Cumhuriyet'in Kültür ve Sanat Kronolojisi*, İstanbul, 1998; Hıfzı Topuz, *Dünyada ve Türkiye'de Kültür Politikaları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998; A. Akay, *Sanatın Sosyolojik Gözü*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2001; Nilüfer Öndin, *Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat (1923-1950)*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003.

İktidar, sanat ve sanatçı ilişkilerinin ele alındığı bölümde incelenen başlıca kaynaklar ise Çetin Yetkin, *Siyasal İktidar Sanata Karşı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1970; M. Şehmus Güzel, *Abidin Dino*, C.1-2-3, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007; Yasin Kayış, *Demokrat Parti Döneminde Siyasi Karikatür*, Libra Yayınları, İstanbul, 2009.

Tezimizde ağırlıklı olarak yer verdiğimiz kitaplara yakından baktığımızda şunları söyleyebiliriz:

Tez çalışmamız ile yakın içeriklere sahip kitaplardan Nilüfer Öndin, *Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat (1923-1950)* başlıklı çalışma, kültür politikalarını 1923-1950 yılları arasındaki dönemde ele almaktadır. 1800-1923 yılları arasının incelenmesinin ardından sırası ile Mustafa Kemal Atatürk Dönemi, İsmet İnönü dönemi ve Çok Partili Döneme Geçiş bölümleri ile söz konusu periyotlarda kültür ve sanat hareketleri ele alınmıştır. Çok Partili Döneme Geçiş (1946-1950) başlığı altında bu dönemde kültür ve sanattan kısaca bahsedilmiş, Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü dönemleri gibi ayrıntılandırılmamıştır.

Çetin Yetkin'e ait, *Siyasal İktidar Sanata Karşı* isimli çalışmada öncelikle siyasal ve ekonomik gelişmeler ele alınmakta, daha sonra ise sırası ile siyasal iktidarların edebiyat, tiyatro, sinema, güzel sanatlar ve karikatüre karşı içinde bulundukları tutumlar incelenmektedir. Çalışmada çok sayıda belgeye yer verilmiştir. Yazar, kitabın önsözünde bu eseri meydana getirmesinin nedenini şöyle açıklamıştır:

“Çocukluğumuzda bir yerden Sabahattin Ali'nin Kağnı'sını bulmuştuk. ‘Aman, at onu! Kimse görmesin!’ dediler. Lisede öğrenciyken de Nazım Hikmet'in şiirlerini daktiloya çekmeye

korkardık da, birkaç arkadaş gizli gizli ezberlemeye çalışırdık. Bu korkumuzda haksız değildik: örneğin daha sonra öğrenecektik ki, İstanbul Erkek Lisesi'nden bir öğrenci Nazım Hikmet'in şiirlerini daktiloya çekti diye bir yıl hapse mahkum edilmişti!

Büyük bir hikayecinin kitaplarını ve dünyanın belki de en büyük şairinin şiirlerini, bir suç işliyormuş gibi, gizli gizli, çekine çekine, okumak!...

Bu kitap, biraz da bu nedenle yazıldı”.

Yasin Kayış, *Demokrat Parti Döneminde Siyasi Karikatür* isimli çalışma 1950-1960 dönemi siyasi gelişmelerini, siyasi karikatürlerde ele alınan başlıca konuları, mizah dergilerinin yayın politikalarını inceledikten sonra, Ratip Tahir Burak ve Turhan Selçuk ile ilgili ayrıntılı bilgi vermektedir.

Tezimizde ayrıca Mustafa Doğan (hz.), *Adnan Menderes'in Konuşmaları*, C.1-2, Ekicigil Yayınları, İstanbul, 1957; Mükerrer Sarol, *Bilinmeyen Menderes I-II*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1983; Süleyman İnan, *Adnan Menderes*, Libre Yayınları, Ankara, 2006; Şevket Çizmeli, *Menderes Demokrasi Yıldızı?*, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2007; Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı* isimli kitaplardan yararlanılmıştır.

II. 1946-1960 SİYASİ DURUM

A. 1946-1950

Türkiye’de daha önce de 1908-1913 ve 1923-1925’te olmak üzere çok partili hayata geçiş denemeleri olmuştur. Bu nedenle Türkiye’de çok partili demokratik hayata geçişi 1946’dan başlatmak tam olarak doğru tarih aralığını vermeyebilir²⁸. 1925 yılında Kürt isyanı gibi hareketler karşı devrimci güçlere olan korkunun doğmasına yol açmış ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır. Ağustos 1930’da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası ise 17 Kasım 1930’da kendini feshetmiş ve C.H.P 1946 yılına kadar tek siyasi parti olarak kalmıştır. 1929 ekonomik krizi de tek parti sisteminin güçlenmesine ve gelişmesine yol açmıştır.

10 Kasım 1938’in ertesi günü Meclis, İsmet İnönü’yü Cumhurbaşkanı seçmiştir. 26 Aralık 1938’de toplanan Olağanüstü Kongrede, parti tüzüğü İnönü’nün sürekli partinin genel başkanı olabileceği şekilde değiştirilmiştir. Yine aynı kongrede Atatürk partinin kurucusu ve ebedi başkan olarak kabul edilmiş ve İnönü, Milli Şef ünvanı almıştır²⁹.

1939 yılında toplanan V. Kurultay’ın kararıyla mecliste bir grubun muhalefette kalmasına ve hükümeti eleştirmesine izin verilmiştir. Bu amaçla kurulan yapay muhalefet grubu “Müstakil Grup” başlangıçta 21 kişiden oluşmuş, bu sayı 1943 yılında toplanan 6. kurultayda 35’e çıkarılmıştır. Ancak, bu grup beklentileri karşılayamamış, kuruluş nedenlerinden olan eleştiri işlevini yerine getirememiştir. 1946 genel seçimleri öncesinde toplanan II. Olağanüstü Kurultay’da “Müstakil Grup” kaldırılmıştır³⁰.

18 Ocak 1940’da kabul edilen Milli Korunma Yasası, savaş yıllarının neden olduğu ekonomik zorluklardan dolayı hükümete fiyatları kontrol etmek, üretimi devam ettirmek için madenlerde zorunlu çalıştırma gibi olağanüstü yetkiler vermiştir. Mevcut durum nedeniyle hükümet olağanüstü tedbirlere başvurmuş ve Varlık Vergisi’ni

²⁸ Zürcher, E. J., *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 317.

²⁹ Ahmad, F., *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul, 2007, s. 17-22.

³⁰ Tunçay, M., “Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1950)”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.8, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2023-2024; Ahmad, F., a.g.e., s. 24.

uygulamaya karar vermiştir³¹. Kasım 1942 tarihli Varlık Vergisi savaş sırasında servet biriktirenleri, özellikle gayri Müslimleri ve büyük çiftlik sahiplerini vergilendirmek için çıkarılmıştır³². Vergi gelirlerinin %70'i İstanbul'da toplanmış bunun da %65'i gayrimüslimlerden alınmıştır. Hükümet vergisini vermeyenleri zorunlu çalışma kamplarına göndererek ödeme baskısını arttırmıştır³³. 1925 yılında kaldırılan aşar vergisi, 1943 yılında Ayniyat Vergisi olarak yeniden alınmaya başlanmıştır³⁴. 1945 yılında C.H.P tarafından Çiftçiyi Topraklandırma Kanun Tasarısı hazırlanmış, 14 Mayıs'ta tasarı meclise sunulmuş ve 11 Haziran'da kabul edilmiştir. Kanunun amacı, toprağı olmayan ya da yetmeyen çiftçiye toprak ve araç vermek, tarımsal alanda verimliliği arttırmaktır. Bu toprak, kullanılmayan devlet toprağı ve vakıflardan, belediye ve diğer kamusal topraklardan, ıslah edilmiş araziden, sahipsiz topraklardan, özel kamulaştırılmış topraklardan sağlanacaktı. 500 dönümü aşan bütün mülk topraklar kamulaştırılabilecekti (1950 yılında kamulaştırma sınırı 500 dönümden 5000 dönüme çıkarılmıştır)³⁵. Hükümet bu yasa ile ilk kez, açık olarak ve şiddetle eleştirilmiştir. İtirazda bulunanlar, yakınları toprak sahibi olan milletvekilleri ve bu kişilerin sözcüsü olan Adnan Menderes'tir. Menderes kendisi de büyük bir toprak sahibi olmasından dolayı bu yasadan rahatsızlık duymuştur³⁶. Menderes'in mecliste, kanuna muhalefet olarak yaptığı konuşmadan bir kısım şu şekildedir:

“Ocak müessesesi ileriye değil, geriye bakan bir zihniyete dayanmaktadır. Çiftçiliği meslek haline koymak fikri de modern iktisadi hayatın gerektirdiği bir işbölümü mefhumu ile izah olunamaz. Bunlar nasyonal sosyalist rejiminin İskan, Toprak Kanunu olan Erbhof Kanunu'ndan aynen iktibas olunmuş düşünce ve hükümlerdir. Köyle şehir arasına aşılmaz sedler çekmek bu memleketin geriliğini devam ettirecek bir hareket olur.”³⁷

Kanun 11 Haziran 1945'te TBMM tarafından kabul edilmiş, toprak dağıtımı

³¹ Tunçay, M., a.g.m., s. 2023; Ahmad, F., a.g.e., s.24; Lewis, B., *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007, s. 295-296.

³² Ahmad, F., a.g.e., s.24.

³³Karaömerlioğlu, M.A., “Türkiye’de Çok Partili Demokrasiye Dönüşün Toplumsal Dinamikleri”, *Toplum ve Bilim*, S.106, 2006, Birikim Yayınları, İstanbul, s.181.

³⁴ Ahmad, F., a.g.e., s.24.

³⁵ Lewis, B., a.g.e., s. 467-468.

³⁶ Zürcher, E. J., a.g.e., s. 305.

³⁷Bora, T., “Adnan Menderes”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Liberalizm*, C.7, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 486.

1947’de başlamış ve 1950’ye kadar birkaç bin dönüm dağıtılmıştır³⁸. Bu yasa hiçbir zaman tam olarak uygulanmamış, 1950 genel seçimlerinden önce kırsal kesimden oy alabilmek için toprak ağalarına ödün verilmiş ve yasa C.H.P tarafından değiştirilmiştir³⁹.

7 Haziran 1945’te Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes tarafından parti grubuna, anayasada belirtilen milli egemenlik ilkesinin tam olarak uygulanmasını ve parti işleyişinin demokrasinin temel ilkelerine göre yürütülmesini isteyen bir öneri sunulmuştur. Dörtlünün amacının, ayrılıp yeni bir parti kurmak olup olmadığı netlik kazanmamıştır. Öneri 12 Haziran’da mecliste tartışılmış ve istenen şey bazı yasa ve yönetmelikleri değiştirmeyi amaçladığı için sorunun grubun yetkisi dışında olması gerekçe gösterilerek reddedilmiştir. Bu öneriden dolayı dörtlüyü partiden ihraç etmek gündeme gelmemiş, bir grup C.H.P’den ayrılıp kendi partilerini kurmaları gerektiğini savunmuştur. Ancak bu parti C.H.P’li muhalifler tarafından değil Ağustos 1945’te Nuri Demirağ, Hüseyin Avni Ulaş, Cevat Rifat Atılhan tarafından kurulmuştur (Milli Kalkınma Partisi)⁴⁰.

Dörtlü Takririn reddedilmesinden sonra Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, Vatan ve Tan gazetelerinde muhalif yazılar yazmaya başlamışlardır. Menderes ve Köprülü’nün bu davranışları parti disiplininin ihlali olarak değerlendirilerek 21 Eylül’de oy birliği ile parti üyeliğinden çıkarılmışlardır⁴¹. Bu ihraçları parti tüzüğünü ihlal olarak değerlendiren Refik Koraltan da ihraç edilmiş, Celal Bayar meclisteki görevinden istifa etmiş ve 1 Aralık’ta partiden ayrılmıştır⁴². Koraltan, partiden ihraç edilmesinin ardından gazetecilere verdiği beyanatta şunları söylemiştir:

“Verilen bu karar beklenmekte idi ve beklendiği şekilde sona erdi. Bu karar ile bir defa daha anlaşılan hakikat şudur: 12 Haziran 1945 tarihinde dört imza ile Parti Meclis Grubuna verdiğimiz müşterek takririn, araya beş aylık bir zaman girdikten sonra ne kadar isabetli bir

³⁸ Lewis, B., a.g.e., s. 467-468.

³⁹ Ahmad, F., a.g.e., s. 27.

⁴⁰ Ahmad, F., - Ahmad, B. T., *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s. 14.; Ahmad, F., a.g.e., s. 29.

⁴¹ Tanyeli, H., - Topsakaloğlu, A., *İzahlı Demokart Parti Kronolojisi 1945-1950*, C.1, İstanbul, 1958, s. 27; Ahmad, F., *The Turkish Experiment In Democracy (1950-1975)*, Westview Press, London, 1977, s. 12.

⁴² Timur, T., *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 15; Ahmad F., *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul, 2007, s. 30.

noktai nazar ifade ettiği bugün anlaşılmış bulunuyor.”⁴³

İsmet İnönü, çok partili sisteme geçiş sinyalleri verdiği 1 Kasım 1945 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi açış konuşmasında Milli Kalkınma Partisi’nin varlığına karşı muhalefet partisine olan ihtiyacı şu şekilde dile getirmiştir:

“...Büyük Meclisin her deneti yanında milletin vergileri ve harcadıkları üzerindeki deneti, en ileri demokratik milletlerin hiçbirinden eksik kalmıyacak kadar kesin ve kavrayışlıdır. Bizim tek eksiğimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevgiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır.

... Memleketin iç hayatında bu tedbirleri aldığımızdan sonra, yeni seçim için tabii olarak bir buçuk sene kadar geçecektir. Bu zaman, milletin yeni seçime bir hazırlık devri olacaktır. Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde, milletin çoklukla vereceği oylar gelecek iktidarı tayin edecektir.

O zamana kadar bir karşı partinin kendiliğinden kurulabilip kurulamayacağını ve kurulursa, bunun Meclis içinde mi, Meclis dışında mı, ilk şeklini göstereceğini bilemeyiz. Şunu biliriz ki, bir siyasi kurul içinde prensipte ve yürütmeye arkadaşlarına taraftar olmyanların hizip şeklinde çalışmalarından fazla bunların, kanaatleri ve programları ile açıktan durum almaları siyasi hayatımızın gelişmesi için daha doğru yol; milletin menfaati ve siyasi olgunluğu için daha yapıcı bir tutumdur.”⁴⁴

1945 ve 1946 yıllarında Cemiyetler Kanunu ve Ceza Kanunu, C.H.P dışında başka partilerin de kurulup çalışmasını kolaylaştıracak şekilde değiştirilmiştir. 1945 ve 1950 yılları arasında kurulan partiler, D.P (1946), Sosyal Adalet Partisi (1946), Liberal Demokrat Parti (1946), Çiftçi ve Köylü Partisi (1946), Türk Sosyal Demokrat Partisi (1946), Türk Sosyalist Partisi (1946), Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (1946), Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi (1946), Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (1946), Yalnız Vatan İçin Partisi (1946), Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi (1946), Arıtma Koruma Partisi (1946), İslam Koruma Partisi (1946), Yurt Görev Partisi (1946), İdealist Parti (1947), Türk Muhafazakar Partisi (1947), Türkiye Yükselme Partisi (

⁴³ Tanyeli, H., - Topsakaloğlu, A., a.g.e., s. 31.

⁴⁴ *İsmet İnönü’nün TBMM’deki konuşmaları 1920-1973*, İkinci Cilt (1939-1960), TBMM Kültür ve Sanat Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s. 60-63.

1948), Millet Partisi (1948), Öz Demokratlar Partisi (1948), Serbest Demokrat Partisi (1948), Müstalik Sosyalist Partisi (1948), Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi'dir (1949) ancak kurulan partiler arasında sadece Demokrat Parti ve Millet Partisi siyasi önem taşımıştır⁴⁵.

Çok partili hayata geçişin nedenlerini açıklayan yaklaşımlar içerisinde en yaygını İsmet İnönü'nün tutum ve kişiliğini merkeze almaktadır. İnönü her zaman demokrasiyi arzulamış ama ülke içinde ve dışındaki koşullar nedeniyle bunu gerçekleştirememiştir⁴⁶. “*Etrafımızdaki memleketlerin serbest seçimler yaptıklarını görür ve utancımın odanın duvarlarına bakamazdım*” sözleri İnönü'nün bu arzusunu açıkça göstermektedir⁴⁷.

Çok partili hayata dönüş dinamiklerinin dış faktörlere bağlı yapılan analizleri ise şu şekildedir: 1945 yılında Türk-Sovyet ilişkilerinde bir savaş havası hakim olmuştur. Türkiye, savaş tehlikesine karşı Batı ittifakına yakınlaşma gayreti içerisinde girer. Dış faktörlere vurgu yapan bir diğer açıklama; Türkiye'nin Batı ittifakında yer alabilmek için bir rejim değişikliğine gittiği yönündedir. Ancak; savaş yıllarında İspanya ve Portekiz'e baktığımızda bu açıklama etkisini yitirmektedir. Nedeni, Portekiz'de Salazar, İspanya'da Franko'nun sürmedisidir. Her iki ülkede de bir rejim değişikliğine gidilmemiştir. Bu açıdan bakıldığında, bu savın bir etkisi kalmamaktadır⁴⁸.

Bu yıllarda yiyecek ve giyecek ürünlerinde sıkıntı vardı. Ekmek karne ile dağıtılmaya başlanmış, çeşitli ihtiyaç maddeleri bulunmasında sıkıntı çekilmiştir. Bu gelişmeler de halkın tepkisine neden olmuştur⁴⁹. Ayrıca, Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu, Toprak Mahsülleri Vergisi Kanunu halkın devletten ve iktidar partisi olan C.H.P.'den uzaklaşmasına neden olmuştur⁵⁰.

Çok partili hayata geçişin iç ve dış dinamiklerini inceledikten sonra tekrar 1945

⁴⁵ Lewis, B., a.g.e., s. 379-380; Baykara, T., *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İkeleri*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1996, s. 128; Özer, A., *Osmanlıdan Cumhuriyete- Siyasal Kurum ve Düşüncelerde Süreklilik ve Değişme*, Sis Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 137.

⁴⁶ Karaömerlioğlu, M.A., a.g.m., s.175.

⁴⁷ Toker, M., *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları-Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990, s. 17.

⁴⁸ Koçak, C., *Türkiye'de Milli Şef Dönemi 1938-1945*, Yurt Yayınevi, Ankara, 1986, s. 387.

⁴⁹ Toker, M., a.g.e., s. 23.

⁵⁰ Koçak, C., a.g.e., s. 390.

yılına döndüğümüzde 4 Aralık'ta "Tan Olayı" ile karşılaşırız. Zekeriya Sertel'in çıkardığı Tan gazetesi sosyalist sola yakınlığı ile tanınıyordu. Aynı zamanda Sovyet yanlısı günlük gazete "Yurt ve Dünya" ile "Görüşler" dergisi çıkmıştır. Saldırıların bahanesi Görüşler isimli derginin ilk sayısıdır. Derginin kapağında G harfinin şekli orak-çekice benzetilmiştir. Kapakta Bayar, Menderes, Köprülü, Cami Baykurt, Sabiha Sertel'in resimleri ve Pertev Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes, Sabahattin Ali, Aziz Nesin gibi birçok kişinin isimleri yer almıştır. Derginin içinde yer alan yazılarda matbaa yakmaya neden olacak herhangi bir fikir savunulmamışken kapakta yer alan resim ve isimler kışkırtıcı nitelikte olmuştur⁵¹. Kasım sonlarında İstanbul basınının büyük bir kısmı solculara karşı kampanya başlatmıştır. 4 Aralıkta öğrenci grupları "Tan" ile "Yurt ve Dünya" matbaalarını ve komünist eserler bulunduğu bilinen kitapçıları tahrip etmişlerdir⁵². Olayların C.H.P ve hükümet tarafından kışkırtıldığı söylenmiş ve hareket Ruslar tarafından Rus aleyhtarlığı olarak nitelendirilmiştir⁵³.

7 Ocak 1946'da D.P'nin kurulduğu resmen ilan edilir ve böylece Türkiye siyasi hayatında yeni bir dönem başlamış olur⁵⁴. Celal Bayar, parti ile olarak gazetecilere verdiği beyanatta şunlara söylemiştir:

"Biz Demokrat Partiyi şimdiye kadar CHP'nin karşısında kurulmuş olan partilerden farklı olarak aşağıdan yukarıya doğru kurmak istiyoruz. Niyet ve gayemiz, tamamıyla halka dayanmak, bütün kudret ve kuvvetimizi halk sevgisinden almaktır. Prensiplerimizle anayasa arasında hiçbir ahenksizlik yoktur. Anayasanın bütün hükümlerine inanmışızdır. Anayasa, Kemalizmin tam bir ifadesi, onun kemale gelmiş halidir. Anayasamızda geniş bir demokrasi ruhu vardır⁵⁵."

D.P programı C.H.P'nin programından çok farklı değildir. D.P de cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik, inkılapçılık ilkelerini benimsemiş ancak bu ilkelere farklı yorumlar katmıştır⁵⁶. Atatürk devrimlerini milletin benimsediği ve benimsemediği olarak ikiye ayırmış, sadece milletin benimsediklerini

⁵¹ Berkes, N., *Unutulan Yıllar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 354.

⁵² Lewis, B., a.g.e., s. 305-308.

⁵³ Ahmad, F., - Ahmad, B. T., *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s. 16.

⁵⁴ Ahmad, F., *The Turkish Experiment In Democracy (1950-1975)*, Westview Press, London, 1977, s. 13.

⁵⁵ İnan, S., *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, Liberte Yayınları, Ankara, 2006, 179-180.

⁵⁶ Ahmad, F., *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul, 2007, s. 30.

korumayı amaçlamıştır⁵⁷. Partinin programında belirtilen ana görüşler siyasi anlamda, ülkede demokrasinin geniş ölçüde gerçekleşmesi, ekonomik alanda özel girişim ve sermayenin esas olduğudur. Ayrıca din özgürlüğünün de diğer özgürlükler kadar önemli olduğu savunuluyordu⁵⁸.

Parti'nin kuruluşunun ardından, Eylül 1947'de yapılacak olan genel seçimlerin erkene alınması konusu gündeme gelir ancak Menderes, partisinin yeteri kadar güç kazanmadan seçime girmesini istemediği için bu teklife karşı çıkar. İtirazlara rağmen C.H.P, 5 Haziran 1946'da tek dereceli seçim sistemini getiren yasayı onaylamış ve partilerinin halkın güvenini koruyup korumadığını ölçmek için erken bir seçimin gerekli olduğunu savunmuştur⁵⁹.

10 Mayıs 1946'da C.H.P'nin yapısında çok partili hayata uyum sağlayacak bazı değişiklikleri gerçekleştirmek amacı ile partinin II. Olağanüstü Kongresi toplanmıştır. İnönü'nün önerisi üzerine kendisine verilen Milli Şef ünvanı ile Değişmez Başkan ünvanları kaldırılmıştır. Böylece İnönü dört yılda bir toplanacak kongre tarafından başkan seçilecekti. Kongrede Müstakil Grubun feshedilmesine ve genel seçimlerin 1946 yılında yapılmasına karar verilmiştir. DP'liler seçimlere katılmayı reddederler ancak bu karara karşılık İnönü'nün sözcüsü Nihat Erim'den gelen yanıt sert olur:

“Toplumsal yapıda derin rahatsızlıklara neden olan ortam devam ederse, bir süre özgürlük defterini kapatıp otoriteyi baştan aşağıya tesis etmek gerekebilir”⁶⁰.

D.P kendine göre bir fedakarlık yaparak milletvekili seçimlerine katılmaya karar verir⁶¹.

1946 yılında öncelikle 26 Mayıs'da Belediye seçimleri ardından 21 Temmuz'da Milletvekili seçimleri yapılmış⁶² D.P. belediye seçimlerine katılmamıştır. 21 Temmuz 1946 seçimlerine birçok parti katılır. D.P. seçimlerin çoğunluk sistemi yerine nispi

⁵⁷Toker, N., - Tekin, S., “Batıcı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri: ‘Kanunsuz Cumhuriyet’ten Kamusuz Demokrasi’ye”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/ Modernleşme ve Batıcılık*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 93.

⁵⁸Koçak, C., “Siyasal Tarih (1923-1950), *Türkiye Tarihi 4*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 141.

⁵⁹Baykara, T., a.g.e., s. 128; Ahmad, F., a.g.e., s. 32-33.

⁶⁰Koçak, C., a.g.m., s. 142; Ahmad, F., a.g.e., s. 33-36.

⁶¹Tanyeli, H., - Topsakaloğlu, A., a.g.e., s.38.

⁶²İnan, S., a.g.e., s.200.

temsil sistemi ile yapılmasını istemiş ancak C.H.P bu talebi kabul etmemiştir⁶³. Seçimler çoğunluk sistemi ve açık oy-gizli sayım sistemi ile yapılmış ve C.H.P 465 sandalyenin 390'ını, D.P'liler 65'ini, bağımsızlar 7'sini kazanmışlardır⁶⁴. Seçimlerin ardından D.P'lilerin itirazları olmuş, partililer seçim ve yargı güvencesinin sağlanmadığını, seçimlerin C.H.P baskısı altında geçtiğini söylemişlerdir. Ardından 6 Nisan 1947'de yapılan il genel meclisi seçimlerinde de aynı gerilim tırmanarak devam etmiştir. 1947 yılı Temmuz ayında İnönü 12 Temmuz Beyannamesini yayınlamış, tarafları sükunete davet ederek, D.P'nin meşru olduğunu belirtmiş ve çok partili demokrasinin yürüyeceği mesajını vermiştir⁶⁵. İnönü'nün sözleri şu şekildedir:

“Varmak istediğim netice, başlıca iki parti arasında temel şartın yani emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet, bir bakımdan, memleketin emniyeti manasını taşıdığı için, benim gözümde çok ehemmiyetlidir. Muhalefet, teminat içinde yaşıyacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar, muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih olacaktır⁶⁶”.

Bu bildiriye göre, Cumhurbaşkanı tarafsız olacak, baskı kalkacaktı. Ayrıca D.P'nin ihtilalci bir kuruluş olmadığı da belirtiliyordu⁶⁷.

Seçimlerin ardından başbakanlığa tek parti taraftarı olan Recep Peker atanmıştır. Hükümetin aldığı ilk önlemler ekonomik krize yöneliktir. 7 Eylül Kararları olarak bilinen bu önlemler: Türk lirasının devalüe edilmesi, dış alım olanaklarının kolaylaştırılması, bankaların altın satmasına izin verilmesiydi. Bu önlemler pahalılığın artmasına ve ithal mal fiyatlarının yükselmesine yol açmıştır. İktidar partisi muhalefet tarafından yoğun eleştirilere maruz kalmış ve muhalefet halkı ayaklanmaya teşvik etmekle suçlanmıştır. Menderes'in görüşleri Peker tarafından “*psikopat bir ruhun ifadeleri*” olarak değerlendirilmiş, DP'liler meclisi 8 gün boykot ederek karşılık vermişlerdir.

16 Ocak'ta C.H.P Büyük Divanı toplanır. Parti program ve tüzüğünde değişiklik yapılması, basın ve enformasyon, toplum örgütleri, ekonomik önlemler ile ilgili

⁶³ Demirel, A., *İsmet İnönü-Defterler (1919-1973)*, C.1, YKY, İstanbul, 2001, s. 440.

⁶⁴ Baykara, T., a.g.e., s. 128; Ahmad, F., a.g.e., s. 38.

⁶⁵ Alkan, M. O. “Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi”, *Görüş*, Mayıs, 1998, s. 54.

⁶⁶ “İnönü'nün Beyanati”, *Ulus*, 12 Temmuz 1947, s. 1.

⁶⁷ Cerrahoğlu, P. B., *Demokrat Parti Masalı*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1996, s. 31.

konularla daha yakından ilgilenilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Büyük Divan'da okullarda din öğretimine izin verilmesine karar verilmiştir⁶⁸.

7 Ocak 1947'de D.P'nin birinci büyük kongresi toplanır⁶⁹. Şubat 1947'de bir grup DP'li Fevzi Çakmak'ı DP lideri yapmayı önermiştir. Çakmak'ın partiye katılması DP'ye itibar sağlamış ve silahlı kuvvetlerin saygınlığını kazandırmıştır⁷⁰.

9 Eylül'de Recep Peker istifa eder. Bu istifanın gerekçeleri arasında Peker'in yayınlanan 12 Temmuz beyannamesinden memnun olmayışı vardır. Yerine Hasan Saka gelmiştir. Kurulan yeni kabinede tek parti taraftarı kimse bulunmamaktadır⁷¹.

22 Aralık 1947'de yedi yılın ardından sıkıyönetim kaldırılmıştır⁷².

1948 yılında D.P içinde bölünmeler görülür. İnönü, Bayar'a parti içerisinde aşırı görüşlülere partiden atarsa iki parti arasındaki ilişkilerin iyileşeceğini söylemiştir. İnönü'nün bu beklentisi gerçekleşir ancak yine de iki parti arasındaki ilişkiler iyileşmez. Ocak 1948'de İstanbul örgütü lideri Kenan Öner partiden istifa eder. Mart ayında beş milletvekili ihraç edilir, bunu protesto ederek istifa eden altı Merkez Kurul üyesi de ihraç edilir. 10 Mayıs'ta kendilerini Bağımsız Demokratlar olarak adlandıran bir grup DP'linin yanı sıra 20 Temmuz 48'de bir diğer grup Millet Partisi'ni kurar. Bir yılın ardından Bağımsız Demokratlar, Millet Partisi ile birleşir⁷³. Millet Partisi, dini reform isteyen bir grubun D.P'den ayrılması ile kurulmuştur, partinin başkanlığını Fevzi Çakmak yapmıştır⁷⁴.

1948'lerde C.H.P seçim sisteminde iyileştirmeler yapmaya başlamış, gizli oy-açık sayım sistemine geçilmiştir⁷⁵.

Hasan Saka 9 Haziran'da istifa eder ve kendisinden yeni bir kabine kurması

⁶⁸ Ahmad, F., a.g.e., s. 39-42.

⁶⁹ Eroğul, C., *Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 45.

⁷⁰ Fevzi Çakmak Türk ordusundaki tek mareşaldi, 1944 yılında emekliye ayrılıncaya kadar 23 yıl boyunca Genelkurmay Başkanı olarak görev yapmıştır. Ahmad, F., a.g.e., s. 44.

⁷¹ Ahmad, F., a.g.e., s. 46.

⁷² Ahmad, F., - Ahmad, B. T., *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 39.

⁷³ Ahmad, F., *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul, 2007, s. 48-49.

⁷⁴ Öktem, N., "Siyasal İslam'ın Yükselişinin Kültürel Etkileri", *Türkiye'de Kültür Politikaları*, İstanbul Kültür Sanat Vakfı, İstanbul, 2003, s. 196.

⁷⁵ Baykara, T., a.g.e., s. 128; Ahmad, F., a.g.e., s. 38.

istenir. Ancak kurduğu bu ikinci kabinede de Saka, ekonomik zorlukları halkın istediği ölçüde ele alıp, halkın refahını arttıracak önlemler almaz. Hem C.H.P hem de muhalefetten aldığı yoğun eleştiriler sonucu 14 Ocak 1949'da ikinci kez istifa eder⁷⁶. Saka'nın ardından tarih profesörü Şemsettin Günaltay atanır. İslam sempatisini bir kişinin atanması C.H.P içinde hoşnutsuzluklara, Kemalizme karşı icraatlar içerisinde bulunabileceğine dair kaygılara neden olur. Bu rahatsızlıkların sonucu olarak Behçet Kemal Çağlar istifa eder ve C.H.P'den ayrılır⁷⁷.

20 Haziran 1949'da D.P ikinci büyük kongresi toplanır⁷⁸.

Bu dönemde hükümet sola karşı baskıcı tavrını arttırmıştır. Truman Doktrini⁷⁹, Marshall Planı⁸⁰ ve Soğuk Savaş sırasında, sosyalistlere sempatisi olanlara

⁷⁶ Ahmad, F., a.g.e, s. 50.

⁷⁷ Ahmad, F., a.g.e, s. 50-51.

⁷⁸ *Demokrat Parti Kongresi*, Ankara, 1949, s. 5.

⁷⁹ Bu doktrinin temelinde Amerikan yöneticilerinin Sovyet tehdidi altında bulundukları korkusu yatmaktadır. 1947 yılından itibaren Amerikan dış politikasının temelini komünizme karşı açılan savaş oluşturmuş ve bu savaşın odak noktası Truman Doktrini olmuştur. ABD, II. Dünya Savaşı'nın ardından dünyanın önderliğini üstlenmiş ve 1930'ların düzenini sürdürmeyi amaçlamış ancak Sovyetler'in Versailles sistemi ile bir bağı kalmamıştı. Truman Doktrini Versailles düzenini sürdürmek isteyen ABD ve bu düzen ile bir bağı kalmayan Sovyetler Birliği arasında ortaya çıkan çatışmanın bir göstergesidir. Yunanistan'da aşırı solcu bir iktidarın iş başına geçmesi ve Sovyetlerin etki alanını Yunanistan'ı içine alacak şekilde genişletmesi ABD'de rahatsızlığa neden olur. Eğer Yunanistan'dan sonra Türkiye de Sovyetlerin denetimi altına girerse Ortadoğu Sovyet etki alanı içine girebilirdi. Truman Doktrini, Sovyet askeri tehdidi ya da komünist bir devlet tarafından desteklenen iç savaşın hüküm sürdüğü bütün devletlere yardım niteliğindeydi. ABD Başkanı Truman, 12 Mart 1947'de okuduğu mesajında “ Amerikan dış politikasının, kendilerini boyunduruk altına almak için silahlı azınlıklarca harcanan çabalara ve dış baskılara karşı koymaya çalışan özgür ulusları destekleme amacına yönelmesi gerektiği kanaatindeyim” demiş ve Türkiye ile Yunanistan'a 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılmasını istemiştir. Kabul edilmesi üzerine 22 Mayıs 1947 tarihinde Truman Yardımı başlar. Yardımın 300 milyon doları Yunanistan'a 100 milyon doları Türkiye'ye verilir. Doktrinin ilanından sonra ABD etki alanını Ortadoğu'ya genişletmek istemiş ancak kendilerini Sovyet tehdidi altında görmeyen Arap devletleri buna izin vermemişlerdir. Aynı yıl Türkiye- ABD Askeri Antlaşması yapılır. 1948 yılında ABD ile İktisadi Yardım Antlaşması yapılır. Bu antlaşma Avrupa'nın komünizme kaymaması için ABD'nin başlattığı Marshall Yardımı çerçevesindedir. 1949 yılında Türkiye Avrupa konseyi üye olur. Bilgi için bkz: Sander, O., *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s. 231-232.

⁸⁰ İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da büyük bir iktisadi sıkıntı başlamıştır. Bu dönemde Amerika'nın ortaya koyduğu Marshall Planı Avrupa'nın ekonomik kalkınması ile ilgilidir. ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın ortaya koyduğu Marshall Planı isimli Avrupa Kalkınma Projesi'nin hazırlıkları 12 Temmuz 1947'de Paris'te toplanan 16 devletin konferansı ile başlamıştır. Bu plan Doğu Avrupa ülkeleri ile Sovyetler Birliği'ni de içine aldıysa da bu devletler katılmayı reddetmişlerdir. Proje 1947-1951 yılları boyunca devam etmiştir⁸⁰. Bu plan dahilinde yapılacak yardımın ana prensibi: Avrupa ülkelerinin kalkınma hususunda bir aile olarak birbirine yardım etmesidir. Bu yardımı kolaylaştırmak için de Amerika 19 Avrupa devletine nakit yardım yapmaya karar vermiştir. Türkiye savaşa fiilen katılmamış ancak bu süreç boyunca seferber durumda kalmış ve savaştan ekonomik olarak zarar görmüştür. Bu nedenle Türkiye'de diğer 18 ülke gibi Marshall Planı'ndan yararlanan ülkeler arasındadır. Bilgi için bkz: *Aydın Tarihi*, Ocak 1950;

komünistlerin işbirlikçisi ve vatan haini gözüyle bakılmıştır. 1948 yılında okullarda olabilecek her türlü sol etkiyi engellemek amacıyla başlatılan “cadı avının” bir sonucu olarak Ankara Üniversitesi’nden dört profesör (Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes, Adnan Cemgil, Behice Boran) atılmıştır⁸¹. 1949 yılında haklarında görevi kötüye kullanmaktan dava açılan Behice Boran ve Niyazi Berkes, 6 ay sonra karara bağlanan davanın neticesinde 3 aylık mahkumiyet cezası almış, Pertev Naili Boratav ise beraat etmiştir⁸².

1950 yılına gelindiğinde her iki parti içinde en önemli konu yaklaşan seçimler ve sonunda zaferi kimin kazanacağıydı. 1950 seçimleri öncesi D.P, vatandaşları oyların vermeye şu şekilde çağırmıştır:

“Çok yakın bir günde büyükler büyüğü bir vatan vazifesine çağırılacaksınız.. O gün senin en kutsal bayramın olacak. O gün, üstünde yaşadığın; ışığından havasından, suyundan, bin bir varlık ve nimetlerinden faydalandığın bu mukaddes vatan toprağında ecdadının, senin ve nesiller boyunca bütün bu tükenmez tabiat hazinelerinden çocuklarının da faydalanmasına hizmet edeceksin. İşte bu maksatlardır ki namus ve haysiyet kadar mukaddes bir vazifenin ifasına çağırılacaksınız. Bu başlıca bir vatan ve medeniyet borcudur. Bunu yerine getirmek için kullanacağın medeni bir hak ve silahın vardır. Bu hak ve silah kullanacağın reyin olacaktır...

...Rey vermek günü bunun için bir bayram günümüz olmalıdır. Millettin irade ve hakimiyetinin laf ve kağıt üzerinde kalmayarak nihayet işlediği, tecelli ettiği tarihi bir vazife günümüzdür.

Bu mutlu günü iyiye kullanan, vatan borcunu bu esaslar dahilinde yerine getiren sen!.. Binbir kahramanlık dolu tarihin şerefli evladı!..

Vazifen vatana ve millete mutlu olsun.⁸³”

14 Mayıs 1950 seçimlerinde Demokratlar oyların %53.35’ini, C.H.P %38.38’ini almıştır. Bu sonuçlara göre DP 408 sandalye kazanırken C.H.P 69 sandalye kazanmıştır⁸⁴. Menderes, 29 Mayıs 1950’de TBMM’de hükümetin programını okumasının ardından seçimlerin sonucunu şöyle değerlendirmiştir:

“Demokrat Partinin gayri siyasi şartlar içinde devam eden beş yıllık çetin mücadeleleri

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1950/ocak1950.htm> (12.02.2009 15.45)

⁸¹ Ahmad, F., a.g.e, s. 52.

⁸² “Solcu Profesörler”, *Zafer*, 11 Şubat 1950, s. 1-6.

⁸³ *Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresinde Alınan Kararlar*, Ankara, 1949, s. 7.

⁸⁴ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008, s. 132.

on dört Mayıs seçimleriyle en muvaffakiyetli surette sona ermiş ve artık memleketimizde normal siyasi hayat başlamıştır. şüphe yok ki, on dört Mayıs, bir devre son veren ve yeni bir devir açan müstesna ehemmiyette tarihi bir gün olarak daima anılacaktır. Bu tarihi günün hatırasını yalnız partimizin değil, Türk demokrasisinin bir zafer günü olarak yaad ediyoruz⁸⁵”.

⁸⁵ İnan, S., a.g.e., s. 429.

B. 1950-1954

DP milletvekillerinin toplumsal özellikleri dikkate alındığında önceki dönemden ayrılan farklar görülmektedir. Milletvekilleri arasında üniversite eğitimi görmüş olanlar daha az iken ticaret ve hukuk formasyonuna sahip olanlar daha fazlaydı. Bürokratik veya askeri formasyona sahip milletvekilleri yok denecek kadar azdı⁸⁶. 1950 seçimlerinin ardından, bürokratik nitelikteki yönetici kadro, iktidardan seçim yolu ile uzaklaşmış ve onun yerine büyük toprak sahipleri iktidara gelmiştir⁸⁷. 22 Mayıs 1950’de Celal Bayar Cumhurbaşkanı, Adnan Menderes Başbakan olarak atanmış, Refik Koraltan meclis başkanı olmuştur. 2 Haziran’da I. Menderes kabinesi kurulmuş, 6 Haziran’da hükümet Genelkurmay Başkanı ve diğer subayları görevden almış, yerlerine C.H.P ile ilişkisi olmamış kişileri getirmiştir. Bu durum iki parti arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur⁸⁸.

Demokratlar iktisadi kalkınmaya büyük önem vermişler, aynı dönemde Türkiye’de sayıları artan traktör ve diğer tarım aletleri sayesinde de tarım üretiminde artış elde edilmiştir. 1948-1952 yılları toplam traktör sayısı 1750’den 30.000’e yükselmiş, ekili topraklar iki katına çıkmış, 1948 yılında başlayan karayolu yapımı sürdürülmüş ve birçok kırsal alan karayoluna kavuşmuştur⁸⁹.

3 Eylül 1950’de yapılan belediye seçimlerinde DP, C.H.P’nin elinde bulunan 600 belediye başkanlığının 560’ını ele geçirmiş; Ekim ayında yapılan İl Genel Meclis seçimlerinde D.P 67 ilin 55’ini kazanmıştır. Belediye seçimlerinden sonra Menderes şu açıklamayı yapar:

“14 Mayıs’ta Türk milleti Halk Partisi’ni iktidardan sildi; 3 Eylül’de muhalefetten sildi”⁹⁰.

1950 seçimlerinin ardından Churchill, Strasburg’daki Avrupa konseyinde şunları söylemiştir:

⁸⁶ Zürcher, E. J., a.g.e., s. 321.

⁸⁷ Teziç, E., *100 Soruda Siyasi Partiler*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 263.

⁸⁸ Ahmad, F., *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul, 2007, s. 59-61; Özer, A., a.g.e., s. 118.

⁸⁹ Zürcher, E. J., a.g.e., s. 305; Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008, s. 249-250.

⁹⁰ Ahmad, F., a.g.e., s. 59-61.

“Türkiye’deki seçimleri radyo başında heyecanla takip ettim, dünyanın hiçbir yerinde hiçbir memleket tek parti rejiminden demokratik rejime böyle tereyağından kıl çeker gibi rahatlıkla geçmedi. Bu Türk milletinin müstesna kabiliyeti ve olgunluğu eseridir”⁹¹.

1950 seçimlerinin ardından bu kez C.H.P seçimlerde nispi temsil sisteminin uygulanmasını isterken D.P çoğunluk sisteminin savunucusu olmuştur⁹².

Ezan dilinin tekrar Arapçaya çevrilmesi konusu 13 Haziran 1950 tarihinde, dönemin iktidar partisi olan D.P’nin meclis grubunda görüşülmüş, ezanın Arapça okunmasını yasaklayan hükümlerin kaldırılması kararına varılmıştır. Adalet Bakanlığınca hazırlanan tasarı 16 Haziran 1950’de Meclise sunulmuştur. Görüşmeler sonucunda Türk Ceza Kanununun 526. maddesinde Arapça Ezan okunmasını yasaklayan hükümler kaldırılmış ve karar 5665 numara ile kanunlaşmıştır⁹³.

9 Mart 1951’de İkinci Menderes hükümeti kurulmuştur⁹⁴. DP iktidardayken Atatürk’ün büst ve heykellerinin yıkıldığı⁹⁵, İslami uygulamaların yeniden canlandırıldığı

⁹¹ Özbey, C., *Demokrat Partiyi Nasıl Kapattırdım*, Emek Yayınevi, Ankara, 1961, s. 12.

⁹² Demirel, A., *İsmet İnönü-Defterler (1919-1973)*, C.2, YKY, İstanbul, 2001, s. 548.

⁹³ Öztürk, K., *Türk Parlamento Tarihi (TBMM IX. Dönem 1950-1954)*, C.1, TBMM Vakfı Yayınları No:19, Ankara, 1998, s. 355-371. 1928 yılında İlahiyat Fakültesi, İslam dininde reform ve modernleşme sorununu incelemek ve üniversite kanalıyla Milli Eğitim Bakanlığı’na teklifte bulunmak üzere bir komisyon kurar. Haziran 1928’de yayınlanan raporda dinin bir toplumsal kurum olduğu açıkça belirtilmiş ve dinin de diğer kurumlar gibi toplumsal hayatın gerçeklerini karşılaması, değişim ve gelişime ayak uydurması gerektiği vurgulanmıştır. Komisyon 4 başlık altında tavsiyelerini sunar:

- İbadet Şekli: Oturacak sıralar ve gardroplar ile temiz ve düzenli bir cami.
- İbadet Dili: İbadetin Türkçe olması, bütün dua ve hutbelerin Arapça değil Türkçe olması.
- İbadetin Niteliği: İbadeti, güzel, ilham verici ve ruhani yapmanın çareleri bulunmalı. Camilerin yetiştirilmiş müzikçilere ve müzik aletlerine ihtiyacı olduğu vurgulanmıştır.
- İbadetin Düşünce Yanı: Hutbeler yerine, gerekli felsefi eğitimi görmüş vaizler tarafından dini rehberlik verilmeli.

1928 komisyonunun tavsiyelerinden sadece bir tanesi uygulanmaya başlanmıştır, o da ezanın Türkçe okunmasıdır. Ezanın Türkçesi Dil Kurumu tarafından hazırlanıp Diyanet İşleri Başkanlığı’na yayınlanmıştır. Ankara Konservatuarından bir Türk melodisi bestelenmesi istenir, müezzinlere Türkçe ezan öğretilir ve 1933 yılında çıkarılan bir emirle Arapça ezan yerine Türkçe ezan okunmaya başlanır. Bilgi için bkz; Öztürk, K., a.g.e., s. 353.; Lewis, B., a.g.e., 409-411.

⁹⁴ Demirel, M. A., *Demokrat Parti İktidarının 1950-1960 Günlüğü / 27 Mayıs ve Sonrası*, Demokrat Parti Yayınları, Ankara, 1995, s. 6.

⁹⁵ 14 Mayıs 1950’de D.P’nin iktidara gelmesi bazı kesimler tarafından istediklerini yapabilecekleri bir ortamın oluştuğu şeklinde algılanmıştır. Bu döneme kadar adını duyurmamış olan Nurcular, Nakşibendiler, Kadiriler, Ticaniler şapka ve kisve kanununa aykırı olarak sarık, sakal ve çarşafarla gezmeye başlamışlardır. Ticaniler, Atatürk büst ve heykellerini put olarak tanımlayıp saldırmışlar ve bu tür olaylar 1951 yılında daha da artmıştır. Bu saldırıların sonucunda mecliste uzun tartışmalara neden olan Atatürk yasası hazırlanmış, 25 Temmuz 1951’de kabul edilmiş ve 31 Temmuz 1951’de yürürlüğe girmiştir. Atatürk’ün ölümünden 14 Mayıs 1950 tarihine kadar manevi varlığına 51, fotoğrafına 12, heykel ve büstlerine 4 kere saldırı gerçekleşmiş; 14 Mayıs 1950 ile 1 Nisan 1951 tarihleri arasında Atatürk büst ve heykellerine 9, manevi şahsına 5 ve fotoğrafına 1 kere saldırı gerçekleşmiştir. Bilgi için

bir dönem gelmiştir. 1951 yılında D.P Konya İl Kongresinde bazı delegeler fes ve çarşaf giyme, Arap harflerini kullanma hakkının yeniden verilmesi, hafta tatilinin Cuma gününe alınması ve birden çok kadınla evliliğe izin verilmesi gibi ilginç isteklerde bulunmuşlardır⁹⁶.

8 Ağustos 1951’de TBMM halkevlerini ve halkodalarını devletleştiren bir yasayı kabul eder. Bu kanunla 478 halkevi ve 4322 halkodası taşınmaz ve taşınır mal yığını halinde hazineye devredilir⁹⁷. Menderes, halkevlerinin kapatılmasının gündemde olduğu dönemde, bu kurumun “faşistvari telakki ve düşüncelerin mahsulü” olduğunu söylemiştir⁹⁸.

1952 yılında Türkiye’nin NATO üyeliğine kabul edilmesi dış siyaset açısından önemli bir adımdır⁹⁹.

İnönü, Eylül 1952’de Türkiye çapında bir kampanya turuna çıkmıştır. 7 Ekim’de C.H.P’liler DP taraftarlarının saldırısına uğramışlar ve C.H.P binaları taşlanmıştır. 8 Ekim’de Balıkesir Valisi, İnönü’nün ilçede miting yapmasına izin vermemiş, gerekçe

bkz; Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM IX. Dönem 1950-1954)*, C.2, TBMM Vakfı Yayınları No:19, Ankara, 1998, s. 1333-1597.; Alıveren, E.,“Atatürk Heykellerine Tecavüzler ve Sonrası”, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM IX. Dönem 1950-1954)*, C.2, TBMM Vakfı Yayınları No:19, Ankara, 1998, s. 1600-1601; Tekin, M., “Ticanilik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C.6 (İslamcılık), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 260-263.

Kanun Numarası: 5816

Kabul Tarihi: 25/07/1951

Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi: 31/07/1951

Yayınlandığı Resmi Gazete Sayısı: 7872

Madde 1 - Atatürk’ün hatırasına alenen hakaret eden veya söven kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Atatürk’ü temsil eden heykel, büst ve abideleri veyahut Atatürk’ün kabrini tahrip eden, kıran, bozan veya kirleten kimseye bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası verilir.

Yukarıdaki fıkralarda yazılı suçları işlemeye başkalarını teşvik eden kimse asıl fail gibi cezalandırılır.

Madde 2 - Birinci maddede yazılı suçlar; iki veya daha fazla kimseler tarafından toplu olarak veya umumi veya umuma açık mahallerde yahut basın vasıtasıyla işlenirse hükmolunacak ceza yarı nispetinde artırılır.

Birinci maddenin ikinci fıkrasında yazılı suçlar zor kullanılarak işlenir veya bu suretle işlenmesine teşebbüs olunursa verilecek ceza bir misli artırılır.

Madde 3 - Bu kanunda yazılı suçlardan dolayı Cumhuriyet savcılıklarınca re’sen takibat yapılır.

Madde 4 - Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 5 - Bu kanunu Adalet Bakanı yürütür.

⁹⁶ Ahmad, F., - Ahmad, B. T., *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 81.

⁹⁷ Akşin, S., a.g.e., s. 250.

⁹⁸ Bora, T., a.g.m., s. 486.

⁹⁹ Akşin, S., a.g.e., s. 250.

olarak kamu düzeninin bozulabileceğini göstermiştir. İnönü gelişmeler üzerine turunu iptal etmiştir. 22 Kasım 1952’de Vatan Gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman’a suikast girişimi dini irtica sorununu gündeme getirmiştir. Yalman’ın ağır yaralandığı bu saldırıdan 4 gün sonra, saldırgan Hüseyin Üzmez ve olayla ilgili olduğu düşünülen 15 kişi yakalanmıştır. Zanlılar suikastı Büyük Doğu dergisinin tahrikleri üzerine yaptıklarını itiraf etmişlerdir¹⁰⁰. Bu olayın ardından iki parti arasındaki sorunlar bir süreliğine de olsa askıya alınmış ve karşılıklı daha sıcak ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır. Bu dönemin başlangıcını başbakanın C.H.P’ye “özgürlük düşmanı dini irticacılara, komünistlere ve diğer çılgınlara karşı işbirliği” önerisi sağlamıştır. Bu dönem Temmuz 1953’e kadar sürmüştür ancak bu süre zarfında DP, C.H.P’nin malvarlığını araştırmaya başlamıştır. Ayrıca 27 Ocak 1954’te Millet Partisi’nin kapatılması iki parti arasındaki ilişkileri tekrar eski haline döndürmüştür. Millet Partisi Atatürk reformlarının karşısında bir parti olmasına rağmen kapatılmasının ardından C.H.P bu karardan dolayı DP’yi eleştirmiş, bunun nedenin yaklaşan seçimlerde Millet Partisi’nin oylarını da almak olduğu düşünülmüştür¹⁰¹.

DP 14 Aralık 1953’te C.H.P’nin mal varlığını haksız iktisap olarak nitelendirerek “C.H.P’nin Haksız İktisaplarının Hazineye Devri Hakkında Kanun” ismiyle, C.H.P’nin mallarını hazineye geçiren yasayı çıkarmıştır¹⁰². Kanun ile ilgili olarak ilk sözü İsmet İnönü almış, konuşmasının ardından bütün C.H.P. milletvekilleri salonu terk etmişlerdir. Ardından Adnan Menderes kanun münasebetiyle dört kez söz alır ve konuşmasını “Eğer efkârı umumîye bundan muztarîp olacaktır diyenler varsa, onlar müsterih olsunlar, efkârı umumîyenin bundan duyacağı ızdırap yüzünden yarın Demokrat Partiye teveccüh edecek reyler noksan şekilde tecelli etse dahi Demokrat Parti o akibeti memleketin yüksek menfaatleri bakımından seve seve karşılayabilecek olan mert bir teşekküldür arkadaşlar” sözleri ile bitirir¹⁰³.

21 Aralık 1953 tarih ve 6203 sayılı “Abana İlçe Merkezi’nin Bozkurt-Pazaryeri

¹⁰⁰ Ahmad, F., *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul, 2007, s. 71-72; Çizmeli, Ş., *Menderes Demokrasi Yıldızı?*, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2007, s. 204; Lewis, B., a.g.e., s. 307.

¹⁰¹ Ahmad, F., a.g.e., s. 71-72.; Lewis, B., a.g.e., s. 307.

¹⁰² Eroğul, C., a.g.e., s. 127.

¹⁰³ Doğan, M., (hz.), *Adnan Menderes’in Konuşmaları*, C.1, Ekicigil Yayınları, İstanbul, 1957, s. 249,274.

Kasabasına Nakli Hakkındaki Kanun” ile seçimlerde C.H.P’ye oy veren bölge cezalandırılır¹⁰⁴.

¹⁰⁴ Teziç, E., a.g.e., s. 266.

C. 1954-1957

10 Şubat 1954'te Cumhuriyetçi Millet Partisi kurulmuştur¹⁰⁵.

16 Temmuz 1954'te DP Meclis Grubu olağanüstü bir toplantı yapmıştır. Üniversite profesörlerinin politika yapmasını yasaklayan Üniversiteler Kanunu'ndaki değişiklik ve Vicdan Özgürlüğünü Koruma Kanunu 23 Temmuz'da Meclis'ten geçmiş ve Meclis tatile girmiştir. C.H.P Genel Sekreteri bu yasaları anti-demokratik olmakla suçlamış ve kınamıştır. İki parti arasındaki gerginleşen ilişkiler sonucunda C.H.P'nin malvarlığına el konulması oya sunulur. Oylamanın ardından İnönü kararı kınayan bir açıklama yapmış ve C.H.P grubu meclisi terk etmiştir¹⁰⁶.

27 Ocak 1954'te Köy Enstitüleri ile İlköğretmen Okullarını "İlköğretmen Okulları" adı altında birleştiren kanun¹⁰⁷ çıkmıştır. Bedri Rahmi Eyüboğlu, "*Köy enstitüleri yerine ilk öğretmen okulu denirken arada güme giden kelimeler değil ki. Arada güme giden belli başlı bir düzen, bir sistem, bir anlayış farkı*" derken¹⁰⁸ Köy Enstitüleri'nin kapatılmasını Yeni Ulus gazetesindeki bir yazısında eleştiren Bülent Ecevit, konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde aktarmıştır:

"D.P idaresinin adı, yaptığı değil, yıktığı, tarihe karıştırdığı eserlerle tarihe geçecektir.

Bir düşününce hatıra gelenlerden, Halkevleri gibi bütün dünyaya örnek olabilecek bir kültür ocağını, ilk öğretim seferberliğini, başta laiklik olmak üzere devrimciliği, bütün bir yeni neslin ana dili olmuş öz Türkçeyi, siyasi toplantılar ve üniversitelerle ilgili kanunların demokratik hükümlerini ve nihayet hukuk devleti prensiplerini tarihe karıştırmış olan bu idare, şimdi de halkının yüzde sekseni köylü olan yurdumuzda köylüyü kısa zamanda kaldırmak için bulunmuş en güzel çareyi, köy enstitülerini tarihe karıştırdı.

[...] Garip bir parti bu. Başarısızlığa uğradıkça, yurdu daha zayıf düşürecek tedbirlerden medet uman bir parti. [...] Köy enstitüleri neden kapatılıp ilköğretmen okullarıyla birleştirildi? Birkaç gün önce kanunlaşan tasarının mükemmel bir demagoji örneği sayılabilecek gerekçesine göre, bu birleştirmeden başlıca gaye, köy enstitüsü mezunlarıyla ilk öğretmen okulları mezunlarına tanınan haklar arasındaki eşitsizliği gidermektir.

¹⁰⁵ Demirer, M.,A., a.g.e., s. 9.

¹⁰⁶ Ahmad, F., a.g.e., s. 73-74.

¹⁰⁷ Ahmad, F., - Ahmad, B. T., *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 118.

¹⁰⁸ Eyüboğlu, B. R., "Köy Enstitülerine Selam", *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1954, s. 2.

Böyle bir eşitsizliği gidermek için köy enstitülerini kapatmak mı gerekirdi? Bir hastalığı gidermenin, hastayı öldürmekten başka yolu yok mudur? [...] Asıl gaye bu değildir. Tasarı gerekçesinin demagojik laf kalabalığı arasında sezilen asıl gaye, köyü öğretmensiz, köylüyü cahil bırakmaktır. Bunun için kanun, okumuş köy çocuklarını köye bağlayan bağları cazipleştirecek yerde gevşetmektedir. Okumuş köy çocuğunu köyünden soğutacak, onu ilk fırsatta köyünden uzaklaştıracak bütün tedbirler kanunda düşünülmüştür.

[...]D.P, bütün başarısını cehalete bağlamış, bütün kozlarını memleket nüfusunun yüzde sekseninin cehaleti üstüne oynamış bir partidir. D.P Türkiye’de küçük bir azınlıktan ibaret olan aydınların oyunu hiçe saymakta, hiçe saydığını saklamaya da lüzum görmemektedir. Daha geçenlerde bu partinin Genel Başkanı “kitabiler”le alışverişleri olmadığını açık açık söylemiştir.

Memleketten cehaletin kalkması, böyle bir partinin elbette işine gelmezdi. Köy enstitüleri işte bunun için kapanmıştır.¹⁰⁹”

Kanun mecliste tartışılırken de çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Köy enstitüleri ile ilköğretmen okullarının birleştirilmesi hakkında konuşan Milli Eğitim Vekili Erzurum Milletvekili Rıfkı Salim Burçak şunları söylemiştir:

“[...]Şimdi, müşterek bir hizmetin ifasında vazifeli olan bu öğretmenler arasında, enstitü mezunu ile, öğretmen okulu mezunu arasında, kanunlarla ihdas edilmiş büyük farklar mevcuttur. Bu iki menşeden, bu iki kaynaktan gelen öğretmenler arasında, tayinleri, terfileri, tecziye usulleri, çalışma tarzları, mecburi hizmetleri bakımından büyük farklar vardır.

[...] Çalışma yerleri bakımından da aralarında çok farklar vardır. Enstitü mezunu öğretmenler münhasıran köylerde vazife almakta, öğretmen okulu mezunları ile hem köylerde hem de şehir ve kasabalarda hizmet görmektedirler. Enstitüye alınan çocuklarla öğretmen okuluna alınan öğrenciler arasında da farklar vardır. Köy enstitülerine münhasıran köylü çocukları alınmakta, öğretmen okullarına ise hem şehirli hem de köylü öğrenciler girmektedirler.

Şimdi bu farklar, iki ayrı menşeden yetişmiş olan öğretmenler arasındaki bu ayrılık binnetice köy enstitüsü mezunları arasında bir huzursuzluk tevlietmiştir.

Biz, yüksek huzurunuzu getirdiğimiz bu kanun tasarısıyla, yetiştirildikleri müesseselere göre öğretmenlerimiz arasında kanunla ihdas edilmiş olan farkları bertaraf etmek istiyoruz. Bunlar arasında menşe birliğini temin etmek, hak ve vazifeler bakımından müsavat tesis etmek istiyoruz. Kanunun maksat ve hedefi bundan ibarettir. Yüksek Meclisiniz bu kanun tasarısını kabul buyurduğu takdirde ilköğretmen davasında son derece ehemmiyetli telakki ettiğimiz meseleyi halletmiş ve öğretmenlerimiz arasında uzun zamandan beri devam edegelen ikiliği

¹⁰⁹ Ecevit, B., “Köy Enstitüleri Neden Tarihe Karıştı?”, *Yeni Ulus*, 31 Ocak 1954, s. 3.

bertaraf etmiş olacaktır¹¹⁰”.

8 Mart 1954'te hükümet Basın Kanunu'nu değiştirmiş ve yasaya, “*yazıları, devletin siyasi ve mali itibarını sarsan ya da vatandaşların özel yaşamlarına tecavüz eden gazetecilerin cezalandırılması*” hükmünü eklemiştir¹¹¹. Mahkemeye çıkan gazetecilerin iddialarını ispat hakları da ellerinden alınmıştır. Bu karara D.P içinden yükselen itirazların ardından Menderes tarafından alay konusu yapılmaları nedeniyle içlerinde Turan Güneş, Ekrem Alican, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Ekrem Hayri Üstündağ gibi isimlerin bulunduğu 19 milletvekili partiden ayrılmış ve 1955 yılında Hürriyet Parti'sini kurmuşlardır¹¹².

2 Mayıs 1954'te yapılan seçimlerde halk DP'yi yeni dönemde de iktidar olarak görevlendirmiş, DP oyların %57'sini, C.H.P %35'ini ve C.M.P %5'ini almıştır. Bu sonuçlarla C.H.P'nin meclisteki milletvekili sayısı 69'dan 31'e düşmüş, D.P'nin milletvekili sayısı 408'den 490'a çıkmıştır¹¹³. Celal Bayar, seçim sonuçlarının alındığı gece Çankaya Köşkü'nde Menderes kabinesi ve partinin genel idare kurulu üyeleri ile yenilen yemekte: “*Millet C.H.P'nin meclisteki milletvekillerinin sayısını daha da azaltıp bunu otuza indirmekle ne istediğini belli etmiştir. Artık bundan sonra, ince demokrasiye paydos*¹¹⁴” diyerek gelecek günlerin neler getirebileceğinin sinyallerini de vermiş oluyordu¹¹⁵. 3. Menderes Hükümeti 17 Mayıs 1954'te kurulmuştur¹¹⁶.

1954 seçimlerinde C.H.P Malatya, Konya ve Sinop'da, C.M.P ise sadece Kırşehir'de çoğunluk sağlayabilmiştir. D.P iktidarının ilk işlerinden bir tanesi muhalefete oy veren şehirleri cezalandırmak olmuş, bunun sonucunda Malatya ikiye bölünerek Adıyaman oluşturulmuş, Kırşehir ilçe haline getirilmiştir. Ancak Kırşehir'in ilçe oluşu iki farklı nedene bağlanmıştır¹¹⁷. Osman Bölükbaşı ve Celal Bayar arasında cereyan eden bir olayda, Osman Bölükbaşı, D.P henüz muhalefetteyken birkaç arkadaşı ile birlikte Celal Bayar'ı Sıhhiye'de sıkıştırmış ve çeşitli sözlerle rahatsız etmişlerdir.

¹¹⁰ TBMM Zabut Cerideleri, C.27, B:31 20.1.1954 O:1, s.260.

¹¹¹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul, 2007, s. 75.

¹¹² Akşin, S., a.g.e., s. 251.

¹¹³ Teziç, E., a.g.e., s. 352; Ahmad, F., a.g.e., s. 75.

¹¹⁴ Toker, M., *İsmet Paşayla 10 Yıl (1954-1957)*, C.1, Akis Yayınları, Ankara, 1966, s. 15.

¹¹⁵ Tunçay, M., “Siyasal Tarih (1950-1960)”, *Türkiye Tarihi 4*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 181.

¹¹⁶ Demirel, M., A., a.g.e., s. 10.

¹¹⁷ Tunçay, M., a.g.m., s. 181.

Celal Bayar'ın, bu olayın üzerinde yıllar geçmesine rağmen, Bölükbaşı'na olan kızgınlığı gitmemiş ve Kırşehir Bölükbaşı'nı başkan seçince ili, ilçe konumuna getirmiştir¹¹⁸.

Bu dönemde hızlı yatırım politikası enflasyona neden olmuş, ihtiyaç maddelerinin bazıları piyasada bulunamamaya başlanmış, çuval, pulluk demiri, kahve bulunamazken, şeker kıttır, gaz ve benzin sıkıntısı vardır¹¹⁹. Yükselen fiyatlar, artan enflasyon, mal kıtlığı sonucunda hükümet ithalatçılara ticari kredilerin kısılacağını ayrıca enflasyonla mücadele için başka önlemler de alınacağını açıklamıştır. Tarım alanında da olumsuz sinyaller gelmekteydi. 1954 yılının hasadının ortalamanın altında kalması nedeniyle Türkiye yılsonunda Amerikan buğdayı ithal etmek durumunda kalmıştır¹²⁰. Aynı dönemde ABD'den 300 milyon dolar kredi istenmiş ancak alınamamıştır¹²¹.

Muhalefetin, ülkedeki ekonomik durumu sürekli olarak iktidar partisinin aleyhinde ele alması, D.P'yi rahatsız etmekteydi. Muhalefetin bu tutumuna bir son vermek gerektiğini düşünen iktidar, muhalefet partilerinin devlet radyosundan yararlanmasını engellemiştir¹²². Yalnızca iktidar partisinin hükümet adına konuşmasına olanak tanımış, açık hava mitinglerini yasaklamış böylece okuma yazma derecesi yüksek olmayan halkın muhalefetin görüşlerini öğrenmesi engellenmiştir. Basının da her şeyi yazması engellenerek okuma yazma bilen kesimin de olanlardan haberdar olması engellenmiştir. Hükümet aşırı enflasyon dolayısı ile 18 Haziran 1940'da çıkarılan Milli Koruma Kanunu'na başvurmuş ve ekonomiyi kontrol etmek için geniş yetkilere sahip olmuştur¹²³.

1954 yılında milletvekili Mithat Benker, partiden istifasının gerekçelerini bir mektup ile Menderes'e bildirir. Muhalefet kanadından değil parti içinden bir milletvekilinin gözüyle o dönemin Demokrat Partisi ile ilgili şunlardan bahsedilmiştir:

“1950-54 seneleri arasındaki icraatımızı gözden geçirecek olursak vaat ettiğimiz

¹¹⁸ Toker, M., a.g.e., s. 24.

¹¹⁹ Sarol, M., *Bilinmeyen Menderes II*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1983, s. 542.

¹²⁰ Ahmad, F., a.g.e., s. 75-80.

¹²¹ Akşin, S., a.g.e., s. 251.

¹²² Ahmad, F., a.g.e., s. 75-80.

¹²³ Ahmad, F., a.g.e., s. 83-84.

prensiplere ne kadar uzak kaldığımızı hayretle müşahededen kendimizi alamayacağız [...] Muhalefette iken demokrasiyi, muhalefete imkanlar sağlayan rejim diye tarife gayret ederken, Meclis içi ve meclis dışı bütün imkanları adeta kalem sayıyorduk. Halbuki iktidara geldikten sonra, murakabe rejiminin en tabii icaplarından olarak muhalefetin açmak istediği gensorulardan bir tekini dahi kabul etmek – cesaretini diyemeyeceğim- fakat lütuf ve atıfetini gösteremedik. [...] Nihayet son olarak sayın Menderes, matbuat hürriyetine tevcih edilen kanun teklifi ile ihdas olunmak istenen rejimi, ne kadar gayret edersek edelim, özlediğimiz siyasi nizamla, hatta D.P prensipleri ile samimi olarak telif etmeye ben imkan göremiyorum. Muasır medeni cemiyetlerde fert haklarının, fert hürriyetinin mukaddes telakki edildiği bir vakıadır. Fakat bunun yanıbaşında dördüncü kuvvet ve ciddi bir amme müessesesi olarak kabul edilen matbuatın hürriyetin de laakal aynı mikyata mukaddes telakki etmek lazımdır. ...Sayın Menderes, D.P'den ayrılırken, hüznü duyduğumu itiraf ederim. Bütün temennim, D.P'nin, oportünist politikacıların tesirlerinden kurtulduğunu ve dolayısıyla millet ve memlekete gereği gibi faydalı bir siyasi teşekkül olduğunu görmektir¹²⁴”.

1955 yazında Karadeniz gezisine çıkan Kasım Gülek, Sinop'ta tutuklanarak İstanbul'a getirilmiş, bir gün hapiste kalmış, yine Kasım Gülek'in Rize'de dükkan sahiplerinin elini sıkması gösteri yürüyüşü olarak yorumlanmış ve 6 ay hapse mahkum olmuştur¹²⁵.

1955 yılı yaz aylarında Türkiye'nin gündeminde Kıbrıs sorunu bulunmaktaydı. Yunanistan, İngiltere'nin sömürgesi olan adanın kendisine verilmesini istemekteydi. Türkiye de adaya talip olur, Kıbrıs Rumları adanın Yunanistan'a bağlanmasını ister ve bu amaçla çeşitli eylemler yapmaya başlarlar¹²⁶. C.H.P bu süreçte muhalefet yapmayı bırakmış, hükümetle dayanışma içine girmiştir. Londra'da üçlü konferans toplanmış, Türkiye, İngiltere, Yunanistan katılmıştır¹²⁷. Gündemde bu konular varken 6-7 Eylül olayları meydana gelir. 6 Eylül'de bir gazete Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığı haberini verir. Bunun üzerine İstanbul'da Rumların ev ve iş yerlerine, mezarlıklara, kiliselere saldırılar düzenlenir. Zafer Gazetesi bu olaylar ile ilgili olarak şunları yazmıştır:

“6 Eylül Hadiselerinin tahrikçileri arasında 43 komünistin bulunması dikkat

¹²⁴ Demircili, İ., *Demokrat Parti Milletvekillerinin Kendi Partileri Hakkında Söyledikleri*, Ankara, 1954, s. 9-13.

¹²⁵ Akşin, S., a.g.e., s. 251.

¹²⁶ Akşin, S., a.g.e., s. 252.

¹²⁷ Toker, M., a.g.e., s. 103.

çekmektedir. Bunlardan bir kısmı bundan bir müddet evvel meydana çıkarılan gizli komünist partisine mensup kimselerdir. Hadise gecesı Beyoğlu'nda bulundukları tespit edilen bu şahıslar halen nezaret altındadırlar. Siyasi polis tarafından yakalanan komünistlerden yedi tanesi evvelce muhtelif sol hareketlere iştirak etmekten sanık olarak birçok kereler cezaevine girip çıkmış kimselerdir”.

Bu sanıklar Hasan İzzettin Dinamo, Asım Bezirci, Aziz Nesin ve Kemal Tahir gibi isimlerdir. Ancak aylar süren tutukluluk halinden sonra yargılanmadan serbest bırakılmışlardır¹²⁸. Olaylar nedeniyle İstanbul, Ankara ve İzmir’de sıkıyönetim ilan edilmiş, İçişleri Bakanı Namık Gedik 10 Eylül’de istifa etmiştir¹²⁹.

6-7 Eylül hadiselerinin komünistler tarafından gerçekleştirildiğine dair ortaya atılan iddialara karşı, Amerikalı bir yetkili “*Komünistler eğer bu kadar kuvvetli olsalardı dükkan tahrip edeceklerine ihtilal yaparlardı*” diyerek bu görüşe katılmadıklarını belirtmiştir¹³⁰.

Mecliste 6-7 Eylül olayları ele alındığında İsmet İnönü İzmir’deki hadiseler ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

“[...]İzmir’de 6 Eylül’e dair bir tek misal söyleyeyim. 6 Eylül akşama doğru İzmir itfaiyesi fuara gelir, bir pavyon önünde durur. Neye geldiklerini soranlara masum neferler, yangın çıkacak da onu söndüreceğiz derler. İzmir valisi 24 Ekim’de bayrak çekilirken İzmir halkının yüzüne acaba nasıl bakabildi? [...] Bu bahsi bir neticeye bağlamaya mecburuz. 6/7 Eylül vukuatından vahim bir surette mesul olan Bay Menderes’in hükümetin başından ayrılması lazımdır [...]”¹³¹.

Muhalefet tarafından 6-7 Eylül hadiselerine sebebiyet vermekle suçlanan iktidar partisi ve ileri gelenleri adına Adnan Menderes mecliste yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

“[...] Muhterem arkadaşlar, ben de aynen tekrar ediyorum, bütün unsur ve meseleleriyle 6-7 Eylül hadiseleri uzun bir hazırlık neticesidir, biz bunun bir tertip eseri olduğunu ifade suretiyle belirtmiş bulunuyoruz. Şimdi deniliyor ki; ekipler ayrı ayrı, aynı saatte, İstanbul’un her tarafından görülüyor, aletleri var ellerinde harekete geçiyorlar, polis emir almıştır, müdahale etmiyor, ordu emir almıştır, harekete geçmiyor, hatta o kadar ki, İzmir’de de aynı saatte

¹²⁸ Yetkin, Ç., *Siyasal İktidar Sanata Karşı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1970, s. 44. ; Akşin, S., a.g.e., s. 252.

¹²⁹ Ahmad, F., a.g.e., s. 82.

¹³⁰ Eroğul, C., a.g.e., s. 177.

¹³¹ *TBMM Zabıt Cerideleri*, C.8, İ:15 16.12.1955 C:1, 1955, s. 270-271.

başlamıştır.

Muhterem arkadaşlar, aklınıza, vicdanlarınıza hitab ediyorum, bu kadar geniş bir tertibat alan hükümet, bütün zabıta kuvvetlerine, harekete geçmiyeceksiniz diyecek, bütün faillerin eline aletler tedarik edip verecek, İstanbul'un her semtinde ekipler tayin edecek, bütün evlere numara koyduracak, Başvekil yapacak, Dahiliye Vekili yapacak... Altı bin kişi yakalanacak, bunların ifadeleri alınacak. Bunların içinden bir tek kişi çıkıp, manevi şahsiyet hükümeti veya başvekili şahsen veya Dahiliye Vekilini şahsen itham altında bulundurabilecek söz söyleyemeyecektir.

Kabili tasavvur mu?

Bu ne biçim tertip? Kimi aldatıyorlar, kime yalan söylüyorlar? Yalan söylerken bu memleketin ve milletin şerefini, haysiyetini ayaklar altına alıyorlar.

Hadise ile irtibat ve alakamızı milyonda bir ihtimalle de olsa tesbit etmeye imkan bulurlarsa her türlü cezayı kendimize tertibe kendimiz razıyızdır. Yalandır arkadaşlar. Yalandır, yalandır, yalandır, yalan söylüyorlar [...]¹³²,

27 Mayıs 1960 tarihinden sonra 6-7 Eylül davasına yeniden bakan Yüksek Adalet Divanı, D.P ileri gelenlerinden Bayar, Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Namık Gedik'i olayların gerçek failleri oldukları gerekçesi ile cezalandırmıştır¹³³. Mahkemeye göre, İstanbul ve İzmir'de aynı anda başlayan harekette D.P örgütünden faydalanılmıştır. Olaylar ile ilgili olarak Yassıada Mahkemeleri'nde süren davalarda dinlenen tanıklar da, 6-7 Eylül hadiselerinin bizzat D.P'nin kendi tertibi olduğu yönünde ifade vermişlerdir. Tanıklardan Cemal Gökberk'in ifadesine göre Zeki Rıza Sporel evinde bir ziyafet vermiş, Menderes de orada bulunmuş ve "*Bu milleti nasıl cuşu huruşa getirdimse, öyle de sükunet buldururum*" demiştir. Yine tanıklardan Şevket Temizel 6-7 Eylül günü kahvede otururken önünden 2 kamyon dolusu insan geçtiğini ve benzin almak için durduklarında kendilerine nereye gittiklerini sorduğunu, bunun üzerine "*İstanbul'a babalık, İstanbul'da cümbüş var*" cevabını verdiklerini, cümbüşün ne olduğunu sorduğunda ise "*yarına öğrenirsin*" dediklerini söylemiştir¹³⁴.

Kıbrıs konusunda Türkiye ilk başta adanın tamamını isterken daha sonra Türkiye ve Yunanistan arasında paylaşılması gündeme gelmiştir. 13-19 Şubat 1959'da

¹³² Doğan, M., (hz.), *Adnan Menderes'in Konusmaları*, C.2, Ekicigil Yayınları, İstanbul, 1957, s. 184.

¹³³ Yetkin, Ç., a.g.e., s. 44.; Akşin, S., a.g.e., s. 252.

¹³⁴ "6-7 Eylül Olayları Aydınlanmağa Başladı", *Ulus*, 4 Kasım 1960, s.1-2.

imzalanan Zürih ve Londra antlaşmaları ile Kıbrıs'ın bağımsız olması ancak aynı zamanda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin adada özel haklarının bulunması kararlaştırılmıştır. Alınan kararlara göre İngiltere adadaki hava üslerini muhafaza edecek; Türkiye ve Yunanistan birer askeri garnizon bulunduracak, her üç devlet in müdahale hakkı bulunacaktı. Makarios Kıbrıs cumhurbaşkanı, Fazıl Küçük yardımcısı se ilmiřlerdir¹³⁵.

15 Ekim 1955'de D.P'nin üçüncü büyük kongresi toplanmıřtır¹³⁶. 20 Aralık 1955'de Hürriyet Partisi kurulmuřtur¹³⁷.

¹³⁵ Akşın, S., a.g.e., s. 253.

¹³⁶ Ero ul, C., a.g.e, s. 181.

¹³⁷ Demirer, M.A., a.g.e., s. 17.

D. 1957-1960

27 Ekim 1957 seçimleri öncesi D.P kırsal kesimin oylarını almak için tahıl alım fiyatlarını arttırmış ve böylelikle kırsal kesimin alım gücü artmıştır. Ayrıca seçim öncesi yaptığı konuşmalarda Menderes, kendi dönemlerinde açılan cami sayısını söyleyerek, cami ve okul yapımı için fon ayırarak oy almaya çalışmıştır¹³⁸. 12 Haziran 1957 tarihinde kabul edilen 7001 sayılı kanunla, ilçe haline getirilen Kırşehir, bölgenin oylarını kazanmak için tekrar il yapılır. Kırşehir’den seçilen Osman Bölükbaşı’nın seçimlerde etkisini azaltmak için 24 Haziran’da dokunulmazlığı kaldırılmış ve 2 Temmuz 1957’de tutuklanmıştır. Seçim öncesi, muhalefet partileri C.H.P, H.P, C.M.P aralarında anlaşarak “Güç birliği” yapmaya karar vermişlerdir. 17 Ekim 1957’de Adnan Menderes, muhalefetin yaptığı bu güç birliğini “*ehli salıp cephesi*” olarak değerlendirmiştir¹³⁹. Tartışma ve husumetler, tarihten gelen bir terminoloji ile inanç boyutunda devam etmiş, muhalif cephe Hristiyan birliği olarak yorumlanmış ve buna göre de hükümet ve Menderes İslam’ı temsil etmiştir. D.P muhalefet partilerinin “Güç Birliği” girişimini engellemek için 11 Eylül’de seçim kanunu değiştirerek partilerin ortak liste çıkarmalarını engellemiştir. Buna göre, bir siyasal parti, örgütünün bulunduğu bütün seçim bölgelerinde seçime katılmak ve o seçim çevresinin seçeceği sayıda milletvekili aday göstermek zorundadır. Bir siyasal partiye adaylık için başvurmuş olan bir kimse, hiçbir seçim bölgesinde başka bir partiden ya da bağımsız aday gösterilemeyecektir. D.P seçimlerin yaklaşması ile basın üzerinde de baskılarını arttırır. İstanbul Gazeteciler Sendikası 7 Temmuz 1957’de hükümet tarafından geçici bir müddet için kapatılır. İlkbahar ve yaz aylarında Yargıtay Başkanı, Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay üyelerinden oluşan yüksek yargıçlar emekliye sevk edilir. İktidarın uyguladığı bu politikalar kendi içerisinde muhalefete neden olmuş ve Fuat Köprülü 6 Eylül’de partiden istifa etmiş ve “*Programından ayrılmış, eski hüviyetini tamamen değiştirmiş olan bugünkü D.P zihniyeti ile uyuşmak benim için imkansız olduğu cihetle D.P’den çekiliyorum*” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Fuat Köprülü’nün başka bir partiden aday olmasını engellemek için ise herhangi bir kimsenin başka bir siyasi partiden aday olabilmesi için seçimlerden en az altı ay önce partisinden istifa

¹³⁸ Ahmad, F., a.g.e., s. 85-86.

¹³⁹ Teziç, E., a.g.e., s. 270-271.

etmiş olması şartı getirilmiştir¹⁴⁰.

1957 seçimleri ile ilgili olarak Halk Partisi Meclis Grubu adına İsmet İnönü'nün mecliste yaptığı konuşma, D.P'nin seçim öncesi aldığı önlemlere ve yaptığı propagandaya örnek olarak okunabilir:

“[...] 1957 seçimi öncesi devri, 1954 seçimlerinin neticelenmesini mütaakip başlar. 1954 seçimlerinden hemen sonra iktidar şu tedbirleri aldı: Temyiz ve Devlet Şurası azaları dahil olduğu halde 25 seneyi doldurmuş olan hakimlerin, sadece görülen lüzum üzerine kaydı ile emekliye ayrılması kanunu çıkarıldı. Bu emeklilik hükmü tabii bütün memurlara şamildi. O günden beri mahkeme istiklali ve hakim teminatı cemiyetimizin birinci meselesi haline geldi. Seçim işleri adli teminata bağlı olduğu için hakimlerin vaziyetlerinde emniyet sarsılınca, seçim emniyeti de hükümetin tesiri altına girmiş oluyordu.

Kırşehir vilayeti kaza haline getirildi. Sebep olarak bu halkın 1954 seçimlerinde Cumhuriyetçi Millet Partisine rey vermiş olması Meclis kürsüsünden açıkça ilan edildi. Seçimdeki gizli oylarından dolayı 7 sinden 70 ine kadar bir vilayet halkı cezalandırılıyordu. Seçim esnasında partiler veya eşhas arasında karma liste yapması menolundu. Seçim esnasında Devlet ve Hükümet başında bulunanların Devlet ve millet işlerini anlatmaları seçim propagandası sayılmayacağı kanuna bağlandı.

Muhalefetin ‘henüz layık olmadığı’ söylenerek onun, seçimde radyodan istifadesi men edildi. Görünüşte bütün siyasi partiler seçimde radyoda konuşmayacaklardı. Hakikatte seçim dışı olduğu gibi seçim içinde de radyoyu yalnız iktidar kullanmıştır.

1954 seçimlerini müteakip, kanun içinde muhalefete meyil göstermiş vatandaşlar aleyhine insafsız bir takip yapılmıştır. Aday olan memurlar ve hakimler, serbest maişet ve meslek erbabı her suretle zarara sokulmuşlardır.

[...] Basın hürriyeti yeniden ağırlaştırıldı. Toplantı hürriyeti, vatandaşla teması güçleştiren kayıtlarla aşırı derecede kısıldı. [...] 1957 Şubatı içinde yeniden ümit doğdu. Kırşehir'in tamir olunacağı ilan olundu. Tatlı dille ve iyi münasebetler içinde her şeyin düzeltileceği ümitleri hükümetçe tekrar uyandırıldı. 1957 yılları bu suretle geçer. Seçim havadisleri yayılmaya başlayınca seçimlerden önce mevzuatın düzelmesi ihtiyacı ön safi işgal eder. Bizim kanaatimiz odur ki, seçimde emniyet ve eşitlik şartı olan 1950 kanununun temel unsurları harap haldedir [...] ¹⁴¹”

İktidarın hesapları tam bekledikleri kadar olmasa da tutmuş ve yine iktidarda

¹⁴⁰ Demirel, A., a.g.e., s. 724-726.

¹⁴¹ TBMM Zabıt Cerideleri, C.1, İ:29 4.12.1957 C:1, 1958, s. 69-70.

kalmışlar ancak bu sefer 1950 ya da 1954 seçimlerinde olduğu gibi seçimden kendilerine tam bir güvenle çıkamamışlardır. Çünkü 1957 seçimleri D.P oylarındaki düşüşü göstermiş, C.H.P meclisteki sandalye sayısını 6 katına çıkarmış, oyların %41'ini alarak oyunu 5 puan arttırmış, D.P ise oyların %47,3'ünü alarak sandalye sayısını 419'a düşürmüştür. Seçimler olaylı geçmiş, bazı kentlerde yaralanmalar meydana gelmiş, Gaziantep'te halkın seçim sonuçlarına itiraz etmesi sonucu meydana gelen olayların yatıştırılmasında hükümet, askeri birliklerin yardımını almıştır.

Seçimlerden sonra iktidarın aldığı tedbirler daha da sertleşmeye başlamış, zararlı yazı ve resimleri yasaklayan bir basın yasası önerilmiştir. Yapılan yasa değişikliklerine D.P'nin kendi içinden dahi itirazlar gelmiş, muhalefet protesto amacıyla yürüyüş yapmıştır. 1958 başına gelindiğinde gazeteler orduyu isyana teşvik etmek suçlaması ile 9 subayın tevkif edildiği haberini veriyordu. Hükümet kendilerine karşı askeri bir hareketten korkmaya başlamıştı¹⁴². Aynı yıl Temmuz ayında meydana gelen Irak Devrimi de D.P'yi korkutmuştur. Ordunun, arkasına halkı da alarak darbe yapması, Faysal ve Nuri Sait'in öldürülmesi, D.P'nin bu konudaki korkularını su yüzüne çıkarmıştır. Türk ordusu, Irak ve Suriye sınırında alarma geçirilmiştir. Lübnan ve Ürdün'ün başvuruları üzerine ABD askeri birlikleri Lübnan'a, İngiliz askeri birlikleri ise Ürdün'e gönderilir. 5 Mart 1959'da Bağdat Paktı üyeleri ile ABD, karşılıklı işbirliği pakti yapar. Türkiye'ye bir saldırı olursa ABD yardıma gelecektir. Ancak zaten var olan böyle bir anlaşmanın tekrar yapılması mümkün olmadığından, söz konusu olan yardım, dolaylı saldırı durumunda da gelecektir. Bu da Türkiye'de bir ayaklanma ya da benzeri bir durum olursa ABD'nin asker göndereceği anlamına gelmekteydi¹⁴³.

D.P, bu süreçte muhalefete karşı da önlem almış, muhalefetin, yönetime karşı bir tepki olarak yorumladığı Irak Devrimi, iktidarı muhalefete karşı daha da sert önlemler almaya itmiş ve C.H.P faaliyetlerini incelemeyi, gerekli gördüğü durumlarda ise önlemler almayı kararlaştırmıştır.

Fransa'da meydana gelen olaylar da D.P'nin muhalefete çeşitli baskılar uygulamasına neden olmuştur. 31 Mayıs 1958'de De Gaulle, Cezayir sorununu çözmek

¹⁴² Teziç, E., a.g.e., s. 270-271,352; Akşin, S., a.g.e., s. 253.; Ahmad, F., a.g.e., s. 83-89.

¹⁴³ Akşin, S., a.g.e., s. 255.

ve iç savaşın devam ettiği bu bölgede barışı sağlamak üzere görevlendirilerek başbakanlığa getirilmiş ve V. Cumhuriyet Anayasası'nı yürürlüğe sokmuştur. Bu anayasa ile birlikte gelenekselleşmiş parlamenter düzene son verilmiş, yarı başkanlık sistemi getirilmiş ve böylece De Gaulle bir anlamda “demokratik diktatör” olmuştur.

Adnan Menderes, 6 Eylül 1958'de Balıkesir'de, muhalefet partisini Irak Devrimi'nin benzerini yapmak istemekle suçlamış ve darağaçlarını hazırlatmış; 21 Eylül'de İzmir'de De Gaulle düzenini örnek almak istediğini gösteren sözler söylemiştir¹⁴⁴. İnönü, Menderes'in darağaçlarını hazırlatmasına “*Bir memlekette idam sehpaları kurulunca, nasıl işleyeceğini kimse bilemez*” sözleri ile karşılık vermiştir¹⁴⁵.

İktidarın giderek sertleşen tutumuna karşı, Hürriyet Partisi kendi kendini feshetmiş ve 24 Kasım 1958'de C.H.P'ye katılmıştır¹⁴⁶. Bu tarihten önce de 16 Ekim 1958'de C.M.P ile Köylü Parti birleşmiştir. D.P, muhalefetin bu güç birliğine karşı “Vatan Cephesi”ni oluşturmuş ve bu oluşuma katılanların isimleri her gün radyodan okunmuştur. Bu isimler arasında, ölmüş kişiler, bebekler de vardı. Bu kampanya bir buçuk yıl sürmüş ve tepki olarak birçok şehirde Radyoyu Dinlemeyenler Cemiyetleri kurulmuştur¹⁴⁷. Vatan Cephesi'ne üye olanlar aslında D.P'ye üye oluyorlar ancak oluşumun adına Vatan Cephesi deniliyordu. Hükümet, Vatan Cephesini destekleyenlere ödülleri vaat ederken, desteklemeyenleri ceza ile tehdit etmiştir. Köylere, yol, cami sözü verilirken; C.H.P'ye oy veren köyün elektriğini kesecek kadar ileri gidilebilmektedir¹⁴⁸. Radyo Haberlerini Dinlemeyenler Cemiyeti, 12 Aralık 1958'de İstanbul Valisi Ethem Yetkiner tarafından kapatılmıştır¹⁴⁹.

Demokratlar, muhalefetin yurttan gezmesini de engellemeye çalışmışlardır. Buna örnek olarak İnönü'nün Ege gezisi verilebilir. C.H.P'lilerin “Büyük Taarruz” olarak da nitelendirdiği bu gezide, İnönü, Kurtuluş Savaşı'nda karargah olarak kullandığı evi ziyaret etmek istemiş ancak İnönü'nün bu isteği vali tarafından geri çevrilmiştir. Valinin

¹⁴⁴ Akşin, S., a.g.e., s. 255.

¹⁴⁵ Toker, M., *İsmet Paşayla 10 Yıl (1957-1960)*, C.2, Akis Yayınları, Ankara, 1966, s.114.

¹⁴⁶ Ahmad, F., a.g.e., s. 92-93; Özçetin, B., - Demirci, S., “Hürriyet Partisi”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Liberalizm*, C.7, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 546.

¹⁴⁷ Zürcher, E. J., a.g.e., s. 305; Ahmad, F., a.g.e., s. 92-93.

¹⁴⁸ Ahmad, F., a.g.e., s. 92-93.

¹⁴⁹ Ahmad, F., - Ahmad, B. T., *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 188.

emrini yerine getirmeyen emniyet müdürü ve jandarma komutanı ise aynı gün görevden alınmıştır¹⁵⁰. 30 Kasım 1959 günü çıkan gazetelerde Uşak Valisi'nin “*İnönü'yü vurun*” emri verdiği yazılmaktaydı. Emniyet Müdürü'nün verdiği ifadeye göre, Vali “*İnönü'yü vuracaksınız*”; Jandarma Komutanı Yarbay Abbas Yavuzdemir'in ifadesine göre “*vurun, bırakmayın, ateş edin*”, Merkez Jandarma Komutanı Binbaşı Ali Kurma'nın ifadesine göre ise “*vuracaksınız, yoksa durumunuz kötü olur*” demiştir¹⁵¹.

İzmir'de C.H.P'nin etkinlikleri engellenmiş, D.P'li partizanlar Demokrat İzmir gazetesini yıkmışlardır. İstanbul'da, İnönü havaalanından gelirken D.P'liler Topkapı'ya toplanmışlar, trafik müdürünün yolu kapatmasıyla, İnönü'nün arabasının etrafını sarmışlardır. Trafik müdürünün arabasını yoldan çekmesiyle İnönü'de bölgeden uzaklaşmış, ancak bu olayın gazetelere yansısı yasaklanmış ve gazeteler beyaz sütunlarla çıkmıştır¹⁵².

Bu dönemde ekonominin giderek daha da kötü bir duruma gelmesi nedeniyle Türk lirası devalüe edilmiş, dolar 2.80 TL'den 9 TL'ye çıkarılmıştır. Bu gelişmenin ardından Türkiye'ye 359 milyon dolar kredi verilmiştir¹⁵³.

1959'da C.H.P'nin 14. Kurultayı'nda “İlk Hedefler Beyannamesi” kabul edilir. Bu beyannameye göre partinin temel hedefleri, anti-demokratik kanunların kaldırılması; anayasanın, halk egemenliği, hukuk devleti, sosyal adalet ve güvenlik esaslarına göre değiştirilmesi; bütün hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması; devlet başkanının tarafsızlığının sağlanması; bütün idari tasarruflara yargı denetimi getirilmesi; sosyal adaletsizlik ve dengesizliğin giderilmesi; yasaların anayasaya uygunluğunun denetlenmesi için Anayasa Mahkemesi, yasa yapımında uyum ve dengenin sağlanması için Yüksek Hukuk Şurası'nın kurulmasıdır. Bildirinin sonunda ise, “*C.H.P tahakküm ve baskı zihniyetinin milli irade tarafından tasfiye edileceğine, hakkın, adaletin, özgürlüğün mutlaka zafere ulaşacağına peşin olarak inanmaktadır*” denilmiştir¹⁵⁴.

17 Şubat 1959'da meydana gelen ve 14 kişinin hayatını kaybettiği Gatwick uçak

¹⁵⁰ Akşin, S., a.g.e., s. 257.

¹⁵¹ “Uşak Valisi ‘İnönü’yü Vurun’ Demiştir”, *Ulus*, 30 Kasım 1959, s. 1.

¹⁵² Akşin, S., a.g.e., s. 257.

¹⁵³ Ahmad, F., *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul, 2007, s. 91.

¹⁵⁴ Demirel, A., a.g.e., s. 751.

kazasında Adnan Menderes'in kurtulması, onun kişiliğine yeni bir boyut kazandırarak, kendisinden Allah'ın koruduğu birisi olarak bahsedilmesine neden olur¹⁵⁵. Uçak kazasının ardından kısa bir süreliğine iktidar ve muhalefet arasında ılımlı bir dönem yaşanmıştır.

25 Mart 1959'da yapılması beklenen erken seçim ihtimali, 1 Mart'ta yapılan bütçe oylamasının ardından ortadan kalkmıştır.

1959 yılında ülkenin genel durumuna bakıldığında; enflasyon önceki yıllara göre bir hayli yükselmiş, çok sayıda gazete kapatılmış, birçok gazeteci tevkif edilmiştir. Şubat 1960'ta seçim propagandası dönemi 45 günden 17 güne indirilmiştir¹⁵⁶.

1960 yılı ilkbaharında Kayseri olayları olur. İnönü'nün Kayseri Yeşilhisar gezisi sırasında zabıta barikat kurmuş ve askerleri de kullanarak İnönü'yü durdurmak istemiştir. Ancak İnönü barikatlar arasından geçmiş ve askerler tarafından selamlanmıştır. İnönü ile konuşmak isteyen Binbaşı Selahattin Çetiner ise mahkemeye verilir¹⁵⁷. D.P, muhalefetin gezilerini önlemek için bu kez daha etkili bir çözüm yolu aramaktaydı. 3 Nisan 1960'da gündeme getirilen Tahkikat Komisyonu kurulması olayına, muhalefetin bir askeri ayaklanma hazırlamakta olduğu düşüncesi neden olmuştur. Bu komisyon 18 Nisan'da oluşturulmuş ve üyelerini sadece DP'liler meydana getirmiştir. Komisyonun yetkileri arasında basına sansür uygulama, gazeteleri toplatma, celpname çıkarma, Komisyonun çalışmalarına engel olan ya da zorlaştıran olursa üç yıla kadar hapis cezası verme vardır. Hem askerleri hem de sivilleri yargılamaya yetkili kılınmıştır. Kararların temyiz yolu yoktu ve komisyonun verdiği hükümler kesindi. Komisyonun ilk olarak yasakladığı üç şey: Partilerin tüm etkinlikleri (ancak söz konusu parti yalnız C.H.P idi); Komisyonun etkinlikleri ile ilgili yayınlar; T.B.M.M'de komisyon ile ilgili yayınlardır¹⁵⁸.

İnönü, Komisyonun kurulması üzerine, mecliste iki konuşma yapmış, yasak

¹⁵⁵ Ahmad, F., a.g.e., s. 93.

¹⁵⁶ Ahmad, F., a.g.e., s. 94-95.

¹⁵⁷ Ahmad, F., - Ahmad, B. T., *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s. 206-207.

¹⁵⁸ Kongar, E., "Demokrat Parti Niçin Demokrat Değildi?", *Tarihimizle Yüzleşmek*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 189; Ahmad, F., *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul, 2007, s. 97-98; Akşin, S., a.g.e., s. 257-258.

olmasına rağmen Ulus ve Demokrat İzmir gazeteleri İnönü'nün konuşmalarını yayınlamıştır. İnönü'nün konuşmasından bazı bölümler şu şekildedir:

“Karar Anayasaya aykırıdır. Bu baskı idaresi, anayasaya, insan haklarına karşı teşebbüs eden gayrimeşru bir darbedir. Siyasi hayatımız uçuruma gidiyor...”

“Şimdi iktidarda bulunanların, iktidarı ellerinde bulunduranların, milletleri ihtilale nasıl zorladıkları İnsan Hakları Beyannamesine girmiştir. Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa, o memlekette ayaklanma olur. Buna mahal vermemek için idarelerin demokratik yolda olması, insan haklarının yürürlükte olması şarttır. Bu fikir beyannamenin ruhunu teşkil ediyor. Şimdi mevzuu bahis olan mesele bu demokratik rejimde insan hakları yürütülüyor mu? Bu bir. Eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa, baskı rejimi kurulursa, ihtilal behemehal olur. Beni dinleyin, biz böyle bir ihtilal içinde bulunmayız, bulunamayız. Böyle bir ihtilal dışımızdan, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Biz demokratik rejim dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılmış baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, ben de sizi kurtaramam¹⁵⁹.”

Komisyonun kurulmasını protesto amacıyla 19 Nisan'da bir gösteri yapılmıştır. 26 Nisan'da hukuk profesörlerinin komisyonun yetkilerini anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile kınamasının ardından, komisyonun yetkilerini daha da arttıran bir kanun kabul edilmiştir. Buna göre, komisyona her türlü etkinlik konusunda karar alma, her türlü yayını yasaklama, süreli yayınları, basımevlerini kapatma yetkileri veriliyordu. Komisyon kararlarına itiraz edenler, 1 yıldan 3 yıla kadar ağır hapis cezası, gizli olan soruşturma konusunda açıklama yapanlar 6 aydan 1 yıla kadar hapis cezasına çarptırılacaklardı. İnönü'ye, Meclis'te komisyon ile ilgili yaptığı konuşmanın ardından halkı isyana teşvik ettiği gerekçesi ile Meclis oturumlarına 12 oturum katılmama cezası verilmiştir. Bu cezanın verilmesine neden olan konuşmanın bir kısmı şu şekildedir:

“Biz tedbiri aldık. Bu tedbiri yürüteceğiz diyorsunuz. Gayrimeşru baskı rejimine girmiş olan idarelerin hepsi böyle söylemişlerdir. Siz de öyle diyorsunuz. Fakat muvaffak olamayacaksınız. Kore başkanı Syngman Rhee kurtuldu mu? Üstelik onun ordusu, polisi, memuru elindeydi. Halbuki sizin elinizde ne ordu var, ne memur, ne üniversite ve hatta ne de polis var. Olur mu böyle baskı rejimi? Muvaffak olur mu? Bir baskı rejimi kurulduğu zaman onu kuranlar artık mukavemet kalmayacak zannederler. Bizdeki baskı rejimini kuranlar da öyle zann ediyorlar. Baskı tertipçileri bilsinler ki; Türk Milleti Kore Milleti'nden daha az haysiyetli

¹⁵⁹ “C.H.P Genel Başkanı Dün Meclis'te İki Mühim Konuşma Yaptı”, *Ulus*, 19 Nisan 1960, s. 1.

değildir.¹⁶⁰»,

C.H.P gençlik örgütleri İstanbul ve Ankara’da protesto gösterileri düzenlemişler, 28 Nisan’da İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin merkez binada düzenledikleri toplantıya güvenlik güçlerinin müdahale etmesi sonucunda olaylar büyümüş, rektör Sıddık Sami Onar, güvenlik güçlerinin üniversiteyi terk etmelerini söylemiş ancak üniversite terk edilmediği gibi rektör emniyet müdürlüğüne götürülmüştür. Beyazıt Meydanı’na taşınan çatışmada Turhan Emeksiz isimli öğrenci, bir kurşunun isabet etmesiyle hayatını kaybetmiştir¹⁶¹. Olaylar üzerine her iki ilde de sıkıyönetim ilan edilmiştir¹⁶².

3 Mayıs’ta sıkıyönetim kurallarının biraz daha gevşetilmesiyle ortam biraz sakinleşmiştir ancak buna rağmen 5 Mayıs’ta Ankara Kızılay Meydanı’nda 555K olarak isimlendirilmiş olan gösteri yapılır. İktidar 5 Mayıs’ta Kızılay Meydanı’nda bir gösteri tertiplemeyi düşünmüştür. Ancak bu plandan haberi olan muhalif gençler de 555K parolası ile aynı yerde aynı saatte gösteri düzenlerler. Sonuçta, Kızılay meydanında iktidar partisi taraftarı gençler azınlıkta kalırken, Bayar ve Menderes büyük protestolara maruz kalır ve Menderes’in bazı göstericiler tarafından tartaklanması önlenemez¹⁶³. Menderes, 15-18 Mayıs tarihleri arasında İzmir, Bergama, Manisa ve Turgutlu’da mitingler düzenlemiştir. Ancak 21 Mayıs’ta meydana gelen bir olay hükümetin sağladığını zannettiği sükuneti bozmaya yetmiştir. Bu olay Harp Okulu öğrencilerinin düzenlediği gösteridir¹⁶⁴. Bu gösteri ile silahlı kuvvetler hükümetin karşısında olduklarını açıkça ifade etmişlerdir. DP Genel İdare Kurulu toplanmış, bir tutum ve kadro değişikliği yapmak gerektiğini vurgulanmış ancak bu durum Menderes tarafından kabul edilmemiştir¹⁶⁵. Sonuç olarak hükümet yeniden sıkıyönetim ilan etmiştir.

3 Mayıs’ta Cemal Gürsel, Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes’e Salih Coşkun Paşa aracılığı ile bir mektup gönderir. Mektup metni aşağıdadır:

¹⁶⁰ Kore’de diktatör Syngman Rhee öğrenci ve halk gösterileri karşısında, 21 Nisan 1960’da istifa etmiştir. Bilgi için bkz; Eroğul, C., a.g.e., s. 245; Akşin, S., a.g.e., s.258.; Ahmad, F., a.g.e., s. 97-98.

¹⁶¹ Demirel, A., a.g.e., s. 782.

¹⁶² Ahmad, F., a.g.e., s. 91.

¹⁶³ Demirel, A., a.g.e., s. 783.

¹⁶⁴ Ahmad, F., a.g.e., s. 91.

¹⁶⁵ Tunçay, M., a.g.m., s. 187.

“Aziz Vekilim,

Dün geceki münakaşalarımız ışığı altında zat-ı alinize tedbir ve kararlar hakkındaki görüşlerini bildirmeyi milli, vatani bir vazife bilirim.

Sayın Başvekil’in açıklamalarını dinledim ve okudum, bunlarda benim düşündüklerimin kabulüne müsait bir zemin, henüz mevcut olmadığı aşikar olarak belli ise de gene de düşüncelerimin sizlere iblağının zarureti inaniyorum.

Muhterem Vekilim,

Şu hakikati kabul etmek lazımdır ki Kayseri hadiseleri ile başlayıp son karar ve feci olaylara kadar varan, sahneler vatandaş ruhunda derin tesirler ve hükümete karşı telafisi kabil olmayan hoşnutsuzluklar yaratmıştır.

Sayın vekilim bu ahval küçümsenecek cebr-i şiddetle değiştirilecek şeylerden değildir. Memleket hükümet ve partinizin düştüğü bu müşkül vaziyeti kurtarmak için sükunetli fakat ciddi ve zecri tedbirler almak lazım. Bu tedbirler şunlar olmalıdır.

1.Cumhurbaşkanı istifa etmelidir. Çünkü bütün fenalıkların bu zattan geldiği hakkında umumi bir kanaat vardır.

2.Kabine de iyi kabul edilmeyen su-i halleri memlekete yayılmış bulunan zevat çıkarılmalı ve yeni kabine mutlak dürüst, makul, zorcu değil adalet ve şefkat hissi taşıyan zevattan kurulmalıdır.

3.İstanbul-Ankara valileri, emniyet müdürleri süratle değiştirilmelidir.

4.Ankara örfi idare komutanı derhal değiştirilmelidir.

5.Son çıkarılan ve tahkikat komisyonları ihdas eden kanun kaldırılmalıdır.

6.Mevkuf gazeteciler bir af kanunu ile kısa zamanda tahliye edilmelidir.

7.Son hadiselerde tevkif edilen talebeler serbest bırakılmalı ilim müesseseleri yeniden faaliyete geçirilmelidir.

8.Şimdiye kadar çıkarılan bütün anti demokratik kanunlar tedricen kaldırılmalıdır.

9.Vatandaşların hürriyet ve eşit muamele hakkına mutlak surette riayet edilmelidir.

10.Ordunun meseleleri süratle halledilmelidir.

11.Din istismarcılığından vazgeçilmelidir.

12.Su-i istimaller oluyor mu bilmiyorum? Fakat olduğu hakkında umumi bir kanaat mevcuttur.

Ve milletin hükümete karşı itimatsızlığına sebep olmaktadır. Bu gibi kötülüklerin

şiddetle bertaraf edilmesi lazımdır.

13.Müstesna zamanlar ve günler haricinde hükümet büyüklerinin memleket gezilerinde sun-i büyük vatandaş toplulukları ile karşılanmaları usulü terk edilmelidir.

Muhterem vekilim,

Bu yazdıklarım asla bir parti ve politika mülahaza ve tesiri ile yazılmamıştır. Memleketin bu tedbirlerin alınmasını zaruri kıldığına inandığım için arz edilmiştir.

Sizlerin vatanperverlik ve vicdanlarınıza hitap ediyorum, iyi düşününüz, iyi hareketler yapınız. Memlekete çok şeyler yaptığınız muhakkaktır. Fakat bu asla kafi değildir. Bu yapılan işleri müstemleke idareleri de yapıyor ve yapmıştır. Asıl mühim olan toplumun ruhunda yaşama şevk ve azminin geliştirilmesi, hak ve hürriyet aşkının kökleştirilmesi ve vatandaş idrakinin yüksek ve necip hislerle donatılmasıdır.

Olaylar bu yolda olmadığınızı göstermektedir. Talebelerin hürriyet duygusu ile yaptıkları masumane tezahürata karşı kıtalar sevk edilmesi ve onların desteği ile emniyet kuvvetlerinin ilim yuvalarının içine kadar girerek talebeleri profesörleri ile beraber coplarla kurşunlarla tedip etmesi dünyada görülmemiş çok feci bir şeydir. O hengamede kız talebelerin yürekler parçalayıcı çılgınlıklarının analar, babalar ve halk ruhunda onarılmaz yaralar açacağına ve açtığını anlamamak memleketin huzuru bakımından büyük bir hata ve hazin gaflet olduğuna kaniyim.

Bizim gençlerimizle hak, adalet ve hürriyet duygularının gelişmesinden ve kemalinden memnun olmamız gerekmez mi?

İstikbali hissiz, duygusuz müstemleke ruhlu yalnız maddeci bedbaht insanlara bırakmak istiyoruz.

Sayın Vekilim,

Maruzatım muhakkak ki çok mühim ve hatta cüretkaranedir. Fakat memleket için milletin selameti için hükümet ve hatta partinizin kurtarılması için dikkate alınması lazımdır ve hatta çok lazımdır.

Saygılarımla.

K.K.K

Cemal Gürsel”

Menderes, mektubu almış ama üstünde fazla durmamıştır¹⁶⁶. 25 Mayıs’ta Eskişehir’e gidip halka seslenerek ülke gezilerini yeniden başlatmış, Tahkikat

¹⁶⁶ Sarol, M., a.g.e., s. 1029-1033.

Komisyonu'nun çalışmalarını bitirdiğini ve raporun hazırlandığını açıklamıştır. Bu açıklamadan iki gün sonra ise “*sivillerin demokrasiyi rafa kaldırma teşebbüslerini engellemek*” amacıyla 27 Mayıs’ın erken saatlerinde radyolarda şu anons duyulmuştur:

“Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır.”

26 Mayıs gecesi, askeri müdahaleden hemen önce, Menderes’in Eskişehir Şeker Fabrikası’ndaki konuşması şu şekildedir:

“Bu memlekette sanki Namık Kemal’in devri hükümlanmış, sanki Abdülhamid’in devri hükümlanmış gibi karşıma geçip, Namık Kemal’in ‘Dönersem kahpeyim millet yolunda bir azimetten’ mısramı söylüyorlar. Bu, onların söyleyeceği söz değil. Asıl, ben söylüyorum: Dönersem kahbeyim millet yolunda bir azimetten! Onların hepsine göstereceğim. Göstereceğim onlara, bakalım ihtilal nasıl olurmuş...¹⁶⁷”

Her zaman için demokrasiden yana olduğunu söyleyen bir partinin şu uygulamalarına bakmak ilginçtir: Muhalefetin hakları kısıtlanmış, C.H.P’nin mallarına el konmuş, başta basın özgürlüğü olmak üzere, temel hak ve özgürlükler kısıtlanmış, gazeteciler tutuklanmış, üniversitelerde bilim özgürlüğüne müdahale edilmiş, “ispat hakkı” isteyen basın ile, “*İsmail Hakkı mı, o da ne*” diyerek dalga geçilmiş, Kırşehir kendisine oy vermediği için ilçe yapılmış, işçi hakları ve sendikacılık bastırılmış, bilim, sanat ve edebiyat anti-komünizm baskısı altına alınarak kısıtlanmış, orduya “*Battal Gazi ordusu*”, üniversite hocalarına “*Kara cüppeliler*” denilmiş, Menderes, partinin meclis grubunda “*siz isterseniz hilafeti bile geri getirirsiniz*” diyerek laik ve demokratik rejime inançsızlığını vurgulamıştır¹⁶⁸. Parti’nin kapatılması ile ilgili olarak mahkemenin gerekçeli kararında şu konulardan bahsedilmiştir: D.P’li mebusun veya bir D.P’li vatandaşın diğer partiden olanlarla görüşmesi yasak edilmiş, D.P’li olmak bir imtiyaz haline getirilmiş, parti anayasaya aykırı yollara sapmış, Kırşehir’in kaza olması hakkındaki kanun, seçim kanunu, tekaütlük kanunu, matbuat kanunu gibi kanunları D.P ileri gelenleri Çankaya Köşkü’nde hazırlayıp, gruptan ve meclisten baskı ile D.P adına geçirmiştir. Partinin resmi yayın organı olan Zafer gazetesinin basıldığı matbaada

¹⁶⁷ Toker, M., *İsmet Paşa’yla 10 Yıl (1960-1961)*, C.3, Akis Yayınları, 1967, s. 50-53.

¹⁶⁸ Kongar, E., a.g.m., s. 189.

basılan Yeniköylü gazetesinin bir nüshasında irticaaya yol açan mahiyette resimler yapılmış, bu gazeteler köylere yollanmış, Adıyaman D.P il ikinci başkanı tarafından 24.12.1959 tarihinde parti mensuplarına yazılan mektup ile, Adıyaman'daki nurcu arkadaşlarının Türkiye'nin her tarafında olduğu gibi D.P'ye malen ve canen bağlı olduklarından ve valinin camide risaleyi nuru okuyan ve dinleyenleri camiden zorla çıkarttığından bahsedilmiş ve böylece partide dini anlayışın hakim kılındığı anlaşılmış; vatan cephesine iştirakleri yolunda memurlara yapılan baskı ile parti programının 11. Maddesine muhalif hareket edildiği tespit olunmuştur¹⁶⁹. D.P'nin 29 Eylül 1960 tarihinde kapatılmasıyla, 4 Aralık 1945 tarihinde kuruluşu arasında geçen süre 15 sene, 4 ay, 15 gün, 1 saat, 35 dakikadır. Kapatılmasının ardından partinin mal varlığı hazineye devredilmiştir¹⁷⁰.

Parti kapatılmadan önce 2 Eylül 1960 tarihinde Adnan Menderes'in verdiği ifade şu şekildedir:

“Partinin kapanmaması hususunda bir müdafaada bulunacak değilim. Bilakis kapanmasının bu günün şartları bakımından doğru olacağı kanaatindeyim¹⁷¹.”

¹⁶⁹ Özbey, C., a.g.e., s. 38; 1949 yılında D.P. 2. Büyük Kongresi'nde Celal Bayar: “Biz dinin siyasete alet edilmesinin şiddetle aleyhindeyiz. Dini siyasete alet, bu ne maksatla olursa olsun bizzat o mukaddes mefhumu hürmetsizliktir. Biz irticanın aleyhindeyiz. Memlekette irtica yoktur amma, irticaa doğru beliren istidatları zamanında görüp önlemesek bu memleketin felaketini kendimiz hazırlarız. Bu noktada hassas bulunmamız lazımdır.” demiştir ancak 1960 yılında partinin kapatılma nedenlerinden birisi olan irtica önlenememiştir. Bilgi için bkz; *Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresinde Alınan Kararlar*, Ankara, 1949, s. 27.

¹⁷⁰ Özbey, C., a.g.e., s. 7-9.

¹⁷¹ Özbey, C., a.g.e., s. 31.

III.CUMHURİYET ÖNCESİ KÜLTÜR VE SANAT

Osmanlı İmparatorluğu, 13-19.yüzyıllar arasında kültürel alanda gösterdiği gelişmelere rağmen, 16. yüzyıl sonrasında batı kültürünün bilim ve felsefe alanında yakaladığı ilerlemeyi takip etmemesi nedeni ile geri kalmıştır. Ancak bunun yanında devlet teşkilatı ve hukuk anlayışı imparatorluğun yapısının gerektirdiği gelişmeleri kazanmıştır.

Türk kültürü İslam medeniyeti içerisinde mimarlık, resim, musiki ve şiir alanında yetkin eserler vermiştir. Büyük Selçuklulardan Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar olan zaman dilimi içerisinde Türk mimarlığı milli geleneklere bağlı kalmıştır.

Arap yazı sanatının en yetkin örnekleri Osmanlı devrinde görülmüş ve en ünlü hattatlar yine bu dönemde yetişmiştir. Bu devirde nakkaşlık ve minyatür de önemli sanat dalları arasındadır¹⁷².

Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlenmesiyle beraber saray yönetiminin sanata ve sanatçıya desteği artmıştır. Kitap sanatını ve sanatçısını koruma görevi, padişahla birlikte sadrazam, şehzade, vezir, hanım sultan, eyalet valileri, defterdar ve saray ağaları gibi yüksek rütbeli devlet görevlileri tarafından üstlenilmiştir¹⁷³.

Fatih Sultan Mehmet (1444-1445/ 1451-1481) ve Sadrazam Mahmut Paşa, bilginlere ve şairlere maaş bağlamıştır. Bu uygulamanın bir olumsuz sonucu düşüncenin yaratıcılığını kaybetmesi ve standart eserler meydana getirilmeye başlanması olmuştur. Divan edebiyatına paralel olarak yüksek tekke edebiyatı kurulmuştur¹⁷⁴.

Osmanlı medreselerinde tıp eğitimi ilk dönemlerde önemli bir yer tutmuştur, bilinen ilk hekim Sabuncuoğlu Şerefeddin'dir. Ancak tıp, 16. yüzyıldan sonra önemini kaybetmiştir. Batı'da Kopernik, Kepler, Galileo gibi isimler yetişmiş; astronomi, optik alanlarında büyük değişimler olmuşken, III. Murat döneminde (1574-1595), Rasit Takıyüddin'in rasathanesinin yıktırılması, müspet ilmin ilerleme olanağının olmadığının

¹⁷² Ülken, H. Z., *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2001, s. 43-44.

¹⁷³ Mahir, B., *Türk Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 23.

¹⁷⁴ Ülken, H. Z., a.g.e., s. 43-44.

bir göstergesidir¹⁷⁵. Rasathanenin kurulmasının ardından, dönemin Şeyhülislamı Ahmet Şemsettin Efendi, Padişaha, gökleri rasat etmenin uğursuz olduğunu ve “her ne nerede bu işe teşebbüs edildiyse devletin mahv ve harab olduğunu” söylemiştir. Bunun üzerine 1580’de Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa’ya rasathanenin hemen yıkılması emredilmiş ve rasathane donanma tarafından topa tutularak yıkılmıştır¹⁷⁶.

17. yüzyıl sonunda ilk yenilişin ardından¹⁷⁷ Osmanlı’da batının üstünlüğü fark edilmiş, bu yenilişin nedeni Batı’nın teknik üstünlüğüne bağlanmıştır. Ancak 17-19. yüzyıllar arasında batılılaşma yönünde yapılan her deneme bir gerileme ile karşılaşmış ve bu gerileme yabancı tesirleri gavur icadı sayan görüşten gelmiştir. Bu etki ve tepki karşılıklı olarak III. Ahmet (1703-1730) döneminden III. Selim (1789-1807) dönemine kadar devam etmiş ve hiçbir sonuç alınamamıştır. III. Selim döneminde batılılaşma çalışmaları biraz daha hız kazandıysa da hükümdar ve vezirin öldürülmesiyle tekrar son bulmuş; ancak II. Mahmut (1808-1839) ve Abdülmecit (1839-1861) dönemlerinde bazı sonuçlar alınmaya başlanmıştır. Fakat yine de alınan tepkilerden dolayı ciddi anlamda bir batılılaşma olamamış, hareket sadece kendi içerisinde dahi modernciler ve İslamcılar olarak ayrılan idareci kesim düzeyinden ileriye gidememiş, halk bu gelişmelerden uzak kalmıştır. 1839 yılında açıklanan Tanzimat batılılaşmayı daha kesin çizgilerle açıklamıştır.

Türklerin Batı ile ilk temasları Akdeniz havzasına yerleşmeleri ile başlamıştır. O dönemde temas edilen Batı, Bizans İmparatorluğu ile Akdeniz tüccar siteleri Venedik, Ceneviz ve Ragusa’dır. Mutfak ve ev eşyası, gemicilik, yiyecek adlarının bir kısmı bu temaslara birlikte önce Rumca ve sonra İtalyancadan alınmıştır. Osmanlılar Anadolu ve Rumeli’yi ele geçirmeleri ile birlikte, Doğu Roma’nın varisi olmuşlardır. İstanbul’un fethi ve ardından I. Selim (1512-1520) döneminde Osmanlı İmparatorluğu Bizans’ın en geniş sınırlarına ulaşmış; ancak Osmanlı’nın siyasi ve kültürel hayatında bir ikilik oluşmuştur. Birincisi Doğu Roma’yı eski kanun ve geleneklere uygun olarak yönetmek;

¹⁷⁵ Ülken, H. Z., a.g.e., s. 20.

¹⁷⁶ Çizmeli, Ş., a.g.e., s. 331.

¹⁷⁷ Osmanlı İmparatorluğu ilk kez 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması ile toprak kaybetmiştir. Bu antlaşmanın neticesinde, Hristiyan devletlerin Osmanlı’ya haraç vermesi kaldırılmıştır ve Osmanlı devleti Avrupa savaşları ve politikasında büyük bir devlet olmak yerine diplomatik önemi olmayan bir devlet olacaktır. Bilgi için bkz; Berkes, N., *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 1978, s. 41.

ikincisi Abbasi Halifeliği'nin yıkılışından beri açıkta kalan İslam hegemonyasını ele geçirmektir. Ancak aynı dönemde Rönesans'ın doğuşu, Cristophe Colomb'un Hindistan'ı ararken yeni bir kıta buluşu ve ayrıca 1502'de Macellan'ın Pasifik'i dolaşması sonrasında oldukça ilerleyen batı ilminin karşısında, Osmanlı'nın Abbasilerin halefi olmaları büyük bir olay değildi¹⁷⁸.

16-19. yüzyıllar arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda askeri başarısızlıklar ve gerilemeler görülmektedir. Bu gerilemenin ilk işareti Karlofça Antlaşması ile kendini göstermiştir (1699). Bu tarihten sonra batının askeri üstünlüğü kabul edilmiş ve ordu ile askeri tekniği yenileştirme yoluna gidilmiştir¹⁷⁹. III.Ahmet (1703-1730) döneminde Batılı düşünceler Osmanlı İmparatorluğu'nu etkilemeye başlamış, sanata geniş olanaklar tanınmıştır. Lale Devri olarak isimlendirilmiş olan bu dönemde zevk, eğlence dolu bir hayat sürdürülmüş ve çeşitli köşkler, bahçeler meydana getirilmiştir¹⁸⁰. 1718 Pasarofça Andlaşması ile başlanan ıslahat hareketleri ve Osmanlı'nın dış siyaseti gereği olarak Yirmisekiz Mehmet Çelebi Fransa ile ilgili daha fazla bilgi edinmek, fen ve sanatını incelemek, iki devlet arasındaki dostluk ilişkilerini geliştirmek amacı ile Paris'e gönderilmiştir¹⁸¹. Yirmisekiz Çelebi dönüşünde orada gördüğü yenilikleri uygulamak istemiş, sultana sunduğu sefaretnamede, Fransız sarayı ve yaşayışı hakkında yazdığı bilgiler, Batı'ya olan ilgiyi arttırmış ve dönemin beğenilerinde önemli bir yönlendirici olmuştur¹⁸².

Damat İbrahim Paşa, İbrahim Müteferrika ve Çelebizade Said Mehmed Efendi'yi matbaayı kurmakla görevlendirmiş, ilk olarak 31 Ocak 1729'da dil, tarih, coğrafya, müspet bilimler, askerlik konularında ve skolastik eğitim sistemi ile ilgili eserler basılmıştır¹⁸³. Avrupa'da ilk baskı eserlerin 1440 civarlarında meydana

¹⁷⁸ Ülken, H. Z., a.g.e., s. 25.

¹⁷⁹ Ülken, H. Z., a.g.e., s. 20-25.

¹⁸⁰ Cezar, M., *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1971, s. 2.

¹⁸¹ Akyavaş, B., *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1993, s. 5.

¹⁸² İrepoğlu, G., "Yenilik ve Değişim", *Padişahın Portresi/Tevarih-i Ali Osman*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s. 378; Berkes, N., a.g.e., s. 63.

¹⁸³ Osmanlı Türkiye'sinde ilk matbaanın 1493 yılında İstanbul'da Museviler tarafından açılırken bunu birkaç yıl ara ile Selanik takip etmiştir. 1567 yılında Apkar isimli bir Ermeni yine İstanbul'da matbaa açar. 1627 yılında da Nicodimus Metaxas isimli bir Rum papaz matbaa kurar. Bilgi için bkz; Adıvar, A. A., *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1943, s. 150.

getirildiği düşünülürse Türkiye bu açıdan 300 yıl geri kalmıştır¹⁸⁴. Matbaa'nın Osmanlı'ya geç gelişi konusunda Kanuni Sultan Süleyman zamanında, imparator Ferdinand'ın elçisi olarak Türkiye'ye gelen Baron de Busbecq seyahatnamesinde şunları yazmıştır:

“Yabancı bir millet başka kavimlerin güzel icatlarını alırken, kolaylıkla aldıkları gibi, onlar da bizlerde yapılan top, tüfek ve daha bin türlü şeyi alarak ilerletmediler mi? Matbaacılık, büyük duvar saatleri Türkiye’de o kadar makbule geçmedi; gerçekten Allahın kitabı basılınca kitaplıktan çıkacağı korkusuyla, din, matbaaya muhalefet etmiş, öte yandan genel saatler da müezzin, muvakkit ve kayyumların önemini azaltacağından, kabul edilmemiştir.¹⁸⁵”

III. Ahmet ve Damat İbrahim Paşa'nın girişimleri kısa ömürlü olmuş, Patrona Halil İsyanı sonucunda ikisinin de ölmesi ile bu girişimler yarım kalmıştır¹⁸⁶.

I. Mahmut (1730-1754) ve I. Abdülhamit (1774-1789) dönemlerinde de matbaa çalışmaya devam etmiş, 1782’de Divan-ı Raşid Mehmed ve Vasıf Efendiler matbaayı satın almışlardır¹⁸⁷. Ancak 1742’de İbrahim Müteferrika'nın askere gitmesi nedeniyle matbaa bir süreliğine çalışmamıştır. 1747’de Müteferrika'nın ölümünden 2 yıl sonra, eski Rumeli Kadısı İbrahim ile eski Anadolu Kadısı Ahmet’e matbaa imtiyazı, müşterek malikane olarak verilmiştir. 1749’da kağıt yapımına başlanır. 1755 yılında sekiz yıllık bir durgunluğun ardından, Vankulu Sözlüğü’nün yeni baskısı 1000 nüsha halinde basılır ve ardından tekrar 1764 yılına kadar basım yapılmaz¹⁸⁸.

I Mahmut döneminde ordunun iyileştirilmesi ve daha pek çok alanda çeşitli yenilikler yapılmıştır. Bu dönemde ilk defa, bir hizmet alanında kullanılmak üzere batılı birisinin bilgisinden faydalanılmıştır. Asıl ismi Comte de Bonneval olan ancak 1729’da Türkiye’ye sığınan Bonneval¹⁸⁹, islamiyeti seçerek Ahmed adını almış ve kendisinden humbaracıları yetiştirmede faydalanılmıştır. Humbaracı Ahmed Paşa ayrıca 1734 yılında Üsküdar’da kurulan Hendesehane’de modern matematik dersleri de vermiştir.

¹⁸⁴ Ülken, H. Z., a.g.e.,s. 26.

¹⁸⁵ Adivar, A. A., a.g.e., s. 64.

¹⁸⁶ Ülken, H. Z., a.g.e.,s. 25.

¹⁸⁷ Ülken, H. Z., a.g.e.,s. 26.

¹⁸⁸ Berkes, N., a.g.e.,s. 64.

¹⁸⁹ Bonneval, bir süre Fransız ordusunda çalıştıktan sonra Fransa Kralı ile arasının açılması sonucunda Avusturya ordusuna katılmış ancak daha sonra onlarla da arasının açılması sonucu 1729 yılında Osmanlı İmparatorluğu’na sığınmıştır. Cezar, M., a.g.e., s. 8.

Ancak bu hendesehanenin ömrü uzun olmaz. Yeniçeriler, yeni humbaracılaran hoşnutsuz iken, medrese softaları da hendesehanenin faaliyetlerinden rahatsız olmaktadır, bu nedenle hendesehanenin faaliyetlerine son verilmiş, humbaracı ocağı ve hendesehane öğrencileri dağıtılmıştır¹⁹⁰.

18.yüzyılda Bayezid Camii avlusunda yer alan dükkanlarda 40 kadar ressam çalışmaktayken, 1734 yılında içlerinden bir tanesinin evli bir kadını rahatsız ettiğı haberlerinin duyulması üzerine ressamıar hakkında dedikodular çıkmıştır. Bunun üzerine I. Mahmut ressamların dükkanlarını ellerinden alıp başkalarına vermiş ve ressamlık menedilmiştir¹⁹¹. Ardından gelen III. Osman (1754-1757) döneminde, kafir elinden çıkmış diye, sarayda bulunan tablo, vazo gibi batı kaynaklı kimi eşyalar kırdırılmıştır¹⁹².

III.Mustafa (1757-1774), I. Abdülhamit (1774-1789) dönemlerinde batılılaşma hareketleri sürdürülmüştür¹⁹³. III. Mustafa, bilim ve sanatı her zaman desteklemiştir. Sadrazam Koca Ragıp Paşa, Humbaracı Ahmet Paşa'nın evlatlık aldığı Süleyman'dan ders almış, humbaracılaran sağ kalanları ve onların çocuklarını toplatarak, Karaağaçta bir evde gizlice matematik dersleri verdirtmiştir. Ardından Haliç'te tersane civarında bir hendese odası açılır. 1773'te kurulan Mühendishane-i Bahr-i Hümayun'un başlangıcının bu hendese olduğı düşünülmektedir. III. Mustafa ordunun topçu sınıfındaki düzenleme için Fransız Baron dö Tott'dan faydalanmıştır. Tott, topçu sınıfı için bir yönetmelik yapmış ve sürat topçuları yetiştirmeye başlamıştır. Bunların dışında, tıp ve astronomiye olan ilgisinin bir sonucu olarak Fransız elçisi Verennes vasıtası ile Paris İlim Akademisi'nden astronomi kitapları İstanbul'a getirtilir, bazı tıbbi eserler Türkçe'ye çevrilir ve böylece bu alanlarda batı etkisi ülkeye girer. III. Mustafa'nın ardından tahta çıkan I. Abdülhamit, hükümdarlığının birinci senesinde “sürat topçuları”nı kaldırmıştır. 1782 yılında Halil Hamit Paşa'nın sadrazamlığa gelmesi ile birlikte yenilik hareketleri kapsamlı bir şekilde tekrar ele alınmış, Sürat Topçuları yeniden kurulmuştur. Teknik eleman yetiştirmek için Fransa'ya

¹⁹⁰ Cezar, M., a.g.e., s. 8.

¹⁹¹ Cezar, M., a.g.e., s. 41.

¹⁹² Cezar, M., a.g.e., s. 8.

¹⁹³ Gören, A. K., “Yenileşme Döneminden Cumhuriyet Dönemine Türk Resim Sanatının Evreleri”, *Türkler*, C.15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 428.

başvurulmuş ve 1783’de Fransız mühendisler gelmiştir. Halil Hamit Paşa’nın giriştiği bu yenilik hareketleri Fransız Hükümeti tarafından desteklenmiş ve çok sayıda teknik eleman gönderilmiştir ancak Abdülhamit yerine yenilikçi bir düşünceye sahip Şehzade Selim’i padişah yapmak isteyen Hamit Paşa, sadrazamlıktan alınıp idam edilir bu kişilerden fazla faydalanılamaz¹⁹⁴.

18. yüzyıl sonlarında batının matematik, fizik gibi alanlarında üstünlüğünün fark edilmesiyle, Gelenbevi İsmail Efendi eski matematikten Avrupa matematiğine geçişi sağlayan eserler yazmıştır. Bu kitaplar Mühendishane’de okutulmuş ve ardından Tamanlı Hüseyin Efendi ile modern matematik eğitimi başlamıştır. 1796’da ikinci matbaa açılmıştır.

18. yüzyılda, Türk sanatında batı etkisi, mimari ve mimariye bağlı dekorasyonlarda açık şekilde görülmekteyken özellikle dekorasyonda barok ve rokokonun ağırlığı dikkat çeker¹⁹⁵.

İmparatorlukta batılılaşma hareketlerinin yoğun olarak görüldüğü dönem, III. Selim (1789-1807), IV. Mustafa (1807-1808) ve II. Mahmut (1808-1839) dönemleridir¹⁹⁶. III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde devlet kurumlarında ve öğretim alanında görülen reformlar, modernleşmenin önemli aşamalarındandır¹⁹⁷. III. Selim savaşlarda alınan yenilgilerin nedenlerini Osmanlıların geri kalmışlığında aramıştır. Avrupa yeteri kadar tanınabilir, yeni şeyler öğrenilebilirse onların düzeyine çıkabileceğini ummuştur. Bu nedenle Fransız Büyükelçisi ile görüşerek İshak Beyi incelemelerde bulunması amacı ile Paris’e göndermiş, kara ve deniz savaşlarında uygulanan yeni yöntemleri, ticarethanelerin, atölyelerin, tersanelerin nasıl işlediğini öğrenmesini istemiştir. İshak Bey, padişahın öğrenmek istediği bilgileri içeren bir rapor hazırlayarak İstanbul’a geri dönmüştür. III. Selim ayrıca Ebubekir Ratip Efendiye olağanüstü elçi olarak Viyana’ya göndermiş ve Ratip Efendi de Avusturya’daki yönetim biçimini Nizam-ı Cedid olarak adlandırarak padişaha sunmuştur. Aynı dönemde Fransız Devrimi’nden sonra Fransa’da kurulan düzene de Nizam-ı Cedid denilmekteydi.

¹⁹⁴ Cezar, M., a.g.e., s. 8-11.

¹⁹⁵ Cezar, M., a.g.e., s. 5-6.

¹⁹⁶ Gören, A. K., a.g.m., s. 428.

¹⁹⁷ Ülken, H. Z., a.g.e., s. 27; Gören, A. K., a.g.m., s. 429.

III.Selim bu raporların ardından yeni bir ordu kurmuş ve bu orduyu Nizam-ı Cedid olarak adlandırmıştır¹⁹⁸. Eyüp'te, Bahariye Köşkü'ne Enderun ağalarından ve eski okulun yetiştirdiği öğrencilerden bazılarını toplayarak Mühendishane-i Sultani'yi kurmuş ve 1793'te bu okul Halıcıoğlu'nda Kumbaracılar kışlasına taşınmıştır¹⁹⁹. 1795'te Mühendishane-i Berri Hümayun öğretime başlar. Bu okul aynı zamanda programında ilk defa resim dersi olduğunu bildiğimiz okuldur. Bu ders öğrencilere mimarlık ve mühendislik derslerinde yardımcı olması için konulmuştur²⁰⁰.

III. Selim döneminde Üsküdar'da 1796'da ikinci matbaa kurulmuştur²⁰¹. Ayrıca, Avrupa'da bastırıldığı portrelerini, Osmanlı devlet büyüklerine, yabancı elçiliklere ve Avrupalı hükümdarlara dağıtan padişahın²⁰² ressam Mustafa Rakım Efendi'ye kendi resmini yaptırttığı bilinmektedir. Bunun dışında Kapıdağlı Konstantin isimli birisine Osmanlı hükümdarlarının resimlerini yaptırtır ve ayrıca heykelle de ilgilenen padişah, İtalyan bir sanatçı tarafından yapılmış olan balmumu heykelleri gizlice saraya getirtmiştir.

Bu dönemde Neşatabad Sarayı, sultanın kızkardeşi Hatice Sultan'a tahsis edilmiştir. Hatice Sultan evini, Danimarka maslahatgüzarının Büyükdere'deki evi gibi tanzim etmek isteyince, maslahatgüzar bu işle ilgilenmesi için Alman ressam ve dekoratör Melling'i tavsiye eder. Bunun üzerine getirtilen Melling, sarayın iç dekorasyonunu, bahçesini tanzim eder. Ayrıca saraya ilave olarak ayrı köşk halinde bir pavyon inşa eder. III. Selim döneminde, Boğaziçi, Eyüp ve Kağıthane'de birçok köşk ve saray inşa edilir. Bu yapılarda Barok ve Rokoko etkileri kendini göstermektedir. Ayrıca büyük çaplı kışla inşaatı da yine bu padişah döneminde başlamıştır. Buna örnek olarak Selimiye Kışlası verilebilir²⁰³. Ancak reformları gerçekleştirirken muhalefet olabilecek kitle için yeterli önlemi almayı ihmal etmiş ve bu ihmal de 1807 yılında Kabakçı

¹⁹⁸ Topuz, H., a.g.e., s. 49.

¹⁹⁹ Adıvar, A. A., a.g.e., s. 187-188.

²⁰⁰ Cezar, M., a.g.e.,s. 323-325.

²⁰¹ Adıvar, A. A., a.g.e.,s. 188.

²⁰² Günsel Renda, "Portrenin Son Yüzyılı", *Padişahın Portresi/Tevarih-i Ali Osman*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s. 442.

²⁰³ Cezar, M., a.g.e., s. 20-23.

Mustafa ayaklanması ile sonuçlanmış, sultan gericiler tarafından öldürülmüş ve Nizam-Cedit lağvedilmiştir²⁰⁴.

IV. Mustafa (1807-1808) döneminde batılılaşma anlamında geriye dönüş yaşanmış, padişahın devrilmesinin ardından tahta çıkan II. Mahmut (1808-1839), III. Selim'in izinden gitmiş, dağıtılan Nizam-ı Cedid ordusunun yerine Sekban-ı Cedid ordusunu kurmuş, yeniçerilik kaldırılmıştır. Giyim kuşam devrimini gerçekleştirmiş, devlet memurlarının halkla ilişkilerinde batılılar gibi davranmalarını istemiştir. Devlet dairelerine kendi resmini astırmış, ülkeyi tanıtmak için gezilere çıkmış, setre ve pantolon giymiş, serpuş ve kavuğu kaldırmış, fes giymiştir. İlköğretimi İstanbul'da zorunlu yapmış (ancak bu karar uygulanamamış), öğretimde batı yöntemlerini uygulatmış, Arapça ve din dersleri programdan çıkarılmıştır²⁰⁵. II. Mahmut ayrıca "Tasvir-i Hümayun Nişanı" yaptırmış ve üzerinde resminin bulunduğu nişanı bazı hükümet adamları ve elçilere vermiştir. Padişahın portresini Rupen Manas isimli bir Ermeni ressam yaparken, Tasvir-i Hümayun nişanındaki resmi ise Manas'ın kardeşi Sebuhan Manas yapmıştır²⁰⁶.

II. Mahmut, *"bir gün gelecek, şimdi bir Avrupa dilinde ve yabancılardan öğrendiğimiz tıbbı, kendi dilimizde okutacağız ve böyle okutan hocalarımız yetişecektir"* demiş ve II. Mahmut'un bu isteği 1866'da gerçekleşmiş, bu tarihte, tıbbiyede eğitim dili Fransızca'dan Türkçe'ye çevrilmiştir²⁰⁷. 1831 yılında ilk Türkçe gazete olan Takvim-i Vekayi yayınlanmaya başlanmıştır. Haftada bir çıkan gazete hükümetin resmi organıdır²⁰⁸.

Padişah yaptığı ıslahat hareketlerinde, müziği de ele almış ve devlete bağlı bir boru takımı ve bando kurmuştur²⁰⁹. Yeniçeriliğin kaldırılması ile birlikte Mehter Takımı da sona ermiştir. Bunu izleyen günlerde Enderunlu gençlerden seçilen bir grup ile bando kurulmuş, 1828'de İtalya'dan getirtilen Giuseppe Donizetti, bandonun şefi yapılmıştır.

²⁰⁴ Adıvar, A. A., a.g.e.,s. 193; Ülken, H. Z., a.g.e.,s. 35-37.

²⁰⁵ Topuz, H., a.g.e.,s. 50-51; Katoğlu, M., "Cumhuriyet Döneminde Yüksek Kültürün Kamu Hizmeti Olarak Kurumlaşması", *Türkiye'de Kültür Politikalarına Giriş*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 27.

²⁰⁶ Cezar, M., a.g.e., s. 38.

²⁰⁷ Berkes, N., a.g.e., s. 182.

²⁰⁸ Cezar, M., a.g.e., s. 106.

²⁰⁹ Çeçen, A., a.g.e., s. 134.

Bandoyu, Batı müziğine göre yetiştiren Donizetti Paşa'nın çalışmaları sonucunda Türk bando takımı bir süre sonra opera parçaları çalabilecek hale gelmişlerdir. Ayrıca İstanbul'da 1838 yılında ilk tiyatro kurulmuş ve bu tiyatrodaki Fransız ile İtalyan oyunlar temsil edilmiştir.

II. Mahmut zamanında yapı işlerine baktığımız zaman bu dönemde yapılarda Barok etkilerin yanı sıra ampir üslubunun etkilerinin de yapılara yansıdığını görürüz²¹⁰.

Osmanlı hükümeti, 1830 yılında Paris'e burslu olarak öğrenci yollamaya başlamıştır. Fransa'ya gönderilen ilk Osmanlı öğrencilerinin büyük kısmı askeri eğitim almışlardır²¹¹. Avrupa'ya giden ilk öğrenciler dört kişiden ibarettir ve bu kişiler Hüseyin Rıfkı, Ahmed, Abdülatif ve Ethem isimli öğrencilerdir. Hüseyin Rıfkı daha sonra topçu generali, Ahmed deniz subayı, Abdülatif kurmay albay, Edhem maden mühendisi olmuş ve kendisi sadrazamlığa kadar yükselmiştir. Padişah başlangıçta 150 öğrenci gönderilmesine karar vermiş olmasına rağmen bu teşebbüs iyi karşılanmamış ve bu nedenle ilk gönderilen grup sadece dört kişiden oluşmuştur. Bu ilk grubun ardından 1834 ve 1835 yıllarında 10 öğrenci daha gönderilmiştir ve bu öğrenciler Mühendishane-i Berri-i Hümayun'un öğrencileridir²¹². 1834 yılında Mekteb-i Harbiye kurulmuştur²¹³.

II. Mahmut, döneminde izlediği politikalar nedeniyle, “*dinsiz padişah*” veya “*gavur padişah*” olarak nitelendirilmiş²¹⁴ ve ithamlar inanç boyutunda yapılmıştır. Bu tür ithamlar 120 yıl sonra muhalefetin Adnan Menderes tarafından “ehl-i salıp cephesi” olarak adlandırılmasıyla tekrar karşımıza çıkar.

Abdülmecit (1839-1861), babasının batıya yönelik kültür politikasını sürdürmüştür. Reşid Paşa tarafından hazırlanan Tanzimat Fermanı askeri ve teknik açıdan başlayan batılılaşmanın siyasi bir şekil almasıdır. II. Mahmut zamanında modern devlet anlayışına uygun olarak devlet daireleri kurulmaya başlanmış ancak sistemli bir şekilde uygulanması ve tüm vatandaşların eşit haklara sahip olduğu devlet zihniyeti Tanzimat ile birlikte kendini göstermiştir.

²¹⁰ Cezar, M., a.g.e., s. 42-43.

²¹¹ Şişman, A., *Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2004, s. 10.

²¹² Cezar, M., a.g.e., s. 326.

²¹³ Cezar, M., a.g.e., s. 354.

²¹⁴ Katoğlu, M., a.g.m., s. 27.

Abdülmecit döneminde Reşid Paşa tarafından Gülhane Hatt-ı Hümayunu hazırlanmıştır. Bu beyanname ile modern esas hukuk görüşü yerleşmiştir. Tanzimat, II. Mahmut'un kurduğu devlet daireleri ve hükümet teşkilatını batılı idare hukuku esaslarına bağlamış; Gülhane Hatt-ı Hümayunu tüm vatandaşların kanun önünde eşitliğini garanti altına almıřtır²¹⁵.

Ayrıca Abdülmecit döneminde Paris'te Grenelle Mahallesi, Violet Sokağı, 53 numaralı binada 1857 yılında "Mekteb-i Osmani" kurulmuştur. Mektebin kurulmasında yine Fransa'da bulunan Mısır Mektebi ile Ermeni ğrencilerin devam ettiği Muradyan Mektebi'nin etkilerinin olduğu da düşünülen bir ihtimaldir. Okulun müdürlüğüne Ali Nizami Bey getirilir. Okutulan dersler tarih, coğrafya, Fransızca, fizik, kimya, matematik ve resimdir. Beklenen verimin alınamadığı okulun eğitim faaliyetlerine 1864 yılında son verilmiş ve ğrenciler Paris'te mevcut liselere dağıtılmışlardır. Mekteb-i Osmani, Osmanlı Devleti'nin yurt dışında ağtığı ilk ve tek mekteptir²¹⁶. Ayrıca Abdülmecit döneminde saraya Batı müziği girmiştir. Aynı zamanda sarayın karşısına bir tiyatro yaptırır fakat bilinmeyen bir nedenden dolayı tiyatro yanar²¹⁷.

1840 yılında Ceride-i Havadis isimli gazete yayınlanmaya başlanmıştır. Ardından 1860'da özel kişiler tarafından çıkarılan ilk gazete olan Tercüman-ı Ahval yayın hayatına başlar. 1861 senesinde ise şinasi tarafından Tasvir- Efkâr isimli gazete ıkartılır²¹⁸.

Abdülmecit, Babıalı'ye giderek sadrazama şunları söylemiştir:

"Sana ve bütün bakanlara halkımın refahı için bütün önlemleri almanızı emrediyorum. Din işlerinde olduğu gibi dünya işlerinde de cahilliğin kaldırılmasını, ilim, fen ve sanat öğretimini sağlayan okulların kurulmasını istiyorum".

Bu dönemde eğitimde batı kural ve yöntemleri kabul edilmiş, dışarıdan öğretmenler getirilmiş ve dışarıya öğrenciler gönderilmiştir. Batı'ya yönelik kültür politikaları tepkilere neden olmuş, "*padişah Frenkleşti, itikatsız oldu, Mustafa Reşit Paşa ve öteki bakanları kafirler satın aldı*" denilerek inanç üzerinden ithamlara devam

²¹⁵ lken, H. Z., a.g.e., s. 27.

²¹⁶ şişman, A., a.g.e., s. 24-56.

²¹⁷ Tanpınar, A. H., "Kültür ve Sanat Yollarında Gösterdiğimiz Devamsızlık", *Cumhuriyet*, 25 Ocak 1951, s. 2.

²¹⁸ Cezar, M., a.g.e., s.106.

edilmiştir. 1845 yılında Aya İrini’de Tophane Müşiri Damat Fethi Ahmet Paşa’nın girişimi ile ilk eski eserler müzesi kurulmuştur²¹⁹. Eserler, Mecma-i Asarı Atika ve Mecma-i Asar-ı Esliha olarak iki gruptan oluşmaktadır²²⁰. Ayrıca 28 Aralık 1845 tarihli bir belgede, yine 1845 tarihinde, Oreker isimli bir manzara ressamının sarayda sergi düzenlediği yazmaktadır²²¹.

Abdülmecit döneminde, İngiliz ressam Sir David Wilkie padişahın portresini yapmıştır. Bu dönemde İstanbul’a gelen diğer Avrupalı ressamlar, Fransız Felix Ziem, J. Schranz, İtalyan ressam Preziosi, Gaspere Fossati gibi isimlerdir²²².

Abdülmecit’in ardından tahta çıkan Abdülaziz (1861-1876), Avrupa’da gördüğü yüksek yaşam düzeyine hayran kalmış ve Avrupa kültürünün uygulanmasına yönelmiştir. Bu dönemde eğitim reformu yapılmış, devlet okullarının, medreselerin yerini alması için bir adım atılmış, bilim dinden ayrılmıştır. İlköğretim kurumları, ortaokullar, liseler açılmış, İstanbul’da batılı anlamda yeni bir okul kurulması düşüncesi ile Galatasaray Lisesi açılmıştır. Okutulacak dersler Fransızca olacak ve Fransız edebiyatından başka, Türkçe, Latince, Grekçe tarih ve müspet bilimler dersleri okutulacaktı²²³. Bu dönemde ayrıca Darüşşafaka açılmıştır. Darülfünun (üniversite) kurulmuş, meslek okulları, dil okulları, Mülkiye, Darülmalumat (öğretmen okulu), sanat okulları, Sanayi-i Mühendis Okulu, Sanayi-i Nefise Mektebi, Müze-i Hümayun kurulmuştur. 1860’lara kadar ilköğretim okullarının giderleri, bir hayır kurumu olan Vakıflar İdaresi’nce karşılanmıştır ve eğitim zorunlu bir kamu hizmeti değil bir “hayır” hizmeti olarak görülmüştür. Cumhuriyet dönemine kadar, “maarif” ve “vakıflar” idareleri tarafından yürütülmüştür²²⁴.

İlk kez Abdülaziz döneminde saray, Gerome, Boulanger, Schroyer gibi büyük kısmını Fransızların oluşturduğu, Avrupalı sanatçılara ait yağlıboya tablo koleksiyonuna

²¹⁹ Topuz, H., a.g.e.,s. 51.

²²⁰ Koşay, H.Z., “Cumhuriyet Devrinde Türkiye Müzeleri”, *Cumhuriyet’in 50. Yılına Armağan*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1973, s. 104.

²²¹ Tansuğ, S., *Çağdaş Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 91.

²²² Cezar, M., a.g.e., s.67.

²²³ Engelhardt, E., *Tanzimat*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1976, s. 178; Berkes, N., a.g.e., s. 239.; Katoğlu, M., a.g.m., s. 28.

²²⁴ Engelhardt, E., a.g.e., s. 178; Katoğlu, M., a.g.m., s. 28.

sahip olmuştur²²⁵. Bu dönemde Pierre Desiree Guillemet, Polonyalı ressam Chlebowsky ve Ermeni asıllı Rus ressam Aivazovsky gibi sanatçılar saraydan sipariş alarak, sultanın portrelerini yapmışlardır²²⁶. Sultan, 1867 yılında, Osmanlı'nın da katıldığı Paris Uluslararası Sergisi'ni gezmek için Avrupa'ya gider. Bu sergide Osmanlı ile ilgili olarak tarım ürünleri, sanayi mamulleri, sanat ve tarih değeri olan bazı eşyalar sergilenmiştir. Ayrıca Osmanlı hükümetine ayrılan alanda bir Türk kahvehanesi ve Türk mimari özellikleri taşıyan bir kasr inşa edilmiştir²²⁷. Padişah Avrupa'dan döndüğünde, İngiliz heykeltıraş Fuller'a heykel siparişi verir. Abdülaziz'in bu kararı vermesinde Avrupa seyahati sırasında hükümdarların heykellerini görmesi etkili olmuştur²²⁸. Fuller, padişahı at üstünde gösteren heykeli 1871 yılında tamamlar ve 1872 yılında Münih'te Ferdinand von Miller tarafından bronzdan dökülür. Bu heykel Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk resmi heykelidir²²⁹. Bu heykel Beylerbeyi Sarayı'na koydurulur ancak padişahın tahttan inmesinin ardından Topkapı Sarayı'na getirilir. Abdülaziz'in oğlu Abdülmecit'in 1922'de Büyük Millet Meclisi tarafından halife ilan edilmesinin ardından heykel Abdülmecit Efendi'nin Üsküdar Bağlarbaşı'ndaki özel köşküne getirilir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte heykel buradan alınıp Topkapı Sarayı Müzesine konur²³⁰. Fuller ayrıca 1871 yılında sultanın bir de mermer büstünü yapar²³¹. 1863'te İstanbul'da açılan Sergi-i Osmani'de tarım ürünleri, sanayi ürünleri, kuyumculuk işleri ve saraya ait hazine eşyalarına kadar çok çeşitli nesneler; ayrıca serginin Sanayi-i Nefise köşesinde güzel yazılı levhalar, ciltler, gümüş ve talik yazılar, kitaplar ve risaleler, resimler sergilenmiştir²³². 27 Nisan 1873'de Şeker Ahmet Paşa'nın Sanat Okulu'nda düzenlediği ve açılışını yaptığı sergi açılır. Bu anlamda ikinci sergi 1875 yılında düzenlenmiştir. Sergilerde Türk ve yabancı ressamların eserleri teşhir edilmiştir²³³.

²²⁵ İrepoğlu, G., a.g.m., s. 459.

²²⁶ İnankur, Z., "19. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul'a Gelen Batılı Sanatçılar", *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1992, s. 77; İrepoğlu, G., a.g.m., s. 459.

²²⁷ Cezar, M., a.g.e., s. 92.

²²⁸ Öndin, N., *Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat (1923-1950)*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003, s. 29.

²²⁹ İrepoğlu, G., a.g.m., s. 460.

²³⁰ Cezar, M., a.g.e., s. 95.

²³¹ İrepoğlu, G., a.g.m., s. 460.

²³² Cezar, M., a.g.e., s. 383.

²³³ Cezar, M., a.g.e., s. 395-399.

1867’de İstanbul Gazetesi’nde ilk Osmanlıca karikatür yayınlanır. Bağımsız ilk mizah dergisi Diyojen’dir. Ardından Çingiraklı Tatar (1873), Hayal (1873-1877), Tiyatro (1874-1875) ve Çaylak (1876) yayınlanmaya başlanır. Diyojen, 1 Haziran 1872 tarihinde yayınlanan ve 123. sayısında yer alan bir siyasi karikatür nedeniyle iki ay süre ile kapatılmıştır. Yayınları sebebiyle üç kez geçici olarak kapatılan dergi, yayınlanan ilk mizah dergisi olmasının yanı sıra iktidar tarafından imtiyazı iptal edilen ilk dergi olmuştur²³⁴.

1874’de Fen, 1875’te Edebiyat fakülteleri kurulmuştur²³⁵. Türkçenin sadeleştirilmesine yönelinilmiş, Türkçe, Arapça, Rumca, Ermenice, Yahudice, Fransızca, Farsça, İngilizce ve Almanca olmak üzere 47 adet gazete çıkarılmıştır. Evlerde masa, koltuk, kanepeler, çatal, bıçak kullanılmaya başlanmış, yemek için sofralar oluşturulmuş, alafrangalık yaygınlaşmış, sarayda batı müziği çalınmış ve saraylılar bale öğrenmiştir. Varlıklı aileler çocuklarına yabancı öğretmenler getirmişler, yine varlıklı ailelerin evlerinde Fransızca konuşulmuştur²³⁶.

Avrupa’da 19. yüzyılda Barok, Rokoko, Rönesans, Endülüs mimarisi, Fransız klasiği, Alman Ampir üslubu bir arada görülürken, bu mimari anlayış Tanzimat döneminde devlet eli ile İstanbul’a getirilmiştir. Bu mimari tarzı sivil yapılar, kışla ve askeri okul yapılarında görülmüştür²³⁷. Bernard Lewis, Türkiye’de Tanzimat döneminden başlayarak ivme kazanan modernleşme hareketini şu şekilde özetlemiştir:

“...On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar dünyasında, Türkiye ya modernleşmek ya da mahvolmak durumundaydı. Tanzimatçıları da bütün başarısızlıkları ile birlikte, daha sonra yapılacak olan daha köklü modernleşme için zorunlu temeli kurdular. Hukuki ve idari reformlar çok kez yanlış anlaşılmış ve yeteneksiz olarak uygulanmıştır. Fakat demiryolları ve telgraflar dünyasında imparatorluğun eski feodal yapısı yaşamazdı ve gerçekte pek az tercih serbestisi vardı. Muhtemelen en büyük başarıları eğitimde oldu. On dokuzuncu yüzyıl boyunca kurulan okullarda yeni bir ruh ve gerçekler hakkında yeni ve daha açık bir anlayışla, yeni bir okumuş elit, yavaş yavaş ve zahmetle yetişti. Ahlaki ve manevi düzelme sorunları pek büyüktü ve hayal kırıklığına, menfaatçiliğe ve kötülüğe düşenler çok, hem de pek çok idi. Okullardan yetişen yeni memur sınıfı, çok kez bilgisiz, sathi, kötü idi; idare ettiği halktan ve gittikçe genişleyen bir

²³⁴ Kayış, Y., *Demokrat Parti Döneminde Siyasi Karikatür*, Libra Yayınları, İstanbul, 2009, s. 15.

²³⁵ Engelhardt, E., a.g.e., s. 361.

²³⁶ Topuz, H., a.g.e., s. 52, 63.

²³⁷ Buğra, H.B., *Cumhuriyet Döneminde Resim Edebiyat İlişkisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000, s. 86.

uçurumla ayrılmıştı; fakat bu bile, yerlerine geçtiklerinin cahilce kendilerine güveninden daha iyi idi. Ayrıca, bu yeni memurlar arasında ülkelerinin sorunları ve güçlükleri hakkında gerçek bir anlayışa ve onların üstesinden gelmek azmine sahip, sadık, dürüst ve sorumluluk duygusu taşıyan büyük bir kısım vardı. Bu yeni ruhun imparatorluğun egemen sınıflarına sinmesi yavaş ve çok şevk kırıcı oldu; fakat yirminci yüzyıla gelindiği zaman, modern Türkiye’yi yapan büyük sosyal ve siyasal devrimi başaracak bilgi, yetenek ve her şeyin üstünde sorumluluk ve karar duygusuna sahip bir idareci elit yetişmiş bulunuyordu. Bu elit’in Türkiye için değeri, aynı miras ve sorunlarla karşılaşan diğer ülkelerde onun yokluğundan çekilen cezalarla göze çarpan bir şekilde doğrulanmıştır²³⁸.”

Önceki dönemlerde görülen politikalar II. Abdülhamit döneminde de sürdürülmüştür (1876-1909). 23 Aralık 1876’da II. Abdülhamit Kanun-i Esasi’yi ilan eder ve böylece meşrutiyet dönemi başlar.

Abdülhamit’in anılarında, döneminde uygulanan sansür için şu satırlar yer almaktadır:

“Bizde sansür elzemdir, mevcudiyetini tenkit edenler yanılmaktadırlar. Bizdeki müesseseleri, garptekiler gibi mütalaa etmeye imkan yoktur. Belki orada kültürün daha yaygın olması sebebiyle, matbuatın tenkitleri tabii karşılanabilir. Fakat bizde henüz halk çok bilgisiz, çok saftır. Tebaamıza çocuk muamelesi etmeye mecburuz; hakikaten de büyük çocuklardan farkları yoktur. Ebeveyn veya mürebbi nasıl gençliğin eline zararlı neşriyatın geçmemesine dikkat ederse, bizim hükümet de halkın fikrini zehirleyecek her şeyi, halktan uzak tutmaya çalışmalıdır²³⁹.”

1877 yılında Hayal Dergisi’nde yayınlanan bir karikatürü dolayısıyla Teodor Kasap, 3 yıl hapis cezası almış ve karikatür nedeniyle cezalandırılan ilk karikatürcümüz olmuştur. Ayrıca bu yıl içerisinde Meclis-i Mebusan gündemindeki Matbuat Nizamnamesi tasarısında yer alan “*mizaha mahsus gazeteler memnudur*” ifadesi tasarıdan çıkarılmıştır. Ancak II. Abdülhamit tasarıyı imzalamamış ve II. Meşrutiyet’in ilanına kadar süreli mizah yayınlarının çıkarılmasına izin verilmemiştir. Bu dönem boyunca, Avrupa’da muhalif gruplar tarafından II. Abdülhamit’e karşı mizah ve karikatür kampanyası başlatılmış ve Abdülhamit Avrupa başkentlerinde en çok karikatürü çizilen devlet başkanlarından biri olmuştur²⁴⁰.

²³⁸ Lewis, B., a.g.e., s. 126-127.

²³⁹ Abdülhamit, *Siyasi Hatıratım*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1987, s. 119-120.

²⁴⁰ Kayış, Y., a.g.e., s. 16.

1874 yılında, Pierre Desire Guillemet tarafından resim akademisi kurulmuş ve 1876 haziranında akademi öğrencilerinin resimlerinden oluşan bir açılmıştır. 1877’de hükümet bir güzel sanatlar okulu kurma girişiminde bulunmuştur ancak bu sadece bir teşebbüs halinde kalmıştır²⁴¹. Bu ilk Güzel Sanatlar Akademisi’nin faaliyete geçip geçmediği konusunda Halil Edhem Bey şunları söylemiştir:

“Bu mektebin hakikaten açılıp açılmadığına ve açıldı ise nerede bulunduğuna ve ne kadar vakit devam ettiğine dair malumat elde edemedik. Bu teşebbüs Rus harbinin en had bir safhaya girdiği ve muhasara altında bulunan Plevne’yi Gazi Osman Paşa’nın müdafaa etmekte bulunduğu bir zamana tesadüf ettiğinden dolayı olsa gerektir ki Takvim-i Vekayi bu gibi muamelata dair hiçbir şey dercetmemiştir. Böyle bir mektep açılmış olsa bile pek az müddet devam etmiş olacaktır ki, bu satırların yazarı buna dair bir şey hatırlamadığı gibi o zamanı yaşamış olan diğer kimseler nezdindeki müracaatımız da semere verici olmamıştır²⁴²”.

1880-1881 yıllarında Elifba Kulübü sergiler düzenlemiştir. 1880 yılındaki ilk sergi Tarabya’daki Rum Kız Okulu’nda, 1881 yılındaki ikinci sergi ise Tepebaşı Belediye Bahçesi içindeki köşkte açılmıştır²⁴³. 1880’lerden başlanarak fotoğraf albümleri oluşturulmaya başlanmıştır. Bugün İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi’nde bulunan bu albümler, 1925 yılında Atatürk’ün emriyle Yıldız Sarayı Kütüphanesi’nden buraya devredilmişlerdir. Günümüze 1800 tanesinin ulaşabildiği bu albümlerde yer alan fotoğraflar dönemin ünlü fotoğrafçıları tarafından, imparatorluğun her köşesinde ve her konuda çekilmiştir²⁴⁴. 1881’de Osman Hamdi, Müze-i Hümayun’a müdür olarak tayin edilir²⁴⁵.

Bu dönemde Sanayi-i Nefise Mektebi’nde heykel bölümü oluşturulmuş ve başına Roma’da eğitim görmüş olan Yervent Oskan Efendi getirilmiştir. Bölümde 9 yıl okuyan Mehmet İhsan adlı bir öğrenci eğitiminin ardından Paris’e gönderilmiş ve 1908 yılında Oskan Efendi emekliye ayrılınca bölümün başına Mehmet İhsan getirilmiş ve 1933 yılına kadar bölümü yönetmiştir²⁴⁶.

²⁴¹ Cezar, M., a.g.e., s. 428-431.

²⁴² Halil Ethem Bey’den aktaran; Cezar, M., a.g.e., s. 441.

²⁴³ Cezar, M., a.g.e., s. 407-408.

²⁴⁴ Ödekan, A., “Mimarlık ve Sanat Tarihi (1908-1980)”, *Türkiye Tarihi 4*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s.587.

²⁴⁵ Cezar, M., a.g.e., s.165.

²⁴⁶ Topuz, H., a.g.e.,s. 52, 63.

II. Abdülhamit dönemi batı fikirlerinin daha iyi anlaşılmasına başlandığı bir dönemdir. Bunun nedeni yeni kurulan okullarda okuyanlar ve yabancı dil bilenlerin artması olduğu kadar, padişahın batıyı model olarak almış olmasıdır. Padişah, batıcılığı, batının tekniği, idari sistemi, askeri teşkilatı ve eğitiminin alınması şeklinde yorumlamış ve bu nedenle Harbiye, Mülkiye, Askeri Tıbbiye'nin programları geliştirilmiştir²⁴⁷.

1884'de Asar-ı Atika Nizamnamesi çıkarılır. Bu nizamname ile tarih ve sanat değeri taşıyan eski eserlerin Türkiye sınırları dışına çıkarılması yasaklanmıştır. Türkiye'de ilk eserler tüzüğü 1874 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi olmakla birlikte, bu nizamnamede görülen eksikliklerden dolayı 1883 yılında yeni bir nizamname için çalışmalara başlanmış ve 1884 yılında yeni nizamname yayınlanmıştır. İlk nizamnamede, arkeolojik kazılarda bulunan eserlerin kime ait olacağı konusunda açıklık getirilmemiş ve eserlerin yurt dışına çıkarılmasına herhangi bir yasak konulmamıştır²⁴⁸. Bu tarihte aynı zamanda Hendese-i Mülkiye Mektebi eğitime başlamıştır²⁴⁹.

1892 yılında Yıldız Çini Fabrikası kurulmuştur. Sultan Abdülhamit buraya Sevres Fabrikası'ndan ustalar getirtmiştir. Ayrıca bu fabrika için yetiştirilmek üzere Sevres çini fabrikasına gönderilen Halit Naci, İstanbul'a dönüşünde Yıldız Çini Fabrikası baş ressamlığına tayin edilmiştir. Fabrika, Abdülhamit'in tahttan indirilişine kadar çalışır²⁵⁰.

Ancak bu gelişmelerin yanında sansür kurumu da çalışmaktaydı, Samipaşazade Sezai'nin Sergüzeşt isimli romanında (1889) köle bir kızın hikayesi anlatılmış fakat bu roman toplattırılmıştır²⁵¹.

1900 yılında tüm yurttaki yayımına izin verilen kitap sayısı büyük bir çoğunluğunu duvar takvimleri oluşturmak üzere 150'dir. Ayrıca hürriyet, grev, suikast, dinamit, istiklal, sosyalizm, Kıbrıs, kargaşalık gibi sözcüklerin kullanılması da yasaklanmıştır²⁵².

²⁴⁷ Mardin, Ş., *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 15-16.

²⁴⁸ Cezar, M., a.g.e., s.286.

²⁴⁹ Cezar, M., a.g.e., s. 352.

²⁵⁰ Cezar, M., a.g.e.,s. 212-213.

²⁵¹ Mardin, Ş., a.g.e., s. 33.

²⁵² Kongar, E., "Kitap Üzerine ya da Fahreneit 451", *Demokrasi ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 91-92.

1850-1900 yılları arası, İstanbul'da sanat etkinlikleri açısından verimli bir dönem olmuştur. 1849'da, Maçka'da, askeri okul öğrencileri Gues'yle birlikte resim sergisi açmış, 1876'da Guillemet, özel akademisinde öğrencileri ile beraber bir sergi düzenlemiştir. 1883 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi kurulmuş, 1873 yılından itibaren Şeker Ahmet Paşa'nın düzenlediği, hem Osmanlı hem de Batılı sanatçıların katıldığı resim sergileri açılmıştır. Zonaro ve Moretti atölyelerinde özel resim dersleri vermeye başlamışlardır²⁵³. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk binası Eski Şark Eserleri Müzesi binasıdır. Okul ilk olarak 20 öğrenci ile eğitime başlamış ve ilerleyen yıllarda bu sayı artmıştır²⁵⁴. 1900 yılında Pera Palas'ta Şeker Ahmet Paşa kişisel bir sergi açar. 1901 yılında İstanbul Beyoğlu'nda sanatçılar için bir lokal kurulur. Bundan önce kurulan ilk sanatçı lokali 1880'de Elifba Kulübü tarafından kurulmuş fakat lokalin kirası ödenemediğinden kapanmıştır. 1901 yılında lokal kurulması için girişim Sanayi-i Nefise Mektebi Mimarlık bölümü hocası Alexandre Vallauri ve İstanbul'da yayınlanan Le Stamboul gazetesinin müdürü Regis Delbeuf tarafından yapılmıştır. Bu lokale "İstanbul'un İlk Salonu" ismi verilmiştir. Bu salona mensup sanatçıların ilk resim ve heykel sergisi 1901 yılında Bourdon isimli bir Fransız tüccarın Beyoğlu Doğu Pasajı'ndaki konağında açılır. Bu sergi için hükümet yetkilileri nü tablo sergilenmemesi şartını getirirler. Ardından 1902 ve 1903 yıllarında düzenlenen sergilerde de aynı koşul geçerli olmuştur. 1903 sergisi bu grubun son sergisi olmuş ve İstanbul Salonu dağılmıştır²⁵⁵.

Abdülmecit Efendi kendisi de bir ressamdır. Önceki dönem padişahlarının portrelerini yapmıştır²⁵⁶. 1908'de İstanbul'da kurulan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti onursal başkanlığı ile Sait Halim Paşa başkanlığında Paris'te kurulan İstanbul Dostları Cemiyeti'nin onursal üyeliğinde bulunmuştur. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Mecmuası'na parasal destekte bulunmuş, Avni Lifij'in Avrupa'da eğitim görmesini sağlamış ve Şişli Atölyesi ressamlarına parasal destek vermiştir²⁵⁷. 1911 yılında

²⁵³ İnankur, Z., a.g.m., s. 81.

²⁵⁴ Cezar, M., a.g.e.,s. 452-466.

²⁵⁵ Cezar, M., a.g.e.,s. 420-423.

²⁵⁶ İrepoğlu, G., a.g.m., s.462.

²⁵⁷ Öner, S., "Dolmabahçe Sarayı Resim Koleksiyonu'ndaki Yapıtlarıyla Halife Abdülmecid Efendi", *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1992, s. 83-84.

yayınlanan Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi'nin ilk sayısında gazetenin amacı "maksadımız" başlığı altında şu şekilde açıklanmıştır:

"Saadet-i beşeriyenin yegane vasıta-i hayat ve tekemmülü, esbab-ı ilim ve marifetin miraya-yı istidida, ruhun hissiyatı üzerinde tesirat-ı bedia icra eylediği kabil-i inkar olmayan sanayi-i nefisede temeyyüz eden erbab-ı hünerin asar-ı san'at ve içtihadıdır"²⁵⁸.

1912-1913 yıllarında 18 sayı yayınlanan gazete, Sanayi-i Nefise'de verilen eğitimi eleştirmiştir. Eleştiri nedenlerinden biri Osman Hamdi'nin akademiye hoca olarak Türk sanatçıları getirmemesidir²⁵⁹.

Hikmet Onat bu dönemde figür resmi yapmanın ne kadar zor olduğunu şu şekilde anlatır:

"[...] Sanayi-i Nefise Mektebi'nin bizim okuduğumuz yıllardaki durumuna gelince, O devirde resime çalışmanın ne zor bir iş olduğunu belirtmem gerek. Ne erkek, ne kadın çıplak model yoktu, en çirkin erkek modeller bile soyunmak istemezlerdi. Çevre resim ve heykel öğreten mektebimizi ahlaksızlık, dinsizlikle suçlandırıyordu. Anlattılar ki biz yazılmadan önce birkaç yobaz mektebi basmış, heykelleri kırmış, antik kopyaların bellerine peştamal bağlamışlar. Böyle bir ortamda resim ve heykel yapmak istemenin zorluğunu anlarsınız. Modellerimiz bir takım sarıklı, pos bıyıklı hamallardı. Sadece portre ve büst yapabiliyorduk. Birgün geldi ki hamal yapmaktan bıktık, giyimli de olsa bir kadın bulmaya kadar verdik. Çingene mahallesinden getirttiğimiz bir kıza oyun oynar pozu verdikten sonra henüz çalışmaya başlamıştık ki müdür Osman Hamdi Bey bizi çağırttı. 'Siz deli misiniz çocuklar, nerede sanıyorsunuz kendinizi?' diye bağırды. 'Burası Türkiye, böyle şeyleri kaldırmaz. Hemen kovunuz o çingeneyi. Yakında inşallah Avrupa'ya gideceksiniz, orada bol bol kadın, çıplak kadın resmi yaparsınız'.

Gerçekten de az sonra Avrupa yolu bize açıldı. Bildiğiniz gibi 1909'da Meşrutiyet ilan edilmişti. Devlet o yıl Avrupa'ya her daldan öğrenci göndermek için yarışmalar açtı. Mektebimizdeki yarışmayı ben, Çallı ve Ruhi kazandık, Paris'e yollandık. Nazmi Ziya bizden önce, kendi hesabına gitmişti. Avni Lifij'i de Osman Hamdi'nin tavsiyesiyle Abdülmecit Efendi göndermişti. Feyhaman'a gelince, onun Paris'deki okuma masraflarını Abbas Halim Paşa karşılıyordu.

Ecole Nationale des Beaux-Arts'da çalıştık. Ben Çallı, Ruhi ve Feyhaman Cormon atölyelerinde idik. Avni Lifij Julian Akademisi'nde, Jean Paul Laurens öğrencisiydi.

²⁵⁸ İnsanlık mutluluğunun biricik olgunlaşma ve yaşam aracı bilgi ve bilimi gereklerinin yetenek aynası, ruhun duyguları üstünde estetik etki yarattığı yadsınamayacak olan güzel sanatlarda seçkin duruma gelmiş ustaların sanat yapıtları ve çabalarıdır. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi'den aktaran; Tansuğ, S., a.g.e., s. 114.

²⁵⁹ Tansuğ, S., a.g.e., s. 105.

Paris çalışmaları 1910-1914 arası sürdü. Birinci Dünya Savaşı 1914'de patlak verince hepimiz birer ikişer Türkiye'ye döndük²⁶⁰”.

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanının ardından, 31 Mart Olayı nedeniyle Abdülhamit tahttan indirilmiş ve yerine V. Mehmet (1909-1918) geçmiştir. 1912 yılında V. Mehmet döneminde Türk Ocakları kurulmuştur. İlk olarak 1908 yılında Türk Derneği kurulmuş, 1911'de Türk Yurdu ve 1912'de Türk Ocakları kurulmuştur. Kurucularının arasında; Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp, Yahya Kemal, Yusuf Akçura, Ferik Tek, Emin Bülent, Fuat Köprülü, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Hüseyin Cahit Yalçın, Halide Edip Adıvar, Ahmet Ağaoğlu, Akil Muhtar bulunmaktadır. Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti de bu girişimi desteklemiştir. Amaç: İslam kavimlerinin en önemlisi olan Türklerin ulusal terbiye, bilimsel, sosyal ve ekonomik düzeylerini geliştirmek, Türk ırk ve dininin olgunlaşmasına çalışmaktır. İzlenen politika, Osmanlı ülkelerinde Türkleri kazanmaktır. Eski kültür gelenekleri canlandırılacak, Batı'yı kopya etmeden yeni bir kültür politikası izlenecekti. Cumhuriyet'in ilanından sonra ocaklar, dinci çevrelerin, Turancıların ve ırkçıların buluşma yeri olmuştur²⁶¹.

V. Mehmet dönemindeki bir başka gelişme ise Şişli Atölyesi'nin kurulmasıdır. Atölyenin kuruluşu ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Konu ile ilgili yazıların büyük kısmında atölyenin Şişli'de bulunduğu ve kurucusunun da Enver Paşa olduğu belirtilmektedir. Ancak Harika Lifij'in aktardıklarından atölyenin Şişli'de olduğu ve İstihbarat Dairesi reisi Seyfi Paşa tarafından kurulduğu ortaya çıkmaktadır. Atölyenin çevresine hendekler kazılmış, silahları ile bir manga asker, atlar ve koşulmuş bir top arabası getirilmiştir. Resimlere konu teşkil eden ana tema Çanakkale Savaşlarıdır. Şişli Atölyesi ressamı arasında İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Namık İsmail, Sami Bey, Mehmet Ruhi Bey, Ali Cemal bulunmaktadır. 1914-1918 yılları arasında kurulduğu belirtilen atölye ile ilgili Celal Esat Arseven'in, atölyenin kuruluşundan birkaç ay sonra Viyana'daki sergiye gidecek olan eserlerin trene yüklendiğini belirtmesi nedeniyle ve Viyana Sergisi'nin de 1918'de düzenlendiği göz önünde bulundurularak, atölyenin 1917 yılında kurulmuş olabileceği düşünülmektedir. Viyana Sergisi'ne yollanan eserlerin

²⁶⁰ Berk, N., - Özsezgin,K., *Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983, s. 18-19.

²⁶¹ Topuz, H., a.g.e.,s. 54.

çoğunluğunun konusunu savaş oluşturmaktaydı. Bu tablolar 1917 yılında Galatasaraylılar Yurdu'nda "Savaş Resimleri ve Diğerleri" isimli bir sergide sergilenmiştir²⁶².

Sanat alanındaki değişimler saray çevresinden idare edildiği için, Batı'ya dönük padişahlar zamanında, Batılı biçimler ithal edilmeye başlanmıştır. Ancak ithal edilen biçimler toplum yapısına yabancı kalmıştır. İlk olarak mimaride Avrupa üslupları uygulanmaya başlanmış, ampir ve neoklasik 19.yy Osmanlı mimarisinin başlıca üslupları olmuştur. Minyatürün yerini batılı anlamda tuval resmi almış, hat sanatçısı yetiştirmemeye başlamıştır²⁶³. Osmanlı sanatının gelişmesinde padişahların önemli etkileri olmuştur. Enderun ağalarından hazinedarbaşların emrinde ve zanaatkarlar teşkilatı olan Ehl-i Hiref teşkilatı görev ve maaşlarını hazinedarbaşı aracılığı ile almıştır. Bu teşkilata bağlı zanaatkarlar bayramlarda padişaha hediye sunduklarında karşılık olarak "ınam" ismi verilen kaftan veya parayla ödüllendirilmişlerdir²⁶⁴.

Osmanlı döneminde Türk resim sanatı için önemli olan evreler şu şekilde özetlenebilir; 1793 yılında askeri okullarda resim dersleri okutulmaya başlanması; 1829, 1834 ve 1835 yıllarında Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi; 1857 yılında Paris'te Mekteb-i Osmani'nin kurulması; 1883'te Sanayi-i Nefise Mektebi'nin, 1909'da Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kurulması, aynı cemiyetin on sekiz sayı süren gazetesinin 1911 ve 1914 tarihleri arasında çıkartılması; 1908'de II. Meşrutiyet döneminin ardından Avrupa'ya daha yoğun olarak resim öğretimi amacıyla öğrenci gönderilmesi; 1914 yılında İnas Sanayi-i Nefise Mektebi kurulması; Şişli Atölyesi'nin kurulması; ilk yurtdışı resim sergisi olan Viyana Sergisi'nin gerçekleştirilmesi; 1916 yılından itibaren Osmanlı Ressamlar Cemiyeti önderliğinde Galatasaray Sergileri'nin açılmaya başlanması²⁶⁵.

1920'lere gelinmesi ile birlikte Türkiye'de kübist sanat gelişmeye başlamıştır. Dadaizm ve Sürrealizm gibi akımların sanat anlayışlarının Türk toplumu ile

²⁶² Gören, A. K., *Türk Resim Sanatında Şişli Atölyesi ve Viyana Sergisi*, Şişli Belediyesi İstanbul Resim ve Heykel Müzeleri Derneği, İstanbul, 1997, s. 48-53.

²⁶³ Kuban, D., *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları*, YKY, İstanbul, 2005, s. 208-209.

²⁶⁴ Mahir, B., a.g.e., s. 18.

²⁶⁵ Gören, A.K., "Yenileşme Döneminden Cumhuriyet Dönemine Türk Resim Sanatının Evreleri", *Türkler*, C.15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 429.

uyuşmayacağı, Ekspresyonizm akımının ise kötümser ve bunalımlı bir akım olduğu için toplumda benimsenmeyeceği saptanmıştır²⁶⁶. Mimaride kübik formlar, resimde kübik düzenlemeler bu düşüncenin bir sonucu olarak Türk sanatında yerini almıştır²⁶⁷. Bu dönemde kübizm akımı ile birlikte sanatta gelenekten uzaklaşmak sorunu gündeme gelmiştir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu bu konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Acaba maziden ayrılmaktan başka bir şey ifade etmeyen bu ayrılış san’atte milliyet an’anesi için bir tehlike değil midir? Tabiri diğerle Kübizm milliyet düşmanı, an’ane zıttı bir cereyan değil midir? [...]Yeniliği kabul edelim, fakat san’atte an’anatımız olmasın mı?”²⁶⁸

1920 Milli Meclis hükümetlerinden itibaren eski eserler işi ele alınmış ve eserlerin değişik şehirlerde müze depolarında toplanmalarına gayret edilmiştir²⁶⁹.

1908’den Cumhuriyet’in kuruluş aşamasına kadar geçen sürede Türk karikatürü ilk dönemini yaşamıştır. İkinci dönem ise 1920-1950 yılları arasındadır. Bu dönemde karikatürler daha yalın işlenmeye başlamıştır. Cemal Nadir Güler, Ramiz Gökçe, Ratip Tahir Burak, Kozma Togo, Salih Erimez, Orhan Ural, Necmi Rıza Ayça, Sururi Gümen gibi isimler dönemin önde gelen çizerleridir²⁷⁰.

Mimaride 1908 de başlayan millileşme hareketi Cumhuriyet’in ilk yıllarında devam etmiştir. Ziya Gökalp gibi Türkçü düşünürlerin etkilerinin olduğu bu yıllarda her alanda ulusçuluk düşüncesi ağır basmıştır²⁷¹. Milli Mimari, Milli Mimari Rönesansı, Milli Mimari Üslubu, Neo-Klasik Üslup olarak da adlandırılmıştır²⁷². Ana fikir, klasik Osmanlı mimarisinden alınan dekoratif unsurlar ile (sivri kemer, tezyini çini dekorasyon, yarım küre şeklindeki Osmanlı kubbeleri) yeni inşaat tekniklerini (betonarme, demir ve çelik) birleştirmektir²⁷³. Selçuklu ve Osmanlı dönemi yapı elemanları ön planda yer almıştır. Sanayi-i Nefise Mektebi ve Mühendis Mektebi’nde öğretim üyelerinin verdiği eğitim de I. Ulusal Mimarlık Akımı’na bağlı bir kuşağın

²⁶⁶ Yaman, Z. Y., “Demokrasi ve Sanat”, *Türkiye’de Sanat*, S. 15, Eylül-Ekim 1994, s.31.

²⁶⁷ Giray, K., “Resim ve Heykel Sanatımızın Gelişim Çizgisinde Sanat Ortamı ve Pazarı Sorunu”, *Türkiye’de Sanat*, S. 25, Eylül-Ekim 1996, s. 30.

²⁶⁸ Baltacıoğlu, İ. H., *Demokrasi ve Sanat*, İstanbul, 1931, s. 139-140.

²⁶⁹ Katoğlu, M., a.g.m., s. 46.

²⁷⁰ B. Alsaç-Ü. Alsaç, *Türk Resim ve Yontu Sanatı*, İstanbul, 1993, s. 53-54.

²⁷¹ Yıldırım, Y., *Mimar Kemalettin ve I. Ulusal Mimarlık Dönemi*, Ankara, 1981, s. 6.

²⁷² Sözen, M., *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı (1923-1938)*, Ankara, 1984, s. 27.

²⁷³ Bozdoğan, S., *Modernizm ve Ulusun İnşası*, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s.31.

yetişmesini sağlamıştır. Ayrıca eğitim kurumlarında cephe tasarımlarıyla yetişen öğrenciler, yaptıkları uygulamalarda cephelere önem vermiřlerdir²⁷⁴. Bu dönemde, kışla, tren istasyonu, okul gibi yapılar bu üslup ile inşa edilmiřtir²⁷⁵. Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat Bey ulusal mimarlık anlayışının tüm ülkeye yayılmasına çalışmıřlardır²⁷⁶. Bu akıma bağlı diğer sanatçılardan bazıları ise Ali Talat Bey, Muzaffer Bey, Giulio Mongeri, Arif Hikmet Koyunoğlu gibi mimarlardır²⁷⁷. Akım, 1927’de etkisini yitirmeye başlar, bunda Mimar Kemalettin Bey’in ölümü de etkili olmuřtur²⁷⁸.

Cumhuriyet öncesi kültür sanat ortamını incelediğimiz bu bölümde sonuç olarak şunları söyleyebiliriz. Bu dönemde antik eserler için bağımsız bir müze olarak İstanbul Arkeoloji müzesi inşa edilirken, Türk-İslam eserleri, Süleymaniye ve diğer İslami yapılarda uzun dönem kilit altında tutulmuştur. Buradan Osmanlı elitinin arkeolojik malzemeyi üstün tuttuğu sonucunu çıkarabiliriz.

Ayrıca yine dönemi değerlendirdiğimizde görebileceğimiz bir başka olgu da sultanların her birinin sanat algılarının farklı oluşu, sanat dallarına gösterdikleri ilginin farklı derecelerde olduğudur. Bu ayrışma Osmanlı elitinin medeniyet tercihlerinde de görölmektedir. İslamcılık, Batıcılık, Türkçölük olmak üzere çeşitli düşünce akımları bu yönde gelişmiştir.

²⁷⁴ Sözen, M., a.g.e., s. 28-30.

²⁷⁵ Ödekan, A., a.g.m, s.525.

²⁷⁶ Yıldırım, Y., a.g.e., s. 11.

²⁷⁷ Sözen, M., a.g.e., s. 33-41.

²⁷⁸ Ödekan, A., a.g.m., s.528.

IV. CUMHURİYET DÖNEMİ KÜLTÜR VE SANAT

A. ATATÜRK DÖNEMİ KÜLTÜR VE SANAT(1923-1938)

“Bir insan cemiyetinin devlet hayatında, fikir hayatında; yani ilimde, içtimaiyatta (toplumbilim) ve güzel sanatlarda, iktisadi hayatta; yani ziraatte, sanatta, ticarete, kara, deniz ve hava münakalatçılığında (ulaştırmacılığında) yapabildiği şeylerin muhassalasıdır (ortak sonucudur)²⁷⁹”.

Atatürk’ün kültür tarifi bu şekildedir.

9 Mayıs 1920’de kurulan TBMM’nin ilk hükümetinin programında eğitim ve kültüre önemli yer ayrılmıştır. Programın beşte birlik bir kısmının ayrıldığı eğitim ve kültür işlerinde şunlardan bahsedilmiştir:

“Maarif işlerindeki gayemiz, çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manasıyla dini ve milli bir hale koymak ve onları cidalı hayatta muvaffak kılacak, istinatgahlarını kendi nefislerinde bulduracak kudreti teşebbüs ve itimadı nefis gibi seviyeler verecek, müstahsal bir fikir ve şuur uyandıracak bir dereceyi aliyeye isal eylemek, tedrisatı resmîyeyi bütün mekteplerimizi, en ilmi, en asri olan bu esasatla kavaidi sıhhiye dairesinde yeniden tanzim ve programları ıslah etmek, mizacı millete ve şeraiti coğrafiye ve iklimiyemize, ananâtı tarihiye ve içtimaiyemize muvafık ilmi ders kitapları meydana getirmek, halk kütlesinden lügatları toplayarak dilimizin kamusunu yapmak, bizde ruhu milliyi nemalandıracak asarı tarihiye, edebiye ve içtimaiyeyi erbabına yazdırmak, asarı atikai milliyeyi tescil ve muhafaza eylemek, garp ve şarkın müellefatı ilmiye ve fenniyesini dilimize tercüme ettirmek, hasılı bir milletin hıfzı hayat ve mevcudiyeti için en mühim amil olan maarif umuruna dikkat ve gayreti mahsusa ile çalışmaktır.”

Programda bahsolunan konular ilerleyen dönemlerde gerçekleştirilmiş, Doğu ve Batı yazarlarının eserleri Hasan Âli Yücel döneminde Türkçeye çevrilmiştir. 5 Eylül 1923’te Fethi Bey başkanlığında kurulan ikinci T.B.M.M hükümeti programı da kültüre geniş yer ayırmıştır. Bu dönemde okur yazar sayısı resmi rakamlara göre %10’un altındadır ve ülkede yetişkin insan sayısı oldukça düşüktür. Bu nedenle, Mustafa Kemal ve üst düzey yöneticiler eğitim hizmetleti ile yakından ilgilenmişler, eğitimin birleşmesi, halk eğitimi, Avrupa’ya öğrenci yollanması, öğretmen okullarının

²⁷⁹ İnan, A., *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s. 278.

yaygınlaştırılması, ilk öğretimin zorunlu hale getirilmesi, ilkokuldan sonra iki yıllık meslek okullarının açılması gibi konular programa alınmıştır²⁸⁰.

Cumhuriyetle birlikte, sanatı ve sanatçıyı desteklemek devlet politikası olarak benimsenmiştir²⁸¹. Resim sanatının büyük sergi ortamlarında devlet desteğine alınması Cumhuriyet ile birlikte gündeme gelmiştir. Cumhuriyet'in ilk on yılında sergiler Ankara merkezlidir ve politik içeriklidir. Bu dönemde yurt dışı sergileri başlamıştır. 1936 yılında Atina, Bükreş, Moskova, Leningrad ve Belgrad'ı gezen Çağdaş Türk Resim Sergisi gibi yurt dışı sergileri özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında büyük hız kazanmıştır²⁸². Atatürk Türk Müzeciliği ve Arkeolojisine büyük katkılarda bulunmuştur ve bu dönemde yeni müzeler açılarak²⁸³ Hars Müdürlüğü adı altında Maarif Vekilliği'ne bağlanmıştır. Müdürlüğün görevleri, eski eserleri korumak ve teftiş etmek, kütüphanelerimizi korumak, tarihi anıtları tespit etmek ve Türk etnografyasına ait örnekleri toplamaktır²⁸⁴.

Cumhuriyetin kuruluş kutlamalarının, resim ve heykel sergileri düzenlenerek yapılmasına karar verilmiştir²⁸⁵. Ulusal bir kimliğe sahip olmak, ayrıca sanatın ülke genelinde yaygınlaştırılması ön planda tutulmuştur²⁸⁶. Genç sanatçılar yurt dışına yollanmıştır. Bu dönemde grup sergileri açılmıştır. Güzel Sanatlar Birliği, Galatasaray Sergileri'ne devam etmiştir²⁸⁷. Cumhuriyetin kuruluş aşamasından sonra, Cumhuriyetin ilanını izleyen aylarda ilk Atatürk portresini Çallı İbrahim gerçekleştirir²⁸⁸. Bu dönemde resim sanatına ilginin artmasının bir sonucu olarak sanatçı sayısında da artış

²⁸⁰ Kongar, E., *Kültür Üzerine*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1984, s.57-58; Katoğlu, M., a.g.m., s. 404.

²⁸¹ Kalaycı, L., “75 Yıllık Plastik Sanatlar Serüvenine Bir Bakış”, *Türkiye’de Sanat*, S. 35, Eylül-Ekim 1998, s. 30.

²⁸² Beykal, C., “Cumhuriyet ve Sanat”, *Sanat Çevresi*, S. 303-304, Ocak-Şubat 2004, s. 8-9.

²⁸³ Yücel, E., “Atatürk ve Müzecilik”, *Sanat Çevresi*, S. 147, Ocak 1991, s. 20.

²⁸⁴ Ünsal, D., “Türkiye’de Kültür Politikaları Açısından Müze Oluşumları”, *Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 160.

²⁸⁵ Giray, K., “Cumhuriyetin 75 Yılında Resim ve Heykel Sanatımızın Gelişim Çizgisi”, *Türk Plastik Sanatları*, İstanbul, 1998, s. 102.

²⁸⁶ Germaner, S., “Cumhuriyet Döneminde Resim Sanatı”, *Cumhuriyetin Renkleri, Biçimleri*, İstanbul, 1999, s. 11.

²⁸⁷ Üstünipek, M., “1923-1950 Yılları Arasında Açılan Sergiler”, *Türkiye’de Sanat*, S. 40, Eylül-Ekim 1999, s. 40. Galatasaray Sergileri ilk olarak 1906 yılında Beyoğlu Sociata Operası’nda düzenlenmeye başlanmış ve savaş sırasında bu bina Galatasaray Yurdu olarak kullanılmıştır. Bu tarihten sonra sergiler de Galatasaray Sergileri olarak anılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Giray, K., “Sunumdan Satışa Türk Resim Sanatında Sanat Pazarının Oluşumu”, *Türkiye’de Sanat*, S. 36, Kasım-Aralık 1998, s. 21.

²⁸⁸ Canlı, G., “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sanat ve Sanatla İlgili Altyapı Hazırlıkları”, *Sanat Yazıları IV*, Tarihsiz, s. 43.

görülmüştür²⁸⁹. 1913-1938 yılları arasında ressamlar ve heykeltıraşlar, çoğunlukla konu olarak devrimleri işlemişler ve Atatürk portreleri yapmışlardır²⁹⁰.

Cumhuriyet'in resmi sayılan esas sanatı heykel olmuştur. Osmanlı anıtları çoğunlukla dikili taş formunda, kitabeli, mimari plastikle desteklenmiş eserlerken, figüratif heykelin, meydanların sanatı olması, 3 Ekim 1926'da İstanbul Sarayburnu'nda açılan Atatürk heykeli ve 29 Ekim 1926'da Konya'da açılan Atatürk heykeli ile başlamıştır²⁹¹. Atatürk heykel sanatının önemini şu sözleri ile vurgulamıştır;

“Dünyada mütemeddin, müterakki, mütekamil olmak isteyen herhangi bir millet behemehal heykel yapacak ve heykeltıraş yetiştirecektir. Abidatın şuraya buraya hatıratı tarihiye olarak rekinin mugayiri din olduğunu iddia edenler ahkamı şeriiyyeyi layıkıyla tetebbu ve tetkik etmemiş olanlardır [...]Hakayiki İslamiye tamamıyla anlaşıldıktan ve hasıl olan kanaati vicdaniye kuvvetli hasidat ile de teyyüt eyledikten sonra bir takım münevver insanların böyle taş parçalarına taabbüdünü farz ve zan etmek alemlî İslamı tahkir etmek demektir. Münevver ve dindar olan milletimiz, terakkinin esbabından biri olan heykeltıraşlığı azami derecede ilerletecek ve memleketimizin her köşesi ecdadımızın ve bundan sonra yetişecek evlatlarımızın hatıratını güzel heykellerle dünyaya ilan edecektir. Bu işe çoktan başlanmıştır. Mesela, Sivas'dan Erzurum'a giderken yol üzerinde güzel bir heykele tesadüf edersiniz. Sonra Mısırlılar İslam değil midir? İslamlık yalnız Türkiye ve Anadolu halkına mı münhasırdır [...] Milletimiz din ve dil gibi kuvvetli iki fazilete maliktir. Bu faziletleri hiçbir kuvvet, milletimizin kalp ve vicdanından çekip alamamıştır ve alamaz. İnsanlar mütekamil olmak için bazı şeylere muhtaçtır. Bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki fennin icabettirdiği şeyler yapmaz; itiraf etmeli ki o milletin tariki tarakkide yeri yoktur²⁹²”

İstiklal Savaşı'nın acılarını, kazanılan zaferin gururunu yansıtmak için heykel anıtlar yapılması istenmiştir²⁹³. Cumhuriyet'ten önceki dönemde sadece 4 heykel sanatçısı yetişmiştir. Bu kişiler: İhsan Özsoy, İsa Behzet, Mahir Tomruk, Nijat Sirel'dir²⁹⁴. Heykel sanatımız Cumhuriyet'ten sonra gelişim göstermiştir²⁹⁵. Hüseyin

²⁸⁹ Giray, K., “Cumhuriyetin 75 Yılında Resim ve Heykel Sanatımızın Gelişim Çizgisi”, *Türk Plastik Sanatları*, İstanbul, 1998, s. 102.

²⁹⁰ Tansuğ, S., a.g.e., s. 208.

²⁹¹ Mülayim, S., “Onuncu Yılda Kültür ve Sanat Ortamı”, *V. Türk Kültürü Kongresi-Plastik Sanatlar*, C.12., Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s.5.

²⁹² Atatürk, M. K., *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Ankara, 1952, s. 66.

²⁹³ Gezer, H., *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*, Ankara, 1984, s. 85.

²⁹⁴ İhsan Özsoy (1866-1944), Sanayi-i Nefise mektebinde okuyarak heykeltıraşlığı meslek olarak seçen ilk sanatçıdır. 1891 yılında Paris'e gitmiş, 1897'de Asar-ı Atika Müze Hümayunu'nda antik yapıt onarımcısı olarak ardından Oskan Efendi'nin izniyle Sanayi-i Nefise Mektebi'nde 1908-1933 yılları

Özkan, Yavuz Görey, Şadi Çalık, Hüseyin Gezer, Hakkı Atamulu, Zerrin Bölükbaşı, Turgut Pura, Hakkı Karayığitoğlu, Şadi Öziş, Rudolf Belling'in yetiştirdiği heykeltraşlarımızdır²⁹⁶. Yeni Cumhuriyet'le birlikte Türkiye'de ilk anıt heykeller dikilmeye başlanmıştır. Kent meydanlarına dikilen Atatürk heykelleri ile birlikte, halkın heykele olan tepkisi azalmıştır²⁹⁷. Uzun bir dönem heykeller Krippel ve Canonica'nın elinden çıkmıştır²⁹⁸.

Osmanlı döneminde görülen, sanatçıları yurt dışına gönderme geleneği, Cumhuriyet'in ilanından sonra da devam etmiş, resim ve heykel öğrencileri ön planda tutulmuş²⁹⁹, sanat ve sanatçılar gereken önemi kazanmışlardır³⁰⁰. Yenileşme hareketleri başlamış³⁰¹, devlet, halkı eğitip bilgilendirirken, bilimin ışığından herkesin eşit olarak yararlanmasını ilke edinmiş³⁰², sanatsal etkinlikler İstanbul'un dışına taşmış ve Anadolu'ya yayılmaya başlamıştır.

Atatürk tarafından bir kültür politikası çizilmiş, temelleri atılmıştır, çizilmiş kültür politikasını ana temeli milliliktir. Atatürk milli kültürün önemini şöyle vurgulamıştır:

“Şimdiye kadar takip olunan öğretim ve eğitim usullerinin milletimizin gerileme tarihinde en mühim bir sebep olduğu kanaatindeyim. Bunun için bir milli terbiye programından

arasında atölye şefi olarak görev yapmıştır. İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurulmasının ardından bu kurumda heykel dersinin hocalığını yapmıştır. İsa Behzat (1875-1916), 20. Yüzyıl başlarına Oskan Efendi'nin öğrencisidir. 1898'de heykel bölümünü bitirir. 1900'de İzmir İdadisi'nde resim öğretmenliği, 1901'de Evkaf Nezareti Fen Heyeti ve Arkeoloji Müzesi eski onarım uzmanlığı, 1913'de Yıldız Çini Fabrikası müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. Mahir Tomruk (1885-1954), 1913'de Sanayi-i Nefise Mektebi'nde girer. 1916 yılında eğitimini tamamlamasının ardından Almanya Güzel Sanatlar Akademisi'nde Prof Kurtz ve Prof. Belecker'in öğrencisi olur. Nijat Sirel (1897-1959) Sanayi-i Nefise Mektebi'nde aldığı eğitimin ardından 1915'de Almanya'da Münih Güzel Sanatlar Atölyesi'nde Kahn'ın öğrencisi olmuş ve 1922'de yurda dönmüştür. Bilgi için bkz; Ödekan, A., a.g.m. s.523-524.

²⁹⁵ Gören, A. K., “Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Resim-Heykel ve Seramik Sanatının Kısa Bir Öyküsü”, *Destek Reasürans Koleksiyonu*, İstanbul, 1998, s. 12.

²⁹⁶ Müridoğlu, Z., “Anıtsal Heykelciliğimiz Cumhuriyetle Başladı”, *Milliyet Sanat*, S. 51, 1973, s. 11.

²⁹⁷ Gören, A. K., a.g.m., s. 12.

²⁹⁸ Canonica'nın heykellerine örnek olarak 1927 yılında Ankara Etnografya Müzesi önündeki atlı Atatürk heykeli, Sıhhiye'deki Atatürk heykeli verilebilirken; Krippel'in meydana getirdiği heykellere örnek olarak Ulus Zafer anıtı, Samsun anıtı, Konya Gazi heykeli verilebilir. Bilgi için bkz; Mülâyim, S., a.g.m., s. 5.

²⁹⁹ Tolla, C. S., “Cumhuriyet Devrinde Sanat”, *Ülkü*, İkinciteşrin (Kasım) 1935, s. 225.

³⁰⁰ Giray, K., “Resim ve Heykel Sanatımızın Gelişim Çizgisinde Sanat Ortamı ve Pazarı Sorunu”, *Türkiye'de Sanat*, S. 25, Eylül-Ekim 1996, s. 29.

³⁰¹ İskender, K., “Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki Türk Resmi ve Siyaset İlişkileri”, *Türkiye'de Sanat*, S. 22, Ocak-Şubat 1996, s. 42.

³⁰² Özsegin, K., *Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Resmi*, Ankara, 1998, s. 25.

bahsederken, eski devrin uydurma hikayelerinden ve doğuştan mevcut özelliklerimizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün tesirlerden tamamen uzak, milli ve tarihi seciyemizle orantılı bir kültür kastediyorum. Çünkü milli dehamızın tam gelişmesi ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir. Gelişigüzel bir ecnebi kültürü, şimdiye kadar takip olunan kültürlerin yıkıcı neticelerini tekrar ettirebilir. Kültür, zeminle orantılıdır. O zemin, milletin seciyesidir”.

Kültür politikası akılcı ve gerçekçi olmalıdır. Bilime, sosyal hayatın gerçeklerine, maddi ve manevi değerlere uygun düşen esaslara dayanmalıdır³⁰³. Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması, şeyhlik, dervişlik gibi ünvanların yasaklanması Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen önemli bir kültür inkılabıdır³⁰⁴.

Cumhuriyet kurulduğu yıllarda modern sanatlara ağırlık verilmiş ancak geleneksel sanatlar da göz ardı edilmeyerek Atatürk’ün emri ile Güzel Sanatlar Akademisi’ne Hat ve Tezhip dersleri konmuştur³⁰⁵.

Atatürk’ün kültür ve milli politika konusunda en önemli adımı Tevhid-i Tedrisat Kanunu’dur. Bu kanun ile milli-laik eğitim birliği, Türk dil inkılabı, dil birliği, ulusal dilin bağımsızlığı, Türk kültürünün Arap-Fars boyunduruğundan kurtulması sağlanmıştır. Milleti tanımlarken “dil, kültür ve ülkü birliği üzerinde durmuş ve bunun bir sonucu olarak “*Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir*” demiştir. Dil ve Tarih Kurumlarının, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nin kurulmasının amacı Türk dil kültürü ve tarihinin araştırılması ve birlik sağlanmasıdır³⁰⁶. Atatürk, Kültür Bakanlığını³⁰⁷ kurarak, kültür politikasını bakanlık halinde örgütlemiştir³⁰⁸.

³⁰³ Yıldız, S., “Milli Kültür Konusunda Edebiyatla İlgili Görüşler”, 2. Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989), C.1, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 347.

³⁰⁴ Yücel, A., “Atatürk Kültür ve Çağdaşlaşma”, 2. Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989), C.1, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 349.

³⁰⁵ Keten, İ., “Plastik Sanatların Milli Kültür İçindeki Yeri”, 2. Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989), C.1, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 222.

³⁰⁶ Aybars, E., “Milli (Ulusal) Kültür”, 2. Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989), C.1, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 38-39.

³⁰⁷ Bakanlık 1923 yılından 27 Aralık 1935 tarihine kadar Maarif Vekaleti, 28 Aralık 1935’den 21 Eylül 1941 tarihine kadar Kültür Bakanlığı, 22 Eylül 1941’den 9 Ekim 1946 tarihine kadar Maarif Vekilliği, 10 Ekim 1946’dan itibaren Milli Eğitim Bakanlığı, 1950’den itibaren Maarif Vekaleti, 27 Mayıs 1960 tarihinden itibaren tekrar Milli Eğitim Bakanlığı ismini almıştır. 1971 yılında Kültür Bakanlığı kurulmuş, Milli Eğitim Bakanlığı’nın Kültür Müsteşarlığı ve bağlı genel müdürlükleri Kültür Bakanlığı’na devredilmiştir. 1972 tarihinde bu Bakanlık lağvedilmiş, Kültür Müsteşarlığı olarak Başbakanlığa bağlanmış ve aynı yıl Kültür Bakanlığı yeniden kurulmuştur. 26 Haziran 1977’de Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ile birleştirilerek, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı haline gelmiştir. 5 Ocak 1978

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte sanatta da aydınlık bir dönem başlamış, yasalarla devlet güvencesi altına alınan sanat toplumda yaygınlaştırmaya çalışılmış³⁰⁹, hükümet resim satın almak konusunda diğer kuruluşlara ve bireylere örnek olmuştur. Savaş yıllarında tuval, boya dahi bulamayan sanatçı için artık umut dolu bir dönem başlamıştır³¹⁰. Atatürk'ün sanata verdiği önemi şu sözlerinden anlamaktayız:

“Bir milleti yaşatmak için birtakım temeller lazımdır ve bilirsiniz ki, bu temellerin en mühimlerinden biri sanattır. Bir millet sanattan ve sanatkardan mahrumsa tam bir hayata malik olamaz. Böyle bir millet bir ayağı topal, bir kolu çolak, sakat ve alil (hasta) bir kimse gibidir. Hatta kastettiğim manayı bu söz de ifadeye kafi değildir. Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş olur... Bir millet sanata ehemmiyet vermedikçe büyük bir felakete mahkumdur. [...] İnsanlar mütekamil (olgunlaşmak) olmak için bazı şeylere muhtaçtır. Bir millet ki, resim yapmaz , bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki fennin icabettirdiği şeyleri yapmaz; itiraf etmeli ki, o milletin tarikki terakkide (ilerleme yolunda) yeri yoktur. ³¹¹ [...] Güzel sanatların her şubesi için Kamutayın göstereceği alaka ve emek, insani ve medeni hayatı ve çalışkanlık veriminin artması için çok tesirlidir.³¹² [...] Sanatkar, cemiyette uzun ceht ve gayretlerden sonra, alnında ışığı ilk hissedenden insandır. [...] Hepiniz mebus olabilirsiniz... Vekil olabilirsiniz... Hatta Cumhurreisi olabilirsiniz... Fakat sanatkar olamazsınız. Hayatlarını büyük bir sanata vakfeden bu çocukları sevelim. [...] Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyiz ki, yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletin tarihi bir vasfı da güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitri zekasını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini ve milli birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besliyerek inkişaf ettirmek milli ülkümüzdür³¹³.”

1921 yılında Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin ismi değişerek Türk Ressamlar Cemiyeti olmuştur³¹⁴. 20 Temmuz 1923 tarihinde açılışı yapılan Beşinci Galatasaray Sergisi'nden Mustafa Kemal, hakem heyetinin belirlediği üç tabloyu satın alacağını

tarihinde Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ayrılmıştır. 27 Eylül 1980 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı birleştirilmiştir.

³⁰⁸ Aybars, E., a.g.m., s. 39.

³⁰⁹ Germaner, S., a.g.e., s. 11.

³¹⁰ Giray, K., “Sunumdan Satışa Türk Resim Sanatında Sanat Pazarının Oluşumu”, *Türkiye’de Sanat*, S. 36, Kasım-Aralık 1998, s. 22.

³¹¹ Atatürk, M. K., a.g.e., s. 66-125.

³¹² Atatürk, M. K., *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I*, İstanbul, 1945, s. 373.

³¹³ “Atatürk’ten Seçmeler”, *İstanbul*, S. 13, Kasım 1954, s. 5; Yesari, A., “Atatürk ve Sanat”, *Sanat Çevresi*, S. 86, Aralık 1985, s. 65; Atatürk, M. K., *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II*, Ankara, 1952, s. 272.

³¹⁴ Berk, N., - Özsezgin, K., a.g.e., s. 42.

söylemiş ve Namık İsmail'in Harman, Sami Yetik'in Kağrı ve Çallı İbrahim'im Fecir isimli tablolarını almıştır³¹⁵.

29 Ekim 1923'te açılan Ankara Sergisi'nde 24 adet eser sergilenmiştir. Sergi açılışında Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey ve Çallı İbrahim konuşma yapmışlar, Mustafa Kemal'in bir mesajı okunmuş ve Mustafa Kemal adına üç tablo satın alınmıştır³¹⁶. Bu tarihte müzik ve sahne sanatları ile ilgili iki resmi kurum bulunmaktaydı. Bunlar; Maarif Nezaretine Bağlı Darül Elhan ve İstanbul Belediyesi'ne bağlı Darülbedayi idi. 1923'den sonra İstanbul Konservatuvarı da Belediye'ye bağlanmıştır. Darül Elhan'ın ismi 1926 yılında Konservatuar olarak değiştirilmiş, Batı musikisi ağırlık kazanmış ve 1927'den itibaren ise Doğu musikisi bölümü kaldırılmıştır. Eğitim sisteminin modernleştirilmesi, musiki alanında görülen batılılaşma hareketinin bir göstergesidir. Bu okul folklor araştırmaları yapmış ve 1926-1932 yıllarında Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ses kayıtları yapılmıştır. 1927 yılından itibaren konservatuar, pratik ve teorik eğitim yapan orta dereceli bir meslek okulu olmuştur. 1943'den itibaren Türk musikisi eğitimi yeniden başlamıştır, günümüzde Marmara Üniversitesi'ne bağlıdır³¹⁷. 1924 yılında, Halide Edip Adıvar'ın "Ateşten Gömlek" isimli romanı Muhsin Ertuğrul tarafından sinemaya uyarlanmış ve halkın yoğun ilgisi ile karşılaşmıştır³¹⁸.

1923-1940 arası dönem tiyatro yazarlığının ilk dönemidir. Yeni Türkiye ideallerini yansıtan eserler meydana getirilir. Dönemin yazarları Aka Gündüz, Reşat Nuri, Nahit Sırrı, Faruk Nafiz gibi isimlerdir³¹⁹. Güzel Sanatlar Birliği 1924 tarihinden itibaren her yıl Ankara'da da bir sergi açmaya başlamıştır³²⁰. Mahmut Cuda, Refik Epikman, Muhittin Sebati, Cevat Dereli, Ali Karsan, Saim Özeren, Elif Naci, Şeref Akdik, Ali Avni Çelebi, Zeki Kocamemi Yeni Resim Cemiyeti'ni kurmuşlardır.

³¹⁵ Şanlıer, Z., "Sanat ve Toplum Açısından On Yıllık Bir Döküm", *Sanat Dünyamız*, S.89, YKY, İstanbul, 2003, s. 107.

³¹⁶ Mülâyim, S., a.g.m., s. 4.

³¹⁷ Katoğlu, M., "Cumhuriyet Türkiye'si'nde Eğitim, Kültür, Sanat", *Türkiye Tarihi 4*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s.425; Topuz, H., a.g.e.,s. 59.

³¹⁸ Şanlıer, Z., a.g.m., s. 109.

³¹⁹ Katoğlu, M., a.g.m., s.448.

³²⁰ Üstünipek, M., a.g.m., s. 40. Galatasaray Sergileri ilk olarak 1906 yılında Beyoğlu Sociata Operası'nda düzenlenmeye başlanmış ve savaş sırasında bu bina Galatasaray Yurdu olarak kullanılmıştır. Bu tarihten sonra sergiler de Galatasaray Sergileri olarak anılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz; Giray, K., a.g.m., s. 21.

Amaçları Galatasaray Sergileri'ni aşmak, sanatlarını topluma tanıtmak için el birliği yapmaktır³²¹. İlk sergilerini İstanbul'da Matbuat Cemiyeti binasında gerçekleştiren sanatçıların eserlerin çoğu Maarif Vekaleti tarafından satın alınmıştır³²². Üyelerinin çoğu burslu olarak yurtdışına gönderilmesiyle grup dağılır³²³. Bu yıl içerisinde müzecilik ve araştırmacılık alanında önemli gelişmeler gerçekleşmiştir. Atatürk, cami, medrese, türbe gibi eski kültür varlıklarının onarımı için girişimlerde bulunmuştur. Ankara Etnografya Müzesi kurulmuştur³²⁴. 1924 yılında Topkapı Sarayı'nın müzeye çevrilmesi kararlaştırılır³²⁵.

Aynı yıl Altıncı Galatasaray Sergisi düzenlenmiş, açılışı Mustafa Kemal adına Vali Raşid Bey yapmış³²⁶ ve eserlerin büyük kısmı resmi kurumlar tarafından satın alınmıştır³²⁷.

Nisan 1924'te Muzika-ı Humayun'un adı Riyaseticumhur Musiki Heyeti'ne dönüşmüş, bir süre sonra da Riyaseticumhur Filarmonik Orkestrası olmuştur. Aynı yıl içerisinde Ankara'da Musiki Muallim Mektebi açılmış, okulun müdürlüğüne Osman Zeki Üngör atanmıştır. Okulun öğretim kadrosunu oluşturmak amacıyla Ekrem Zeki Ün ve Ulvi Cemal Erkin Paris'e gönderilmiş; daha sonraki yıllarda Necil Kazım Akses ve Hasan Ferit Alnar Viyana'ya, Cevat Memduh Altar Leipzig'e, Adnan Saygun Paris'e, Halil Bedi Yönetgen Prag'a gönderilmiştir³²⁸. Okul çok sesli batı müziği eğitimi vermesi amacıyla kurulmuştur. 1926 yılında okuldaki geleneksel doğu musikisi bölümü kapatılmış ve ismi de İstanbul Belediye Konservatuvarı olmuştur³²⁹.

Ankara'da haftalık senfonik halk konserleri, Meclis bahçesinde Riyaseticumhur Bandosu Açık Hava Konserleri düzenlenmiştir. Batı müziğini tanıtmak ve sevdirmek

³²¹ Giray, K., *Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği*, İstanbul, 1997, s. 33-35.

³²² Şanlıer, Z., a.g.m., s. 111.

³²³ Berk N., - Gezer, H., *50 Yılın Türk Resim ve Heykeli*, İstanbul, 1973, s. 41; Üstünipek, M., a.g.m., s. 40.

³²⁴ Canlı, G., a.g.m., s. 43.

³²⁵ Katoğlu, M., "Cumhuriyet Döneminde Yüksek Kültürün Kamu Hizmeti Olarak Kurumlaşması", *Türkiye'de Kültür Politikalarına Giriş*, Bilgi Üniv. Yayınları, İstanbul, 2009, s. 46.

³²⁶ Şanlıer, Z., a.g.m., s. 112.

³²⁷ Şanlıer, Z., a.g.m., s. 112.

³²⁸ Topuz, H., a.g.e., s. 59.

³²⁹ Katoğlu, M., a.g.m., s. 57.

amacıyla İstanbul'da Cemal Reşit Rey yönetimindeki Yaylı Sazlar Orkestrası konserler vermişlerdir³³⁰.

1924 yılında halifelik kaldırılmış, şerîye ve evkaf vekaleti kanunu ve tevhid-i tedrisat kanunu çıkarılmıştır. Tevhid-i tedrisat ile tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. 1924'den itibaren eğitim zorunlu hale gelmiştir ve sorumlusu Milli Eğitim Bakanlığı'dır. Yine 1924 yılında Harbiye Nezareti Binası, İstanbul Darülfünunu'na tahsis edilmiştir, bu da üniversite kavramına verilen değer ve saygının ifadesidir. Verilen değer sadece bina tahsisi ile kalmamış, üniversiteye büyük itibar gösterilmiş ve 1925 yılında tüzel kişilik tanınmış, öğretim kadrosuna, programlarına müdahale edilmemiş, kurumun kendisini düzeltmesi esası benimsenmiştir³³¹.

1925 yılında Yedinci Galatasaray Sergisi açılmış,³³² anıt heykel yaptırma hareketi başlamıştır³³³. 1925-1930 yılları arasında anıtlarımız yabancı heykeltıraşlar tarafından gerçekleştirilmiştir³³⁴. Kültür politikasının merkezine çağdaşlaşma ve milliyetçilik yerleştirilmiş, Türk kültürünün gelişmesini önlediği düşünülen Osmanlı kültürü tasfiye edilmeye başlanmış ve bu nedenle 1925 yılında padişah portrelerinin teşhir edilmemesine karar verilmiştir³³⁵.

Sekizinci Galatasaray Sergisi'nin düzenlendiği 1926 yılında okullardan alaturka müzik kaldırılır, 1935'te ise radyoda yayını durdurulur ancak bu yasak sadece sekiz ay sürmüştür³³⁶.

1923'den itibaren müzeler açmaya başlayan Cumhuriyet rejimi, 1926 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nda konuyla görevli merkezi yönetim örgütü Antikiteler ve Müzeler Müdürlüğü'nü oluşturmuştur³³⁷. İcra Vekilleri Heyeti, Ankara'da Sanayi-i Nefise sergilerinin açılmasına, sanatçılara altın, gümüş ve bronz madalyalar

³³⁰ Topuz, H., a.g.e., s. 59.

³³¹ Katoğlu, M., a.g.m., s. 30-31.

³³² Mülâyim, S., *Cumhuriyet'in Kültür ve Sanat Kronolojisi*, İstanbul, 1998, s. 65.

³³³ Canlı, G., a.g.m., s. 43.

³³⁴ Müridoğlu, Z., a.g.m., s. 11.

³³⁵ Öndin, N., "Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat", *Sanat Dünyamız*, S.89, YKY, İstanbul, 2003, s. 147.

³³⁶ Şanlıer, Z., a.g.m., s. 147.

³³⁷ Katoğlu, M., a.g.m., s. 45.

verilmesine, müzenin sergiden resim satın almasına karar vermiştir³³⁸. Ayrıca bu yıl içerisinde Gazi Eğitim Enstitüsü açılmıştır³³⁹. 22 Mart 1926'da 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile şehirlerdeki öğretmen okullarından ayrı olarak Köy Muallim Mekteplerinin kurulması kararlaştırılmış, ilk olarak Kayseri-Zincirdere'de, 1927'de Denizli'de eğitim süreleri 3 olan Köy Muallim Mektebi açılmıştır. 6 yıl devam eden bu uygulama, başarılı olmadığı için sonlandırılmıştır³⁴⁰.

Atatürk devrimlerin yavaş yavaş gerçekleşeceğine inanmamakta ve hızla gerçekleşebilmesi için bir an önce halkın kültür seviyesinin yükseltilmesini gerekli görmekteydi. Bu da sanatın bireyleri kolay etkileme özelliğinden yararlanmak ve sanatın devlet himayesine alınması konusunu gündeme getirmiştir. Sanatsal faaliyetleri düzenlemek ve yönlendirmek amacı ile 1926 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak Sanayi-i Nefise Müdürlüğü ve Sanayi-i Nefise Encümeni kurulmuştur³⁴¹. Meclis-i Mebusan binası Fındıklı'da bulunan Sanayi-i Nefise Mektebi'ne tahsis edilmiştir³⁴². 1914 yılında kızlar için kurulan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencileri de erkeklerle aynı kurumda öğrenim görmeye başlamıştır³⁴³.

1926 yılında, Ahmet Adnan Saygun, Halil Bedii Yönetken, Ulvi Cemal Erkin gibi isimlerin aralarında bulunduğu genç müzisyenler halk musikisi örneklerini derlemek amacıyla Anadolu gezisine çıkmışlardır³⁴⁴.

Aynı zaman bu yıl içerisinde Henri Prost (Fransız mimar ve şehircilik uzmanı), İzmir planını hazırlamak üzere İzmir Belediye Başkanı tarafından davet edilmiştir.

³³⁸ Mülayim, S., "Onuncu Yılda Kültür ve Sanat Ortamı", *V. Türk Kültürü Kongresi-Plastik Sanatlar*, C.12., Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s. 5.

³³⁹ Katoğlu, M., "Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür, Sanat", *Türkiye Tarihi 4*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s.409.

³⁴⁰ Kafadar, O., "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce/Modernleşme ve Batıcılık*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 371.

³⁴¹ Öndin, N., *Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat (1923-1950)*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003, s. 69.

³⁴² Giray, K., "Cumhuriyetin 75 Yılında Resim ve Heykel Sanatımızın Gelişim Çizgisi", *Türk Plastik Sanatları*, Bilim Sanat Galerisi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 100.

³⁴³ Beykal, C., a.g.m., s. 8.

³⁴⁴ And, M., "Cumhuriyet'in İlk Opera Gösterimi ve Yapımcısı", *Sanat Dünyamız*, S.89, YKY, İstanbul, 2003, s. 202.

Prost, şehir merkezinde geniş bir yeşil alan önerisi sunar ve bu plan daha sonra İzmir Fuarı olarak gerçekleşir³⁴⁵.

Türk Ressamlar Cemiyeti'nin ismi 1927 yılında "Türk Sanayi-i Nefise Birliği" olarak değiştirilmiş, sergiler, konferanslar, temsiller düzenlenmiş, öğrencilere ücretsiz dersler verilmiştir³⁴⁶. Çallı İbrahim, Şevket Dağ, Hikmet Onat, Feyhaman Duran, Vecih Bereketoğlu'nun yer aldığı birliğin başında Çallı İbrahim bulunmuş ve yine aynı yıl birliğin isminin Güzel Sanatlar Birliği olmasına karar kılınmıştır³⁴⁷. Bu yıl içerisinde Türk folklor araştırmaları yapılmak üzere "Anadolu Halk Bilgisi Derneği" kurulmuştur³⁴⁸. Ankara Etnografya Müzesi önünde Canonica'nın Atılı Atatürk Heykeli'nin³⁴⁹ ve aynı yıl Ulus Meydanı'nda Kripppel'in Yenigün Anıtı'nın açılışı yapılır³⁵⁰. Akademi'de ilki 1927 yılında olmak üzere iki kez reform gerçekleşmiştir. Namık İsmail'in müdür olarak atanmasının ardından bölümlerin sayısı artar. İlk adı Medresetül Hattatin olan Şark Tezyini Sanatları bölümü, Türk Süsleme Sanatları adıyla Akademiye bağlanmıştır³⁵¹.

28.5.1927 tarih ve 1057 numaralı, Eski Eser Binaların Üzerindeki Tuğra ve Methiyelerin Kaldırılması Hakkında Kanun ile binalardaki Osmanlı saltanatına ait tuğra, arma ve kitabelerin müzelere nakledilmesi istenmiştir. Yerlerinden kaldırılmalarının binaya zarar vermesi durumunda ise üzerlerinin uygun bir şekilde örtülmesi ve bu işlem gerçekleştirildikten sonra binanın kullanılabileceği belirtilmiştir³⁵².

1927 yılında çıkan bir yasa ile Türkiye'de yabancı uzmanlara çalışma olanağı tanınmış ve bu yasa doğrultusunda kent planlaması ve mimarlıkta yabancı mimarlardan yararlanılmıştır. 1930 yılına kadar Türkiye'ye gelen mimarlar Theodor Post, Ernst Egli,

³⁴⁵ Akbulut, M. R., "Henri Prost", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul, 1994, s. 286.

³⁴⁶ Canlı, G., a.g.m., s. 44 .

³⁴⁷ Toprak Z., - Özsegin, K., *Savaş ve Barış-Kurtuluş Savaşından Cumhuriyetin İlk Yıllarına Türk Resminden Kesitler*, İstanbul, 1998, s. 4; Şerifoğlu, Ö. F., "Cumhuriyetin İlk Sanat Etkinliği/Güzel Sanatlar Birliği Ankara Sergisi", *Sanat Dünyamız*, S. 89, İstanbul, 2003, s. 233.

³⁴⁸ Canlı, G., a.g.m., s. 45.

³⁴⁹ Mülayim, S., *Cumhuriyet'in Kültür ve Sanat Kronolojisi*, İstanbul, 1998, s. 70.

³⁵⁰ Giray, K., a.g.m., s. 3057.

³⁵¹ Mülayim, S., a.g.e., s. 70.

³⁵² Nurettin Can Gülekli, *Eski Eser ve Müzelerle İlgili Kanun ve Nizamname ve Emirler*, Ankara, 1948, s.26'dan aktaran; Çal, H., *Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi Eski Eser Politikası*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi, Ankara, 1990, s. 58.

Clemens Holzmeister ve Herman Jansen'dir. Bu dönemde, Osmanlı ve Türk simgeleri taşımayan yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu yapılara örnek olarak, Milli Savunma Bakanlığı (1927-31, Holzmeister), Yüksek Ziraat Enstitüsü (1928-Holzmeister), Erkek Ticaret Lisesi (1928-30, Ernst Egli), Ordu Evi (1929-33, Holzmeister), Genel Kurmay Başkanlığı (1929-30, Holzmeister) binalarını verebiliriz. Ayrıca yine bu dönemde, Ankara'nın planlanması ve düzenlenmesi sorununa dair bir çözüm olması amacıyla yarışma düzenlenmiştir. Yarışmayı Herman Jansen kazanır ve yapılan planlama sonucunda Ankara elli yıl sonra 300.000 nüfusu olacak şekilde çağdaş kentbilim koşullarına göre tasarlanır. Eski Ankara'nın korunması amaçlanmış ve çalışmalar Çankaya-Ulus eksenini üzerinde yoğunlaşmıştır³⁵³.

1928 yılında İstanbul Taksim Meydanı'ndaki Cumhuriyet Anıtı açılır. Bu anıt Canonica tarafından yapılmıştır³⁵⁴.

Aynı yıl içerisinde John Dewey Türkiye'ye çağrılmış ve bir rapor hazırlaması istenmiştir. Dewey raporunda, bir ülkenin ilerlemesinde resim ve iş eğitiminin öneminden bahsederek, bu konuda yetiştirilmesi amacı ile Avrupa'ya öğrenci gönderilmesini önermiş ve bunun üzerine öğretmen okulunu bitirenler arasında 1928 yılında sınav yapılmış ve bu sınavı kazananlar Avrupa'ya gönderilmiştir. Giden ilk öğrenciler; Malik Aksel, İsmail Hakkı Uludağ, Hayrullah Örs, Hakkı İzzet, Mehmet Ali Akademi'dir. Malik Aksel o günler ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

“Şehzadebaşından, fisilü ve giz dolu cumbalar, aktarlar, hırdavatçılar dünyasından çıktık. Cumhuriyet Türkiye'si fikrinin ateşli savunucusu genç öğretmenliği tam yürütüyorduk ki kendimizi Hayrullah Efendi ve Hakkı Efendi gibi diğer genç çalışan meslekdaşlarla birlikte Berlin'de İhlamurlaraltı Caddesinde bulduk. Büyük Atatürk, 1920 sonlarında her meslekten genç, kabiliyetli insanları tahsil, bilgi, görgü, ihtisas için Almanya'ya göndermişti. Dönüşte vatan bizden büyük hizmetler bekliyordu. Yeni okullar, müesseseler kuracaktık. Cumhuriyet bizim omuzlarımızda yükselecekti. Büyük sorumluluktan bu. Nasıl heyecanlıydık. Ama korkmuyorduk. Batının akıl tarafını, bilgi tarafını, uzmanlık tarafını yutar gibi alıyorduk³⁵⁵”.

³⁵³ Ödekan, A., a.g.m., s.529.

³⁵⁴ Toprak Z., - Özsezgin, K., a.g.e., s. 7.

³⁵⁵ Köksal, A., *Malik Aksel Ressam, Eğitimci ve Yazar*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları, İstanbul, 1988, s.8.

1928 yılında harf inkılabı gerçekleşir. Bu inkılap için gerekçe, halkın eline kolay öğrenilir, kolay kullanılır, basit ve sade bir bilgi aracı vermek, okur-yazarlığı yaymak, halk arasındaki bilgisizliği gidermektir. Harf inkılabını İnönü, “*ortaçağdan çıkıp, 20. yüzyıl uygar topluluğuna girmemizin en etkili aracı olarak nitelemiştir*”³⁵⁶. Atatürk, harf inkılabı ile ilgili olarak 9 Ağustos 1928’de Sarayburnu Parkı’nda yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

“Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türk’ün seciyesini anlamayarak kafasını bir takım zincirlerle saranlardadır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. Hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk heyeti içtimaiyesi yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazısile, kafasile bütün alemleri medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir”³⁵⁷.

Ocak 1929’da matbu metinlerde Arap alfabesinin kullanımı yasaklanmış, 1 Haziran’dan itibaren ise zorunlu olarak yetkililer ile vatandaşlar arasındaki bütün yazışmalar yeni alfabe ile yapılmıştır³⁵⁸.

Yeni Resim Cemiyeti’nden 5 yıl sonra, yurt dışından dönen sanatçılar, 1929 yılında Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği adı altında etkinliklerine devam etmişlerdir. Refik Epikman, Cevat Dereli, Şeref Akdik, Mahmut Cuda, Nurullah Berk, Hale Asaf, Ali Avni Çelebi, Zeki Kocamemi, Muhittin Sebati ve heykeltraş Ratip Aşir Acudoğlu grubun üyeleridir³⁵⁹. 15 Nisan’da Ankara Etnografya Müzesi’nde Birinci Genç Sanatçılar sergisini düzenleyen Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği³⁶⁰ 15 Temmuz 1929’da yasal olarak kurulmuştur. Grup 15 Ekim 1929’da İstanbul Türk Ocağı binasında yasal olarak kurulmalarının ardından ilk sergisini açmıştır³⁶¹. Sanayi-i Nefise Mektebi’ndeki hocalarını yetersiz görmeleri nedeniyle 1928 yılında açtıkları ilk sergilerinin katalogunda, isimlerinin altına, Sanayi-i Nefise Mektebi’ndeki hocalarının değil, Paris ve Münih atölyelerindeki hocaların isimlerini yazmışlardır. Bunun nedeni

³⁵⁶ Oğuzkan, T., “Atatürkçü Eğitim Politikası ve Milli Eğitim”, *Atatürkçülük*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983, s. 122.

³⁵⁷ Atatürk, M.K., a.g.e., s. 274.

³⁵⁸ Biagini, A., *Çağdaş Türkiye Tarihi*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2007, s. 61.

³⁵⁹ Giray, K., *Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği*, İstanbul, 1997, s. 11-13.

³⁶⁰ Mülâyim, S., a.g.e., s. 81.

³⁶¹ Giray, K., a.g.e., s. 53.

Avrupa’da gördükleri resim eğitimi sonrasında, Sanayi-i Nefise Mektebi’ndeki hocalarını yetersiz görmeleridir³⁶². Cumhuriyet döneminin ilk sanatçı grubu olan Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği sadece İstanbul ve Ankara ile sınırlı kalmamış Samsun, Zonguldak, Bursa, Balıkesir ve İzmit’te Halkevi salonlarında sergiler düzenlemişler, dergilerde sanatla ilgili olarak halkı aydınlatmak amacıyla yazılar yazmışlardır. Eserlerinde ekspresyonist, kübist ve konstrüktivist etkiler görülmektedir. Kompozisyonlarda geometrik kurgu birinci planda yer almıştır³⁶³. Ülkede güzel sanatların başlaması için akademi açmanın sadece bir tedbir olmaktan ileri gidemeyeceğini, sanatın gelişmesi için devletin desteğinin olması gerektiğini vurgulamışlardır³⁶⁴.

1929 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi, Güzel Sanatlar Akademisi adını almıştır. Güzel Sanatlar Birliği tarafından on üçüncü Galatasaray Sergisi düzenlenmiştir. Nejat Sirel’e ait İzmit Atatürk Heykeli açılmıştır³⁶⁵. Aynı yıl Güzel Sanatlar Akademisi’nde seramik atölyesi kurularak başına İsmail Hakkı Oygur atanmıştır³⁶⁶. Bu yıl içerisinde İzmir’de ilk fotoğraf sergisi açılmıştır³⁶⁷.

Halk müziğinin geliştirilmesinden yana olan Atatürk, Alman yazar Emil Ludwig ile 1929 yılında yaptığı bir konuşmada: “*Bizim gerçek musikimiz Anadolu halkının musikisidir. Şark Musikisi Bizanstan kalma bir şeydir*” diyerek halk musikisine önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır³⁶⁸. Yine aynı yıl bir gazeteci ile görüşmesinde, “*Montesquie’nun ‘bir milletin musikideki meylne ehemmiyet verilmezse, o milleti ilerletmek mümkün olmaz’ sözünü okudum; tasdik ederim. Bunun için musikiye pek çok itina göstermekte olduğumu görüyorsunuz*” demiş ve ardından gazeteciye garp musikisinin bugünkü haline gelinceye kadar ne kadar zaman geçtiğini sormuştur. 400 sene geçti cevabı üzerine ise “*bizim bu kadar zaman beklemeye vaktimiz yoktur. Bunun için garp musikisini almakta olduğumuzu görüyorsunuz*” cevabını vermiştir.

³⁶² Berk, N., “Sanat Dünyamızın Sorunları”, *Sanat Çevresi*, S. 6, Nisan 1979, s. 9.

³⁶³ Germaner, S., a.g.e., s. 16.

³⁶⁴ Cuda, M., “Ressam Gruplarının Mahiyet ve Faaliyetleri”, *Güzel Sanatlar Dergisi*, S. 5, 15 Ağustos-15 Eylül 1952, s. 4.

³⁶⁵ Mülayim, S., a.g.e., s. 82.

³⁶⁶ Gören, A. K., a.g.m., s. 15.

³⁶⁷ Mülayim, S., a.g.e., s. 82.

³⁶⁸ Topuz, H., a.g.e., s. 60.

Ankara'nın ilk tiyatro binası Türk Ocağı 1930 yılında açılır. Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği üçüncü sergilerini Türk Ocağı binasında açmışlardır³⁶⁹. Bu yıl akademiye atanan Ernst Egli, uluslararası ilkeler doğrultusunda bir eğitim vermiştir³⁷⁰. Türk mimarları dünyadaki gelişmeleri izlemeye başlamış³⁷¹, uluslararası mimarlık anlayışının ülkemize yansmasıyla birlikte işleve uygun çözümlere yönelme olmuş, düz çatılar tercih edilmiş, bezemeler azalmıştır³⁷².

1930 yılında Opera Cemiyeti tarafından Gülhane Parkı Alay Köşkü'nde Türkçe'ye çevrilen opera eserlerinden oluşan gösteri düzenlenmiştir³⁷³.

1930-1940 yılları arasında yerli mimarların sayısı artmış, 1930'lu yıllardan sonra yetişen genç mimarlar, yabancı mimarların uygulamalarını hedef almışlardır³⁷⁴. Bu dönemin belli başlı yapıları Halkevi binalarıdır³⁷⁵. 1930'larda Güzel Sanatlar Akademisi'nde görev alan yabancı mimarlar, Guilio Mongeri, Ernst Egli, Hans Poelzig, Martin Elsaesser, Bruno Taut, A. Vorhölzer, Gustav Oelsner, Wilhelm Schütte; İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Clemens Holzmeister, Debes, Gustav Oelsner, Paul Bonatz, Friedrich Hess, Tiedje, Rolf Gutbrod, Gerhard Graubner, Dilz Brandi, Bruno Zevi, Jürgen Joedicke, Wilhelm Landzettel, Hans Koepf'dir. Ayrıca çeşitli imar planları için Türkiye'ye gelen uzmanlar olmuştur. İzmir Alsancak'ta yöresel imar planı için Rene Danger (1923), Ankara'da Eski Ankara ve Yenışehir'de olmak üzere iki ayrı imar planı için Heussler (1924), Mersin, Adana, Ceyhan, Gaziantep ve İzmit imar planları için Hermann Jansen (1930-1939), İstanbul İmar planı ve raporu için Herman Elgöztz (1933), Trabzon İmar Planı için Donat Alfred Agache (1933), İstanbul İmar Planı için Henri Prost (1936-1950), İzmir İmar Planı ile ilgili ön çalışma ve rapor için Le Corbusier (1948), İstanbul, Bursa İmar Planları için Luigi Piccinato (1955-1958),

³⁶⁹ Mülâyim, S., a.g.e s. 84-87.

³⁷⁰ Sözen, M., a.g.e., s. 169.

³⁷¹ Kortan, E., "Son Yüzyılda Dünya ve Türk Mimarlığındaki Gelişmeler", *Mimarlık Akımları I*, 1996, s. 50.

³⁷² Sözen, M., a.g.e., s. 360.

³⁷³ Erbay, F.,-Erbay, M.,-Erbay, N.Ö., *Cumhuriyet Dönemi Sanatsal Değişimin Yayınlarına Yansıması*, Boğaziçi Üniv. Yayınları, İstanbul, 2004, s. 51.

³⁷⁴ Sözen, M., - Tapan, M., *50 Yılın Türk Mimarisi*, İstanbul, 1973, s. 169.

³⁷⁵ Sözen, M., - Tapan, M., a.g.e., s. 197.

İstanbul Belediyesi şehircilik danışmanlığı için Hans Högg (1956-1960) gibi isimleri Türkiye’ye gelen uzmanlar arasında sayabiliriz³⁷⁶.

1930’lu yıllarda sanatta millilik politikası hakimdir. Bu dönemde sanatçılar da inkılapları konu alan resimlere yönelirler. 1931 yılında Ankara İnkılap Sergisi düzenlenir³⁷⁷. Burhan Belge, bu sergilerin aksayan taraflarını şöyle dile getirmiştir:

“Şu var ki, biz kendisinden (sanatkardan) daha ilk ağızda, ‘sanat’ının içtimai olmasını, milli olmasını ve bu iki faktörün daha hususi bir manada kullanılmasını kastederek davaya yani inkılabı tahsis edilmiş olmasını istedik. [...]Ve görüldü ki, artist, teknikte zayıf olduğu gibi ‘mevzu’da da anlayışsız ve heyecansızdır. Ve bu işte, bu kifayetsiz teknik dahi, çokluk, ‘mevzu’a feda edilmektedir. Bu böyle olunca, yani ne ‘inkılap’a ne de ‘sanat’a hizmet edilince bütün bu İnkılap sergileri, (bir nevi fodla tevzii gibi), ‘inkılap hakkındaki eserlerimizi getirdik’ diye gelen birkaç artiste, Cumhuriyet bayramı yüzü suyu hürmetine bir ‘dış kirası’ tevzii mahiyetini almaktadır. Ki, bu, gerek ‘inkılap’ gerek ise ‘sanat’ bakımından tehlikelidir³⁷⁸”.

1930’larda heykel alanında görülen önemli bir gelişme, heykeltıraş Kenan Yontuç aracılığı ile Macar döküm ustası Fidzek Kardý’nin gelerek Narmanlı Han’da dökümhane açmasıdır. Böylece artık döküm işi Türkiye’de de yapılmaya başlanmış ve bu da bronz çalışmalara olanak sağlamıştır³⁷⁹.

Aynı yıl Samsun Atatürk Anıtı’nın da açılışı gerçekleşmiştir³⁸⁰. Türkiye’de ilk festival de 1931 yılında gerçekleştirilir. İstanbul’da 2. Balkan Konferansı kapsamında gerçekleştirilen Balkan oyunları festivali bu alanda ilktir³⁸¹.

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin kurulduğu dönemi Ekrem Akurgal şu şekilde anlatmaktadır:

“O devrin bir felsefesi vardır: bir lokma bir hırka. Bu dünya yoktur, öteki dünya esastır. Bunlardan korktuğu, bu atmosferden uzak kalmak istediği için Atatürk eski tarihe gitti. Ümmetten, ümmet kavramından çekindiği için. Çünkü ümmetle yeni bir devlet kurmaya imkan

³⁷⁶ Sözen, M., *Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı (1923-1983)*, Ankara, 1984, s. 168-169.

³⁷⁷ Mülâyim, S., a.g.e., s. 56.

³⁷⁸ “Dördüncü İnkılab Resim Sergisi”, *Ar*, S.1, Sonkanun (Ocak) 1937, s. 5-6.

³⁷⁹ Ödekan, A., a.g.m., s.545.

³⁸⁰ Mülâyim, S., a.g.e., s. 88.

³⁸¹ Kongar, E., a.g.e., s. 136.

yoktu. Ulusal devlet kurmak gerekiyordu, ulus fikrine geldi ve bu sentezi yaptı. Bir ihtiyaçtan bu sentez düşüncesi doğdu³⁸²”.

Ayrıca bu kurumun kurulmasının nedenlerinin arasında, Türkleri barbar, istilacı bir kavim olarak kabul eden Batılı anlayışın karşısına ciddi tarihi bilgi ve belgelerle çıkmanın gerekliliği vardır. Arkeolojik kazı, sondaj ve araştırmalara, yayınlara maddi ve manevi destek olunmuştur³⁸³.

Atatürk, 1931 yılı Mart ayında Hamdullah Suphi, Celal Bayar, Sadri Maksudi, Reşit Galip ve Vasfı Çınar'ı Çankaya'ya davet ederek Türk Ocakları'nın yapacak işi kalmadığını, onların yapacakları işi artık hükümetin yapacağını söylemiştir. Buralarda toplananlar zaman zaman laikliğe, harf inkılabına, kılık-kıyafet inkılabına karşı çıkmışlardır³⁸⁴. 10 Nisan 1931'de toplanan C.H.P Olağanüstü Kurultay'ında alınan karar sonucunda feshi gerçekleşen Türk Ocakları, bütün haklarını Cumhuriyet Halk Fırkasına devretmiş³⁸⁵, malları halkevlerine bırakılmıştır³⁸⁶.

10-18 Mayıs 1931'de toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası üçüncü büyük kongresi halkevlerinin kurulması kararını almış ve ilk Halkevi 19 Şubat 1932'de açılmıştır³⁸⁷.

Halkevlerinin açılışında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Recep Peker şunları söylemiştir:

“ Milliyetçilik için, milletçe kitleleşmek için mektep tahsilinin yanında ve ondan sonra da mutlaka halk terbiyesi yapmak, halkı bir arada ve birlikte çalıştırmak esasının kurulması lazımdır.

Gençlik mütemadiyen yetişen ve yetiştiren bir çalışmanın içinde yaşatılmalıdır [...] Cumhuriyet Halk Fırkasının Halkevleriyle takip ettiği gaye, milli şuurla birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kitlesi teşkilatlandırmaktır³⁸⁸.”

³⁸² Ekrem Akurgal'dan aktaran; Katoğlu, M., “Cumhuriyet Döneminde Yüksek Kültürün Kamu Hizmeti Olarak Kurumlaşması”, *Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş*, Bilgi Üniv. Yayınları, İstanbul, 2009, s. 44.

³⁸³ Katoğlu, M., a.g.e., s.44.

³⁸⁴ Topuz, H., a.g.e.,s. 55.

³⁸⁵ *Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri (1932-1951-1963)*, C.H.P İstanbul İl Gençlik Kolu Yayını, İstanbul, 1963, s. 5.

³⁸⁶ Topuz, H., a.g.e.,s. 55.

³⁸⁷ *Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri (1932-1951-1963)*, C.H.P İstanbul İl Gençlik Kolu Yayını, İstanbul, 1963, s. 5-11.

³⁸⁸ Ölçen, A. N., *Halkevleri*, Ankara, 2001, s. 9.

Ayrıca, halkevlerinde görev yapmış bir çalışanın halkevleri için söylediği şu sözler kurumu anlatması bakımından önemlidir:

“Halkevleri Atatürk’ün çok güvendiği ve bel bağladığı bir devrim kurumu olarak kurulmuştur. Pek kısa sürede gelişmiş ve yirmi iki yerde saraylar gibi her türlü araçları içinde toplayan binalar yapılmıştır. Halkevleri Atatürk devriminin bir paratoneri idi ve yabancı ideolojilere bir set idi³⁸⁹.”

Halkevlerinin açılmasında, Beden Terbiyesi Kurumu’nda görevli Vildan Aşır Savaşır’ın Çekoslovakya gezisinde, halk kültür ve spor merkezi niteliğinde olan Sokol’ları gezip etkilenmesi etkili olmuştur. Yurda dönüşünde Ankara’da kapatılan Türk Ocağı binasında verdiği bir konferansta Sokol’ları anlatmış, ardından Ankara Radyosu’nda bu konuda bir konuşma yapmış ve Atatürk tesadüfen bu konuşmayı dinleyerek, Vildan Savaşır’ı Çankaya’ya çağırıp, kendisinden bilgi almıştır. Bunun üzerine Ali Rana Tarhan, Hasan Cemil Çambel, Emin Erişirgil, Avni Başman, Reşir Galip, Şevket Süreyya Aydemir, Recep Peker, Ziya Gevher Etili, Münir Hayri Egeli, İsmail Hüsrev Tökin, Sadi Irmak, Behçet Kemal Çağlar ve Vildan Aşır Halkevlerinin ana tüzüğünü hazırlamışlardır³⁹⁰. Halkevleri, çağdaş kültürü Anadolu’nun her köşesine yaymayı amaçlamış ve bu amaç doğrultusunda çalışmalar yapmıştır. Dil, edebiyat; güzel sanatlar; temsil; spor; sosyal yardım; halk dersaneleri ve kurslar; kütüphane ve yayın; köycülük; tarih ve müze olmak üzere dokuz şubeye ayrılmıştır³⁹¹. Spor şubesinde milli spor olarak güreş, yağlı güreş, cirit, avcılık desteklenmiş fakat bunun yanında eskrim, yüzücülük, boks gibi modern sporlara da yer verilmiştir. Dil ve edebiyat şubeleri bulundukları bölgedeki öztürkçe kelimeleri derlemiş, güzel sanatlar şubesi ulusal oyunları, türkülerini nota ve sözleri ile birlikte toplamış, kurs şubesinde meslek eğitimi verilmiştir. Türkçe, okuma-yazma, yabancı dil, fen, tarih, sosyal bilgiler gibi kursların yanında ayrıca, daktilo, hesap, nakış, ütü, şapkacılık, çiçekçilik, yöreye bağlı olarak arıcılık, bağcılık gibi kurslar da verilmiştir³⁹². Halkevlerinin 1932-1940

³⁸⁹ Katoğlu, M., “Cumhuriyet Türkiye’sinde Eğitim, Kültür, Sanat”, *Türkiye Tarihi* 4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s.411.

³⁹⁰ Topuz, H., a.g.e., s. 55-56.

³⁹¹ *Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri (1932-1951-1963)*, C.H.P İstanbul İl Gençlik Kolu Yayını, İstanbul, 1963, s. 5-11.

³⁹² Yeşilkaya, N. G., “Halkevleri”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/Kemalizm*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 116.

arasındaki gelişimine baktığımızda 1932 yılında düzenlenen konser sayısı yıllık 300 iken bu sayı 1940 yılına gelindiğinde 1200'e yükselmiş; 1932 yılında düzenlenen konferans sayısı ortalama 900 civarındayken bu sayı 1940 yılında 5000'e çıkmış, oynanan tiyatrolar halkevlerinin ilk kurulduğu yıllarda 780 civarındayken, bu sayı 1940'lar ile birlikte 3250'ye çıkmış, sinema gösterimleri kuruluş yıllarında 636 kere gerçekleştirilmiş iken bu sayı 1940 yılında 1550'ye çıkmıştır³⁹³. 1932-1951 yıllarını kapsayan zaman diliminde Halkevleri, sanat ve kültür alanında yaptığı çalışmalarla, toplumsal gelişmenin öncüsü olmuştur³⁹⁴. Küçük kasabalarda oturanlar, tiyatro, klasik müzik, kitap, sanat sergileriyle ilk kez halkevleri aracılığı ile tanışmıştır³⁹⁵. Halkevleri ve tek parti yönetimi tarafından programlı kültür ve sanat etkinlikleri yapılmıştır³⁹⁶. Halkın çoğunun küçük kasaba ve köylerde yaşıyor olmasından dolayı, bu tür yerleşim yerlerinde de Halkodaları açılmıştır³⁹⁷.

Milli Şef İsmet İnönü, halkevleri ile ilgili olarak birinci açılış yıldönümünde şunları söylemiştir:

“... Halkevini, adı üstünde olduğu gibi, halkın külfetsizce ve yüksek gayeler için daima toplanmasını temin eden bir yer addetmek, yalnız bu kadarı dahi, bunun büyük bir milli müessese olduğunu anlamak için kafidir. [...] Halkevleri vatandaşların külfetsizce toplanacakları yer olduğu gibi, vatandaşların memleket ve millet işlerini, bilhassa milletin yüksek kültür işlerini, düşündükleri gibi, zahmetsiz konuşabilecekleri bir yerdir. [...] Cumhuriyet Halk Fırkasının, halkevleri vasıtasıyla memleket içinde takibettiği kültür politikası bu vasıta ile ilim ve fenni, güzel sanatları yaymak, bu memleketin siyaseti, iktisadiyatı hakkında en yeni, en doğru malumatı ortaya dökmektedir. [...] Halkevlerinde güzel sanatlar için memleketin en derin alakasını uyandırmayı ve güzel sanatlara olan muhabbeti milletin içinde her tabakaya her vesile ile yayıp öğretmeyi maksatlarımızın başında sayıyoruz. İlim ve fen kadar güzel sanatları cemiyet içinde birinci itibar derecesinde göstermek, tatbik etmek halkevlerinin başlıca vazifelerinden biridir. Her gittiğim yerde halkevleriyle temas ne kadar, kimlerin hangi mevzuun üzerinde kaç konferans verdiğini sordum. Keza aynı ehemmiyetle her gittiğim yerde güzel sanatlar üzerine ne kadar toplantı yapıldığını ve neler yapıldığını sordum³⁹⁸.”

³⁹³ Ölçen, A. N., a.g.e., s. 16-17.

³⁹⁴ Ölçen, A. N., a.g.e., s. 10.

³⁹⁵ Bozdoğan, S., a.g.e., s. 110.

³⁹⁶ Başkan, S., a.g.e., s. 27.

³⁹⁷ C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1944, Ankara, 1945, s. 3.

³⁹⁸ Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri (1932-1951-1963), C.H.P İstanbul İl Gençlik Kolu Yayını, İstanbul, 1963, s. 15-17.

Halkevlerinde çeşitli alanlarda projeler ve örnek çalışmalar yapılmıştır. Örnek olarak İstanbul'da Muhsin Ertuğrul yönetiminde Halkevleri Örnek bölge sahne oyunları topluluğu projesi verilebilir. Tiyatro çalışmaları ilerleyen dönemlerde Halk Tiyatrosu hareketine dönüşmüştür. Bu hareket ile her bölge kendi tiyatrosunu kurmuş ve kendi sorunlarını ele alan tiyatrolar oynamıştır. Ulusal eserlere öncelik tanınmış, yerel tiyatro sanatçılarına kendi oyunlarını yazmaları için olanak sağlanmıştır³⁹⁹. Tiyatronun “eşsiz telkin kudreti” olduğundan yola çıkılmış ve bu özelliğinden yararlanmak için Kurtuluş Savaşı ve devrimleri konu alan oyunlar sahnelenmiştir. Ücretsiz tiyatro, konser, sinema gösterimleri düzenlenmiştir, gösterilen filmler C.H.P'nin ya da hükümetin gönderdiği veya Halkevi İdare Heyetinin satın aldığı filmlerdir⁴⁰⁰.

Halkevleri binalarında amatör ressamalara da sergi açmak fırsatı verilmiştir. Bu sergilerde iki defa ödül alan resimler Halkevleri adına satın alınmıştır⁴⁰¹. Halkevleri çalışma talimatnamesinde resim çalışmaları ile ilgili olarak yer alan bazı maddeler şöyledir:

“Şube, sergiler açmak ve imkan bulduğu takdirde atölyeler kurmak veya mevcut atölyeleri takviye etmek suretile resmi, heykeltraşlığı ve tezyini sanatları teşvik eder. Sergiye Halkevinin bulunduğu mahaldeki bütün amatörler iştirak edebilir. Sergide teşhir edilecek resimlerin mevzuu serbesttir. Her sanat milli vasıflarile büyüktür. Milli destanlarımızı yaşatan, kahramanlıklarımızı canlandıran, kendi öz benlik ve hayatımızı ilgilendiren mevzular üzerinde yapılacak olan resimler büyük klasik Türk resminin temelini teşkil edeceği için amatörlerin bu mevzular üzerinde kompozisyonlar yapması Türk resminin istikbali bakımından bir kazanç ve büyüklüğüne başlangıç olabilir. Bu itibarla bu tarz resimleri teşvik etmek yerinde olur. Teşhir edilecek resimlerin doğrudan doğruya tabiatan yapılmış olması lazımdır. Uygun ve mümkün derece alan eserlere bir Halkevi mükafatı verilir⁴⁰²”.

Halkevlerinde folklor ve halk bilimi çalışmalarına da yer verilmiştir. Şubeler, kendi yöresel oyunlarına ve folklor değerlerine sahip çıkan ekipler oluşturmuşlar ve bunlar çeşitli şenliklerde sergilenmişlerdir. Halk müziği çalışmaları kapsamında oluşturulan koro, her yıl konserler vermiştir. Klasik müziğe de önem verilmiş, devlet orkestralarının haricinde, Türkiye'nin en büyük klasik müzik orkestrası amatör olarak

³⁹⁹ Çeçen, A., a.g.e., s. 222.

⁴⁰⁰ Yeşilkaya, N., G., a.g.m., s. 115.

⁴⁰¹ Aksel, M., “20 Yıllık Sanat Hareketleri”, *Ülkü*, S. 51, 1 İkinciteşrin 1943, s. 25.

⁴⁰² C.H.P. Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Ankara, 1940, s. 11-13.

kurulmuştur⁴⁰³. Halkevlerinin musiki alanında benimsediği görüş “halk musikimize dayanan ve batı tekniğinden faydalanan bir Türk Sanatı”dır şeklindedir⁴⁰⁴.

1938 tarihli C.H.P. Ankara Merkez İlçesi Çalışma Programında halkevleri ile ilgili olarak şu şekilde bir madde yer alır;

“Bundan böyle Parti teşkilatımızla, Partimizin bir kültür müessesesi olan, birbirinden asla ayrılmayan ve her zaman yanyana yaşaması lazım gelen Halkevi arasında sıkı bir münasebet ve alaka peyda etmek ve buralarda çalışan arkadaşlarla samimi bir iş ve fikir birliği vücud getirmek maksadiyle bütün partili ve hatta ödevli arkadaşlarımızın şahsi hükmiyeti haiz olmıyan ve her iki teşkilatta da müştereken çalışmakta hiçbir mahzur bulunmıyan Halkevi komitelerine aza yazılması ve Halkevi komitelerinde bulunan genç ve münevverlerin de Partimize kaydedilmesi ve bu işe ehemmiyet verilerek derhal faaliyete geçilmesi.”⁴⁰⁵.

Adnan Menderes, henüz bir Cumhuriyet Halk Parti’li olduğu dönemde, Halkevleri ile ilgili olarak görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Milletimizin yükselmesi yolunda her ihtiyacı gören ve sezen Büyük Gazi, içtimai hayatımızda, kültür hayatımızda çok derin bir boşluğu ve çok şiddetli bir ihtiyacı görmüş, bu boşluğu dolduracak ve ihtiyaca cevap verecek bir tesis ve teşekkülün esasını kurmak, temellerini atmak şerefini de kazanmıştır”⁴⁰⁶.

Bu düşüncelerine rağmen, Halkevlerinin C.H.P denetiminde kurulmuş olması çok partili döneme geçildiğinde kapatılmalarına engel olmamış, 8 Ağustos 1951 tarihinde kabul edilen kanunla Halkevleri kapatılmış ve C.H.P’nin malları tasfiye edilmiştir⁴⁰⁷. İnönü Halkevlerinin kapatılması ile ilgili kanun teklifine dair TBMM’de yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

“Halkevleri bu memleketin büyük bir ihtiyacına cevap veriyordu. Vatandaşları, ayırıcı değil, birleştirici bir kültür birliği içinde yetiştiriyordu. Toplanma yeri, mütevazı bir kütüphane ve türlü içtimai hizmetler içinde güzel sanatlar terbiyesi için merkez oluyordu. Yetişen sanatkarların, halkevlerinde okuyup yazma öğrenenlerin ve türlü kollarda kültürlerini artıranların sayısı hesapsızdır. Toplu hayata yüzyıllardır alışmamış cemiyetimiz için kadın ve erkek

⁴⁰³ Çeçen, A., a.g.e., s. 223.

⁴⁰⁴ Saygun, A. A., “Halkevlerinde Musiki”, *Ulus*, 24 Şubat 1946, s. 5.

⁴⁰⁵ C.H.P. Ankara Merkez İlçesi Çalışma Programı, Ankara, 1938, s. 6.

⁴⁰⁶ Tünay, B., *Menderes Devri Anıları- Gördüklerim, Bildiklerim, Duyduklarım*, İstanbul, 1970, s. 79-80.

⁴⁰⁷ Katoğlu, M., “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sanat ve Kültür Hayatının Oluşumunda Kamu Yönetiminin Rolü”, *Sanat Dünyamız*, S.89, İstanbul, 2003, s. 188. ; Erol, T., *Günümüz Türk Resminin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu*, İstanbul, 1984, s. 39.

konferans, konser ve aile toplantılarına imkan vermiştir. Hususiyle inkılap esaslarını yaşatmak ve korumak işini halkevleri başlıca vazife edinmişti. ...Halkevlerinin lağvı yersiz, haksız bir yıkımdır⁴⁰⁸”.

İnönü’nün bu sözlerine karşılık Halkevlerinde politik faaliyetlerin olduğu, kişilerin halkevlerini kültür sanat ocağı olarak kullanmadıkları iddia edilmiştir⁴⁰⁹. Halkevleri 23 Nisan 1963’de tekrar açılmış ancak eskiden olduğu gibi etkili olamamıştır⁴¹⁰.

1932 yılında Yunanlı ressam Diplarako’nun sergisi, Ankara’da bir kadın ressamın açtığı ilk sergidir⁴¹¹. Alay Köşkü’nde Zühtü Müridoğlu’nun, Türkiye’deki ilk heykel sergisi olarak kabul edilen sergisi açılmıştır⁴¹². Ali Avni Çelebi Glorya Sineması’nda, Saip Tuna Aero Klüp’te kişisel sergiler açmışlardır⁴¹³. 1932 yılı içerisinde İzmir’de Canonica’nın yaptığı Atatürk Anıtı’nın açılışı gerçekleşmiştir⁴¹⁴. Marinetti Türkiye’ye gelmiş ve fütürizm ile ilgili konferanslar vermiştir. Sedat Nuri, Münip Fehim, Elif Naci, Abidin Dino, Arif Dino, Cemal Nadir, Viyana’da Uluslararası Karikatür Sergisi’ne katılmışlardır⁴¹⁵. Bu yıl içerisinde Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Yazı ve dil konusu 1920’li yıllardan itibaren gündemde yer almaya başlamış, 1923 İzmir İktisat Kongresinde Latin harfleri konusu gündeme gelmiş ve Latin harflerinin kabul edilmesi için kongre başkanlığına dilekçe verilmiştir. 1924 yılında Şükrü Saraçoğlu, Arap alfabesinden şikayet eder ve bu tutumu nedeniyle protesto edilir. 1932 yılı eylül ayında dil kurultayı toplanmıştır, amaç; Türk dilinin geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki durumunu görüşmek, konuyla ilgili ihtisas kurulları kurmak, esas çalışma planını ve programını hazırlamak, dil sorununu bütün boyutları ile halka açıklamaktır. Kurultayda varılan görüş şu şekildedir:

⁴⁰⁸ *Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri (1932-1951-1963)*, C.H.P İstanbul İl Gençlik Kolu Yayını, İstanbul, 1963, s. 60.

⁴⁰⁹ Güngör, E., *Dünden Bugünden-Tarih,Kültür, Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1987, s. 112; Öztürk, K., *Türk Parlamento Tarihi (TBMM IX. Dönem 1950-1954)*, C.2, TBMM Vakfı Yayınları No:19, Ankara, 1998, s. 2047.

⁴¹⁰ Topuz, H., a.g.e.,s. 57.

⁴¹¹ Mülâyim, S., a.g.e., s. 96.

⁴¹² Mülâyim, S., a.g.e., s. 96.

⁴¹³ Yaman, Z. Y., “Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi (1923-1938) Üzerine Düşünceler”, *Arredamento*, Ekim 1998/100+7, s. 72.

⁴¹⁴ Gezer, H., a.g.e., s. 91.

⁴¹⁵ Z. Y. Yaman, a.g.m., s. 72.

“Halkımız yazı dilini anlayamamaktadır. Türkçe tarihi gelişimi içinde Arapça ve Farsça sözlerin baskısı ile öz benliğini yitirmiştir. Ayrıca Doğu uygarlığı aleminden çıkmış bulunuyoruz. Artık Batı uygarlığı içindeyiz. Bu yüzden dilimizi bu yeni uygarlığın getirdiği kavramları da karşılayacak bir seviyeye ulaştırmalıyız. Bunu başarmak için de dilimizin kendi olanaklarından yararlanmalıyız. Yani halkın konuşma dilinden, eski eserlerden derlemeler yapmalıyız. Türkçenin türetme yollarını araştırmalı, yeni kelimeler türetmeliyiz⁴¹⁶”.

Atatürk’ün Türk Dil Kurumu için hedefleri şu iki konu etrafında odaklanmıştır:

1.Türk dilinin sadeleştirilmesi, halkın konuşma dili ile yazı dili arasında bir birlik ve ahenk kurulması. Konuşma, edebiyat ve ilim dilimizin kesin kurallarla tespit edilerek tarihi metinlerden ve yaşayan halk lehçelerinden taramalar, derlemeler yaparak bir kelime ve terim hazinesi vücuda getirilmesi.

2.Dil incelemelerinde ikinci hedef, tarihi araştırmalarda belge değeri olan ölü veya eski dillerin metotlu bir şekilde incelenmesi ve mukayeseler yapılması⁴¹⁷.

1936 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin ismi Türk Dil Kurumu’na çevrilmiştir. Kurum, dilbilgisi, yabancı kelimelere karşılık bulma, Türkçe sözlük hazırlama, Türk dili lehçeleri ve dilbilim ile ilgili alanlarda çalışmalar yapmıştır. Derleme sözlüğü, tarama sözlüğü, büyük Türkçe sözlük, yazım kılavuzu hazırlanmış, edebiyat ağırlıklı olmak üzere Türk Dili Dergisi çıkarılmıştır. Kuruluşun maddi kaynağı, Atatürk’ün vasiyetnamesinde bu kuruma bırakılan gelirlerdir. T.D.K 1982 yılında kapatılmış ve Türk Tarih Kurumu gibi, Başbakanlığa bağlı resmi bir kamu kuruluşuna dönüştürülmüştür⁴¹⁸.

Meclis’in 1932 kararı üzerine Darülfünun’un düzenlenmesine yardımcı olacak bilimsel incelemeyi yapmak üzere, İsviçreli Profesör Albert Malche davet edilmiştir. Malche, İstanbul ve Ankara’daki yüksek öğretim kurumlarında yaptığı incelemelerin ardından, Milli Eğitim Bakanlığı’na bir rapor sunar. 1933 yılı Mayıs ayında çıkan “*İstanbul Darülfünunu’nun İlgasına ve Maarif Vekaletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun*” ile Türkiye’de üniversite terimi ilk olarak mevzuata girmiş

⁴¹⁶ Murat Katoğlu, “Cumhuriyet Döneminde Yüksek Kültürün Kamu Hizmeti Olarak Kurumlaşması”, *Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş*, Bilgi Üniv. Yayınları, İstanbul, 2009, s. 43.

⁴¹⁷ İnan, A., a.g.e., s. 217.

⁴¹⁸ Katoğlu, M., a.g.m., s. 43-44.

ve 1 Ağustos 1933'te İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Bugün kullanılmakta olan, rektör, dekan, profesör, doçent, doktora gibi terimler bu tarihten itibaren dilimize yerleşmiştir. Bu üniversitenin öğretim elemanları üç kaynaktan beslenmiştir. Darülfünun'dan elli dokuz öğretim üyesi gelmiş; Avrupa'ya yüksek öğretime gönderilip, eğitimlerini tamamlayarak dönen gençler doçent adayı olarak görevlendirilmiş ve ayrıca yabancı elemanlar görevlendirilmiştir. Yabancı elemanların büyük çoğunluğu, Alman üniversitelerinde Nazi rejimi dolayısıyla çalışma olanağı bulamayan kimselerdi⁴¹⁹.

1933 yılında Zeki Faik İzer'in evinde Nurullah Berk, Cemal Tollu, Abidin Dino, Elif Naci, Zühtü Müridoğlu toplanarak yeni bir sanat teşekkülü olan D Grubu'nu kurmuşlar ve ilk sergilerini İstanbul Beyoğlu Narmanlı Hanı sırasındaki Mimoza şapka dükkanında açmışlardır⁴²⁰. Grubun isim olarak D harfini almasını Abidin Dino şu şekilde açıklamaktadır:

“Her şeyden önce ne idüğü belirsiz bir ad vardı ortada. Gerçi elifba sırası bakımından dördüncü harfe bağlanan bu Hurufi cilvesi, Türkiye'de kurulan dördüncü modern sanat topluluğuna işaret ettiğine göre büsbütün tutarsız sayılmazdı. Mantıklı gibi görünen bu yorum, aslında D'nin seçilmesinde sadece etkenlerden biridir diyelim. Maksat çağrışımlar yaratmaktı, merak salmak, şaşırtmaktı. Neden mi başvuruyordu bu çareye, son derece durgun olan resim ve heykel ortamında bir kıpırdama sağlamak için. Maksat resimle heykeli gündeme getirmekti, basını ve ötesinde halkoyunu etkilemek, sarsmaktı, yeni bir ressam kuşağının var olduğunu duyurmaktı.

D yaftası, iletişim bakımından başarılı seçilmişti denebilir. D Grubu üstüne 50 yıl sonra getirilecek yorumlar korkarım ki, grubun oluşmasındaki baş etkenleri biraz örtecek. Evet, altı kişiydik ama bir yedinci kişi vardı aramızda. Fikret Adil, yeni bir resim deli divanesi. Resim yapmazdı ama resmi severdi, resmi severdi ne demek resmi yaşardı⁴²¹”.

Daha sonra gruba Sabri Berkel, Ercüment Kalmık, Eşref Üren, Halil Dikmen, Salih Urallı, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Eren Eyüboğlu, Şükriye Dikmen katılmışlardır. Resimde akademizm taklitçiliğini ve kopyacılığı reddetmişlerdir⁴²². Grubun sanatçıları

⁴¹⁹ Katoğlu, M., a.g.m., s. 32.

⁴²⁰ Berk, N., “D Grubu”, *Sanat Çevresi*, Ekim 1983, s. 4-5.

⁴²¹ Abidin Dino'dan aktaran; Güzel, M. Ş., *Abidin Dino (1913- 1941)*, C.1, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 112-113.

⁴²² Berk, N., a.g.m., s. 5.

Akademide görev almışlar⁴²³, Cumhuriyet Türkiye'sinin çağdaşlaşması ve yinelenmesi amacını benimsediklerinden dolayı Akademi'ye mümkün olduğu kadar yenilik getirmişlerdir⁴²⁴. Amacını “*ressamın eserlerinde, tekniğiyle fikrini, entelektini atbaşı yürüteceği*” şeklinde belirten⁴²⁵ D Grubu Nurullah Berk'in sözleriyle: “*Türkiye’de öncü resmin kübizm, konstrüktivizm ya da ekspresyonizm tasalarını Türkiye’ye getiren*” bir kümeydi⁴²⁶ ve gaye modern sanatı kökleştirmekti⁴²⁷. Sanatçılar 1947'deki sergiden sonra dağılmışlardır⁴²⁸.

1933 yılında Anıtlar Koruma Heyeti kurulmuştur. Aynı yıl aralık ayı içinde Menemen'de Kubilay Anıtı yapılması için, C.H.P. yarışma düzenlemiştir. Bu yarışmayı Ratip Aşir Acudoğlu kazanır⁴²⁹. Ardından Hadi Bara Adana Anıtı'nı gerçekleştirmiştir⁴³⁰. 1 Şubat 1933'de Ayasofya müzeye çevrilmiştir, 1 Şubat 1935'de ziyarete açılmıştır⁴³¹.

1933 yılından sonra yerli mimarlar yabancı mimarların uygulamalarını eleştirmişler ve sonuç olarak bir ulusal mimari akımı doğmuştur⁴³². 1930-1940 yılları arası İkinci Ulusal Mimariye Geçiş Dönemi olarak adlandırılmıştır⁴³³.

Cumhuriyet devrinin ilk planlama çalışması bu yıl gerçekleşmiş, uluslararası bir yarışma kapsamında Avrupa'dan Alman H. Elgötz, Fransız A. Agache, H. Lambert ve Prost olmak üzere dört plancı davet edilmiştir. Davet edilen plancılardan Henri Prost işlerinin yoğunluğu nedeniyle yarışmaya katılamamıştır⁴³⁴.

⁴²³ Kalaycı, L., a.g.m., s. 33.

⁴²⁴ Gezgin, A. Ö., (ed), *Akademi'ye Tanıklık 1/ Resim ve Heykel*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003, s. 192.

⁴²⁵ Berk, N., a.g.m., s. 5.

⁴²⁶ Erol, T., “Nurullah Berk Üstüne”, *Yeni Boyut*, S.2, Nisan 1982, s. 3.

⁴²⁷ Birol, Ç., “Nurullah Berk’le Konuşma”, *Ankara Sanat*, S.70, Şubat 1972, s. 14.

⁴²⁸ Berk, N., “D Grubu”, *Sanat Çevresi*, Ekim 1983, s. 7.

⁴²⁹ “Menemen’de Dikilen Kubilay Abidesini Bugün Bay R. Peker Açıyor”, *Ulus*, 26 İlkanun (aralık)1934, s. 1.

⁴³⁰ Müridoğlu, Z., “Anıtsal Heykelciliğimiz Cumhuriyetle Başladı”, *Milliyet Sanat*, S. 51, 1973, s. 11.

⁴³¹ Koşay, H. Z., “Cumhuriyet Devrinde Türkiye Müzeleri”, *Cumhuriyet’in 50. Yılına Armağan*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1973, s. 110.

⁴³² Sözen, M.,- Tapan, M., a.g.e., s. 167-169.

⁴³³ Sözen, M.,- Tapan, M., a.g.e., s. 425.

⁴³⁴ Akbulut, M., R., a.g.m., s. 286.

1933 yılının bir diğer etkinliği ilk fotoğraf yarışmasının gerçekleştirilmesidir ayrıca bu yıl içerisinde ilk fotoğraf sergisi açılmıştır⁴³⁵. 1933-1935 yılları arasında Ankara’da Sergi Evi yapılmıştır, bu bina daha sonra Büyük Tiyatro’ya dönüştürülür⁴³⁶. 1933-1936 yılları arasında Cumhuriyet devrimlerinin halka tanıtılması amacıyla İnkılap Sergileri düzenlenmiştir⁴³⁷. Bu sergilerin açılmasında dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip’in etkisi büyük olmuştur⁴³⁸. Bu sergilerde “*İnkılabımızın sanayileşme ve iç inşa bakımlarından ifadesine eser tahsis edilmesi, inkılabın memlekette meydana getirdiği değişimlerin resmedilmesi ve devrimler ile Kurtuluş Savaşı konularının canlandırılması*” istenmiştir⁴³⁹. Ancak devrimlerden çok savaş ve asker konularının işlenmesi, konuların hamasi olması nedeniyle eleştirilmiştir⁴⁴⁰.

1933 yılında C.H.P.’nin resmi dergisi *Ülkü* yayına başlamıştır. Derginin amacı da halkevleri gibi, “*medeniyeti ülkeye yaymak ve halka hizmet etmek*” olmuştur⁴⁴¹. Derginin ismini Atatürk koymuştur. Aylık olarak yayınlanan dergide, güzel sanatlar, müzik, edebiyat, tarih, dil ve folklor konularına yer verilmiştir. 1928’den 1933’e kadar 6237 kitap basılmıştır ve 1933 yılında yayınlanan dergi sayısı 75’dir⁴⁴².

Cumhuriyet’in onuncu yılı kutlama törenleri kapsamında gerçekleşen bir anısını Malik Aksel şu şekilde aktarmaktadır:

“Birçok anım var, aklıma geldikçe anlatırım. Örneğin Cumhuriyet’in onuncu yılındaki çalışmalarımızı anlatayım. Biz Enstitü’de yedi hoca idik. Ankara’da onuncu yıl törenleri için büyük hazırlık vardı. Yedi öğretmen kolları sıvadık, öğrencilerin de yardımıyla tüm Ankara’yı panolarla süsledik. Bu panolar Atatürk ve devrimleri dile getiriyordu. Eski okul-yeni okul, eski kadın-yeni kadın, eski köylü-yeni köylü, eski kıyafet-yeni kıyafet, fabrikalar vb. gibi konular büyük panolarla ele alınıyordu. Böylece Büyük Millet Meclisi’nin önünden Ulus Meydanı’na,

⁴³⁵ Mülâyim, S., a.g.e., s. 103.

⁴³⁶ Alsaç, B.,– Alsaç, Ü., a.g.e., s. 44.

⁴³⁷ Giray, K., “Cumhuriyetin 75 Yılında Resim ve Heykel Sanatımızın Gelişim Çizgisi”, *Türk Plastik Sanatları*, İstanbul, 1998, s. 102; Üstünipek, M., a.g.m., s. 40.

⁴³⁸ Epikman, R., “Türkiye’de Resim ve Heykel Sergileri”, *Ülkü*, S. 86, Nisan 1940, s. 144; Aksel, M., “20 Yıllık Sanat Hareketleri”, *Ülkü*, S. 51, 1 İkinciteşrin (kasım) 1943, s. 25.

⁴³⁹ Y.N., “İkinci İnkılap Resim Sergisi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 2 İkinciteşrin (kasım)1934, s. 5.

⁴⁴⁰ Z. Y. Yaman, “Yurt Gezileri ve Sergileri ya da Mektepten Memlekete Dönüş”, *Toplumbilim*, S. 4, 1996, s. 36.

⁴⁴¹ Bozdoğan, S., a.g.e., s. 109.

⁴⁴² Selçuk Mülâyim, “Onuncu Yılda Kültür ve Sanat Ortamı”, *V. Türk Kültürü Kongresi-Plastik Sanatlar*, C.12., Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s. 4.

oradan Kızılay'a kadar büyük bir açık hava sergisi açılmış oluyordu. Panoların arasında heykeller de vardı. Aynı günlerde İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde de sergiler açmıştık⁴⁴³”.

10. yıl kutlamaları kapsamında Sovyet Sinemasının en ünlü yönetmenlerinden Yutkeviç Türkiye'ye davet edilmiş ve 1934 yılında gösterime giren “Türkiye'nin Kalbi: Ankara” filmini çekmiştir⁴⁴⁴.

1933 yılı bütçesinde dikkat çeken yatırımlardan ikisi kültür işleri ve şimendiferdir⁴⁴⁵.

1934 yılında “Basma Yazı ve Eserleri Derleme Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Kültür birikiminin oluşmasını, bu birikimin kuşaktan kuşağa aktarılmasını, kütüphanelerin ve arşivlerin kurulmasını sağlama bilinci ile yapılmış bir düzenlemedir. Yayımlanan bütün kitap, dergi, broşür gibi yayınların 5 kopyası devlet nüshasıdır. Yayıncı beş nüshayı, yasanın belirlediği kütüphanelere yollamakla yükümlüdür⁴⁴⁶. Darülbeytinin ismi İstanbul Şehir Tiyatrosu olarak değiştirilmiş ve temsiller süreklilik kazanmıştır⁴⁴⁷.

1934 yılının önemli gelişmelerinden birisi de dil devrimidir. Eski harflerin bırakılıp Latin alfabesine geçilmesi kimi çevrelerce hemen benimsenirken kimi çevrelerde uzun yıllar eleştiri konusu olmuştur.

Aynı yıl Ankara Sergievi'nde “Sovyet Resim ve Heykel Sergisi” açılmıştır⁴⁴⁸. Bu yıl içerisinde bir diğer etkinlik ise D Grubu'nun açtığı iki sergidir⁴⁴⁹. 1934 yılında Ratip Aşir Acuoğlu'nun meydana getirdiği Menemen Kubilay Anıtı'nın açılışı gerçekleştirilmiş⁴⁵⁰ ayrıca heykeltıraş Thorak tarafından Eskişehir Abidesi yapılmıştır⁴⁵¹.

⁴⁴³Köksal, A., a.g.e., s.11.

⁴⁴⁴Güzel, M. Ş., a.g.e., s. 180.

⁴⁴⁵Mülayim, S., a.g.m., s. 3.

⁴⁴⁶Katoğlu, M., a.g.m., s. 51.

⁴⁴⁷Murat Katoğlu, “Cumhuriyet Türkiye'si'nde Eğitim, Kültür, Sanat”, *Türkiye Tarihi 4*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s.443.

⁴⁴⁸“Ankara'da Bir Sovyet Resim Sergisi”, *Ulus*, 11 İlkanun (aralık) 1934, s. 5; Belge, B., “Sovyet Sanat Sergisi”, *Ulus*, 20 İlkanun (aralık) 1934, s. 1.

⁴⁴⁹S. Mülayim, *Cumhuriyet'in Kültür ve Sanat Kronolojisi*, İstanbul, 1998, s. 109.

⁴⁵⁰“Menemen'de Dikilen Kubilay Abidesini Bugün Bay R. Peker Açıyor”, *Ulus*, 26 İlkanun (aralık) 1934, s. 1.

⁴⁵¹“Eskişehir'de Büyük Bir Sanat Eseri”, *Hakimiyet-i Milliye*, 5 İkinciteşrin (kasım) 1934, s. 5.

Güzel Sanatlar Akademisi'nde Milli Mimarlık Seminerleri başlamıştır⁴⁵². Cumhuriyet'in ilanından sonra ilk opera temsili, 1934 yılında oynanan La Traviata'dır. Aynı yıl İran Şahı Pehlevi önünde, Ankara Halkevi'nde, ilk kez sergilenen "Özsoy" operası, ilk Türk operasıdır. Atatürk'ün emriyle Ahmet Adnan Saygun bestelemiş, librettosunu Münir Hayli Egeli yazmıştır⁴⁵³. Atatürk Kasım ayında Meclis'te yaptığı konuşmada müzik konusunda şunları söylemiştir:

"Ulusal; ince duyguları, düşünceleri anlatan; yüksek deyişleri, söyleşileri toplamak, onları bir gün önce genel son musiki kurallarına göre işlemek gerektir. Ancak bu düzeyde Türk ulusal musikisi yükselebilir, evrensel musikide yerini alabilir. Kültür işleri Bakanlığının buna değerince özen vermesini, kamunun da bunda ona yardımcı olmasını dilerim"⁴⁵⁴.

20 Kasım 1934 tarihinde Ankara'da Ulusal Müzik Kongresi toplanmış, kongreye Adnan Saygun, Cemal Reşit Rey, Veli Kanık, Vedat Nedim Tör, Ferhunde Ulvi, Nurullah Şevket, Halil Bedii Yönetken, Cevat Memduh Altar gibi isimler katılmış, müzik eğitiminin ana çizgileri saptanmış, dönemin müzik kültürü politikası belirlenmiş ve bir süre sonra da alaturka yasağı kaldırılmıştır⁴⁵⁵. Bu sene içerisinde Milli Musiki ve Temsil Akademisi Teşkilat Kanunu çıkarılmıştır. Kanuna göre Akademi; Musiki Muallim Mektebi, Filarmonik Orkestra ve Temsil bölümünden meydana geliyordu. Akademinin amaçları ise; milli musikiyi işlemek, yükseltmek; sahne sanatlarının her kolunda gerekli elemanları yetiştirmek ve musiki öğretmeni yetiştirmektir. Ancak, temsil bölümü 1936 yılına kadar kurulamamış ve okul bu tarihe kadar Musiki Muallim Mektebi olarak kalmıştır⁴⁵⁶.

1935 yılında D Grubu Ankara Sergi Evi'nde altıncı sergisini gerçekleştirmiştir. Bu, grup tarafından Ankara'da açılan ilk ve tek sergidir. Aynı yıl içerisinde düzenlenen "Utku Plastik Ar Sergisi" Ankara Halkevi'nde gerçekleşen ilk karma sergi olma özelliğini taşımaktadır⁴⁵⁷.

⁴⁵² Öndin, N., *Cumhuriyet Dönemi Kültür Politikalarının Türk Resim Sanatı Üzerine Yansımaları*, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2002, s. 78-79.

⁴⁵³ Altar, C. M., *Opera Tarihi IV*, Ankara, 1982, s. 219; Canlı, G., a.g.m., s. 49.

⁴⁵⁴ M. K. Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I*, İstanbul, 1945, s. 363.

⁴⁵⁵ Topuz, H., a.g.e., s. 60.

⁴⁵⁶ Katoğlu, M., a.g.m., s.428-429.

⁴⁵⁷ Mülâyim, S., a.g.e., s. 113.

Cumhuriyet döneminde ilk başlarda yapılan heykeller büyük çoğunlukla Atatürk heykelleriyken, 1930'larda bu anlayış değişmiştir. 1935 yılında Atatürk kendi el yazısı ile "*Sinan'ın heykellerini yapınız*" şeklinde bir talimat vermiştir, bunda amaç Türk tarih ve kültürüne katkıda bulunanların gelecek nesillere tanıtılmasıdır⁴⁵⁸. 1935-1936 yıllarında İstanbul Taksim Meydanı'nda Kristal Gazinosu alt katında yer alan bir dükkan, sanat galerisine dönüştürülmüştür. Beyoğlu'ndaki bazı mağazalarda da sergiler gerçekleştirilmiştir⁴⁵⁹.

Şehircilik uzmanı Alman Martin Wagner, İstanbul'un imar planını hazırlaması için Türkiye'ye çağırılmış, 1935 yılında Türkiye'ye gelen Wagner'in plan önerisi kabul edilmemiş ve kendisinden Bayındırlık Bakanlığı şehircilik danışmanı olarak faydalanılmıştır⁴⁶⁰. Aynı yıl Henri Prost da İstanbul'a gelir. Türk hükümeti tarafından resmen davet edilen Prost önce kabul etmemiş, daha sonra Atatürk'ün özel olarak yazdığı mektup neticesinde gelmiştir⁴⁶¹. Daha önce de Ayasofya'yı incelemek için gelen Fransız kent plancısının bu İstanbul'a ikinci gelişidir. Türkiye'de 16 yıl kalan Prost, İstanbul Nazım Planı'nı hazırlamış ve İstanbul'un trafik ve ulaşımı, çarşı ve pazarları, yiyecek maddeleri temini, çeşitli mahallelerin gelişimi ve arkeolojik zenginlikleri konularında incelemeler yapmıştır⁴⁶². Tarihi Yarımada için geliştirdiği planın ana hatları, İstanbul'un doğal ve tarihi bütünlüğüne zarar vermeden ulaşımını sağlamak, modernleştirmek, anıtları bulundukları çevre içerisinde ortaya çıkarmak ve ayrıca bir bütünü tamamlayacak biçimde uzaktan algılanmalarını sağlamaktır. Prost'un amacı Roma, Bizans, Osmanlı saraylarını, Ayasofya, Hipodrom, Küçük Ayasofya, Sarayburnu Parkı, Topkapı Sarayı Surları Marmara Denizi ile sınırlandırılmış bölge içinde korumuştur. Bu plan Arkeolojik Park olarak adlandırılmıştır ve halen yürürlüktedir⁴⁶³. 1938 yılında gerçekleştirilen Eminönü Meydanı düzenlemesi çalışması Cumhuriyet döneminin ilk büyük imar hareketidir. 1951 yılında Türkiye'den ayrılan Prost, 1957

⁴⁵⁸ İnan, A., a.g.e., s. 186.

⁴⁵⁹ Gören, A. K., a.g.m., s. 12.

⁴⁶⁰ Ödekan, A., a.g.m., s.531.

⁴⁶¹ Aydemir, I., "İki Fransız Mimar Henri Prost ve August Perret'nin İstanbul İle İlgili Çalışmaları", *Megaron*, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi, C.3, S.1, 2008, s. 104.

⁴⁶² Erkin, A., "Henri Prost", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C.3, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 1522-1523.

⁴⁶³ Aydemir, I., a.g.m., s. 106.

yılında Şehircilik Komisyonu'na başkanlık etmesi için yeniden İstanbul'a çağırılmıştır⁴⁶⁴.

1939 yılında ise Hamburglu Gustav Oelsner Türkiye'ye gelmiş ve Bayındırlık Bakanlığı'nda şehircilik ve bayındırlık imar işleri danışmanı olarak çalışmıştır⁴⁶⁵.

Prof. Paul Hindemith 1935-1937 yılları arasında konservatuar konusunda raporlar hazırlamak amacıyla dört kez Ankara'ya gelir. Hindemith'in 1936 yılında Türk musikisi ile ilgili olarak söyledikleri ilginçtir çünkü Atatürk'ün daha önce yapmış olduğu açıklamalarla paralellik göstermektedir:

“Her çeşit musikinizi dinledim. Sanat musikisi dediğiniz alaturkada üstad sanatçılar gelmiş, geçmiş. Fakat bu sanat yolu kapalı bir çevre içinde kendini tekrarladığı için yaratıcılık gücünü yitirmiş. Ne yaparsanız gelişmez, hep eskiyi tekrar olur. Bence bu musikiyi tarihi bir yadigar olarak muhafaza edersiniz. Tıpkı bizim Bach'dan önceki musikimiz gibi. Özel vesilelerle ve kendi zamanlarında kullanılan aletlerle tekrarlırsınız. Bence sizin esas hazineniz halk musikisi olarak adlandırılan musikidir. Pek az millete nasip olacak kadar zengindir. Aralarında polifonik olanlar da vardır. Yarın ki bestecileriniz ancak bundan, bu halk türkülerinin ve halk musikisinin motiflerinden faydalanabileceklerdir. Unutmayınız ki Batılı birçok büyük besteciler bu yoldan geçmişlerdir⁴⁶⁶”.

Aynı dönemde, konservatuarın tiyatro bölümünü kurmak için Prof. Carl Ebert'e görev verilmiş, Ebert Türkiye'de bir milli opera ve tiyatro kurulması konusunda rapor hazırlamıştır. Macar besteci Bela Bartok Ankara'ya çağırılmış, çeşitli konferanslar vermiş ve halk müziğinin geliştirilmesi konusunda öneriler getirmiştir⁴⁶⁷. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin ismi Türk Tarih Kurumu olarak değiştirilmiştir. Bu kurum 1982 yılında Başbakanlığa bağlı bir kamu idaresine dönüştürülmüştür⁴⁶⁸.

1936 yılında Çağdaş Türk Resim Sergisi Atina, Bükreş, Moskova, Leningrad ve Belgrad'ı gezmiştir⁴⁶⁹. 12 Eylül 1936 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Ankara'da açılacak olan sergilerin resmi nitelik taşıyacağı, sanatçılara ödüller verileceği ve eser

⁴⁶⁴ Erkin, A., a.g.m., s. 1522-1523.

⁴⁶⁵ Ödekan, A., a.g.m., s.531.

⁴⁶⁶ C. Dursunoğlu, *Musiki Devrimimizde İki Merhale*, Ankara, 1996 tarihli çalışmadan aktaran; Katoğlu, M., “Cumhuriyet Döneminde Yüksek Kültürün Kamu Hizmeti Olarak Kurumlaşması”, *Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş*, Bilgi Ün. Yayınları, İstanbul, 2009, s. 64-65.

⁴⁶⁷ Topuz, H., a.g.e.,s. 61.

⁴⁶⁸ Katoğlu, M., a.g.m., s. 45.

⁴⁶⁹ Beykal, C., a.g.m., s. 8.

satın alınacağı duyurulmuş, Bakanlar Kurulu'nun bu kararı ile Ankara önemli bir sanat merkezi haline gelmiştir⁴⁷⁰. Dönemin tablolarında görülen konular arasında sıklıkla işlenen temalar kurtuluş savaşı, devrimler, Atatürk, köylü ve çiftçilerdir⁴⁷¹. 1936 yılında Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi oluşturulmuştur⁴⁷².

1936-1939 yıllarında grup sergilerinin yanı sıra kişisel sergiler de görülmektedir. Halil Paşa 1936-1939 arası her yıl Ankara'da sergilere katılmıştır⁴⁷³.

1937 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nde "50 Senelik Türk Resim ve Heykel Sergisi" düzenlenmiş, Türk ressamlarının Cumhuriyetten önce ve sonra meydana getirdikleri eserler sergilenmiştir⁴⁷⁴. Bu serginin etkisi ile resim ve heykel müzesinin gerekliliği görülmüş ve Atatürk'ün verdiği emirle Dolmabahçe Sarayı Veliht Dairesi, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi olarak açılmıştır⁴⁷⁵. Müzenin ilk müdürü ressam Halil Dikmen olmuştur⁴⁷⁶. Devletin elinde ya da müzeye dönüşen saraylarda bulunan yapıtlar toplanmış ve müzenin koleksiyonuna katılmıştır⁴⁷⁷. Osman Hamdi ve Halil Edhem Bey'in topladığı eserler ve yaptırılan kopyalar koleksiyonun çekirdeğini oluşturmuştur⁴⁷⁸. Ayrıca "50 Yıllık Türk Resim Sanatı" sergisinde yer alan eserler de müzeye alınmıştır⁴⁷⁹. Müzede yer alan eserler 3 farklı başlık altına alınır; birinci grup Türk ressamların eserlerinden oluşur, ikinci grup batı resminden yapılmış kopyalardır, üçüncü grup ise çoğunluğu Fransız olmak üzere Avrupalı sanatçıların eserlerinden oluşmaktadır. Türk ressamların eserlerinin yer aldığı grup da kendi içerisinde bölümlere ayrılır. 19. yy yağlıboya Türk ressamları ilk gruptadır. Ardından Osman Hamdi Bey, Şeker Ahmet Paşa, Süleyman Seyyit, Hüseyin Zekai Paşa gibi Avrupa resmi ile daha yakından ilişki kuran ressamların yer aldığı grup gelir. Bu grubu da Türk resminin çeşitli dönemlerini oluşturan ressamların yer aldığı gruplar izler. Müzenin heykel

⁴⁷⁰ Üstünipek, M., a.g.m., s. 40.

⁴⁷¹ Yaman, Z. Y., "Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi (1923-1938) Üzerine Düşünceler", *Arredamento*, Ekim 1998/100+7, s. 73.

⁴⁷² Katoğlu, M., a.g.m., s. 47.

⁴⁷³ Üstünipek, M., a.g.m., s. 40.

⁴⁷⁴ Aksel M., a.g.m., s. 25-26.

⁴⁷⁵ Aksel M., a.g.m., s. 26.

⁴⁷⁶ Canlı, G., a.g.m., s. 50.

⁴⁷⁷ Beykal, C., a.g.m., s. 8.

⁴⁷⁸ Katoğlu, M., a.g.m., s. 49.

⁴⁷⁹ İskender, K., "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Resim", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, 1983, s. 1685.

bölümünde sadece Türk heykeltıraşların eserleri yer alır⁴⁸⁰. Açıldığı dönemde müzede 380 tablo yer almıştır⁴⁸¹. Aynı yıl içerisinde Turgut Atalay, Şişli Halkevi'nde bir sergi düzenlemiştir⁴⁸². Anıtlar ve büyük binalara konulacak tabloların estetik ve teknik açıdan denetimini sağlamak amacıyla Bakanlar Kurulu'nda Anıtlar Jürisi Kararnamesi çıkarılmıştır⁴⁸³.

1937 yılı içerisinde Erzurum Anıtı yarışması yapılmıştır. Bu yarışmaya yabancı mimarlar da katılmış, birinciliği Hadi Bara, ikinciliği Zühtü Müridoğlu kazanmıştır. Manisa Anıtı için yapılan yarışmayı ise Nejad Sirel kazanmıştır⁴⁸⁴. Aynı yıl gerçekleşen Türk Heykeltıraşlar Sergisi ilk karma heykel sergisi olarak kabul edilir⁴⁸⁵. Bu yıl içerisinde Akademi Heykel Bölümü başkanlığına Rudolf Belling getirilmiştir⁴⁸⁶. 1937 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nde ikinci reform gerçekleşir ve Burhan Toprak Akademi müdürlüğüne atandıktan sonra Akademide orta ve yüksek bölümleri açar. Resim bölümüne Leopold Levy, heykel bölümüne Rudolf Belling ve mimariye Bruno Taut getirilmiştir. Bruno Taut daha sonra 1954-1957 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi'nde hocalık yapmıştır⁴⁸⁷.

1937-1938 arasında iki kere, dönemin üç sanatçı birliği olan Güzel Sanatlar Birliği, Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği ve D Grubu tarafından Birleşik Resim ve Heykel Sergisi düzenlemiştir⁴⁸⁸. İkinci Birleşik Resim ve Heykel Sergisi'ne Güzel Sanatlar Birliği katılmamıştır⁴⁸⁹. Aynı yıl mimari dalında, İstanbul Yolcu Salonu

⁴⁸⁰ Murat Katoğlu, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür, Sanat", *Türkiye Tarihi 4*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s.457.

⁴⁸¹ Epikman, R., "Türk Resim Sanatına Toplu Bir Bakış", *Çığır*, S. 111, Şubat 1942, s. 47.

⁴⁸² Üstünipek, M., a.g.m., s. 40.

⁴⁸³ Canlı, G., a.g.m., s. 51.

⁴⁸⁴ Tansuğ, S., a.g.e., s. 208.

⁴⁸⁵ G. Elibal, *Atatürk ve Resim-Heykel*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1973, s. 69.

⁴⁸⁶ Mülayim, S., a.g.e., s. 121.

⁴⁸⁷ İslimyeli, N., "Cumhuriyet Döneminde Akademi", *Ankara Sanat*, S. 203, Mart 1983, s. 15; Gören, A. K., a.g.m., s. 10; Beykal, C., a.g.m., s. 8; Murat Katoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Yüksek Kültürün Kamu Hizmeti Olarak Kurumlaşması", *Türkiye'de Kültür Politikalarına Giriş*, Bilgi Üniv. Yayınları, İstanbul, 2009, s. 55.

⁴⁸⁸ "Birleşik Resim ve Heykel Sergisi", *Ar*, S. 6, Haziran 1938, s. 16; Üstünipek, M., a.g.m., s. 43.

⁴⁸⁹ Erol, T., *Günümüz Türk Resminin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu*, İstanbul, 1984, s. 70.

müsabakası gerçekleştirilmiştir⁴⁹⁰. Macar besteci Bela Bartok danışmanlığında Türk Halk Müziği Arşivi kurulmuştur. Bu arşiv Ankara Devlet Konservatuarı'na bağlıdır⁴⁹¹.

1937-1949 yıllarında Almanya'dan kaçarak Türkiye'ye sığınan Leopold Levy, resim bölümü başkanlığında bulunmuştur⁴⁹². Bu dönemde akademide, heykel atölyesi başkanlığına Rudolph Belling, mimari atölyesi başkanlığına Bruno Taut atanmıştır⁴⁹³. Ayrıca D Grubu üyeleri de akademide öğretmenliğe başlamışlardır⁴⁹⁴. Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olup Avrupa'ya giden sanatçılar empresyonizm etkisiyle yurda dönmüşlerdir⁴⁹⁵.

1938 yılında Leopold Levy kendi resimlerinden oluşan bir sergi düzenlemiştir⁴⁹⁶. Yeni Ankara Garı holü için büyük pano müsabakası açılmıştır. Garın hol kısmı yan duvarlarına 21 metre boyunda ve 3.5 metre genişliğinde panolar yapılması tasarlanmış, yarışmacılar onda bir oranında küçülmüş yağlıboya taslaklar ile katılmışlardır⁴⁹⁷. Yarışmada birinciliği Nurettin Ergüven, ikinciliği Heinrich Krippel ve üçüncülüğü Refik Epikman, dördüncülüğü Halil Dikmen kazanmıştır⁴⁹⁸.

1938 yılında Halkevleri sahneleri için tiyatro, yetişkin yazarlar için büyük memleket hikayeleri, genç yazarlar için de küçük hikaye yarışmaları düzenlenmiştir⁴⁹⁹. Tiyatro yarışmasında oyunların halkevi sahnelerinde oynanmaya uygun ve milli hayatı yansıtacak oyunlar olması, basit dekorlu olması, halkımızın dil ve ifade güzelliğini yansıtması istenmiştir. Konu seçimi serbest bırakılmıştır. Birinciye 500, ikinciye 400, üçüncüye 300, dördüncüye 200, beşinciye 100 lira ödül verilmiştir⁵⁰⁰. Memleket hikayeleri yarışmalarında ise, ülkemizin doğa, tarih, aile hayatı, kahramanlık ve gelenek

⁴⁹⁰ Sözen, M., - Tapan, M., a.g.e., s. 246.

⁴⁹¹ Öndin, N., *Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat (1923-1950)*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003, s. 71.

⁴⁹² Kalaycı, L., a.g.m., s. 34.

⁴⁹³ E. Naci, "1923'den 1928'e Kadar Türkiye'de Plastik Sanatlar", *Ülkü*, S. 69, Kasım 1938, s. 247; Aksel, M., a.g.m., s. 26; İslimyeli, N., a.g.m., s. 15.

⁴⁹⁴ Cuda, M., a.g.m., s. 4.

⁴⁹⁵ Tansuğ, S., *Resim Kılavuzu*, İstanbul 1973, s. 199.

⁴⁹⁶ Safa, P., "Sanat Hareketleri-Modernizmin Resmi Kıymeti", *Cumhuriyet*, 28 Nisan 1938, s. 3.

⁴⁹⁷ Eyüboğlu, B. R., "Resim Havadisleri", *İnsan*, S. 4, 15 Temmuz 1938, s. 375.

⁴⁹⁸ Ergüven, N., "Ankara Garı İçin Dekor Müsabakası", *Ar*, S.12, Aralık 1937, s. 11.

⁴⁹⁹ "C. H. Partisinin Piyes ve Memleket Hikayeleri Müsabakası", *Ülkü*, Eylül 1938, s. 73.

⁵⁰⁰ Köni, Y. K., "C.H.P. Tiyatro Müsabakalarının Sonucu", *Ülkü*, S. 107, 1 Mart 1946, s. 2; "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Sanat Sahasında Aldığı Mühim Kararlar", *Ar*, S. 20-21, Ağustos-Eylül 1938, s. 27.

göreneklerinin konu edilmesi istenmiştir⁵⁰¹. Büyüklerden kazanan 10 kişiye 150'şer lira, küçüklerden kazananlara 100'er lira ödül verilmiştir⁵⁰². C.H.P.'nin bu uygulamaları, döneminde pek çok olumlu eleştiri almış ve partinin Türk milletinin siyasi ve kültürel gelişmesinde okul görevi gördüğü söylenmiştir⁵⁰³ C.H.P. tarafından milli bir senfoni bestelenmesi için de bir yarışma açılmıştır. Başarılı olan 2 kişiye 1700 lira ödül verilmiştir⁵⁰⁴.

1938 senesinde Devlet Tiyatrosu dekoratörü ressam Tarık Levendoğlu, Milano'da düzenlenen 1938 sergisinde birinci Mazzola mükafatını kazanmıştır⁵⁰⁵.

1938-1943 tarihleri arasında C.H.P Yurt Gezileri düzenlenmiştir⁵⁰⁶. Geziler kapsamında toplam 48 ressam yurdun çeşitli bölgelerine gönderilerek memleketin resmedilmesi istenmiştir. Her ressam gittiği şehirde en az 1 ay çalışacaktı⁵⁰⁷. Yaptığı eserlerden en az 4 tanesini partiye verecek; buna karşılık da, yol paralarından başka peşin olarak 300 lira alacaktı. Ressamların gittikleri yerlerde halkevlerinde barınmaları sağlanmış ve kendilerine kolaylık gösterilmesi ilgili şehirlere bildirilmiştir. Yol paraları ile birlikte ressamlara ödenen para 500 lirayı bulmuştur⁵⁰⁸. Yurt gezileri ile birlikte resimlerde işlenen konularda da yenilikler görülmüştür. Ressamlar yurt doğasına, köy ve kent yaşamına, tarihsel değerlerimize yönelmişlerdir. Konularda görülen bu zenginleşme sayesinde resim sanatı yeni biçim ve içerikler kazanmıştır⁵⁰⁹. Yurt gezileri, Atatürk'ün ölümünün ardından, Milli Şef İnönü'nün desteği ile devam ettirilmiştir⁵¹⁰. 22 Şubat 1942'de Halkevlerinin 10. kuruluş yıldönümü nedeniyle, C.H.P'nin 1938 yılından beri düzenlediği Yurt Gezileri'nde meydana getirilen resimler toplu olarak

⁵⁰¹ "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Sanat Sahasında Aldığı Mühim Kararlar", *Ar*, S. 20-21, Ağustos-Eylül 1938, s. 27-28.

⁵⁰² "Halk Partisi'nin Çok Yerinde Kararları", *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1938, s. 5.

⁵⁰³ Gültekin, G., "C.H.P.", *Cumhuriyet*, 23 Mart 1939, s. 5.

⁵⁰⁴ Nadi, N., "Milli Sanat", *Cumhuriyet*, Birinciteşrin (Ekim) 1938, s. 1.

⁵⁰⁵ Safa, P., "Amerika'da Bir Türk Ressamı", *Ulus*, 7 Temmuz 1951, s. 1.

⁵⁰⁶ Konu için ayrıntılı bilgi; Katrancı, B., "Yurt Gezilerinin Kültür ve Sanat Ortamına Yansıması (1938-1943)", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir, 2005.

⁵⁰⁷ Gürol, Ş., "C.H.Partisi'nin Yurt İçi Ressamlar Gezisi", *Ülkü*, 1943, s. 9.

⁵⁰⁸ B.R.Eyüboğlu, "Gün Işığına Hasret Çeken Tablolar", *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1953, s. 2.

⁵⁰⁹ Erol, T., a.g.e., s. 64.

⁵¹⁰ Yaman, Z. Y., "Yurt Gezileri ve Sergileri ya da Mektepten Memlekete Dönüş", *Toplumbilim*, S.4, 1996, s. 18.

sergilenmiştir. 1 Eylül 1944’de Ankara Sergievi’nde açılan son sergide ise toplam 675 tablo sergilenmiştir⁵¹¹.

Bu dönemde heykel sanatı oldukça ön planladır. Ayrıca yine bu dönem için söyleyebileceğimiz birşey de Türk Ocakları’ndan Halkevleri’ne dönüş ile Anadolucu bir eğilimin ortaya çıktığıdır.

⁵¹¹ “ Seçkin Davetliler Huzurunda Dün C.H.P Yurt Gezisi Resim Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 2 Eylül 1944, s. 1. ; Yetkin, S. K., “Cumhuriyet Halk Partisi Yurt Gezisi Resim Sergisi”, *Ulus*, 5 Eylül 1944, s. 2. Atatürk dönemi kültür ve sanat anlayışı ile ilgili bilgi için ayrıca bkz; Akkaya, G. B., “Türkiye Cumhuriyetinin Atatürk Dönem Kültür ve Sanat Anlayışı”, Sanat ve Bilgi, S.2, Temmuz 2003.

B. İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ KÜLTÜR VE SANAT (1938-1946)

İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde kurulan ilk üç hükümet programında eğitim ve kültür konularına yer verilmemiştir. Ancak bu konulara yer verilmemekle birlikte, klasiklerin Türkçeye çevrilmesi, Köy Enstitülerinin kurulması gibi önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir⁵¹².

İnönü döneminde, halkevlerinin ve köy enstitülerinin yönlendirici kültür faaliyetleri yoğunlaşır, klasikler Türkçeye çevrilir, devlet konservatuvarı en verimli günlerini yaşar, her köye bir okul kampanyası açılır⁵¹³.

Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in kültür alanında ülkeye çok büyük hizmetleri olmuştur. 28 Aralık 1938'de Celal Bayar'ın kurduğu kabinede bakanlığa getirilmiş, 5 Ağustos 1946'ya kadar bu görevinde kalmıştır. Bu dönem boyunca, kültür ve sanat, Atatürk'ten sonraki en parlak dönemini yaşamıştır. Hasan Âli Yücel'in maarif vekilliğine atanması ile birlikte "hümanist kültür dönemi başlamış⁵¹⁴ Ziya Gökalp'in "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" formülüne itiraz etmiş ve görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

"Bugünkü Türk inkılabı, eklemeci değil, bütüncü ve sistemcidir. Biz Ziya Beyin dediği gibi üç şey olmak istemiyoruz; dileğimiz bir şey olmaktır. Biz tam Türk olmak istiyoruz. Dikkatinizi çekmek mecburiyetindeyim ki, Türkleşmek başka şeydir, Türk olmak başka. Meşrutiyet'in eklemeci filozofunun zannettiği gibi bizim Türkleşmeye ihtiyacımız yoktur. Bizim için, Türklüğümüzü duymak ve bulmak zarureti vardır⁵¹⁵".

Cumhuriyet dönemi kültür politikalarının ikinci dönemi olan İnönü Dönemi'nde, milliyetçilik yerini batıcılığa bırakmıştır⁵¹⁶.

Hasan Âli Yücel göreve gelmesinin ardından ilk olarak kültür ve eğitim alanında bir planlama hazırlamış, On Yıllık Neşriyat sergisi ve 1939 Mayıs'ında Birinci Türk Neşriyat Kongresini düzenlemiştir. On Yıllık Neşriyat Sergisi, Cumhuriyet döneminin

⁵¹² Kongar, E., a.g.e., s. 59.

⁵¹³ İlhan, A., "Geleceğin Verdiği Ders", *Ulusal Kültür Savaşı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s. 95.

⁵¹⁴ Koçak, O., "1920'lerden 1970'lere Kültür Politikaları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce/Kemalizm*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 393-394.

⁵¹⁵ Topuz, H., a.g.e., s. 65.

⁵¹⁶ Güngör, E., a.g.e., s. 113.

yayınlarını içermiş, Ankara Sergievi’nde açılan sergiye 24 yayınevi katılmıştır⁵¹⁷. Hasan Âli Yücel’in uyguladığı programın ana başlıkları şunlardır: klasiklerin Türkçeye çevirisi; orta eğitimdeki öğrencilere kitap hazırlanması; halk için eğitim programı; yazma ve basma eski kitapların yeniden basılması; ansiklopedi yayınları; okumayı desteklemek için kampanya ve özel yayınlara yardım; basım ve dağıtım işlerini kolaylaştırmak. Birinci Türk Neşriyat Kongrenin önerisi üzerine 17 Temmuz 1939’da Birinci Maarif Şurası toplanmıştır. İlk, orta ve yüksek öğretim programları hazırlanmıştır⁵¹⁸. Hasan Âli Yücel, Türk Neşriyat Kongresi açılış toplantısında yaptığı konuşmada klasiklerin Türkçeye çevirisi ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

“Garp kültür ve tefekkür camiasının seçkin bir uzvu olmak dileğinde ve azminde bulunan Cumhuriyetçi Türkiye, medeni dünyanın eski ve yeni fikir mahsullerini kendi diline çevirmek ve alemin duyuş ve düşünüşü ile benliğini kuvvetlendirmek mecburiyetindedir. Bu mecburiyet, bizi geniş bir tercüme seferberliğine davet ediyor.”⁵¹⁹

1939 yılında Müstakillerin sergi etkinlikleri son bulmuştur⁵²⁰. Gazi Eğitim Enstitüsü (Gazi Üniversitesi) açılmıştır. Enstitünün açılışı eğitim, kültür, sanat hareketlerine zemin hazırlamıştır⁵²¹. Her yıl Ekim ayında açılması kararlaştırılan Devlet Resim ve Heykel Sergileri jüri ve ödül sistemine göre düzenlenmiştir⁵²². 31 Ekim 1939’da açılışı yapılan Birinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi’nde, dönemin Maarif Vekili Hasan Âli Yücel’de bulunmuş ve bir konuşma yaparak şunları söylemiştir:

“Biraz sonra ziyaret bulunacağınız resim ve heykel sergisi, şimdiye kadar yapılan sergilerden ayrı bir mahiyet taşıyor. Bu dört seneden beri C.H.P ile Maarif Vekaletinin işbirliği yaparak esasını hazırlayıp bir talimata bağlanan Devlet Resim ve Heykel Sergisi’nin birincisidir.”⁵²³

Devlet Resim ve Heykel Sergisi’nin her yıl 31 Ekimde açılması planlanmıştır. Açılışlara devlet büyükleri katılmış ve eserlerin satın alınması konusunda girişimler

⁵¹⁷ Çıkar, M., *Hasan Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara-1997, s. 72.

⁵¹⁸ Topuz, H., a.g.e., s. 66.

⁵¹⁹ Koçak, O., a.g.m., s. 395.

⁵²⁰ Üstünipek, M., a.g.m., s. 40-44.

⁵²¹ Gören, A. K., a.g.m., s. 11.

⁵²² “Devlet Resim ve Heykel Sergisi Talimatnamesi”, *T.C. Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi*, C.2, S.47, 27 İkinciteşrin 1939, s.84.

⁵²³ “Dün Devlet Resim ve Heykel Sergisi Açıldı”, *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1939, s. 3.

başlatmışlardır. Sergilenen eserlerden jüri tarafından seçilen birinci, ikinci ve üçüncüye bütçe imkanlarına göre para ödülü verilmiştir. Jüri şu şekilde oluşturulmuştur:

- a) Jürinin tabii reisi olan Maarif Vekilini temsilen Güzel Sanatlar Umum Müdürlüğü.
- b) Maarif Vekaleti Talim ve Terbiye Heyetinden seçilen bir mümessil.
- c) Cumhuriyet Halk Partisi tarafından seçilen bir mümessil.
- d) Güzel Sanatlar Akademisi Müdürü.
- e) Akademiden bir resim muallimi.
- f) Akademiden bir heykeltraşlık atölyesi muallimi.
- g) Maarif Vekili tarafından seçilen bir edip.
- h) Sanat teşekkül ve grupları tarafından ve kendi azaları içinden seçilen birer sanatkar.
- i) Hiçbir sanat grup veya teşekkülüne dahil bulunmayanlardan Maarif Vekilinin seçeceği bir sanatkar⁵²⁴.

Devlet Resim ve Heykel Sergilerine her milletten sanatçı katılabilmektedir fakat sadece Türk sanatçılar ödüllendirilir⁵²⁵.

Bu dönemde sanata en büyük desteği sağlayan bir kurum da bankalar olmuştur. Zengin sanat koleksiyonları oluşturmuşlardır. Bu bankalara örnek olarak İş Bankası, Ziraat Bankası ve Merkez Bankası'nı verebiliriz⁵²⁶. 1939 yılında Çallı İbrahim ve Feyhaman Duran tarafından İsmet İnönü'nün portreleri yapılmıştır⁵²⁷. Sanatçıların görevlendirilmeleri ile ilgili olarak, C.H.P Genel Sekreterliği'nin Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'e göndermiş olduğu 30 Aralık 1938 tarihli yazı şu şekildedir:

“Reisicumhur ve C.H.P değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü'nün resimlerinin ressam Çallı ve Fahman tarafından yapılması münasip görülmüştür. Bu iş için bir hafta Ankara'da

⁵²⁴ “Devlet Resim ve Heykel Sergisi Talimatnamesi”, *T.C. Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi*, C.2, S. 47, 27 İkinciteşrin (kasım) 1939, s. 84.

⁵²⁵ Katoğlu, M., a.g.m., s.458.

⁵²⁶ Giray, K., “Cumhuriyet Öncesi Türk Resminden Bir Kesit”, *Sanat Çevresi*, S. 156, Ekim 1991, s. 37.

⁵²⁷ Aksel, M., a.g.m., s. 26.

çalışacaklardır. Gidip gelme müddetleri de dahil olmak üzere kendilerine 15 gün mezuniyet verilmesine ve hemen Ankara'ya hareketlerine emir buyrulmasına müsaadelerini diler, saygılarımı sunarım.⁵²⁸

Çeşitli yayınlarda bir jürinin toplandığı, Feyhaman Duran ve İbrahim Çallı'nın eserlerinin eşit değerde bulunduğu ve her ikisinin de birincilik ödülüne layık görüldüğüne⁵²⁹ dair haberlere ilişkin Feyhaman Duran'ın verdiği yanıt şu şekildedir:

“Birincilik denilen bir şey yok ortada. Birincilik olması için bir yarışmanın yapılması gerekir. Böyle bir yarışma yapılmamıştır. Her ikimizi Sayın İnönü'nün ayrı ayrı birer pozda resmini yapmaya mecbur ettiler, yaptık ve bu resimler satın alındı, hepsi bu kadar”⁵³⁰.

Aynı yıl Konya Şehitler Anıtı açılmıştır⁵³¹.

C.H.P'nin 1939 tarihli Beşinci Büyük Kurultayında belirlenen program dahilinde sanat dalları ile ilgili olarak şu maddeler kabul edilmiştir:

Güzel sanatlar, bilhassa musikiye, inkılabımızın yüksel tecellisiyle mütenasip bir surette ehemmiyet vereceğiz / Milli opera ve tiyatro mühim işlerimiz arasındadır / Sinemanın milletin seciye ve ahlakına faydalı olacak ve bilgisini arttıracak bir terbiye vasıtası olmasını temine çalışacağız.⁵³²

C.H.P. 1940 yılından itibaren Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri düzenlemeye başlamıştır⁵³³. Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri düzenlenmesinin amacı şöyle açıklanmıştır:

Sanat anlayışını ve zevkini bütün yurda yaymak, memleketin herhangi bir köşesinde, bir şehrinde, bir kasabasında, bir köyünde ırkın feyzinden fışkırmış genç kabiliyetlere, inkişafından muhtaç oldukları zemini ve imkanı vermek aynı zamanda, sanatın amatörünü, zevk sahiplerini yetiştirmek ve nihayet sanatı içtimai bir zaruret ve fertlerin ruhunda manevi bir ihtiyaç haline getirmek maksadı, muayyen muhitlerde, muayyen zümreler için açılmış sergilerde tek tek, güzel eserler arz edebilmek keyfiyetinden, şüphesiz, daha üstündür, daha derin bir mevzudur.⁵³⁴

⁵²⁸ Öndin, N., a.g.e., s. 200.

⁵²⁹ “Cumhurbaşkanımızın Portreleri”, *Ankara Sanat*, S.2, 1 Haziran 1966, s. 7.

⁵³⁰ Saim Kutsav, “Feyhaman Duran”, *Ankara Sanat*, S.5, 1 Eylül 1966, s. 13.

⁵³¹ Mülayim, S., a.g.e., s. 137.

⁵³² *C.H.P. Programı*, Ulus Basımevi, Ankara, 1939, s. 21.

⁵³³ Dranas, A. M., “Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri ve Gayesi”, *Ülkü*, S. 97, Mart 1941, s. 14; “Günler Boyunca”, *Ülkü*, S. 12, 16 Mart 1942, s. 23; “C.H.P. Resim Sergisi”, *Ülkü*, S. 13, 1 Nisan 1942, s. 9.

⁵³⁴ Dranas, A. M., *Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri*, Ankara, 1941, s. 17-18.

1940 yılında Güzel Sanatlar Akademisi öğrencileri resim sergisi düzenlemişlerdir. Cemal Tollu bu sergideki resimler için şöyle bir yazı yazmıştır:

“Bu gençler kendilerinden evvel gelenlerin uğradıkları tenkitlere meydan vermeyecek kadar eserlerinde şahsiyet sahibidirler. Sergide sathi bir göz gezdirmeye her sanatkara ayrılan panonun diğerine benzemediğini görmemize sebep olur. Gene bu sebepten yani şahsiyetlerini muhafaza ettiklerinden dolayı millidirler de...⁵³⁵”.

Aynı yıl içerisinde İkinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi düzenlenmiştir⁵³⁶. Ankara Ziraat Fakültesi Bahçesi’nde Rudolf Belling’in yaptığı İnönü Heykeli açılmıştır⁵³⁷.

Köy enstitüleri 1936 yılında, Saffet Arıkan bakanlığı döneminde Köy Öğretmeni projesi adı altında, İsmail Hakkı Tonguç’un yönetiminde başlatılan bir projenin geliştirilmesi ile 17 Nisan 1940’da çıkartılan Köy Enstitüleri yasası ile on dört yerde birden kurulmuştur⁵³⁸. 1941 yılında sayıları 21’e yükseltilmiştir. Enstitülerin hedefleri kırsal alanı kalkındırmak, halkı bilinçlendirmektir. Bu amaç için önderlik yapacak kişiler arasında yine kırsal alandan seçilen kişiler de yer alıyordu. Öğrenciler de öğretmenler gibi kırsal kesimden seçilen gençlerden oluşuyor ve mezunlar köy öğretmeni olarak mezun oluyorlardı. Programda kültür dersleri, tarım ve teknik meslek dersleri yer alıyordu. Eğitimin yarısı marangozluk, demircilik, tarım, hayvancılık ve benzeri uygulamalara yarısı da kuramsal derslere ayrılmıştır. Enstitülerde öğrenim, ilkokuldan sonra 5 yıl sürecek şekilde planlanmıştır⁵³⁹. 1946 yılında kapanana kadar 16.400 kız ve erkek öğretmen, 7300 sağlık memuru, 8756 eğitimci yetiştirilmiştir⁵⁴⁰. Öğretim kadrosu fakültelerden, Gazi Eğitim Enstitüsü’nden, yüksekokullardan sağlanmıştır. Birçok tanınmış yazar ve sanatçı da bu okullarda görev almışlardır. Kırsal çevrenin geleneksel yaşamında bu yeni anlayıştaki okullar yeniliklerin odağı olmuş ve bazı kesimlerin tepkisini çekmiştir⁵⁴¹. Çok partili sisteme geçildiği zaman enstitülere tepkiler artmaya

⁵³⁵ Tollu, C., “Akademide Açılan Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 16 İkincikanun (ocak) 1940, s. 5.

⁵³⁶ “İkinci Devlet Resim Sergisi Dün Açıldı”, *Ulus*, 1 Kasım 1940, s. 2.

⁵³⁷ Mülâyim, S., a.g.e., s. 131-155.

⁵³⁸ Topuz, H., a.g.e., s. 67.

⁵³⁹ Katoğlu, M., a.g.m., s.406; Murat Katoğlu, “Cumhuriyet Döneminde Yüksek Kültürün Kamu Hizmeti Olarak Kurumlaşması”, *Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 39-40.

⁵⁴⁰ Topuz, H., a.g.e., s. 67.

⁵⁴¹ Katoğlu, M., a.g.m., s. 39-40.

başlamış, muhalif çevreler tarafından komünistlikle ve Sovyet eğitim sisteminden etkilenmekle suçlanmışlar, öğrencilerin komünistleştikleri, dine, orduya, devlete itaat etmeyen öğrenciler yetiştirildiği, kütüphanelerinde solcu kitapların yer aldığı savunulmuştur⁵⁴². Enstitülerin kuruluşunda etkin rol oynayan Hasan Âli Yücel'in görevden ayrılmasıyla, 1947 yılında ilk olarak uygulamalı ders saatleri azaltılmış, yöneticileri değiştirilmiş ve 1954 yılında klasik "ilköğretmen okulu"na dönüştürülerek kaldırılmışlardır⁵⁴³.

1940-1950 yılları arasında yabancı mimarlara tepki görülmektedir ve bu tepkinin etkisiyle İkinci Ulusal Mimari olarak adlandırılan dönem başlamıştır⁵⁴⁴. Bu akımın en önemli uygulayıcıları Sedat Hakkı Eldem ve Emin Onat, en önemli özelliği ise çağdaş gelişmelere açık olmasıdır. Bu akım ilk ürününü Sedat Hakkı Eldem'in New York Sergisi'ndeki Türk Pavyonu (1939) ile verir. II. Ulusal Mimarlık Akımı yabancı mimarlar tarafından da benimsenir. Buna örnek olarak Paul Bonatz'ı verebiliriz. Bonatz 1946-1954 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğretim üyeliği yapmıştır. Yapıları arasında Ankara Hava Terminali, Ankara Kız Teknik Öğretmen Okulu, Ankara Erkek Teknik Öğretmen Okulu, Ankara Milli Kütüphane'yi sayabiliriz⁵⁴⁵.

1940-1950 zaman aralığı tiyatro yazarlığında ikinci dönemi teşkil etmektedir. Çoğunlukla orta tabakanın eğilimlerini cevaplayan oyunlar yazılır. Cevat Fehmi, Oktay Rıfat, Ahmet Kutsi Tecer dönemin yazarlarıdır. Ele alınan konular ekonomik sıkıntılar, savaş yıllarının yılgınlığıdır⁵⁴⁶.

28 Şubat 1940'da Maarif Bakanlığı bünyesinde dünya klasiklerini Türkçeye çevirmek amacı ile bir tercüme bürosu kurulur. Yücel, klasiklerin çevirisindeki amacı şöyle açıklamıştır:

⁵⁴² Karaömerlioğlu, M. A., "Köy Enstitüleri", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce/ Kemalizm*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 286.

⁵⁴³ Katoğlu, M., a.g.m., s. 39-40.

⁵⁴⁴ Sözen M., - Tapan, M., a.g.e., s. 425.

⁵⁴⁵ Ödekan, A., a.g.m., s.534-536.

⁵⁴⁶ Murat Katoğlu, "Cumhuriyet Türkiye'si'nde Eğitim, Kültür, Sanat", *Türkiye Tarihi 4*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s.448.

“Garp kültür ve tefekkür camiasının seçkin bir uzvu olmak dileğinde ve azminde bulunan Cumhuriyetçi Türkiye, medeni dünyanın eski ve yeni fikir mahsullerini kendi diline çevirmek ve alemin duyuş ve düşünüşü ile benliğini kuvvetlendirmek mecburiyetindedir. Bu mecburiyet, bizi geniş bir tercüme seferberliğine davet ediyor⁵⁴⁷”.

Bu büroda Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Sabahattin Ali, Bedrettin Tuncel, Enver Ziya Karal, Nusret Hızır ve Saffet Pala görev almış, büronun başkanlığını Adnan Adıvar yapmıştır. 1946 yılının sonuna kadar toplam 496 eser Türkçeye çevrilmiş⁵⁴⁸, öncelik Yunan ve Fransız klasiklerine verilmiştir. İlk üç yıl içinde yayınlanmış olan 109 eserden 39’u Klasik Yunanca, 38’i Fransızca, 10’u Almanca, 8’i İngilizce, 6’sı Latince, 5’i Doğu ve İslam klasiklerinden, 2’si Rusça’dan, 1’i İskandinav edebiyatından çevrilmiştir. Tercümelerin ilk baskılarında yer alan önsözde Hasan Âli Yücel şunları yazmıştır:

“Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zeka ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır⁵⁴⁹”.

1946’da Hasan Âli Yücel’in yerine Reşat Şemsettin Sirer gelmiş ve tercüme bürosunun izlediği politikada bir takım değişiklikler gözlemlenmiştir. 19 Ocak 1947’da Şemsettin Sirer’in başkanlığında yapılan toplantının ardından, Doğu eserlerine ağırlık verilmesine karar verilir ve İran klasiklerinden 47, eski Türkçe metinlerden 77 eserin çevirisi önerilir. 1950 yılında D.P iktidarı ile birlikte, tercüme bürosunun etkinlikleri giderek azalmaya başlar⁵⁵⁰.

Neşriyat Kongresi’nin ardından, ansiklopedik yayınların önemi vurgulanmış ve Maarif Vekaleti Leiden’de İngilizce Fransızca ve Almanca olarak yayınlanan “Encyclopedie de l’Islam”ın tercümesini kararlaştırmış, 1940 yılından itibaren İslam

⁵⁴⁷ Çıkar, M.,a.g.e., s.81.

⁵⁴⁸ Topuz, H., a.g.e.,s. 66-68.

⁵⁴⁹ Çıkar, M.,a.g.e., s.83.

⁵⁵⁰ Berk, Ö., “Batılılaşma ve Çeviri”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/ Modernleşme ve Batıcılık*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 571.

Ansiklopedisi yayınlanmaya başlamıştır. 13 ciltten oluşan bu ansiklopedi 1988 yılında tamamlanmıştır⁵⁵¹.

1940 yılında Devlet Konservatuarı yasası çıkartılır. Konservatuarın amacı, müzik, tiyatro, bale, opera kültürünü geliştirmek, sanatçı ve öğrenci yetiştirmektir⁵⁵². Okula bağlı bir tiyatro ve opera “tatbikat sahnesi” kurulmuştur. Konservatuarın kuruluşunda Paul Hindemith, Ernst Praetorius ve Carl Ebert de çalışmıştır⁵⁵³.

Atatürk’ün yeni bir toplum kurma isteğinde İhap Hulusi Görey de görev almıştır. Devlete ait kuruluşlarda içeride ve dışarıda kendini anlatma çalışmaları yürütülmüştür. Milli Piyango biletleri buna örnektir, toplumda umut oluşturma, kurumu tanıtmada anlamında ün kazanmıştır. İlettiği mesaj, verimlilik, başarı, yaşama sevinci üzerinedir⁵⁵⁴. İhap Hulusi Görey, 1928-1975 yılları arasında Milli Piyango biletleri ve afişlerini, 1940-1950 yılları arasında Tekel ürünlerinin etiketlerini hazırlamıştır⁵⁵⁵.

1941 yılında Yeniler Grubu kurulmuştur. Liman Ressamları olarak da bilinen grup 1955 yılında dağılmıştır⁵⁵⁶. Resmin çağdaş görünümünün çağdaş içerikle var olacağı gerçeğine inanmışlardır. Çağdaş sanatı sadece biçimsel olarak ele almanın yanlış olduğundan yola çıkmışlardır. Yeniler Grubu üyelerine göre sanat “ *Özellikle resim sanatı, toplumun sorunlarıyla yakından ilgilenmeli, yaşantısını yansıtmalı, halkın günlük çalışmalarının olduğu kadar sevinç ve dertlerinin aynası olmalı*”ydı⁵⁵⁷. Grup, Nuri İyem, Selim Turan, Avni Arbaş, Ferruh Başağa, Turgut Atalay, Agop Arad, Kemal Sönmezler, Fethi Karakaş, Mümtaz Yener, Nejat Melih Devrim, Faruk Morel, Haşmet Akal tarafından kurulmuştur. İlk sergileri Liman Sergisi, ikinci sergileri ise Kadın konulu sergidir⁵⁵⁸. Grup üyeleri Akademi ve D Grubu’na karşı bir tavır almışlardır.

Burhan Toprak 1943 yılında, grubun sergisinden Mümtaz Yener’in “Fırın” tablosu ile Haşmet Akal’ın “Natürmort”unu çıkartmaya çalışmış, Burhan Toprak’a karşı

⁵⁵¹ Çıkar, M., a.g.e., s. 85-86.

⁵⁵² Topuz, H., a.g.e., s. 68.

⁵⁵³ Çıkar, M., a.g.e., s.95

⁵⁵⁴ Yurdakul, İ., “Türkiye’de Grafik Tasarım Tarihi”, *V. Türk Kültürü Kongresi-Plastik Sanatlar*, C.12., Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s. 39.

⁵⁵⁵ Alsaç, B., - Alsaç, Ü., a.g.e., s. 51.

⁵⁵⁶ Alsaç, B., - Alsaç, Ü., a.g.e., s. 45.

⁵⁵⁷ Gönenç, T., “Günümüz Türk Resmi Çağdaş Türk Resmi Mi”, *Sanat Çevresi*, S. 102, Nisan 1987, s. 7.

⁵⁵⁸ Tansuğ, S., *Çağdaş Türk Sanatı*, İstanbul, 1999, s.228.

gelinmesi sonucunda resimler salondan polis tarafından çıkarılmıştır⁵⁵⁹. Hilmi Ziya Ülken, Mustafa Şekip Tunç gibi bilim adamları, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi yazar ve şairler Yeniler Grubu'nu desteklemişlerdir⁵⁶⁰. Grubun dağılmasında, sanatçıların ve sergilerin 1946 yılından başlayarak yıpratılması önemli rol oynamıştır. Avni Arbaş, Selim Turan, Nejad Melih Devrim gibi isimler ihbar ve tutuklamalardan bunalıp Fransa'ya gitmişlerdir⁵⁶¹. Grup dağıldıktan sonra grubun bazı üyeleri non-figüratif anlayışa yönelmiştir⁵⁶².

Aynı yıl düzenlenen Üçüncü Devlet Resim ve Heykel Sergisi'ne; 68 ressam 285 tablo, 8 heykeltraş 14 heykelle katılmıştır⁵⁶³. Bu yıl içerisinde İzmir Atatürk Müzesi'nin de açılışı yapılmıştır⁵⁶⁴. Anıtkabir yapılması amacıyla, mimari proje yarışması açılmıştır⁵⁶⁵. 1941 yılında Ansiklopedi bürosu kurulmuş ve 1943 yılında İnönü Ansiklopedisi'nin ilk cildi yayınlanmıştır. Ansiklopedinin önsözünde Yücel şunları yazmıştır:

“İleri milletlerin hepsinde, insanlığın bütün bilgilerini o milletlerin ihtiyaçlarına göre ve hayat anlayışlarına uygun bir şekilde özünü çıkararak kısaltan ansiklopediler vardır. Hergün yeni bir meseleyi incelemek ihtiyacı karşısında güçlükleri gidermek için bu türlü eserlere başvururlar. Medeni hayatın doğurduğu ihtiyaçlar ve davalar ne kadar çok olursa, fertlerin bu ana kitaplara başvurma zorunlulukları da o kadar artar. [...] Tanzimattan beri geçen bir asır içerisinde tamam bir Türk ansiklopedisi yapamadık. [...] 1939 mayısında topladığımız Birinci Neşriyat Kongresi'nin verdiği karar ve meydana vurduğu dilek, bu konuda Maarif Vekilliği'nde esaslı bir vazife vermiş oldu, Neşriyat Kongresi'ni takibetmekte gecikmemiş olan İkinci Cihan Harbi'nin sebebiyet verdiği güçlüklerle ve memleketimiz gibi harp dışında kalmış yerlerde bile bu güçlüklerin gittikçe ağırlaşan sıkıntılar doğurmasına rağmen, milletimizin bu büyük ihtiyacını karşılamaya karar verdik⁵⁶⁶”.

⁵⁵⁹ Akay, A., *Sanatın Sosyolojik Gözü*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999, s. 73-74.

⁵⁶⁰ Berk, N., - Özsezgin, K., a.g.e., s. 73.

⁵⁶¹ Buğra, H.B., *1914'lerden 1940'lara Türk Resim ve Romanında Gerçekçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007, s. 224.

⁵⁶² Kalaycı, L., a.g.m., s. 34.

⁵⁶³ “Üçüncü Devlet Resim ve Heykel Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 1 Kasım 1941, s. 1.

⁵⁶⁴ Mülâyim, S., a.g.e., s. 146.

⁵⁶⁵ Mülâyim, S., a.g.e., s. 145.

⁵⁶⁶ Çıkar, M., a.g.e., s.87.

1951 yılında İnönü ismi kaldırılır ve ansiklopedinin ismi Türk Ansiklopedisi olur. 1984 yılında 33 cilt olarak tamamlanır⁵⁶⁷. 1942 yılında Memento Larousse'un çevirisinde başlanmış ancak bu çalışma bitirilememiştir. 1943-1954 arasında Celal Esat Arseven tarafından hazırlanmış olan 5 ciltlik Sanat Ansiklopedisi yayınlanmıştır. Ayrıca Neşriyat Kongresinde alınan kararların gereği olarak çeşitli dergiler yayın hayatına başlar. 1939 yılında Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi, 1940 yılında Teknik Öğretim Dergisi, yine aynı yıl Tercüme Dergisi, 1941 yılında Tarih Vesikaları Dergisi, 1943 yılında Kadın-Ev, 1945 yılında Köy Enstitüleri Dergileri yayınlanmaya başlanır⁵⁶⁸.

1941 yılında, Ankara Devlet Konservatuvarı ilk mezunlarını vermiş ve törende konuşan Hasan Âli Yücel, devletin sanata olan desteğini savaş yılları olmasına rağmen çekmemesini şu sözlerle anlatmıştır:

“Gözden uzak tutulmamasını özellikle vurgulamak isterim ki, insanlığın en müthiş savaşlarından birini yaptığı bir devirde ve harp yangınının dumanları göklerimize vurduğu böyle bir zamanda, tiyatro temsilleriyle, operayla ilgilenmemiz, güzel sanatlar davasına, nasıl ciddi bir anlam verdiğimiz tarihe geçecek kadar kuvvetli bir kanıtı olarak algılanmalıdır.

Biz tiyatro ve opera türü temsil sanatını, bir uygarlık sorunu halinde alıyoruz. Onun içindir ki, aziz ülkemizin her durumda savunması için, her türlü özveriye yapmakla uğraştığımız şu sıralarda, sanatın bu dallardaki gelişimine de eğiliyor ve onu durdurmak değil, tam aksi yürüyüşüne hız vererek devam ediyoruz.⁵⁶⁹”

Yine aynı konuşmada Türk hümanizması ile ilgili ise şunları söylemiştir:

“Bir gün bütün insanlığın idrak edeceğine inanmış bulunduğumuz Türk hümanizmasının yepyeni bir safhası, Devlet Konservatuvarının bağrında doğmaktadır. Türk hümanizması, beşer eserine istisnasız kıymet veren, ona zamanda ve mekanda hudut tanımayan hür bir anlayış ve duyustur. Hangi milletten olursa olsun insanlığa yeni bir düşünüş, yeni bir duyuş getiren her esere bizim yüreklerimizin besleyeceği his, ancak saygı ve hayranlıktır. Müellif bizden olmayabilir, bestekar başka milletten olabilir. Fakat o sözleri ve sesleri anlayan ve canlandıran biziz. Onun için Devlet Konservatuvarının temsil ettiği piyesler, oynadığı operalar bizimdir, Türktür ve millidir.⁵⁷⁰”

⁵⁶⁷ Topuz, H., a.g.e., s. 67.

⁵⁶⁸ Çıkar, M., a.g.e., s. 89.

⁵⁶⁹ Hızlan, D., “Savaşa Rağmen Sanat ya da Türk Hümanizması, *Hürriyet*, 16 Aralık 2008, s. 24.

⁵⁷⁰ Koçak, O., a.g.m., s. 397.

Devlet tiyatrosunda 1941-1947 yılları arasında oynanan tek yerli oyun, Ahmet Kutsi Tecer'in "Yazılan Bozulmaz" isimli oyunudur.

1940'lı yıllarda milli kültür konusu gündemdedir. Ömer Bedrettin Uşaklı 1943 yılında yayınlanan "Sanatta Konu ve Benlik" başlıklı makalesinde Suut Kemal Yetkin'in bu konudaki görüşlerini aktarmaktadır:

"Bir memleketin kendi bünyesinden doğmayan fikir ve sanat hareketleri dışarıdan getirilip memlekette yaşatılamaz. Çünkü her fikir ve sanat hareketi uzun, tarihi ve fikri bir zaruretin neticesidir. Kökü, milli varlığın derinliklerine gitmeyen sanat, sahte ve ölüme mahkum bir sanattır⁵⁷¹".

1942 yılında C.H.P. roman ve edebiyat ödülleri vermeye başlamış ve bu anlayışı toplumda yerleştirmeye çalışmıştır. 1946 yılında Cumhuriyet Gazetesi'nin Yunus Nadi Ödülü, 1963 yılında Milliyet Gazetesi'nin Karacan Armağanı, 1977'de Hürriyet Gazetesi'nin Sedat Simavi Vakfı ödülleri vermeye başlaması bu anlayışın yerleştiğinin önemli göstergeleridir⁵⁷². 1942 yılı roman ve edebiyat ödülleri yarışmasında birinciliği Halide Edip Adıvar'ın *Sinekli Bakkal* romanı kazanmış ve 2.500 liralık roman ödülü verilmiştir⁵⁷³.

Aynı yıl değişik eğilimden birçok sanatçı bir araya gelmiş, Güzel Sanatlar Birliği, Müstakil Ressamlar ve Heyketrâşlar Birliği ve D Grubu'nun birleşmesiyle Türk Ressam ve Heyketrâşlar Birliği kurulmuştur⁵⁷⁴. Yine 1942 yılında Arif Kaptan, Turgut Zaim, Ercüment Kalmık, Esat Subaşı, Nurettin Ergüven, Kenan Özbel, Saip Tuna, Tacettin Tantuğ, Profesyoneller Grubu adıyla Ankara'da sergiler düzenlemeye başlamışlardır⁵⁷⁵. Halkevleri'nin kuruluşunun 10. yıl dönümü nedeniyle, Ankara Sergievi Binası'nda "Yurt Resimleri Sergisi" açılmıştır⁵⁷⁶. Bu sergi, o döneme kadar açılan sergilerin en büyüğüdür⁵⁷⁷. 1942 yılında Üçüncü Devlet Resim ve Heykel Sergisi

⁵⁷¹ Uşaklı, Ö. B., "Sanatta Konu ve Milli Benlik", *Ülkü*, S.45, Ağustos 1943, s. 12.

⁵⁷² Kongar, E., "Ödüllerin Toplumsal İşlevi Üzerine", *Demokrasi ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 38-39.

⁵⁷³ "C.H.P. Roman Mükafatı", *Ulus*, 24 Şubat 1942, s. 4.

⁵⁷⁴ Toprak, B., "D Grubu Resim Sergisi", *Arkitekt*, S. 1-2, Ocak-Şubat 1943, s. 40.

⁵⁷⁵ Üren, E., "İki Sergi-Ankara Profesyonel Ressamlar Grubu Birinci Resim Sergisi", *Ülkü*, S. 24, 16 Eylül 1942, s. 9.

⁵⁷⁶ Dranas, A. M., "Halkevlerinin Onuncu Yıldönümünde Açılan Sergide Resimlere Dair Düşünceler", *Ulus*, 10 Mart 1942, s. 4; Toprak Z., - Özsezgin, K., a.g.e., s. 6.

⁵⁷⁷ "Sanatımızın Altın Çağına Doğru", *Ulus*, 24 Şubat 1942, s. 4.

ilk defa İstanbul'da açılmıştır⁵⁷⁸. 12 Temmuz 1942'de Güzel Sanatlar Akademisi'nin kuruluş yıldönümü nedeniyle "60. Yıl Sergisi" düzenlenmiştir. 24 Kasım'da Dördüncü Devlet Resim ve Heykel Sergisi açılmıştır. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü kurulmuştur⁵⁷⁹. II. Dünya Savaşı'nın ardından kişisel sergi sayısında bir artış olmuştur. Savaş yıllarında, gelirini arttıran bir kesim, savaş sonrası özgürlük ortamında lüks tüketime yönelmiştir. Sanatçılar bu grubun ilgisini çekmiştir⁵⁸⁰.

1943 yılında C.H.P.'nin VI. Büyük Kurultayında kabul edilen programda sanat alanında şu maddeler kabul edilmiştir:

"Parti, Güzel Sanatları, yüksek bir insan cemiyetinin esas ihtiyaçlarından sayar. Güzel Sanatlara Partice gösterdiğimiz düşkünlük, asırlarca işletilemeyerek bırakılmış olan Türk kabiliyetini az zamanda meydana çıkaracak ve insanlığa Türk sanatında yeni hazineler kazandıracaktır. Bu bizim samimi kanaatımız ve hedefimizdir. / Parti, Güzel Sanatlar eserlerini, sergilerini, müsabakalarını daima himaye ve teşvik eder ve icabettikçe mükafatlandırır. / Müzik kültürü, umumi eğitimin bir esası olarak takip olunacaktır. / Sinema kolay bir dinlenme ve eğitim vasıtası olarak murakabe ve himaye edilecektir. / Müzelerimizi zenginleştirecek kıymette tarihi eserlerin toplanmasına ve bu maksatla kazılar yapılmasına ehemmiyet verilecek; umumiyetle eski eserlerin tasniflerine ve muhafazalarına itina olunacaktır⁵⁸¹."

17 Mart 1943'de kurulan İkinci Şaraçoğlu Hükümeti, Güzel Sanatlar Akademisi öğrenci sayısının on yılda 157'den 547'ye, konservatuar öğrenci sayısının altı yılda 68'den 147'ye yükseldiğini belirtmiştir⁵⁸².

1943 yılında Beşinci Yurt Gezisi düzenlenmiş ve bu yıl Yurt Gezileri sona ermiştir⁵⁸³.

Anıtkabir için açılan proje yarışmasını Emin Onat ve Orhan Arda'nın ortak projesi kazanmıştır⁵⁸⁴.

Halkevleri temsil şubesi de tiyatro çalışmalarını desteklemiştir. Halkevleri tiyatrolarında C.H.P. Umumi İdare Heyetince onaylanan piyeslerin oynanmasına izin

⁵⁷⁸ Üren, E., "Bir Sanat Hesaplaşması", *Ülkü*, S. 28, 16 İkinciteşrin (kasım) 1942, s. 24.

⁵⁷⁹ Mülâyim, S., a.g.e., s. 149-150.

⁵⁸⁰ Üstünipek, M., a.g.m., s. 46.

⁵⁸¹ *C.H.P. Programı*, Ankara, 1943, s. 8-9.

⁵⁸² Kongar, E., *Kültür Üzerine*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1984, s. 60.

⁵⁸³ Katrancı, Başak a.g.t., s.27.

⁵⁸⁴ Mülâyim S., a.g.e., s. 152.

verilmiştir. Bunların dışında oynattırılacak piyeslerin ise yine aynı heyet tarafından görülüp “uygundur” denilmiş olması şartı getirilmiştir⁵⁸⁵. 1944 yılında Eminönü, Ankara, İzmir Halkevlerinde amatör oyuncular yetiştirmek amacıyla tiyatro kursları düzenlenmeye başlanmıştır⁵⁸⁶. Bu dönemde Ernst Diez, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde Sanat Tarihi Enstitüsü’nü ve Türk ve İslam Sanatları Kürsüsü’nü kurmuştur. Böylece ilk defa bağımsız bir dal olarak sanat tarihi öğretimi başlamıştır⁵⁸⁷.

1944 yılında Dil ve Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nde Altıncı Devlet Resim ve Heykel Sergisi düzenlenmiştir⁵⁸⁸. Heykel sanatında milli bir anlayışın yerleşmemesine yabancı heykeltıraşlar neden olmuştur. Yabancı-yerli heykeltıraş tartışması özellikle 1944 yılında Barbaros Hayrettin Paşa’nın Beşiktaş’taki türbesinin önüne heykelinin dikilmesi ile başlamıştır. Tartışmaların sonucunda heykelin yapılması görevi Zühtü Müridoğlu ve Hadi Bara’ya verilmiştir⁵⁸⁹. Aynı yıl C.H.P. tarafından üç mimar eski Türk evleri üzerine araştırma ve inceleme yapmak için Erzurum’a gönderilmiştir⁵⁹⁰. C.H.P sanat mükafatı piyes müsabakası düzenlenmiş ancak dereceye girmeye layık eser bulunamamıştır⁵⁹¹. İstanbul’da 19. yüzyılda kurulan Yüksek Mühendis Mektebi, 1944 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi’ne dönüşmüştür⁵⁹².

1945 yılı Yedinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi’nde Ahmet Çanakçılı adlı bir işadamı kendi adına ödül koymuştur⁵⁹³. Bu sene düzenlenen sergide birinciliği “Küçük Binici” tablosu ile Şeref Akdik, ikinciliği “Aile Sofrası” tablosu ile Eşref Üren, üçüncülüğü “Manzara” adlı tablosu ile Ziya Keseroğlu kazanmıştır. Heykel alanında ise Mari Gerekezyan “Yahya Kemal Beyatlı Büstü” ile birinci, Türkan Tangür “Çocuk Başı Büstü” ile ikinci olmuştur⁵⁹⁴. 17 Şubatta Güzel Sanatlar Akademisi’nde “Devirler

⁵⁸⁵ C.H.P. Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Ankara, 1940, s. 14.

⁵⁸⁶ C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1944, Ankara, 1945, s. 21.

⁵⁸⁷ Mülayim S., a.g.e., s. 154.

⁵⁸⁸ Mülayim S., a.g.e., s. 156.

⁵⁸⁹ Öndin, N., *Cumhuriyet Dönemi Kültür Politikalarının Türk Resim Sanatı Üzerine Yansımaları*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2002, s. 80.

⁵⁹⁰ Söz konusu üç mimarın adı belirtilmemiştir. Mimarların Erzurum’a gönderilmesi ile ilgili bilgi için bkz.; “Seçkin Davetliler Huzurunda Dün C.H.P. Yurt Gezisi Resim Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 2 Eylül 1944, s. 1-2.

⁵⁹¹ “C.H.P Sanat Mükafatı”, *Ulus*, 5 Şubat 1947, s. 2.

⁵⁹² Katoğlu, M., a.g.m., s. 35.

⁵⁹³ Üstünipek, M., a.g.m., s. 48.

⁵⁹⁴ Altar, C.M., “VII. Devlet Resim Sergisi”, *Ülkü*, S.100, 16 Kasım 1945 , s.22.

Boyunca Klasik Avrupa Resim Sergisi” adlı sergi açılmıştır⁵⁹⁵. Ali Rıza Bayezit, Sadık Göktona, İhsan Çanakkaleli, Cevat Karsan’la birlikte Asker Ressamlar Derneğini kurmuştur⁵⁹⁶.

1945 yılında İsmail Hakkı Oygur Galerisi faaliyete geçmiş, D Grubu, Yeniler gibi sanatçı gruplarının yanında Zeki Kocamemi, Cemal Tollu, Hamit Görele, Zeki Faik İzer gibi isimlerin kişisel sergileri açılmıştır. Ancak galeri 1947 yılında kapanır⁵⁹⁷.

Hasan Âli Yücel, 1945 yılı Kasım ayında Londra’da yapılan UNESCO Konferansı’nda Türkiye’yi temsil etmiştir. Konferansın faydasını Yücel şöyle açıklar:

“Biri, konferansa iştirak eden milletlerin seçkin politika ve kültür adamlarının birbirini tanıması, aynı dava için yüreği çarpan insanlık ve sulh dostlarının aynı davaya hizmet eder olduklarını gözleriyle görmeleri; ikincisi, milletleri birbirinin aleyhine tahrik eden zihniyetlerden kurtulma düşüncelerinin milletlerarası ciddi bir organizasyona vazife olarak verilmesi ve milletlerin bu vazifeyi deruhte etmeleridir⁵⁹⁸”.

1938-1946 dönemine genel olarak baktığımızda bu döneme damgasını vuran kişinin dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel olduğunu görürüz.

⁵⁹⁵ “Klasik Avrupa Resmi, Güzel Sanatlar Akademisi’nde Dün Güzel Bir Sergi Açıldı”, *Akşam*, 18 Şubat 1945, s. 3.

⁵⁹⁶ Ersoy, A., “Ali Rıza Bayezit ve Resimleri”, *Sanat Çevresi*, S.63, Ocak 1984, s. 22.

⁵⁹⁷ Üstünipek, M., a.g.e., s. 47.

⁵⁹⁸ Çıkar, M., a.g.e., s.112.

C. ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE KÜLTÜR VE SANAT (1946-1960)

1. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ (1946-1950)

1946-1950 yılları arası Türkiye için yeni bir dönemin başlangıcıydı. 1946 yılında tek parti dönemi kapanmış ve Türk siyasi hayatında çok partili bir dönem başlamıştı. 1923-1938 ve 1938-1945 yılları arasında yaptığımız gibi bu dönemde kültür ve sanat hayatına baktığımız zaman şunları görürüz.

Yeniler Grubu'nun son sergisini gerçekleştirdiği 1946 yılında Ankara Orduevi'nde Cevat Karsan, Hoca Ali Rıza, Adil Doğançay, Mehmet Ali Laga, Sadık Göktuna, Sami Yetik gibi isimlerin eserlerinin yer aldığı Emekli Subaylar Birliği'nin üçüncü sergisi⁵⁹⁹ ayrıca D.T.C.F'de Sekizinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi düzenlenmiş⁶⁰⁰, Ocak ayında Ankara İller Bankası'nın altında yer alan salonda Bedri Rahmi Eyüboğlu sergisi düzenlenmiş⁶⁰¹, Afyon Halkevinde İngiliz Kültür Heyeti, İngiltere kır manzaralarına ait eserlerden oluşan bir sergi açmış⁶⁰², 16-28 Şubat tarihlerinde Güzel Sanatlar Akademisi salonlarında Türk Ressam ve Heykeltıraşlar Birliği sergisi düzenlenmiş⁶⁰³, Nisan ayında Beyoğlu Flarmoni Derneği'nde Sabiha Rüştü Bozcalı, Beyoğlu Oygur Galerisi'nde Hamit Görele, Eminönü Halkevi'nde Adnan Onbaşıoğlu resim sergileri⁶⁰⁴, 4 Nisan'da Beyoğlu İsmail Oygur atölyesinde Naci Kalmukoğlu sergisi⁶⁰⁵, Mayıs ayında İller Bankası altındaki Resim ve Heykel Galerisi'nde Ankara Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi'nin düzenlediği yıllık resim sergisi⁶⁰⁶, 10 Mayıs'ta İstanbul Flarmonik Derneği'nde Eren Eyüboğlu sergisi⁶⁰⁷, 11 Mayıs'ta kendi evinde Fahrünnisa Zeyd sergisi⁶⁰⁸, Temmuz ayında D Grubu 14. Resim ve heykel sergisi⁶⁰⁹ açılmış, Ağustos ayında Müstakil Ressamlar Birliği, D Grubu, Türk

⁵⁹⁹ Atram, N., "Orduevindeki Resim Sergisinde Birkaç Saat", *Ulus*, 25 Ocak 1946, s. 4; Ali Rıza Bayezit, "Ali Sami Boyar", *Ulus*, 1 Şubat 1946, s. 4.

⁶⁰⁰ Mülayim, S., a.g.e., s. 161.

⁶⁰¹ Altar, C. M., "Özel Sergiler", *Ülkü*, S.104, 16 Ocak 1946, s.21.

⁶⁰² Toroğlu, B. N., "Halkevlerimiz", *Ülkü*, S.105, 1 Şubat 1946, s. 21.

⁶⁰³ Altar, C. M., "Resim Sergileri Çoğalıyor", *Ülkü*, S.107, 1 Mart 1946, s.22.

⁶⁰⁴ Altar, C. M., "İstanbul'da Üç Resim Sergisi", *Ülkü*, S.113, 1 Haziran 1946, s.22.

⁶⁰⁵ "Naci Kalmukoğlunun Sergisi", *Yedigün*, 7 Nisan 1946, s. 17.

⁶⁰⁶ Köksal, A., "Resim Sergileri", *Ülkü*, S.114, 1 Haziran 1946, s. 17.

⁶⁰⁷ Adil, F., "Eren Eyüboğlu Sergisi", *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1946, s. 2.

⁶⁰⁸ "Fahrünnisa Zeydin Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1946, s. 2.

⁶⁰⁹ Köksal, A., "D Gurupu Sergisi", *Ülkü*, S.95, 1 Eylül 1945, s. 17.

Ressamlar Cemiyeti ortak bir sergi açmışlar⁶¹⁰, Eylül ayında İller Bankası altında yer alan galeride Arif Kaptan sergisi düzenlenmiştir⁶¹¹.

Türkiye 1946 yılında 3 yıl için UNESCO üyeliğine seçilmiş⁶¹² ve Ekim ayında UNESCO tarafından Paris'te düzenlenen milletlerarası resim sergisine Türkiye Arif Kaptan, Cemal Tollu, Bedri Rahmi, Eren Eyüboğlu, Nurullah Berk gibi isimlerin çalışmalarından oluşan 60 parça eser ile katılmış ve bu eserler Kasım ayında Beyoğlu dekorasyon müessesesi salonlarında Türk sanatseverler için sergilenmiştir⁶¹³. Paris'teki sergiye katılan Türk ressamaları için Fransız Akademisi'nden Rene Groussel şunları söylemiştir:

“Gençliklerinde, elli senelik kökleşmiş bir an'aneye uyarak Fransız mektebinin üstadları yanında çalışarak mesleklerinde ilerlemek için buraya gelmiş olan Türk ressamalarını tekrar aramızda görmekte bahtiyarız⁶¹⁴.”

18 Kasım'da Ankara'da Güzel Sanatlar Birliği 23. Sergisi açılmıştır⁶¹⁵. Yine Kasım ayında İller Bankası altında yer alan galeride Eren Eyüboğlu, Arif Kaptan⁶¹⁶ ve Abidin Dino resim sergileri⁶¹⁷ açılmıştır.

1946 yılında Türk Müzeciliği'nin 100. yıl dönümü nedeniyle kutlamalar gerçekleşmiş⁶¹⁸ ve aynı yıl İzmir Şehir Tiyatrosu açılmış⁶¹⁹, Bursa'da ikinci bir güzel sanatlar akademisi, Zonguldak ve Mersin il merkezlerinde birer resim atölyesi ile müzik ve dramatik sanatlara hazırlayıcı birer kurs açılması kararlaştırılmıştır⁶²⁰. Yerli Film Yapanlar Cemiyeti kurulmuştur⁶²¹.

⁶¹⁰ Altar, C. M., “M.D.T Resim Sergisi”, *Ülkü*, S.118, 16 Ağustos 1946, s.21.

⁶¹¹ Altar, C. M., “Arif Kaptan'ın Sergisi”, *Ülkü*, S.121, 1Ekim 1946, s.20.

⁶¹² “UNESCO'da Türkiye 3 Yıl İçin Üye Seçildi”, *Ulus*, 28 Kasım 1946, s. 3. Üç yıl için üye seçilen diğer ülkeler, Amerika, Fransa, Norveç, Brezilya, Venezuela; iki yıl için üye seçilen ülkeler, Mısır, Çekoslovakya, Kanada, Hindistan, Belçika ve Yunanistan; bir yıl için üye seçilen ülkeler, Hollanda, Meksika, İngiltere, Çin, Avusturya ve Polonya'dır.

⁶¹³ Altar, C. M., “Paris'te Türk Resim Sergisi”, *Ülkü*, S.124, 16 Kasım 1946, s.20.

⁶¹⁴ “Paris'te Türk Sanatı Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Aralık 1946, s. 3.

⁶¹⁵ “Güzel Sanatlar Birliği Resim Sergisi”, *Ulus*, 19 Kasım 1946, s. 1.

⁶¹⁶ Anday, M. C., “Ankara'da Resim Sergileri”, *Varlık*, S.316, 1 Aralık 1946, s. 14.

⁶¹⁷ Anday, M. C., “Yeni Bir Sergi”, *Varlık*, S.318, 1 Ocak 1947, s. 14.

⁶¹⁸ Mülâyim, S., a.g.e., s. 161.

⁶¹⁹ “İzmir Şehir Tiyatrosu”, *Cumhuriyet*, 1 Mart 1946, s. 1.

⁶²⁰ “Bursa'da Bir Güzel Sanatlar Akademisi”, *Ulus*, 18 Eylül 1946, s. 2.

⁶²¹ Daver, A., “Türk Filmciliği Himaye Edilmelidir”, *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1947, s. 2.

C.H.P Genel Sekreterliği tarafından 1944 yılında düzenlenen yurt gezisinin neticesinde hazırlanan mimarlık sergisi 15 Eylül’de Ankara Sergievi’nde açılmıştır. Sergide, maket olarak Erzurum’un anıtları yer almış, mimarlar Erzurum anıtlarının önceki ve o anki durumlarını inceleyerek olduğu gibi canlandırmaya çalışmışlardır⁶²².

1946 yılında kurulan Recep Peker hükümeti programında Ankara’da büyük bir milli kütüphane kurulması için çalışmalara başlanacağı, Devlet Opera ve Tiyatrosu kanun tasarısının hazırlanacağı, Ankara Devlet Tiyatrosu binası yapılacağı, güzel sanatların çeşitli dallarında yeni kurumlar meydana getirileceği yer almıştır⁶²³.

1946’da İnönü Armağanı Kanunu kabul edilmiştir⁶²⁴. Tekirdağ Milletvekili Rahmi Apak ve arkadaşları kanunun gerekçesini şu şekilde açıklamıştır:

“ Memlekette çalışma itiyadını yerleştirmek Türk Milletinin yaratıcı ve yapıcı meziyetlerinin verimli bir hale gelmesini temin etmek için icabeden her tedbiri almakta gecikmemek, milli işlerimizin en başında gelir. Bu hususta hatıra başlıca iki çare gelir: birincisi çalışmayı kanun ve kuvvet yolu ile sağlamak, ikincisi de çalışma aşk ve itiyadını teşvik yolu ile kazandırmak ve esaslandırmaktır. Birincisi birçok memleketlerde Birinci Cihan Savaşından sonra tatbik edilen ve ilk ve orta zamanlarda da eserleri görülen mecburi çalışma usulünün tatbiki demektir. Buradaki hedefimiz ikinci çaredir. Bu da teşvik yoludur.

[...] Türk Milletinin yapıcı ve yaratıcı meziyetlerini verimli bir hale getirmek, dünya ve yurt ölçüsünde değeri olan başarıları değerlendirmek ve özendirmek amacını güden ve aziz Milli Şefimizin isimlerini taşıyan bu tasarı, Milli Mücadelenin ilk zaferinin yaratıldığı günde mükafatlandırılmak üzere ‘İnönü Değerlendirme’ ve ‘İnönü Özendirme’ adlı iki armağan konmaktadır.

İnönü armağanlarını hakedenler için her üç yılda bir, biri (bilim), diğeri (güzel sanatlar), üçüncüsü (açış ve bulgularla üstün başarılar) olmak üzere üç jüri kurulacaktır. Jüriler, inceleme yaparak her yıl armağan verilecek eserler veya sahiplerini tespit edeceklerdir. Armağanlara her üç yılda bir 250 bin lira ayrılacaktır. Armağan paraları her türlü vergi, resim ve harçlardan muaf olacak ve borç için haczedilmeyecektir...⁶²⁵”.

⁶²² “C.H.P Mimarlık Sergisi”, *Ülkü*, S.95, 1 Eylül 1945, s. 20.

⁶²³ Dağlı, N., - Aktürk, B., *Hükümetler ve Programları*, Ankara, 1988, s. 131; Kantarcıoğlu, S., a.g.e., s. 42.

⁶²⁴ Daha önce C.H.P. Edebiyat Ödülleri ismiyle anılan uygulama 1946 yılında yasayla İnönü Armağanı Kanunu’na dönüştürülmüştür. Bilgi için bkz, “Dünkü Toplantıda Mecliste Kabul Edilen Kanunlar”, *Ulus*, 14 Haziran 1946, s. 1.

⁶²⁵ “İnönü Armağanı Kanun Teklifi”, *Ulus*, 10 Haziran 1946, s. 1-4.

İnönü Armağanları 1948 yılında yasada yapılan bir düzenleme ile “İnönü Değerlendirme” ve “İnönü Özendirme” olarak iki kısma ayrılmıştır. İnönü Değerlendirme armağanları bilim eserleri, sanat eserleri, insan ve hayvan sağlığına, yurdun savunmasına ve istihsalin gelişmesine ve iyileşmesine yarayan keşif ve ihtiralar olmak üzere bölümlere ayrılmıştır. İnönü Özendirme armağanları ise beşer bin liralık on ve üçer bin liralık on beş armağandan oluşmuştur. Özendirme armağanları da değerlendirme armağanları gibi üç bölüme ayrılmıştır⁶²⁶. Bu yasa 1950’den sonra işlemez duruma getirilmiştir⁶²⁷.

1946 yılında Ulus Gazetesi’nde İdil Biret ile ilgili bir yazı dizisi yayınlanmış ve ardından Kırklareli Milletvekili Dr. Fuad Umay, mecliste Hasan Âli Yücel’e Biret ile ilgili neler düşünüldüğünü sormuştur. Soru ve cevabı şu şekildedir:

Fuad Umay: Ulus gazetesinde birkaç gündür yayınlanan yazılarda İdil Biret isminde beş yaşlarında bir kız çocuğunun musikide harika addedilecek bir kabiliyet göstermekte olduğu en salahiyyetli kimseler tarafından belirtilmektedir. Vatanımız için çok kıymetli bir varlık olacak olan bu yavrunun anasının, babasının durumu ne olursa olsun, tam inkişafına muvaffak olabilmeleri imkansızdır.

Amerika’da bu gibi olağanüstü yaradılışlar için hususi ve çok itina ile yetiştirme imkanları temin edilmiş müesseseler vardır. Bu yavrumuz orada yetiştirilmesini zeka ve istidadının fenni bir şekilde açılmasını ve gelişmesini Milli Eğitim Bakanımız temin edebilirler mi?

Vatanımız için maddi ve manevi bir hazine olacak olan bu emsalsiz yavrunun istikbali hakkında Milli Eğitim Bakanımız ne düşünüyorlar?

Sözle cevap vermelerini rica eder saygılarımı sunarım.

Hasan Âli Yücel: Efendim arkadaşımız Fuat Umay’ın sözlü sorusu ile bendenizden sordukları, beş yaşında ve musiki bakımından fevkalade istidatlı bir çocuktur. Bunun dikkati celbeden durumunu, konservatuarımızın Müşavere Heyetine ve bunun dışında kalmış olan mütehassısları da ayrıca toplayıp bir heyet halinde tetkik ettirdik. Vaktinden evvel büyük inkişaf gösteren bu cins zekalar ve istidatlar için bizde müzik pedagojisi bakımından mütehassıs olmadığı için, durumunu Dışişleri Bakanlığı vasıtasıyla bu cinsten çocukları yetiştiren müesseselerden öğrenilmek üzere, Vaşington elçimizden sorduk. Orada mesela Fladelfiyada

⁶²⁶ “Yeni İnönü Armağanı Yönetmeliği”, *Ulus*, 3 Ekim 1948, s. 2.

⁶²⁷ Alsac B.,- Alsac, Ü., a.g.e., s. 57.

Kurtüs diye bir müessese varmış. Diğer müesseseler de varsa bunlarda ne suretle terbiye edileceği, ne suretle yetiştirileceği sorulmuştur. Cevap alınca kesin kararımızı vereceğiz...⁶²⁸”.

Yunus Nadi'nin ölüm yıldönümü olan 28 Haziran 1946'da her yıl Yunus Nadi Ödülleri verilmesi kararlaştırılmıştır⁶²⁹.

1946 yılı C.H.P mimari eserler yarışması “bir köy ile bir köy evinin ıslahı” konusu ile düzenlenmiş⁶³⁰ birinciliği Halid Femir, Feridun Akozan, Nezahat Söğüder ve Maruf Önalın birlikte hazırladıkları bir proje ile; ikinciliği Nejad Gökbelen; üçüncülüğü Asım Mutlu ve İzzet Baysal kazanmışlardır⁶³¹. Bu yıl verilen C.H.P Sanat Mükafatı şiir yarışmasında Otuz Beş Yaş şiiri ile Cahit Sıtkı Tarancı birinci, Gavurdağlarından Rivayet isimli destan denemesi ile Atilla İlhan ikinci, Çakır'ın Destanı isimli şiir kitabında yer alan bir şiir ile Fazıl Hüsnü Dağlarca üçüncü olmuştur⁶³².

Mimar Selçuk Mılar, 1946 yılında D.P için bir seçim afişi hazırlar. Bu afişin üzerinde bir el resmi ve “*Yeter! Söz Milletindir*” yazısı yer alır. Partinin 1950 seçimlerini kazanmasında bu afişin de payı olduğu düşünülmüş ve aynı parti tarafından çıkartılan yasa ile seçim afişlerinde resim, yazı gibi görsellerin kullanılması yasaklanmıştır⁶³³.

Belediyeler de kendi çaplarında kültür politikaları izlemekteydiler. İstanbul'da 1946 yılında Lütfi Kırdar döneminde (1938-1949) Açık Hava Tiyatrosu yapılmaya başlanmış, 1946 yılında başlayan inşaat çalışmaları 1950 yılında tamamlanmıştır. İkinci proje Taksim Opera Binası'dır. 1946 yılında temelleri atılmış, 1953 yılında kaba yapı tamamlanmış ve 1969 yılında hizmete açılmıştır. Ancak 1970 yılında operada yangın çıkmış ve bina ancak 1978 yılında hizmete girmiştir⁶³⁴. Bu yıl içerisinde Ankara'da Milli Kütüphane kurulmuş ancak 1948 yılında faaliyete geçmiştir. 1980 yılında ise özel olarak yaptırılan binasına taşınmıştır⁶³⁵.

⁶²⁸ TBMM Zabıt Cerideleri, C.21, B:29 28.1.1946 O:1, 1946, s. 118.

⁶²⁹ “Yunus Nadi Mükafatı”, *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1946, s. 1.

⁶³⁰ “Partimizin 1946 Sanat Mükafatı”, *Ulus*, 2 Şubat 1946, s. 1-2.

⁶³¹ “Halkevlerinin Yıldönümü Dün Törenle Kutlandı”, *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1946, s. 3.

⁶³² “C.H.P Sanat Mükafatı Sonuçları”, *Ulus*, 25 Şubat 1946, s. 1.

⁶³³ Alsaç B.,- Alsaç, Ü., a.g.e., s. 51-52.

⁶³⁴ Topuz, H., a.g.e.,s. 65.

⁶³⁵ Katoğlu, M., a.g.m., s.467.

1946 yılında, 4936 sayılı “Üniversiteler Kanunu” çıkarılmış, tek üniversiteli bir bilim örgütlenmesinden, üniversiteler düzenine geçilmiştir. Bu kanun ile üniversitelerin yüksek bilimleri öğretmek, yüksek uzmanlar yetiştirmek görevlerinin yanında, bilimsel araştırma merkezi olmak, uluslararası bilimin gelişmesine katkıda bulunmak gibi görevleri olduğu belirtilmiştir. Kanunun hazırlanmasında Alman hukukçu E. Hirsch de görevlendirilmiştir. Hirsch üniversite özerkliği konusunda bir rapor hazırlamış, bu rapor ile birlikte İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Sıddık Sami Onar’ın Avrupa Üniversiteleri ile ilgili olarak yaptığı çalışma değerlendirilmiş ve bunların doğrultusunda bir tasarı hazırlanmıştır. Bu kanun ile ilk kez üniversite ve fakültelere özerklik sağlanmıştır. Ankara’da uzun zamandır hizmet veren yüksekokul ve fakülteler ile Ankara Üniversitesi kurulmuştur⁶³⁶.

Cumhuriyet döneminde batıya ilk gönderilen sanatçılar arasında heykeltıraşlar yoktur. Ratip Aşır Acudoğlu kendi imkanlarıyla Paris’e gitmiştir. 1946 yılında İlhan Koman yurtdışına yollanmıştır⁶³⁷.

18 Ekim 1946’da Yığın Dergisi yayınlanmaya başlanır, 15 günlük düşün ve sanat dergisidir. Yazı işleri yönetmenliğini Adil Yağcı’nın yaptığı bu dergi 17 Aralık 1946’da komünizm propagandası yaptığı gerekçesi ile kapatılmıştır⁶³⁸.

1947 yılı Eylül ayında kurulan I. Saka Hükümeti programında milli eğitimin gelişim şartları üzerinde önemle durulacağı vurgulanmıştır⁶³⁹.

Ekim ayında D Grubu kuruluşunun 15. yılını kutlamak üzere Taksim Fransız Konsolosluğu’nda on beşinci sergisini açmıştır⁶⁴⁰. Devlet Resim ve Heykel Sergisi’nde ödül sistemi kaldırılır. Jürinin en çok oyunu alan eser, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından satın alınmaya ve müzeye konulmaya başlanmıştır⁶⁴¹. 8. Devlet Resim ve Heykel Sergisi’nin Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Besim Kadırgan tarafından yapılan açılış konuşmasının bazı kısımları şu şekildedir:

⁶³⁶ Katoğlu, M., “Cumhuriyet Döneminde Yüksek Kültürün Kamu Hizmeti Olarak Kurumlaşması”, *Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 35-36.

⁶³⁷ Gören, A. K., a.g.m., s. 14-15.

⁶³⁸ “İki Komünist Partisile Bunlara Mensub 6 Gazete ve Mecmua Kapatıldı”, *Cumhuriyet*, 17 Aralık 1946, s. 3; Güzel, M. Ş., *Abidin Dino (1942-1952)*, C.2, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008, s.284.

⁶³⁹ *T.C. Resmi Gazete*, 14 Ekim 1947, Sayı. 6732, s. 13018.

⁶⁴⁰ “D Grubu Resim Sergisi Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1947, s. 2.

⁶⁴¹ Görele, H., “Bir Sanat Hadisesi”, *Çığır*, S. 170, Ocak 1947, s. 9.

“Aziz ve çok değerli misafirlerimiz, bir vazife gezisine çıkmış olmasından dolayı bugün burada bulunamayan Milli Eğitim Bakanımız Sayın Reşat Şemsettin Sirer adına sizlere hoş geldiniz der ve hepinizi saygı ile selamlarım.

Biraz sonra zevk ile iftihar ve gurur ile seyredeceğimiz bu resim ve heykel sergisi de her alanda olduğu gibi asil ve feyizli demokratik cumhuriyetimizin güzel sanatlara verdiği önemi gösteren ve göz ile görülebilen ve daima şükranla anabileceğimiz yeni bir eseridir. Bu sergi her yıl başkentimizde açılarmekte olan devlet resim ve heykel sergilerinin sekizincisidir.

[...] Değerli misafirlerimiz; bakanlığımızca bu sene hazırlanan yeni bir talimatla jüri heyetinin kuruluş şekli esaslı bir değişikliğe tabi tutulmuş ve jürinin yalnız her gruba mensup ressam ve heykeltıraşlardan kurulması kabul edilmiştir. İşte bu sergide göreceğimiz eserler bu yeni jürimizin seçtiği eserlerdir.

Bu seneye gelinceye kadar jüri heyeti resimlere ve heykellere derece tayin eder ve sanatkarlar eserlerinin kazandıkları derecelere göre mükafatlandırılırlardı. Mükafatın böylece birkaç kişiye inhisarı sanatkarlarımızın himaye ve teşvik bakımından bakanlığımızca kafi görülemeyerek ve hatta mahzurları görülerek bu usulün yerine jüri heyetince, sergiye girmiş eserlerden en iyilerinin resim ve heykel galerilerine konulmak üzere, bakanlığımızca satın alınması hususunun tavsiye edilmesi kabul edilmiştir.

Aziz misafirlerimiz. Cumhuriyet hükümetimizin ve resmi ve hususi kurumlarımızın ve vatandaşlarımızın güzel sanatlara karşı daima göstermekte oldukları ve şükranla karşıladığımız alakaları ve sanatkarlarımızın himayeleri neticesi olarak resim ve heykel galerilerimizin çoğalmakta olduğunu burada sevinçle belirtirim.

Sanatsever bir vatandaşımızın geçen yıl kendi adına izafetle koyduğu ve her sene tekrar edeceğini vadeylediği ve hatta noterliğe tescil ettirdiği Çanakçıgil mükafatı geçen sene olduğu gibi bu yıl da en layıkına verilecektir. Bu vatandaşımıza da hepinizin huzurunda şükranlarımı arzederim. [...] Bu sergideki kıymetli eserleri vermiş olan sanatkarlarımıza ve bunları ayırmak hususunda büyük emekleri geçmiş bulunan jüri heyetimize şükranlarımızı saygılarımızla birlikte sunarım⁶⁴².

6 Ocak 1947’de Ressam Emekli Subaylar Derneği’nin dördüncü resim sergisi açılmıştır. Sergi açılışına İsmet İnönü, T.B.M.M başkanı Kazım Karabekir, Genelkurmay Başkanı Or. Salih Omurtak, Milli Savunma Eski Bakanı Ali Rıza Artunkal, generaller, milletvekilleri, Harb Okulu Komutanı ve Amerikan Kültür Heyeti Reisi katılmıştır. Ali Sami Boyar, Ali Rıza Toroslu, Ali Rıza Bayezıt, Adil Doğançay,

⁶⁴² “Resim ve Heykel Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 3 Ocak 1947, s. 3.

Avni Savaşkurt, Aziz Özel, Besim Tümer, Cevat Karsan, Cevat Göktuna, Cemil Uçman, Ekrem Akal, Enver Demokan, İhsan Çanakaleli, Hüsni Tengüz, Kemal Oğuz, Mustafa Bengi, Mehmet Ali Laga, Nurettin Akal, Nazmi Çekli, Necmettin Selem, Naim Uludoğan, Niyazi Tuzuker, Osman Veysi Tümsoy, Pertev Boyar, Sadık Göktuna, Seyfi Soyaslan, Selami Barutçu, Şemsettin Egemen, Şemsi Sunol, Şerif Renkgörür, Yusuf Kenan'a ait tablolar ile vefat etmiş bulunan Sami Yetik'e ait olmak üzere toplam 238 tablo sergilenmiştir⁶⁴³. 15 Şubat 1947'de Güzel Sanatlar Akademisi'nde Türk Ressamlar ve Heykeltraşlar Birliği'nin sergisi⁶⁴⁴, temmuz ayında Güzel Sanatlar Birliği sergisi⁶⁴⁵, ağustos ayında Galatasaray resim sergisi düzenlenir⁶⁴⁶.

1944 yılında açılmış bulunan C.H.P sanat mükafatı piyes müsabakası üç yıldır sonuçlandırılmamış, 1947 yılında müsabaka şartları genişletilerek yeniden açılmış ve bu sefer derece verilecek eserler bulunmuş, Ahmet Muhip Dranas'ın "Gölgeler" isimli eseri ikinci, İlhan Tarsun'un "Gemi" adlı eseri üçüncü olmuştur⁶⁴⁷.

Bu yıl içerisinde kurulan 10'lar Grubu 1952 yılına kadar etkinliklerini sürdürmüşlerdir. Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun öğrencileri olan Turan Erol, Mustafa Esirkuş, Nedim Günsür, Orhan Peker, Leyla Gamsız, Nevin Çokay, Osman Zeki Oral, Mehmet Pesen, Hulusi Sarptürk, Adnan Varınca, Remzi Paşa ve Ivy Stangali grubun üyeleridir⁶⁴⁸. Hem Batı hem Doğu sanatından yararlanmayı ve her iki kaynağı da değerlendirerek bir senteze ulaşmayı amaçlamışlardır⁶⁴⁹. Bunu da ilk sergilerinin kapısında, bir tarafa kilim motifi bir tarafa da Greco'nun düzenlemesini asmakla göstermişlerdir⁶⁵⁰.

Devlet Operası İstanbul'da da temsiller vermeye başlamıştır⁶⁵¹. 1947 yılından sonra kişisel sergi açmak için yapılan girişimler artmıştır⁶⁵². Şubat ayında Beyoğlu'nda

⁶⁴³ "Ressam Emekli Subaylar Derneğinin Sergisi Açıldı", *Ulus*, 7 Ocak 1947, s. 2.

⁶⁴⁴ "Resim ve Heykel Sergisi", *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1947, s. 2.

⁶⁴⁵ Adil, F., "Güzel Sanatlar Birliği'nin Senelik Sergisi Açıldı", *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1947, s. 4.

⁶⁴⁶ Tollu, C., "Galatasaray Resim Sergisi", *Varlık*, S.326, 1 Eylül 1947, s. 18.

⁶⁴⁷ Ay, L., "25 Yılda Tiyatromuz", *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1948, s. 5.

⁶⁴⁸ Alsaç B.,- Alsaç, Ü., a.g.e.,s. 46.

⁶⁴⁹ Gören, A. K., a.g.m., s. 11.

⁶⁵⁰ Erol, T., a.g.e., s. 96.

⁶⁵¹ Toker, M., "Devlet Operası İstanbul'da Dün Gece İlk Temsilini Verdi", *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1947, s. 3.

⁶⁵² Elibal, G., a.g.e., s. 66.

Ferruh Başağa, Fethi Karakaş sergileri⁶⁵³, nisan ayında Ercüment Kalmık, Turgut Atalay ve Bedri Rahmi Eyüboğlu sergileri⁶⁵⁴, haziran ayında Ankara’da Celal Uzel’in resim sergisi⁶⁵⁵ ayrıca Taksim’de Fransa Başkonsolosluğu’nda Leopold Levy sergisi⁶⁵⁶, ekim ayında Ankara Halkevinde İranlı ressam Hüseyin Tahirzade resim sergisi⁶⁵⁷, kasım ayında yine Ankara’da Naci Kalmukoğlu sergisi açılmıştır⁶⁵⁸. Ayrıca Paris’te Nejat Melih Devrim’in resim sergisi açılmış⁶⁵⁹ ve sanatçının bir tablosu müzeye veya resmi bir daireye konmak üzere Fransa devleti adına satın alınmıştır⁶⁶⁰. Bu yıl içerisinde Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer tarafından İstanbul Çapa Eğitim Enstitüsü’ne bağlı bir resim-müzik semineri açılmıştır. Yıldız Seminerleri olarak adlandırılan bu çalışmaya öğrenciler seçim yolu ile kabul edilmiştir. Şeref Akdik, İlhami Demirci, Nevide Gökaydın, Kemal Gökaydın burada öğretmenlik yapmışlardır. Ancak Reşat Şemsettin Sirer’den sonra gelen Milli Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu 1948 yılında çalışmayı sonlandırmış, öğrenciler çeşitli öğretmen okullarına dağıtılmıştır⁶⁶¹.

27 Aralık 1947’de, Ankara’da Küçük Tiyatro’nun açılışı gerçekleşir. Tiyatro Ahmet Kutsi Tecer’in Köşebaşı adlı eseri ile ilk temsilini vermiş, açılışa Mevhibe İnönü başta olmak üzere büyük bir seyirci kitlesi katılmıştır⁶⁶². Lütfi Ay Ulus gazetesinde yayınlanan yazısında tiyatronun açılışı ile ilgili görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

[...] Ankara bir Türk şehri olarak yüzyıllardan beri, Türkiye Cumhuriyeti’nin başkenti olarak 23 yıldan beri ilk defa olarak her gece muntazam temsiller verecek devamlı bir tiyatroya kavuştu. İlk bakışta basit gibi görünen bu olay gerçekte büyük bir mana taşır. Çünkü açılan sadece bir tiyatro, sadece yeni bir sahne değil, aynı zamanda milli bir sanat ve kültür yuvasıdır. Tiyatronun bu sıfatla devlet müesseseleri arasında fiilen yer alması dün akşam, Küçük Tiyatronun açılışıyla başladı. Türk tiyatrosu son elli yıl içinde büyük gelişmeler gösterdiği halde ona bugüne kadar belediye hizmetlerinin üstünde bir önem verilmemiş, daha yüksek bir himayeye layık görülmemiştir. Vakıa tiyatro sanatına devletçe ciddi bir ilgi gösterilmesi

⁶⁵³ Adil, F., “Başağa ve Karakaş Sergisi”, *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1947, s. 4.

⁶⁵⁴ Adil, F., “İki Sergi”, *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1947, s. 2; Adil, F., “Bedri Rahmi Eyüboğlunun Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1947, s. 4.

⁶⁵⁵ Tuna, S., “Celal Uzel’in Resim Sergisi”, *Ulus*, 30 Haziran 1947, s. 4.

⁶⁵⁶ Adil, F., “Leopold Levy’nin Sergisi”, *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1947, s. 2.

⁶⁵⁷ Burak, R.T., “Sanatkar Tahirzade Sergisi”, *Ulus*, 10 Ekim 1947, s. 5.

⁶⁵⁸ Burak, R.T., “Naci Kalmukoğlu Resim Sergisi”, *Ulus*, 15 Kasım 1947, s. 3.

⁶⁵⁹ “Paris’te Genç Bir Türk Sanatkarı”, *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1947, s. 2.

⁶⁶⁰ “Bir ressamımızın Muvaffakiyeti”, *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1947, s. 3.

⁶⁶¹ Yurdakul, İ., a.g.m., s. 46.

⁶⁶² “Küçük Tiyatro Dün Akşam Açıldı”, *Ulus*, 28 Aralık 1947, s. 3.

Ankara’da bir temsil akademisinin ve konservatuarın kurulmasıyla başlar; ama okulla tiyatro, mahiyetleri bakımından apayrı müesseselerdir. Onun için Türk tiyatrosu sosyal bir varlık olarak devlet bünyesine ilk defa dün akşam girdi ve ilk defa olarak milli karakteriyle mütalaa edilmiş oldu. Bu bakımdan 27 Aralık 1947 tarihini tiyatro sanatımız için bir dönüm noktası saymaktan çekinmiyorum [...] ⁶⁶³.

Ocak 1947’de İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer T.B.M.M’de yaptığı “Türkiye’deki komünist faaliyetler” ile ilgili konuşmasında D.T.C.F öğretim üyelerinden Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes, Meliha Berkes, Muzaffer Şerif Başoğlu, Nusret Hızır ve Azra Erhat’ı komünistlikle suçlamıştır. Kenan Öner de aynı şeyi mahkeme huzurunda ve tanıklarla yapmış, böylelikle Hasan Âli Yücel’in adı geçen komünistleri himaye ettiği, köy enstitülerini komünist yuvası haline getirdiği, Tercüme Bürosunun da aynı durumda olduğu haberleri geniş yankı bulmuş, İsmail Hakkı Tonguç, Nurullah Ataç, Şevket Aziz Kansu gibi isimler komünist damgası yemişlerdir. Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Muzaffer Şerif Başoğlu, Niyazi Berkes hakkında soruşturma açılmış, komünist olarak tanınan Ruhi Su ile olan arkadaşlıkları da soruşturma konusu olmuş, Boratav aklanmış, Boran ve Niyazi Berkes görevi kötüye kullanmakla cezalandırılmış ancak Yargıtay kararı bozmuştur ⁶⁶⁴.

1947’de İngiliz Kültür Heyeti genel başkanı Ronald Adam Türkiye’ye gelir. Gelişindeki amacı şu sözlerle açıklar:

“İngiliz kültür heyetinin dünyanın her tarafındaki çalışmalarını tetkik ediyorum. Şimdilik ortaşarkı dolaşmaktayım. Yarın akşam Ankara’ya gideceğim. Orada cumhurbaşkanınız, Milli Eğitim Bakanınız tarafından kabul edileceğimi, kültür sahasındaki ileri gelenlerinle görüşmek fırsatını bulabileceğimi umuyorum.

Kültür heyetinin çalışmalarındaki gaye, İngilizlerin düşüncelerini, kültür sahasındaki faaliyetlerini, hayatlarını dünyaya tanıtmaktır. Bizim siyaset ve iktisadla bir alakamız yoktur.

İngilizler hiçbir milleti iyi tanımazlar. [...] Hiç de fena çalışmayan Londra Halkevinizin ve kültür ataşenizin vazifesi bu olmalıdır. Kültür heyeti, işin diğer cephesini deruhde etmekte devam edecektir ⁶⁶⁵.”

⁶⁶³ Ay, L., “Küçük Tiyatro”, *Ulus*, 28 Aralık 1947, s. 6.

⁶⁶⁴ Güzel, M. Ş., a.g.e., s.288-291.

⁶⁶⁵ “İngiliz Kültür Heyeti Reisi Şehrimizde,” *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1947, s. 1-3.

1948 yılında kurulan II. Saka hükümeti programında her dereceden okulda demokratik terbiyenin yerleşmesine önem verileceği belirtilmiştir.

1948 yılında Dokuzuncu Devlet Resim ve Heykel Sergisi düzenlenmiştir. Bakanlık hesabına İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'ne konmak üzere 22 resim ve 1 adet heykelin alınması uygun bulunmuştur. Eserleri satın alınan sanatçılar: Zeki Kocamemi, Halil Dikmen, Şeref Akdik, Zeki Faik İzer, Feyhaman Duran, Mehmet Yücetürk, Refik Epikman, Ercüment Kalmık, Kemal Zeren, Ferruh Başağa, Şemsi Arel, Eren Eyüboğlu, Cevat Dereli, Hikmet Onat, Hamit Görele, Cemal Bingöl, Celal Uzel, Eşref Üren, Cemal Tollu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, İbrahim Çallı'dır⁶⁶⁶. Ayrıca 1945 yılında Ahmet Çanakçılı isimli iş adamı adına verilmeye başlanan birincilik ödülünü Eşref Üren "Atatürk Bulvarı", ikincilik ödülünü Nurullah Berk "Uyuyan Kadın" ve üçüncülük ödülünü Fethi Karakaş "Taksim Belediye Bahçesinden" isimli çalışmaları ile kazanmışlardır⁶⁶⁷.

Ankara Halkevinde, İsveçli ressam Ragnar Alyre'nin resim sergisi açılmış, açılışa Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, Ulaştırma Bakanı Kasım Gülek olmak üzere birçok davetli katılmıştır⁶⁶⁸. Ocak ayında Ankara Orduevinde Ressam Emekli Subaylar Derneği'nin 5. Sergisi⁶⁶⁹, mart ayında Asmalımescit'teki atölyelerinde Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Eren Eyüboğlu resim sergisi⁶⁷⁰, mayıs ayında Milli Eğitim Bakanlığı eski binasında Abidin Elderoğlu resim sergisi⁶⁷¹, temmuz ayında Kadıköy Halkevinde Sami Lim resim sergisi⁶⁷² açılmış, ayrıca ressam Hüseyin Halid'in eserleri A.B.D'de Telfair resim sergisinde sergilenmiştir⁶⁷³. Ekim ayında Ankara Halkevinde Güzel Sanatlar Birliği'nin 25. resim sergisi⁶⁷⁴ ve kasım ayında Fransız Konsoloslugu'nda Cemal Tollu resim sergisi açılmıştır⁶⁷⁵.

⁶⁶⁶ Kunt, G., "Devlet Resim ve Heykel Sergisi Dün Açıldı", *Ulus*, 4 Ocak 1948, s. 3.

⁶⁶⁷ Anday, M. C., "Bir Resim Sergisi", *Varlık*, S.331, 1 Şubat 1948, s. 14.

⁶⁶⁸ "Bir İsveçli Ressamın Ankara'da Açtığı Sergi", *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1948, s. 4.

⁶⁶⁹ Burak, R. T., "Ressam Emekli Subayların 5inci Resim Sergisi", *Ulus*, 29 Ocak 1948, s. 2.

⁶⁷⁰ "Eyüboğlu'nun Sergisi", *Varlık*, S.333, 1 Nisan 1948, s. 2.

⁶⁷¹ M.A., "Abidin Elderoğlu'nun Resim Sergisi", *Ülkü*, S.18, 1 Haziran 1948, s. 36.

⁶⁷² "Bir Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1948, s. 2.

⁶⁷³ "Bir Türk Sanatkarının Telfair Sergisinde Gösterilen Eserleri", *Ulus*, 28 Haziran 1948, s. 3.

⁶⁷⁴ Tuna, S., "Güzel Sanatlar Birliği Sergisi", *Ulus*, 21 Ekim 1948, s. 4.

⁶⁷⁵ Erol, K., "Cemal Tollu Sergisi", *Yaşayan Sanat*, S.1, Ocak 1949, s.13-14.

1948 yılında İzmir’i planlaması için mimar Le Corbusier çağırılmıştır. Corbusier hazırladığı raporda, İzmir’in tarihsel merkezinde, anayolların çevresi dışında kalan bölgelerde yenilenme önermiş ancak bu rapor uygulamaya geçirilmemiştir⁶⁷⁶.

İnönü Armağanları yasası ile 1948 senesi sanat bölümü armağanlarını Yahya Kemal Beyatlı, Adnan Saygun, Cevad Fehmi Başkut almışlardır⁶⁷⁷. İnönü Armağanları jüri komisyonları, bilim jüri komisyonu asıl üyeler Akil Muhtar Özden, Saim Ali Dilemre, Adnan Adıvar, Kerim Erim; yedek üyeler Mustafa Şekip Tunç, Şevket Birand, Ratip Berker’dir. Sanat jüri komisyonu asıl üyeleri Celal Esat Arseven, Adnan Saygun, Paul Bonatz, Yahya Kemal Beyatlı; yedek üyeler Muhsin Ertuğrul, Sadettin Arel, Suut Kemal Yetkin’dir. Keşif ve ihtiralar jüri komisyonu asıl üyeleri Kemal Cenap Berksoy, Rüştü Uzel, Salih Murat Uzdilek; yedek üyeler ise Hayri Dener, İbrahim Hakkı Akyol ve Süreyya Tahsin Aygün’dür⁶⁷⁸.

1948 yılında Türkiye Yüksek Heykeltraşlar Cemiyeti kurulmuştur⁶⁷⁹. Birinci Türk Yapı Kongresi⁶⁸⁰ ve 10 Kasım’da 4. Türk Tarih Kongresi toplanmıştır⁶⁸¹. 1 Temmuz 1948’den itibaren İstanbul Açık hava Tiyatrosu temsillere başlamıştır⁶⁸².

1938 senesinde Atatürk ve İnönü heykelleri için açılan müsabakayı kazanan Sabiha Bengütaş’ın meydana getirdiği heykellerden İnönü heykeli Bursa-Mudanya’ya, Atatürk heykeli ise İnönü’nün isteği üzerine Ankara Çankaya Köşkü bahçesine dikilmiştir⁶⁸³.

İlk film festivali, 1948 yılında “Yerli Film Yapanlar Cemiyeti” tarafından düzenlenir. Bunun dışında 1953 ve 1959’da film festivalleri gerçekleştirilir⁶⁸⁴. Cemiyet tarafından düzenlenen yerli filmler müsabakasında finale kalan filmler “Karanlık Yollar”, “Unutulan Sır” ve “Bir Dağ Masalı”dır. Jüri heyetini oluşturan isimler ise, Edebiyat Fakültesinden M. Şekib Tunç, Mazhar Şevket İpşir, Güzel Sanatlar

⁶⁷⁶ Ödekan, A., a.g.m., s.532.

⁶⁷⁷ “İnönü Armağanları”, *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1948, s. 4.

⁶⁷⁸ “İnönü Armağanı”, *Ulus*, 22 Mayıs 1947, s. 2.

⁶⁷⁹ Mülâyim, S., a.g.e., s. 167.

⁶⁸⁰ Sözen, M., a.g.e., s. 245.

⁶⁸¹ “IV. Türk Tarih Kongresi”, *Ulus*, 10 Kasım 1948, s. 1.

⁶⁸² “Açık Hava Tiyatrosu 1 Temmuzda Temsillere Başlıyacak”, *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1948, s. 2.

⁶⁸³ “Atatürk ve İnönü’nün Heykelleri”, *Cumhuriyet*, 27 Temmuz 1948, s. 1.

⁶⁸⁴ Kongar, E., a.g.e., s. 137.

Akademisinden Kenan Temizan, Zeki Faik İzer, gazeteci Sezai Solelli, Zahir Güvemli, rejisör Refik Kemal Arduman, Turgut Demirağ, oyuncu Kemal Emin Bora, Mahmut Moralı, operatör Kenan Erginsoy ve İlhan Arakon'dur⁶⁸⁵. Müsabakanın sonucunda birinciliği "Unutulan Sır", ikinciliği "Bir Dağ Masalı", üçüncülüğü "Karanlık Yollar" isimli filmler kazanmıştır⁶⁸⁶.

1948-1949 tiyatro mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmak üzere "Üvey Kardeşler" isimli Fransızca eser tercüme edilmiş fakat eserin sansüre takılması nedeniyle temsiline izin verilmemiştir⁶⁸⁷.

Eminönü Halkevinde dördüncü tiyatro şenliği düzenlenmiştir⁶⁸⁸.

3 Mayıs 1948'de Ankara Halkevi'nde Birinci Türk Yapı Kongresi toplanmıştır⁶⁸⁹. 1948-1951 yılları arasında, Ankara'da Türk-İngiliz Müzik Festivali düzenlenmiş, oda müziği ile birlikte Türk ve İngiliz yapıtları opera orkestrası tarafından çalınmıştır⁶⁹⁰. 1933-1935 yıllarında Ankara'da Sergi Evi olarak inşa edilen ve 1939 yılından itibaren her yıl düzenlenen Devlet Resim Heykel Sergileri'ne ev sahipliği yapan yapı 1948 yılında Büyük Tiyatro (Opera)'ya dönüştürülmüş⁶⁹¹, 16 Ağustos 1948'de Milli Kütüphane'nin açılışı gerçekleştirilmiştir⁶⁹².

1949 yılında Onuncu Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Ankara Halkevi'nde tekrar açılmıştır⁶⁹³. Fransız Konsolosluğu'nda düzenlenen Hakkı Anlı sergisi, Türkiye'de düzenlenen ilk non-figüratif sergidir. Non-figüratif resmi, Fikret Adil şu şekilde anlatmıştır:

"Gayri temsili diyebileceğimiz bu tarzın hususiyeti, isminden de anlaşılacağı veçhile, tablonun renk ve şekilden ibaret olması, bir şeyi, bir mevzuu temsil etmez gibi görünüşüdür. Bir nevi resimde tasavvuf, tecridin tecridi gibi bir şey. Mesela bir halı görüyorsunuz, üzerinde şekiller ve renkler vardır. Hiçbir zaman aklınıza o şekillere bir mana vermek gelmez, işte onun gibi bir resim tarzı."

⁶⁸⁵ Toker, M., "En Güzel Yerli Film Hangisi", *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1948, s. 2.

⁶⁸⁶ "Yerli Film Müsabakası Neticelendi", *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1948, s. 3.

⁶⁸⁷ Ay, L., "1949'da Tiyatro Hayatımı", 1950 *Sanat Yıllığı*, İstanbul, 1950, s. 7.

⁶⁸⁸ A.K., "Eminönü Halkevinde Tiyatro Şenliği", *Yaşayan Sanat*, S.1, Ocak 1949, s.6.

⁶⁸⁹ "İlk Türk Yapı Kongresi", *Ulus*, 3 Mayıs 1948, s. 1.

⁶⁹⁰ Kongar, E., a.g.e., s. 137.

⁶⁹¹ Alsaç B.,- Alsaç, Ü., a.g.e., s. 44.

⁶⁹² Doğdu, M., "Milli Kütüphane Açılırken", *Ülkü*, S.21, Eylül 1948, s. 41.

⁶⁹³ Mülâyim, S., a.g.e., s. 170.

Bu serginin açılış töreninde, Vedat Nedim Tör bu tarzda meydana getirilmiş tablolar ile bazı kübik tablolara sinirlenmiş ve bu tarzda meydana getirilen resimlerin aleyhinde bir konuşma yaparak, ressama, sergiye gelenler arasında resimlerin beğenilip beğenilmediğinin oylanmasını teklif etmiştir. Bu oylamanın neticesinde ise, ressamın üç tablosu satılmıştır⁶⁹⁴.

1949 yılı ocak ayında, Beyoğlu'nda Bedri Rahmi Eyüboğlu-Eren Eyüboğlu sergisi⁶⁹⁵, şubat ayında Sanat Severler Cemiyeti binasında "9 Genç Ressam" sergisi⁶⁹⁶, mayıs ayında Beyoğlu Sanat Sevenler Kulübü'nde Onlar Grubunun ikinci sergisi⁶⁹⁷, haziran ayında Leman Tantuğ resim sergisi⁶⁹⁸, ekim ayında Ankara Sergievi'nde Güzel Sanatlar Birliği resim sergisi açılmıştır⁶⁹⁹.

Yine bu yıl içerisinde, İstanbul Radyo Evi Holü için duvar resmi yarışması düzenlenmiş, birinciliği Zeki Faik İzer kazanırken, ikinciliği birlikte meydana getirdikleri çalışma ile Nurullah Berk ve Sabri Berkel kazanmıştır. İkinciliği kazanan eser, Ankara Radyoevi'ne götürülmüştür⁷⁰⁰.

1 Ekim 1949'da İstanbul sergisi açılmış, endüstriyel karaktere sahip olan bu sergide plastik sanatlar için de bir köşe ayrılmıştır⁷⁰¹.

1949 yılında Devlet Tiyatrosu kurulmasına dair kanun kabul edilmiştir. Ankara'da Devlet Konservatuvarı'ndan mezun olan tiyatro ve opera sanatçıları, devlet memuru olarak konservatuvarın tatbikat sahnesinde çalışmaktaydılar. Yeni kanun, Ankara'da konservatuardan ayrı olarak, opera ve tiyatro bölümlerinden oluşan bir devlet tiyatrosu bulunması amacıyla çıkarılmıştır. Devlet Tiyatrosunda oynanacak eserler, edebi heyet tarafından tetkik edildikten sonra sahnelenecektir⁷⁰². Ankara Devlet

⁶⁹⁴ Adil, F., "Resim ve Heykel", *1950 Sanat Yıllığı*, İstanbul, 1950, s. 21.

⁶⁹⁵ "Eyüboğulları Resim Sergisi Açıldı", *Cumhuriyet*, 18 Ocak 1949, s. 2.

⁶⁹⁶ Varlı, P., "9 Genç Ressamın Resim Sergisi", *Yaşayan Sanat*, S.3, Mart 1949, s. 47.

⁶⁹⁷ Tunç, M. Ş., "Onlar'ın Sergisi", *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1949, s. 2.

⁶⁹⁸ Sönmez, N., "Leman Tantuğ Resim Sergisi", *Zafer*, 27 Haziran 1949, s. 3.

⁶⁹⁹ Üren, E., "Güzel Sanatlar Birliği Resim Sergisi", *Zafer*, 6 Ekim 1949, s. 2.

⁷⁰⁰ Adil, F., a.g.m., s. 25.

⁷⁰¹ "Aydın Sanat Hareketleri", *Yaşayan Sanat*, S.8, Ağustos 1949, s. 128.

⁷⁰² "Telif Hakları Kanunu", *1950 Sanat Yıllığı*, İstanbul, 1950, s. 122.

Tiyatrosu 2 Nisan 1949'da tekrar açılmıştır⁷⁰³. Bu iki kurum, tiyatronun devlet tarafından desteklenen bir sanat olduğunu göstermiş, sanatçıların maddi olanak ve saygınlıklarını arttırmıştır. Ancak çok partili döneme geçilmesinin ardından, iktidarın sanata ve özellikle de tiyatroya yaklaşımı, tiyatroyu bir süre için devlet desteğinden mahrum bırakmıştır⁷⁰⁴.

30 Nisan 1949'da Muhsin Ertuğrul'un 40. sanat yılı kutlanmıştır⁷⁰⁵.

Savaş nedeniyle 10 yıldır kapalı bulunan Türk ve İslam Eserleri Müzesi 1 Kasım 1949'da tekrar açılmıştır⁷⁰⁶. 20 Kasım 1949'da İstanbul Radyosu yayınlarına başlamıştır⁷⁰⁷.

10 Mayıs 1949'da Türk Ocakları'nın Hamdullah Suphi'nin başkanlığında tekrar açılmalarına izin verilmiş ancak kültür yaşamında bir etkileri olmamıştır⁷⁰⁸. Türk Ocakları, çok partili hayata geçiş döneminde DP yanında yer almış, Hamdullah Suphi 1950 seçimlerinde DP listesinden bağımsız milletvekili, 1954 seçimlerinde İstanbul milletvekili seçilmiştir⁷⁰⁹.

16 Aralık 1949'da UNESCO İstanbul bürosu açılmıştır⁷¹⁰. 24 Kasım 1949'da Atatürk Kız Sanat Enstitüsü açılmıştır⁷¹¹.

28 Aralık 1949'da Türk-Amerikan Kültür Anlaşması imzalanır⁷¹².

1949 yılında düzenlenen 23. Brüksel Fuarı'nın ilk günü Türk günü olarak ilan edilmiştir. Fuarın en güzel ve başarılı eseri olarak gösteren Türk pavyonu ile ilgili olarak Brüksel Belediye Başkanı M. Van de Meulebroedk şunları söylemiştir:

⁷⁰³ 2 Nisan 1948'de mekanik tesisatı tam olarak kurulmadan açılan tiyatro bir süre Carmen operasını sergilemiş, ardından eksiklerin tamamlanması için kapanmış ve 2 Nisan 1949'da tekrar açılmıştır. Bilgi için bkz; Ay, L., "Ankara Devlet Tiyatrosu Bu Akşam Açılıyor", *Cumhuriyet*, 2 Nisan 1949, s. 1-4.

⁷⁰⁴ Cevat Çapan'dan aktaran Sezer Tansuğ. Bilgi için bkz; Tansuğ, S., *Türk Resminde Yeni Dönem*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995, s.143-144.

⁷⁰⁵ "Muhsin Ertuğrul Jübilesi Dün Gece Yapıldı", *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1949, s. 1.

⁷⁰⁶ "Türk ve İslam Eserleri Müzesi Bugün Açılacak", *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1949, s. 3.

⁷⁰⁷ "İstanbul Radyosu Dün Akşam Resmen Açıldı", *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1949, s. 1.

⁷⁰⁸ Topuz, H., a.g.e., s. 54-55.

⁷⁰⁹ Üstel, F., "Türk Ocakları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce/Milliyetçilik*, C.4, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 266.

⁷¹⁰ "UNESCO'un İstanbul Bürosu Dün Açıldı", *Cumhuriyet*, 16 Aralık 1949, s. 1.

⁷¹¹ "Atatürk Kız Sanat Enstitüsü Açıldı", *Ulus*, 25 Kasım 1949, s. 1.

⁷¹² Abadan, Y., "Türk-Amerikan Kültür Anlaşması", *Ulus*, 29 Aralık 1949, s. 1.

“Bütün tarihi boyunca milli mevcudiyetinin bahis mevzuu olduğu anlarda en büyük tehlikeler karşısında tereddüt göstermeyen fedakar Türk milletine hayranlığımız büyüktür. Bu hayranlığımıza onun ince zekasının, medeni ve ince zevkinin bir eseri olan ve insana huzur ve inşirah veren bir güzel Türk eseri karşısındaki takdirlerimiz katılmaktadır. Türk pavyonu fuarın en muvaffak ve güzel eseridir⁷¹³”.

1948 yılında Suna Kan ve İdil Biret kanununun ardından, mecliste, Avrupa’da devlet hesabına okuyan öğrencilerin konusu da gündeme gelmiştir. 2 Mayıs 1949’da Maraş Milletvekili Emin Soysal’ın, Avrupa’daki öğrencilerin kontrolü ve teftiş işi ile Suna Kan ve İdil Biret’in yetiştirilmesi hakkındaki sorusuna Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu’nun cevabı şu şekilde olmuştur:

“Arkadaşımın birinci suali şudur: ‘Avrupa’daki talebelerimizin kontrol ve teftiş işi ne durumdadır?’. Arkadaşlar, yarısı Amerika’da olmak üzere yabancı memleketlerde takriben 1300 talebemiz vardır. Bunlardan 1000den fazlası kendi hesaplarına tahsil ederler. Az bir kısmı, yani 200 kadarı da Devlet hesabına okumaktadırlar. Bunların kontrolünü, Avrupa’daki müfettişlerimizle yaptırıyoruz. Halen dört yerde talebe müfettişlerimiz vardır. Amerika’da bir, Londra’da bir, Paris’te bir, Bern’de bir olmak üzere dört müfettişimiz vardır.

Bu dört müfettişlik kadrosu کافی gelmemektedir. Bilhassa Amerika’da bir ikinci müfettişliğe muhtacız.

[...] Talebe müfettişlerimiz iyi çalışmaktadırlar. Bize kanunun tevdi ettiği iş yalnız devletin gönderdiği talebeyi teftiş ve kontrol değildir. Ayrıca ana ve babaları tarafından Avrupada okutulan bütün çocukları kontrol etmekteyiz. Bunlar mali durumları bakımından da kontrol edilmektedirler. Emin Soysal arkadaşımın başka sormak istediği cihet varsa arz ederim⁷¹⁴”.

10 Şubat 1950’de Ankara D.T.C.F’de Hasan Kaptan resim sergisi açılmıştır. Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, açılıшта yaptığı konuşmada İdil Biret ve Suna Kan’ın müzikte, Hasan Kaptan’ın da resimde üstün bir kabiliyet gösterdiğini belirtmiştir⁷¹⁵. 7 Mart’ta Sanat Sevenler Derneği’nde Haşmet Akal resim sergisi⁷¹⁶, nisan ayında Taksim Fransız Konsolosluğu’nda Bedri Rahmi Eyüboğlu sergisi

⁷¹³ “Türk Günü”, *Zafer*, 2 Mayıs 1949, s. 1.

⁷¹⁴ *TBMM Zabıt Cerideleri*, B:96 30.5.1949 O:1, 1949, s. 1039.

⁷¹⁵ “Harika Çocuk Hasan Kaptan’ın Resim Sergisi Dün Açıldı”, *Ulus*, 11 Şubat 1950, s. 2.

⁷¹⁶ Tunç, M. Ş., “Genç Bir Ressamımızın Sergisi Münasebetiyle”, *Cumhuriyet*, 21 Mart 1950, s. 2.

açılmış⁷¹⁷, Ankara Sergievi’nde Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu tarafından 11. Devlet Resim ve Heykel Sergisi’nin açılışı yapılmıştır⁷¹⁸.

Türk büyüklerine ait türbelerin halkın ziyaretine açılmasına dair kanunun sonucunda 12 Mart’ta Reşit Paşa türbesinin⁷¹⁹, 20 Nisan’da Kanuni’nin türbesinin⁷²⁰, 22 Nisan’da Yavuz Sultan Selim türbesinin açılışı yapılmıştır⁷²¹.

Marshall Planı afiş müsabakası düzenlenmiş, birinciye 500 Türk lirası ödül verilmiş ve bir haftalığına Marshall planının misafiri olarak Paris’e gitmiş; ikinciye 300; üçüncüye 200 Türk lirası ödül verilmiştir. Mükafat kazanan eserler, Paris’te yapılan Marshall planına dahil memleketler arası müsabakaya katılmıştır. Afiş müsabakası, Marshall planı tarafından düzenlenen üç müsabakadan birincisidir. Diğerleri, fotoğraf ve çocuk sanat eserleri yarışmalarıdır⁷²². Afiş müsabakasında birinciliği, Güzel Sanatlar Akademisi profesörlerinden Kenan Temizan kazanmıştır. Namık Bayık ikinci, İlhami Atınç ise üçüncü olmuştur⁷²³.

1950 yılında Milli Eğitim Bakanı’nın değişmesinin ardından, kapatılan Gazi Eğitim Enstitüsü yeniden açılır⁷²⁴.

⁷¹⁷ Tunç, M. Ş., “Yirmi Yıllık Bir Resim Hayatının Sergisi”, *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1950, s. 2.

⁷¹⁸ “Devlet Resim Sergisi Cumartesi Açılacak”, *Zafer*, 12 Nisan 1950, s. 2.

⁷¹⁹ “Reşit Paşa Türbesi Açıldı”, *Ulus*, 14 Mart 1950, s. 3.

⁷²⁰ “Kanuni Türbesi Törenle Açıldı”, *Ulus*, 20 Nisan 1950, s. 1.

⁷²¹ “Yavuz Selim’in Türbesi de Açıldı”, *Ulus*, 22 Nisan 1950, s.3.

⁷²² “Marshall Planı Afiş Müsabakası”, *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1950, s. 1-3 .

⁷²³ “Marshall Planı Afiş Müsabakası”, *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1950, s. 3.

⁷²⁴ Yurdakul, İ.,a.g.m., s. 46.

2. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ (1950-1960)

22 Mayıs 1950’de kurulan 1. Menderes Hükümeti programında, kendilerinden önceki dönemlerde görev yapan hükümetlerin eğitim ve kültür politikaları eleştirilmiş ve yeni hükümetin programında eğitim ve kültür ile ilgili şu ifadeler yer almıştır:

“Maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, milli ahlakı sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürükleneyeceği tabiidir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmayan, gençliğini milli karakterine ve ananelerine göre manevi ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür müstakil bir millet olarak yaşamının teminatı sayılamaz. Yıllardan beri sarıh bir istikametten ve rasyonel bir plandan mahrum olduğu için mütemadi değişikliklere, sarsıntılara uğrayan maarifimizin, milletçe katlanılan büyük maddi fedakarlıklarla mütenasip bir verimlilik arz etmediği açık bir hakikattir. Hükümetimiz, parti programımızda tespit edilmiş esaslar dairesinde, bu büyük milli davayı bir kül halinde ehemmiyetle ele almış bulunuyor. Tamamıyla demokratik bir ruh ile ve ilmin son neticelerine göre tespit edilecek geniş ve teferruatlı bir plan için maarif nimetini memleketin her tarafına müsavi şartlarla yaymayı temin edecek kanun tasarılarını hazırlıklarımız biter bitmez yüksek tasvibinize arz edeceğiz⁷²⁵”.

1950’lerde devletin güzel sanatlar alanındaki resmi görüşünü belirleyen tek merkez olan İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi önemli oluşumlarla karşı karşıya kalmıştır. 1930 yıllarından 1950’lere kadar olan süreçte Türkiye’de ve yurt dışında Türkiye adına gerçekleştirilen etkinliklerde merkeziyetçi bir yaklaşım izlenmiş, Akademi çoğulcu çabaları desteklememiştir. Akademi mezunu olmalarına rağmen bu kurumla uzlaşamayan sanatçılar seslerini yükseltmeye başlamışlardır. Bedri Rahmi Eyüboğlu, kendi öğrencilerinden oluşan öğrencilerine atölyesinde sergi açtırmıştır⁷²⁶. 1950’li yıllarda sanatçılar, Batıdaki sanatsal gelişmeleri daha yakından takip etmişler ve bunun sonucunda 1940’lardaki toplumsal içerikli gerçekçi resimler yerini soyuta bırakmaya başlamıştır⁷²⁷. 1950’lerde ressam, soyut resim denemelerinde eski Türk kaligrafisinden yararlanmışlardır⁷²⁸.

⁷²⁵ T.C. Resmi Gazete, 3 Haziran 1950, Sayı. 7523, s. 18581-18582.

⁷²⁶ Sönmez, N., “Çoksesli Bir Görsel Sanat Ortamına Doğru İlk Adımlar ”, *Resim Tarihimizden “İş ve İstihsal” Yapı Kredi Resim Yarışması*, YKY, İstanbul, 2005, s. 42.

⁷²⁷ Ersoy, A., “Günümüz Türk Resmine Genel Bir Bakış”, *Sanat Çevresi*, S.102, Nisan 1987, s. 21.

⁷²⁸ Tansuğ, S., *Çağdaş Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 247.

1950-1960 yılları arasındaki dönemde Ferruh Başağa ve Nuri İyem özel resim dersleri vererek akademi dışı resim eğitiminin ilk adımlarını atmışlardır⁷²⁹. Nurettin Ergüven de özel resim dersi veren isimler arasındadır⁷³⁰.

7 Haziran 1950’de Marshall Planı İktisadi Yardım Heyetinin girişimi ile ilk, orta ve lise öğrencilerinin çalışmalarından oluşan resim, fotoğraf ve afiş sergisi açılmıştır. Marshall Yardım Planı Türkiye mümessili Russell Dorr, serginin hazırlanmasından dolayı Milli Eğitim Bakanı Avni Başman’a teşekkür etmiş,⁷³¹ ayrıca aynı yıl içerisinde Şinasi Barutçu (fotoğraf sanatçısı) tarafından Trabzon Amatör Fotoğraf Kulübü kurulmuştur⁷³².

Türkiye Ressamlar Cemiyeti, Tavanarası Ressamları, Mavi Grup olarak bilinen sanatçı grupları 1950’lerde kurulan gruplardır ancak bu dönemde devletin sanata olan ilgisi geçmiş dönemler kadar yoğun olmadığından dolayı uzun ömürlü olamamışlardır⁷³³. Tavanarası Ressamları olarak bilinen grubun üyeleri Yılmaz Batıbaki, Erdoğan Behnesov, Baha Çalt, Atıf Hançerlioğlu, Seto Hidiş, Ümid Mildon, Haluk Muradoğlu, Vildan Tatlıgil, Ömer Uluç’tur⁷³⁴. Bu isimler 1951 ve 1952 yıllarında açtıkları soyut sergilerde Akademi kübizminin karşısına soyut sanatı koymuşlardır⁷³⁵.

Yine bu dönemde Türk büyüklerine ait türbelerin halkın ziyaretine açılmasına devam edilmiş ve 14 Temmuz 1950’de Fatih Sultan Mehmet’in Türbesi⁷³⁶ ile 1 Eylül’de Eyüp Türbesi açılmıştır⁷³⁷.

1950 yılından sonra Batı ile askeri, siyasi ve ekonomik alanlarda pek çok anlaşma yapılmış ve bunun bir sonucu olarak ülkede Batı kültürü yayılmaya başlamıştır. Türkiye’den çıkmanın kolaylaşması ile birlikte, Avrupa’ya giden sanatçılar

⁷²⁹ Gürel, H.N., “Sığ Sularda Sanat ve Siyaset”, *Türkiye’de Sanat*, S.22, Ocak-Şubat 1996, s. 56.

⁷³⁰ “Ressam Nurettin Ergüven”, *Ulus*, 29 Şubat 1952, s. 6.

⁷³¹ “Marshall Yardımı Fotoğraf Sergisi”, *Ulus*, 8 Haziran 1950, s. 1-5.

⁷³² Ödekan, A., a.g.m., s.588.

⁷³³ Alsaç B.,- Alsaç, Ü., a.g.e.,s. 46.

⁷³⁴ “Genç Ressamlar, Tanınmış Sanatkarları Kopyacılıkla İtham Ediyorlar,” *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1951, s. 1-6.

⁷³⁵ Elvan, N., “50’ler Dönüşüm Yıllarıdır”, *Resim Tarihimizden “İş ve İstihsal” Yapı Kredi Resim Yarışması*, YKY, İstanbul, 2005, s. 18.

⁷³⁶ “Fatihin Türbesi Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1950, s. 1.

⁷³⁷ “Eyüp Türbesi Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, 2 Eylül 1950, s. 3.

çoğalmıştır. Bunun arkasında yatan nedenlerden bazıları ise artık geçmiş dönemlerde olduğu gibi devletten ilgi görmeyen sanatçıların kendilerini yararsız hissetmeleri ve bundan dolayı Avrupa'ya gidip kendilerini orada kabul ettirmek, ün kazanmak istemeleridir.

1950-1960 döneminde Türk resminde genel bir eğilim olarak geometrik soyutlama görülmektedir. 1938-1943 yılları arasında gerçekleşen Yurt Gezileri ile resim sanatımız “biz” gibi olmaya başlamışken, 1950’lerden sonra yerini batıdan gelen yayınların çoğalması ile birlikte kübizme bırakmıştır⁷³⁸. 1950’den sonra resim sanatında farklı eğilimler, akımların bir arada yer aldığı görülmektedir. Sabri Berkel soyut çalışmalarıyla öne çıkarken, Bedri Rahmi Eyüboğlu Anadolu sanatından esinlenen yapıtlar meydana getirmiştir. Fikret Mualla Saygı çalışmalarını Paris’te sürdürmüştür. Neşet Günal kırsal kesim insanlarını betimlemiş, Adnan Çoker soyut düzenlemeler yapmış, Salih Acar doğal yaşamdan esinlenmiştir⁷³⁹. 1950’lerde batı ile yapılan antlaşmalar ve batı kültürüne ait ürünlerin ülkede yaygınlaşması ile batının kültürel egemenliği altına girilmesi kaçınılmaz olur. Aynı zamanda bir görüşe göre Mc Carthy’ci⁷⁴⁰ baskılar da Türk sanatına yansımıştır. Bunların bir sonucu olarak soyut anlayış gelişirken, figüratif ve eleştirel eğilimler tutunamamıştır⁷⁴¹.

Mimari açısından baktığımızda 1950-1960 dönemi çağdaş Türk mimarlığı için bir hazırlık aşamasıdır. Sanayi ve üretim olanaklarının değişmesi, yabancı sermaye desteği, yatırımların büyük kentlerin dışına kayması 1950’li yıllarda mimariye bir hareket getirir. Büro yapıları, otel, fabrika gibi yeni yapı tiplerine ihtiyaç duyulur. Dönemin öne çıkan yapıları arasında İstanbul Hilton Oteli (1952), İstanbul Belediye Sarayı (1953), Türkiye’nin ilk gökdelen denemesi Emek İşhanı, Ankara Ulus İşhanı ve Çarşısı, İzmir Efes Oteli, İstanbul Divan Oteli sayılabilir.⁷⁴² İkinci Ulusal Mimarlık

⁷³⁸ Erol, T., a.g.e., s. 104.

⁷³⁹ Alsaç B.,- Alsaç, Ü., a.g.e., s. 46-47.

⁷⁴⁰ II. Dünya Savaşı sonrası Amerika bilim, kültür ve sanat alanında senatör Mc Carthy’nin balyoz hareketi ile karşılaşmıştır. Bunun sonucu olarak, birçok bilim adamının yanı sıra figüratif resim ve eleştirel eğilimler baskı altına alınmıştır, figüratif ressamın eserleri çağdaş müzelere alınmamış; ancak buna karşın soyut eğilimlerin gelişmesine ses çıkarılmamıştır. Bilgi için bkz; İskender, K., “Türk Resminde ‘Çağdaşlık’ Sorunu”, *Sanat Çevresi*, Haziran 1988, s. 45; İskender, K., “Vilayet Tablolarından ‘Çağdaş’ Vilayet Tablolarına”, *Sanat Çevresi*, S.132, Ekim 1989, s. 23.

⁷⁴¹ İskender, K., a.g.m., s. 23.

⁷⁴² Ödekan, A., a.g.m., s.548-550.

akımının etkilerinin azalmaya başladığı bu yılları Metin Sözen, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı'nda bir dönüm noktası olarak değerlendirirken, bu dönemde pek çok üslup, anlayış ve düşüncenin bir arada var olabildiğini, mimari açısından da bir demokratikleşme olarak görmektedir. Bu dönemde Batı ile olan ilişkileri bir sonucu olarak Türk mimarlığı da Batı'dan oldukça fazla etkilenmiştir⁷⁴³.

26 Aralık'ta, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Dördüncü Genel Kurul toplantısı yapılmıştır⁷⁴⁴.

Tiyatro alanında da 1950-1960 arası üçüncü dönem olarak kabul edilir, geleneksel ilişkilerdeki değişim, yeni sosyal tabakaların gelişmesi gibi temalar işlenmiştir. Turgut Özakman, Duygu Asena, Haldun Taner gibi isimler dönemin drama yazarlarıdır. Yazarlar, olayları tarafsız olarak değerlendirmiştir. Eski aileden yeni aileye geçiş, kuşak çatışmaları, toplumsal değişimler ele alınmıştır⁷⁴⁵.

1950 yılı aralık ayında İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun oynayacağı Cevat Fehmi Başkut'a ait "Sana Rey Veriyorum" isimli piyes, vali tarafından provadan kaldırılmıştır⁷⁴⁶. Başkut bunu yazı hürriyetine bir müdahale olarak görmüş ve kurulacak olan bir heyetin, eserin yasak edilmesinin gerekip gerekmediğine karar vermesini istemiştir. Bunun üzerine toplanan heyetin, piyesi inceledikten sonra vardığı sonuç şöyledir:

"Muharrir ve Tiyatro müellifi Cevad Fehmi Başkut'un yazmış olduğu "Sana Rey Veriyorum" isimli piyesi baştan aşağı dinledik, piyesin bu halile sahneye konmasına mani olacak kanuni, içtimai, terbiyevi ve siyasi bir nokta görmediğimizi beyan ve teyid ediyoruz"⁷⁴⁷.

1950 yılında Devlet Tiyatrosu, memurlara ve öğrencilere indirimli biletler satmaya başlamış, bu uygulama ile birlikte Büyük Tiyatro ve Küçük Tiyatro'da perdeler dolu salonlara açılmaya başlanmış⁷⁴⁸, aralık ayından itibaren ise, her iki tiyatrodaki halk

⁷⁴³ Sözen, M., a.g.e., s. 274-281.

⁷⁴⁴ "Unesco Türkiye Milli Komisyonu Kongresi", *Ulus*, 27 Aralık 1950, s. 2.

⁷⁴⁵ Katoğlu, M., "Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür, Sanat", *Türkiye Tarihi 4*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s.448.

⁷⁴⁶ "Oynanması Yasak Edilen Piyese", *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1950, s. 5.

⁷⁴⁷ "Menedilen Piyese", *Cumhuriyet*, 10 Aralık 1950, s. 3.

⁷⁴⁸ "Devlet Tiyatrosu", *Zafer*, 30 Eylül 1950, s. 2.

geceleri düzenlenmeye başlanmıştır⁷⁴⁹. Ancak 1952 yılında öğrenci ve memurlara indirimli bilet uygulaması kaldırılır⁷⁵⁰.

Bu yıl içerisinde Devlet Bale Okulu İstanbul'dan Ankara'ya taşınmıştır⁷⁵¹. 12 Ekim 1950'de Dolmabahçe Sarayı halkın ziyaretine açılmıştır⁷⁵².

1950 yılından itibaren İnönü Armağanları Kanunu yürürlükten kaldırılır. 1952 yılında Zafer Gazetesi'nde yayınlanan Muvaffak İ. Garan'ın yazısında İnönü Armağanları'nın D.P döneminde kaldırılmasının gerekçesi şu şekilde açıklanmıştır:

“Bizdeki saray müessesesi, çeşitli ihsanları ile birlikte yıkıldıktan sonra devlet, artık bu gibi şeylere aldırış etmez oldu. Koskoca Cumhuriyet devri, tam 23 sene sanatkarlara ve edebiyatçılara karşı pek hasis davranmıştır. Nihayet 13 Haziran 1946 tarihinde, 4933 sayılı kanunla ‘İnönü Armağanları’ isminde resmi bir mükafat ihdas edildi. Niçin adına ‘İnönü Armağanları’ demişlerdi? O zamanki cumhurbaşkanı bunu kesesinden mi ödüyordu? Hayır, ne gezer! O , ancak kendisine Çankaya’da büyük bir ev ve Maçkade son derece lüks bir villa yaptırmakla meşguldü. Bu mükafatlara ‘İnönü Armağanları’ denmesinin sebebini, o devirdeki diktatörlük idaresi zihniyetinde ve hükümetin Şef’e yaranma gayretlerinde aramalıyız. Nitekim Rusyada hala ‘Stalin Mükafatları’ vardır.

Hulasa, bu armağanların İnönü ile bir alakası yoktu. Devlet hazinesinden ayrılmış 2 milyon liralık bir fon yani ana paradan ibaretti. Kanuna göre de, bu 2 milyon liranın senelik faizi olan 160 bin liranın, her yıl ilim, ihtira, sanat ve edebiyat şubelerinde en değerli eseri meydana getirenler arasında taksim edilmesi lazım geliyordu. Hani, nerede? İki yıl kimseye bir şey verilmedi. Üçüncü senesi olan 1949da bir şaire, bir bestekara, bir piyes muharririne ve iki de ilim adamına topu topu 23 bin lira dağıtıldı. Ertesi sene, yani 1950 başında da yalnız 14 bin lirası, ilim ve ihtira ile meşgul dört kişi arasında taksim edildi.

[...] Bu paranın başka bir yere sarfedilmesi mümkün değildi. O halde eski iktidar, sanatkarı ve edebiyatçıyı, ne pahasına olursa olsun himaye ve teşvik etmemek azmi ile hareket ediyordu. Böyle kısır bir mükafat olur mu? Sanat şubeleri yalnız besteden mi ibarettir? Bu müddet zarfında, müzik, resim, heykel, mimari, dekorasyon, temsil kollarında çalışan sanatkarlardan hiç birisi de memleket çapında değerli bir eser vermedi mi? [...] Eğer hükümet bir parça daha cömert davranıp, bu sanat ve edebiyat kollarının her birinde ve ilim sahasında her sene en iyi eseri ortaya koyanlar arasında 160 bin liranın hepsini dağıtsaydı, memleket hesabına şüphesiz daha hayırlı neticeler alınırdı. Çünkü Türk sanatkarları ve edebiyatçıları teşvik edilmiş,

⁷⁴⁹ “Devlet Tiyatrosunda Halk Geceleri”, *Zafer*, 27 Kasım 1950, s. 2.

⁷⁵⁰ “Devlet Tiyatrosu ve Talebeye Tenzilat”, *Zafer*, 28 Mart 1952, s. 5.

⁷⁵¹ Mülâyim, S., a.g.e., s. 174.

⁷⁵² “Dolmabahçe Sarayı Halka Açılıyor”, *Cumhuriyet*, 5 Ekim 1950, s. 4.

onlara cesaret ve gayret verilmiş olurdu. Bu hevesle onlar da, her yıl biraz daha güzel eserler yaratacaklar ve günün birinde dünya çapında kıymetli birer varlık olacaklardı.

İktidarın değişmesi üzerine, hiçbir işe yaramamış olan bu armağanların, tabii evvela ismi bir kenara atıldı ve ‘İnönü’ ile ilgisi kesildi. Sonra da yeni bir nizamla konmak üzere, mükafat tevzii işi muvakkaten durduruldu. Bu, yerinde bir tedbir idi⁷⁵³.”

Muvaffak Garan’ın İsmet İnönü isminin armağanlardan kaldırıldığını yazdığı 1950 yılında ayrıca D.P. Bolu milletvekili Zuhuri Danışman tarafından yazılmış ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ortaokullar için resmen kabul edilen “Yeni Tarih Dersleri” isimli ders kitabından da İnönü’nün ismi çıkarılmıştır⁷⁵⁴.

İstanbul radyosu, programlarında Türk musikisine daha çok ağırlık vermeye başlamıştır⁷⁵⁵. Yine bu yıl karşımıza çıkan bir diğer etkinlik ise İngiliz Kültür Heyeti’nin Türkiye’de kuruluşunun 10. Yıldönümü düzenlenen bir törenle kutlamasıdır⁷⁵⁶.

9 Mart 1951’de kurulan II. Menderes hükümeti programında eğitim konusu ağırlıklı olarak ele alınmıştır. Teknik öğretim okullarında ziraat ve yol kalkınmasının makineleşmesine paralel olarak bölge ihtiyaçlarına lüzumlu ustaları yetiştirmek üzere kurslar ve şubeler kurulacağı, doğuda bir üniversitenin temelini atılacağı, ilkokul öğretmenlerinin aynı menşeden gelmelerine ve çok iyi vasıfta yetişmelerine önem verileceği vurgulanmıştır⁷⁵⁷.

Dönemin hükümeti programında ağırlık verdiği eğitim konusunda çeşitli çalışmalar yapmış, Anadolu’nun birçok yerinde yeni okul binaları inşa edilmiştir. Bu eğitim politikasından dolayı, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri’ye sadece D.P’den değil C.H.P’den de tebrik telgrafları gelmiştir. Aşağıda Tevfik İleri’ye, Mazgirt D.P. Başkanı Ali Ersoy ve Mazgirt C.H.P. Başkanı Hızır Öztürk tarafından gönderilen telgraf bunlara bir örnektir:

“Sayın Tevfik İleri,

Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara

⁷⁵³ Garan, M. İ., “Yeni Bir Sanat Mükafatı Lazımdır”, *Zafer*, 29 Mayıs 1952, s. 2.

⁷⁵⁴ “Tarih Kitabından Çıkarılan İnönü”, *Ulus*, 29 Eylül 1950, s. 1.

⁷⁵⁵ “İstanbul Radyosunun Yeni Programı”, *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1950, s. 1.

⁷⁵⁶ “İngiliz Kültür Heyeti”, *Zafer*, 24 Ekim 1950, s. 2.

⁷⁵⁷ *TBMM Zabut Cerideleri*, C.6, B:58 30.3.1951 O:1, s.65.

Eski idarelerin büyük bir insaf ve iyilik kıtlığı içinde ihmal ettiği Tunceli Milli Eğitim davasının yeni iktidar tarafından ele alınarak, 1952 yılında ilçemizde bir orta okul binasının kurulacağı büyük bir sevinçle haber alınmıştır.

Büyük küçük her Mazgirt’li yeni iktidara işlerinde büyük başarılar temenni eyler ve candan bağlılığını arzeder⁷⁵⁸.

1951 yılında “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu” yasası kabul edilir. 15 kişiden oluşan özerk bir kuruldur⁷⁵⁹.

Edebiyat ve sanat eserlerini korumak için kurulan Bern Birliği’ne katılmak hususunda kanun tasarısı hazırlanmıştır. Tasarıda, “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”nin 27. maddesinde, herkesin sahip bulunduğu her türlü ilim, edebiyat veya sanat eserlerinden doğan manevi ve maddi menfaatlerin korunmasına hakkı olduğuna dair fıkradan hareketle bütün Avrupa devletlerinin üye bulundukları Bern Birliğine memleketimizin de katılmasında manevi bir zorunluluğun bulunduğu, bu tasarıyla fikir ve sanat eserleri üzerinde telif hakkı kabul edilmekte olduğu belirtilmiştir. Tasarıya karşı çıkanlar olmuştur. Bu isimlerden Fahri Ağaoğlu, hükümetlerin hiçbir uluslararası anlaşmalara girmeye mecbur edilemeyeceğini belirtmiş ve şunları söylemiştir:

“Muhterem arkadaşlar, ben bu tasarıya ilk görüşmede arzetmiştim, muhalifim. Birinci sebep, evvela gerekçesine muhalifim. İnsan Hakları Beyannamesine göre Türkiye bu birliğe girmeye mecbur değildir.

İkincisi arkadaşlar; umumi siyasetini, dış tesirlerden, yabancı tesirlerden kurtaran milletler bahtiyardırlar. Biz bu tasarı ile, öyle tahmin ediyorum ki; yabancı tesirler altında

⁷⁵⁸ “D.P. İktidarının Milli Eğitim Politikası”, *Zafer*, 22 Ocak 1952, s. 1-4.

⁷⁵⁹ Katoğlu, M., “Cumhuriyet Döneminde Yüksek Kültürün Kamu Hizmeti Olarak Kurumlaşması”, *Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş*, Bilgi Üniv. Yayınları, İstanbul, 2009, s. 50. 1973 yılında Eski Eserler Kanunu’nun çıkmasının ardından 1741 sayılı değişiklik kanunu ile üye sayısı 21’e çıkarılmıştır. Kurulun görevi, “*korunması gerekli mimari ve tarihi anıtların koruma, bakım, onarım, restorasyon işlerinde riayet edilecek prensipleri ve bunlarla ilgili programları tespit, tatbikatını genel olarak takip ve murakabe etmek, anıtlarla ilgili olarak tevdi olunacak veya kendi vasıta ve tetkikleri ile ıtıla kesbedilecek her türlü konu ve ihtilaflar üzerinde ilmi mütalaa bildirmek*”tir. 1980’den sonra Anıtlar Yüksek Kurulu ve ayrıca Eski Eserler yasalarında değişiklikler olmuştur. Ayrıca 1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile yine değişiklikler yapılır. Buna göre Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu yasası ve 1710 sayılı yasa iptal edilerek her ikisi tek kanun halinde düzenlenmiş, 1987’de ise kurul yapısı değiştirilmiş, kurul başkanlığı kültür müsteşarına bırakılmıştır. Bilgi için bkz; Katoğlu, M., “Cumhuriyet Türkiye’sinde Eğitim, Kültür, Sanat”, *Türkiye Tarihi 4*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s.462.

hareket ediyoruz. Harici siyaset, harici münasebetler iç işlerimizde müeşşir oluyor, onun için muhalifim⁷⁶⁰”.

Selim Ragıp Emeç, memleketimizde henüz telif haklarını koruyacak bir kanun yokken böyle bir birliğe girmenin faydadan çok zarar getireceğini ileri sürmüş ve telif hakları kanununun çıkmasına kadar bu tasarının geri bırakılmasını istemiştir. Tasarıya olumlu bakan isimlerden Cihat Baban ise, memleketimizde bugüne kadar telif haklarına maalesef riayet edilmediğini, yabancı memleketlerdeki yazarların izni alınmadan tercümeler yapıldığını, gelişigüzel yapılan bu tercümelerle eserlerin hatta katledildiğini, böyle bir kanunun kabulünün zaruret olduğunu belirtmiş⁷⁶¹ ve şunları söylemiştir:

“Biz bugüne kadar bu fikir mülkiyeti hukukuna, sanat hukukuna riayet etmedik, buna lazım gelen kıymeti vermedik. İnsan Hakları Beyannamesi üzerinde duracak değlim, insan haklarını ele aldığımız zaman mülkiyet hakkının, seyahat hakkının yanında elbette fikir ve sanat hakkının, mesai hakkının da yeri vardır. Lozan’dan beri 30 seneyi mütecaviz bir zaman geçti. Bu 30 sene içinde Babıali camekanlarını dolduran haysiyetsiz eserler, birçok kıymetli eserlerin yerini almış; nevama onların ırzına tecavüz etmişiz. Ucuz tercümelerle ortaya atmışız. Tabii bu ortaya çıkınca iyisi de gelememiş. Bunun neticesi ne olmuş? Türk sanatkarı, Türk mütefekkeri, Türk romancısı kalemini eline alarak hayatını kazanmak yoluna gidememiş, gayrimeşru rekabet ile baş edememiştir.

Fiili vaziyet böyle olunca arkadaşlarım, hükümete, geçen devrede Meclis arkadaşlarımız bir hakkı telif kanunu hazırlaması için teşebbüse geçti ve bu bugün kanun eldedir. Biz de memlekette telif ve fikir haklarını korumak teşebbüsüne geçmiş bulunuyoruz. Bu böyle olunca da beynelmilel bir alem içerisine girmek kendiliğinden doğar.

Demokratik rejim itibariyle insan haklarını anayasamızın başına almak istiyoruz, bir hukuk devletiyiz diyoruz. Sonra da istiyoruz ki, fikri mahsüllerini pervasızca yağma edelim. Bu bize yakışmadığı için de ben bu kanun lehinde konuştum arkadaşlar⁷⁶²”.

1951 yılında Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kabul edilir. Kanunun hazırlanmasında, o sırada Türkiye’de bulunan Alman hukukçu Prof. Dr. Hirsch’in katkıları olmuştur. Kanun, sanat eserlerini meydana getiren sanatçıları, hukukun koruması altına almış; sanat ve fikir eserlerini geniş şekilde tanımlamış ve sınıflandırmış; yazarların ve çeşitli sanatçıların meslek birlikleri halinde örgütlenmesini

⁷⁶⁰ TBMM Zabıt Cerideleri, C.7, B:82 28.5.1951 O:1, s.483.

⁷⁶¹ “Edebiyat ve Sanat Eserleri”, *Ulus*, 24 Mayıs 1951, s. 1-6.

⁷⁶² TBMM Zabıt Cerideleri, C.7, B:80 23.5.1951 O:1, s.420.

öngörmüştür. Ancak, meslek birliklerinin kurulamaması nedeniyle bu kanun tamamen uygulanamamıştır. 1983 yılında yapılan değişiklik ile Sanatçı Meslek Birlikleri devlet eli ile kurulmuştur⁷⁶³.

Muhsin Ertuğrul'un, Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü görevinden ayrıldığı ve yerine Cevat Memduh Altar atıldığı 1951 yılında⁷⁶⁴ İstanbul'da 22. Oryantalistler kongresi toplanmıştır. Ankara'da Sabiha Bengütaş'a ait, Çankaya Atatürk Heykeli'nin açılışı gerçekleşmiştir. Köşkler, TBMM tarafından İstanbul Belediyesi'ne devredilir. Güzel Sanatlar Akademisi'nde Türk Sanat Tarihi Enstitüsü kurulur. İnönü Ansiklopedisi'nin ismi bu yıldan itibaren Türk Ansiklopedisi olarak değiştirilir⁷⁶⁵.

Bu tarihte ilk soyut heykel denemesi olarak Hüseyin Gezer'e ait "Efe'nin Aşkı" isimli eseri görmektediriz⁷⁶⁶. Fatih'in heykeli için, İstanbul'un 500 ve Müteakıb Yıllarını Kutlama Derneği tarafından bir yarışma açılmıştır. Yarışmaya sadece Türk vatandaşı mimar ve heykeltıraşlar katılabilmişler ancak Belling için bir istisna uygulanmıştır⁷⁶⁷. 19 Ağustos 1951'de İzmir-Efes Meryem Ana evinin, dini bir törenle açılışı yapılmıştır⁷⁶⁸. Ayrıca 14 Şubat 1951'de İdil Biret, Paris'te ilk konserini vermiştir⁷⁶⁹.

Ankara Devlet Konservatuvarı'nda Folklor ve Etnografya enstitüsü kurulması için çalışmalar başlamıştır. 1939 yılından beri, memleketin çeşitli bölgelerinde toplanıp plaklara kaydedilmiş bulunan halk türküleri notaya alınacak ve bu notalar üzerinde ilmi etüdler yapılacaktır⁷⁷⁰.

1951 yılı sonunda İstanbul'da Yapı ve Kredi Bankası tarafından finanse edilen Küçük Sahne faaliyetlerine başlamıştır. Tiyatronun başındaki isim Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü görevinden ayrılan Muhsin Ertuğrul'dur⁷⁷¹.

⁷⁶³ Katoğlu, M., "Cumhuriyet Türkiye'si'nde Eğitim, Kültür, Sanat", *Türkiye Tarihi 4*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s.469-470.

⁷⁶⁴ "Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü", *Zafer*, 22 Mayıs 1951, s. 1-4.

⁷⁶⁵ Mülayim, S., a.g.e., s. 175-176.

⁷⁶⁶ Ödekan, A., a.g.m., s.563.

⁷⁶⁷ "Fatihin Heykeli İçin Müsabaka Açılıyor", *Cumhuriyet*, 3 Mart 1951, s. 2.

⁷⁶⁸ "Hazreti Meryemin Efeste Bulunan Evi Dün Açıldı", *Zafer*, 20 Ağustos 1951, s. 1-4.

⁷⁶⁹ Toker, M., "İdil Biret'in Paris'te İlk Umumi Konseri", *Cumhuriyet*, 15 Şubat 1951, s. 1.

⁷⁷⁰ "Konservatuarda Folklor ve Etnografya Enstitüsü", *Ulus*, 20 Kasım 1951, s. 1.

⁷⁷¹ Vassaf, M., "Küçük Sahne'nin Hususiyeti", *Hayat*, S.1, Mayıs 1952, s. 10.

Her yıl 10 Ocak'ta verilen İnönü Mükafatı 1951 senesinde ertelenmiş ve adının da "Sanat Mükafatı" olarak değiştirilmesi kararlaştırılmıştır⁷⁷². Ayrıca 1951 senesinde aralarında milli mücadele ve savaş sahnelerinin de yer aldığı İnönü portreleri ve İnönü'ye ait olan tabloların Dolmabahçe Resim ve Heykel Müzesi'nde kaldırıldığı haberi Ulus Gazetesi'nde yer alırken⁷⁷³ diğer yandan bu haber Zafer Gazetesi'nin sayfalarına şöyle yansımıştır:

"Muhalefet partisi organı, dün Dolmabahçe Resim ve Heykel Müzesi'nde içinde İnönü'nün bulunduğu ne kadar eser varsa toplattırıldığını yazıyordu. Hatta yalnız o değil, Milli Mücadele ve savaş sahnelerini canlandıran resimlerin de bu arada olduğunu bildiriyordu. Müzeyi gezenler, gazetenin tabiriyle 'bu elim vaziyet karşısında' acı duymuşlar.

Bu mugalatanın ve uydurmanın hangi tarafını yalanlamalı. Dolmabahçe Resim ve Heykel Müzesini yakından bilirim. Müze Müdürü ressam Halil Dikmen'le birlikte, o müzeyi biz hazırladık. Çivilerini bile elimizle çaktık. Ben müzenin katibi idim. Bu müze, o zaman 1937 senesinde nasıl tertiplendiyse hala öyle durur. Esasen yıllardan beri kapalıdır. Kapatılmasının resmi olarak şu veya bu sebebi vardır. Başta binanın ahşap oluşu ileri sürülür.

[...] Müzede, İsmet İnönü'nün şeref holünde asılı duran ve sanat eseri olarak değil sırf o zamanın teamülü gereğince, resmi manada konmuş portresinden başka ne bir figürü, ne de her hangi bir kompozisyonda gölgesi vardır. Kaldırıldı ise, Bakanlar Kurulu kararına uyularak işte o resmi portre kaldırılmıştır.

Daha geçen yaz dostum Halil Dikmen'i ziyaret gittiğim bir gün, müzeyi yine gezmiştim. Herşey yerli yerinde duruyordu. Salonların biri 'İnkılap Salonu' adı altında Milli Mücadeleye ait kompozisyonlara tahsis edilmişti. O da olduğu gibi duruyordu [...] ⁷⁷⁴."

Zafer Gazetesi'nde konu ile ilgili olarak bir başka yazının bazı kısımları da şöyledir:

"Muhalefetin büyük meselelerinden biri, İnönü'nün resmidir. Resim indi, resim çıktı, isim konu, isim kalktı mevzuu sekiz aydan beri muhalefet matbuatının su gibi mürekkep akıttığı heyecanlı mevzulardır. [...] Bunun sebebi muhalefetin telaşlı muharrirlerinin geçirdiğimiz son on iki senelik devre bizim kadar sükunet ve müsamaha ile bakmak imkanından mahrum olmalarıdır. Eğer onlar da bu imkana malik olsalardı, görürlerdi ki, bu son devir, İnönü'nün isminin ve resminin bir çeşit enflasyonu devridir. Paralarda, pullarda, resmi dairelerin her odasında, okul kitaplarının başında, resmi dergilerin kapaklarında, parti gazete ve

⁷⁷² "İnönü Armağanları Tahir Edildi", *Ulus*, 9 Ocak 1951, s. 2.

⁷⁷³ "Heykel ve Resim Müzesinde", *Ulus*, 30 Ocak 1951, s. 1-3.

⁷⁷⁴ Dranas, A. M., "Resim ve Heykel Müzesinde de Politika", *Zafer*, 31 Ocak 1951, s. 2.

mecmualarında onun renkli, renksiz, asker, sivil, kalpaklı, şapkalı, başı açık, konuşan, neşeli, neşesiz çeşit çeşit resimleri yer almıştır. Devlet parasıyla neşrolunan ansiklopedilerden, karşılığı umumi muvazene bütçesinden ödenen resmi mükafatlara, cadde ve stadyumlardan mektep ve abidelere kadar isim konacak veya konmayacak her yere, onunla münasebeti olsun olmasın İnönü ismi konulmuştur. [...] Ve bu hal on iki sene fasılasız devam etmiştir. [...] Bugün politik tazyik ortadan kalkınca, her şey tabii haline rücu ediyor ve İnönü isim ve resim olarak, memleket hayatında mukadder olan yerini alıyor [...]”⁷⁷⁵.

Yaşayan kişilere ait heykellerin dikilmemesi konusundaki kanun teklifine, İnönü heykellerinin de dahil edilmek istenmesi itirazlara neden olmuştur⁷⁷⁶, yapılan müzakerelerin sonucunda kanun teklifi reddedilir⁷⁷⁷.

1951 yılı ortalarında, Milli Eğitim Bakanlığı tarihimizin başlangıcından o ana kadar milli kütüphanede yer alan güzel sanatlar, edebiyat, felsefe ve tarihe ait el yazması ve matbu olmak üzere belli başlı eserlerin bir bölümünün konuşulan dile çevrilerek bir bölümünün de izah ve tefsirleri yapılarak yayınlanmasına karar vermiştir. Serinin yayınlanan ilk kitabında yer alan önsözde amaç şu şekilde anlatılmıştır:

“Milletleri millet yapan ve insanlık alemindeki yerlerini tayin eden değerlerin başında kendilerine mahsus kültür değerlerinin bütünü gelmektedir. Bu değerlerin zaman boyunca devam ve inkişaf edebilmesi için her şeyden evvel nesiller arasındaki kültür bağlarının kopmaması lazımdır. [...] Bu düşünce inançladır ki biz Türk gençlerinin geçmişteki Türk kültür değerleriyle irtibatını temin ve muhafaza için gerekli hizmeti “Milli Eğitim Bakanlığı”nın başlıca vazifelerinden sayıyoruz. Türk çocukları yakın ve uzak geçmişteki her çeşit eserlerimizi kolaylıkla bulmak ve onlardan faydalanmaktan mahrum kalırlarsa bugünün içinde tanımak imkanına malik olamayacakları kültürümüzü yeteri kadar yaratmaya devam edemez, yeni kültür eserleri veremezler [...] Bu çalışmalar, çok zaman, çok emek ve çok masrafa ihtiyaç gösterecektir. Fakat, yarınki büyük Türk sanatkarının yetişme imkanlarını sağlayacak olan hiçbir emek ve masraf çok görülmemelidir. Unutmamalıdır ki büyük bir sanatkar bazen tek başına bir milleti temsil eder ve onun insanlık alemindeki yerini yükseltir”⁷⁷⁸.

Çalışmanın gayesini açıklayan talimatnamede şu cümleler vardır:

⁷⁷⁵ Dülger, B., “Resim İndi, Resim Çıktı...”, *Zafer*, 11 Şubat 1951, s. 2.

⁷⁷⁶ “Heykeller Kanunu Üzerinde Tartışma”, *Ulus*, 22 Mayıs 1951, s. 1.

⁷⁷⁷ “Heykel Kanunu Dün Mecliste Reddedildi”, *Ulus*, 9 Haziran 1951, s.1.

⁷⁷⁸ Reel, A. H., “Türkiye Kültür Eserlerinin Tekrar Yayınlanmaları Teşebbüsü”, *Cumhuriyet*, 10 Ocak 1952, s.2.

“Bu neşriyatın gayesi, yetişen nesillerin eski Türk medeniyeti ile doğrudan doğruya temasını geliştirip kuvvetlendirmektir. Bu maksatla neşrolunacak eserlerde gençlik için zararlı ve alakayı azaltacak noktaların çıkarılması muvafıktır”.

Bu açıklamada yer alan “gençlik için zararlı” ifadesi bazı tepkilere neden olmuştur. Buna örnek olarak Bahadır Dülger’in *Zafer Gazetesi*’nde yer alan makalesinden bazı kısımlar şöyledir:

“Bundan anlaşıldığına göre, Bakanlık bu seride neşrolunacak kıymetli kitapları bir takım subjektif telakkilerle sansüre tabi tutacaktır. Yani, kendince lüzumsuz gördüğü tafsilatı atacak, yine kendince zararlı telakki ettiği pasajları eserden çıkartacaktır. Böylece büyük bir kültür eserine dilediği gibi tasarruf etmiş olacak ve sonra bunu, falan muharrir tarafından yazılmış falan eserdir diye genç Türk nesillerinin önüne sürecektir.

Böyle bir tasarruf genç nesillerin eski Türk medeniyeti ile doğrudan doğruya temas gayesini birinci derecede baltalar. Ne fikir, ne hukuk ne de dünyanın her tarafında yapılan klasik neşriyat usul ve kaideleri Bakanlığa böyle bir tasarruf hakikati vermez.

[...] ‘Gençlik için zararlı’ meselesine gelince, klasik bir kültür kitabı mevzuunda böyle bir tabirin ifade ettiği manayı anlamak hakikaten müşküldür. Eski bir kitap eski telakkilerin hakim olduğu devirlerde ve eski bilgilerin ışığı altında hazırlanmış bir eserdir. Böyle bir eseri yeni anlayışlarla rötuş etmeye kimsenin hakkı yoktur. [...] Ne suretle olursa olsun bir eserin bütünlüğü ve şahsiyeti ihlal olunamaz. Bu bedahati bilhassa Milli Eğitim Bakanlığının herkesten daha çok idrak etmesi lazım gelmez mi?⁷⁷⁹”

Milli Eğitim Bakanlığı’nın bir başka faaliyeti ise okullarda kullanılmak üzere kültür filmleri çekilmesidir. Buna göre, yurdun çeşitli bölgelerinde kültür filmleri çekilecek ve ders kitaplarında yer alan konular, öğrencilere film olarak da gösterilecektir. Çalışmanın başında Unesco tarafından gönderilen Prof. Hüel ve Gazi Terbiye Enstitüsü’nde görevli Şinasi Barutçu yer almıştır⁷⁸⁰.

1952 yılı 15 Ekimde Tanzimat Müzesi ve Köşk Tarihi müzeleri açılır. Ankara Halkevi binası Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık bu binada resim ve heykel galerisi kurmayı amaçlamıştır⁷⁸¹.

⁷⁷⁹ Dülger, B., “Türk Kültür Eserleri”, *Zafer*, 4 Ocak 1952, s. 2.

⁷⁸⁰ “Kültür Filmleri”, *Zafer*, 20 Ekim 1951, s. 2.

⁷⁸¹ “Halkevlerinin Bakanlığa Devri İş”, *Ulus*, 19 Ocak 1952, s. 2.

Anıtkabir'e konacak heykeller için bir müsabaka açılmış ve açılan müsabakayı İsmail Atalay ve Hakkı Atamülü kazanmıştır⁷⁸².

M.T.T.B tarafından İstanbul Üniversitesi merkez binası bahçesinde yaptırılacak Atatürk anıtı için proje müsabakası açılmıştır. Türk heykeltıraşları arasında açılan yarışmada anıtın konusu Atatürk ve Türk gençliğidir. Birincilik ödülü beş bin lira, ikincilik ödülü iki bin lira, üçüncülük ödülü bin beş yüz liradır⁷⁸³. Ancak jüri heyeti gönderilen eserler arasında birinciliğe layık bir eser görememiş ve sadece ikincilik ve üçüncülük ödülleri verilmiştir. Buna göre Yavuz Göray ve Hakkı Atamulu'nun birlikte hazırladıkları eser ikinci, Mehmet Şadi Çalıg'ın eseri üçüncü olmuştur⁷⁸⁴.

Bu yıl içerisinde Mimarlık ve Şehircilik müsabakalarına Ait yönetmeliğin yürürlüğe gitmesi ile birlikte bağımsız bürolarda yarışmalara katılmaya başlamışlardır⁷⁸⁵.

1952 yılında Aşık Veysel için film çekilmesi nedeniyle çalışmalar başlar. Filmin senaryosunu Bedri Rahmi Eyüboğlu yazmıştır⁷⁸⁶.

Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü himayesinde, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu ile Türk Fotoğraf Ajansı ortak bir fotoğraf müsabakası düzenlemiştir. Müsabaka amatör ve profesyonel herkese açık olup, Türkiye'nin doğal güzellikleri ile turistik ve arkeolojik değerlerinin fotoğraflanması istenmiştir. Birinciye 1000, ikinciye 500, üçüncüye 200 lira ödül verileceği açıklanmıştır⁷⁸⁷. Müsabaka sonucunda birinciliğe layık fotoğraf bulunamamış, ikincilik ödülü Cemil Erkal'a, üçüncülük ödülü Şükrü Savaş'a verilmiş ve birincilik ödülü olan 1000 liranın tertiplenecek ikinci müsabakada birinciliği kazanan yarışmacının ödülüne eklenmesine karar verilmiştir⁷⁸⁸.

1952 yılında Anayasa dilinin eski haline döndürülmesine karar verilmiş ve bu kararın alınmasında, 1932'lerde dilde özleştirmeye destek veren Fuat Köprülü etkili

⁷⁸² "Anıtkabir İnşaatına Konacak Heykeller", *Cumhuriyet*, 27 Ocak 1952, s.1.

⁷⁸³ "Atatürk Anıtı İçin Müsabaka Açıldı", *Ulus*, 13 Haziran 1952, s. 3.

⁷⁸⁴ "Üniversite Bahçesine Konacak Atatürk Heykeli", *Cumhuriyet*, 26 Ekim 1952, s.1-5.

⁷⁸⁵ Sözen, M., a.g.e., s. 275.

⁷⁸⁶ "Aşık Veysel İçin Çevrilecek Film," *Ulus*, 12 Eylül 1952, s. 4.

⁷⁸⁷ "Memleket Fotoğrafları Müsabakası", *Zafer*, 5 Şubat 1952, s. 5.

⁷⁸⁸ "Fotoğraf Müsabakası", *Zafer*, 27 Ekim 1952, s. 3.

olmuştur. 27 Mayıs askeri müdahalesinin ardından ise Anayasa dili tekrar sadeleştirilmiştir⁷⁸⁹.

UNESCO Milli Komitesi, merkezi Paris'te olan ve UNESCO'ya bağlı bulunan Beynelmîlel Tiyatro Enstitüsü'ne katılmamız kararını almıştır⁷⁹⁰. Yine bu yıl içerisinde resmi turnede olan Fransız tiyatro grubu, Ankara'ya gelmiştir. Grubun başkanı Jean Marchat ile yapılan bir söyleşide sanatçı şunları söylemiştir:

“Beş yıllık bir fasıladan sonra tekrar Türkiye'ye, bilhassa Ankara'ya gelmekten büyük bir haz duyuyorum. Ankara'ya ilk gelişimde yepyeni ve canlı bir şehir olarak bende büyük bir tesir bırakmıştır. [...] O zaman Milli Eğitim Bakanı olan Bay Sirer'in Baraj'da verdiği garden partiyi ve bize gösterdiği büyük misafirperverliği unutmadım [...]”⁷⁹¹

1952 yılı içerisinde hazırlanan Turizm Kanun tasarısında, yabancı müzisyenlerin serbestçe ülkemize gelip sanatlarını icra edebilecekleri kaydı konulmuş ve bu hüküm yerli müzisyenler arasında hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Konu ile ilgili olarak hafif müzik sanatkarları adına, hafif batı musikisi mensupları sendikası başkanı Behçet Ölmeztürk, Zafer Gazetesi'nde yayınlanan yazısında şunları söylemiştir:

“[...]Bu haber biz hafif batı musikisi sanatkarlarını şaşkına döndürmüştür [...] Türk müzisyenlerinin bugünkü hali ve eğlence yerleri ise şöyle hulasa edilebilir: İstanbul Kervansaray, Gordonblö, Belediye Gazinosu, Park Otel, Konak gibi müessese sayılacak bu yerlerde halen bir ile ikiyi aşmayan T.C. tabiiyetli müzisyen hariç diğerleri tamamen yabancı uyruklu müzisyenlerdir. [...] Bunların haricinde Semiramis, Lido, Yeşilköy, Çınar gibi kışlık yerlerde Moda Kulübü ve B. Ada Yat Kulübü gibi yazlık yerlerde de daima ecnebi orkestralar çalıştılar ve çalışmaktadırlar.

Hiç bilinmeyen ve yanlış anlaşılmış bir cihet varsa o da biz Türk müzisyenlerinin sanat kabiliyetleri ve yekunlarıdır. Bugün İstanbul piyasasında bilfiil çalışan müzisyenleri adedi iki yüz elli küsurdur. Bunlardan ancak 100 yerli müzisyen daimi olarak 15-20yi geçmeyen bar, içkili lokanta, gazino ve taverنالarda çalışmakta ve diğer 150si ise boşta ve ancak ayda 3-4 düğün, balo ve mümasili toplantıları büyük bir sabırla beklemektedirler.

[...] 20-25 seneden beri memleketimize sayıları yüzleri aşan orkestralar gelip beş ile onları hariç diğerleri hiç de isimleri (daha açıkçası reklamları) kadar meşhur orkestralar

⁷⁸⁹ Taşkın, Y., “Kemalist Kültür Politikaları Açısından Türk Tarih ve Dil Kurumları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/Kemalizm*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 421.

⁷⁹⁰ “İ.T.İ.(Beynelmîlel Tiyatro Enstitüsü)ne Katılıyoruz”, *Ulus*, 7 Mayıs 1952, s. 4.

⁷⁹¹ “Fransız Tiyatro Heyeti Ankara’da”, *Ulus*, 25 Ocak 1952, s. 1-5.

değildiler. [...] Memleketimize gelen hakikaten meşhur orkestra ve elemanlardan hangisi aylarca kalmıştır? [...] Evet hiç biri...

Derdimize ortak bulacağımıza tamamen kani bulunuyoruz. Yarın, hafif batı musikisi sahasında vatanımızın iftihar vesilesi olacak yavrularımız bu memlekette yetişecek ve eser verecektir. Bugün de onları daha fidan halinde iken kırmayalım⁷⁹².”

1933 senesinde Maliye Bakanlığından alınarak idaresi Meclis Divanı’na verilmiş olan Milli Sarayların 1952 yılında tekrar maliyeye devri kararlaştırılır⁷⁹³.

1953 yılı 10 Kasım’da Selanik’te Atatürk’ün doğduğu ev müze olarak açılır. 3 Aralık 1953’te İstanbul Mozaik Müzesi açılır⁷⁹⁴. 31 Ağustos’ta Erzurum’da Aziziye Anıtı’nın açılışı gerçekleşir⁷⁹⁵.

Ocak 1953’te Sanatseverler Kulübü tarafından, Türk sanatçılarını teşvik amacı ile her yıl yapılmak üzere Atatürk Sanat Mükafatları isimli bir müsabaka düzenlenir⁷⁹⁶.

1953 yılında İstanbul Şehir Tiyatroları’nın Milli Eğitim Bakanlığı’na devri ve buna bağlı olarak belediye bütçesinden tahsisat ayrılmaması, diğer yandan tiyatronun kendini geçindirebilecek bir şekle sokulması ve belediye tarafından yapılan yardımın en aza indirilmesi gündeme gelmiştir. Tiyatro mensupları günün şartlarında tiyatronun faaliyetlerine devamı imkan olmadığını söylerken, belediyeden de ayrılmaya taraftar değillerdir. Açıklama yapan bir sanatçı ise, 1950’den sonra yeni talimatname ile şehir tiyatrolarının tam bir çıkmaza girdiğini söylerken, sözlerine şöyle devam etmiştir:

“O zamana kadar Şehir Tiyatrolarımız bir mevcudiyetti. Ortaya mükemmel eserler koyuyorduk. Hepimiz huzur içinde şevkle çalışıyorduk. Bu müesseseyi ve bizdeki heyecanı yıktılar. Bunda pek çok kişinin rolü oldu. Tahmin edeceğiniz gibi bu müessese bu şekilde ve bu şartlar altında yürüyemeyecektir. Çünkü anlayan da anlamayan da işe karışıyor.

Evvelce bu tiyatrolar neden bir varlık olarak ayakta duruyordu da 950 senesinden sonra sarsıldılar? Bunları kimse düşünmüyor. Yeni statülerden, müessesenin şuraya veya buraya devredilerek kalkındırılmasından bahsediliyor. Bence bunların hiç birine hacet yoktur. Şehir Tiyatroları 950 senesinden evvelki şekle dönmekle bu keşmekeşten ve yıkılmaktan kurtulabilir.”

⁷⁹² Ölmeztürk, B., “Yerki Müzisyenlerin Hayatı Davaları”, *Zafer*, 26 Mart 1952, s. 4.

⁷⁹³ “Müze Olacak Saraylar”, *Ulus*, 27 Temmuz 1952, s. 2.

⁷⁹⁴ Mülâyim, S., a.g.e., s. 179.

⁷⁹⁵ “Erzurumda Aziziye Anıtının Açılış Töreni”, *Zafer*, 3 Eylül 1952, s. 1-6.

⁷⁹⁶ “Atatürk Sanat Mükafatları”, *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1953, s. 3. Yarışma ile ilgili olarak ilerleyen dönemlerde bir bilgiye rastlanmamıştır.

Görüşlerine başvurulmuş Bedia Muvahhit ise şunları söylemiştir:

“Ben, son zamanlarda cereyan eden bazı hadiselerden sonra idari işlerle tamamen alakamı kesmiş bulunuyorum. Tahsisat ayrılmalı mı ayrılmamalı mı? Bunun münakaşalarını gazetelerden takip ediyorum. Bu hususta kat’i olarak söyleyebileceğim şey şudur: Ayın 3’ü olmasına rağmen hala aylıklarımızı alamadık. Aylıkla geçinen insanların hayatlarında bu gibi aksamaların ne gibi güçlükler doğurduğunu hep biliriz. Ben bu işten ümidimi kesmiş bulunuyorum. Allah encanımızı hayreylesin⁷⁹⁷”.

1953 yılında Halkevlerine ait kitapların sahaflara satıldığı tesbit edilmiş, bunun üzerine Kasım Gülek üzüntülerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Bu memlekette birer kültür yuvası olan Halkevlerinin kapatılması utanılacak bir hadisedir. Gençliğin faydalanması icab eden kitapların sahaflarda satılması bana büyük üzüntü verdi. İktidar partisi mensublarının kulakları çınlasın, yüzleri kızsın⁷⁹⁸”.

Haziran ayında Ankara’da İmre Film ismiyle yeni bir film stüdyosu açılmıştır⁷⁹⁹.

29 Mayıs’ta İstanbul’un fethinin 500. Yıldönümü kutlanmıştır. Bu nedenle Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından Evkaf Apartmanı altındaki salonlarda bir sergi açılmış, sergide, tarihi eserlerin fotoğrafları yer almıştır⁸⁰⁰. Yıldönümü kutlamaları 7 Haziran’a kadar sürer. Bütün illerden İstanbul’a gelen mahalli oyun ekipleri ana meydanlara kurulan hipodromlarda halk oyunları gösterileri yapmışlar; İstanbul’un belli başlı tiyatroları, Ankara Devlet Opera Tiyatrosu’nun da katılımı ile geniş bir repertuar hazırlamışlar; İstanbul Fetih Derneği’nin 500 kişilik Türk musikisi korosu, İstanbul Belediye Konservatuvarı, Cumhurbaşkanlığı filarmoni orkestrası geniş bir programla törenlere katılmış; Okmeydanı’nda cirid ve ok atma müsabakaları düzenlenmiş, programın son günü, İstanbul’un belli başlı camilerinde dini merasimler düzenlenmiş⁸⁰¹, ayrıca Topkapı Sarayı Çinili Köşkte Fatih Müzesi açılmıştır⁸⁰².

1948 yılında geçirdiği yangından sonra yeni bina arayışına giren Güzel Sanatlar Akademisi 16 Ekim 1953’te yeni inşa edilen binada eğitime başlamıştır⁸⁰³.

⁷⁹⁷ Kıp, K., “Şehir Tiyatrolarının Müşkül Durumu”, *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1953, s.7.

⁷⁹⁸ “Halkevlerinin Kitapları Sahaflara Satılmış”, *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1953, s.6.

⁷⁹⁹ “Yeni Bir Film Stüdyosu”, *Ulus*, 21 Haziran 1953, a. 2.

⁸⁰⁰ “Vakıflarda Açılan Sergi”, *Ulus*, 2 Haziran 1953, s. 1-3.

⁸⁰¹ “Fethin 500 üncü Yıldönümüne Aid Program”, *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1953, s.5.

⁸⁰² F.F., “Fatih Müzesi”, *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1953, s. 1.

⁸⁰³ “Güzel Sanatlar Akademisi Yeni Binasında Dün Derslere Başladı”, *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1953, s. 1.

10 Kasım 1953'te Atatürk'ün naşı etnografya müzesinden Anıtkabir'e taşınmıştır⁸⁰⁴.

Kızılay genel merkezi, kuruluşunun 75. Yıldönümü nedeniyle derneğin savaşta ve barışta gösterdiği hizmetleri anlatacak nitelikte piyes ve radyofonik skeçler arasında bir yarışma tertiplemiştir. Yarışmanın tiyatro eserleri alanında birinciliği “Kurban” isimli piyesi ile İlhan Tarus, ikinciliği “İşte Kızılay” isimli piyesi ile İhsan İdegür kazanırken, radyofonik skeçler alanında birinciliği Saadet Bektöre'nin “Bayraklar Dalgalanırken” isimli skeci, ikinciliği Nihat Enis Paha'nın “Kul Bunalmayınca” isimli skeci kazanmıştır. Müsabakalarda birincilere 1000, ikincilere 500'er lira ödül verilmiştir⁸⁰⁵.

17 Mayıs 1954 yılında III. Menderes hükümeti programında, II. Menderes Hükümeti programında olduğu gibi eğitim konusu ele alınmış ve iktidarın önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak derecede yoğun bir hareket içine gireceği belirtilmiştir⁸⁰⁶.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, Ocak 1954 tarihinden itibaren Kültür Dünyası isimli bir fikir ve sanat dergisi çıkarmaya başlamıştır⁸⁰⁷. 2 Mart 1954'de Konya Mevlana Müzesi açılır. Konya Çini eserleri müzesi açılır. Ankara Üniversitesi Dil ve

⁸⁰⁴ Öymen, A., “Anıt-Kabir Açılıyor”, *Ulus*, 29 Ekim 1953, s. 4. 1938 yılında Anıtkabir inşa edilmesi amacıyla T.B.M.M tarafından bir komisyon oluşturulur. Yedi ay süren incelemelerin sonucunda Rasat Tepe'nin Anıtkabir'in inşa edilebileceği en uygun yer olarak belirlenir ve ardından uluslar arası bir proje yarışması açılacağı ve katılan projelerin yine uluslar arası bir jüri tarafından inceleneceği duyurulur. Jüri, Paul Bonatz, Muhlis Sertel, İvar Tengbom, Karoly Weichinger, Muammer Çavuşoğlu, Arif Hikmet Holtay gibi isimlerden oluşmuştur. Yarışma koşullarında Anıtkabir'in azametli bir siluet temin etmesi, Ata'nın lahдинin bulunacağı şeref salonunda aranan özellikler, Türkiye Cumhuriyeti ilkelerinin sembolize edilerek temsil edilmesi, yapılacak törenler için açık ve kapalı mekanlar, müze ve çevre tanzimi gibi konular projelerde yer alması öngörülen koşullardır. Yarışmaya Türkiye'den 25, Almanya'dan 11, İtalya'dan 8, Avusturya, İsviçre, Fransa ve Çekoslovakya'dan olmak üzere toplam 49 proje katılmıştır. Projeler arasından üç tanesini seçip hükümete bildirmekle görevli olan jüri, Türkiye'den Emin Onat ve Orhan Arda'nın; Almanya'dan Johannes Kruger; İtalya'dan Arnaldo Foschini'nin projelerini hükümete sunmak üzere seçmiştir. Seçilen üç projeden herhangi birinin aynen uygulanmasının doğru olmayacağı, çeşitli tetkikler gerektiğini dikkate alan hükümet Emin Onat ve Orhan Arda'nın projelerinin geliştirilmesi için bir komisyon oluşturur. 1943 yılında yeniden hazırlanan proje Başbakanlığa teslim edilir. Projenin onaylanmasının ardından Büyük Millet Meclisi'ne Anıtkabir'in inşa edilmesi hakkında kanun teklifi sunulur. 9 Ekim 1944'de temel atma töreni yapılan Anıtkabir'in inşası 9 yıl sürer. Rölyef ve heykellerin yapımında Nusret Suman, Zühtü Müridoğlu, Hüseyin Anka görev alır. Çalışmaların tamamlanmasının ardından 10 Kasım 1953'de Atatürk'ün naşı Anıtkabir'e taşınır. Bilgi için bkz; *Mimar Sinan Üniversitesi Anıt-Kabir Yarışma Projeleri Sergisi*, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1984, s. 1.

⁸⁰⁵ “Kızılay Piyas ve Skeç Müsabakasını Kazananlar”, *Ulus*, 23 Ocak 1953, s. 4.

⁸⁰⁶ *T.C. Resmi Gazete*, 27 Mayıs 1954, Sayı. 8717, s. 9525.

⁸⁰⁷ “Sanat Aleminde”, *Cumhuriyet*, 30 Kasım 1953, s. 2.

Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Sanat Tarihi Enstitüsü kurulur. 6234 sayılı kanunla, Köy Enstitüleri kapatılır ve kurumlar ilköğretim okullarına dönüştürülür⁸⁰⁸.

1954 yılında dil devrimi eleştirilmeye başlanmıştır. Sabahattin Eyüboğlu, dil devrimini eleştirenlere Yeni Ufuklar dergisinde yayınlanan bir yazısında şöyle cevap verir:

“Müsellesin yerine üçkenin geçmesi, milletimizin isteğiyle olmuştur dediniz mi, ifrit oluyor bazı aydın kişiler. Milletimizin ne haberi varmış müsellesten, üçkenden? Atatürk istemiş olmuş; padişahlık yerine demokrasi, eski harf yerine yeni harf, fes yerine şapka, hep onun zoruyla gelmiş. Millete kalsa dururmuş her şey yerli yerinde. Peki ya Atatürk? Kim istemiş, kim tutmuş Atatürk'ü? Milletimiz değil de kim? Üçkene karşı müsellesten yana çıkanlar oldu milletimizin içinde. Dil işlerinde Atatürk'e açıktan açığa veya sinsi sinsi karşı kodular. Alaya aldılar üçkeni. Ama onlar mıydı milletten yana, yoksa kendi dilimizle de pekala müselles diyebileceğimize inanan ve haklı çıkanlar mı?

Çoğunluğun haklarını korumak üzere kurulmuş bir rejimin kendini çoğunluğun diliyle düşünmeğe, yazmağa ve konuşmağa zorlaması kaçınılmaz bir gerek değil miydi? Kendi vekillerinin yaptığı kanunların, kendi parasıyla basılan kitapların, kendi adına çekilen nutukların nihayet biraz olsun kendi diline çalması, bu milletin su götürmez hakkı sayılmaz mıydı? Daha nice bu toprağın insanlarına kendi dillerinin değil ilim, felsefe, şiir, sanat yapmak, doğru dürüst bir dilekçe yazmak bile olmayacak bir iş gibi gösterilecekti. Daha nice zaman bu memleketin kendi çocukları okur yazar sayılabilmek için ağaca ağaç, suya su, buruna burun diyemez olacaktı. Atatürk dil işine el atmak zorundaydı, yapamazdı başka türlü. [...] Aydın kişiler baltalıyor dil devrimini de, bütün devrimler gibi. Dil işinde Atatürk onlara karşı zor kullanıyordu, millete karşı değil. Onlar baltalıyordu yeni terimleri, millet değil. Nitekim devlet bırakır bırakmaz ipin ucunu, Ankara caddesi hemen başlayıverdi Bab-ı Ali dilini kullanmaya. Halkımız yine gündelik gazetesinde şu biçim bir dili sökmeğe zorlanıyor: Muteaddit itham ve ihtarlar muvacehesinde sükutu ihtiyar eden idare heyetinin sebebiyet verdiği aksülamel... İşte dil devrimini tutmayanların tuttukları, elden gidiyor diye vahlandıkları dil. Nasıl inanırsınız bu yazı diline bağlı kalan aydın kişinin demokrasiye inandığına?⁸⁰⁹”

1954 yılında Mimarlar Odası kurulmuştur⁸¹⁰.

⁸⁰⁸ Mülayim, S., a.g.e., s. 181.

⁸⁰⁹ Eyüboğlu, S., “Cevap,” *Yeni Ufuklar*, C.3, S.14 (30), Kasım 1954, s. 202.

⁸¹⁰ Ödekan, A., a.g.m., s.548.

Halide Edip Adıvar'ın 1942 yılı C.H.P. roman ve edebiyat ödülleri yarışmasında birinciliği kazanan “Sinekli Bakkal” isimli romanı, Duru Film müessesesi tarafından filme alınmaya başlanmıştır⁸¹¹.

Beynelmillel Tiyatro Enstitüsü'nün Palermo'da düzenlediği kongreye Türkiye adına Muhsin Ertuğrul ve Lutfi Ay katılmışlardır. Muhsin Ertuğrul, kongreden sonra Roma, Paris, Londra ve Hamburg'a giderek tiyatro tetkiklerinde bulunmuştur⁸¹².

Tiyatro Derneği, Türkiye'de ilk olarak “Tiyatro Derneği İstanbul Tiyatro Armağanları” ismi ile her yıl sezon sonunda en çok beğenilen iki aktöre, iki aktriste, rejisöre, telif esere, tercümeyle armağan vermek amacı ile çalışmalara başlamıştır. Bu armağanlara verilen isimler şöyledir: En çok beğenilen iki aktris için “Neyyire Ertuğrul” ve “Perihan Yanal”; en çok beğenilen iki aktör için “Hazım ve Naşid”; tercüme eser için “Ahmed Vefik Paşa”; telif eser için “Şinasi”; rejisör için “Tiyatro Derneği”⁸¹³.

Rejisör Avni Dilligil tarafından, çağdaş tiyatro sanatı anlayışında eserler oynamak amacı ile Çığır Sahnesi kurulmuştur. İlk temsil, Robert Morley ile Noel Langley'in “Oğlum Edward” isimli piyesi ile başlamıştır⁸¹⁴.

Devlet Tiyatrosu Genel Müdürü Cevat Memduh Altar, Birleşik Amerika Hükümeti Kültür Münasebetleri dairesinin davetlisi olarak Washington'a gitmiş ve burada 3 ay müddetçe tetkiklerde bulunmuştur⁸¹⁵. Fransız yazar Georges Duhamel, hükümetin misafiri olarak, Türkiye'ye gelmiş, İstanbul'da konferanslar vermiştir⁸¹⁶. 1954 yılı Ocak ayında İngiliz rejisör George Devine, İngiliz Kültür Heyeti'nin davetlisi olarak, Türkiye'ye ziyarete gelmiş, Dil ve Tarih Coğrafya ile Devlet Konservatuarı'nda konferanslar vermiş, Devlet Tiyatrosu'nda Gelin ve Güzel Helen isimli temsilleri izlemiştir⁸¹⁷.

⁸¹¹ Kamertan, “Sinekli Bakkal”, *Zafer*, 16 Ocak 1954, s. 6.

⁸¹² Andak, S., “Milletlararası Tiyatro Enstitüsü Kongresinde Türk Temsilcileri”, *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1954, s. 5.

⁸¹³ Andak, S., “Tiyatro Armağanları”, *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1954, s. 5.

⁸¹⁴ Andak, S., “Çığır Sahnesi Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1954, s. 5.

⁸¹⁵ “Devlet Tiyatrosu Amerika'ya Gidiyor”, *Yeni Ulus*, 25 Şubat 1954, s. 4.

⁸¹⁶ “Georges Duhamel Türkiye'ye Geliyor”, *Yeni Ulus*, 25 Şubat 1954, s. 4.

⁸¹⁷ “İngiliz Rejisörü George Devine Gitti”, *Yeni Ulus*, 27 Ocak 1954, s. 4.

Maarif Vekaleti, yurdun çeşitli yerlerinde küçük çapta devlet tiyatroları kurmayı kararlaştırmıştır. Tiyatrodan mahrum kalan bölgelerde, tiyatro bölge merkezleri kurulması, her bölge tiyatrosunun, kendi bölgesi hududu içine giren şehir, kasaba kahvelerinde, köy meydanlarında temsiller vererek tiyatro sanatını yurdun en uzak köşelerine kadar götürmesi amaçlanmıştır⁸¹⁸.

Haldun Taner'in, oynanacağı sırada temsili zararlı görüldüğü için repertuardan kaldırılan "Günün Adamı" isimli piyesi, kitap olarak yayınlanmıştır. Kitabın önsözünde yazar, piyesin geçirdiği aşamaları şöyle anlatır:

"Piyes, Şehir Tiyatrosuna sunuldu. Kabul edildi. Roller dağıtıldı. Tam oynanacakken, temsili zararlı görülerek repertuardan indiriliverdi. Yazarı da böylece, herkesin gözünde töhmetli duruma düşürülmek istendi.

Şimdi mesele Şehir Tiyatrosunu aşp İstanbul Valisine, İstanbul Valisini de aşp Sayın Devlet Reisine, oradan da Başvekaletle intikal etmiş bulunuyor.

Şu halde, "Günün Adamı"nı bugün kitap halinde bastırışım, onu asla bir matah sanışımdan değil, kendimi müdafaa için buna adeta zorlanmış oluşumdandır⁸¹⁹".

Nisan ayında "Atatürk Sevgisi" isimli film gösterime girer. Almanya'da filmin montajı yapılırken Atatürk'ün sağlığında çekilen sahnelerde, İnönü'nün yer aldığı kısımlar çıkarılmış, Celal Bayar'ı nutuk verirken gösteren sahneler eklenmiştir⁸²⁰.

Sait Faik'in ölümü üzerine, annesi tarafından Sait Faik Hikaye Armağanı müsabakası tertiplenmeye başlanmıştır⁸²¹.

17 Nisan 1954'te Çanakkale Abidesi'nin temeli atılmıştır⁸²².

Bursa'da bir devlet tiyatrosu açılmasına karar verilmiş⁸²³, İstanbul'da Tiyatro Derneği tarafından Cep Tiyatrosu kurulmuş⁸²⁴, Mart ayında İstanbul'da Karaca Tiyatrosu temsillerine başlamış⁸²⁵, 20 Ağustos'ta Haldun Dormen Tiyatrosu Kadıköy

⁸¹⁸ "Bölge Tiyatroları İçin Hazırlıklar", *Halkçı*, 15 Aralık 1954, s. 4.

⁸¹⁹ Ecevit, B., "Oynatılmayan Piyes", *Yeni Ulus*, 9 Şubat 1954, s. 3.

⁸²⁰ "Atatürk Sevgisi Filmi", *Yeni Ulus*, 28 Nisan 1954, s. 5.

⁸²¹ Andak, S., "Sait Faik Armağanı", *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1955, s. 5.

⁸²² "Çanakkale Abidesinin Temeli Yarın Atılacak", *Zafer*, 16 Nisan 1954, s. 6.

⁸²³ "Bursa'da Bir Devlet Tiyatrosu Açılacak", *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1955, s. 7.

⁸²⁴ Andak, S., "Cep Tiyatrosu Faaliyete Geçiyor", *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1955, s. 7.

⁸²⁵ Sadullah, T., "Karaca Tiyatrosu Bu Gece Açılıyor", *Cumhuriyet*, 15 Mart 1955, s. 7.

Süreyya Sineması'nda temsillerine başlamıştır⁸²⁶. İzmir Kültür ve Sanatseverler Derneği tarafından "Ara Tiyatro" kurulmuş ve perdelerini "Hep Çocuk Kalacağız" piyesi ile açmıştır⁸²⁷.

Küçük Sahne'de 1955 yılında "Godot'yu Beklerken" isimli oyun sahneye konmuş ancak bir müddet sonra Savcılık tarafından menedilmiş ve sahneden kaldırılmıştır⁸²⁸.

Ankara'da Türk Kültür Ocakları kurulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı'nın mevzuatı dahilinde çalışan ocaklar, yetişkinlerin eğitimi, güzel sanatlar, sosyal sağlık, dış münasebetler, propaganda, neşriyat, kütüphaneler, hukuk ve gelir bürosu olmak üzere sekiz büroya ayrılmıştır⁸²⁹.

Merkezi İstanbul'da olmak üzere "Türk Edebiyatçılar Birliği" kurulmuştur. Suut Kemal Yetkin, Reşat Nuri Güntekin, Ahmet Muhip Dranas, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Behçet Necatigil, Peyami Safa, Eşref Ünaydın, Ziya Osman Saba, Oktay Akbal gibi isimlerin kurucularının arasında bulunduğu birliğin amaçları; edebiyat sanatının gelişmesine çalışmak, edebiyat sanatçılarına her türlü yardımda bulunmak, konferanslar, edebi toplantılar düzenleyerek gerçek sanat anlayışının yayılmasını sağlamak, yarışmalar düzenleyip, armağanlar vererek genç sanatçıları desteklemek, yurt dışındaki benzeri teşekküller ile temaslar sağlamak ve edebiyatçılar arasında yakınlaşmayı sağlamaktır⁸³⁰.

Eylül ayında Fransa'nın Besançon şehrinde düzenlenen Genç Orkestra Şefleri müsabakasına Türkiye adına, İstanbul Teknik Üniversitesi asistanlarından Pertev Apaydın katılmıştır⁸³¹.

Yapı ve Kredi Bankası, 1954 yılında kuruluşunun 10. Yıldönümü nedeniyle düzenlediği halk oyunları müsabakasının gördüğü ilgi üzerine, "Türk Halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayma Tesisi" kurmayı kararlaştırmış ve tesis 29 Nisan'da kurulmuştur⁸³².

⁸²⁶ "Haldun Dormen Tiyatrosu", *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1955, s. 5.

⁸²⁷ "İzmirde 'Ara Tiyatro' Bu Gece Açılıyor", *Cumhuriyet*, 29 Aralık 1955, s. 3.

⁸²⁸ Kamertan, "Godot'ya Ne Oldu?", *Zafer*, 7 Şubat 1955, s. 6.

⁸²⁹ Anıl, M., "Kültür Ocaklarının Hedef ve Gayeleri", *Zafer*, 6 Ocak 1955, s. 2.

⁸³⁰ "Edebiyatçılar Birliği", *Varlık*, S.415, 1 Şubat 1955, s. 2.

⁸³¹ "Besançon'a Bir Yolcu", *Akis*, S.67, 20 Ağustos 1955, s. 27.

⁸³² Andak, S., "Halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayma Tesisi", *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1955, s. 6.

Bu kurum tarafından 1-14 Eylül tarihleri arasında Açık hava Tiyatrosunda “Halk Oyunları Festivali” düzenlenmesine karar verilmiş⁸³³ ancak Eylül ayında festival tatil edilmiştir⁸³⁴.

1955 yılında Sait Faik Armağanı’nı Haldun Taner’in “On İkiye Bir Var” ve Sabahaddin Kudret Aksal’ın “Gazoz Ağacı” isimli eserleri kazanmış, 1000 lira olan ödül iki yazar arasında paylaştırılmıştır. Müsabakanın jürisini Nurullah Ataç, S.E. Siyavuşgil, Orhan Hançerlioğlu, Y. Nabi Nayır, C. Külebi, Z.O.Saba, M. Körükçü, F.H. Dağlarca, S.K. Yetkin, H. Dizdaroğlu oluşturmuştur⁸³⁵.

1955 yılında Türk Dil Kurumu ödülleri verilmeye başlanmıştır. Kurum ödülleri, telif veya tercüme bilim eseri ve telif veya tercüme edebi eser olmak üzere iki kategoride verilmiştir⁸³⁶. “Abdülhak Hamid” isimli tetkik eserin sahibi Ali Gündüz ile “Yeşeren Otlar” isimli şiir kitabının yazarı Cahid Külebi ödül kazanmışlardır⁸³⁷.

“Harika Çocuklar Yasası” çıkarılmış ve sanatın çeşitli dallarında üstün yetenek gösterenler devletçe korunmuştur⁸³⁸. Bu yasa, daha önce İsmet İnönü döneminde çıkarılan “İdil Biret ve Suna Kan’ın Yabancı Memleketlerde Tahsile Gönderilmesine Dair Kanun”un genişletilmiş halidir.

1956 yılında Bursa Yeşil Medrese ile Konya Taş ve Ahşap Eserler Müzesi’nin açılışı gerçekleşir. Adana Devlet Tiyatrosu; İzmir Devlet Tiyatrosu açılır. Bu yıl içerisinde Adana (Misis) mozaikleri bulunur ve 1959 yılında üzerine bir bina yapılarak müze haline getirilir⁸³⁹.

12 Nisan’da Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nin bahçesinde Emlak Kredi Bankası tarafından yaptırılmış olan Mimar Sinan Heykeli’nin açılışı yapılmıştır⁸⁴⁰.

⁸³³ “Milli Oyunlar Festivali Eylülde Yapılacak”, *Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1955, s. 5.

⁸³⁴ “Halk Oyunları Bayramı Tatil Edildi”, *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1955, s. 4.

⁸³⁵ Andak, S., “Sait Faik Armağanı”, *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1955, s. 5.

⁸³⁶ “Dil Armağanı”, *Varlık*, S.418, 1 Mayıs 1955, s.2

⁸³⁷ “Türk Dil Kurultayının Armağanları”, *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1955, s. 4.

⁸³⁸ Mülâyim, S., a.g.e., s. 167.

⁸³⁹ Mülâyim, S., a.g.e., s. 186-187.

⁸⁴⁰ “Mimar Sinan’ın Heykeli Açıldı”, *Ulus*, 13 Nisan 1956, s. 1.

1956-1960 yılları arasında Menderes'in İstanbul İmar faaliyetlerini görmekteyiz. 16 Temmuz 1956'da 6785 sayılı İmar Yasası ve 8 Eylül 1956'da 6830 sayılı İstanbul Yasası kabul edilmiştir. İstanbul Yasası'nın çıkmasından 15 gün sonra ise imar çalışmaları başlar. Menderes, 23 Eylül 1956 tarihinde düzenlenen basın toplantısında şunları söylemiştir:

“Amerikalılardan 300 milyonu alamadık. Ayrıca iki sene kurak gitti, bu sene de elverişli bir hasat içinde değiliz. Hatta buğdayın bir kısmını dışarıdan getireceğiz. Fakat Türkiye'nin imkanları artık harekete geçirilmiştir. Bu imkanlarla Türkiye kendine yetecek hale gelmektedir.

[...] İstanbul'un 700.000 nüfuslu olduğu zamana ve araba devrine göre yapılmış yolları olduğu gibi bırakmaya imkan yoktur. Şehir dahilindeki trafiği günün her saatinde tıkayan ve saatler kaybına sebebiyet veren Aksaray, Beyazıt, Eminönü, Karaköy, Tophane, Taksim gibi düğümler mutlaka çözülecek ve ona göre meydanlar yeniden tanzim ve ıslah olunacaktır.

Bu meydanları birbirine bağlayan ve şehrin bel kemiğini teşkil eden caddelerin de ıslahına gidilecektir. Şehir bir banliyösünden öbür banliyösüne, mesela Topkapı'dan Boğaz'a, aynı mükemmellikte yollarla bağlanacaktır. Güzel ve büyük meydanları olmayan şehir tasavvur edilemeyeceğine göre, İstanbul'un bütün meydanları şanına layık hale getirilecek ve etrafı büyük binalarla çevrelenecektir. Galata'da Tünel'in bulunduğu arsa üzerine 18 katlı modern bir bina yapılacak, iki yüz metre ilerde Evkaf'ın bir arsası üzerine de buna mütenazır başka bir bina yükselecektir. Köprü yine meydanın mihrine gelecek şekilde belki biraz oynatılacaktır.

Süleymaniye'ye gidecek muazzam bir yol açılacaktır. Caminin minareleri arasında 70 metre genişliğe tekabül edecek olan bu yol etrafı parklanacak olan Süleymaniye'nin bütün haşmeti ile perspektif görüntüsünü sağlayacak, gerek Süleymaniye'nin etrafının temizlenmesi, bu büyük abidenin abidenin 400. inşa yıldönümü olan gelecek seneye yetiştirilecektir [...] ⁸⁴¹”.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yeterli planlama çalışması gerçekleştirilememiş, artan motorlu araç dolaşımını sağlayacak yeterli yol sistemi geliştirilememiş ve gerekli trafik düzenlemeleri yapılamamıştır. İlhan Tekeli, Menderes dönemi kent planlama çalışmaları ile ilgili olarak şu yorumu yapmaktadır: “*Bu operasyonun ilginç bir özelliği gerçekte yönetimin modern kent imajını yaşama geçirmek için çok yönlü modernite projesinin diğer boyutlarını ihlal etmesinden*

⁸⁴¹ Çizmeli, Ş., a.g.e., s. 577-579.

*doğmaktadır. İstanbul, Menderes operasyonu, modernitenin yıkıcı yüzünü görmüştür” yorumunu yapmaktadır*⁸⁴².

Tepkilerin artmasının sonucunda 1958’de İtalyan planıcı Luigi Piccinato başkanlığında üçüncü bir planlama grubu oluşturulur. Ancak bu plan da verimli olamamıştır⁸⁴³.

14 Ocak 1956’da Ankara Türk Ocağı’nda üçüncü Devlet Tiyatrosu hizmete girmiştir⁸⁴⁴. Eylül ayında Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü, Konya’da ilk bölge tiyatrosunu açmış⁸⁴⁵, ardından ikinci bölge tiyatrosu Eskişehir’de açılmıştır⁸⁴⁶. İzmir’de “İzmir Kültür ve Sanat Sevenler Derneği” tarafından Ara Tiyatrosu kurulmuş ve perdelerini Carlos Magno’nun “Hep Çocuk Kalalım” oyunu ile açmıştır⁸⁴⁷. İzmir’de ayrıca aynı yıl Flarmoni derneği kurulmuştur⁸⁴⁸. Yapı ve Kredi Bankası tarafından finanse edilen Küçük Sahne 1956 yılından itibaren tiyatronun oyuncularına devredilmiştir⁸⁴⁹.

Prof. Greguar tarafından kaleme alınan, dünyanın tanınmış tiyatro yazarlarının hayatları ve eserleri hakkında yazılan antolojide Türk yazarların eserleri de yer almıştır⁸⁵⁰.

Ankara’da yeni kurulmuş olan Türk Kültür Ocakları’nın İstanbul’da şubesi açılmıştır. Ord. Prof. Kazım İsmail Gürkan, açılışta yaptığı konuşmada ocakların amacını şu şekilde anlatmıştır:

“Cemiyet, Türk halkının kültür bakımından yükselmesine çalışacaktır. Siyasetle iştigal etmeyecek olan ocaklılar gayelerine; okutma kursları açarak, kimsesiz çocuklara yardım ederek, üniversite ve yüksekokul öğrencileri için ikraz sandığı açarak ve tercüme, neşriyat vesair temaslarda bulunarak ulaşmağa çalışacaklardır⁸⁵¹”.

⁸⁴² Tekeli, İ., *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İmge Yayınevi, Ankara, 2001, s. 79-80.

⁸⁴³ Çizmeli, Ş., a.g.e., s. 582.

⁸⁴⁴ Taşer, S., “Ankarada 3 üncü Devlet Tiyatrosu”, *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1956, s. 5.

⁸⁴⁵ Taşer, S., “Konyada Devlet Tiyatrosu”, *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1956, s. 5.

⁸⁴⁶ Taşer, S., “Tiyatro Seferberliği”, *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1956, s. 4.

⁸⁴⁷ “İzmir’de Tiyatro”, *Varlık*, S.427, 1 Şubat 1956, s. 2.

⁸⁴⁸ “İzmir’de Flarmoni”, *Varlık*, S.443, 1 Aralık 1956, s. 2.

⁸⁴⁹ “15 Günün Olayları”, *Varlık*, S.433, 1 Temmuz 1956, s. 2.

⁸⁵⁰ “Dünyaca Tanınmış Tiyatro Yazarları Antolojisinde 7 Türk Müellifin Eserleri”, *Cumhuriyet*, 30 Eylül 1956, s. 5.

⁸⁵¹ “Türk Kültür Ocakları Şubesi Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1956, s. 7.

Türk Dil Kurumu tarafından ikramiyeleri 26 Eylül’de dağıtılmak üzere bir yarışma tertiplenir. Kurumun amacını benimseyerek yazılmış en iyi bilim eserine 3500 lira; en güzel edebiyat eserine de yine 3500 lira ödül verilmiştir. Jüri, Sadeddin Buluç, İlhami Cívaoğlu, Behçet Kemal Çağlar, Reşad Nuri Güntekin, Suud Kemal Yetkin, Zeki Zeren ve Nurullah Ataç’tan oluşmuştur⁸⁵². En iyi edebiyat eseri dalında birincilik ödülünü “Ali” isimli romanı ile Orhan Hançerlioğlu kazanmıştır⁸⁵³.

1956 yılı Said Faik Armağanını “Haney Yaşamalı” isimli hikaye kitabı ile Tahsin Yücel kazanmıştır⁸⁵⁴.

M.T.T.B. tarafından sanat ve edebiyatçıları teşvik amaçlı Atatürk Mükafatı verilmesi, Atatürk büstlerinin korunması için kampanyalar düzenlenmesi, komünizmle mücadele konusunda, yüksek tahsil gençleri arasında “Komünizmle nasıl mücadele edilir” konulu bir yazı yarışması düzenlenmesi kararlaştırılmıştır⁸⁵⁵.

1956 yılında Hasan Âli Yücel, İş Bankası yayın işlerini yönetmeye başlamıştır. Göreve başlamasının ardından “Atatürk ve Devrim Serisi” ismi ile ilk kitaplar yayınlanmaya başlanır. Daha sonra bu seri Atatürk Dizisi olarak adlandırılmıştır. Ayrıca Hasan Âli Yücel zamanında Cep Kitapları ve Kültür Yayınları serileri yayınlanmıştır. 1956-1960 yılları arasında yayınlanan kitapların yaklaşık yarısı İngilizce, Almanca ile Fransızca eserlerin çevirisidir ve eserlerin çevirisi Tercüme Bürosu üyeleri ve üniversite görevlileri tarafından yapılmıştır. Yücel, 15 Temmuz 1960’ta İş Bankası Kültür Yayınları Yönetim Kurulu’ndan ayrılmıştır⁸⁵⁶.

Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü tarafından Radyofonik Piyas Müsabakası düzenlenmiştir. Jüri, Maarif Vekaleti Güzel Sanatlar Umum Müdürü Cevat Memduh Altar, Devlet Tiyatrosu Edebi Heyeti Reisi Ahmet Muhip Dranas, Ankara Üniversitesi Profesörlerinden İrfan Şahinbaş, Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü Şefi Nurettin Sevin, Devlet Konservatuvarı öğretim görevlisi Mahir Canova’dan oluşmuştur. Yarışmaya toplam 410 eser katılmıştır. Jürinin yaptığı inceleme sonucunda komedi

⁸⁵² “Türk Dil Kurumu’nun Tertiplediği Yarışma”, *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1956, s. 4.

⁸⁵³ “En İyi Sanat Eseri Mükafatını Orhan Hançerlioğlu Kazandı”, *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1956, s. 3.

⁸⁵⁴ “Said Faik Armağanı”, *Varlık*, S.430, 1 Mayıs 1956, s. 2.

⁸⁵⁵ “Atatürk Edebiyat Mükafatı”, *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1956, s. 1-5.

⁸⁵⁶ Çıkar, M., a.g.e., s.138.

dalında 1000 liralık birincilik mükafatını Cengiz Uğurat'ın "Fırıncının Köpeği", 750 liralık ikincilik mükafatını Necati Cumalı'nın "İş Karar Vermekte", 500 liralık üçüncülük mükafatını Necati Ataş'ın "Plajda Baskın" isimli eserleri, piyes kısmında ise 1500 liralık birincilik mükafatını Orhan Asena'nın "Kocaoğlan", 1000 liralık ikincilik mükafatını Muvaffak İhsan Garan'ın "Poyraz Osman", 750 liralık üçüncülük mükafatını ise Lemia Balcı'nın "Cem Sultan" isimli eserleri kazanmıştır⁸⁵⁷.

19 Temmuz-29 Temmuz arasında, Açık hava Tiyatrosu'nda Yapı ve Kredi Bankasının teşvik ettiği ve Türk Oyunlarını Yayma ve Yaşatma Derneği'nin düzenlediği Milli Oyunlar Festivali yapılmıştır⁸⁵⁸.

New York'ta yapılan Guggenheim Resim Armağanı müsabakasına ülkemiz de katılmıştır⁸⁵⁹. Yarışmaya katılmak için aranan şart Milletlerarası Plastik Sanatlar Birliği, Milletlerarası Sanat Tenkitçileri Birliği ve Milletlerarası Müzeler Konseyi'nde üye olmaktır⁸⁶⁰.

UNESCO, 10. Yıldönümü nedeniyle tüm dünyada beynelmilel müzeler haftası tertip etmiş ve ülkemizde de 6-14 Ekim 1956 tarihleri arası müzeler haftası olarak kutlanmıştır. Yeniden düzenlenen müzelerimizden Ankara Etnografya, Bursa Müzesi ile İstanbul Arkeoloji Müzesi, Eski Şark Eserleri Müzesi ve Konya Müzesi'nin halı, kumaş, Selçuklu ahşap eserleri ile Osmanlı mezar anıtları halkın ziyaretine açılmış, Ankara, İstanbul ve İzmir müzeleri ile eski eserlerimiz hakkında yazı ve röportajlar yayınlanmıştır⁸⁶¹.

25 Kasım 1957'de kurulan V. Menderes Hükümeti programında eğitimden sağlık müesseselerine, emniyet ve asayiş teşkilatından mahkemelere kadar her alanda verilen hizmetlerin halkın ihtiyaçlarına cevap verebilmek üzere geliştirileceği vurgulanmıştır⁸⁶².

⁸⁵⁷ "Radyofonik Eser Müsabakası Bitti", *Zafer*, 6 Nisan 1956, s. 2.

⁸⁵⁸ "Milli Oyunlar Festivali", *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1956, s. 4.

⁸⁵⁹ "Guggenheim Resim Armağanı", *Cumhuriyet*, 9 Ağustos 1956, s. 5.

⁸⁶⁰ "Milletlerarası Resim Armağanı", *Varlık*, S.436, 15 Ağustos 1956, s. 2.

⁸⁶¹ "Müzeler Haftası 6 Ekimde Açılacak", *Zafer*, 3 Ekim 1956, s. 2.

⁸⁶² 1920-1989 T.C. Hükümet Programlarında Kültür Politikası, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 88.

1957 Şubat ayında Türk-Alman Kültürevi kurulması kararlaştırılmış, Belediye Meclisi tarafından Belediye Sarayı yanında yer alan Ankara Medresesi ve arsasının Alman dostluk cemiyetine tahsisi teklif edilmiştir⁸⁶³.

Ankara’da, Oğuz Bora’nın idaresindeki “Beşinci Tiyatro” temsillerine başlamış⁸⁶⁴, Bursa Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu’nun açılışı gerçekleşmiştir⁸⁶⁵.

Said Faik Armağanını Necati Cumalı “Değişik Gözle” isimli hikaye kitabı ile kazanmıştır⁸⁶⁶.

İstanbul’da Galatasaray Sinema Kulübü kurulmuştur. Kulübün amacı başkan Erdoğan Güçbilmez tarafından , “sinemayı bir güzel sanat olarak benimseyip bu alanda amatörce çalışmak” olarak tanımlanmıştır⁸⁶⁷.

Topkapı Sarayı ve bağlı türbelerle Müzeler Müdürlüğü’nün bütçesi 1957 yılında 1 milyon 748 bin liraya yükselmiştir. Müze Müdürlüğü yeni imkanlarla geniş bir program hazırlamıştır. Buna göre, gelen ziyaretçilere Avrupalı müzecilik anlayışı ile gezme imkanları sağlanması, yeni seksiyonlar kurulması, sergiler açılması ve müzenin gelir kaynaklarının çoğaltılması kararlaştırılmıştır. Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Haluk Şehsuvaroğlu, hükümetin 57 yılında müzeye özel bir ilgi gösterdiğini ve bu ilginin bütçe komisyonunda olumlu şekilde karşılandığını belirtmiştir. Aynı yıl Topkapı Sarayı’nda, bayraklar, harb planları ve kale anahtarlarından oluşan bir sergi, Türk sanatında ahşap işleri sergisi ve kadın kıyafetleri sergileri düzenlenmiştir⁸⁶⁸.

Taşınmaz eski eserler ile ilgili kabul edilen kanunlara baktığımızda 10.09.1957 tarih ve 7044 sayılı Aslında Vakıf Olan Tarihi ve Mimari Kıymete Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umumu Müdürlüğüne Devrine Dair Kanun’u görürüz. Bu kanuna göre, vakıf yoluyla meydana gelip de çeşitli kanunlar ve suretlerde hazine, belediyeler veya özel idarelerin mülkiyetine geçen, muhafazası gerekli tarihi ve mimari önemi olan eski eserlerin mülkiyeti tekrar Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne devredilmiştir⁸⁶⁹.

⁸⁶³ “Türk-Alman Kültürevi Kuruluyor”, *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1957, s. 2.

⁸⁶⁴ Andak, S., “Beşinci Tiyatro Açılıyor”, *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1957, s. 5.

⁸⁶⁵ “Bursa Tiyatrosu Bugün Açılıyor”, *Zafer*, 28 Eylül 1957, s. 4.

⁸⁶⁶ Andak, S., “Necati Cumalı Kazandığı Armağanı Aldı”, *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1957, s. 5.

⁸⁶⁷ Andak, S., “Bir Sinema Kulübü Kuruldu”, *Cumhuriyet*, 27 Ocak 1957, s. 4.

⁸⁶⁸ Özkoçak, V., “Topkapı Sarayında Yeni Sergiler Açılacak”, *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1957, s. 5.

⁸⁶⁹ Çal, H., a.g.t., s. 59.

25 Ekim 1957’de Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu açılmıştır. Çeşitli sanat kollarında yetişecek olan gençlerin yaratıcı birer sanatkar olabilmelerine önem verilmiş ve okul ayrıca el sanatlarının gelişmesine hizmet etmeyi hedeflemiştir⁸⁷⁰. Aynı zamanda bu yıl Erzurum’da Atatürk Üniversitesi’nin temeli atılmıştır⁸⁷¹.

12 yaşındaki piyanist Verda Erman, Maarif Vekaleti’nce Paris’e gönderilmiştir⁸⁷².

Paris’te bulunun UNESCO Genel Merkezi tarafından Yaşar Kemal’in “İnce Memed” romanının Fransızca’ya çevrilmesine karar verilmiştir⁸⁷³.

Emniyet Sandığı tarafından bir afiş müsabakası düzenlenmiştir. Müsabakaya katılan 55 sanatçıdan ödül alanlar Mengü Ertel, Hüseyin Bilişik, Kemal Baki, Ruzin Gerçin ve Orhan Omay’dır⁸⁷⁴.

Truman Doktrinin kabulünün onuncu yıldönümü münasebetiyle Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü’nde bir fotoğraf yarışması açılmıştır. Fotoğrafların turizm ve diğer sahalardaki kalkınma hamlemizi gösteren konularda olması istenmiştir. Müsabakaya katılan fotoğraflar jüri tarafından incelendikten sonra “Kalkınan Türkiye” sergisinde teşhir olunmuştur⁸⁷⁵.

1958 yılında Nurullah Berk ile Sabri Berkel tarafından tasarımı yapılan Atatürk Pulu çıkar. Mahmut Akok C.H.P’nin altı oklu amblemini hazırlar⁸⁷⁶. Çanakkale Şehitleri Anıtı tamamlanır, Rumelihisarı Müzesi açılır. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nde Tiyatro Enstitüsü kurulur. Riyaset-i Cumhuriyet Filarmoni Orkestrası’nın ismi değiştirilerek Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası olur⁸⁷⁷.

Ankara Ressamlar Birliği, ilk kongresini Sanatseverler Kulübü’nde gerçekleştirmiştir⁸⁷⁸.

⁸⁷⁰ “Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, 26 Ekim 1957, s. 1-5.

⁸⁷¹ “Atatürk Üniversitesinin Temeli Atıldı”, *Zafer*, 24 Temmuz 1957, s. 1.

⁸⁷² Andak, S., “Verda Erman’ın Zaferi”, *Cumhuriyet*, 2 Mart 1957, s. 5.

⁸⁷³ Andak, S., “UNESCO ‘İnce Memed’i Çeviriyor”, *Cumhuriyet*, 2 Mart 1957, s. 5.

⁸⁷⁴ “Emniyet Sandığının Afiş Müsabakası Dün Neticelendi”, *Sanat Dünyası*, S.34, 16 Temmuz 1957, s. 1.

⁸⁷⁵ “Truman Doktrini ile Alakalı Foto Müsabakası”, *Zafer*, 16 Mart 1957, s.2.

⁸⁷⁶ Alsaç B.,- Alsaç, Ü., a.g.e., s. 52.

⁸⁷⁷ Mülâyim, S., a.g.e., s. 190-191.

⁸⁷⁸ “Ressamlar Birliği Kongresi”, *Ulus*, 21 Mart 1958, s. 2.

Sait Faik Armağanı'nı "Kardeş Payı" isimli kitabı ile Orhan Kemal kazanmıştır⁸⁷⁹. 1958 yılında Fakir Baykurt'un "Yılanların Öcü" isimli romanı ise Yunus Nadi Armağanı'nı kazanmıştır⁸⁸⁰. Aynı zamanda bu yıl, Nurullah Ataç anısına "Nurullah Ataç Armağanı" düzenlenmesine ve ilk Ataç Armağanı'nın 1959 yılı Mayıs ayında, 1958 yılı içinde yayınlanmış bir deneme veya eleştiri yazısına verilmesine karar verilmiştir. Seçici kurul, Sabahattin Kudret Aksal, Necati Cumalı, Sabahaddin Eyüboğlu, Macit Gökberk, Oktay Rıfat, Suut Kemal Yetkin'den oluşmuş ve bu isimler Ataç'ın kızı Meral Tolluoğlu tarafından belirlenmiştir⁸⁸¹.

Muhsin Ertuğrul görevinden uzaklaştırılmıştır. Görevine son verilmesinin ardından başkenti terk eden Muhsin Ertuğrul'un ardından dönemin Milli Eğitim Bakanı şunları söylemiştir:

"Muhsin Ertuğrul gittikten sonra tiyatronun yıkılacağını söyleyenler bir müddet sonra mahcup olacaktırlar. Göreceksiniz Devlet Tiyatrosunu en yüksek seviyesine çıkaracağım⁸⁸²".

Muhsin Ertuğrul'un görevinden ayrılmasının ardından devlet tiyatrosu ve operası birbirinden ayrılmış⁸⁸³, Devlet tiyatroları genel müdürlüğüne Cüneyt Gökçer, opera bölümünün başına ise Necil Kazım Akses getirilmiştir⁸⁸⁴.

Ankara Radyosu, Batı müziği yayınlarını yüzde on oranından yüzde dörde düşürmüştür⁸⁸⁵. Bu konuda Alman basınında çıkan bir haber şöyledir:

"Eylül ayı içinde Ankara radyosu, Schubert'in Schwanengesang'dan Heine şarkılarını plakla yayınlıyordu. Söylenilen Dietrich Fischer-Dieskau'du ve her plaktan önce metnin Türkçe tercümesi okunuyordu.

Bu yayın esnasında, bütün radyo istasyonlarının bağlı olduğu Basın Yayın Bakanlığının Müsteşarı, radyo müdürünü telefona çağırdı. Yüksek memur, hiddet içinde şunları söylüyordu: 'Bu ne rezalet! Böyle bir eşek nasıl olur da bu saatte radyoda bağırabilir. 26 milyon Türk arasında kaç kişi bu müzikten anlar!'

⁸⁷⁹ Anonim, "Sait Faik Armağanı", *Varlık*, S.478, 15 Mayıs 1958, s. 2.

⁸⁸⁰ Ahmad, F., - Ahmad, B. T., a.g.e., s. 180.

⁸⁸¹ Anonim, "Ataç Armağanı", *Varlık*, S.478, 15 Mayıs 1957, s. 2.

⁸⁸² Öymen, Ö., "Devlet Tiyatrosunda Dram", *Ulus*, 31 Ağustos 1958, s. 2.

⁸⁸³ "Devlet Tiyatroları İçin Verilen Yeni Kararlar", *Cumhuriyet*, 5 Ekim 1958, s. 1.

⁸⁸⁴ "Cüneyd Gökçer Devlet Tiyatroları U.Md.ne Getirildi", *Cumhuriyet*, 7 Ekim 1958, s. 3.

⁸⁸⁵ Sevin, B., "Otuzbeş Yıl", *Ulus*, 31 Ekim 1958, s. 2.

Radyo müdürü, ertesi gün, müzik yayınları şefi B. Bülent Arel ve batı müziği programlarını hazırlayan B. Faruk Güvenç'e Müsteşarın sözlerini naklederken Batı müziği yayınlarının günde otuz dakikaya indirilmesini ve akşamın geç saatlerine nakledilmesini emretti.

On iki ton sistemile çalışan ve Türkiyede ilk elektronik müziği yazmış olan modern Türk bestecisi Bülent Arel, bu kararları tasvib etmediğini bildirdi. Radyodaki görevinin yanı başında, viola icracısı ve Ankarada yayınlanan üç büyük gazetenin müzik münekkidi olan Faruk Güvenç ise radyodaki işinden ayrıldı.

Atatürk Türkiyesinde siyaset adamlarının müzik programlarına müdahale etmesi hoş karşılanmamıştır. Batı müziğini seven birçok Türk aydını, Türk hükümetinin, müsteşarının davranışını tasvib etmeyeceğini ummaktadır. Fischer-Dieskau ise bu hadiseden sonra Türk dinleyicileri arasında popüler olmuştur⁸⁸⁶.

Amerika ve İngiltere'de gösterilmek üzere konusu İstanbul'da geçen bir renkli film çekmek amacı ile İngiliz yazar ve rejisör Anthony Isaac İstanbul'a gelmiştir. Ayrıca, NATO Paktı memleketlerinin halk ve memleket hayatını aktaran bir film hazırlamak üzere Alman prodüktör Alfred Greven ve yardımcıları da İstanbul'a gelmişlerdir. Filmin üçte birlik kısmı Türkiye'ye ayrılmış ve çekimler Ankara, İstanbul, İzmir, Antalya'da yapılmıştır⁸⁸⁷.

NATO ülkelerini birbirine tanıtmak ve NATO'nun ana amacını anlatmak amacı ile İzmir Fuarı'nda NATO Sinema Sergisi açılmıştır. Serginin açılışında okunmak üzere Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes'in konuşması şu şekildedir:

"Hür dünyanın istiklallerini ve mukaddesatını korumak gayesiyle meydana getirilmiş olan Nato'yu aziz milletimize daha iyi tanıtmak üzere tertiplenen bu sinema sergisinin muvaffakiyetli ve semereli olmasını candan temenni ederim⁸⁸⁸".

Türkiye Turizm Kurumu, kaybolmaya yüz tutan Türk halk sanatları geleneklerini canlandırmak ve el sanatlarının gelişmesini sağlamak amacıyla Türk El Sanatları Sergisi açmış ve bir yarışma düzenlemiştir. Sergide, testi bakır kaplar, heybeler, kilimler, nakışlı örtüler, halılar olmak üzere her türlü Türk el işleri ve halk sanatı motifleri üzerine yapılmış olan turistik eşyalar teşhir edilmiştir. Yarışmanın jürisi, Alman Kültür Ataşesi Dr. Benzing, İtalyan Kültür Ataşesi Prof. Rispoli, Amerikan

⁸⁸⁶ "Ankara Radyosu Hadisesi İçin Bir Alman Gazetesinin Fıkrası", *Cumhuriyet*, 29 Kasım 1958, s. 4.

⁸⁸⁷ "Şehrimizde Renkli Bir Film Çevrilecek", *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1958, s. 3.

⁸⁸⁸ "NATO Sinema Sergisi", *Zafer*, 11 Mayıs 1958, s.1-4.

Haberler Merkezi Müdürü Adamson, Olgunlaşma Enstitüsü Müdürü Refia Övüç'ten oluşmuştur⁸⁸⁹.

Ankara Gençlik Parkı'nda faaliyet gösteren Halk Tiyatrosu "Yandım Belediye" isimli piyes nedeni ile kapatılmıştır. Neden olarak, Belediye zabıtası, oyunun belediyeyi küçük düşürdüğünü, piyeste müstehcen sözlerin kullanıldığını ve sahneden kaldırılmadığı takdirde tiyatronun yıktırılacağını söylemiştir⁸⁹⁰.

1959 yılında Küçük Sahne-Haldun Dormen Tiyatrosu, oyuncu İlhan İskender hatırasına saygı niteliğinde her yıl, yılın en başarılı 2 tiyatro sanatçısına birer armağan vermeyi kararlaştırmıştır. 1959 yılı jüri heyeti, Adalet Cimcoz, Sabahattin Kudret Aksal, Adnan Benk, Hasan Ali Ediz, İbrahim Hoyi, Max Meinecke, Haldun Taner, Ahmet Kutsi Tecer ve Refik Erduran'dan oluşmuştur⁸⁹¹.

Avusturya Bregens Tiyatro Festivali, Selahattin Batu'nun yazdığı "Güzel Helena" isimli oyunun temsili ile başlamıştır⁸⁹².

Muhsin Ertuğrul, 1959 yılında Şehir Tiyatrolarında uzman rejisör olarak göreve başlamış⁸⁹³, kasım ayında Muhsin Ertuğrul idaresinde Kadıköy Tiyatrosu açılmıştır⁸⁹⁴.

Nurullah Ataç anısına düzenlenen Ataç Armağanı'nı 1958 yılında dergilerde yayınlanan deneme ve eleştirileri ile Mehmet Fuat kazanırken, Sait Faik Armağanı'nı "Berber Aynası" isimli kitabı ile Oktay Akbal kazanmıştır⁸⁹⁵.

Türkiye Turizm Kurumu, Türk El Sanatları Sergisi'nin ardından 1959 yılında Türk Halk Türküleri ve Oyunları gecesi düzenlemiştir⁸⁹⁶.

19-24 Ekim tarihlerinde Ankara'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü tarafından Birinci Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi'nin açılışı gerçekleşir. Kongreye, Afganistan, Almanya Federal Cumhuriyeti,

⁸⁸⁹ Andak, S., "Türk Halk Sanatları Sergi ve Yarışması", *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1958, s. 5.

⁸⁹⁰ "Şehrimizde Bir Tiyatro Dün Kapatıldı", *Ulus*, 23 Ağustos 1959, s. 2.

⁸⁹¹ "İlhan İskender Armağanı", *Cumhuriyet*, 22 Mart 1959, s. 5.

⁸⁹² "Bregens Tiyatro Festivali", *Zafer*, 16 Temmuz 1959, s. 1-4.

⁸⁹³ "Muhsin Ertuğrul Tekrar Şehir Tiyatrosunda", *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1959, s. 1-5.

⁸⁹⁴ Ay, L., "Kadıköy Tiyatrosu", *Cumhuriyet*, 14 Aralık 1959, s. 4.

⁸⁹⁵ "Ataç Armağanı", *Varlık*, S.502, 15 Mayıs 1959, s. 2.; Anonim, "Sait Faik Armağanı", *Varlık*, S.502, 15 Mayıs 1959, s. 2.

⁸⁹⁶ Andak, S., "Türk Folkloru Gecesi", *Cumhuriyet*, 23 Mart 1959, s. 5.

Amerika, Arap Birleşik Cumhuriyeti, Avusturya, Belçika, Çekoslovakya, Milliyetçi Çin, Fransa, Hollanda, İngiltere, Macaristan, Norveç, Pakistan, Polonya, Portekiz, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Sudan, Tunus, Venezüela, Yugoslavya, Yunanistan'ın delege ve gözcüleri⁸⁹⁷ ayrıca Albert Gabriel, Ernst Kuhnel, Ernest Diez, Kurt Erdman ve Georges Marcois gibi tanınmış sanat tarihçiler katılmışlardır⁸⁹⁸.

Said Faik'in Burgaz Adası'nda 1934-1954 yılları arasında yaşamış olduğu evi müze haline getirilmiştir⁸⁹⁹.

30 Ağustos Zafer Bayramı dolayısıyla, 1959 yılında İstanbul'da gösterilen Milli Mücadele dönemini canlandıran bir filmde İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak'a ait kısımların çıkarılması tepkilere neden olmuştur⁹⁰⁰.

1960 yılı Ocak ayında Türk Devrim Ocakları Cep Tiyatrosu temsiller vermeye başlamıştır⁹⁰¹. Ayrıca Nisan ayında İstanbul'da Site Tiyatrosu açılmış, tiyatronun idaresini Muhsin Ertuğrul üstlenmiş, Yıldız ve Müşfik Kenter kuruluşuna katkıda bulunmuşlar, Öz Somer tiyatronun inşa ve dekorasyonu ile ilgilenmiştir⁹⁰². 19 Mart 1960'da İstanbul Belediye Operası, şehir tiyatroları dram kısmında faaliyete geçmiştir⁹⁰³.

Her milletin tiyatrosunu tanıtmak için matinelere düzenlenen Viyana'da, ocak ayı sonunda Türk Tiyatrosu matinesi düzenlenmiştir. Türk tiyatrosu hakkında bilgi verildikten sonra, Haldun Taner'in "Ve Değirmen Dönerdi" oyunundan ve Genç Oyuncuların'ın "Tavtati Kütüpatı" isimli oyunundan çeşitli sahneler sunulmuştur⁹⁰⁴.

Türkiye'deki Avusturya Kültür Ataşeliğinin sanat ve kültür etkinlikleri arasında, Türkçe'de Stefan Zweig" isimli sergi Avusturya Saint George lisesinde düzenlenmiştir.

⁸⁹⁷ "1. Türk Sanatları Kongresi", *Ulus*, 27 Ekim 1959, s. 2-4.

⁸⁹⁸ Silivri, K., "Milletlerarası 1. Türk Sanatları Kongresi", *Sanat Dünyası*, S.91, 12 Aralık 1959, s. 4.

⁸⁹⁹ "Saik Faik'in Müze Haline Getirilen Evi 22 Ağustos'ta Açılıyor", *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1959, s. 3.

⁹⁰⁰ "Tarihi Filmin Tahribi", *Ulus*, 3 Eylül 1959, s. 1-5.

⁹⁰¹ Andak, S., "Türk Devrim Ocakları Cep Tiyatrosu", *Cumhuriyet*, 7 Ocak 1960, s. 3.

⁹⁰² Andak, S., "Site Tiyatrosu", *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1960, s. 2.

⁹⁰³ "İstanbul Operası Cumartesi Açılıyor", *Zafer*, 15 Mart 1960, s. 4.

⁹⁰⁴ Andak, S., "Viyana'da Yapılan Türk Tiyatrosu Matinesi", *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1960, s. 4.

Sergide, Zweig'in dilimize çevrilmiş eserleri, orijinal baskıları, fotokopileri yer almıştır⁹⁰⁵.

19 Mart 1960'da Kemal Aygün, Muhsin Ertuğrul, Aydın Gün tarafından kurulan İstanbul Belediyesi Şehir Operası'nın açılışı gerçekleşmiştir⁹⁰⁶.

Güzel Sanatlar Akademisi öğretim sistemi açısından üniversite haline getirilmiştir. Yürürlüğe giren yeni talimatname ile akademinin orta kısımlarının lağvedilmesine ve bir sonraki ders yılından itibaren yeni öğrenci alınmamasına, yüksek kısımların eğitim süresinin beş yıla çıkarılmasına karar verilmiştir⁹⁰⁷.

27 Mayıs askeri müdahalesinin ardından 1960 yılı sonuna kadar geçen sürede kültür ve sanat adına gerçekleştirilen girişimlere baktığımızda karşımıza şunlar çıkar; Yapı ve Kredi Bankası tarafından "memleketimizdeki çeşitli medeniyet çağlarına ait turistik sanat eserleri" konulu bir fotoğraf yarışması düzenlenmiş⁹⁰⁸, 2000'er liralık iki birinci armağanı Ara Güler ve İlhan Arakon, 1250'şer liralık iki ikinci armağanı Aziz Albek ve Stumpe, 500'er liralık iki üçüncü armağanı Ara Güler ile Aziz Albek kazanmışlardır⁹⁰⁹.

Ağustos ayında Ankara'da Cemal Gürsel'in kuruculuğunu gerçekleştirdiği Türk Kültür Dernekleri Genel Merkezi açılmış⁹¹⁰ kapatılan halkevlerinden okul haline getirilmeyenler Türk Kültür Derneği'nde devredilmiştir⁹¹¹.

28 Ağustos 1960'da İstanbul Saraçhanebaşı'nda 400 kişilik bir tiyatronun temeli atılmış ve tiyatro 15 Ekim'de perdelerini açmıştır. Bu tiyatronun temelinin atılmasından 15 gün sonra ise Üsküdar tiyatrosunun temelleri atılmış ve bu tiyatroda 15 Kasım'da temsiller vermeye başlamıştır⁹¹². Kasım ayında İstanbul Pangaltı'da Lale Oraloğlu tarafından kurulan "Altı Tiyatrosu" temsiller vermeye başlamıştır⁹¹³.

⁹⁰⁵ Andak, S., "Türkçede Stefan Zweig Adlı Sergi Açılıyor", *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1960, s. 4.

⁹⁰⁶ Andak, S., "İstanbul'un İlk Operası 19 Martta Perdesini Açıyor", *Cumhuriyet*, 12 Mart 1960, s. 3; Başkut, C. F., "İstanbul Operasının Hikayesi", *Cumhuriyet*, 17 Mart 1960, s. 2.

⁹⁰⁷ "Güzel Sanatlar Akademisinde Yeni Tedris Sistemi", *Zafer*, 9 Ocak 1960, s. 1.

⁹⁰⁸ Andak, S., "Fotoğraf Yarışması", *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1960, s. 5.

⁹⁰⁹ "Bir Yarışma", *Varlık*, S.529, 1 Temmuz 1960, s. 2.

⁹¹⁰ "Türk Kültür Dernekleri Genel Merkezi Açılıyor", *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1960, s.1-5.

⁹¹¹ "Türk Kültür Derneği Dün Merasimle Açıldı", *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1960, s. s.1-5.

⁹¹² "Şehir Tiyatrosu İstanbul Bölümünün Temeli Atıldı", *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1960, s. 1-5.

⁹¹³ Andak, S., "Bir Tiyatro Daha", *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1960, s. 2.

A) 1950-1960 Arasında Düzenlenen Sergiler

1950 yılı Haziran ayında D.T.C.F’de İhsan Cemal Karaburçak sergisi açılmıştır⁹¹⁴. 21 Ekim 1950’de ise Atina Parnassos galerisinde, Türk ressamların eserlerinden oluşan bir sergi açılır. Törene Türkiye adına Atina Büyükelçisi Eşref Ünaydın katılmıştır⁹¹⁵. Aralık ayında, D.T.C.F’de Güzel Sanatlar Birliği’nin 27. Sergisi⁹¹⁶ ve yine aynı salonda Esat Arar resim sergisi düzenlenmiştir⁹¹⁷. Ayrıca 1957 yılında New York “Sidney Janis” Galerisi’nde açılan “On Beş Parisli On Amerikalı” ressam sergisine Nejad Melih Devrim de katılmıştır⁹¹⁸.

1951 Nisan ayında Eren Eyüboğlu sergisi⁹¹⁹, D.T.C.F’de Hasan Kaptan sergisi⁹²⁰, Sergievi’nde 12. Devlet Resim ve Heykel Sergisi⁹²¹, mayıs ayında Fransız Konsoloslugu’nda Yeniler Grubu resim sergisi⁹²², D.T.C.F’de Ressam Emekli Subaylar Derneği sekizinci sergisi⁹²³, haziran ayında yine Fransız Konsoloslugu’nda Tavanarası ressamları sergisi⁹²⁴, Ankara Milli Kütüphane’de İngiliz Kültür Heyeti tarafından tertip edilen resim sergisi⁹²⁵, Maya Galerisi’nde Avni Arbaş’ın Paris’ten gönderdiği eserlerinden oluşan sergi⁹²⁶, D.T.C.F’de Bedri Rahmi-Eren Eyüboğlu resim ve yazma sergisi⁹²⁷, Karpiç salonlarında İhsan Cemal Karaburçak resim sergisi⁹²⁸, Ekim ayında Fransız Konsoloslugu’nda Leyla Gamsız’ın sergisi⁹²⁹ düzenlenmiştir. Tavanarası ressamlarının sergisi bazı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Ressamlar, eski meşhur ressamlardan bazılarını kopyacılık ile suçlamışlar, yabancı ressamların Türkiye’de aynen kopya edildiğini iddia etmişler ve buna örnek olarak Zeki Faik İzer-Delacroix, Nurullah Berk-Moreau gibi isimlerin benzer tablolarını göstermişlerdir.

⁹¹⁴ “İhsan Cemal Karaburçak”, *Zafer*, 26 Haziran 1950, s.1.

⁹¹⁵ “Atina’da Türk Ressamlarının Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 21 Ekim 1950, s. 3.

⁹¹⁶ “Güzel Sanatlar Birliği Resim Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 18 Aralık 1950, s. 2.

⁹¹⁷ Dranas, A. M., “Esat Arar’ın Sergisi”, *Zafer*, 19 Aralık 1950, s. 2.

⁹¹⁸ Andak, S., “Amerikada Türk Resmi”, *Cumhuriyet*, 27 Mart 1957, s. 5.

⁹¹⁹ “Eren Eyüboğlu Sergisi”, *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1951, s. 7.

⁹²⁰ Karaburçak, İ. C., “Hasan Kaptan’ın İkinci Sergisi”, *Zafer*, 15 Nisan 1951, s. 2.

⁹²¹ “Devlet Resim ve Heykel Sergisi Bugün Açılıyor”, *Zafer*, 15 Nisan 1951, s. 2.

⁹²² Güvemli, Z., “Yeniler”, *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1951, s. 3.

⁹²³ “Ressam Emekli Subaylar Sergisi”, *Ulus*, 5 Mayıs 1951, s. 4.

⁹²⁴ Güvemli, Z., “Tavanarası Ressamları”, *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1951, s. 3.

⁹²⁵ “İngiliz Kültür Heyetinin Bir Resim Sergisi”, *Ulus*, 4 Haziran 1951, s. 3.

⁹²⁶ Güvemli, Z., “Arbaş”, *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1951, s. 3.

⁹²⁷ Dranas, M., “Bir Sergi Münasebetiyle”, *Zafer*, 23 Haziran 1951, s. 2.

⁹²⁸ “İhsan Cemal Karaburçak Resim Sergisi”, *Zafer*, 29 Haziran 1951, s. 2.

⁹²⁹ Güvemli, Z., “Gamsız’ın Sergisi”, *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1951, s. 3.

Tavanarası ressamlarına göre, taklit edilen diğer isimler Rufy, Gromaine, Lohte, Matisse'dir⁹³⁰. Nurullah Berk ve Zeki Faik İzer'e eserlerinin kopya olup olmadığı sorulduğu zaman alınan cevaplar şu şekildedir:

Nurullah Berk: Evet, bunlar kopyadır. Sanatkarlar daima birbirlerinin tesiri altında kalırlar. Ben de Moreau'nun tesiri altında kalarak bu kompozisyonu vücuda getirdim. Bu 20 senelik sanat hayatımda yapmış olduğum tek kopyadır. 1935 senesinde, yani resim kariyerinin başlangıcında Devlet resim sergisi için benden bir resim istenmişti. Acele olarak bu resmi yapıp yolladım. [...] Kopyacılık sanatı, karşılıklı tesirlerden ve nesiller boyunca devam eden görüşlerden ve cereyanlardan doğar. Pek büyük sanatkarlar vardır ki, birbirlerinin kopya edercesine tesiri altında kalmışlardır. Mesela Manet gibi, Ingres gibi hatta Delacroix gibi sanatkarlar, gerek Yunan sanatından, gerek Rönesans sanatından pek çok themeler almışlardır. Mesela Louvre müzesinde Manet'nin Le déjeuner sur l'herbe isminde bir kompozisyonu vardır ki bu aynen Marc Antoine isimli bir eski İtalyan gravürçüsünün eserinden alınmıştır. [...] Bunları söyledikten sonra bizim kopyalarımızı mazur gösterecek daha fazla söz söylemeğe lüzum yoktur [...]"

Zeki Faik İzer: "Bir sanatkarın mizacına uygun bulduğu, sevdiği ve beğendiği bir eserin bazı temlerini almasında bence hiçbir mahzur yoktur. Bir sanatkar ya kuvvetlidir, kendinden evvel söylenmiş olan şeye bazı ilaveler yapar; yahud kuvvetli değildir, hiçbir şey ilave etmez. [...] Sanat tarihi de bu gibi birbirinin tesiri altında kalan eserlerle doludur. Biz Türkler, Hamdi Beyden beri Avrupa'ya yöneldiğimiz için ister istemez bir takım tesirlerin altında kalacağız. [...] Delacroix'nın tablosu ile benim resmime gelince; Delacroix'nın eseri Fransa ihtilali sıralarındaki bir sokak muharebesini göstermektedir. Benim eserim, sembolik bir inkılab tablosudur. Bu iki eser arasında tek benzer taraf vatanın sembolik olarak bir kadın şeklinde ele alınmış olmasıdır. Bir de, resimlerin bir müselles kompozisyon içinde toplanmasıdır. Halbuki benim resmimde Delacroix'da olmayan bir ikinci müselles kompozisyonu vardır. Eserimde, Atatürk yürünmesi icab eden hedefi göstermektedir. Ön tarafta yıkılmış sanat ve irtica vardır. Atatürk diğer eli ile gençliği tutar, gençlik erkek ve kız üniversite talebesidir. Küçük bir taşın üzerine çıkan çocuk, Cumhuriyetin onuncu yılını eli ile göstermektedir. Bu gençlikle beraber ordu, arkasında maarifi temsil eden meşale, çarşafını atıp hürriyetine kavuşan kadın, bütün bir halk kütlesi, arkada Ankara Kalesi ve onun arkasından da ışık doğmaktadır. [...]"⁹³¹

1952 yılında 13. Devlet Resim ve Heykel Sergisi düzenlenir ve 15 Nisan'da açılışı gerçekleştirilir. Bu sene düzenlenen sergiye D Grubu katılmamıştır. Buna neden

⁹³⁰ "Genç Ressamlar, Tanınmış Sanatkarları Kopyacılıkla İtham Ediyorlar," *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1951, s. 1-6.

⁹³¹ "Ressamlarımız Arasındaki Dedikodulu Hadise", *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1951, s. 1-4.

olarak, jürinin kifayetsizliğini ve tarafsızlığını koruyamayacağını öne sürmüşlerdir⁹³².

Bülent Ecevit yazdığı bir yazısında D Grubu'nun bu tutumunu şu cümlelerle eleştirir:

“Mesele D Grubu ile resmi makamların sanat anlayışları arasındaki bir uyumsuzluktan ibaret sayılamaz. Mesele, halkla, bugünün sanat anlayışını temsil eden ressamlar arasındaki uyumsuzluktur. Ve bu uyumsuzluk, zamanımızda sanatla toplumun ayrılışından ileri gelmektedir. [...] Bizde sanatkar, birçok Batı memleketlerinden daha çok devlet himayesine muhtaçtır. Ama bu himaye sanatkarı köstekleyici bir himaye olursa işe yaramaz. Ressamlarıma da düşen, pasif mukavemet değildir; hele küsüp köşesine çekilmek hiç değildir. Küsüyorlar da ne oluyor? Fare dağa küsmüş, dağın haberi olmamış. Gerçi ne D Grubu ressamları fareye, ne de karşılarındaki zihniyet dağa benzetilebilir. [...] Onların sergiye katılmaması çoğunluğun umurunda olsa neyse; ama değil. Sadece günden güne adlarını sanatlarını unutturmuş oluyorlar. Yani küskünlükle geçirdikleri her yıldan biraz daha mağlup çıkıyorlar [...]”⁹³³

Ocak ayında Fransız Konsolosluğu'nda Tavanarası Ressamlarının ikinci sergisi⁹³⁴, şubat ayında, Teknik Üniversite'de Hindistan Güzel Sanatlar Birliği sergisi⁹³⁵, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Leyla Gamsız sergisi⁹³⁶, Beyoğlu Amerikan Haberler servisinde Onlar Grubu sergisi⁹³⁷, Maya galerisinde Mart ayında Ferruh Başağa sergisi⁹³⁸, Azra İnal sergisi⁹³⁹, D.T.C.F'de Mesut Erdem resim sergisi⁹⁴⁰, Nisan ayında Fransız Konsolosluğu'nda Fethi Karakaş, Maya Galerisinde Nuri İyem sergileri⁹⁴¹, Türk Hava Kurumu binasında altında yer alan Havacılık Kulübü'nde İhsan Cemal Karaburçak sergisi⁹⁴², Mayıs ayında İstanbul Orduevi'nde Hamaset Sergisi açılmıştır. Serginin amacı ile ilgili olarak Milli Savunma Bakanlığı'nın yaptığı açıklama şu şekildedir:

“Türk milletinin ve ordusunun kahramanlık menkıbelerini umumi efkara aksettirmek, vakaları hakikatlere en yakın şekilde canlandırmak gayesiyle mayıs ayında İstanbul Orduevi'nde açılmak üzere büyük bir Hamaset Sergisi hazırlanmaktadır.

⁹³² “D Grubu Devlet Sergisine İştirak Etmiyor”, *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1951, s. 3.

⁹³³ Ecevit, B., “D Grubu ve Devlet Sergileri”, *Ulus*, 2 Mayıs 1952, s. 4.

⁹³⁴ Güvemli, Z., “II. Tavanarası Sergisi”, *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1952, s.3.

⁹³⁵ Güvemli, Z., “Hind Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1952, s.4.

⁹³⁶ B.E., “Leyla Gamsız”, *Ulus*, 28 Ocak 1952, s.4.

⁹³⁷ Güvemli, Z., “Üç Sergi”, *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1952, s. 3.

⁹³⁸ Güvemli, Z., “İki Sergi”, *Cumhuriyet*, 5 Mart 1952, s.5.

⁹³⁹ Güvemli, Z., “İki Sergi”, *Cumhuriyet*, 18 Mart 1952, s. 3.

⁹⁴⁰ Karaburçak, İ. C., “Türk-İngiliz Münasebetleri Sergisi”, *Zafer*, 11 Mart 1952, s. 2.

⁹⁴¹ Güvemli, Z., “Yeni Sergiler”, *Varlık*, S.322, 1 Mayıs 1952, s. 22.

⁹⁴² “İhsan Cemalin Resim Sergisi Dün Açıldı”, *Zafer*, 6 Nisan 1952, s. 2.

Bu serginin hazırlıklarını ikmal hususunda Güzel Sanatlar Akademisi müdürü ve profesörleriyle teşriki mesai edilmektedir. Çalışmaları ilerlemekte bulunan serginin mevzu ve mahiyeti aşağıdaki çerçevede dahilinde olacaktır:

Heykel, tablo ve resimlerle; Kore'deki Türk kahramanlıkları, Türk İstiklal Harbi kahramanlıkları, Çanakkale Harbi kahramanlıkları, Fatih devri ve İstanbul'un fethi, Türk deniz muharebeleri ve denizcilik menkıbeleri tasvir edilecektir.

Bahis mevzuu serginin hazırlıkları da bir yandan ilerlemektedir. Sergiye iştirak edecek sanatkarlar için hazırlıklarını ikmal edebilmeleri hususu göz önüne alınarak İstanbul Askeri Müzesindeki 500 küsur sandık açılmıştır. Bu sandıklarda eski devirlere ait askeri üniformalar ve elbiselerle silahlar çıkarılarak devir devir tasnif edilmiştir. Bu eşyalar, sanatkarların emirlerine amade olup onlara, hazırlayacakları eserler hakkında fikir verebilecektir[...]⁹⁴³

14 Haziran'da D.T.C.F'de Güzel Sanatlar Birliği resim sergisi açılmıştır⁹⁴⁴. Yine haziran ayında Amerikan Haberler Merkezi'nde Sabiha Bozcalı sergisi⁹⁴⁵, Maya Galerisi'nde Semih Balcıoğlu karikatür sergisi ve Kemal Sönmezler resim sergisi, Fransız Konsolosluğu'nda Hamit Görele sergisi, Flarmoni Derneği'nde Hakkı Anlı sergisi⁹⁴⁶, eylül ayında Maya Galerisi'nde Fikret Otyam resim sergisi, Arif Kaptan seramik sergisi, ekim ayında Nuri İyem sergisi⁹⁴⁷, kasım ayında Ferruh Başağa sergisi⁹⁴⁸, D.T.C.F'de Milli Savunma Bakanlığı Temsil Bürosu tarafından Hamaset Sergisi düzenlenmiş⁹⁴⁹, sergide İstanbul'un fethi ve Fatih dönemine ait, Kunuri Savaşları ve Erzurum Aziziye savaşına ait eserler yer almış⁹⁵⁰, aralık ayında Semih Balcıoğlu ve Selma Emiroğlu'nun müşterek karikatür sergisi açılmıştır⁹⁵¹.

1953 yılı 15 Nisanında 14. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nin açılışı yapılır. 30 Haziranda Ressamlar Derneği ikinci sergilerini gerçekleştirir.

Ocak ayında Bülent Arel, Selma Arel, Rasim Arsebük, Zerrin Arsebük, Orhan Burian, Bülent Daver, Rahşan Ecevit, Reha Kargas tarafından kurulan Helikon Sanat

⁹⁴³ "Hamaset Sergisi", *Ulus*, 1 Şubat 1952, s. 2.

⁹⁴⁴ "Güzel Sanatlar Birliği Resim Sergisi", *Ulus*, 15 Haziran 1952, s. 1.

⁹⁴⁵ Güvemli, Z., "Yeni Sergiler", *Varlık*, S.383, 1 Haziran 1952, s. 21.

⁹⁴⁶ Güvemli, Z., "Yeni Sergiler", *Varlık*, S.384, 1 Temmuz 1952, s. 21.

⁹⁴⁷ Güvemli, Z., "Yeni Mevsim Başlarken", *Varlık*, S.387, 1 Ekim 1952, s. 21.

⁹⁴⁸ Güvemli, Z., "Yeni Sergiler", *Varlık*, S.389, 1 Aralık 1952, s. 16.

⁹⁴⁹ "Hamaset Sergisi Büyük Bir Alaka Topladı", *Zafer*, 2 Aralık 1952, s. 2.

⁹⁵⁰ "Hamaset Sergisi Büyük Rağbet Görüyor", *Zafer*, 29 Kasım 1952, s. 2.

⁹⁵¹ Güvemli, Z., "Yeni Mevsim Başlarken", *Varlık*, S.387, 1 Ekim 1952, s. 21.

Derneği, Hasan Kaptan sergisi ile açılış yapmıştır⁹⁵². D.T.C.F’de Nuri İyem sergisi⁹⁵³, Beyoğlu Amerika Haberler Bürosu’nda Güzel Sanatlar Birliği’nin resim sergisi, Resim ve Heykel Müzesi’nde UNESCO tarafından düzenlenen röprodüksiyon sergisi açılmıştır⁹⁵⁴. Şubat ayında Amerikan Haberler Bürosu’nda Onlar Grubu resim sergisi⁹⁵⁵, Mart ayında Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi’nde İhsan Cemal Karaburçak sergisi⁹⁵⁶, Helikon Galerisi’nde Modern Fransız sergisi⁹⁵⁷, Nisan ayında Helikon Galerisi’nde Bedri Rahmi Eyüboğlu, Eren Eyüboğlu resim sergisi⁹⁵⁸, Mayıs ayında Türk-Amerikan Derneği’nde Saip Tuna resim sergisi⁹⁵⁹, Haziran ayında Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi’nde Seyfi Toray⁹⁶⁰, Flarmoni Derneği’nde Sabri Berkel sergisi⁹⁶¹, İstanbul’da “Bugünkü İtalyan Sanatı” sergisi⁹⁶², Temmuz ayında Fransız Konsoloslugu’nda Adnan Varınca sergisi, Ağustos ayında Amerikan Haberler Merkezi’nde Türk Ressamlar Derneği sergisi, Ankara’da Türk-Amerikan Dostluk Cemiyeti’nde Saip Tuna sergisi⁹⁶³, Eylül ayında Fransız Konsoloslugu’nda Saip Tuna, Ahmet Uzelli sergisi⁹⁶⁴, kendi apartman dairesinde Nurettin Ergüven sergisi⁹⁶⁵, Ekim ayında Helikon Galerisi’nde Ferruh Başağa sergisi⁹⁶⁶, Kasım ayında Fransız Konsoloslugu’nda İbrahim Balaban⁹⁶⁷ ve ardından Azra İnal sergisi⁹⁶⁸, Maya Sanat Galerisi’nde Nuri İyem sergisi düzenlenmiş ve ayrıca İtalyan hükümeti, Türk ressamlarını Venedik’te iki senede bir düzenlenmekte olan Bienale ve Roma’da düzenlenecek olan büyük sergiye davet etmiştir⁹⁶⁹. Helikon Galerisi’nde Füreya Kılıç seramik sergisi⁹⁷⁰, D.T.C.F’de Yugoslav

⁹⁵² Karaburçak, İ. C., “Üç Güzel Tezahür”, *Zafer*, 6 Şubat 1953, s. 5.

⁹⁵³ Ecevit, B., “Ankara Mektubu”, *Yenilik*, S.3, 15 Şubat 1953, s. 5.

⁹⁵⁴ Güvemli, Z., “Beş Yeni Sergi”, *Varlık*, S.390, 1 Ocak 1953, s. 21.

⁹⁵⁵ Güvemli, Z., “Üç Sergi ve Bir Kayıp Daha”, *Varlık*, S.392, 1 Mart 1953, s. 21.

⁹⁵⁶ Ecevit, B., “İhsan Cemal Karaburçak”, *Ulus*, 23 Mart 1953, s. 4.

⁹⁵⁷ “Helikon Galerisindeki Resim Sergisi”, *Mavi*, S.6, 1 Nisan 1953, s. 7.

⁹⁵⁸ “Eyüboğulları Resim Sergisi”, *Ulus*, 26 Nisan 1953, s. 5.

⁹⁵⁹ Duru, K. N., “Ressam Saip Tunanın Açtığı Resim Sergisi”, *Zafer*, 30 Mayıs 1953, s. 5.

⁹⁶⁰ S.K., “Seyfi Toray’ın Resim Sergisi”, *Ulus*, 15 Haziran 1953, s. 4.

⁹⁶¹ Güvemli, Z., “En Verimli Ay”, *Varlık*, S.395, 1 Haziran 1953, s. 22.

⁹⁶² Karaburçak, İ. C., “Bugünkü İtalyan Sanatı Sergisi”, *Zafer*, 21 Haziran 1953, s. 5.

⁹⁶³ Güvemli, Z., “Bu Ayın Sergileri”, *Varlık*, S.397, 1 Ağustos 1953, s. 22.

⁹⁶⁴ Muhsin, K., “İstanbul Mektubu”, *Mavi*, S.12, 1 Ekim 1953, s. 7.

⁹⁶⁵ Garan, M. İ., “Nurettin Ergüvenin Resim Sergisi”, *Zafer*, 28 Eylül 1952 (Pazar İlavesi), s. 2.

⁹⁶⁶ “Ferruh Başağa Sergisi”, *Ulus*, 6 Ekim 1953, s. 4.

⁹⁶⁷ Kemal, Y., “Köylü Ressam Balaban ile Yaptığım Mülakat”, *Cumhuriyet*, 8 Kasım 1953, s. 5.

⁹⁶⁸ “Azra İnal Sergisi”, *Zafer*, 22 Kasım 1953, s. 4-5.

⁹⁶⁹ “Sanat Aleminde”, *Cumhuriyet*, 30 Kasım 1953, s. 2.

⁹⁷⁰ “14 Kasımda Helikon Galerisinde Açılacak Büyük Bir Sanat Sergisi”, *Zafer*, 6 Kasım 1953, s. 5.

Modern Resim sergisi⁹⁷¹, Aralık ayında Maya Galerisi'nde Marta Tözge'nin resim sergisi⁹⁷², Fransız Kültür Cemiyeti'nde Modern Fransız resmi sergisi, Paris'te Dina Vienry galerisinde Fahrünnisa Zeid sergisi⁹⁷³, Helikon Galerisi'nde Çağdaş Alman Ressamları Sergisi açılmıştır⁹⁷⁴.

Bu yılın başında Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde, Adnan Çoker ve Lütfü Günay'ın sergisi açılır. Bu, açılan ilk soyut sergilerden bir tanesidir⁹⁷⁵.

1953 yılında Resim sergileri konusunda Bedri Rahmi Eyüboğlu, sergilere artık eski dönemlerde olduğu gibi ilginin olmamasından dolayı ilgililere sitem etmekte ve duygularını şu şekilde dile getirmektedir:

“[...] Bana öyle geliyor ki valimiz resimden hoşlansa, resmin topluluğumuz için işe yarar bir nesne olduğuna inansa bizdeki resim fidanı birdenbire baş döndürücü bir hızla büyümeğe, serpilmeğe başladığı.

Ama başlarken de dedik ya valimiz bizdeki ressamın çırpınmalarına, bir kalem boş veriyor. Valimizi, sergilerimizin hiç birinde gördüğümüzü hatırlamıyorum. İrili ufaklı hiç birine gelmiyor. O gelmeyince vilayet erkanı da orali olmuyor. Bundan on sene evvel Ankara'da açılan, hatta bir pasta salonunda açılan resim sergilerinden birisinde İsmet İnönüyü gördüğümü, sergiden bir resim aldığını gayet iyi hatırlıyorum. Reiscumhurun resim sergisine gittiğini gören devlet erkanının da arkasıra sergiye geldiklerini ve birkaç resim satın aldıklarını gözümle görmüştüm.

Bana öyle geliyor ki valimiz de resim sergilerinden hiç olmazsa birkaç tanesine uğramağı adet edinse, falanca belediye binasına konulmak üzere birkaç resim satın alsa. Daha güzeli, vilayet ve belediye binalarına kocaman resimler yaptıрмаğı sağlasa, memleketimizdeki resim hareketi çok daha güzel bir tempo ile işler, çok güzel eserlerin birbiri arkasından doğuşuna şahid olurduk. Fakat her nedense İstanbul'da, devlet kapısı bir türlü ressamlarımızı açılmıyor. Mimarlarımıza, heykeltıraşlarımıza büyük çapta işler yapmak imkanını sağlayan biricik kapı, ressamlarımızı sınıksıkı kapalı durmakta devam ediyor.

⁹⁷¹ Karaburçak, İ.C., “Bir Sergi ve Ona Ait Düşünceler”, *Zafer*, 15 Kasım 1953, s. 2. Yugoslavya ile olan kültürel münasebetler neticesinde iki sene içerisinde İstanbul ve Ankara'da Yugoslavlar 4 resim sergisi açmalarına rağmen Türkiye'den bir sergi gitmemiştir. Yugoslavlar 1952 ve 1953 yılları olmak üzere halk dansları ekiplerini göndermişler ancak Türkiye buna da bir karşılık vermemiştir. Sadece Yugoslavya'dan musiki virtüözlerine karşılık Türkiye piyanist Ayşegül Sarıca'yı göndermiş ve Cemal Reşit Rey Yugoslav Orkestrasını idare etmiştir. Bilgi için bkz; Kamertan, “Yugoslavya Türkiye”, *Zafer*, 8 Kasım 1954, s. 3.

⁹⁷² “Maya Galerisinde”, *Cumhuriyet*, 19 Aralık 53, s. 5

⁹⁷³ “Modern Fransız Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 22 Aralık 1953, s. 5.

⁹⁷⁴ Karaburçak, İ. C., “Çağdaş Alman Ressamları Sergisi”, *Zafer*, 22 Aralık 1953, s. 6.

⁹⁷⁵ Tansuğ, S., a.g.e., s. 246.

Ya biz yanlış zile basıyoruz ya zil bozuk. Yahud evde kimse yok⁹⁷⁶,”

1954 yılı ocak ayında Helikon Sanat Galerisi’nde Rasim Arsebük sergisi⁹⁷⁷, Beyoğlu Amerikan Haberler Bürosu’nda Siftah Grubu resim sergisi⁹⁷⁸, yine aynı galeride Güzel Sanatlar Birliği sergisi⁹⁷⁹, Güzel Sanatlar Akademisi’ne bağlı Resim ve Heykel Müzesi’nde dünya resim ekollerine ait röprodüksiyonlardan oluşan daimi sergi⁹⁸⁰, Maya Sanat galerisinde, Ali Ulvi, Ferruh Doğan, Oğuz Aral, Semih Balcıoğlu Turhan Selçuk, Mim Uykusuz gibi isimlerin yer aldığı karikatür sergisi⁹⁸¹, Sanat Dostları Cemiyeti’nin Taksim’deki lokalinde Haşmet Akal resim sergisi⁹⁸², Beyoğlu Olgunlaşma Enstitüsü’nde Pertev Boyar resim sergisi⁹⁸³, Şubat ayında Galatasaray Lisesi’nde Elif Naci sergisi⁹⁸⁴, Maya Galerisi’nde Oktay Günday⁹⁸⁵, Abdurrahman Öztoprak resim sergisi⁹⁸⁶, Sadi Diren seramik sergisi, Aloş resim, heykel ve seramik sergisi⁹⁸⁷, Mart ayında Helikon galerisinde Nuri İyem sergisi⁹⁸⁸, Hayrettin Timer resim sergisi⁹⁸⁹, Maya galerisinde Rıza Hıttı ve Şeref Bigalı resim sergisi⁹⁹⁰, Nisan ayında D.T.C.F’de 15. Devlet Resim ve Heykel Sergisi açılmış⁹⁹¹ ve bu sene sergi ilk olarak Eskişehir, Bursa olmak üzere Ankara dışında da açılmıştır⁹⁹². Helikon galerisinde Hasan Kaptan sergisi⁹⁹³, Galatasaray Lisesi’nde Genç Karikatüristlerin ikinci sergisi⁹⁹⁴, Maya galerisinde Adnan Çoker ve Lütfü Günay resim sergisi, Taksim Fransız Konsoloslugu’nda Vincent Breton peyzaj sergisi⁹⁹⁵, yine aynı yerde Hulusi Mercan

⁹⁷⁶ Eyüboğlu, B.R., “Sergiler Dolusu”, *Cumhuriyet*, 19 Mart 1953, s.2.

⁹⁷⁷ B.E., “Rasin Arsebük Sergisi”, *Yeni Ulus*, 4 Şubat 1954, s. 5.

⁹⁷⁸ Siftah Grubu Tuncay Ilgaz, İhsan Çalıkoğlu, Bilsay Kurç ve Said Aytaç’tan oluşmaktadır. Bilgi için bkz; “Siftah Grubunun Sergisi”, *Cumhuriyet*, 6 Ocak 1954, s. 5.

⁹⁷⁹ Güvemli, Z., “Yeni Sergiler”, *Varlık*, S.402, 1 Ocak 1954, s. 23.

⁹⁸⁰ Andak, S., “Daimi Bir Sergi”, *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1954, s. 7.

⁹⁸¹ Andak, S., “Karikatüristlerimizin Sergisi”, *Cumhuriyet*, 12 Ocak 1954, s. 5.

⁹⁸² Andak, S., “Haşmet Akal’ın Sergisi”, *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1954, s. 5.

⁹⁸³ Andak, S., “Olgunlaşma Enstitüsü Galerisinde”, *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1954, s. 5.

⁹⁸⁴ Andak, S., “Elif Naci Sergisi”, *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1954, s. 7.

⁹⁸⁵ “Maya Galerisinde”, *Cumhuriyet*, 16 Şubat 1954, s. 5.

⁹⁸⁶ Andak, S., “Maya Galerisinde”, *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1954, s. 5.

⁹⁸⁷ Güvemli, Z., “Ayn Sergileri”, *Varlık*, S.404, 1 Mart 1954, s. 23.

⁹⁸⁸ Andak, S., “Nuri İyem’in Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Mart 1954, s. 5.

⁹⁸⁹ Karasu, B., “Helikon’da Hayrettin Timer’in Sergisi”, *Forum*, S.2, 15 Nisan 1954, s. 18.

⁹⁹⁰ Andak, S., “Mayada Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 16 Mart 1954, s. 5.

⁹⁹¹ Karaburçak, İ. C., “15 nci Devlet Resim Sergisi”, *Zafer*, 18 Nisan 1954, s. 4.

⁹⁹² Andak, S., “Devlet Resim ve Heykel Sergisi”, *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1954, s. 4.

⁹⁹³ B.E., “Hasan Kaptan Sergisi”, *Yeni Ulus*, 17 Nisan 1954, s. 3.

⁹⁹⁴ Güvemli, Z., “Ayn Sergileri”, *Varlık*, S.406, 1 Mayıs 1954, s. 21.

⁹⁹⁵ Andak, S., “Peyzaj Sergisi”, *Cumhuriyet*, 16 Nisan 1954, s. 4.

sergisi⁹⁹⁶, Beyoğlu Olgunlaştırma Enstitüsü'nde Füreya Kılıç seramik ve suluboya sergisi⁹⁹⁷, Taksim Fransız Konsolosluğu'nda Fethi Karakaş resim sergisi⁹⁹⁸, Helikon galerisinde Aloş'un heykel sergisi, D.T.C.F'de ressam ve şair Ömer Hatipoğlu'nun şiirli resim sergisi⁹⁹⁹, Mayıs ayında Helikon Galerisi'nde Abdurrahman Öztoprak resim sergisi¹⁰⁰⁰, Amerikan Haberler Bürosu'nda Onlar Grubu'nun sekizinci sergisi¹⁰⁰¹, "14 Genç Ressam" ismi ile Nurullah Berk'in öğrencilerinden oluşan grubun resim sergisi (bu grup ilk sergilerini 9 Genç Ressam, 1953 sergilerini ise 13 Genç Ressam ismi ile açmışlardır)¹⁰⁰², Şehzadebaşı Kuyucu Murat Paşa Medresesi'nde "Yenilerden Yirmisi" isimli grubun yağlıboya, heykel ve seramik sergisi açılmış¹⁰⁰³, Avni Arbaş, Abidin Dino, Nejad Devrim ve Selim Turan Paris'te açılan resim sergisine katılmış¹⁰⁰⁴, Beyoğlu Olgunlaştırma Enstitüsü'nde Zeki Kocamemi atölyesi talebe ve mezunları sergisi¹⁰⁰⁵, Ekim ayında D.T.C.F'de Selahattin Teoman resim sergisi¹⁰⁰⁶, New York Wildenstein Galerisi'nde Bedri Rahmi Eyüboğlu sergisi¹⁰⁰⁷, şehir galerisinde İbrahim Safi sergisi, Tiyatro Derneği'nde Orhan Peker sergisi¹⁰⁰⁸, Fransız Konsolosluğu'nda Marta Tözge sergisi¹⁰⁰⁹, Ankara Türk-Amerikan Cemiyeti'nde Amerikalı ressam William Arthur Smith resim sergisi¹⁰¹⁰, Kasım ayında Maya galerisinde Kuzgun Acar, Ali Bütün seramik sergisi¹⁰¹¹, Aralık ayında Şehir Galerisi'nde Hulusi Mercan sergisi¹⁰¹², Maya galerisinde Nuri İyem sergisi¹⁰¹³, Helikon Galerisi'nde Sadi Diren seramik sergisi¹⁰¹⁴, Fransız Konsolosluğu'nda Şükriye Dikmen, İstanbul Şehir

⁹⁹⁶ Andak, S., "Hulusi Mercan Sergisi", *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1954, s. 4.

⁹⁹⁷ Andak, S., "Füreya Kılıçın Sergisi", *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1954, s. 4.

⁹⁹⁸ Andak, S., "A.Arada-Fethi Karakaş", *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1954, s. 5.

⁹⁹⁹ Ecevit, B., "İki Sergi", *Yeni Ulus*, 29 Nisan 1954, s. 3.

¹⁰⁰⁰ Karasu, B., "Helikon'da Abdurrahman Öztoprak'ın Sergisi", *Forum*, S.4, 15 Mayıs 1954, s. 16.

¹⁰⁰¹ Andak, S., "10lar Grubunun 8. Sergisi", *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1954, s. 5.

¹⁰⁰² Andak, S., "On Dört Genç Ressam Sergisi", *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1954, s. 5.

¹⁰⁰³ Kamertan, "Kuyucu Murat Paşa'ya Rahmet", *Zafer*, 5 Mayıs 1954, s. 4.

¹⁰⁰⁴ Balkan, A., "Pariste Türk Sanatkarları", *Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1954, s. 4.

¹⁰⁰⁵ Andak, S., "Zeki Kocamemi Atölyesi Sergisi", *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1954, s. 4.

¹⁰⁰⁶ N.S., "Selahaddin Teoman'ın Sergisi", *Halkçı*, 15 Ekim 1954, s. 5.

¹⁰⁰⁷ Andak, S., "Bedri Rahmi Eyüboğlu'nu Eserleri New York'ta", *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1954, s.6.

¹⁰⁰⁸ Andak, S., "İbrahim Safi Sergisi/Orhan Peker Sergisi", *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1954, s. 5.

¹⁰⁰⁹ "Sergiler", *Dünya*, 15 Ekim 1954, s. 2.

¹⁰¹⁰ "Bir Amerikalı Ressam Şehrimizde Sergi Açıyor", *Zafer*, 10 Kasım 1954, s. 3.

¹⁰¹¹ Andak, S., "Maya'da Yeni Sergi", *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1954, s. 6.

¹⁰¹² Andak, S., "Hulusi Mercan Sergisi", *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1954, s. 4.

¹⁰¹³ Andak, S., "Mayada Nuri İyem Sergisi", *Cumhuriyet*, 3 Aralık 1954, s. 5.

¹⁰¹⁴ Karasu, B., "Sadi Diren'in Sergisi", *Forum*, S.15, 1 Kasım 1954, s. 17.

Galerisi'nde Ercümen Kalmık sergisi¹⁰¹⁵, Amerikan Haberler Bürosu'nda Hakkı Anlı-Sevim Anlı sergisi, İzmir Kültür ve Sanat Sevenler Derneği'nde Eren Eyüboğlu, Bedri Rahmi Eyüboğlu sergisi düzenlenmiştir¹⁰¹⁶.

1954 yılında, Adnan Çoker ve Lütfü Günay Helikon galerisinde soyut çalışmalarını sergilemişlerdir. Ardından bu kez Cemal Bingöl'ün soyut çalışmalarının yer aldığı bir sergi açılır. Aynı yıl içerisinde Kuyucu Murat Paşa Medresesi'nde, aralarında Adnan Çoker, Lütfü Günay, Ferruh Başağa, Nuri İyem, Kuzgun Acar ve Sadi Öziş gibi isimlerin bulunduğu Yirmi Yeni Sanatçı'nın açıklamalı sergisi açılır. Açıklamada, Türk halkının soyut sanata yabancı olmadığını, nakış, hat sanatında olduğu gibi, duygu ve düşüncelerini doğrudan vermek istediklerini belirtmişlerdir. Amaçları soyut sanatı halka benimsetmektir¹⁰¹⁷.

Yapı Kredi Bankası'nın kuruluşunun 10. yıl dönümü dolayısıyla 1954 yılında resim, afiş, müzik, senaryo, kültür ve folklor dallarında yarışma düzenlenmiştir¹⁰¹⁸. “İş ve İstihsal Sergisi” resim alanında düzenlenen yarışmadır ve gerek jürisi gerek birinci seçilen isim ve tablosu nedeniyle çok ses getirmiştir. Yarışma kapsamında Türkiye'nin iktisadi hayatından üretim faaliyetlerini gösteren 10 tabloya toplam 16.000 lira ödül verilmiştir. Aynı dönemde Paul Firens, Lionello Venturi, Pierre Francastel, Jacques Lassaigne, Herbert Read, J. J. Sweney, J. Laymaire, Werner Hoffman gibi eleştirmen ve sanat yazarları, Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Derneği'nin (AICA) ¹⁰¹⁹ 5. Kongresi¹⁰²⁰ dolayısıyla İstanbul'a gelmişler ve “İş ve İstihsal” konulu resim

¹⁰¹⁵ Andak, S., “Şükriye Dikmen, Ercümen Kalmık Sergisi”, *Cumhuriyet*, 17 Aralık 1954, s. 6.

¹⁰¹⁶ Kamertan, “Sene Sonu Sergileri”, *Zafer*, 28 Aralık 1954, s. 5.

¹⁰¹⁷ Ödekan, A., a.g.m., s.558.

¹⁰¹⁸ Elvan, N., “ ‘İş ve İstihsal’ 1954 Yapı Kredi Resim Yarışması”, *Resim Tarihimizden “İş ve İstihsal” Yapı Kredi Resim Yarışması*, YKY, İstanbul, 2005, s. 7.

¹⁰¹⁹ 1949 yılında kurulmuş olan AICA'nın Türkiye şubesi 6 Ekim 2003'de kurulmuştur. Başkanlığı'nı Beral Madra'nın yaptığı AICA Türkiye'nin kurucu üyeleri; Prof.Dr. Ali Akay, Serhan Ada, Ahu Antmen, Evrim Altuğ, Esra Aliçavuşoğlu, Haşim Nur Gürel, Burçak Madran, Cem Erciyes, Levent Çalıkoğlu'dur. 1953 yılında Türk Sanat Eleştirmenleri Derneği kurulmuştur. Nurullah Berk, Suut Kemal Yetkin, Fikret Adil, Yaşar Nabi, Burhan Toprak, Hüsamettin Bozok, Bülent Ecevit, Cemal Tollu derneğin kurucuları arasındadır. Bilgi için bkz: Elvan, N., a.g.m., s. 7. ; <http://www.aicaturkey.com>. (27.03.2009)

¹⁰²⁰ Kongreye, Avusturya, Belçika, Almanya, Lüksemburg, Hollanda, Fransa, Avustralya, İtalya, Yunanistan, İngiltere, Japonya, Mısır, İsviçre, İrlanda, Meksika, ABD'den 110 delege katılmıştır. Türk delegasyonundaki isimler, başkan Nurullah Berk olmak üzere, Suut Kemal Yetkin, Celal Esat Arseven, Burhan Toprak, Haluk Şehsuvaroğlu, Halil Dikmen, Bülent Ecevit, Cemal Tollu ve Zahir Güvemli'dir. Kongre 8 Eylül 1954'te Yıldız Sarayı Şale Köşkü'nde açılmıştır .Türk sanatını tanıtmak amacıyla Güzel Sanatlar Akademisi'nde, Spor ve Sergi Sarayı'nda, Moderno'da, Sadi Diren kişisel sergisi ve Beyoğlu

yarışmasında da jüri olarak görev almışlardır. Bu sergi 1950'lerin sanat ortamı içerisinde Akademi'nin sorgulanmasına neden olan önemli bir dönemeç teşkil etmektedir.

Yarışmaya katılan isimler arasında Salih Acar, Haşmet Akal, Şeref Akdik, Hakkı Anlı, Fahrettin Arkunlar, İbrahim Balaban, Ferruh Başağa, Aliye Berger, Nurullah Berk, Sabri Berkel, Şeref Bigalı, İlhami Demirci, Cevat Dereli, Halit Doral, Nazlı Ecevit, Refik Epikman, Özden Ergökçen (Akbaşoğlu), Eren Eyüboğlu, Hamit Görele, Zeki Faik İzer, Arif Kaptan, Fethi Karakaş, Hasan Kavruk, Antranik Kılıççı, Abdurrahman Öztoprak, İbrahim Safi, Cemal Tollu, Remzi Türemen, Eşref Üren, Mehmet Yücutürk, Kemal Yükselengil gibi isimler vardır.

Yarışmayı idare eden Vedat Nedim Tör, yarışmaya katılacak olan resamlara modern resimlerin iyi karşılanmayacağını söylemiş, pamuk tarlası resmindeki pamukların veya buğday tarlası resmindeki başakların, elle tutulabilecekmiş gibi canlı ve anlaşılır olmasını istemiştir. Ressamlar da tablolarında “*pamuğu pamuğa, başağı başağa, balığı balığa ve adamı adama*” benzetmek için çaba sarfetmişlerdir¹⁰²¹. Yarışmanın sonunda seçici kurul birincilik ödülünü “Güneş” isimli tablosu ile yarışmaya katılan ve hayatında ilk defa yağlıboya bir tablo yapmış olan Aliye Berger’e vermiştir (Resim1) . Diğer ödüller Fethi Karakaş, Hakkı Anlı, Remzi Türemen, Haşmet Akal, Cemal Tollu, Abdurrahman Öztoprak, Kemal Yükselengil-Halit Doral (sekizincilik ödülü iki sanatçı arasında paylaşılmıştır), Salih Acar, Antranik Kılıççı’ya verilmiştir. Yarışma öncesinde yabancı bir jüri tarafından değerlendirilecek olmak sanatçılar tarafından önemli görülürken Berger’in birinci olmasıyla jüri de eleştirilmiş, jürinin objektif olmadığı ve Türk sanatının gerçeklerini bilmediği söylenmiştir¹⁰²².

Sonuçları eleştiren Cemal Tollu ve Bedri Rahmi Eyüboğlu çeşitli yazılarında eleştirilerini şu şekilde dile getirmişlerdir; Cemal Tolu:

Fransız Konsoloslugu’nda Cemal Tollu Atölyesi sergisi açılmıştır. Bilgi için bkz; “Yeni Sergiler”, Varlık, S.411 Ekim, 1954, s.17. Akademi Modern Türk Mimarisi, Eski Türk Eşyaları, Eski Türk Halılarının Renkli Resimleri, Modern Türk Resim Ve Heykeli sergileri açılır. Bu sergiye katılanlar arasında; Bedri Rahmi Eyüboğlu, Eren Eyüboğlu, İlhan Koman, Kuzgun Acar, Hadi Bara, Adnan Çoker, Nuri İyem, Cemal Bingöl, Ferruh Başağa, Abdurrahman Öztoprak, Adnan Varınca, Orhan Peker, Hakkı Anlı bulunmaktadır. Bilgi için bkz; Andak, S., “Milletlerarası Sanat Tenkitçileri Kongresi”, *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1954, s. 4. ; Karasu, B., “Resim: İstanbul’da İki Sergi”, *Forum*, 1 Ekim 1954, s. 16-17.

¹⁰²¹ “Spor ve Sergi Sarayında Patlayan Bomba”, *Akis*, S.19, 18 Eylül 1954, s. 31.

¹⁰²² Elvan, N., “50’ler Dönüşüm Yıllarıdır”, *Resim Tarihimizden “İş ve İstihsal” Yapı Kredi Resim Yarışması*, YKY, İstanbul, 2005, s. 23.

“Eserler arasında bir tasnif yapılması zarureti olunca, her şeyden önce sanat kaideleri birinci planda yer almalıdır. Kaidelerin dışına çıkanlar için ölçü yoktur. Sanat eserinde görülen hürriyet ve orijinallik bazen cehaletten de ileri gelebilir. Ve, mesafelerin kısaldığı milletlerin birbirine kaynaştığı bu devirde mahalli sanatın aranmaması lazım geldiğini her fırsatta tekrarladık. Bu düşüncelerdir ki batılı tenkidçilerin (Read, Venturi, Firens) Türk sanatının Fransız sanatı tesirinde olduğunu söylemelerini kabul edemiyoruz.”

Bedri Rahmi Eyüboğlu ise şu şekilde eleştirmiştir:

“ Memleketimizin en değerli ressamlarından en aşağı bir düzinesini bir araya toplayan bu yarışmaya sadece gönül eğlendirmek için katılan bir bayan: Aliye Berger birinci oldu. Jüri Avrupa’nın üç tanınmış eleştirmecisinden kurulmuştu. Rivayete göre bir sene emekle ortaya konulan 38 tane, üç metreye iki metrelik tabloyu bir saatte incelemişler ve mükafatlar vermişlerdi. Acaba kendi memleketlerinde bu kadar çabuk mu davranırlardı, pek sanmıyoruz. İkinci ve üçüncü dereceyi alan ressamlar mesleğin çeşitli çilelerini çekmiş, büyük fedakarlıklar pahasına meslekte tutunabilmiş kimselerdi. Onların derece alması kimseyi şaşırtmadı ama birinci mükafat; başta kazananın kendisi olmak şartıyla bütün ressamlarımızı şaşırttı. Ne yalan söyleyeyim ünlü sanat eleştirmecilerinin Akademideki beşinci kongrelerine katılamadığım için üzülüyordum, ama onlar arasında en önemlilerinden sayılanların ne biçim resimden hoşlandıklarını gördüğüm zaman Akademideki konuşmaları kaçırdığıma hiç de üzülmedim.

Kırk kişiyiz, birbirimizi biliriz. Benim bildiğim Aliye Berger sanat çilesine inanmış bir insandır. Ama yüksek jürinin en iyi resim dediği tablosunda bu çileden eser göremedik. Ünlü jüri, sevimli sanatçımızın ilk defa yağlı boya fırçasını eline aldığını duyduğu zaman herhalde çok sevinmiş ve: Tevekkeli değil, henüz çocuk ruhunun tazeliğini saklayan bir tablo oluşu bundan ileri geliyor, demiş olmalıdır.

Jüri eğer bu resimde bir çocuk elinin tazeliğini buldu ise, çocuk resimlerindeki ressamca davranışı hiçbir zaman tatmamış demektir. Ne olursa olsun jürinin vardıgı sonuç, resmi meslek edinenleri sanat eleştirmecilerine yaklaştıracak yerde uzaklaştırmıştır. Eğer jüri: bu resim denilen nesneyi ressamdan başka herkes yapar, diyerek böyle bir sonuca vardı ise, buna bir diyeceğimiz yok¹⁰²³.”

Tevfik Kent’in Eyüboğlu’na cevabı ise şu şekilde olmuştur:

“[...]Bir resim sergisinde derece alabilmek için tek kıstas senin için çile. Şayet bu sanat ölçüsü doğru ise, müsabaka muhakkak ki senin de söylediğin gibi haksızlıkla neticelenmiştir. Ne yazık ki, jüri heyetine sergiye katılan sanatçıların çilenameleri sunulmadı. O zaman ortaya konulan eserler sanatçıların çektiği çile derecesine göre değerlendirileceklerdi [...] Sonra, bana

¹⁰²³ İskender, K., “1950’lerden 1980’lere: Türk Resminin ‘Batı’ Cephesinde Değişen Yeni Bir Şey Yok!”, *Sanat Çevresi*, S.131, Eylül 1989, s. 20-21.

öyle geliyor ki, ya kendini çilekeş bir sanatçı zannediyorsun veya birinciliği kazanan Aliye Bergerin çektiği sanat çilesini sergiye katılanların çektiği ‘sanat’ çilesiyle mukayese ederek bir sonuca varmak istiyorsun [...]

[...]Bedri nerede? Bedri’ye ne oldu? Sana bana olan ona da oldu. Kendi setresinin içinde asıl Bedri yok oldu. Asaf Halet Çelebi’nin kulakları çınlasın, sen bu tuttuğun yolda yürü, yaz, çiz, sağa sola çat, canın isterse herkese tepeden bak, basmacılık ticaretiyle yazma alışverişi ile meşgul ol, piyes şiir yaz, musikiye kendini ver, resimler yap, istersen şarkı da söyle. Ne istersen yap. Aliye Berger birinci mükafatı kazandı[...] ¹⁰²⁴.”

Hasan Âli Yücel’in cevabı ise şöyle olmuştur:

“Madem ki hüküm, takdire dayanmaktadır, her hüküm gibi yanlış olabilir. İlk mesele, jüri, yarışmaya katılanlarca baştan biliniyor muydu? Evetse onun hükmüne boyun eğmekten başka yapacak yoktur. ‘Jüri uzun zaman emek verilerek, gayret gösterilerek yapılan, mesleğin çeşitli zahmetlerine göğüs germiş olanların elinden çıkan 38 tabloyu bir saatte nasıl görmüş’ deniliyor. Görür. Bir saat az zaman mı? 38 tablo içinden birinciye seçmek için onların yapılma müddetlerine göre tetkikat lazım gelse jüriyi banka, en aşağı on beş gün misafir etmeliydi” sözleriyle eleştirisini dile getirmiştir.

Bu hükmü isabetsiz görenler açıkça jüriyi tendik edebilirler; yazarlar ve söylerler. Nitekim jüriye girmeyen Alman tenkidcisi bunu gazetecilerimize verdiği demeçte pekala yapmıştır. Muhakkak olan taraf, yarışçıların önceden kabul ettikleri jüriye göre birincinin Aliye Berger’in tablosu olmasıdır. Bitti! Hükmü beğendiniz mi? İşte gazeteler, işte dergiler! Döşenebilirsiniz. O kadar! ¹⁰²⁵”

Jüri üyelerinden Firens, Aliye Berger’in birinci olmasını ve yaptıkları değerlendirmeleri şu sözlerle açıklamıştır:

“Birinci mükafatı kazanan resim önünde durmuştuk. Renkler korkunç bir cümbüş içinde dönüyorlardı sanki. Bu resim karşısındaki duyguları anlatmak pek güç. Dönen sarı ve kırmızılar arasında güneşin bereketini hissediyor sanki insan. Heyecanlanıyor, duruyor ve düşünüyor. Tuval üçe bölününce Güneş, Toprak ve Deniz’in nimetleri beliriyor. Bu resim karşısında çok duygulandık. Tesiri kuvvetliydi. Kişiliği sağladı ve yepyeni bir anlayışla çalışılan bir eserdı bu. Sembolik olarak güneş ve toprağı çok tesirli bulduk. Renkler enerjik, kompozisyon mükemmeldi. Resmin değeri şahsiyetindeydi.

¹⁰²⁴ Kent, T., “Bedri Rahmi’ye Mektup”, *Dünya*, 4 Ekim 1954, s. 4.

¹⁰²⁵ Yücel, H. Â., “Yarışmaya Alışma”, *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1954, s. 2.

İkinci mükafatı kazanan tablo da aynı anlayış içinde seçildi. Onda bulduğumuz tek kusur resmin kenarına çizdiği çerçeve oldu. Yuvarlak kenarları bugünün mimari anlayışından uzak bulduk. Bununla beraber mükemmel bir eser olduğunu söyleyebilirim.

Üçüncü mükafatı neşeli bir havası olan, renk kompozisyonu sağlam ve bilhassa figürleri enteresan şu resim kazandı¹⁰²⁶.

Aliye Berger'in yarışmayı kazanmasını olumlu değerlendirenler de olmuştur. Fikret Adil'in bu konudaki değerlendirmesi şu şekildedir:

“Şimdi Aliye Berger'in panosu önündeyiz. Daha düne kadar sadece gravürleri ile tanınan bu sanatkarın eseri Türkiye'nin iktisadi hayatından çeşitli faaliyetin, akademik veya realist figüratif olmadan da temsil edilebileceğini göstermek bakımından serginin tek panosudur. Öyle sanıyoruz ki, sadece bu bakımdan olsa bile, jüri azasının reylerini üzerinde toplamıştır.”

Yarışmada üçüncülüğü kazanan Hakkı Anlı, kendisine bu konu ile ilgili görüşleri sorulduğunda “*Jüri heyeti resimden anlamıyor*” diyerek cevap vermiş, üçüncülük kazandığı söylenince de “*anlasalardı birinciliği verirlerdi*” demiştir¹⁰²⁷.

Kübist eserleri ile taklit ettikleri batıdan gelen jüri üyelerinin kendi eserlerini seçmemeleri, kendilerini resmin ağır topu sayan sanatçıları oldukça kızdırmış üstelik ödülü “ağır top” olmayan, henüz sadece bir amatör olan bir isim kazanmıştı. Sonuç, o dönemde batı kopyası eserler yapan sanatçılara ağır bir eleştiri niteliğinde olduğu kadar, Türk sanatında soyutçuluğun başlamasına neden olmuştur.¹⁰²⁸ Ayrıca bu yarışmanın gündeme getirdiği bir diğer konu “ulusal sanat” ve bu bağlamda gelişen farklı fikirlerin değerlendirilmesi olmuştur. Bu fikir yarışmanın ardından bir yön değişikliğine uğramıştır. Sanatçılar, kendilerine özgü bir resim anlayışı oluşturmak için Anadolu kilim halı motiflerini kirletemeyeceklerini fark etmişlerdir. Birçok sanatçı, kaligrafi çıkışlı soyut resim yapmayı, gelenekselin yorumlanmasında bir yol olarak kabul etmiş ve bu Çağdaş Türk Resmi'ne Yapı Kredi yarışmasının getirdiği önemli bir katkı

¹⁰²⁶ Merih, A., “Resim ve Afiş konurunu Bir Kadın Ressam Kazandı”, *Yeni İstanbul*, 12 Eylül 1954, s. 3.

¹⁰²⁷ Kamertan, “Lakabını Bilselerdi”, *Zafer*, 11 Ekim 1954, s. 7.

¹⁰²⁸ İskender, K., “Türk Resminde ‘Çağdaşlık’ Sorunu”, *Sanat Çevresi*, S.116, Haziran 1988, s. 44-45. ; İskender, K., “1950’lerden 1980’lere: Türk Resminin ‘Batı’ Cephesinde Değişen Yeni Bir Şey Yok!”, *Sanat Çevresi*, S.131, Eylül 1989, s. 20-22.

olmuştur¹⁰²⁹. Hasan Kavruk yıllar sonra yarışmayı “Cumhuriyet döneminin en önemli yarışması” olarak değerlendirmiştir¹⁰³⁰.

Yapı Kredi Bankası’nın 10.yıl kapsamında düzenlediği diğer dallardaki yarışmalar ve verilen ödüller şöyledir: afiş alanında birinciye 1500, ikinciye 1000, üçüncüden beşinciye kadar 500’er lira olmak üzere 4000 lira; musiki alanında memleketimizin muhtelif bölgelerindeki karakteristik halk danslarından mürekkep bir rakslar silsilesi (bale suiti) için 10000, gençlik marşı için 500’er liradan 1500, klasik lied formunda iki melodi için 500’er liradan 1000 lira olmak üzere 12500 lira; senaryo alanında “Bir Köy Uyanıyor” konusunda Türk köyünün eğitim, sağlık, bayındırlık ve tarım sahalarındaki kalkınmasını cazip bir mevzu içinde canlandıran en güzel esere 10000 lira; kültür alanında “iyi insan ve iyi vatandaş” konusunda yazılacak en güzel kitabın müellefine 5000 lira, ilkokulu bitirmiş fakat daha fazla okumak imkanını bulamamış vatandaşların umumi bilgilerini arttıracak mahiyette bir kültür kitabının en faydalısını yazana 5000 lira olmak üzere 10 bin lira ödül verilmiştir¹⁰³¹. Hazırlanan diğer eserler, biri İngilizce, biri Türkçe olmak üzere İstanbul hatırası kitaplarıdır. Kitap, tanınmış yazarlar tarafından yazılmış, İstanbul’un özelliklerini içeren makaleler ve fotoğraflardan oluşmuş, ucuza satılarak mümkün olduğu kadar çok vatandaşa ulaşabilmesi için basımına 20.000 liralık bir yardım yapılmıştır. İngilizce olarak hazırlanan kitap ise yabancı ülkelere gönderilmiş ve bu kitaba da 10.000 liralık bir yardım yapılmıştır¹⁰³².

Bale süiti armağanlarında birinciliği “Op. 10 Bale Süiti” ile Bülent Tarcan, ikinciliği Ferid Tüzün, üçüncülüğü Nuri Sami Koral, melodi armağanlarında birinciliği Nevit Kodallı, ikinciliği Cenani Akın¹⁰³³, afiş armağanları alanında birinciliği Bülent Akgürgen, ikinciliği Mesut Manioğlu, üçüncülüğü Yüksel Güçsan, dördüncülüğü Fikret Akgün kazanmışlardır¹⁰³⁴.

¹⁰²⁹ Sönmez, N., a.g.m., s. 46.

¹⁰³⁰ Elvan, N., a.g.m., s. 29.

¹⁰³¹ “Sanat ve Kültür Mükafatları”, *Ulus*, 11 Kasım 1952, s. 4.

¹⁰³² “Yapı ve Kredi Bankası Sanat ve Kültür Mükafatları”, *Hayat*, S.7, Kasım 1952, s. 6.

¹⁰³³ Andak, S., “Müzik Armağanları”, *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1954, s. 4.

¹⁰³⁴ “Mükafatlar”, *Varlık*, S.411, 1 Ekim 1954, s. 2.

22 Nisan 1955’de 16. Devlet Resim ve Heykel Sergisi düzenlenir¹⁰³⁵. Ocak ayında Amerikan Haberler Merkezi’nde Bileşik Grup sergisi düzenlenmiştir. Bu grup, Elif Naci’nin idaresinde kurulmuştur, üyeleri ise Yurdağül Serap, Güngör Gençay, Yalçın Öktem, İhsan Çalıkoğlu, Mithat Tokay, Namık Denizhan, Tuncay Ilgaz’dır. Sergide resim, şiir, hikaye, tahta yontmaları, kumaş süslemeleri, seramik, müzik partiyonları ve tel çalışmaları yer almıştır¹⁰³⁶. İzmir’de kurulan Sanat ve Kültür Sevenler Derneği’nde Bedri Rahmi-Eren Eyüboğlu resim ve yazma sergisi¹⁰³⁷, Maya galerisinde Kuzgun Acar heykel sergisi¹⁰³⁸, Fransız Konsolosluğu’nda Marta Tözge, Şehir Galerisi’nde İbrahim Safi resim sergisi¹⁰³⁹, Helikon Galerisi’nde Şükriye Dikmen sergisi¹⁰⁴⁰, D.T.C.F’de Harita Genel Müdürlüğü’nde görevli ressam subayların ikinci sergileri¹⁰⁴¹, Şubat ayında Helikon Galerisi’nde Neşet Günal resim sergisi¹⁰⁴², Refia Çıray resim sergisi¹⁰⁴³, Maya Galerisi’nde Aloş resim, seramik ve heykel sergisi¹⁰⁴⁴, yine Maya Galerisi’nde Yüksel Arslan sergisi¹⁰⁴⁵, Oktay Günday resim sergisi¹⁰⁴⁶, Şehir Galerisi’nde Haşmet Akal resim sergisi, Paris Kleber Galerisi’nde Abidin Dino sergisi¹⁰⁴⁷, Mart ayında Helikon Galerisi’nde Nuri İyem sergisi¹⁰⁴⁸, D.T.C.F’de Türk-İngiliz Kültür Derneği ve İngiliz Kültür Heyeti’nin işbirliği ile “Türkiye’ye Gelen Bazı İngiliz Seyyahları” sergisi¹⁰⁴⁹, Kadıköy D.P merkezine Sami Lim sergisi¹⁰⁵⁰, Nisan ayında Amerikan Haberler Bürosu’nda Amerikan Resim Sanatından Seçme Eserler sergisi¹⁰⁵¹, Şehir Galerisi’nde Marta Tözge resim sergisi¹⁰⁵², Maya Galerisi’ne Asuman

¹⁰³⁵ Mülâyim, S.,a.g.e., s. 183.

¹⁰³⁶ Andak, S., “Bileşik Grubu Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1955, s. 4.

¹⁰³⁷ Andak, S., “İzmirde Bedri Rahmi- Eren Eyüboğlu Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1955, s. 4.

¹⁰³⁸ Andak, S., “Mayada Heykel Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1955, s. 4.

¹⁰³⁹ Güvemli, Z., “Panorama”, *Varlık*, S.414, 1 Ocak 1955, s. 27.

¹⁰⁴⁰ Karasu, B., “Şükriye Dikmen’in Sergisi”, *Forum*, S.20, 15 Ocak 1955, s. 20.

¹⁰⁴¹ “Haritacıların II. Resim Sergisi”, *Akis*, S.35, 8 Ocak 1955, s. 32.

¹⁰⁴² “Neşet Günal Resim Sergisi Açıldı”, *Halkçı*, 20 Şubat 1955, s. 5.

¹⁰⁴³ İlhan, S., “Helikon ‘daki Sergi Münasebetile”, *Zafer*, 2 Şubat 1955, s. 4-6.

¹⁰⁴⁴ Andak, S., “Mayada Yeni Sergi”, *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1955, s. 4.

¹⁰⁴⁵ Andak, S., “Düşündürücü Bir Sergi”, *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1955, s. 1.

¹⁰⁴⁶ Andak, S., “Maya’da Yeni Sergi”, *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1955, s.6

¹⁰⁴⁷ T.A., “Üç Resim Sergisi”, *Halkçı*, 24 Şubat 1955, s. 6.

¹⁰⁴⁸ Karasu, B., Nuri İyem’in Sergisi”, *Forum*, S.24, 15 Mart 1955, s. 20.

¹⁰⁴⁹ Kayalar, M., “Bir Sergi ve Bazı Tahminler”, *Forum*, C.3, S.25, 1 Nisan 1955, s. 19.

¹⁰⁵⁰ Güvemli, Z., “Ayın Sergileri”, *Varlık*, S.417, 1 Nisan 1955, s. 22.

¹⁰⁵¹ T.A., “Seçme Örnekler”, *Halkçı*, 2 Nisan 1955, s. 6.

¹⁰⁵² Andak, S., “Marta Tözge Sergisi”, *Cumhuriyet*, 15 Nisan 1955, s. 4.

Kılıç resim sergisi¹⁰⁵³, Helikon Galerisi'nde Leyla Gamsız sergisi¹⁰⁵⁴, Fransız Kültür Merkezi'nde, "Fransız atölyelerinde çalışmış ve Türkiye'de Paris Ekolünü temsil eden bazı Akademi öğretim üyelerinin eserleri" ismi altında resim ve heykel sergisi açılmıştır. Nurullah Berk, Sabri Berkel, Halil Dikmen, Cevad Dereli, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Neşet Günal, Zeki Faik İzer, Cemal Tollu, Hadi Bara, Zühtü Müridoğlu, İlhan Koman'ın eserlerinin yer aldığı serginin açılışını Fransa Dış Bakanlığı kültürel münasebetler dairesi müdürü M. De Bourbon-Busset gerçekleştirmiştir¹⁰⁵⁵, Mayıs ayında Maya Galerisi'nde Adnan Çoker, Ali Durukan resim sergisi¹⁰⁵⁶, Narmanlı Yurdu'nda Bedri Rahmi Eyüboğlu, Eren Eyüboğlu resim sergisi¹⁰⁵⁷, Eylül ayında Fransız Konsolosluğu'nda Ali Sami Boyar sergisi¹⁰⁵⁸, İstanbul Şehir Galerisi'nde Alman ressam Hans Halfer resim sergisi¹⁰⁵⁹, Norbert Kricke'nin demir heykellerden oluşan sergisi¹⁰⁶⁰, Ekim ayında Şehir Galerisi'nde Orhan Tamer resim sergisi¹⁰⁶¹, Kasım ayında Şehir Galerisi'nde Güngör Kulakçıoğlu karikatür sergisi¹⁰⁶², Aralık ayında D.T.C.F'de İbrahim Safi sergisi¹⁰⁶³, Şehir Galerisi'nde Aliye Berger resim sergisi¹⁰⁶⁴ ve İtalyan ressam Coretti resim sergisi¹⁰⁶⁵, Çevre Sanat Derneği'nde Azra İnal resim sergisi¹⁰⁶⁶ ve Danzigli ressam Oztokar Graoner resim sergisi¹⁰⁶⁷, Alman Güzel Sanatlar Kurumu tarafından Desen ve Grafik Sergisi¹⁰⁶⁸ düzenlenmiştir. Nisan ayında düzenlenen Amerikan Sanatından Seçme Eserler sergisi, daha sonraki aylarda Bursa, Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun ve Zonguldak'ta teşhir edilmiştir¹⁰⁶⁹.

¹⁰⁵³ Andak, S., "Asuman Kılıç Sergisi", *Cumhuriyet*, 15 Nisan 1955, s. 4.

¹⁰⁵⁴ Güvemli, Z., "Ayın Sergileri", *Varlık*, S.418, 1 Mayıs 1955, s. 27.

¹⁰⁵⁵ Andak, S., "Resim ve Heykel Sergisi", *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1955, s. 5.

¹⁰⁵⁶ Andak, S., "Maya'da Yeni Sergi", *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1955, s. 5.

¹⁰⁵⁷ "Eyüboğullarının Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 7 Haziran 1955, s. 3.

¹⁰⁵⁸ "B.M.M İçin Tablo Yapacak Ressamların Gidecekleri Vilayetler", *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1955, s. 4.

¹⁰⁵⁹ "Alman Ressamı Hans Helfer'in Sergisi", *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1955, s. 4.

¹⁰⁶⁰ Ödekan, A., a.g.m., s.563.

¹⁰⁶¹ "Bir Resim Sergisi Açılacak", *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1955, s. 4.

¹⁰⁶² "Karikatür Sergisi", *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1955, s. 5.

¹⁰⁶³ F., "İbrahim Safi", *Ulus*, 14 Aralık 1955, s. 3.

¹⁰⁶⁴ "Aliye Bergerin Sergisi", *Cumhuriyet*, 26 Kasım 1955, s. 4.

¹⁰⁶⁵ "Bir İtalyan Sanatçının Sergisi", *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1955, s. 4.

¹⁰⁶⁶ Andak, S., "Azra İnalın Sergisi", *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1955, s. 5.

¹⁰⁶⁷ "Çevre Sanat Derneğinde Bir Sergi", *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1955, s. 4.

¹⁰⁶⁸ F., "Çağdaş Alman Desen ve Grafik Sergisi", *Ulus*, 16 Aralık 1955, s. 3.

¹⁰⁶⁹ "Amerikan Resim ve Sanat Sergisi Karadeniz Vilayetlerimizde Teşhir Edilecek", *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1955, s. 4.

1955 yılında, yeni yapılan Büyük Millet Meclisi binasına konulmak üzere resimler alınması kararlaştırılmış ancak bu resimlerin ne yolla sağlanacağını belirlemek üzere Bedri Rahmi Eyüboğlu ve İbrahim Çallı'nın yer aldığı yedi kişilik bir kurul oluşturulmuştur. Yapılan toplantılar sonucunda bu tabloların yarışmalı bir sergi sonucu sağlanması uygun görülmüştür¹⁰⁷⁰. “Vilayet Resimleri” ismi ile düzenlenen bu yarışmalı sergiye göre ressamalara 1000'er lira verilerek yurdun çeşitli bölgelerine gönderilecek ve meydana getirdikleri eserlerden en az ikisi Meclis Başkanlığı'na verilecek, sergi kurulunun beğendiği eserler 500 lira karşılığında satın alınacaktı. Meclis yapısının duvarları için düşünülen büyük boyutlu resimler ise başarılı görülen sanatçılara ısmarlanacak ya da bu iş için yeni bir yarışma açılacaktı¹⁰⁷¹.

Bu proje için toplam 160 sanatçı başvurmuş ve 1955 yılı Ağustos ayında başvuranlar arasından 100 kişi seçilmiş ve 1956 yılı Nisan ayına kadar eserlerini Meclis Başkanlığı'na teslim etmek üzere illere gönderilmişlerdir. Seçilen sanatçılardan bazıları gittikleri iller şöyledir: Cemal Bingöl ve Elif Naci-Kocaeli, Nurullah Berk-Bitlis, Cemal Tollu-Muğla, Fethi Karakaş-Zonguldak, Haşmet Akal-Ordu, İbrahim Çallı, Feyhaman Duran, Hikmet Onat-İstanbul, Sabri Berkel, Eşref Üren-Ankara, Ferruh Başağa-Manisa, Cevad Dereli-Bursa, Kemal Zeren-Adana, Turgut Atalay-Uşak, Şeref Akdik-Kütahya¹⁰⁷².

Toplam 280 yapıtın yer aldığı “Vilayet Tabloları” sergisi Ankara Sergievi binasında (bugün Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası binası) 5 Mayıs 1956'da törenle açılmak üzere hazırlanmış ve seçici kurulun Meclis için uygun gördüğü yapıtların üzerine “alınmıştır” etiketleri konulmuştur. Ancak milletvekillerinden bazıları, ve D.P. Grup Başkanvekili Antalya Milletvekili Burhanettin Onat, tabloları hiçbirinin Meclis'e yakışmadığını, bunların sanat değeri taşımadığını öne sürerek, jüri üyeleriyle tartışmaya girmiştir. Bu tartışmalar sonucunda yapıtların üzerlerindeki “alınmıştır” yazıları yerlerinden koparılıp açılış töreni yapılmadan sergi

¹⁰⁷⁰ İskender, K., “Vilayet Tablolarından ‘Çağdaş’ Vilayet Tablolarına”, *Sanat Çevresi*, S.132, Ekim 1989, s. 23.

¹⁰⁷¹ Erol, T., “Sanatımızın D.P. Dönemi ve Vilayet Resimleri Olayı”, *Milliyet Sanat*, S.35, 1 Kasım 1981, s. 26. ; İskender, K., a.g.m., s. 23.

¹⁰⁷² “B.M.M İçin Tablo Yapacak Ressamların Gidecekleri Vilayetler”, *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1955, s. 4.

kapatılmıştır¹⁰⁷³. Böyle olmasının nedeni sanatçıların illeri idealize ederek değil de tüm gerçeklikleriyle resmetmiş olmalarıdır. Bazı ressamlar illeri küçültücü konular ve görüntüleri işlemekle suçlanmıştır¹⁰⁷⁴.

Bülent Ecevit, Ulus Gazetesi'nde yayımlanan bir yazısında bu olayı şöyle değerlendirmiştir:

“Birçoğuyla zaman zaman temas fırsatını bulduğumuz ressamlarımızı, bu memleket resimlerine kendilerini verdikleri aylardaki kadar heyecanlı görmemiştik. Çoğu, omuzlarında geçim derdinin ağır yükünü taşıdıkları için, kendi imkanlarıyla geziye çıkamayan ressamlarımız, yurdun yıllardan beri özledikleri uzak köşelerine, bir sevgiliye koşar gibi koştular...Bu resimler bugünkü Meclis üyelerinden birçoğunun zevkini okşamayabilir. Fakat sanat eserinin değeri, zevkleri okşamasında değil, yükseltmesindedir. Zevk bahsinde, sanatçılar politikacıların değil, olsa olsa politikacılar sanatçıların ardından yürüyebilirler. Sanat önünde bu alçak gönüllülüğü gösteremeyen politikacılar, memleket kültürüne en büyük kötülüğü yapmış olurlar¹⁰⁷⁵.”

Bülent Ecevit bu olayı eleştirirken dünyadan sanat ve politika ilişkilerine dair çeşitli örnekler ve ardından düşüncesini şöyle savunmuştur:

“Rusya’da komünist idareciler modern sanatı sevmezler. Modern sanatta kapitalist toplumun dejeneransını, bu sanatın formalizminde bir burjuva dekadansının izlerini görürler. Stalin çağının kültür komiseri ve resmi esteti Zdanof, hele ömrünün son yıllarında, biraz kişiliğini göstermeğe, biraz kımıldamağa, çağdaş sanata doğru bir iki ürkek adım atmağa kalkışan Rus sanatçılarına, komünist sözlüğünün bu klişe ifadeleriyle az mı yüklenirdi!

Şeytan diyor ki, adlarına olur olmaz leke vurulmuş nice Türk sanatçısının öcünü almak için fırsat bu fırsattır; son günlerde bizim sanatçılarımızın da başına birer Zdanof kesilmeğe hevesli görünen bazı yarım kültürlü veya ‘amatör-ressam’ politikacılara,

-Siz modern sanata karşı tıpkı komünist liderlerinin takındığı tavrı takınıyorsunuz, diye yüklenmenin tam sırasıdır!

[...] Gerçek odur ki modern sanatı yasak etmeğe kalkışanlar yalnız komünist liderleri değildir. Komünist olsun, faşist olsun, bütün totaliter rejimlerde, liderler modern sanatın düşmanıdır. Bugün Rus sanatçılarının komünist liderlerinden çektiğini, dün Alman sanatçıları Nazi liderlerinden çekirdi.

¹⁰⁷³ Erol, T., *Günümüz Türk Resminin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu*, İstanbul, 1984, s. 55.

¹⁰⁷⁴ Erol, T., “Sanatımızın D.P. Dönemi ve Vilayet Resimleri Olayı”, *Milliyet Sanat*, S.35, 1 Kasım 1981, s. 26. ; Erol, T., “Bu Günün Türk Resminde 1950 Öncesinin Yeri”, *Kültür ve Sanat*, S.9, 1991, Ankara, s. 10.

¹⁰⁷⁵ Ecevit, B., “Sanat ve Politikacı”, *Ulus*, 18 Mayıs 1956, s. 4.

Son günlerde Devlet Resim ve Heykel Sergisinde başlayıp B.M.M.nin tertiplediği Vilayet Tabloları Sergisinde kopan fırtına Türk sanatçılarının da aynı dertleri ‘Demokrat’ liderler elinden çekmek üzere olduklarına işarettir.

Basının, üniversitenin, mahkemelerde Yargıtay’ın işini bitirdiklerini sanan ‘Demokrat’ idareciler, anlaşılan şimdi de gözlerini sanata çevirmektedirler. Sanata sıranın bu kadar geç gelmesi olsa olsa ‘Demokrat’ idarecilerimizin kültür seviyesi sanatla daha önce ilgilenmelerine elvermediği içindir.

Totaliter rejimlerin idarecileri modern sanata niçin düşman olurlar? Çünkü sanat, kendi haline bırakılıp da çağdaş akımlara uyduğu zaman daima içinde geliştiği toplumun zevk ve anlayış vasatından birkaç kat yükseğe fırlar.

[...] Böyle bir rejimde, bir ressam hangi cesaretle iktidar ileri gelenlerinin anlayış derecesini, kültür seviyesini açacak resimler yapabilir? Hele bir jüri yeni bir Meclis binasının duvarları için böyle resimlerden satın almağa kalkışırsa, onlara hadleri bildirilmeli, o resimlerin çerçevelerindeki ‘alınmıştır’ etiketleri, bir politikacının iki dudağı arasından çıkacak bir ‘kazının şunları’ emri ile bir çırpıda kazanmalıdır.

İşte bu dramatik sahne 5 Mayıs günü Ankara’da açılan Vilayet Tabloları Sergisinde cereyan etmiştir. İçinde sanatçı onurunu yaşatan bütün Türk ressamı şimdi bu hadisenin yasını tutmakta.

-Sıra bize mi geldi? Diye için için düşünmektedirler.

Fakat hayır! Ne Türkiye’de bir totaliter idare kurulabilecek ne de Türk sanatı Zdanof taklitçilerinin vasat veya vasattan da aşağı kültürlerine kurban edilecektir. Türkiye’de buna asla meydan bırakmayacak sayıda onurlu, cesur ve hür aydınlar yetişmiş ve baskı rejimine giden bütün yolların köprü başlarını tutmuştur¹⁰⁷⁶.

Sergide Burhanettin Onat’ın tutumunu eleştiren Bedri Rahmi Eyüboğlu ise şu satırları yazmıştır:

“[...]Siyaset alanına atılmış kimselerin sanat ve sanatkarlarla münasebetleri konusunda aklıma gelen ilk isim Bay Burhaneddin Onat oldu. Yugoslavya gezisinden bir hafta önce kendileriyle çok acıklı şartlar içinde teşerrüf etmiştik. Bay Burhaneddin Onat, Antalya mebusu idi. Büyük Millet Meclisinin yeni binasına konulacak ‘yurd gezisi’ tablolarından kurulmuş bir sergiyi geziyor, hemen hemen bütün tabloların önünde:

-Felaket!. Rezalet!. Kepazelik!. Olur şey değil!. Bizimle alay ediyorlar!. Beş para etmez!.

¹⁰⁷⁶ Ecevit, B., “Bizim ‘Zdanof’lar ve Modern Sanat”, *Ulus*, 10 Mayıs 1956, s. 3.

Gibi her biri ötekinden yaman hükümler savuruyordu. Bu sergi; birçok resim meraklılarını çileden çıkaran Frenkçesi Non Figüratif, Türkçesi Has Nakış yolunda işlenmiş resimlerle dolu bir sergi değildi. Tam tersine. Her yaştan, her baştan, ne kadar ressamımız varsa bütün vilayetlerimize gönderilmiş ve yurdun her köşesinden bir tutam renk, bir tutam biçim devşirip getirmişlerdi. Kendilerine hiç olmazsa bir

-Elinize sağlık!

Denmesini beklemek hakları idi. Fakat resimden anladığını, resim yaptığını savunan bir Bay Burhaneddin Onat çıktı ve koskoca bir sergiyi yalnız başına kuşa çevirdi. Ne yaptı biliyor musunuz? Hocalarımızın, bizlerin, bizim yetiştirdiğimiz ressamların, kısacası, toplumumuzun, varımızı, yoğunumuzu koyduğumuz bir sergiyi tam manasile bütün gücü ile baltaladı:

-Bu sergide, Büyük Millet Meclisi yeni binasına girecek bir tek resim yoktur!

Fikrini sonuna kadar savundu[...]”¹⁰⁷⁷

Burhanettin Onat ise Bedri Rahmi’nin yazısına cevap olarak şu satırları kaleme almıştır:

“[...] Şurada bir çift boyanmış eşek Kayseri’yi temsil etmek üzere oraya konmuştu. Non figüratif denmeğe bile değmeyen şu imar planı taslağı Ankara’yı, kıraç bir bayırın ilerisine oturtulmuş çarpık minareli cami resmi Erzurumu, bir ortaokul öğrencisinin hocasına zor beğendireceği şu cami enteryörü de göya Edirneyi temsil etmek üzere getirilmiştir. Hele benim Antalyam, semalarının ve denizinin rengini minelerden, dağlarının rengini zümrütlerden, şelalelerinin pırıltısını elmaslardan, çiçeklerinin renk ve kokusunu cennetten alan benim güzel Antalya’m, görseydiniz, orada nasıl çamurlara bulanıp rüsvey edilmişti. [...] Fakat hayır Bedri Bey, ben ne bir koruyucu melek, ne de bir zebani değilim. Ben sadece, meydanı boş bularak memlekette güzel sanatların asıl şahsiyetini boğarak yerine soysuz sanatı yerleştirmeye yeltenen zihniyet ve harekete karşı isyan etmiş bir Türk vatandaşım. Ve bu isyanım bu soysuz sanatın, yalnız Meclis’e sokulmaması ile tavsayıvermeyecek, o kulağından tutulup ve Güzel Sanatlar Akademimizden kapı dışarı edilinceye kadar kinim sönmeyecektir. Bunu da böylece bilersiniz Sayın Bay Bedri Rahmi Eyüboğlu”¹⁰⁷⁸

Büyük Millet Meclisi başkanlığı bazı tabloları el altından satın almış, çoğunu sanatçılara geri vermiştir¹⁰⁷⁹.

¹⁰⁷⁷ Eyüboğlu, B.R., “Bizim Koruyucu Meleğimiz”, *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1956, s. 3.

¹⁰⁷⁸ Onat, B., “Hem Suçlu Hem Güçlü”, *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1956, s. 3.

¹⁰⁷⁹ Erol, T., “Sanatımızın D.P. Dönemi ve Vilayet Resimleri Olayı”, *Milliyet Sanat*, S.35, 1 Kasım 1981, s. 26.

1956 yılı Ocak ayında, Alman Federal Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu ve Güzel Sanatlar Akademisi'nin girişimiyle, Güzel Sanatlar Akademisi salonlarında Alman Güzel Sanatlar Kurumu tarafından düzenlenen "Çağdaş Alman Desen ve Grafik Sanatları Sergisi"¹⁰⁸⁰, Şehir Galerisi'nde Ressamlar Derneği'nin yıllık sergisi ve yine aynı galeride K. Rubolowski'nin eserlerinden oluşan sergi¹⁰⁸¹ düzenlenmiş, İstanbul Teknik Üniversitesi salonlarında, İspanya Başkonsolosluğu tarafından tertip edilen, İspanyol sanatı sergisinde 31 ressama ait 91 tablo ile 3 heykeltraşa ait 5 heykel teşhir edilmiş¹⁰⁸², Türk-Amerikan Derneği'nde, Helikon Sanat Derneği'nin "Modern Türk Resim Sergisi", isimli bir sergisi açılmıştır. Sergiye katılan isimler, Rasim Arsebük, Eren Eyüboğlu, Nuri İyem, Hasan Kaptan, İhsan Cemal Karaburçak, Selim Turan, Semra Dağada, Özgür Ecevit, N. Fakihoğlu, L. Günay'dır¹⁰⁸³. Şehir Galerisi'nde Salih Acar dekoratif panolar ve yağlıboyalar sergisi açılmıştır¹⁰⁸⁴. Şubat ayında, Amerikalı heykeltıraş John Rhoden'in odun, alüminyum ve bronzdan yaptığı eserlerden oluşan sergisi¹⁰⁸⁵, Beyoğlu Olgunlaşma Enstitüsü'nde Mediha Akarsu seramik sergisi¹⁰⁸⁶, Şehir Galerisi'nde Abdurrahman Öztoprak resim sergisi¹⁰⁸⁷, D.T.C.F'de Haritacılar sergisi¹⁰⁸⁸, Mart ayında akademi salonlarında Sinan Bıçakçioğlu karikatür sergisi¹⁰⁸⁹, Nisan ayında Şehir Galerisi'nde Zerrin Bölükbaşı heykel sergisi¹⁰⁹⁰, Marta Tözge resim sergisi¹⁰⁹¹, Güzel Sanatlar Akademisi'nde İngiliz Kültür Heyeti tarafından düzenlenen 20. Asır İngiliz Klasik Sanatlar Resim Sergisi¹⁰⁹², Karaburçak Sanat Galerisi'nde Metin Eloğlu resim sergisi¹⁰⁹³, Türk-Amerikan Derneği'nde Hulusi Mercan resim sergisi¹⁰⁹⁴, Mayıs ayında Güzel Sanatlar Akademisi'nde Amerikalı heykeltıraş J.N.Welnes sergisi¹⁰⁹⁵,

¹⁰⁸⁰ "Çağdaş Alman Sanatları Sergisi Açıldı", *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1956, s. 4.

¹⁰⁸¹ "Şehir Galerisinde Yeni İki Sergi", *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1956, s. 4.

¹⁰⁸² "İspanyol Ressamlarının Sergisi", *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1956, s. 4.

¹⁰⁸³ "Modern Türk Resim Sergisi", *Ulus*, 4 Mart 1956, s. 6.

¹⁰⁸⁴ Kamertan, "Salih Acar Sergisi", *Zafer*, 4 Ocak 1956, s. 4.

¹⁰⁸⁵ "Amerikalı Bir Heykeltraş Sergi Açıyor", *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1956, s. 4.

¹⁰⁸⁶ "Seramik Sergisi", *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1956, s. 4.

¹⁰⁸⁷ "Yeni Bir Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1956, s. 4.

¹⁰⁸⁸ "Haritacıların Sergisi", *Akis*, S.94, 25 Şubat 1956, s. 32.

¹⁰⁸⁹ "Karikatür Sergisi", *Cumhuriyet*, 19 Mart 1956, s. 4.

¹⁰⁹⁰ "Heykel Sergisi", *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1956, s. 4.

¹⁰⁹¹ Kamertan, "Bir Heykel Sergisi", *Zafer*, 22 Nisan 1956, s. 3.

¹⁰⁹² "İngiliz Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1956, s. 4.

¹⁰⁹³ "Genç Şair ve Ressamlarımızdan Metin Eloğlu", *Zafer*, 20 Nisan 1956, s. 4.

¹⁰⁹⁴ "Tanınmış Ressamlarımızdan Hulusi Mercan", *Zafer*, 30 Nisan 1956, s. 4.

¹⁰⁹⁵ "Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1956, s. 5.

Flarmoni Derneği'nde Fikret Adil tarafından Fahrünnisa Zeyd, Nejad Devrim, Avni Arbaş, Abidin Dino, Alber Bitran, Cihat Burak, Fikret Mualla sergisi¹⁰⁹⁶, Amerikan Haberler Merkezi'nde Nurullah Berk sergisi¹⁰⁹⁷ düzenlenmiştir. 17. Devlet Resim ve Heykel Sergisi, Mayıs ayında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde düzenlenir. Ayrıca yine aynı ay, Sergievi'nde T.B.M.M'nin yeni yapısına konacak olan vilayet tablolarını sağlamak amacı ile düzenlenmiş olan yurt gezisi¹⁰⁹⁸, Amerikan Haberler Bürosu'nda Nurullah Berk'in Kare Grubu talebeleri tarafından resim sergisi, Cep Tiyatrosu'nda Orhan Peker sergisi¹⁰⁹⁹, Güzel Sanatlar Akademisi'nde, Nejat Eczacıbaşı'nın girişimi ile, Kuzgun Acar, Sevgi Akbay, Vedat Ar, Hakkı Çavuşgil, Füreyya Kılıç, Zühtü Müridoğlu, Nejat Diyarbakırlı gibi birçok ismin eserlerinden mürekkep bir seramik sergisi açılmıştır¹¹⁰⁰. Haziran ayında Şehir Galerisi'nde Azra İnal sergisi düzenlenmiştir¹¹⁰¹. Temmuz ayında, Resim ve Heykel Müzesi'nde dünya şaheserlerinin röprodüksiyonlarından oluşan bir sergi düzenlenmiştir¹¹⁰². Ekim ayında Ankara'da "100 Senelik Türk Resim Sergisi"¹¹⁰³, Kasım ayında Beyoğlu Şehir Galerisi'nde Şükriye Dikmen ve Pertev Boyar sergileri¹¹⁰⁴, Ankara Türk-Amerikan Derneği'nde Orhan Peker sergisi¹¹⁰⁵, Aralık ayında Amerikan Haberler Merkezi'nde, Güzel Sanatlar Birliği tarafından, ilk sergilerinden beri geçen 40 yıl dolayısıyla bir retrospektif sergisi düzenlenmiştir¹¹⁰⁶. Beyoğlu Şehir Galerisi'nde Celal Esad Arseven'in suluboya resim ve krokilerinden oluşan bir sergi düzenlenmiştir¹¹⁰⁷.

1957 yılı Ocak ayında Ertem Galerisi'nde Kristin Saleri resim sergisi¹¹⁰⁸, Şehir Galerisi'nde Nuri İyem ve Şadi Çalık sergisi¹¹⁰⁹, Güzel Sanatlar Akademisi'nde Eren

¹⁰⁹⁶ "Gurbetten Gelen Eserler", *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1956, s. 5.

¹⁰⁹⁷ "Ressam Nurullah Berk'in Birinci Toplu Sergisi", *Sanat Dünyası*, S.7, 1 Haziran 1956, s. 1.

¹⁰⁹⁸ Eyüboğlu, B. R., "Ankara'da İki Sergi", *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1956, s. 3.

¹⁰⁹⁹ "Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1956, s. 4.

¹¹⁰⁰ "Dün Açılan Seramik Sergisi", *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1956, s. 5.

¹¹⁰¹ Kamertan, "Azra İnal'ın Sergisi", *Zafer*, 25 Mayıs 1956, s. 3-5.

¹¹⁰² "Dünya Şaheserlerinden Röprodüksiyon Sergisi", *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1956, s. 5.

¹¹⁰³ "Ankarada 100 Senelik Türk Resim Sanatına Aid Sergi", *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1956, s. 5.

¹¹⁰⁴ Andak, S., "Şükriye Dikmen Sergisi", *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1956, s. 4; Andak, S., "Pertev Boyar Sergisi", *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1956, s. 4.

¹¹⁰⁵ Ecevit, B., "Orhan Peker'in Sergisi", *Forum*, C.6, S. 64, 15 Kasım 1956, s. 22.

¹¹⁰⁶ Andak, S., "Güzel Sanatlar Birliği", *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1956, s. 4.

¹¹⁰⁷ Andak, S., "Prof. Celal Esadın Sergisi", *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1956, s. 5.

¹¹⁰⁸ Andak, S., "Kristin Saleri Sergisi", *Cumhuriyet*, 29 Aralık 1956, s. 4.

¹¹⁰⁹ Andak, S., "Nuri İyem-Şadi Çalık", *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1957, s. 4.

Eyüboğlu ve Bedri Rahmi Eyüboğlu “mozaik panolar sergisi”¹¹¹⁰, Türk-Amerikan Eğitim Derneği’nde Cemil Eren resim sergisi¹¹¹¹, Şubat ayında Amerikan Haberler Bürosu’nda Ferruh Başağa, Şadi Çalık, Nuri İyem, İlhan Koman ve Ömer Uluç’un resim ve heykel sergisi¹¹¹², Şehir Galerisi’nde Salih Acar resim, mozaik ve heykel sergisi¹¹¹³, Ankara Sanatseverler Kulübü’nde Adil Doğançay-Burhan Doğançay resim sergisi¹¹¹⁴, D.T.C.F’de Güzel Sanatlar Birliği’nin 34. Resim sergisi¹¹¹⁵, Mart ayında Şehir Galerisi’nde Ferruh Başağa resim ve mozaik sergisi¹¹¹⁶, Türk-Amerikan Derneği galerisinde Şükriye Dikmen resim sergisi¹¹¹⁷, Şehir Galerisi’nde Nihad Akyunak resim sergisi¹¹¹⁸, New York’da idareciliğini Max Erns’in yaptığı Zodiac Sanat Galerisi’nde Mehmet Nejad resim sergisi¹¹¹⁹, Karaburçak Galerisi’nde İhsan Cemal Karaburçak resim sergisi¹¹²⁰, Ertem Galerisinde Mesut Erdem sergisi¹¹²¹, Ankara Sanat Sevenler Kulübü’nde Sami Lim resim sergisi¹¹²², Nisan ayında Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı Parmakkapı Lokali’nde Metin Eloğlu resim sergisi¹¹²³, Ertem Galerisi’nde Nasip İyem sergisi¹¹²⁴, Mayıs ayında, Avni Lifij’in 30. Ölüm yıldönümü nedeniyle Bedii Sirel’in Nişantaşı’nda bulunan evinde bir anma sergisi düzenlenmiş, sergide Lifij’e ait 100 adet eser yer almıştır¹¹²⁵. 19 Mayıs’ta 18. Devlet Resim ve Heykel Sergisi açılmıştır. Sergide resim dalında birinciliği Zeki Faik İzer, ikinciliği Turgut Zaim alır; heykel alanında birinci mükafatı İlhan Koman, ikinci mükafatı Şadi Çalık kazanmıştır¹¹²⁶. Beyoğlu Şehir Galerisi’nde Zahir Güvemli’nin ilk resim sergisi¹¹²⁷, Teknik Üniversite Taşkışla Binası

¹¹¹⁰ Andak, S., “Akademide Eyüboğullar Sergisi”, *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1957, s. 5.

¹¹¹¹ “Cemil Eren Resim Sergisi”, *Ulus*, 12 Ocak 1957, s. 3.

¹¹¹² Andak, S., “Merakla Beklenen Sergi”, *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1957, s. 4.

¹¹¹³ Andak, S., “Salih Acar Sergisi”, *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1957, s. 4.

¹¹¹⁴ Andak, S., “Baba-Oğul Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1957, s. 4.

¹¹¹⁵ “Güzel Sanatlar Birliği Resim Sergisi Açıldı”, *Zafer*, 28 Şubat 1957, s. 2.

¹¹¹⁶ Andak, S., “Ferruh Başağa Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Mart 1957, s. 5.

¹¹¹⁷ Andak, S., “Şükriye Dikmen’in Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 9 Mart 1957, s. 5.

¹¹¹⁸ Andak, S., “Başarılı Sergiler Haftası”, *Cumhuriyet*, 23 Mart 1957, s. 4.

¹¹¹⁹ “New York’da Sergi Açan Türk”, *Cumhuriyet*, 24 Mart 1957, s. 3; Andak, S., “Amerika’da Türk Resmi”, *Cumhuriyet*, 27 Mart 1957, s. 5.

¹¹²⁰ “Resim Sergileri”, *Ulus*, 24 Mart 1957, s. 4.

¹¹²¹ Kamertan, “Mesut Erdem Sergisi”, *Zafer*, 4 Mart 1957, s. 4.

¹¹²² Atik, Y., “Sami Lim’in Sergisinde”, *Zafer*, 20 Mart 1957, s. 3.

¹¹²³ Andak, S., “Metin Eloğlu Sergisi”, *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1957, s. 5.

¹¹²⁴ Andak, S., “Ertem Galerisinde”, *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1957, s. 5.

¹¹²⁵ Andak, S., “Merhum Avni Lifij’in Eserleri”, *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1957, s. 5.

¹¹²⁶ “Devlet Resim ve Heykel Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 20 Mayıs 1957, s. 2.

¹¹²⁷ Andak, S., “Zahir Güvemli Sergisi”, *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1957, s. 5.

Mimarlık Fakültesi'nde Türk Ressamlar Cemiyeti resim sergisi¹¹²⁸, Şehir Galerisi'nde Sami Lim resim sergisi¹¹²⁹, Şehir Galerisi'nde Zahir Güvemli resim sergisi¹¹³⁰, Amerikan Haberler Bürosu'nda Sabri Berkel resim sergisi¹¹³¹, Sanatseverler Kulübü'nde Goya gravür sergisi¹¹³², D.T.C.F'de Numan Pura, Nermin Pura resim sergisi¹¹³³, Ankara Orduevi'nde Emekli Asker Ressamlar sergisi¹¹³⁴, Haziran ayında Galatasaray Lisesi'nde Nuri Abaç resim sergisi¹¹³⁵, Karaburçak Galerisi'nde Nureddin Ergüven resim sergisi¹¹³⁶, Kasım ayında Taksim Moderno Galerisi'nde İtalyan Kültür Heyeti tarafından tertiplenen İtalyan ressam Luici Coffa resim sergisi¹¹³⁷, D.T.C.F'de Selahattin Teoman resim sergisi¹¹³⁸, Aralık ayında İstanbul Kültür Derneği'nin Beyoğlu'nda yer alan salonlarında "Cumhuriyet'ten Bu Yana Türk Resimlerinden Örnekler" sergisi¹¹³⁹, Şehir Galerisi'nde Nuri İyem sergisi¹¹⁴⁰, Türk-Amerikan Derneği'nde Türk Ressamlar Cemiyeti sergisi düzenlenmiştir¹¹⁴¹.

1958 yılı Ocak ayında, Şehir Galerisi'nde Metin Eloğlu ve Bayram Küçük sergisi, Amerikan Haberler Bürosu'nda Ahmet Akata, Mustafa Aytaç ve Necdet Elal'ın ortak sergisi¹¹⁴², Şehir Galerisi'nde Kuzgun Acar heykel sergisi¹¹⁴³, Ferruh Başağa resim sergisi¹¹⁴⁴, Salih Acar resim sergisi¹¹⁴⁵, Taksim Fransız Konsolosluğu'nda Ahmet Uzelli resim sergisi¹¹⁴⁶, Mart ayında Şehir Galerisi'nde Azra İnal resim sergisi¹¹⁴⁷, Zahir Güvemli ve Sevim Saruhan resim sergileri¹¹⁴⁸, Beyoğlu Olgunlaşma Enstitüsü'nde

¹¹²⁸ Andak, S., "Türk Ressamlar Cemiyeti", *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1957, s. 5.

¹¹²⁹ Andak, S., "Sami Lim Sergisi", *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1957, s. 5.

¹¹³⁰ Cimcoz, A., "Zahir Güvemli'nin Resimleri", *Ulus*, 2 Haziran 1957, s. 4.

¹¹³¹ Cimcoz, A., "Sabri F. Berkel'in Resimleri", *Ulus*, 2 Haziran 1957, s. 4.

¹¹³² Karasu, B., "Sergiler", *Forum*, C.7, S.77, 1 Haziran 1957, s. 22.

¹¹³³ "Numan Pura-Nermin Pura", *Zafer*, 5 Mayıs 1957, s. 4.

¹¹³⁴ Zeren, Y., "Emekli Subay Ressamların Açtıkları Resim Sergisi", *Zafer*, 24 Mayıs 1957, s.3-4.

¹¹³⁵ "Bir Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1957, s. 3.

¹¹³⁶ "Nureddin Ergüven Resim Sergisi Bu Akşam Açılıyor", *Zafer*, 5 Haziran 1957, s. 2.

¹¹³⁷ Andak, S., "İtalyan Ressamı Sergisi", *Cumhuriyet*, 28 Kasım 1957, s. 4.

¹¹³⁸ "Ressam S. Teoman'ın Resim Sergisi", *Zafer*, 9 Ekim 1957, s. 2.

¹¹³⁹ Andak, S., "Cumhuriyetten Bu Yana Türk Resmi", 14 Aralık 1957, s. 4.

¹¹⁴⁰ Andak, S., "Nuri İyem Sergisi", *Cumhuriyet*, 20 Aralık 1957, s.5.

¹¹⁴¹ İ.A., "Türk Ressamlar Cemiyeti Sergisi", *Zafer*, 4 Aralık 1957, s. 4.

¹¹⁴² Andak, S., "1958'in İlk Sergileri", *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1958, s. 5.

¹¹⁴³ Andak, S., "Kuzgun'un Heykelleri", *Cumhuriyet*, 15 Ocak 1958, s. 5.

¹¹⁴⁴ Andak, S., "Ferruh Başağa Sergisi", *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1958, s. 5.

¹¹⁴⁵ Andak, S., "Şehir Galerisinde", *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1958, s. 4.

¹¹⁴⁶ Andak, S., "Ahmet Uzelli Sergisi", *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1958, s. 4.

¹¹⁴⁷ Andak, S., "Azra İnal Sergisi", *Cumhuriyet*, 21 Mart 1958, s. 4.

¹¹⁴⁸ Andak, S., "Z.Güvemli-S.Saruhan", *Cumhuriyet*, 26 Mart 1958, s. 5.

Malik Aksel sergisi¹¹⁴⁹, Türk-Amerikan Derneği'nde Nuri İyem sergisi¹¹⁵⁰, Nisan ayında İstanbul Kültür Derneği galerisinde, Türk-Alman Kültür Derneği aracılığı ile düzenlenen, Münihli Ressam Rudolf Wiessauer resim sergisi¹¹⁵¹, Şehir Galerisi'nde Zahir Güvemli resim sergisi¹¹⁵², Türk-Amerikan Derneği'nde Ömer Hatipoğlu'nun 6. Resim sergisi¹¹⁵³, Ankara Sanat Sevenler Kulübü'nde Zerrin Bölükbaşı heykel sergisi düzenlenir¹¹⁵⁴. 1 Mayıs'ta 19. D.R.H.S sergisi düzenlenmiştir. Resim alanında birinci Turgut Zaim, ikinci Refik Epikman'ken, heykel alanında ödül verilmemiştir¹¹⁵⁵. Haziran ayında Almanya'da Adnan Turan resim sergisi¹¹⁵⁶, Ankara Orduevi'nde Asker Ressamlar sergisi¹¹⁵⁷, Bağdat Türk Basın Ataşeliği'nde Türk Karikatür sergisi düzenlenmiştir. Sergide karikatürleri yer alan isimlerden bazıları Turhan Selçuk, Sinan Bıçakçı, Necmi Rıza, Yalçın Çetin, Suad Yalaz'dır¹¹⁵⁸. Ekim ayında Türk Amerikan Derneği tarafından "Dokuz Nesilden Beri Amerikan Resim Sanatı" sergisi¹¹⁵⁹ ve Güzel Sanatlar Birliği tarafından D.T.C.F'de resim-heykel sergisi açılmıştır¹¹⁶⁰. Kasım ayında, Şehir Galerisi'nde Fethi Karakaş resim sergisi¹¹⁶¹ ve Niyazi Yoltaş karikatür sergisi¹¹⁶², aralık ayında Teknik Üniversite Taşkılla binasında, Türk-Amerikan Üniversiteliler Derneği tarafından "Dokuz Nesilden Beri Amerikan Resim Sanatı sergisi¹¹⁶³, Güzel Sanatlar Akademisi'nde Alman sanatçı Peter Steyer heykel sergisi¹¹⁶⁴ düzenlenmiştir.

1959 yılı Ocak ayında Şehir Galerisi'nde Yeni Dal Grubu resim heykel sergisi¹¹⁶⁵, Salih Acar resim heykel sergisi¹¹⁶⁶ ve Nermin Faruki mozaik sergisi¹¹⁶⁷.,

¹¹⁴⁹ "Sergiler", *Varlık*, S.437, 1 Mart 1958, s. 2.

¹¹⁵⁰ Karasu, B., "İyem", *Forum*, C.8, S.96, 15 Mart 1958, s. 18.

¹¹⁵¹ Andak, S., "Rudolf Weissauer Resim Sergisi", *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1958, s. 4.

¹¹⁵² "Sergiler", *Varlık*, S.476, 15 Nisan 1958, s. 2.

¹¹⁵³ "Ömer Hatipoğlu'nun Resim Sergisi Açıldı", *Zafer*, 2 Nisan 1958, s. 2.

¹¹⁵⁴ Güvemli, Z., "Zerrin Bölükbaşı'nın Heykel Sergisi Açıldı", *Zafer*, 6 Nisan 1958, s. 3.

¹¹⁵⁵ Mülâyim, S., a.g.e., s. 190.

¹¹⁵⁶ Andak, S., "Almanya'da Bir Türk Ressamı Sergisi", *Cumhuriyet*, 27 Haziran 1958, s. 5.

¹¹⁵⁷ Sungur, T., "Orduevinde Asker Ressamların Sergisi", *Zafer*, 2 Haziran 1958, s. 2.

¹¹⁵⁸ "Bağdatta Açılan Türk Karikatür Sergisi Büyük İlgi Uyandırdı", *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1958, s. 3.

¹¹⁵⁹ "Amerikan Resim Sergisi Açılıyor", *Zafer*, 31 Ekim 1958, s. 2.

¹¹⁶⁰ "Sergi", *Ulus*, 16 Ekim 1958, s. 1.

¹¹⁶¹ Andak, S., "Karakaş'ın Sergisi", *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1958, s. 4.

¹¹⁶² Andak, S., "Karikatür Sergisi", *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1958, s. 4.

¹¹⁶³ Andak, S., "Sergiler", *Cumhuriyet*, 6 Aralık 1958, s. 4.

¹¹⁶⁴ Andak, S., "Alman Heykeltraşının Sergisi Akademide", *Cumhuriyet*, 17 Aralık 1958, s. 4.

¹¹⁶⁵ Andak, S., "Yeni Dal Grubu", *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1959, s. 4.

¹¹⁶⁶ Andak, S., "Salih Acar Sergisi", *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1959, s. 4.

¹¹⁶⁷ Andak, S., "Nermin Farukinin Mozayik Sergisi", *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1959, s. 4.

Türk-Amerikan Derneği'nde Cemil Eren resim sergisi düzenlenmiştir¹¹⁶⁸. Şubat ayında Sanatseverler Kulübü'nde Ömer Hatipoğlu resim sergisi¹¹⁶⁹, D.T.C.F'de İhsan Cemal Karaburçak'ın 14. Resim sergisi¹¹⁷⁰, Mart ayında Türk-Amerikan Derneği'nde Nazlı Ecevit resim sergisi¹¹⁷¹, Adana Anadolu Ajansı'nda Atatürk'ün 1923 yılı Mart ayında Adana'ya yaptığı ilk seyahate ait fotoğraflardan meydana gelen bir sergi¹¹⁷², Münih Şehir Müzesi'nde Türk Halk Sanatları Sergisi ve Maluro Galerisi'nde İbrahim Safi resim sergisi¹¹⁷³, Türk-Alman Kültür Derneği'nde Nasip İyem resim sergisi¹¹⁷⁴, Şehir Galerisi'nde Türkiye Ressamlar Cemiyeti Resim Sergisi¹¹⁷⁵, Amerikan Haberler Merkezi'nde Ferruh Başağa, Nuri İyem, Ömer Uluç, Şadi Çalık sergisi¹¹⁷⁶, Nisan ayında Milli Kütüphane resim galerisinde Hulusi Mercan resim sergisi, D.T.C.F'de Saime Bilir resim sergisi¹¹⁷⁷, Türk-Alman Kültür Derneği'nde Orhan Peker resim sergisi¹¹⁷⁸, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde 20. D.R.H.S¹¹⁷⁹, Mayıs ayında Ankara'da Galeri Milar'da Orhan Peker sergisi¹¹⁸⁰, Haziran ayında Paris Foyer des Artistes Galerisi'nde Maide Arel ve Şemsi Arel resim sergisi¹¹⁸¹, Ekim ayında Taksim Fransız Konsoloslugu'nda İbrahim Balaban sergisi¹¹⁸², Türk-Amerikan Derneği'nde Türkiye Ressamlar Cemiyeti'nin üçüncü Ankara sergisi¹¹⁸³, Ekim ayında Lefkoşa ve Magosa, Kasım ayında Larnaka'da olmak üzere I. Kıbrıs Türk Resim sergisi düzenlenmiş, sergi için İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'nden 40 adet tablo Kıbrıs'a yollanmıştır¹¹⁸⁴. Ayrıca Kasım ayında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Plastik Sanatlar Salonu'nda Avusturya Güzel Sanatlar Akademisi Gravür bölümü sergisi açılmıştır¹¹⁸⁵. Aralık ayında Güzel

¹¹⁶⁸ Karasu, B., "Yeni Eren", *Forum*, C.10, S.115, 1 Ocak 1959, s. 22.

¹¹⁶⁹ "Sergi", *Ulus*, 1 Şubat 1959, s. 1.

¹¹⁷⁰ "Ressamın Broşürü", *Ulus*, 23 Şubat 1959, s. 2.

¹¹⁷¹ "Nazlı Ecevit'in Resim Sergisi Dün Açıldı", *Ulus*, 2 Mart 1959, s. 1.

¹¹⁷² "Adana'da Atatürk Fotoğraf Sergisi", *Ulus*, 7 Mart 1959, s. 3.

¹¹⁷³ Chirstieb, W., "Münih'te İki Türk Sergisi", *Ulus*, 14 Mart 1959, s. 3.

¹¹⁷⁴ Andak, S., "Türk-Alman Kültür Derneğinde", 6 Mart 1959, s. 4.

¹¹⁷⁵ Andak, S., "Türkiye Ressamlar Cemiyeti Sergisi", 6 Mart 1959, s. 4.

¹¹⁷⁶ "Sergiler", *Varlık*, S.499, 1 Nisan 1959, s. 2.

¹¹⁷⁷ "Ressam Hulusi Mercan Sergi Açıyor", *Ulus*, 1 Nisan 1959, s. 2.

¹¹⁷⁸ Andak, S., "Türk-Alman Kültür Derneğinde", *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1959, s. 4.

¹¹⁷⁹ "Heykel Sergisi", *Zafer*, 15 Nisan 1959, s. 2.

¹¹⁸⁰ Andak, S., "Orhan Peker Sergisi", *Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1959, s. 4.

¹¹⁸¹ Andak, S., "Areller Pariste Sergi Açıldı", *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1959, s.3.

¹¹⁸² Andak, S., "Balaban'ın Sergisi", *Cumhuriyet*, 3 Ekim 1959, s. 3.

¹¹⁸³ Özben, M., "Türkiye Ressamlar Cemiyeti Sergisi", *Sanat Dünyası*, S.90, 15 Kasım 1959, s. 5.

¹¹⁸⁴ "Türk Ressamların 40 Eseri Kıbrıs'a Gidecek", *Zafer*, 3 Ağustos 1959, s. 2.

¹¹⁸⁵ Zaim, T., "Avusturya Güzel Sanatlar Akademisi Gravür Sergisi", *Zafer*, 20 Kasım 1959, s. 2.

Sanatlar Birliği 43. resim sergisi¹¹⁸⁶, Ankara Milli Kütüphane resim galerisinde Kaya Özsezgin sergisi¹¹⁸⁷, Türk-Alman Kùltür Derneği girişimi ile Almanya’da Türk kadın ressamlar sergisi düzenlenmiřtir¹¹⁸⁸.

1959-1963 yılları arasında faaliyet gösteren Yeni Dal grubu Yeniler Grubu’nun bir devamı niteliğinde eserler vermişlerdir. İbrahim Balaban (Nazım Hikmet’in özendirmesi üzerine kendi kendini yetiştirmiştir) , İhsan İncesu, Kemal İncesu, Avni Memedoğlu, Marta Tözge, Vahi İncesu Yeni Dal grubunda eser veren sanatçılardır¹¹⁸⁹.

1960 yılı Ocak ayında Milli Kütüphane galerisinde Nevzat Akoral ve Hamza İnanç sergisi, Türk-Amerikan Derneği’nde Nurettin Ergüven sergisi¹¹⁹⁰, şubat ayında Teknik Üniversite Taşkışla binasında, Amerikan Haberler Merkezi tarafından “20. Yüzyıl Amerikan Resim Sanatı” sergisi¹¹⁹¹, Filarmoni Derneği’nde Lerzan Bengisu’nun “Ağaç Oyma Sergisi”¹¹⁹², şehir Galerisi’nde Ferruh Başağa, Türk-Alman Kùltür Birliği salonunda Nuri İyem sergisi¹¹⁹³, Türk-Amerikan Derneği’nde Cevat Göktengiz resim sergisi¹¹⁹⁴, Mart ayında Türk-Alman Kùltür Derneği Galerisi’nde Azra İnal resim ve heykel sergisi düzenlenmiř¹¹⁹⁵, D.T.C.F’de Cevdet Bilgiç resim sergisi¹¹⁹⁶, şehir Galerisi’nde Türkiye Ressamlar Cemiyeti sergisi¹¹⁹⁷, nisan ayında D.T.C.F’de 21. Devlet Resim ve Heykel Sergisi düzenlenmiş, sergide birinciliği “Hasat” tablosu ile Cemal Tollu, ikinciliği “Dađdaki Evler” isimli tablosu ile İsmail Altınok, heykel dalında birinciliği “Atatürk” eseri ile Nusret Suman kazanmıştır. şehir Galerisinde Salih Acar sergisi¹¹⁹⁸, Mayıs ayında Türk Alman Kùltür Derneği’nde Nasip İyem sergisi¹¹⁹⁹, Türk-Amerikan Derneği’nde Asuman Kılıç resim sergisi¹²⁰⁰, Ankara Orduevi’nde Ankara

¹¹⁸⁶ “Resim Sergisi”, *Ulus*, 2 Aralık 1959, s. 1.

¹¹⁸⁷ “Resim”, *Varlık*, S.516, 15 Aralık 1959, s. 2.

¹¹⁸⁸ “Türk Kadın Ressamların Almanya’daki Sergisi”, *Zafer*, 29 Aralık 1959, s. 2.

¹¹⁸⁹ Alsaç B.,– Alsaç, Ü., a.g.e.,s. 46.

¹¹⁹⁰ Özsezgin, K., “Yılın İlk Sergileri”, *Forum*, C.12, S.141, 1 şubat 1960, s. 21.

¹¹⁹¹ Andak, S., “20 nci Yüzyıl Amerikan Resim Sanatı Sergisi”, *Cumhuriyet*, 13 şubat 1960, s. 4.

¹¹⁹² Andak, S., “Lerzan Bengisu”, *Cumhuriyet*, 13 şubat 1960, s. 4.

¹¹⁹³ “Sergiler”, *Varlık*, S.521, 1 Mart 1960, s. 2.

¹¹⁹⁴ “Göktengiz’in Eserleri”, *Zafer*, 7 şubat 1960, s. 1.

¹¹⁹⁵ Andak, S., “Azra İnal Sergisi”, *Cumhuriyet*, 24 Mart 1960, s. 3.

¹¹⁹⁶ “Ressam Cevdet Bilgiş”, *Ulus*, 16 Mart 1960, s. 1.

¹¹⁹⁷ “Sergiler”, *Varlık*, S.522, 15 Mart 1960, s. 2.

¹¹⁹⁸ “Sergiler”, *Varlık*, S.524, 15 Nisan 1960, s. 2.

¹¹⁹⁹ “Birkaç Olay”, *Varlık*, S.526, 15 Mayıs 1960, s. 2.

¹²⁰⁰ “Türk-Amerikan Derneğinde Sergi”, *Zafer*, 6 Mayıs 1960, s. 2.

Ressamlar Birliği resim sergisi düzenlenmiş¹²⁰¹, Ağustos ayında Bedri Rahmi ve Eren Eyüboğulları, Kalamış'ta kendi atölyelerinde sergi açmışlar¹²⁰², Temmuz ayında Galeri Milar'da Bedri Rahmi Eyüboğlu sergisi¹²⁰³, Ekim ayında 12 yıllık bir aradan sonra D Grubu sergisi¹²⁰⁴, Kasım ayında Şehir Galerisi'nde Tülay Tura sergisi¹²⁰⁵, Hilton Oteli Şadırvan Pavyonu'nda Lerzan Öke seramik sergisi düzenlenmiş¹²⁰⁶, Aralık ayında Şehir Galerisi'nde Azade Akar, Tefrika Altınova, Yıldız Demiriz, Ülker Erke ve Özden Süslü tarafından "Türk Süsleme Sanatları" sergisi¹²⁰⁷ ve Türk-Amerikan Derneği'nde Güzel Sanatlar Birliği 37. resim sergisi düzenlenmiştir¹²⁰⁸.

¹²⁰¹ "Ankara Ressamlar Birliğinin Sergisi", *Zafer*, 16 Mayıs 1960, s. 2.

¹²⁰² Andak, S., "Eyüboğullarının Sergisi", *Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1960, s. 3.

¹²⁰³ "Bedri Rahmi Eyüboğlu", *Ulus*, 4 Temmuz 1960, s. 1.

¹²⁰⁴ Nigar, M.M., "İstanbulda (D) Grubu Sergisi", *Forum*, C.13, S.157, 15 Ekim 1960, s. 18.

¹²⁰⁵ Andak, S., "Tülay Tura Sergisi", *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1960, s. 3.

¹²⁰⁶ Andak, S., "L. Öke Sergisi", *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1960, s. 2.

¹²⁰⁷ Andak, S., "Türk Süsleme Sanatları Üzerine Açılan Sergi İlgi Uyandırdı", *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1960, s. 4.

¹²⁰⁸ "G.Sanatlar Birliğinin 37. Resim Sergisi", *Ulus*, 24 Aralık 1960, s. 3.

B) 1950-1960 Yılları Arasında Galerıcilik

İstanbul’da ilk kurulan resim galerisi 1950 yılında Adalet Cimcoz tarafından kurulan Maya Galerisi’dir. Resmi olarak 1 Ocak 1951’de açılan galeri 1954 yılında kapanmak durumunda kaldığında, çeşitli sanatçılar “Kurtarıcı Sergi” ismi ile bir sergi düzenleyerek galerinin açık kalmasını sağlamışlar ancak buna rağmen bir müddet sonra galeri kapanmıştır¹²⁰⁹.

Galerinin kapanması gündeme geldiğinde, Adalet Cimcoz ile yapılan bir röportajda Cimcoz şunları söylemiştir:

“[...] Lüks olmak isteseydim bu galeriyi yeni sanata tahsis eder miydim? Para kazanmağa bakar ve dolayısıyla galeriyi elma armud resimlerle, yahud da din ticaretine yarıyan yazı ve tablolarla doldururdum. Halbuki şimdi galeriyi kapatmak mecburiyetini hissediyorum. Barut yok kardeşim? Galerinin aylık kirası 200 lira. Şusu, busuyla masraf 400ü buluyor. Davetiye ve kokteyl masraflarıysa bu rakamın dışında kalıyor. Her ay bu kadar yükün altından ben nasıl kalkarım? Bundan dört yıl önce Mayayı açmağa karar verdiğim zaman, galerinin masraflarını, orada sergi açanların satacakları eserlerden muayyen bir yüzde almak suretile karşılayacağımı tahmin ediyordum. Fakat zamanla bu tahminimde yanıldığımı anladım. Çünkü eser satılmıyordu ki ben de masraflarımı karşılayabilecek yüzdeyi alayım. Bunun üzerine yüzde usulünü kaldırıp sergi açan her sanatkardan bir miktar kira almak sistemine başvurdum. Görünüşte bunun daha sağlam bir yol olduğu sanılır ama hiç de böyle olmadı. Sanatkarda para ne gezer? O, eserini satmalı ki benim kiramı versin. Eser satışı olsaydı, ben zaten yüzde sistemile de işi çevirebilirdim. Sanatkar eserini satamayınca bana da kirayı veremedi. Hepsisi de ahabım oldukları için kimseye bir şey söyleyemedim. Söyleyemedim ama neticede de Mayayı kapatmak mecburiyetiyle karşı karşıya kaldım”.

Eser satışının neden az olduğu sorusunu ise şu şekilde cevaplamıştır:

“Bunun birçok sebepleri var. Bir kere bizim galeride münhasıran modern eserlere yer veriyoruz. Modern eserin de alıcısı az oluyor. Alanların ekseriyetini aydın gençlik teşkil ediyor. Zengin gelip bakıyor. Beğendiğini de söylüyor ama ‘bu eser benim mobilyama uymaz’ gibi garib bir laf edip gidiyor. Yani lafın kısası, zengin sınıf modern sanatı sevmiyor. Fakir sınıf zaten alamaz. Geriye ortahalliler kalıyor. Bunların arasından, biraz önce de söylediğim gibi gençler takdire değer bir ilgi gösterip bütçelerinin yeteri nisbetinde eser satın alıyorlar. Orta sınıfın diğer gruplarıysa eser almıyorlar. Onlara bir kolaylık olsun diye sanat eserlerini radyo veya çamaşır makinesi gibi biz de taksitle satmağa karar verip ilan ettik ama gene de faydası büyük olmadı.

¹²⁰⁹ Tansuğ, S., *Türk Resminde Yeni Dönem*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 40.

Bittabi bunda, iktisadi şartların ve kültür seviyesinin büyük payı var. Fakat hem bütçesi, hem de kültürü müsaid olan devlet müesseselerile hususi teşekküllere ne buyrulur? Onlar da bu işte bize hiç yardımcı olmadılar. Yalnız Merkez Bankası bir tablo, Edebiyat Fakültesi de bir miktar mulaj aldılar, o kadar. Bizse devletten ve hususi teşekküllerden çok daha büyük bir ilgi bekliyorduk. Olmadı. Sanki ben bu işi para kazanmak için mi yapıyordum? Hayır. Gayem halkla sanatkar arasında bir köprü kurmaktır. Mayanın açılışından beri geçen dört yıl zarfında 200 sergi açıldı ve ben de idealimi gerçekleştirmenin zevkini tattım. Öyle ki, şu son serginin bitiminde galeriyi kapatmak yolunda aldığım karar duyulunca sanatkarlar ve aydın sınıfa mensub dostlarımla hemen hepsi de telaşlanıp yaşatmak için her şeyi yapmağa hazırız dediler. Eksik olmasınlar. Şimdi şöyle bir teklif yaptım bütün arkadaşlara: Bugüne kadar Maya da sergi açmış olan bütün sanatkarların bana, eserlerinden bir tekini vermelerini istedim. Böylece toplanacak olan eserlerle son bir deneme sergisi açacağım. Ben buna kurtarıcı sergi diyorum. Sergiyi 14 Haziran pazartesi günü açacağım. Bütün sanatkar arkadaşlarımdan da, 12 haziran cumartesi gününe kadar eserlerini getirmelerini rica ettim. Bu suretle açılacak olan sergide satış olur da, bu satıştan temin edilecek olan para Mayanın önümüzdeki bir yıllık masraflarını karşılamaya yetecek dereceyi bulursa, o zaman Maya, çalışmalarına her zamanki gayretile devam edecektir. Yani bu sergi bir nevi imdad işaretidir ve sergiye sanatkarlar ve sanatseverler tarafından gösterilecek olan ilginin derecesi de benim için mühim bir mana taşımaktadır. Böylece memlekette sanata karşı gösterilen ilginin derecesini anlamış olacağız¹²¹⁰.

Bu dönemde açılan diğer galeriler; Ankara Esat Subaşı Resim Galerisi (1950)¹²¹¹, İstanbul Küçük Galerisi (1952), Ankara Çevre Sanat Galerisi (1955), İstanbul Gamsız Galerisi, İstanbul Ertem Galerisi (1956), İstanbul Eyüboğlu Atölyesi, Moderno Dekorasyon Mağazası, İstanbul Muammer Karaca Tiyatrosu, İstanbul İDE Mimarlık Bürosu (1958), İstanbul Yeni Melek Sineması Alt Salon, Ankara Helikon Derneği Galerisi (1952), Ankara Karaburçak Sanat Galerisi (1956), Ankara'da Selçuk Mılar tarafından kurulan Galerisi Mılar (1957), İstanbul Galerisi Baraz (1957), Ankara Cihan Palas Oteli Turan Lokantasıdır¹²¹². Türk-Alman Kültür Derneği'nde de 1956 yılından itibaren sergiler düzenlenmiş ve bu sergiler 1959 yılından itibaren düzenli bir program dahilinde gerçekleştirilmeye başlamıştır¹²¹³. Sanat galerilerinin sayısı gerekli çokluğa

¹²¹⁰ Balcıoğlu, Ş., "Maya San'at Galerisi Kapanmak Tehlikesinde", *Cumhuriyet*, 26 Mayıs 1954, s. 6.

¹²¹¹ Dranas, M., "Bir Resim Galerisi", *Zafer*, 13 Temmuz 1950, s. 2.

¹²¹² Elvan, N., a.g.m., s. 31.

¹²¹³ Tansuğ, S., a.g.e., s. 42.

ulaşamamış ve esas canlanma 1980'lerden sonra yaşanmıştır¹²¹⁴. Geçmiş yıllarda resim galerisi bulunmamasının yarattığı sıkıntıyı Fikret Adil satırlarına şu şekilde taşımıştır:

“İstanbul’un ezeli dertlerinden biri de, senelerden beri herkesin lüzumu üzerinde ittifak ettikleri fakat bir türlü tahakkuk ettirilemeyen resim galerisi meselesidir.

Buna mobilyacı, koltukçu dükkanlarından gayri resim satılan yer olmayışını da ilave edince, sanatkarlarımızın nasıl olup da el’an resim sergileri tertip edebildiklerine insanın şaşacağı geliyor.

Resim galerisini devlet, belediye ve nihayet hususi eşhas tesis eder. Bizde, devlet, Ankara’da senede bir defa sergi yapar. Evvelce bu sergi evi olarak inşa edilen yerde yapıldı. Burası tiyatro opera haline kondu ve sergi, Halkevlerinin misafirperver lakin kış ayları ısıdırılmayan ve soğuktan gezilemeyen salonlarına nakledildi. Son zamanlarda yeni sergi evi inşaatı bitti de resim sergileri de bu durumdan kurtuldu.

İstanbul’da ne devlet ne de belediye resim ve heykele alaka göstermektedir. Hususi eşhasa gelince henüz içlerinde resimden anlayan bulunmadığı ve bir galerinin şehrin geçit yerlerinde kalabalık semtlerde açılması icap ettiği için, hususi eşhas böyle bir dükkan bulabildikleri taktirde orada muhallebici, çorapçı dükkanı açmayı veya piyango biletleri saymayı tercih ediyorlar.

Yukarıda bahsettiğimiz mobilyacı ve koltukçularda ise resim ‘antika’ hüviyetini iktisab edebilirse satılmaktadır ve daha ziyade çerçeve hatırı için...¹²¹⁵”

Nurullah Berk ise sanat galerilerinin yetersizliğinden bahsederken şunları söylemiştir:

“... Şunu da söyleyeyim ki bizde resim göstermek pek zor bir şey. Şehirlerimizde ne plastik sanatlara mahsus sergi yerleri ne de Avrupa’da olduğu gibi hususi galeriler var. Mevcut salonlar da loş, dar, elverişsizdir. Bundan dolayı ben, kendi hesabıma, eser teşhir etmeğe hiç hevesli değilim¹²¹⁶.”

1952 yılı ekim ayında Beşiktaş İhlamur Dere Caddesi’nde Fethi Karakaş tarafından Küçük Galeri ismi ile bir sergi salonu açılmıştır¹²¹⁷. 1953 yılı ocak ayında Bülent Arel, Selma Arel, Rasim Arsebük, Zerrin Arsebük, Orhan Burian, Bülent Daver,

¹²¹⁴ Alsaç B.,– Alsaç, Ü., a.g.e., s. 47.

¹²¹⁵ Adil, F., “Resim ve Heykel”, 1950 *Sanat Yıllığı*, İstanbul, 1950, s. 20.

¹²¹⁶ Sevengil, R. A., “Sanatkarlarımız 1950 Yılı İçin Neler Hazırlıyorlar”, 1950 *Sanat Yıllığı*, İstanbul, 1950, s. 70.

¹²¹⁷ Güvemli, Z., “Yeni Mevsime Girerken”, *Varlık*, S.388, 1 Kasım 1952, s. 23.

Rahşan Ecevit, Reha Kargas tarafından kurulan Helikon Sanat Derneği kurulmuştur. 19 Nisan 1954’de Beyoğlu Şehir Galerisi açılmıştır¹²¹⁸.

1955 yılı temmuz ayında Maya Galerisi kapanmıştır. Galerinin kapanmasının ardından Adalet Cimcoz yine Maya ismi ile bir yayınevi kurmaya karar vermiştir¹²¹⁹.

İzmir’de, Konak Halim Alanyalı geçidinde yer alan sanat galerisinin sahibi Sabahaddin Batur, galerinin karşı karşıya olduğu ilgisizlik nedeniyle, 1955 yılında galeriyi bir lostra salonu haline getirmeye karar vermiştir¹²²⁰.

1956 yılında İstanbul’da mimar İrfan Ertem tarafından yeni bir sanat galerisi açılmıştır. Beyoğlu İstiklal Caddesi’nde yer alan Ertem Galerisi, her nesle mensup ressamın eserlerinin yer aldığı bir sergi ile açılışını gerçekleştirmiştir¹²²¹. Sergide eserleri bulunan ressamın arasında Nurullah Berk, Elif Naci, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Eren Eyüboğlu, Cemal Tollu, Abdurrahman Öztoprak, Aloş, Ferruh Başağa, Sabri Berkel, Cevat Dereli, Leyla Gamsız, Özden Ergökçen gibi isimler vardır¹²²². Ankara’da İhsan Cemal Karaburçak bir resim galerisi açmıştır¹²²³. Karaburçak galeri için şunları söylemiştir:

“Herşeyden evvel bu galeriyi bir kazanç kaynağı olsun diye açmadığımı belirtmek isterim. Tersine olarak, Karaburçak Galerisi de dayanamayacak kadar mühim bir kayba maruz kalıp, adının İstanbul’un hatta Türkiye’nin sanat tarihine geçeceğinden zerre kadar şüphem olmıyan ‘Maya’ Sanat Galerisinin akibetine uğramazsa kendimi cidden bahtiyar addedeceğim¹²²⁴”.

1957 yılında Ankara’da Mimar Selçuk Milar ve eşi tarafından “Galeri Milar”¹²²⁵, İzmir’de 2. Kordon’da Vecihi Nedim Tunç tarafından “Tunç Sanat Galerisi” açılmıştır¹²²⁶. Nurettin Ergüven tarafından tertiplenmiş olan Hitit Sanat Galerisi 1959 yılı Ekim ayında kapılarını sanatseverlere açmıştır¹²²⁷.

¹²¹⁸ “Resim ve Sanat Galerisi Dün Törenle Açıldı”, *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1954, s. 2.

¹²¹⁹ “Maya Yayınevi”, *Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1955, s. 5.

¹²²⁰ “Bir Sanat Galerisi Boyacı Dükkanı Oluyor”, *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1955, s. 1.

¹²²¹ Andak, S., “Ertem Galerisi”, *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1956, s. 4.

¹²²² Andak, S., “Ertem Galerisi”, *Cumhuriyet*, 7 Aralık 1956, s. 5.

¹²²³ “İ.C.Karaburçak Galerisi Açtı”, *Ulus*, 5 Mart 1956, s. 2.

¹²²⁴ Atık, Y., “Sanat Galerisi”, *Zafer*, 23 Mart 1956, s. 3.

¹²²⁵ Andak, S., “Milar Galerisi”, *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1957, s. 4.

¹²²⁶ “Tunç Sanat Galerisi”, *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1957, s. 4.

¹²²⁷ “Resim Sergisi”, *Zafer*, 12 Ekim 1959, s. 1.

C) 1946-1960 Yılları Arasında Yabancı Ülkeler ile Kültürel İlişkiler

1946 yılında Türk-İrak Kültür Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmadan hareketle 1955 yılında Bağdat'ta açılan 16. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde Türkiye Maarif Vekaletini temsil eden Güzel Sanatlar Umum Müdürü Cevad Memduh Altar Ekim ayında Bağdat'a gitmiştir¹²²⁸. Ayrıca Maarif Vekaletinin davetlisi olarak İranlı ressam Menüçher Seyban ile fotoğrafçı Hadi Şafaiye Güzel Sanatlar Akademisi'nde bir sergi açmışlardır¹²²⁹. İki ülke arasında imzalanan anlaşmanın 3. Maddesinde karşılıklı öğrenci ve öğretmen değişimi yer almaktadır¹²³⁰. Bu maddeden hareketle 14'ü Maarif Vekaleti tarafından seçilmiş bulunan 30'a yakın öğrenci Bağdat Üniversitesi Edebiyat ve İlahiyat Fakültelerinde tahsil görmeye gitmişlerdir. Buna bağlı olarak Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde üçte birlik kısmı resmi öğrenci olmak üzere 450 Iraklı öğrenci yüksek tahsil yapmışlardır. Bağdat Edebiyat Fakültesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı kürsüsü açılmış ve kürsü için Türkiye'den bir profesör gitmiştir. Bağdat Güzel Sanatlar Akademisi'nde batı müziği ve alaturka müzik alanında Türk hocalar görevlendirilmiştir. Her iki ülkenin kütüphanelerinde Türkçe ve Arapça gazeteler yer almıştır. 1955 yılı içinde Filarmoni Orkestrası ve opera solistlerinden oluşan 30 kişilik bir grup Bağdat'a gitmiş ve burada konserler vermiştir¹²³¹.

Ocak 1951'de Ankara Radyosu İtalyanca yayınlara başlamış 20 Nisan 1951'de Yunanistan ile; 29 Haziran'da Hindistan ile 17 Temmuz 1951'de İtalya ile kültür anlaşmaları imzalanmıştır¹²³². Yunanistan ile imzalanan kültür anlaşmasına göre her ülke kendi üniversitelerinde veya diğer öğretim müesseselerinde karşı memleketin dil, edebiyat, tarih ve bunlar gibi diğer mevzulara ait dersler için kürsüler kuracak ve dersler

¹²²⁸ "Cevad Memduh Altar Irak'a Gitti", *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1955, s. 4.

¹²²⁹ "İranlı Sanatkarların Sergisi", *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1955, s. 4.

¹²³⁰ Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Arasında İmzalanan Kültür Anlaşmasının Onanması Hakkında Kanun ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Bilmen, M. S., *Türkiye Cumhuriyeti'nin Taraf veya Dahil Olduğu Kültür Anlaşmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1966, s. 3-7.

¹²³¹ Ötüken, A., "Türk-İrak Kültür Anlaşması", *Zafer*, 13 Mart 1956, s. 2.

¹²³² Ayın Tarihi, 8 Ocak 1951. ; "Türkiye ile İtalya Arasında Kültür Anlaşmasının Onanması Hakkında Kanun", *TBMM Kanunlar Dergisi*, C.34, 1 Kasım 1952, Ankara, s. 768; "Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Krallığı Arasında İmzalanan Kültür Anlaşmasının Onanması Hakkında Kanun", *TBMM Kanunlar Dergisi*, C.34, 1 Kasım 1952, Ankara, s. 761.

verilecektir. Profesör, üniversite personeli, ilim araştırma heyetleri ve öğrenci mübadele edilecektir¹²³³.

1952 yılı 18 Haziran'da Türk-Fransız kültür anlaşması imzalanır. Anlaşmayı Türkiye adına Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, Fransa adına da Fransa Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Maurice Schumann ve Fransız Büyükelçisi M. De Saint Hardouin imzalamışlardır¹²³⁴. Anlaşmanın imzalanmasının ardından, iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin gelişmesi amacıyla bir program hazırlanmıştır. Program dahilinde Fransız modacı Maggy Rouff Türkiye'ye gelmiş, İstanbul ve Ankara'da ikişer defile düzenlemiştir¹²³⁵. Türkiye ile Fransa arasında imzalanan kültür anlaşmasının 13. maddesinde eski eser ve müze eşyalarının mübadele edileceği ibaresi yer almıştır¹²³⁶. Buna göre Louvre Müzesinde Türk Sanat Sergisi açılmıştır. Teşhir edilen eserler arasında, çeşitli dönemlere ait heykeller, eski minyatür üstatlarının minyatürleri, Türk dokumacılık sanatından örnekler vardır¹²³⁷. Yine anlaşmanın bir başka maddesinde memleketlerin her birinde diğer memleket kültürünün daha iyi tanınmasını sağlamak maksadıyla karşılıklı yardımda bulunacaklardır ibaresi yer alır¹²³⁸. Buna bağlı olarak 1953 Aralık ayında Fransa Dış Ticaret Müşaviri Andre Roux, iki ülke arasındaki kültürel ilişkileri arttırmak amacı ile Türkiye'ye 100 Fransızca kitap gönderileceğini bildirir¹²³⁹.

Yugoslavya ile olan kültürel münasebetler neticesinde iki sene içerisinde İstanbul ve Ankara'da Yugoslavlar 4 resim sergisi açmalarına rağmen Türkiye'den bir sergi gitmemiştir. Yugoslavlar 1952 ve 1953 yılları olmak üzere halk dansları ekiplerini göndermişler ancak Türkiye buna da bir karşılık vermemiştir. Sadece Yugoslavya'dan musiki virtüözlerine karşılık Türkiye piyanist Ayşegül Sarıca'yı göndermiş ve Cemal Reşit Rey Yugoslav Orkestrasını idare etmiştir¹²⁴⁰.

¹²³³ Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Krallığı Arasında İmzalanan Kültür Anlaşmasının Onanması Hakkında Kanun ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Bilmen, M. S., a.g.e, s. 7-10.

¹²³⁴ "Fransız-Türk Kültür Anlaşması", *Ulus*, 18 Haziran 1952, s. 1-4.

¹²³⁵ "Türk-Fransız Kültür Münasebeti", *Zafer*, 23 Ekim 1952, s. 2.

¹²³⁶ Türkiye Cumhuriyeti ile Fransa Arasında İmzalanan Kültür Anlaşmasının Onanması Hakkında Kanun ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Bilmen, M. S., a.g.e, s. 18-22.

¹²³⁷ "Louvre'da Sanat Sergisi Açılıyor", *Ulus*, 4 Ekim 1952, s. 2.

¹²³⁸ Türkiye Cumhuriyeti ile Fransa Arasında İmzalanan Kültür Anlaşmasının Onanması Hakkında Kanun ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Bilmen, M. S., a.g.e, s. 18-22.

¹²³⁹ Balkan, A., "Paris Mektupları", *Cumhuriyet*, 23 Aralık 1953, s. 5.

¹²⁴⁰ Kamertan, "Yugoslavya Türkiye", *Zafer*, 8 Kasım 1954, s. 3.

Yine 1952 yılında D.T.C.F’de, Türk-İngiliz Kültür Derneği tarafından düzenlenen Türk-İngiliz Münasebetleri Sergisi açılmış, sergide, mektup suretleri, resmi vesikalar, haritalar, portreler ve fotoğraflar yer almıştır¹²⁴¹. 29 Haziran 1953’te Türkiye-Pakistan Kültür Anlaşması imzalanmıştır¹²⁴².

1956 yılı Şubat ayında İstanbul’da, İtalyan Film Haftası düzenlenmiş ve İtalyan Kültür Merkezi’nde “Yol”, “Dostlar” ve “Aşıklar” isimli filmler gösterilmiştir¹²⁴³. Ayrıca, Türk-İtalyan Kültür Anlaşmasının tatbikini sağlamak üzere kurulmuş olan komisyon Ankara’da 3. Toplantısını yapmış ve bu toplantının neticesinde öğrenci ve profesör değişimlerinin artırılması, İtalya’da Türk Kültür Merkezi açılması, arkeoloji sahasında işbirliği yapılması¹²⁴⁴, Türk üniversitelerinde İtalyan Edebiyatı kürsüsü kurulması, İtalyan üniversitelerinde bulunan Türk Edebiyatı kürsülerinin de faaliyetinin genişletilmesi konularında kararlar alınmıştır¹²⁴⁵. Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nde İtalyan Dili ve Edebiyatı enstitüsü kurulmuş ve başına Milano Üniversitesi Edebiyat Profesörü Carlo Brighenti getirilmiştir¹²⁴⁶.

1957 yılında Türk-İngiliz Kültür Anlaşması imzalanmıştır¹²⁴⁷. Bu anlaşmanın 10. maddesinde bir ülkenin kültürünün diğerinin memleketinde daha iyi tanınması için konferanslar ve konserler verileceği, güzel sanat sergileri, tiyatro temsilleri düzenleneceği belirtilmiştir¹²⁴⁸. Buna bağlı olarak 1957 yılı Nisan ayında Türk-İngiliz Dostluk Derneği ve İngiliz Kültür Heyeti tarafından 1 hafta süreli Türk-İngiliz Kültür Haftası düzenlenmiştir. Bu hafta kapsamında Kraliyet Operası sanatçılarından Nadia Nerina ve Alexis Rassine, Türk Devlet Operası sanatçıları ile temsiller vermiş, T.S. Eliot’ın “The Cocktail Party” isimli eseri Küçük Tiyatroda oynanmış, Çağdaş İngiliz Edebiyatı konulu konferans verilmiş, bale gösterileri düzenlenmiştir¹²⁴⁹.

¹²⁴¹ “Türkiye-Britanya Münasebatı Sergisi”, *Zafer*, 1 Mart 1952, s. 2.

¹²⁴² Demirel, M. A., a.g.e., s. 8.

¹²⁴³ “Şehrimizde İtalyan Film Haftası Tertib Edildi”, *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1956, s. 5.

¹²⁴⁴ “Türk-İtalyan Kültür Münasebatı Gelişiyor”, *Zafer*, 25 Ekim 1956, s. 1-4.

¹²⁴⁵ “Türk-İtalyan Kültür Anlaşması Tatbikatı”, *Zafer*, 26 Ekim 1956, s. 2.

¹²⁴⁶ Akyavaş, R., “Türk-İtalyan Kültür Kardeşliği”, *Zafer*, 17 Mayıs 1957, s. 2.

¹²⁴⁷ “Türk İngiliz Kültür Anlaşması İmzalandı”, *Zafer*, 13 Mart 1956, s. 1.

¹²⁴⁸ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Hükümeti Arasında İmzalanan Kültür Anlaşmasının Tasdiki Hakkında Kanun ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz; Bilmen, M. S., a.g.e., s. 30-34.

¹²⁴⁹ “İngiliz Kültür Haftası”, *Ulus*, 31 Mart 1957, s. 4; “İngiliz Kültür Haftasının 4. Günü”, *Ulus*, 12 Nisan 1957, s. 1-5.

8 Mayıs 1957’de Türkiye-Almanya Kültür Anlaşması imzalanmış ve ertesı yıl 28 Ekim 1958’de İstanbul Erkek Lisesi Almanca eēitime bařlamıřtır¹²⁵⁰.

1957 yılı Ocak ayında Türkiye ile Milliyetçi Çin arasında kültür anlaşması imzalanmış, iki ülke arasında profesör ve  ērencilerin karşılıklı tetkik ziyaretleri yapmaları, burslar saēlanması ve diēer kültürel sahalarda temasların teşvik edilmesi, her iki ülkenin  niversitelerinde Türkçe ve  ince kürsülerin kurulması kararlařtırılmıřtır¹²⁵¹.

1959 yılında Türkiye-İran Kültür Anlaşması imzalanmıřtır¹²⁵².

¹²⁵⁰ Rainer Hermann, “Türk Alman Eēitim İřbirliēine İlişkin Açılımlar, *Türkiye ile Almanya Arasında İmzalanan Kültür Anlaşması’nın 50. Yılı Türkiye’de Almanca Eēitimin Geleceēi/ Sempozyum Sunumları 27-28 Eylül 2007*, İstanbul Erkek Liseliler Eēitim Vakfı, İstanbul, 2009, s. 52.

¹²⁵¹ “Türkiye-Milliyetçi Çin Kültür Anlaşması D n Merasimle İmza Edildi”, *Zafer*, 13 şubat 1957, s.1-4.

¹²⁵² Y.K.Karaosmanoēlu, “Türkiye-İran Kültür Anlaşması”, *Ulus*, 1 şubat 1959, s. 1.

D) 1950-1960 Arasında Düzenlenen Festivaller

i. 1950-1960 Arasında Düzenlenen Uluslararası Festivaller

14 Nisan 1951’de Ankara’da Dördüncü Türk-İngiliz Müzik Festivali başlamış ve 22 Nisan’a kadar devam etmiştir¹²⁵³.

1954 yılında¹²⁵⁴ Berlin’de düzenlenen 4. Milletlerarası Film Festivaline Türkiye “Bir Şehrin Hikayesi” isimli kısa dokümanter film ile katılır¹²⁵⁵, ayrıca yine aynı yıl Atina’da düzenlenen Balkan Müzik Festivaline Türkiye’de katılmıştır¹²⁵⁶.

Dünya Üniversiteleri Tiyatroları Festivali 1955 yılında İstanbul’da yapılmıştır¹²⁵⁷.

İsrail’de düzenlenen Milletlerarası Folklor ve Müzik Festivaline¹²⁵⁸ ve Fransa’da düzenlenen Milletlerarası Seramik Sergisi’ne ülkemiz de katılmıştır. Seramik sergisinde, yedi sanatçımız 47 parça eser ile katılmış ve Türkiye bir altın madalya, bir takdirname ve bir gümüş madalya kazanmıştır¹²⁵⁹.

Kasım ayında, Türkiye Milli Talebe Federasyonu’nun düzenlediği, Üniversitelerarası Enternasyonal Tiyatro Festivali gerçekleşmiş, Belgrad, Bonn, Venedik Üniversite tiyatroları ile Türkiye’den Cep Tiyatrosu, Robert Kolej, Akademi, Federasyon, Teknik Üniversite ve Gençlik tiyatroları katılmıştır¹²⁶⁰. Ancak, İstanbul Belediyesi’nin festivale para yardımı yapmaması, salonunu tahsis etmemesi eleştirilere neden olmuştur. Festival İcra Komitesi Başkanı Ahmet Rıza Kulaç bu konu ile ilgili şunları söylemiştir:

“Bizde, doğru bir muhakeme işe keşfi ve izahı mümkün olmayan acayip bir zihniyet vardır. Hangi koldan olursa olsun sanat hareketlerine daime dudak bükerek, kaş çatarak, zaman

¹²⁵³ “Türk-İngiliz Müzik Festivali Dün Başladı”, *Zafer*, 15 Nisan 1951, s. 1-6.

¹²⁵⁴ Gazete ve dergilerde yapılan taramalar sonucunda 1952-1953 yıllarında Türkiye’nin katıldığı uluslararası festivale rastlanmamıştır.

¹²⁵⁵ Andak, S., “Milletlerarası Film Festivaline Katılıyoruz”, *Cumhuriyet*, 5 Haziran 1954, s. 5.

¹²⁵⁶ “Balkan Müzik Festivali”, *Akis*, 15 Mayıs 1954, s. 30.

¹²⁵⁷ “Dünya Üniversiteleri Tiyatroları Festivali”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1955, s. 5.

¹²⁵⁸ Andak, S., “İsrailde Yapılacak Müzik ve Folklor Festivaline Katılıyoruz”, *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1955, s. 4.

¹²⁵⁹ Andak, S., “Milletlerarası Seramik Sergisi”, *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1955, s. 4.

¹²⁶⁰ Andak, S., “Tiyatro Festivali Haftası”, *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1956, s. 4.

zaman da homurdanarak bakarız. Adeta sanatkarsız ve sanatsız yaşamanın hasreti ile kıvranır gibiyiz. Kısaca, sanatkardan hoşlanmıyoruz, sanatı sevmiyoruz.

[...] İstanbul'daki Enternasyonal tiyatro festivalini çevreleyen ilgisizlik, hem bu işe ön ayak olanlar için hem sanatseverler için bir kere daha üzerinde acı ile durulmaya değer.

Sanat, fikir hareketlerini halka yaymak, geniş organizasyona ve masrafa dayanan teşebbüsleri besleyip yaşatmak imkanları, bugün ancak devletin elinde bulunmaktadır. Tıpkı okul açar gibi, hastane açar gibi sanat okulları açmak, güzel sanatları kanatları altına almak devletten beklenmektedir. Onun yardımı ve ilgisi olmadan hemen hiçbir teşebbüsün semere vermesi, mevcut şartlar içinde bugün için mümkün değildir. Durum bu olunca, bir yandan halk gözünü devlete çevirmiş, hareketlerini onun hareketlerine, ilgisini onun ilgi derecesine göre ayar etmektedir. Kısaca, diğer sahalarda olduğu gibi bu sahada da öncülük devlete düşüyor demektir¹²⁶¹.

1954 yılından beri Paris'te düzenlenmekte olan ve 27 ülkenin katıldığı Paris Dram Festivali'ne Türkiye'nin katılmaması, çeşitli yorumlara neden olmuştur. Konu ile ilgili olarak Aydemir Balkan, Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan yazısında şunları söylemiştir:

“[...] Fastan Finlandiyaya, Çinden Amerikaya, İsveçten İsraele kadar irili ufaklı birçok milletin katıldığı bu sanat yarışmasında bizim yokluğumuz acı bir şeydir. Fransa ile kültür münasebetlerimizin ancak fiyaskolu basit konferanslara inhisar etmesinin sebebini, bu münasebetlerin gelişmesi için görevlendirilmiş temsilcilerimizin sorumluluk hislerinin eksikliğinde aramak icab etmektedir. Gerek sosyal, gerek politik alanda daima Batı memleketleri ailesi içinde olduğumuzu iddia etmemize rağmen sanat gibi bir toplumun seviyesinin alameti olan bir kolda bizi hakikaten haksız ve yanlış olarak beynelmilel sahada yaya kalmış gibi görünmemize sebep olanların hareketlerinin anlamı daha ağırlaşmaktadır. [...]Üç yıldır devam eden ve hakikaten iştirak eden milletlere geniş propaganda imkanları sağlayan Paris Dram festivaline biz hala katılmak için gerekli enerji ve iyi niyeti gösteremiyoruz. Hele geçen yıl davetlere cevap dahi vermeyişimiz ve bu yıl da Kültür ataşeliğimiz ve Milli Eğitim Bakanlığı arasındaki çekişen ve lüzumundan fazla yavaş istişareler bize gene önemli fırsatlar kaybettirmiştir. Festival idaresinin büyük kolaylıklar vaat etmesine, geniş imkanlar hazırlamasına rağmen Ankaradaki idareciler garip bir komplekse gömülmekte, Paristeki sorumlu temsilcilerimiz de gereken teşebbüs ve enerjiyi gösterememektedirler. Son yıllarda bütün fikir hayatımıza yayılan atalet sanatımıza da sirayet etmektedir.

¹²⁶¹ Arı, A.C., “Hazin Bir Festival”, *Ulus*, 27 Kasım 1956, s. 2.

27 milletin tiyatrosunun boy ölçüştüğü bu sanat randevusunda eksikliğimiz ‘hayat damarlarımızdan birinin’ koptuğuna delil mi sayılmalıdır¹²⁶².”

Paris’te düzenlenen Dram festivaline ülkemiz katılmazken, diğer yandan Berlin’de düzenlenen film festivaline katılmış ve kısa kültür filmleri kategorisinde “Hitit Güneşi” filmi ile Türkiye, Kanada ve Hindistan ile ikinciliği paylaşmıştır. Film, İstanbul Edebiyat Fakültesi’nde Profesör İbşiroğlu ve Sabahaddin Eyüboğlu tarafından hazırlanmıştır. Aynı kategoride birinciliği Fransa “Paris Geceleri” ile kazanırken, ikinciliği paylaştığımız Kanada “Rakam Oyunları” ve Hindistan “Keşmirde Bahar” filmleri ile kazanmışlardır¹²⁶³.

1957 yılında Türkiye Milli Talebe Federasyonu tarafından Beynelmilel Tiyatro Festivali’nin ikincisi düzenlenmiştir¹²⁶⁴. 13 Kasım-20 Kasım arası devam eden festivale Almanya ve İtalya’dan dört üniversite tiyatrosu, Türkiye’den de beş grup katılmıştır¹²⁶⁵.

21 Haziran-2 Temmuz 1957 tarihleri arasında düzenlenen 7. Beynelmilel Berlin Film Festivali’ne Mazhar İbşiroğlu’nun “Siyah Kalem” isimli filmi ile Türkiye’de katılmıştır¹²⁶⁶.

Onbirinci Edinburg Festivali’nde Türk Ressamların sergisi açılmış, askeri gösteriler kısmına Kara Harp Okulu boru ve trampet takımı ile mehter takımı katılmıştır. Resim sergisinin açılışını Londra Büyükelçisi Nuri Birgil gerçekleştirmiştir¹²⁶⁷.

1958 yılında Türkiye Milli Talebe Federasyonu III. Beynelmilel Tiyatro Festivali düzenlenmiştir. Katılan tiyatrolar şunlardır: Venedik Tiyatrosu, Genç Oyuncular, Robert Kolej, İ.Ü.T.B. Gençlik Tiyatrosu, Parma Tiyatrosu, Ankara Üniversiteliler Tiyatrosu, Cep Tiyatrosu, Erlangen Üniversitesi, Sahne “Z”, Teknik Üniversiteliler, Kiel Tiyatrosu¹²⁶⁸.

¹²⁶² Balkan, A., “Uluslar arası Tiyatro Festivalinde Biz Niçin Yokuz?”, *Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1956, s. 2.

¹²⁶³ “Sinemada Bir Başarımız”, *Varlık*, S.434, 15 Temmuz 1956, s. 2.

¹²⁶⁴ Andak, S., “Tiyatro Festivali Bu Gece Başlıyor”, *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1957, s. 5.

¹²⁶⁵ “II. Beynelmilel Üniversiteler Tiyatro Festivali”, *Hayat*, S.61, 6 Aralık 1957, s. 8.

¹²⁶⁶ “Berlin Film Festivaline Katılıyoruz”, *Zafer*, 6 Haziran 1957, s. 3.

¹²⁶⁷ “Edinburg’da Türk Ressamların Sergisi Açıldı”, *Zafer*, 16 Ağustos 1957, s. 4.

¹²⁶⁸ Andak, S., “Üniversitelerarası Tiyatro Festivali Bugün Başlıyor”, *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1958, s. 4.

1958 yılında Brüksel’de beynelmilel bir sergi düzenlenmiştir. Serginin amacı, milletlerin geçmişte ve gelecekteki, kültür ve sanat hareketlerini, hamlelerini ortaya koymaktır. Türk pavyonu için açılan proje müsabakasına katılan mimarlar arasında birinciliği Muttarid İzgin, Muhlis Türkmen, Hamdi Sencay ve İlhami Türegi’nin birlikte hazırladıkları proje kazanmıştır¹²⁶⁹. Ayrıca buraya Bedri Rahmi Eyüboğlu’na ait bir mozaik pano hazırlanmıştır. Türkiye sergiye eski medeniyet eserleri ile katılmıştır. Sergi için seçilen eserler şunlardır: 15. yy ve 17.yy’a ait iki adet Uşak halısı, 16. yy’a ait bir çift tunç şamdan, sedef işlemeli rahle, 16. ve 12. yy’larda Türk giyimini gösteren kaftanlar, 18. ve 19. yy’a ait gümüş tombak sofr takımları, ön yüzü kabartmalı, arkası Hitit hiyeroglif kitabeli, bazalt Hitit hava tanrısı kabartması, Arkadius’a ait imparator başı¹²⁷⁰. Beynelmillel Brüksel Sergisi kapsamında düzenlenen siyasi karikatür sergisine Turhan Selçuk, Eflatun Nuri Erkoç, Necmi Asya, Bülent Seren, Ferit Ongerer olmak üzere ülkemizden 5 karikatürist katılmıştır¹²⁷¹.

Çekoslovakya Karlovy Vary şehrinde 11. Milletlerarası Film Festivali düzenlenmiş ve bu festivale ülkemiz Brüksel Beynelmillel Fuarı için çevrilmiş olan “Dağları Delen Ferhat” isimli uzun metrajlı, “Türkiye” ve “Noel Baba” isimli iki adet kısa metrajlı film ile katılmıştır¹²⁷².

1959 yılında başlayan Nasreddin Hoca şenlikleri, uluslararası şenlikler arasındadır¹²⁷³. Şenliğin Türk kültürünün dünya kültürü ile bağlantıları açısından önemli katkıları olmuştur. Uluslararası düzeyde açılan karikatür ve mizah yarışmaları Türkiye’nin tanıtılması açısından yarar sağlamıştır¹²⁷⁴.

1959 yılında, Devlet Tiyatrosu’nun uluslararası festivallere katılması kararı alınmış ve 1960 yılı yaz aylarında Atina Tiyatro Festivaline “Kral Oidipus” isimli oyunla katılınmasına karar verilmiştir¹²⁷⁵.

¹²⁶⁹ “Brükselde Açılacak Olan Beynelmillel Sergiye İştirak Ediyor”, *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1956, s. 5.

¹²⁷⁰ Şehsuvaroğlu, H., “Brüksel Sergisinde Türkiye”, *Cumhuriyet*, 8 Haziran 1958, s. 3.

¹²⁷¹ Çevik, İ., “Karikatüristlerimizle Övünebiliriz”, *Zafer*, 31 Ekim 1958, s. 3-5.

¹²⁷² Andak, S., “Karlovy Vary Film Festivaline Katılıyoruz”, *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 4.

¹²⁷³ Kongar, E., a.g.e., s. 137.

¹²⁷⁴ Çeçen, A., a.g.e., s. 239.

¹²⁷⁵ “D. Tiyatrosu Festivallere Katılacak”, *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1959, s. 3.

Aynı yıl Cannes’da düzenlenen Film Festivali’ne “Üç Arkadaş” isimli filmle Türkiye de katılacakken festivale katılmaktan vazgeçilmiştir. Bunun nedenini Aydemir Balkan yazısında şu şekilde açıklamıştır:

“Üç Arkadaş filminin çeşitli formaliteler yüzünden yetiştirilemediği işin içine birçok hadisenin girdiğini, hatta Türk sansürünün müsaade etmediğini öğrenince başka yönlerden de hayal sukutuna uğradık. Senelerce hareketsizlikten hatta tembellikten sonra beynelmilel bir yarışmada bir Türk eseri ortaya çıkıp diğerleriyle boy ölçüşecekti. Sadece festivale katılmak dahi bizim için mükemmel bir propaganda bahanesi, hem de Türkiye’deki genç sanatçıları tanıtmak bakımından iyi bir vesileydi. Bu fırsatı beceriksizlik, acemilik veya cehalet yüzünden kaçırdık. Resmi görevlilerin mesuliyet endişelerine kapılmaları işin içine de çocukça bir sansür hevesi girmesi bizi çok şeyden etti. Bilmiyorum isteyerek veya istemeyerek bu eserin festivale katılmamasına sebep olanlar memlekete verdikleri zararı kavrayabilmekte midirler? [...] Üç Arkadaş filmi Türkiye’de oynatıldı. Ne sansür, ne de diğer resmi makamlar bir mahzur bulmadılar. Fakat şimdi öğrendiğimize göre bu film İstanbulun ve Türkiye’nin yoksun ve yoksul taraflarını aksettirdiği için, cemiyetimizin bazı acı manzaralarını gösterdiği için dışarıya gönderilmesinde mahzur bulunmuş. Madem ki şimdi bu film dışarıya gönderilmedi, artık yabancılar Türkiyede hayatı günlük güneşlik, refah ve bolluk içinde sanacaklar. Ne buluş, ne zeka değil mi?¹²⁷⁶”

¹²⁷⁶ Balkan, A., “İki Türk Filminin Hikayesi”, *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1959, s. 2.

ii. 1950-1960 Yılları Arasında Düzenlenen Yerel Festivaller

17 Aralık 1953'te Film Dostları Derneği'nin düzenlediği Türk film festivalinde, en başarılı film ve sanatkarlara Vali Fahrettin Kerim Gökay tarafından sanat armağanları verilmiştir. En başarılı filmler; Kanlı Para, Kanun Namına, İki Süngü Arasında, Efelerin Efesi, Drakula olarak seçilmiş ve bu filmlerin prodüktörleri, rejisörleri, oyuncular, senaristleri, operatörleri ve fon müziklerinin bestecilerine ödüller verilmiştir. Ödül alan rejisörler, Orhan Arıburnu, Lüfti Akad, Şadan Kamil, Şakir Sırmalı; oyuncular, Orhan Arıburnu, Nedret Arıburnu, Lale Oraloğlu, Turan Seyfioğlu, Atıf Kaptan, Ayhan Işık, Ayfer Feray; senaristler Orhan Arıburnu, Osman Seden, Ümid Deniz; operatörler, Kriton İlyadis, Özen Sermed; fon müziği bestecileri, Nedim Otyam, Orhon Barlas'dır¹²⁷⁷. Kanlı Para filmi, Alman Orient Film firması tarafından Almanya'da gösterilmek üzere istenmiş ve bunun üzerine Duru filme ait olan film, Almanya'ya gönderilmiştir¹²⁷⁸.

3 Mayıs 1954'te Film Dostları Derneği'nin düzenlediği İkinci Türk Film Festivali başlamış ve 5 gün sürmüştür. Zeki Faik İzer, Max Meinecke, Burhan Arpad, Asude Zeybekoğlu, Mina Irgat, Azra Erhat, Sabahaddin Eyüboğlu, Şakir Sırmalı, Hayati Gorge, Zahir Güvemli, Altan Erbulak, Semih Tuğrul, Orhan Borar, Tunç Yalman ve Hüsamettin Bozok'tan oluşan jüri tarafından, 48 Türk filmi arasından elemeye kalan 8 filmin derecelendirilmesi yapılmıştır. Elemeye kalan 8 film şunlardır: Mahallenin Namusu, Altı Ölü Var, Öldüren Şehir, Bir Şehrin Hikayesi, Leylaklar Altında, Salgın, Ölüm Saati, Edi ile Būdū¹²⁷⁹. Filmlerde inkılaplara aykırı unsur bulunmamak şartı aranmış, ayrıca filmin aldığı konunun mahalli ve beşeri olması, diğer yabancı ve Türk filmlerine benzememesi, teknik imkanların başarı ile kullanılması, eserde bir film anlayışı bulunması şartları aranmıştır. Jürinin çalışmaları sonucunda filmlerin hiçbirisi derece almaya layık görülmemiş sadece "İki Şehrin Hikayesi" kısa dokümanter film olarak netice almıştır. Fon müziği bestecisi olarak derece alan Nedim Otyam'ın "Ölüm Saati" filmi için bestelediği müzik, o zamana kadar yapılan müziklerin aksine orkestra ile çalınan orijinal bir beste olması nedeni ile önem kazanmıştır. Ödül

¹²⁷⁷ "En Başarılı Film Sanatkarlarına Mükafatları Tevzi Edildi", *Cumhuriyet*, 19 Aralık 53, s. 5.

¹²⁷⁸ Andak, S., "Türk-Alman Film Münasebetleri Artıyor", *Cumhuriyet*, 18 Ocak 1954, s. 5.

¹²⁷⁹ Andak, S., "İkinci Türk Film Festivali Pazartesi Başlıyor", 1 Mayıs 1954, s. 5.

alan isimler ise şöyledir: Senaryo: Ali İpar (Bir Şehrin Hikayesi), rejisör: Lütfi Akad (Öldüren Şehir), Ali İpar (Bir Şehrin Hikayesi), fotoğraflar: Y. Filmeridis (Mahallenin Namusu), İlhan Arakon (Salgın), Mike Rafaelyan (Ölüm Saati), Kriton İlyadis (Öldüren Şehir), İlhan Arakon (Bir Şehrin Hikayesi), fon müziği; Nedim Otyam (Ölüm Saati), oyuncular: Aliye Rona, Belgin Doruk, Lale Oraloğlu, Cahid Irgad, Orhan Erçin¹²⁸⁰.

1955 yılında 3. Türk Film Festivali düzenlenmiştir. Bu yılki festivalde “Kaçak”, “Sevdiğim Sendin” ve “Bulgar Sadık” filmleri en başarılı filmler olarak ödül almışlardır. Rejisör olarak Şadan Kamil, Lütfi Akat, Agah Hün; senarist olarak Haldun Taner, Lale Uraloğlu; fotoğraf operatörü olarak Turgut Ören, Kirton İlyadis, Şadan Kamil; prodüktör olarak Naci Duru, Ali Uraloğlu; en başarılı kadın oyuncu olarak Sezer Sezin, Lale Uraloğlu; erkek oyuncu olarak Şevki Artun, Nurettin Seyfioğlu, Cahid Irgad seçilmişlerdir¹²⁸¹.

1957-1959 yılları arasında Ankara Müzik Festivali düzenlenmiştir. Üniversiteler Müzik Derneği tarafından düzenlenen festivalin amacı Türk çağdaş ve modern bestecilerini ve yeni eserlerini tanıtmaktır. Yayınlanan broşürde şunlar yazmaktadır:

“Müzik tarihimizde Türk bestecilerinin eserlerinin çalındığı toplu bir müzik olayına rastlanmaz. Çoğu zaman Türk müzikseveri kendi bestecilerinin eserlerini yabancı ülkeler tanıdıktan sonra dinleyebilmektedir. Bu festival, özellikle Türk bestecilerinin eserlerini topluca sunabilmek için düzenlenmiştir. Programlarda onbeş Türk eseri yer almıştır. Gelecek festivallerde bu sayının daha da artacağı umulabilir¹²⁸²”.

28 Haziran-6 Temmuz 1958 tarihleri arasında Erdek’te, “I. Erdek Şenliği” kapsamında Tiyatro ve Kültür Şenliği yapılmıştır. Şenlik boyunca, tiyatro, bale, sinema gösterileri, Güzel Sanatlar Akademisi sergisi, modern resim sanatı sergisi, kitap sergileri, karikatür sergileri düzenlenmiştir¹²⁸³.

11 Ocak’ta Ankara İkinci Müzik Festivali tertiplenir. Festivalin programı modern Türk bestecileri, Türk ve yabancı solistler ve beynelmilel eserlere ayrılmıştır.

¹²⁸⁰ Andak, S., “2 inci Türk Film Festivalinde Derece Alan Film Yok”, *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1954, s. 5.

¹²⁸¹ “3 üncü Türk Film Festivalinin Neticeleri”, *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1955, s. 3.

¹²⁸² Andak, S., “İkinci Müzik Festivali Bugün Başlıyor”, *Cumhuriyet*, 11 Ocak 1958, s. 5.

¹²⁸³ “Erdek Tiyatro Şenliği”, *Varlık*, S.480, 15 Haziran 1958, s. 2.

1957 yılında düzenlenen festivalde 5 Türk besteci yer alırken 1958 yılında bu sayı 8'dir¹²⁸⁴.

1959 yılında Antalya Aspendos'ta ilk tiyatro festivali düzenlenir¹²⁸⁵. Aynı yıl Türkiye Milli Talebe Federasyonu tarafından 4. Üniversitelerarası Tiyatro Festivali düzenlenmiş ancak bu sene festivale hiçbir yabancı grup katılmadığından festivalin uluslararası bir özelliği kalmamıştır¹²⁸⁶.

24 Ocak-15 Şubat 1959 tarihleri arasında Üniversiteliler Müzik Derneği tarafından Üçüncü Ankara Müzik Festivali düzenlenmiştir¹²⁸⁷.

Gazeteciler Cemiyeti ve Türk Sinema Sanatçıları Derneği'nin işbirliği ile 1959 yılında Türk Film Festivali düzenlenmiştir. Festivale katılan filmler arasında en başarılı film, rejisör, senaryo, kamera, kadın sanatçı, erkek sanatçı ve fon müziği seçileceği duyurulmuştur¹²⁸⁸. En başarılı film armağanını kazanmaya layık film bulunamamış ancak "Jüri Özel Armağanı" adı altında teşvik edilmeye layık olarak "Dokuz Dağın Efesi" isimli film seçilmiştir. En başarılı kadın oyuncu, en başarılı senaryo ödülü verilmezken en başarılı erkek oyuncu Sadri Alışık, en başarılı rejisör "Bu Vatanın Çocukları" adlı film ile Atıf Yılmaz, en başarılı fon müziği "Zümrüt" adlı film ile Yalçın Tura, en başarılı foto direktörü "Beraber Ölelim" adlı film ile Kriton İlyadis seçilmiştir¹²⁸⁹.

5-15 Temmuz 1959 tarihlerinde II. Erdek Şenliği düzenlenir. Genç Oyuncular tiyatro topluluğunun sahneledikleri oyunlardan başka, Fransız, İngiliz, Amerikan ve Türk sinemalarının başarılı eserleri arasından seçilen beş adet filmin gösterimi yapılmış, resim, fotoğraf, karikatür sergileri açılmıştır¹²⁹⁰.

16 Temmuz-5 Ağustos 1960 tarihleri arasında "Erdek Şenlikleri" ve "Ordu ve Gençlik Günleri" düzenlenmiştir. 3 yıldan beri düzenlenmekte olan Erdek Şenliklerinin amacı, sanat çalışmalarını küçük bir çevrenin tekelinden kurtarmak ve herkesin

¹²⁸⁴ Andak, S., "İkinci Müzik Festivali Bugün Başlıyor", *Cumhuriyet*, 11 Ocak 1958, s. 5.

¹²⁸⁵ Kongar, E., a.g.e., s. 137.

¹²⁸⁶ Andak, S., "Üniversitelerarası Festival Dün Başladı", *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1959, s. 3.

¹²⁸⁷ Andak, S., "Bugün Ankara Müzik Festivali Başlıyor", *Cumhuriyet*, 24 Ocak 1959, s. 4.

¹²⁸⁸ Andak, S., "Türk Film Festivali", *Cumhuriyet*, 12 Mayıs 1959, s. 4.

¹²⁸⁹ "Türk Film Festivali Dün Gece Kapandı", *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1959, s. 1.

¹²⁹⁰ "İkinci Erdek Şenliği", *Varlık*, S.503, 1 Haziran 1959, s. 2.

faýdasına sunmaktır. Ordu ve Gençlik Günleri kapsamında Hikmet Şimşek idaresinde Riyaseticumhur Senfoni Orkestrası çeşitli konserler vermiştir¹²⁹¹.

1960 yılında T.M.T.F tarafından düzenlenen Üniversitelerarası Beynelmilel Tiyatro Festivali, yabancı üniversite grupları gelmediğinden dolayı “Türk Amatör Öğrenci Tiyatroları Festivali” ismini almış ve 13-20 Kasım tarihleri arasında Karaca Tiyatrosu’nda yapılmıştır¹²⁹².

1960’lardan itibaren çeşitli festivaller kurumlaşır. 1964’den itibaren Antalya Altın Portakal, 1969’dan itibaren Adana Altın Koza film festivalleri düzenlenmeye başlanır. Ayrıca 1967’de Hisar kısa metrajlı filmler yarışması düzenlenmeye başlanır.

¹²⁹¹ Andak, S., “Ordu ve Gençlik Günleri”, *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1960, s. 5.

¹²⁹² Andak, S., “Türk Amatör Öğrenci Tiyatro Festivali”, *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1960, s. 3.

E) 1950-1960 Döneminde Basın-Yayın

Cumhuriyet'in ilk yılları ile birlikte, harf inkılabı ile yaşanan geçiş döneminde dergilerin sayılarında bir azalma görülür, Latin harflerinin kabulü tiraj düşüklüğüne neden olur. Bu dönemde dergilerde sık karşılaşılan söylem cumhuriyete bağlılık olmuştur. Ardından 1933'ler ile birlikte milli dil, milli tarih, milli kültür gibi milli edebiyat söylemi ile birlikte köy edebiyatı tartışmaları görülür. 1942-1950 yıllarında yayınlarda hümanizma ve toplumcu gerçekçiliğin incelendiğini, 1950-1960 arasında ise köy edebiyatına yönelik eleştiriler olduğunu görürüz¹²⁹³.

1951 yılında Mavi isimli dergi yayın hayatına başlar, 1954'den sonra Son Mavi ismiyle yayınlarına devam eden dergi 1956 yılında kapanır¹²⁹⁴. 6 Eylül 1952'de 41 *Buçuk* isimli mizah dergisi yayınlanmaya başlar. Sahibi M. Ali Ertem olan derginin yazı işleri müdürü İlhan Selçuk'tur. Derginin 6. Sayısı müstehcen olduğu gerekçesi ile toplatılır. Ancak burada gerçek neden müstehcenlik değil iktidarın demokrasi nedeniyle sansür uygulamak, gazete kapatmak gibi uygulamaları gerçekleştirememesi ve dergiyi toplattırmak için tek geçerli nedenin müstehcenlik olmasıdır. Derginin ele aldığı konular genellikle demokrasi konusunda beklentilerin karşılanmaması, irticanın artışı olurken muhalefete hemen hemen hiç yer verilmez. Ne yazık ki bu dergi 15. sayıdan sonra bir daha yayınlanmaz¹²⁹⁵.

1952 yılında Hüseyin Cahit Yalçın'ın dokunulmazlığını kaldırılması olayı ile karşılaşırız. Bunun nedeni Yalçın'ın, Ulus gazetesinde “*Gözü Kapalı Oy Verme*” başlıklı bir yazısından kaynaklanmıştır. Yalçın, yazıyı yazdığı dönemde milletvekili olduğundan dolayı savcılık kendisini mahkemeye verebilmek için meclise başvurmuştur. Karma komisyonda dokunulmazlığın kaldırılmaması yönünde karar verilir ancak Demokrat Parti komisyon raporuna uymaz ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın dokunulmazlığını kaldırır¹²⁹⁶.

7 Ağustos 1954'te *Tef* Dergisi yayınlanmaya başlanır, sahibi Ertem Eğilmez, yazı işleri müdürü Müfit Duru, karikatür sekreteri Altan Erbulak'tır. Dergi yayın

¹²⁹³ Doğan, E., *Edebiyatımızda Dergiler*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997, s. 10.

¹²⁹⁴ Mülâyim, S., a.g.e., s. 177.

¹²⁹⁵ Kayış, Y., a.g.e., s. 174.

¹²⁹⁶ Eroğul, C., a.g.e., s. 124.

hayatına başladığı andan itibaren çeşitli engeller ile karşılaşır. İstanbul Radyosu'na reklam için başvurulduğunda, derginin kadrosundaki isimler nedeniyle bu talep geri çevrilir. Birinci ve üçüncü sayılar müstehcenlik nedeni ile toplatılır. Dergi genellikle siyasi karikatürlerden çok sosyal konulu karikatürlere yer verir, kadın çizimleri ön planda yer alır. Dergi yaşadığı kağıt sıkıntısı nedeniyle, hükümete adeta savaş açar ve karikatürlerde siyasi konular görülmeye başlanır. Yazılarda da hükümet eleştirilir. 38. Sayıda yer alan “*Demokrasi Dışı Kanunlar Karşısında Karikatür*” başlıklı yazıda ülkedeki anti-demokratik yasalar nedeniyle karikatürcülerin görevlerini yapamadığı yazılmış ve Türk karikatüristleri adına anti-demokratik hükümlerin kaldırılması istenmiştir. Tef, 13 Ağustos 1955 tarihinde kapanır. Dergi 27 Mayıs'tan sonra yayın hayatına geri döner¹²⁹⁷.

5 Ocak 1956'da *Dolmuş* dergisi yayın hayatına başlar. Genel yayın yönetmeni İlhan Selçuk'tur, derginin kadrosunda Aziz Nesin, Muzaffer İzgü gibi isimler yer alır. Edebiyat ve sanat ağırlıklı olan dergi, dönemin siyasi gelişmelerine de sayfalarında yer vermiştir. Derginin yayın politikasını Turhan Selçuk şu cümlelerle açıklamıştır:

“Demokrasi için, insan hakları ve özgürlükleri için, halkımızın yanında, halk için Gazi Mustafa Kemal'in devrimlerinden yola çıkarak çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak Dolmuş, siyasi mizah dergisinin kesin davranışlarının temelindeki ilkelerdi.”

Dergi, ağırlıklı olarak siyasal olayları ve hükümetin icraatlarını eleştirmiş ve bu nedenle de iktidarın yoğun baskılarına maruz kalmıştır. Selçuk, iktidarın yayın politikası üzerindeki etkilerini ile şöyle açıklamıştır:

“Dolmuş, salt muhalefet olsun diye muhalefet yapmamıştır. Gerektiği için muhalefet yapmıştır. Karikatür içeriğindeki dengeler zaman zaman siyasal ve toplumsal olaylar lehine bozulmuşsa bunun nedeni, iktidarın demokratik olmayan yasadışı icraatının, baskılarının basından başlayarak, ülke çapında dozunu artırarak yaygınlaşmasından kaynaklanmaktadır¹²⁹⁸,”

13 Ekim 1958'de *Taş* dergisi yayınlanmaya başlanır. Derginin kurucusu ve sahibi Semih Balcıoğlu'dur. Kadroda, Ferruh Doğan, Yalçın Çetin, Ali Ulvi, Ratip Tahir Burak gibi isimler yer almıştır. DP'ye alternatif olarak C.H.P'yi göstermişler ve

¹²⁹⁷ Kayış, Y., a.g.e., s. 178.

¹²⁹⁸ Kayış, Y., a.g.e., s. 180-181.

bu yönüyle C.H.P'nin mizah dergisi izlenimi uyandırmışlardır. Semih Balcıoğlu bu durumu şöyle açıklamıştır:

“Taş’ın bu tavrı sahip ya da kadrosunun C.H.P’li olmasından değil, 1958-59 Türkiye’sinin gerçeklerinden kaynaklanır. Karikatürcüler D.P’den umutlarını kesmişlerdir. Demokratik hak ve özgürlükleri sağlayabileceğine inanılan parti ise artık C.H.P’dir. Bu yüzden DP’ye muhalif tüm kişi ya da grupların yolları ister istemez C.H.P ile kesişmektedir. Zaten DP de muhaliflerin hepsini aynı kefeye koymakla, muhalifleri bu yola itmektedir. Taş da bu safta yerini almıştır. Ayrıca şunu da eklemek gerekir ki; Taş’ın kadrosu C.H.P iktidara geçtiği ve yanlışlar yaptığı takdirde, bu partiyi de eleştirebilecek niteliktedir.”

Derginin 13. sayısının basımı sırasında Tan matbaasında patlama meydana gelir, maddi kayıp yaşayan dergi aynı tarihlerde yayına başlayan Karikatür ile birleşmiştir¹²⁹⁹. Karikatür dergisinin sahibi Turhan Selçuk, yazı işleri müdürü İlhan Selçuk’tur. DP’nin eleştirilmesinin yanında, sanatsal yönü de ağır basan bir dergidir. Aziz Nesin’in de yazılarının yer aldığı dergide, Nesin 1958’de Türkiye’de mizaha yapılan baskıyı şu şekilde anlatmıştır:

“Baylar, sayın baylar, pek sayın baylar! Her şeye yasak konur, yalnız bir şeye konmaz, konamaz: Mizaha... Tarihten ders alınız: Mizah yasak dinlemez... Bırakın halk gülsün. Halk gülsün ki, siz de gülebilesiniz.”¹³⁰⁰

Her iki derginin birleşmesinin ardından *Taş-Karikatür* yayınlanmaya başlanır. Dergi, D.P. iktidarı döneminde hükümete karşı en sert tavrı gösteren dergidir aynı zamanda. İrtica, Vatan Cephesi, D.P’nin temsil ettiği dünya görüşü başlıca eleştirilen konulardır. Dergi iktidar partisini eleştirmesine rağmen hiçbir sayısı toplattırılmamıştır. Karikatürcüler artık anti-demokratik yasalara rağmen nasıl muhalefet yapılacağını öğrenmişlerdi. Ancak dergiyi toplattırmayan hükümet bunun yerine reklamları kesmiş, kağıt tahsisini kesmiş, klişe için gerekli olan çinko tahsisatını kesmiştir. Bu zorluklar içinde çıkmaya devam eden dergi, Semih Balcıoğlu ve İlhan Selçuk’un aynı anda askere alınmaları ile 15 Temmuz 1959’da son sayısını yayınlayarak kapanır¹³⁰¹.

Bu yılın eylül ayında Demokrat İzmir Gazetesi kapatılmıştır. Gazete, 1946 yılında kurulmuş ve 1955’e kadar D.P’yi desteklemiştir. Ancak bu tarihten sonra,

¹²⁹⁹ Kayış, Y., a.g.e., s. 193.

¹³⁰⁰ Kayış, Y., a.g.e., s. 194.

¹³⁰¹ Kayış, Y., a.g.e., s. 197-200.

D.P'nin başarısızlıkları nedeniyle basında partiye karşı bir hoşnutsuzluk başlamıştır. Demokrat İzmir'de DP'yi eleştiren yayınlardan birisi olmuştur. Bunun üzerine ilk olarak gazetenin ilanları kesilmiş ardından kağıt ve mürekkebi kesilmiş, yazarlarına davalar açılmış ve bu tutum 1960 yılına kadar devam etmiştir. 1954 yılında Uşak'ta İnönü'nün başına taş atılmasının ardından İzmir'e geleceği düşünülmüş ve 2 Mayıs 1954'te D.P'li bir grup Demokrat İzmir gazetesi ve matbaasını tahrip etmiştir. Bu olaydan ötürü daha sonra Yassıada Mahkemelerinde, DP İzmir milletvekilleri Rauf Onursal, Sezai Akdağ ömür boyu, Enver Dünder Başer 7 yıl hapis cezası almışlardır¹³⁰².

1959 yılı Aralık ayında, Kim Dergisi, Amerikalı gazeteci Pulliam'ın Başbakanı küçük düşürdüğü söylenen makalesinin yayınlanması nedeniyle 1 ay süreyle¹³⁰³ ve aynı dava nedeniyle Ahmet Emin Yalman'ın Vatan Gazetesi de 1 ay süreyle kapatılmıştır¹³⁰⁴. Aynı yıl Ulus önce 2 ay daha sonra da 1 ay olmak üzere toplam 3 ay süreyle kapatılmıştır¹³⁰⁵. Ulus Gazetesi 10 Kasım 1955 ile 10 Kasım 1958 tarihleri arasında da toplam 4 kere kapatılmıştır¹³⁰⁶.

¹³⁰² Çizmeli, Ş., a.g.e., s. 702.

¹³⁰³ "KIM Dergisi 1 Ay Kapatıldı", *Ulus*, 24 Aralık 1959, s. 1-4.

¹³⁰⁴ "Vatan Gazetesi Bir Ay Kapatıldı", *Cumhuriyet*, 17 Aralık 1959, s. 1.

¹³⁰⁵ "Mahkum Edildik", *Ulus*, 31 Aralık 1959, s. 1.

¹³⁰⁶ "1955-1958 Yılları Arasında Ulus Aleyhine Açılan Davalar ve Sonuçları", *Ulus*, 15 Aralık 1958, s. 3.

V. 1946-1960 ARASINDA İKTİDAR-SANAT İLİŞKİLERİ

1946-1960 yılları arasında sanat-sanatçı-iktidar ilişkilerini inceleyeceğimiz bu bölümde, iktidarların olumlu veya olumsuz, sanata ve sanatçıya karşı olan tutumlarını irdelemeye çalışacağız. Sanatçıların devlet ile olan ilişkilerinde her dönemde çeşitli dalgalanmalar görmek mümkündür.

Sanat ve sanatçıyı birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Bundan dolayı sanata yönelik baskı sanatçıları, sanatçılara dönük güdümler ve çabaları da sanatı etkilemiş, sanatçılar meydana getirdikleri eserleri nedeniyle ve aynı zamanda düşünceleri ve eylemleri nedeniyle baskı altına alınmışlardır¹³⁰⁷.

Selçuk Milar, 1946 yılında D.P için hazırladığı “Yeter Söz Milletin” yazılı seçim afişi nedeniyle Urfa’ya tayin edilmiştir. Milar, “Yeter Söz Milletin” seçim afişini gerçekleştirdiği sırada Milli Eğitim Bakanlığı Teknik Öğretim Müsteşarlığı’nda çalışmaktaydı. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, Selçuk Milar’ı makamına çağırarak ve aralarında şu şekilde bir konuşma geçmiştir:

-Demokrat Parti’nin Yeter Söz Milletindir afişini siz yaptınız değil mi?

-Evet efendim altında imzam var.

-Sizi yürekten kutlarım. İnsanda hayranlık uyandıran çok üstün bir başarı.

-Teşekkür ederim. Özellikle sizin beğenmiş olmanız beni çok mutlu etti.

-Asıl sizden biz yararlanmak isterdik.

- Siz benden böyle bir hizmet isteseydiniz yapmazdım. Çünkü ben Türk milletinin demokrasi gerçeğini dinlemesinin değil yaşamasının hasreti içindeyim. O nedenle sizin iktidarı halkın oylarıyla kaybetmeniz ve muhalefetteki partinin iktidara gelmesini istiyorum.

- Pekiyi ama yeter sözü ile ne demek istiyorsunuz, ne yeter?

-Muhallifleri destekleyen vatandaşlara yapılanlar yeter; her gün gazetelerde okuduğumuz tatsız olaylar yeter; devletin görevi olan hizmetlerin muhalefetteki vatandaşlardan esirgenmesi yeter.

- Bu afişi sizden kim istedi?

- Onu kesinlikle söyleyemem Bakanım.

¹³⁰⁷ Çeçen, A., a.g.e., s. 54.

- Neden?

-Başlarına neler geleceğini bildiğim için.

Bu konuşmanın ardından Selçuk Milar Bakanın elini sıkarak odadan ayrılmış yaklaşık 20 gün sonra ise Urfa’da bir şantiyeye tayini çıkmıştır. Selçuk Milar bu olayın ardından teknik öğretim müsteşarlığından istifa eder¹³⁰⁸.

Nuri İyem, 2. Dünya Savaşı döneminde, faşizme karşı çıktığı için tutuklanmış, sekiz ay emniyet müdürlüğü, sekiz ay da askeri cezaevinde tutuklu kalmıştır.

1946 yılında sergi açmak istediğinde, açamayacağının söylenmesine rağmen dinlememiş ve bir grup ressam ile birlikte sergi açmıştır. Nuri İyem uygulanan baskıları şu şekilde anlatır:

“Çeşitli yerlerde iş bulurdum. Ama gelirler, işi verene baskı yaparlar, baltalarlardı beni. Bu da yetmezdi. Bir otele gitsem kalsam, bir gün sonra, o mültefit otelcinin bana karşı tutumu bile değişirdi. 1953’te Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde, kişisel bir sergi açmak için Ankara’ya gitmiştim. Ulus’ta bir handa kalıyordum. Meğerse gene beni izlemeğe birini memur etmişler. Ama adam dayanamamış da en sonunda, ‘Siz ne yapıyorsunuz anlayamadım ki, bana sizi takip ettiriyorlar!’ demişti bana. Bir seferinde İzmir’de beni izleyen memura saatimi satmışım.

Tevfik İleri’nin bakanlığı zamanında Brezilya’daki Sao Paulo’daki bir sergiye, jüri benim resimlerimi de seçmişti. Resimler de artık sandığa konmuş ve gitmek üzere. İleri’nin bir telefon emri ile bizim resimler benden habersiz olarak sandıktan çıkarılıyor. Ancak bir zaman sonra resimlerin gitmediğini öğrenebildim. Bu olay üzerine jüri üyesi heykeltıraş Hamdi Bara (sergiyi Brezilya’ya götürecek olan kendisiydi) olayı protesto ederek hem jüriden hem de sergi komiserliğinden ayrıldı. İşe bakın ki, bu arada bana Brezilya’dan mektup geliyordu. Ben de yazarak gelemeyeceğimi bildirdim. Bu olaydan sonra da bir daha uluslararası sergilere katılmama kararı aldım¹³⁰⁹.

Bir ara da Asmalımesçit’te bir atölye açmış, resim dersleri veriyordum. Polis burayı kontrol ediyordu. Mesela ders almaya gelenler arasında polisler de vardı. Akademi müdürü Zeki Faik, Emniyet Müdürlüğü’ne iki defa telefon etmiş, işte böyle müseccel bir ressam eğitim adı altında faaliyette bulunuyor demiş. Üçüncü defasında emniyetten artık ‘Bizim

¹³⁰⁸ Güzel, M. Ş., a.g.e., s.308-309.

¹³⁰⁹ Olayın ne zaman meydana geldiği bilinmemektedir. Ancak İleri’nin bakanlık yaptığı dönemler; 11.08.50-08.04.1953/12.04.1957-25.11.1957’dir. Buna göre 50-53 yılları arasına veya 1957 yılı Nisan ve Kasım ayları arasına tarihlendirebiliriz.

orada adamımız var, siz işinize bakın' demişler. Bu olayı sonradan Orhan Hançerlioğlu söyledi bize¹³¹⁰.”

Yine bir başka ressam Avni Mehmedoğlu, 1950 yılında henüz öğrenciyken tutuklanmıştır. Tek suçunun ressam olmak olduğunu söyleyen Mehmedoğlu olanları şöyle anlatmıştır:

“Öğrenciliğimin altıncı yılındaydım Akademi’de. 29 Mart 1950’de önce 1. Şubeye götürüldüm birkaç arkadaşla birlikte... Oradan adliyeye gönderildik. Tutukladılar bizi. Önce bir ay Sultanahmet Cezaevi’nde kaldık. Sonra Ankara Cezaevi’ne yolladılar. Hiç unutmuyorum bunu. Biz ressamdık, sanatçıydık, başka suçumuz yoktu ama İstanbul’dan Ankara’ya süngülü jandarmalar arasında ve ellerimiz tel kelepçeli olarak götürüldük. Bütün bunların sonunda ise tabii takipsizlik kararı verdiler. İddia ise komünizm propagandası yapmak ve gizli örgüt kurmaktı¹³¹¹”.

1947 yılında Ankara’nın, sanatçıların genel durumunu anlatması bakımından Güzin Dino’nun yazdıkları ilginçtir:

“Başkent delik deşik edildiği gibi Ankara’da biriken aydın topluluğunu da darmadağın etmek gerekiyor zahir. Tonguç en büyük suçlu; köylere kadar yaydı okumayı melanet! Alaşağı ediliyor. Her şairin peşine bir polis, her ressamın evi gözetim altında gece gündüz”.

“Ama işte yok ediliyor Tonguç hareketi ve o güzelim Köy Enstitüleri... Alaşağı edilen yalnızca o değil.. Ankara’daki şair, yazar, çevirmen, romancı, eğitimciler çil yavrusu gibi dağıtılıyorlar¹³¹²”.

1950 yılında Abidin Dino’nun yazdığı “Çingeneler” isimli senaryo yasaklanmıştır¹³¹³. 1952 yılında ağırlaşan siyasi koşullar nedeniyle Dino Roma’ya gider. Gidişinden kısa bir süre sonra, sanatçının seramikleri toplatılmış, uzun süren bir soruşturma dönemi geçmiş, bu süreçte kaybolan seramikler olmuş, bir süre sonra soruşturmanın gereksiz olduğu sonucuna varılmıştır¹³¹⁴. Sanatçı ile ilgili olarak “Ulus” gazetesinde çıkan haber şu şekildedir:

“Tanınmış ressamlardan Abidin Dino’nun yaptığı seramikler üzerinde komünist propagandası mahiyetinde bazı şekiller görüldüğü iddiası ile tahkikata başlanmıştır (Resim

¹³¹⁰ Yetkin, Ç., a.g.e., s. 232-233.

¹³¹¹ Yetkin, Ç., a.g.e., s. 251.

¹³¹² Güzel, M. Ş., a.g.e., s.282,297.

¹³¹³ Erzen, J.N., *Abidin Dino-Sanat Öyküsü*, Yeni Boyut, S.23, Mayıs 1984, s. 6.

¹³¹⁴ Erzen, J.N., a.g.e., s. 8.

2-3). Emniyet Birinci Şube Müdürlüğü bazı seramikleri tetkik ederek dosyayı tamamlamış ve savcılığa vermiştir. Savcılık ressam hakkında tahkikata başlamıştır. Öğrendiğimize göre Abidin Dino halen İtalya'ya bulunmaktadır¹³¹⁵”.

Seramiklerin toplatılması ile ilgili olarak Güzin Dino'nun Abidin Dino'ya 25 Nisan 1952 ve 30 Nisan 1952 tarihlerinde yazdığı mektuplardan bazı kısımlar şu şekildedir:

“... Sana tatsız haberler vereceğim, fakat her halde düzelecek. Salı günü sabahı (ayın 22'si) Birinci Şube'den bir komiser geldi ve savcılıktan bir kararla seramikleri götürdü. Kırılmaması için ben de beraber gittim. Çok dikkatli hareket ettik, hiçbirşey olmadı şimdiye kadar. Dün savcılıkta ehli-vukuf toplanacak ve hangisinde suç unsuru olduğunu veya olup olmadığını tespit edecekti (seramiklerde orak çekiç resimleri yaptığın iddia olunuyormuş!) Ben ilk günü işe pek ehemmiyet vermedim (sinirlenmekle beraber), fakat dün ehlihibre ile karşılaşınca işin mahiyeti değişti gibime geldi; efendim, savcılık daha seramikler eve gelmeden evvel, atölyede bunların resimlerini çekirmiş ve üzerinde (resimlerin üzerinde) tetkikler yaptırmış ve tetkikleri yapan heyet de tekrar bunların aslını görmek istemiş ve dün karşıma çıkan kimseler bunlardı. Polis enstitüsünün dört tane profesörü. Savcı, ehli-vukufu kabul edip etmediğimi sordu. Beylerden hangisi ressam dedim, hiçbirisi değilmiş. Sade bir tanesi fotoğrafı hocası. Ben de reddettim bu heyeti; uzun münakaşalardan sonra, profesörlerden ikisi, beni haklı bulduğu için, savcıyı en aşağı üç ressamın da katılacağı bir ehli-vukuf toplanmasına ikna ettik. Bu dört zat, gene o grupta toplanacak; savcı bana, Hakkı İzzet, Mahmut ve Arif Kaptan'ın da vaziyetten haberdar olduğunu ve Hakkı İzzet'le Mahmut'un, bu saçma iddiaları destekleyecek mahiyette konuştuklarını söyledi. Bunun üzerine, iş tehir edildiği için (nerede saklayacaklarını bilmedikleri için seramikleri) bana, bunları Seramik Enstitüsü'ne geri yollayacağız, dedi savcı. Ona itiraz ettim, bize karşı sahtekarlıkla hareket etmiş şahıslara tekrar emanet edemem seramikleri, dedim.

Bunun üzerine tekrar, seramikler Birinci Şube'ye gitti, zaten bu sefer ehli-vukuf orada toplanacak. Bütün bunlar ilk tahkikat faslı imiş; eğer gelen ressam hakiki sanatkar değil ve alelade bir resim hocası ise (savcı, Milli Eğitim'den isteneceğini söyledi ressamların) gene itiraz edeceğim, hakkım varmış ve ciddi bir sanatkar jürisi isteyeceğim. Çünkü böyle rezalet olmaz.

Arif Kaptan ve Hakkı İzzet'le konuştum. Arifin hiçbir şeyden haberi yoktu. Hakkı İzzet, kendisi orada yokken resimlerin çekildiğini ve birkaç gün evvel sorguya çağrıldığını; kendisi senden ne biliyorsa anlattığını; orak çekiç meselesinin varid olamayacağını; kendisine gösterilen şüphe unsuru resimlerde ancak hayal kuvvetiyle bir şey bulunabileceğini, her

¹³¹⁵ “Bir Komünistlik Propagandası Tahkikatı”, *Ulus*, 13 Mayıs 1952 s. 2.

kavisde hattı müstakim karşılaşmasını orak çekiç olarak tefsir edilmemesi lazım geldiğini anlattığını söyledi. Seni oraya D.Pli bir milletvekilinin götürdüğünü, şahsi münasebetinde katiyen en ufak bir kötü şey görmediğini uzun uzun anlatmış.

...İşte böyle, bütün bu hikayede bana müspet intibai polis verdi, hüsnüniyetle, çok dikkatli hareket ettiler, bütün komiser, muavin ve memurlar aşağı yukarı benim kadar her bir parça üzerine titrediler, hepsi evsafı ile kağıda yazıldı, dört imza, bir nüshası da bende var, 44 parça. Dün bir aralık ehlivukufun önünde dayanamadım, ne hazin bir tezat ve durum dedim. Roma’da devlet galerilerine, Venedik Bienali’ne seçilecek birçoklarının içinde Abidin’in eserleri var, dedim, burada adliye odalarında görülüyor dedim. Ve hakikaten seramiklerden fazla, bu durum beni üzüyor. Olur mu böyle şey, her önüne gelen cahilin bir iftirası böyle bir durum yaratmalı mı?...¹³¹⁶”.

“...Sana birkaç gündür yazamadım, seramik işinin inkişafını bekledim, fakat iş daha bugün tamamıyla bitmiş değil, dün ikinci bir ehlivukuf toplanmış (kimler olduğunu bilmiyorum, benim bulunmamı savcılık bu sefer herhalde istemedi, zaten usulden de değilmiş) ve bu ehlivukuf bazı parçalarda orak çekiç işareti tespit etmiş, kalanları geri vereceklermiş, ötekiler üzerinde gereken muamele yürütülecekmiş; fakat ben, dün, daha evvel bir dilekçe ile müracaat ederek ehlivukufun, modern resimden anlar akademi profesörleri ve sanat profesörleri tarafından teşkil edilmesi lazım geldiğini, lalettayin resim hocalarının hükümlerinin işi yanlış yola sevk edeceğini söyledim; savcı muavini bugün bana neticeyi bildirirken bu hususta bir şey söylemedi. Fakat Adliye Bakanı’na telefon ettim (dün de görmüştüm), malumatım var, akademi hocalarından müteşekkil bir üçüncü ehlivukuf olacaktır, göstereceğiz dedi. Fakat bu son ehlivukuf dedi...¹³¹⁷”.

Olayın sonuçlanması şu şekilde olmuştur:

“Araya insafı bir iki sorumlunun karışması ile daha doğrusu Güzin’in Ankara’yı birbirine katması ile suçsuzluğum İstanbul Güzel Sanatlar jürisi tarafından açıklandı. Fakat dosya kapanmadı. 1969’da İstanbul’a döner dönmez, uçaktan iner inmez tutuklandım, Sansaryan Hanı boyladım. Bütün bunlar, Türk modern seramik sanatına bir katkıda bulunma hevesi yüzünden¹³¹⁸”.

Abidin Dino, seramiklerin başına gelen bu olayı şöyle anlatır:

“Türkiye’den ayrılmadan önce dostum Zeyyad Ebüzziya’nın isteği üzerine hiçbir iddiası olmayan küçük seramikler gerçekleştirdim, bir seramik atölyesinde. Ama gel gör ki ben ülkeden ayrılınca polisin birilerini tutuklaması gerekiyordu. Onlar da kimseyi bulamayıp

¹³¹⁶ Er D. A., - Akdemir H., (ed.), *Güzin Dino-Abidin Dino Mektupları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003, s. 13-15.

¹³¹⁷ Er D. A., - Akdemir H., (ed.), a.g.e., s. 16.

¹³¹⁸ Güzel, M. Ş., *Abidin Dino (1952- 1993)*, C.3, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008, s.38.

seramiklerimi tutukladılar. Tam Gogol’a yakışır bir öykü. Gogol bundan olağanüstü bir oyun çıkarırdı. Güzin’i ardımda bırakmamış olsaydım, doğrusu seramiklerimin başına örülmek istenen bu çorap hikayesine ben de gülebilirdim.”

“... Meğer o seramikler propaganda imiş. Bunun kanıtı imzamın kıvrımlarından ibaretti. Hani şu bildiğiniz imzam var ya işte o düpedüz kızıl propagandanın dik alası. Seramiklerim orak çekiç taşıyormuş. Tabii zerresi yok orak çekicin. Zaten niçin taşısın seramik orak çekici? Hem taşısı ne olacak? Boşu boşuna bir martaval. Fakat basbayağı tahkikatlar yapıldı, dava açıldı. Gazetelerde manşetler filan, üstelik ülkeden kaçtığım da bildiriliyordu okurlara ...¹³¹⁹”.

Ülkeden kaçtığı bildirilen Abidin Dino’nun gidiş nedenini, Güzin Dino ve kendisi şu ifadelerde açıklamaktadırlar:

Güzin Dino: “Abidin, Türkiye’den ayrılmak zorunda kaldı. Çünkü hiçbirşey yapmasına olanak verilmiyordu. Sinema yapmak ister ‘olmaz’ derler, tiyatro yapmak ister ‘hayır’ derler, senaryo yazar yasaklarlar. Kitap yayınlar toplatırlar. Olacak iş değil yani.”

Türkiye’de polis, sürgün ve benzeri sorunlar bizi yutuyordu. Abidin’in gitmesi iyi oldu. Çok üzüldük ama başka çaresi yoktu.¹³²⁰”

Abidin Dino: “Artık canıma tak etmişti. Özgür olmak, özgürce düşünmek, düşündüklerimi özgürce yaratmak istiyordum. Türkiye’de bunun olanağı yoktu. Türkiye’den ayrılmayı düşündüm. Bu da o kadar kolay bir şey değildi. İktidarın... her dönemde aydınlara karşı kullandığı ilk silah, onlara pasaport vermemektir.¹³²¹”

Ramiz Gökçe 1946 yılından itibaren *Mizah* dergisini çıkarmaya başlar ve D.P’yi destekler. Dönemin bir diğer mizah dergisi *Kahkaha*’dır ancak adından en çok söz ettiren dergilerden biri *Markopaşa* olmuştur. Anti-emperyalist bir rota belirleyen Markopaşa’da Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Mustafa Mim Uykusuz gibi isimler bir araya gelmişlerdir. Dergi yayın hayatına başladığı ilk anda büyük bir ilgi toplamayı başarır ve iktidar yapılan yayınlardan rahatsızlığı nedeniyle yazar ve çizerlere çeşitli baskılar uygulamaya başlar. Sorumlular Sabahattin Ali ve Aziz Nesin tutuklanır, matbaalar dergiyi basmaz ve bu baskılar karşısında Markopaşa, Malumpaşa, Alibaba, Bizimpaşa, Yedi Sekiz Paşa, Hür Markopaşa, Öküz Mehmet

¹³¹⁹ Güzel, M. Ş., a.g.e., s.26.

¹³²⁰ Güzel, M. Ş., *Abidin Dino (1942-1952)*, C.2, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008, s.470-475.

¹³²¹ Güzel, M. Ş., *Abidin Dino (1952-1993)*, C.3, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008, s.12.

Paşa ve Medet gibi farkı isimlerle yayınlanır ancak 23 Nisan 1950’den itibaren yayın hayatı sona erer¹³²².

Marko Paşa isimli haftalık mizah dergisi başyazarı Sabahattin Ali, Aralık 1946 tarihli “Topunuzun Köküne Kibrit Suyu” başlıklı bir yazıdan dolayı dört ay hapse mahkum edilmiş, hüküm Mayıs 1947’de onanmıştır¹³²³.

Sabahattin Ali kendisi gibi sanatçı olan dostlarının demokrasi için verdikleri mücadeleyi şu şekilde anlatmaktadır:

“Biz demişiz ki; Bu memleketin istikbali her şeyin üstündedir. Milletin oluk gibi kan akıtarak kazandığı bu istikbali siyasi oyunlara alet edip elden kaçırmayalım, sömürücü devletlerin elinde oyuncak olmayalım.

Cevap vermişler: Hain, satılmış, Bolşevik ajanı.

Biz demişiz ki: Yabancı sermayeye imtiyazlar vermeyelim, memleketin mali ve askeri işlerine yabancılar burunlarını sokmasınlar. Hem soyuluyoruz hem de bir dünya patırtısı olsa arada biz eziliriz.

Cevap vermişler: Demokrasi düşmanı, Moskova ağzı konuşan kızıl.

Biz demişiz ki: Halkın selametini sağlamakla görevlendirilmiş olanların siyaset oyunlarına katılmaya, halka zulüm etmeye onu dövmeye ve halkın sırtına binmeye, onu tabutluklara kapatmaya hakları yoktur. Bunun önüne geçilebilir.

Cevap vermişler: Bozguncu, devlet düşmanı, anarşist.

Biz demişiz ki: Yıllardan beri arkası gelmeyen dalavereler, arsa oyunları, memleket dışına para kaçırma rezaletleri, esrarı çözülmeyen cinayetler, millet malı soygunculukları alıp yürümüşür. Öte yandan millet karasabanın arkasında dunsuz didiniyor. Bu gidişatın sonu hayra çıkmaz.

Cevap vermişler: Fesatçı, tezvirci, komünist.

Biz bir fikir ortaya atmışız. Onlar bize cevap yerine küfür savurmuşlar.

Bu türlü mücadelenin zevkli olmadığı meydanda. Lakin yüreğimizi ferahlatan şu ki halk, o iyiyi kötüden, doğruyu eğriden ayırmakta hiç şaşmayan varlık, hep bizim tarafımızı tutuyor. Var olsun¹³²⁴”.

Sabahattin Ali, 2 Nisan 1948’de, Türkiye-Bulgaristan sınırında, Ali Ertekin tarafından öldürülmüştür. Ertekin’in 4 Ocak 1949’da mahkemede verdiği ifade şu şekildedir:

“Beni bir düşüncedir almıştı. Ben Yugoslavya’da yaşamıştım. Düşman bayrağı altında yaşamının ıstıraplarını tatmıştım. Gerçi şimdi, kaçakçılık yapıyordum ama ne de olsa

¹³²² Kayış, Y., a.g.e., s. 18-22.

¹³²³ M. Şehmus Güzel, *Abidin Dino (1942- 1952)*, C.2, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008, s.286.

¹³²⁴ Güzel, M. Ş., a.g.e., s.302.

kendi vatanımda idim. Bu vatana kastedecek yılan karşımda idi (Sabahattin Ali). O, kendi isteği ile memleketime düşmanı getirmeğe gidiyordu. Asabım gittikçe bozuluyordu. O, hala sevinçli sevinçli konuşuyor, menfur hayallerinden bahsediyordu. Nihayet kararımı verdim: Onu öldürmeli idim¹³²⁵”.

1950 tarihinde Bakanlar Kurulu’nun kararı ile M.Uykusuz tarafından İstanbul’da yayınlanan “M.Uykusuzun Karikatür Albümü”nün dağıtımı yasaklanmıştır¹³²⁶.

1950-1970 yılları arası dönemde çizimler karikatürlerde gülmece unsurunu yazı ile değil çizim ile elde etmeye çalışmışlardır. Turhan Selçuk, Ali Ulvi Ersoy, Ferruh Doğan, Eflatun Nuri Erkoç, Nehar Tüblek, Semih Balcıoğlu, Altan Erbulak, Oğuz Aral dönemin karikatür alanında önde gelen isimleridir. Yalçın Çetin, Tonguç Yaşar, Erdoğan Bozok, Tan Oral, Tekin Aral, Yurdağın Göker gibi çizimler ise 1950-B kuşağı olarak adlandırılmışlardır¹³²⁷. 1950’lerde Akademi’de öğrenci olan Semih Balcıoğlu’nun Akademi müdürü ve aynı zamanda hocası olan Zeki Faik İzer’den aldığı mektup dönemin ortamını anlatması açısından ilginçtir. Mektup şöyledir:

“Günlük gazetelerde siyasi mahiyette karikatürleriniz görülmektedir. Bir hafta zarfında bunlara son vermezseniz okul talimatnamesinin ...maddesi gereğince kaydınızın silineceği...”

Balcıoğlu, dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri’nin sayesinde bu baskıdan etkilenmemiştir ancak bunun yanında bu tür baskılardan etkilenen birçok sanatçı vardır. Bedri Rahmi Eyüboğlu bu baskılara bir tepki olarak kaleme aldığı yazısında Akademi müdürlüğüne getirilen Zeki Faik İzer ile ilgili şunları dile getirmektedir:

“Burhan Toprak’ın yerine çok yakın bir arkadaşımız müdür oldu. Aman Allah... Görülecek şeydi bu müdür. Birkaç yıl okulumuzu zindan eyledi bize. Niçin müdür olmuştu? Ressamdı. Ama öğretmen değildi. Öğretmenliğini öğrenci yetiştirerek ispat etmemiştir. Bu yüzden en tatsız müdürlerden birisi oldu. Arkasından Sirer. Ömründe iki parça heykel yapmış ama bir tek talebe yetiştirmemiş bir öğretmen. Bütün şansı İzer’den sonra müdür olmasıydı.

¹³²⁵ Ahmad, F., - Ahmad, B. T., a.g.e., s. 50.

¹³²⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tarih: 19/1/1950 Sayı: 3/10535 Dosya:52-142 Fon Kodu:30..18..1.2. Yer No: 121.101..14.

¹³²⁷ Alsaç B.,- Alsaç, Ü., a.g.e., s. 54.

Çünkü İzer canı sıkıldı mı polise telefon açıyor, falanca öğrenciyi iyi gözetleyin diyebiliyordu¹³²⁸”.

D.P’nin iktidara gelmesinin ardından 1952 yılında iki mizah dergisi yayına başlar; *Akbaba* ve *41 Buçuk*. Akbaba iktidarı destekleyen yayınlar yaparken, 41 Buçuk eleştirmektedir. Derginin altıncı sayısı müstehcenlik gerekçesi ile toplatılır ve 15. Sayıda “mizahın başlıca şartı olan siyasi müsamahadan çok uzakta bulunulduğunun anlaşılması üzerine” kapatılır¹³²⁹.

Ratip Tahir Burak’a karşı karikatürleri nedeniyle 1950-1960 yılları arasında toplam elli dört dava açılmış, bu davaların elli üçünden beraat etmiş, bir tanesinden on altı ay hapis cezasına mahkum edilmiştir.

Burak, Mayıs 1956’dan itibaren, kendi kurduğu Siyasi Halk Gazetesi’nde iktidar partisinde karşı olan sert tutumunu devam ettirmiştir. Ancak gazete ikinci sayısından itibaren soruşturmaların hedefi olur. 9 Haziran 1956 tarihli sayıda yayınlanan karikatürde çıkarılmak istenen yeni basın yasası eleştiri konusu yapılarak basın bir sünnet çocuğu olarak gösterilmiş, Refik Koraltan çocuğu tutan kişi, Samet Ağaoğlu ile Emin Kalafat hokkabaz ve Adnan Menderes de sünnetçi olarak çizilmiştir. Alt yazı olarak “oldu da bitti maşallah” yazılmıştır (Resim 4). Bu karikatürden dolayı dava açılmış, karikatürün yayın tarihinde yeni basın yasasının kabul edilmiş ancak yayınlanmamış olmasına rağmen, sanatçıya yeni basın yasası uygulanmış ve mahkum edilmiştir¹³³⁰.

Ratip Tahir Burak, “Hapishane Hatıraları” isimli kitabının önsözünde on altı ay hapis cezası almasının nedenini şu şekilde açıklamıştır:

“Suçum, 1950 ile 1960 yılları arasında Türkiye’nin kaderine hükmeden insanlara inanmamış olmak! Bir karikatürcü olarak fırçamla, bir yazar olarak kalemimle, bir politikacı, bir hatip olarak konuşmalarım, bu insanlara karşı davranışlarım ve bana karşı olan davranışlar, adım adım bu akibeti bana hazırlamış oldu¹³³¹”.

¹³²⁸ Eyüboğlu, B. R., “Hey Gidi Akademi Hey...”, *Sanat Çevresi*, S.53, Mart 1983, s. 28. ; İskender, K., “Vilayet Tablolarından ‘Çağdaş’ Velayet Tablolarına”, *Sanat Çevresi*, S.132, Ekim 1989, s. 23.

¹³²⁹ Kayış, Y., a.g.e., s. 33.

¹³³⁰ Yetkin, Ç., a.g.e., s. 263-266; Kayış, Y., a.g.e., s. 210-211.

¹³³¹ Burak, R. T., *Hapishane Hatıraları*, Güven Yayınevi, İstanbul, 1961, s. 5-6.

Sanatçı sekiz aylık mahkumken, kendisine karşı açılan bir başka dava nedeniyle savunmasını şu şekilde yapmıştır:

“Muhterem mahkemenin verebileceği karar ne olabilir? İddia makamının talebi ortada. Takdiriniz nihayet kanunların çizdiği çerçevenin dışına taşamaz. Hapis mi? Zaten mahpus bulunuyorum. Sizler niçin ceza verirsiniz? Suçluyu islah için değil mi? Paşakapısı Cezaevi’nde yatan katiller, hırsızlar, yankesiciler, dolandırıcılar, ırz düşmanları, eroin müptelaları, esrarkeşler, şunlar, bunlar... benimle aynı koğuştaki yatıyorlar, aynı sofrada, bir arada yemek yiyorlar, benimle aynı duvarlar arasında volta atıyorlar. Şartlar aynı, aynı havayı teneffüs ediyoruz, aynı muameleye tabi bulunuyoruz. Mevcut şartlar hangi nevi suçlunun islahını sağlamağa yarayabilir?

Ben kendi akıbetimi bildiğim gibi, bugün çekmekte olduğum mahkumiyete beni sürükleyen Koraltanlar’ın, Menderesler’in, Köprülüler’in, Ağaoğulları’nın, Kalafatlar’ın akıbetinin de aynı olduğunu müdrikim.

Benim cezalandırılmamı isteyen savcıların, beni mahkum eden veya bu karara muhalefet eden hakimlerin de akıbeti de budur.

Ben kendimi bildiğim günden itibaren iki metrelik bir çukura gireceğimi, çürüyüp toprak olacağımı düşünmüş ve bu akıbeti bir an hatırdan çıkarmamış bir insanım.

Varsın hainler vicdanlara zehir saçmakta devam etsin, varsın çanak yalayıcılar üç günlük dünya zevki uğruna, harabeler üzerine imar, sefalet yuvaları arasında refah kasideleri okumakta olsunlar, varsın cebinler kendi vicdanlarını boğmakta devam etsinler; inandığım dava uğrunda bir kere daha yara almakla ancak bahtiyar ve mağrur olurum.

Ben de son nefesimi Paşakapısı’nın taş duvarları arasında verebilirim. Fakat binlerce, on binlerce Ratip Tahir yine bu millet uğruna, zalimlerle, hainlerle, şerirlerle savaşmakta devam edecek ve bir gün mutlaka muzaffer olacaklardır¹³³².

D.P. ile. C.H.P arasındaki mücadelede D.P., C.H.P’nin sanatçı üyelerini kendisine hedef almıştır. Ratip Tahir’in çizdiği karikatürler iktidar partisini rahatsız etmiş ve karikatürlerinin müstehcen olduğu gerekçesi ile mahkemeye çıkarılmıştır. Sanatçı olayla ilgili şunları anlatmıştır:

“1953’te Yeni Sabah gazetesinde çalışmaya başladım. Tarihi bir resimli roman çiziyordum: Lale Devri. Savcılık beni küçük duruma düşürmek için müstehcenlik iddiasıyla dava açtı aleyhime. Müstehcen olduğu öne sürülen resimde aslında hiçbir şey yoktu. O devrin adeti olduğu üzere rüşvet vermek durumunda kalan bir kimse padişaha rüşvet olarak bir

¹³³² Yetkin, Ç., a.g.e., s. 263-266.

cariye vermek istiyor, bunu takdim ediyor. Fakat cariye padişaha verilmeden önce, güzel mi çirkin mi olduğunu anlamak için padişahın kız kardeşi onu bir hamamda görmek istiyor. Hamamda cariyenin peştamalı var, üstelik elleriyle de göğsünü kapatmış. İşte resim bu.

Savcılık, üniversite hocalarından üç tane bilirkişi seçmiş, bunlar da demişler ki, mademki çıplaktır o halde müstehcendir. Bense savcılıkta iddia ettim ki, bu resimli romanda üç unsur vardır: tarih, edebiyat ve resim. O halde hukukçu bilirkişiler bundan bir şey anlayamazlardı.

Ben müdafaamı hazırlarken, önce ilgili resimleri Eminönü Sulh Hukuk mahkemesine götürdüm, ilerde açacağım bir tazminat davasına esas olmak üzere bunlarda müstehcenlik olup olmadığının üç kişilik ve bu işten anlayan bir bilirkişi heyetine tetkik ettirilerek tespit olunmasını istedim. Her biri bir branştan olmaları sebebiyle de Bedri Rahmi Eyüboğlu, Peyami Safa ve Cevat Fehmi Başkut bilirkişi seçildiler. Bu zatların verdiği rapora göre, ‘Lale Devri’ adlı resimli romanda müstehcenlik olmadığı gibi, üstelik bu roman memleket kültürüne de hizmet eden şayan-ı takdir bir eserdir. Bundan başka da, savcılıkça haklarında müstehcendir diye dava açılmış fakat sonunda beraat etmiş ya da temyizden mahkumiyet kararı bozulmuş eserleri araştırdım ve bunların içinden gerçekten müstehcen sayılabilecek bölümleri seçtim. Savunmamı da bu iki vakaya dayandırdım ve savcılığın ne yaptığını bilmediğimi söyledim. Sonunda mahkeme benim için beraat kararı verdi¹³³³.”

Ratip Tahir Burak, cezaevinden çıktıktan sonra, Taş dergisinde çalışmaya başlamıştır. Ardından Taş ve Karikatür dergilerinin birleşmesiyle meydana gelen Taş-Karikatür dergisinde yoluna devam eder. Bu süreçte Siyasi Halk gazetesini tekrar çıkarmak için çalışmalara başlar ancak, kağıt devletin tekelinde olduğu ve D.P. istediğine istediği kadar kağıt verdiği için bu çabaları bir sonuç vermez. Taş-Karikatür’ün kapatılmasının ardından siyasi çalışmalara daha fazla ağırlık vermiştir. 28-29 Nisan 1960 öğrenci olayları sırasında olayların tertipçisi olarak gözaltına alınır. Kendisinden uzun süre haber alınamayan Ratip Tahir, 27 Mayıs’ın ardından serbest kalır. Bu tarihten sonra çeşitli gazetelerde çizmeye devam etmiştir¹³³⁴.

“Dolmuş” dergisinde karikatürleri yer alan Turhan Selçuk, 7 Mart 1956 tarihli derginin 10. sayısında yer alan bir karikatüründen dolayı savcılığa çağırılmış ve ifadesi alınmıştır. Rusya’nın hicvedildiği karikatürde neden orak çekiç sembolünün kullanıldığı sorulmuş, Selçuk’un bu soruya cevabı: “*Rusya’nın üzerine*

¹³³³ Yetkin, Ç., a.g.e., s. 263-264.

¹³³⁴ Kayış, Y., a.g.e., s. 223.

orak-çekiç sembolü yerine ay yıldız mı çizmeliydim?” olmuştur¹³³⁵ (Resim 5). Dolmuş dergisi, yayınlanmaya başladığı tarihten itibaren dergiye yönelik baskılar da başlamıştır. 6. Sayıdan itibaren soruşturmalar başlar. Savcı Hicabi Dinç, *“Beyefendi’nin karikatürünü çizmeyin”* diyerek dergiyi uyarmıştır¹³³⁶.

Aynı derginin 19 Nisan 1956 tarihli 16. sayısı bazı fotoğraflar müstehcen bulunarak toplatılmıştır. Bu sayının toplatılmasının nedeni Turhan Selçuk’un Seyhan Barajı açılış törenindeki israfı gösteren kapak karikatürüdür (Resim 6)¹³³⁷.

7 Haziran 1956’da basın kanununda yapılan değişiklik ile, resmi makam sahibi kişiler ile ilgili karikatür çizmek oldukça zorlaşmıştır. Dolmuş dergisi bunun üzerine imzasız bir yazı yayınlar. Karikatürün demokrasinin yanında bir sanat olduğundan bahsederek yeni kanuna göre devlet büyüklerinin karikatürünü çizmenin suç olup olmadığını sorar¹³³⁸.

13 Kasım 1957 tarihli derginin 97. sayısının kapağında Turhan Selçuk’un *“Köylü Memleketin Efendisi”* alt yazısı ile bir karikatürü yayınlanmış, bunun üzerine savcılık derginin toplattırılması için İstanbul Beşinci Sulh Ceza Mahkemesi’ne başvurmuştur (Resim 7). Mahkemenin karikatürde bir suç unsuru bulamaması üzerine savcılık bu kez Onuncu Asliye Ceza Mahkemesi’ne başvurmuş ve dergi toplattırılmıştır¹³³⁹. Toplattırılan dergi, iç kısımlar değiştirilmeden karikatürde yapılan değişikliklerle yeniden yayınlanmıştır.

Derginin 98. sayısı ise henüz piyasaya çıkmadan, dergilerin basım işi bitip ciltçiye gönderildiğinde, Emniyet Basın Bürosu mensupları tarafından el konulmuştur. Bu olaydan sonra, mahkemece alınan kararda, Selçuk’un Milliyet Gazetesi’nde çizdiği bir karikatürde suç unsuru olduğu ve bu karikatürün Dolmuş Dergisi’nde yer aldığı öne sürülmüştür. Sanatçıya karşı İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi tarafından açılan davadan Selçuk beraat etmiştir¹³⁴⁰.

¹³³⁵ Yetkin, Ç., a.g.e., s. 267.

¹³³⁶ Kayış, Y., a.g.e., s. 49.

¹³³⁷ Yetkin, Ç., a.g.e., s. 267-268.

¹³³⁸ Kayış, Y., a.g.e., s. 183.

¹³³⁹ Toplattırma isteğini reddeden Beşinci Sulh Ceza Mahkemesi yargıcı, bu nedenle mesleğinden uzaklaştırılmış, bunun üzerine yargıç tarafından Danıştay’a dava açılmış ve dava dilekçesinde bu karikatür de yer almıştır. Bilgi için bkz; Yetkin, Ç., a.g.e., s. 268.

¹³⁴⁰ Yetkin, Ç., a.g.e., s. 269-270.

Dolmuş dergisi 100. Sayısında yine Köylü Memleketin Efendisi konulu bir kapak hazırlar ancak bu sefer Andan Menderes değil Kasım Gülek çizilmiş ve alta da “*Toplattırılmayacak bir kapak*” şeklinde not düşülmüştür (Resim 8).

Dolmuş dergisi ekonomik olarak aldığı zararlardan ötürü 23 Temmuz 1958’de kapanmıştır¹³⁴¹.

D.P iktidarının son yıllarında artan ekonomik sıkıntılar karikatürlere de konu olmaya başlamıştır. Turhan Selçuk’un Milliyet Gazetesi’nde çizdiği *Kuyruk Karikatürleri*, Menderes’in gazetenin yöneticisi Abdi İpekçi’yi aramasıyla yayından kaldırılır.

Turhan Selçuk’un karikatürlerinin yer aldığı bir diğer dergi *Taş Karikatür* 1959 yılında kapanır. Derginin sahipleri Semih Balcıoğlu ve Turhan Selçuk bir ihbar sonucu askere alınırlar¹³⁴².

Ferruh Doğan’ın 1956 yılında “Asrileşen Köy” isimli bir karikatür kitabı yayınlanmıştır. Kitabın başında: “*Bu karikatürlerde çağdaş teknik araçlarla, bir sıra şehir aletlerinin, yaşayışı gereği gibi değişmemiş köy çevresindeki durumu konu olarak alınmıştır*” yazmaktadır¹³⁴³. Bu kitap: *milli hissiyatı rencide edecek ve milli menfaatlere zarar verecek şekilde suiniyetle maksadı mahsusa müstenit neşriyatta bulunmak gerekçesiyle* İstanbul 5. Sulh Ceza Yargıçlığı’nın kararı ile toplatılmış¹³⁴⁴, ancak bilirkişi olarak seçilen Sahir Erman, Vahip Turan ve Cemal Tollu karikatürlerde herhangi bir suç unsuru olmadığı kararına varmışlardır (Resim 9-10). Bilirkişi raporunun ardından sorgu yargıçlığının kararı şöyle olmuştur:

KARARNAME

İst. C.M.U. No. 957/5805

Hakim :Baha Yüce

Sicil No :6210

Katip :Fahri Arıkan

¹³⁴¹ Kayış, Y., a.g.e., s. 189.

¹³⁴² Kayış, Y., a.g.e., s. 57-61.

¹³⁴³ Yetkin, Ç., a.g.e., s. 272.

¹³⁴⁴ Kayış, Y., a.g.e., s. 52.

Esas No : 957/112

Karikatürlerin hiçbirinde milli menfaatlere zarar verici, milli hissiyatı rencide edici bir unsur göze çarpmadığı gibi suiniyete ve maksadı mahsusa delalet edebilecek bir kısma da tesadüf edilmediğinin tasrih kılınmasına, başkaca maznunun iddia olunan suçu işlediğine dair mahkemeye sevkine kafi gelebilecek delillerin tamamen mefkut bulunmasına, mucip sebeplerle istinaden maznuna isnat edilen suçun kanuni unsur, şartları tekemmül ve tekevvün etmemiş bulunmasına nazaran müddeabih suçu işlediği anlaşılamamıştır.

Bu itibarla maznun Ferruh Doğan Akdilek'in C.M.U.K. 197. maddesi gereğince muhakmeden men'ine ,

İst. C.M.U.'liğinin isteği gibi karar verildi. 10/10/957¹³⁴⁵.

Karikatürist Sabri Yurdabekçi kapatılan Başkent gazetesinde yayınlanan bir karikatüründen dolayı 1947 yılında, neşriyat müdürü ile birlikte mahkemeye verilmiştir. Karikatürde Karpiç lokantasında yemek yiyen kişilere hitaben “yiyin efendiler yiyin, yırtılıncaya, patlayıncaya kadar yiyin” sözleri yazılmıştır. Savcı, bu sözlerin bakanlar kurulu üyeleri için yazılmış olduğunu belirtmiş, Yurdabekçi ise, Karpiç lokantasının milletvekillerinin veya Bakanlar Kurulu üyelerinin mesai yeri olmadığını ve ayrıca Tevfik Fikret'in bu mısraları yazdığı günlerde dahi hesap vermediğini söylemiştir¹³⁴⁶.

Halim Büyükbulut 1957 yılında Ulus Gazetesi'nde yayınlanan bir karikatüründen dolayı bir yıl hapis cezasına mahkum edilmiştir. İktidarda bulunan kişilere bir gönderme yapılan bu karikatürde üzerinde “hazine” yazan bir kasa yer almakta, kasayı soymak için açan; ancak içinin boş olduğunu gören hırsıza bekçi “*Bir tek hırsız sen mi varsın?*” diye sormaktadır (Resim 11)¹³⁴⁷.

1960 yılında D.P. tarafından kurulan Tahkikat Komisyonu her kesimin büyük tepkisini çeker. 28 Nisan 1960'da İstanbul'da öğrenci gösterileri düzenlenir. Olayların kontrolden çıkması üzerine sıkıyönetim ilan edilir. Bu olayların kışkırtıcısı olarak göz altına alınan kişilerden ikisi karikatürist Ratip Tahir Burak ve Ali Ulvi'dir ve idam edilecekleri söylentileri yayılır. Cumhuriyet gazetesi, Ali Ulvi'nin çizdiği Uçtu Uçtu isimli karikatür nedeniyle 10 gün süreyle kapatılmıştır (Resim 12). 27

¹³⁴⁵ Yetkin, Ç., a.g.e., s. 272-274.

¹³⁴⁶ “Bir Karikatürden Çıkan Dava”, *Cumhuriyet*, 6 Ocak 1947, s. 3.

¹³⁴⁷ Yetkin, Ç., a.g.e., s. 284.

Mayıs'ın ardından aynı karikatür bu sefer bir ekleme ile yeniden yayınlanır (Resim 13). 26 Mayıs 1960'da yine Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan Bize Kalan Miras isimli karikatür nedeniyle Ali Ulvi'ye soruşturma açılıp, sorgu için savcılığa çağrılır ancak ertesi gün gerçekleşen 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin ardından soruşturma kapanır(Resim 14)¹³⁴⁸. Ali Ulvi bugünleri şöyle anlatmaktadır:

“27-28 Nisan olaylarından sonra Cumhuriyet'te ‘Uçtu Uçtu’ adlı karikatürü çizmiştim. Gazetenin kapatıldığını ertesi gün radyodan duydum. Beni de yakaladılar ve önce Harbiye'ye götürdüler. Bir gece orada kaldım. Daha sonra da Rami'de sorgu yapıldı. Benden başkaları da vardı. Askeri savcı idamımızın isteneceğini söylüyordu. Mahkemede ise tahliye edildik.

27 Mayıs'tan bir gün önce de ‘Bize Kalan Miraslar’ diye bir karikatür çizmiştim. 26 Mayıs'ta telefonla çağırdılar. Ertesi gün 27 Mayıs devrimi yapıldı. Mesele kapandı¹³⁴⁹”.

Edebiyatçılar da ressamalar, karikatüristler gibi eserleri nedeniyle çeşitli baskılar görmüşler, ya tutuklanmışlar ya kitapları toplattırılmıştır veya yazılarının yayınlandığı dergi, gazeteler toplattırılmıştır.

Komünistlik suçlaması ile Nazım Hikmet hayatının on yedi yılını hapisnede geçirmiş, 1950 yılında çıkarılan af kanunu ile serbest kalmıştır. 15 Temmuz 1950'de Genel Af Kanunu kabul edilir ancak Nazım Hikmet kapsam dışında bırakılmıştır. Af kapsamına alınmayan mahkumların cezalarından yapılacak indirimin, verilen cezanın üçte ikisi olması önerilmiş ve bu sayede Nazım Hikmet serbest kalabilmiş, 12 yıl 7 ay hapisnede hayatının ardından, 28 yıl 4 aylık cezanın kalan 16 yılını yatmamıştır¹³⁵⁰.

1944 tarihinde Akbaba Dergisi'nde yayınlanan “Bir Memurun Masası” isimli hikayeden ötürü derginin kapatılması amacı ile Selim Sarper (diplomat) tarafından Başbakanlığa yazı yazılmıştır. Hikayede, halkın hükümete karşı olan güvenini sarsacak nitelikte kısımlar olduğu iddia edilmiştir¹³⁵¹.

Aziz Nesin 1946'da “Nereye Gidiyoruz” başlığını taşıyan ve Amerikan yardımının bizim için bir sömürölme durumu olacağını belirten bir yazı yazmış ve bu

¹³⁴⁸ Kayış, Y., a.g.e., s. 66.

¹³⁴⁹ Yetkin, Ç., a.g.e., s. 282.

¹³⁵⁰ Güzel, M. Ş., a.g.e., s.409.

¹³⁵¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tarih:1/9/1944 Sayı:- Dosya: 8685 Fon Kodu: 30..10.0.0 Yer No: 86.571..7.

nedenle sıkı yönetim mahkemesine verilerek on ay ağır hapis ve üç ay on gün de Bursa’da “emniyet-i umumiye nezareti”nde bulunma cezası verilmiştir. Ayrıca yazar 1950 yılında yayınlanan “Azizname” isimli kitabı nedeni ile de tutuklanmıştır¹³⁵².

Mahmut Makal’ın 1950 tarihinde yayınlanan “Bizim Köy” romanı Cumhuriyet tarihinin en fazla tartışmaya neden olan romanlarından biri olmuş, roman, o zamana kadar romantize edilen köyü, olumsuz yönleriyle ve mahrumiyet içinde işlemiştir¹³⁵³. Romanının yazarı Makal, 27 Mart 1950 tarihinde tutuklanmış ancak tutuklanma nedeni açıklanmamıştır. Makal, 29 Nisan 1950 tarihinde serbest bırakılır¹³⁵⁴.

1954 yılında Bülent Ecevit, “Türkiyeli Edebiyatçıya On Emir” başlıklı yazıda, Türkiye’ye edebiyat yapanların uymaları gereken kurallardan bahseder. Ecevit’in yazısı şu şekildedir:

“Ahlak konularıyla ilgilenmiyeceksin! Cinsel meselelerden söz etmiyeceksin! Toplum dertlerine dokunmıyacaksın! Büyüklerini gücendirmeyeceksin! Din sözü etmiyeceksin! Milli duyguları incitmiyeceksin! Biçimde yenilik yapmıyacaksın! Dile yenilik getirmeyeceksin! Derin düşünmiyeceksin! Anlaşılmaz şeyler yazmıyacaksın!

Bütün umudumuz sendedir, Türk edebiyatçısı; güzel sahne eserleri, perde eserleri, romanlar, hikayeler, şiirler bekliyoruz senden.

Batıdaki meslektaşların işin kolayındalar. Onlar, asi ruhlu toplum düşmanı insanlardır. Yüzyıllardan beri yukarıdaki “Evamiri Aşere”nin hiçbirine riayet etmemiş, öylece, sözüm ona şaheserler yaratmış ve yüzyıllardan beri bu şaheserleriyle sözümona insanlığa hizmet etmişlerdir. Bu on emri dinlemeden yaratılan bütün eserler, ruhunu şeytana satmış edebiyatçıların eserleridir.

Sen, bu on emrin içinde kalacak ve kıldan ince kılıçtan keskin bir köprüyü aşarak sanatın zirvesine varacaksın!

Bu on emirden bazısının dışına çıkarsan resmi makamlar, bazısının dışına çıkarsan toplum, geri kalan birkaçının dışına çıkarsan da kendi meslekdaşların seni aforoz edeceklerdir.

¹³⁵² Yetkin, Ç., a.g.e., s. 145-146.

¹³⁵³ Karaömerlioğlu, M. A., “Türkiye’de Köycülük”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/ Kemalizm, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007*, s. 285.

¹³⁵⁴ Ahmad, F., - Ahmad, B. T., a.g.e., s. 63.

Hayır, sen bu afarozlara yol açmayacaksın! Sen, Türk edebiyatçısı, kuzu kadar masum, süt kadar zararsız, ot kadar tatsız eserler yazacaksın. Vatan senden hizmet bekliyor.¹³⁵⁵

Cüneyt Arcayürek, “Kedi-Fare Hikayesi” başlıklı yazısı dolayısıyla 20 Mayıs 1955’de tutuklanmıştır¹³⁵⁶. Çeşitli yazarlar da yazdıkları kitaplar nedeniyle soruşturma konusu olmuşlardır. Metin Eloğlu’nun 1957 yılında yayınlanan Sultan Palamut isimli şiir kitabı müstehcen olduğu gerekçesi ile Savcılık tarafından toplatılmış¹³⁵⁷, Oktay Verel’in “Kuklalar” isimli romanı hakkında, D.P’nin küçük düşürüldüğü iddiası ile dava açılmıştır¹³⁵⁸.

1958 yılında Fakir Baykurt’un “Yılanların Öcü” isimli romanına soruşturma açılmıştır. Baykurt konu ile ilgili şunları anlatmıştır:

“Yılanların Öcü”nün tefrikası bittikten sonra Cumhuriyet gazetesi ve benim hakkımda bir müstehcen yayın kovuşturması açıldı. Gazete ve ben, ayrı ayrı savunmalarımızı yaptık. Roman bilirkişiye inceltildi. Bunun sonucunda bir suç bulunmamış olacak ki, 9412 numaralı savcı Müfit Birsen, 17.11. 1958 gün ve 1958/1347 sayılı takipsizlik kararını bana ve gazeteye bildirdi¹³⁵⁹.

1961 Anayasasının ardından gelen özgürlük ortamına kadar tiyatrolarda iktidarın istemediği oyunlar oynanamamıştır. Oyunlar Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından incelenmiş ve 2559 sayılı yasanın sekizinci maddesine dayanarak, ahlaka ve umumi terbiyeye uygun olmayan veya devletin emniyet ve siyasetine mazarratı dokunacak oyun oynatılan veya temsil verilen yerleri polis, kati deliller elde ettiği takdirde o yerin en büyük mülkiye amirinin emriyle kapatabilme yetkisi verilmiştir¹³⁶⁰.

İktidarların sinema ile olan ilişkilerine eğildiğimiz zaman öncelikle 1939 tarihinde Filimlerin ve Filim Senaryolarının Kontrolüne Dair Nizamname’nin 7. Maddesine bakarsak, bir filmin gösterilmemesi için ne gibi nedenlerin yeterli olduğunu görürüz. Bu nedenler:

¹³⁵⁵ Ecevit, B., “Türkiyeli Edebiyatçıya On Emir”, *Yeni Ulus*, 11 Şubat 1954, s. 3.

¹³⁵⁶ Demirel, A., a.g.e., s. 624.

¹³⁵⁷ “Toplatılan Şiir Kitabı”, *Ulus*, 24 Mart 1957, s. 4.

¹³⁵⁸ “Kuklalar Romanı Hakkında Dava Açıldı”, *Ulus*, 8 Şubat 1959, s. 1.

¹³⁵⁹ Yetkin, Ç., a.g.e., s. 173.

¹³⁶⁰ Yetkin, Ç., a.g.e., s. 203.

1. Herhangi bir devletin siyasi propagandasını yapmak
2. Herhangi bir ırk veya milleti tezyif etmek
3. Dost devlet ve milletlerin hislerini rencide etmek
4. Din propagandası yapmak
5. Milli rejime aykırı olan siyasi, iktisadi ve içtimai ideoloji propagandası yapmak
6. Umumi terbiyeye ve ahlaka ve milli duygularımıza mugayir bulunan
7. Askerlik şeref ve haysiyetini kıran ve askerlik aleyhinde propaganda yapan
8. Memleketin inzibat ve emniyeti bakımından zararlı olan
9. Cürüm işlemeye tahrik eden
10. İçinde Türkiye aleyhinde propaganda vasıtası olacak sahneler bulunmasıdır.

Bu nizamnameye göre 25 Ocak 1960 tarihli kararla “Ağlarsa Anam Ağlar” isimli filmin iki adet sahnesinde değişiklik yapılması istenmiştir. İstenen değişiklikler şunlardır:

“Mahmut’un 20 günlük kurs için askere gitmesi sebebiyle sevgilisinden ayrılması ve başına gelen bütün faciaların Nizamnamenin 7/7’de belirtilen halkı askerlikten soğutucu bir nitelik taşıdığı bu safhaların başka bir sebebe dayandırılması

Hapishane sahnesi çok uzundur. Koğuşu boydan boya tıklım tıklım gösteren sahnenin çıkarılması, ancak yakın planda saz çalan iki kişinin ve şarkının sonunda Mahmut ile arkadaşının bırakılması”.

Şöförün Karısı isimli filmde yapılması istenen değişiklik şu şekildedir:

Leyla ile Handan’ın birlikte oturmaya karar verdikleri zaman, senaryoda ve diyalogda bulunmayan ‘Kazancımızı ortaya koyar beraber harcarız’ sözünün çıkarılması”.

Çıkarılması istenen bu sözlerin komünizm düşüncesi aşıladığı belirtilmiştir¹³⁶¹.

¹³⁶¹ Yetkin, Ç., a.g.e., s. 218.

VI. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

7 Ocak 1946'da DP'nin kurulması ile çok partili dönem başlamış ve aynı parti 1950 seçimlerinde iktidara gelmiştir. Partinin iktidara gelişinden önce çizdiği özgürlükçü hava zamanla değişir.

İlk olarak 1950 seçimlerinde %52, 1954 seçimlerinde %57 oy alan D.P, 1957 seçimlerinde oyların %47'sini almıştır. Oylardaki bu düşüş, iktidar kanadında bir takım tedbirler almanın gerekliliğini gündeme getirmiştir.

1950-1960 yılları arasında meydana gelen olayların bir özetini alt alta koyup baktığımız zaman 27 Mayıs'ın nedenlerine de kısaca göz atmış oluruz. Bu dönemde Atatürk'ün ekonomik ve politik bağımsızlık politikasının terk edilmeye başlandığını ve ABD eksenli bir politika izlenmeye başlandığını görmekteyiz. Buna örnek olarak da Atatürk döneminde büyük önem verilen demiryolları yapımının ikinci plana atılarak karayollarına daha çok önem verilmesini gösterebiliriz. Bunun sonucunda kendi ülkemizde bulmak konusunda sıkıntı çekmediğimiz kömür yerine petrol kullanılmaya başlanmış ve bu da ekonomik bağımlılığın yolunu açmıştır. Politik bağımsızlığın ise ABD ile birlikte hareket edip Kore'ye asker göndermemiz ile terkedilmeye başlandığını söyleyebiliriz. Kore'ye ABD ve İngiltere'den sonra en çok askeri Türkiye göndermiştir.

Bu dönemde din konusunda da büyük ödünler verilmiş ve bu şekilde halk tabanından büyük destek alınacağı ümit edilmiştir. Menderes'in parti grubunda sarf ettiği “siz isterseniz hilafeti bile geri getirebilirsiniz” sözleri memleketi idare eden kesimin düşünce yapısını göstermesi bakımından ilginçtir.

İktidar, üniversiteler ve basın ile de karşı karşı karşıya gelmiştir. Özellikle iktidarın son yıllarında uygulanan sansürün sonucunda gazeteler boş sütunlarla çıkmaya başlamıştır. Yine bu dönemde halk İnönü'ye karşı kışkırtılmaya başlanmış, Kayseri, Uşak, Topkapı olayları meydana gelmiştir.

1959 yılında meydana gelen uçak kazası, Menderes'in bir misyonunun olduğuna inanmasına yol açmış, halk içinden bazı kesimlerin Menderes'in Allah tarafından korunduğu söylentileri çıkarmasına neden olmuştur. Bu da yine yukarıda

bahsettiğimiz gibi Menderes'in inanç istismarında önemli bir araç olmuştur. Uçak kazasının ardından bir süreliğine iyileşen iktidar-muhalefet ilişkilerindeki gerginlik tekrar yükselmeye başlamış, Nisan 1960'da kurulan Tahkikat Komisyonu büyük tepkilere neden olmuştur. Buna göre muhalefet, askeri ve halkı bir ayaklanmaya kışkırtmakla, bir ihtilal hazırlığı içinde olmakla suçlanmış ve muhalefetin gerçekleştirdiği faaliyetleri araştırmak üzere mecliste bir komisyon kurulmuştur. Komisyon üyeleri, Cumhuriyet savcısı, sorgu hakimi, sulh hakimi, askeri adli amirlere tanınmış yetkilerle donatılmışlardır. Ayrıca hem askeri hem sivil yargılama usullerini kullanmaya yetkili kılınmış ve böylece yasama ve yargı organları arasındaki ayrılık ilkesi ihlal edilmiştir¹³⁶². Bu komisyon yurttan da tepkilere neden olur. Başlangıçta 3 ay olarak planlanan çalışma süresi 1 ayda tamamlanır.

Bu arada özellikle İstanbul ve Ankara'da iktidar aleyhinde gösteriler yapılmakta ve ülke üniversite öğrencileri ile polisin çatışmalarına sahne olmaktaydı. Bu çatışmaların bir sonucu olarak İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi öğrencisi Turan Emeksiz hayatını kaybetmiştir. Mayıs ayında 555K parolası ile yine bir gösteri tertiplenir. Bunun da ardından 21 Mayıs'ta Kara Harb Okulu öğrencilerinin sessiz yürüyüşü olacakların bir habercisi gibidir.

Artık halkta D.P.'ye karşı bir hoşnutsuzluk oluşmuş, iktidarın hiçbir şeyi önemsemeyen ve kendi yolunda ısrarla ilerleyen tavrı ülkenin geleceği bakımından orduyu kaygılandırmaya başlamıştır.

Türkiye, tek parti yönetimi ile demokrasiye geçen ilk ve tek ülkedir. Demokratik yöntemlerle iktidarı devralan D.P, kendi dışındaki düşünceleri görmezden gelmiş ve böylelikle kendisini iktidara getiren mekanizmaya karşı çıkmıştır. Ardından kaçınılmaz bir sonuç olarak 1960 ihtilali olmuştur¹³⁶³.

Dönemi kültür sanat olarak incelemeye çalıştığımızda ilk olarak Tanzimat dönemi ile başlayarak yavaş yavaş çok partili döneme doğru geldiğimizde şunları söyleyebiliriz: Osmanlı sarayı çeşitli sergiler düzenleyip, ülkeye gelen yabancı

¹³⁶² Kongar, E., "Demokrat Parti Niçin Demokrat Değildi?", *Tarihimizle Yüzleşmek*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 190.

¹³⁶³ Kongar, E., "Demokrasi Nedir? Ne Değildir?", *Demokrasi ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 13-16.

ressamlara sipariş vererek, öğrenci sergilerinden resim satın alıp, yurt dışına öğrenci göndererek, sergi açılışlarına yüksek düzeydeki kişiler ile katılım göstererek ve sanatçıları ödüllendirerek sanatı desteklemiştir¹³⁶⁴. Abdülmecit döneminde 16, Abdülaziz döneminde 17, II. Abdülhamit döneminde 15 Batılı sanatçı İstanbul'a gelmiş, 19. yy ikinci yarısında İstanbul'a gelen Batılı sanatçıların büyük kısmını Fransız, İtalyan ve İngilizler oluşturmuştur¹³⁶⁵.

Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından kurulan hükümetlerin programlarında kültür ağırlıklı olarak ele alınan bir konudur¹³⁶⁶. 1924 yılında Öğretim Birliği yasası ile Aydınlanma Çağı'nın yöntemlerini uygulamaya başlayan Atatürk bu konuda şunları söyler:

“Şimdiye kadar ulusun beynini paslandıran, uyuşturan ve bu istekte bulunanlar olmuştur. Zihinlerde bulunan bütün boş inançlar atılacaktır. Onlar çıkartılmadıkça beyne gerçek aydınlık aşılacak olanaksızdır”.

Bu zaferi gerçekleştirmek için Atatürk, Harf Devrimi, Dil Devrimini yapmış, Türk Dil Tetkik Cemiyeti'ni kurmuş, Birinci Türk Dil Kurultayı'nı toplamış, Türk Tarih Kurumu'nu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni kurmuştur. Atatürk'ün devrimleri, Cumhuriyet'e yön veren kültür politikaları olmuştur¹³⁶⁷. Atatürk, batılılaşmayı ilke edinmiş ve resmi de bir propaganda aracı olarak ele almıştır. Devlet, sanatçılara çeşitli kurumlar için resimler ısmarlamıştır¹³⁶⁸.

Cumhuriyet'in ilanının ardından Ankara önemli bir sanat merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde Ankara'da da sergiler açılmaya başlanmıştır .

Atatürk ve İsmet İnönü dönemi kültür politikaları arasındaki fark medeniyetin kaynağı konusunda görülmektedir. Atatürk döneminde medeniyetin kaynağı Mezopotamya ve Anadolu'ya dayandırılmıştır¹³⁶⁹. Ziya Gökalp kökenli, kendi içine

¹³⁶⁴ Germaner, S., “1850 Sonrası Türk Resminde Kaynak ve Konular”, *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1992, s. 70.

¹³⁶⁵ İnankur, Z., a.g.m., s. 76.

¹³⁶⁶ Kantarcıoğlu, S. a.g.e., s. 30.

¹³⁶⁷ Topuz, H., a.g.e., s. 64.

¹³⁶⁸ Renda, G., “Çağdaş Türk Resmi”, *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1993, s.447.

¹³⁶⁹ Öndin, N., *Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat (1923-1950)*, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003, s. 56.

çekilmiş bir kültür kuramına dayanan kültür politikası görülmüştür¹³⁷⁰. Aynı zamanda Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Yunan ve Latin Dili ve Edebiyatı kürsülerinin kurulması ise Anadolu tarihine ışık tutulurken, klasik evrene karşı ilginin de sürdürüldüğünü göstermektedir¹³⁷¹. İnönü döneminde , Rönesans eski Yunan ve Latin kaynaklarına inişi ifade ettiğinden dolayı, Türk devriminin de batılılaşmayı gerçekleştirmek için aynı kaynaklara inmesi gerektiği düşünülmüştür¹³⁷². Batıya daha çok açılım gerçekleştirilen bu dönemde¹³⁷³ hümanist anlayışın etkileri görülmüştür. Hümanizm, Türk Devrimi'nin gelişmesini ve onun ideolojisini destekleyecek bir kaynak olarak algılanmıştır ve buna bağlı olarak İnönü döneminde medeniyetin kaynağı Yunan-Latin uygarlıklarına dayandırılmıştır¹³⁷⁴. Hümanizm arayışı Yücel Dergisi girişimi ile 1935 yılında Şişli Halkevi'nde, Hüseyin Cahit Yalçın, Mustafa Şekip Tunç, Celalettin Ezine, Orhan Seyfi Orhon, Mithat Cemal Kuntay, Behçet Kemal Çağlar gibi isimlerin yer aldığı bir toplantı ile başlatılmıştır. Ana amaçlar, klasiklerin tespiti, dilimize aktarılması, bunların okutulması ve böylelikle hür ve sistematik bir düşünce tarzının kazanılmasıdır¹³⁷⁵.

Hasan Âli Yücel döneminde (1938-1946), eğitim alanında yapılan çalışmalar arasında, dilin türkçeleştirilmesi, ders kitaplarının standartlaşması, mesleksi ve teknik eğitim, beden eğitimi, Türkiye'nin UNESCO'ya üye olması, Üniversiteler Kanunu ve Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü kurulması vardır¹³⁷⁶. Hasan Âli Yücel'in eski eserlerin korunması konusundaki görüşleri şu şekildedir:

“Topraklarımızın kademe kademe derinliğini tanıdıkça her katında, zamanına göre ileri bir insan topluluğunun eserlerine rastlıyoruz. Onun içindir ki, milletimize ve bütün insanlığa karşı bu eserleri iyi tutmak ve kudretimizce tanıtmak başlıca ödevlerimizdendir. Bir anıtın onarımı bir kalfa, bir dülger hatta bir mimar işi olmaktan ileridir. Bunu geç de olsa anlamış bulunuyoruz. Yakın bir geçmişte böyle anlamamış olmamızı yürek acısıyla

¹³⁷⁰Seçkin, A., “Türkiye’de Kültür Politikalarının Ekonomi Politikası”, *Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 117.

¹³⁷¹Sinanoğlu, S., *Türk Hümanizmi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 92.

¹³⁷²Akyıldız, K., “Mavi Anadoluculuk” , *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/ Modernleşme ve Batıcılık*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.475-476.

¹³⁷³Seçkin, A., a.g.m., s. 117.

¹³⁷⁴Ödin, N., a.g.e., , s. 56.

¹³⁷⁵Akyıldız, K., a.g.m., s.474-475.

¹³⁷⁶Topuz, H., a.g.e.,s. 68.

görmekteyiz. Bu ne bir para, ne de bir emir meselesidir. Bu bir kültür sorunudur, anlayış eksikliğinin fena izleridir. Dayandığımız yapıcı anlayış, eski eserlerimizin, eskiden olduğu gibi öldürücülüğü değil, yaşatıcılığıdır. Yapılacak ilk iş yurdumuzun önemli merkezlerinden başlayarak bütün ülkede tarih ve sanat değeri bulunan eserleri haritalarda tespit etmektir. Kültür denen bütün, yalnız okulda elde edilmez. Kütüphanesiz, müzesiz ve tiyatrosuz bir şehirde okul içi kültürün kuvvetli olabileceğine inanmak güçtür. Onun için ben, müzeleri başlı başına bir okul saymaktayım. Savaş bitince ilk işimiz, müze dediğimiz bu okulları yurda ve bütün dünyaya açmak olacaktır. Bütün bu dilekler bir ilkede toplanıyor. Türkiye'yi açık havasıyla bir büyük müze haline getirmek¹³⁷⁷.

Atatürk ve ardından İnönü dönemlerinde kültür politikası tamamıyla devlet güçlerinin elindeydi ve devletin tüm olanakları kültürel kalkınma amacıyla seferber edilmişti. İlk olarak halkın eğitilmesi gerekiyordu ve bu nedenle öncelikle harf devrimi yapılmıştır. Ardından halkevleri, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Kemalist kültür modelinin kurumları olarak ortaya çıkmışlardır. Ancak Cumhuriyet'in kuruluş dönemindeki özveri ilerleyen yıllarda yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır¹³⁷⁸. Kültür alanında ilk bağımsız bakanlık kurma girişimi Atatürk döneminde gerçekleşmiştir. Kültür bakanlığı ilerleyen yıllarda kimi zaman kapatılmış, kimi zaman değişik bakanlıklar ile birleştirilmiş ya da başbakanlığa bağlı bir müsteşarlık düzeyinde yürütülmüştür¹³⁷⁹.

Atatürk'ten sonra, başlatmış olduğu milli kültür hamlesi terk edilmiştir. Milli kültür, siyasi partiler tarafından, hatta bazen aynı partinin içerisinde kimseler

¹³⁷⁷ Hasan Âli Yücel'den aktaran; Topuz, H., a.g.e.,s. 68-69. Cumhuriyet'in ilanından 1960 yılına kadar devlet eliyle kurulan müzeler şunlardır:1923-1938 yılları arası; 1923 Adana Müzesi, Ankara Arkeoloji Müzesi, Antalya Müzesi,Bursa Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri ve Konya Müzesi önceden kurulmuş bulunmaktaydı;1924 Bergama Müzesi;1925 Edirne Müzesi;1926 Türk ve İslam Eserleri Müzesi, İzmir, Amasya, Tokat Müzeleri ve Konya Müzesi'nin yeniden açılışı; 1927 Ankara Etnografya ve Sivas Müzeleri; 1929 Kayseri Müzesi; 1931 Afyon Müzesi;1932 Çanakkale Müzesi;1933 Topkapı Sarayı Müzesi; 1934 İstanbul Ayasofya ve Efes Müzesi;1935 Tire ve Silifke Müzeleri; 1936 Niğde Müzesi;1937 Manisa Müzesi;1938 İznik ve Alaca Müzeleri; 1938-1946 yılları arası; 1939 Hatay Müzesi; 1940 Gaziantep ve Diyarbakır Müzeleri; 1943 Erzurum Müzesi ve Kastamonu Müzesi; 1945 Mardin Müzesi;1946 Sinop ve Akşehir Müzeleri; 1946-1950 yılları arası; 1948 Maraş Müzesi; 1950-1960 yılları arası;1952 Ankara T.B.M.M Müzesi; 1954 Van Müzesi; 1956 Burdur, Ankara, Anıtkabir ve Urfa Müzeleri; 1959 Aydın, Kars, Kütahya ve Erdemli Müzeleri; 1960 Amasya, Mudanya, Side ve Yalvaç Müzeleri.Bilgi için bkz; Murat Katoğlu, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür, Sanat", *Türkiye Tarihi 4*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s.464-465.

¹³⁷⁸ Çeçen, A., a.g.e., s. 20.

¹³⁷⁹ Çeçen, A., a.g.e., s. 25.

tarafından farklı biçimde görülmüştür. Bunun nedeni bir milli kültür politikası olmamasıdır¹³⁸⁰.

Atatürk'ün ölümünün ardından İnönü'nün Cumhurbaşkanlığında kurulan ilk üç hükümetin programlarında eğitim ve kültür konusuna yer verilmemiştir¹³⁸¹. Kurulan 4. Hükümet olan Saraçoğlu Hükümeti'nin programında ise şu ifadeler yer almıştır:

“Biz Türküz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve laakal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız¹³⁸²”.

Hükümet programlarında eğitim ve kültüre yer verilmemesine rağmen, klasiklerin Türkçe'ye çevrilmesi, Köy Enstitüleri'nin kurulması çalışmaları da bu dönemde gerçekleştirilmiştir¹³⁸³.

1946-1950 yılları arasında kurulan hükümetlerin programlarını ve buna bağlı olarak icraatları incelediğimizde karşımıza şunlar çıkar: 1946 yılında kurulan Recep Peker Hükümeti programında Ankara'da bir milli kütüphane kurulacağı bilgisi yer almış, aynı yıl içerisinde kurulan Milli Kütüphane, 1948 yılında faaliyete geçmiştir.

Güzel sanatların çeşitli dallarında yeni kurumların meydana getirileceği söylenen hükümet programına paralel olarak İstanbul'da Açık Hava Tiyatrosu inşaatı başlanmıştır. Ayrıca Taksim Opera binasının temelleri atılmış, İzmir'de Şehir Tiyatrosu kurulmuş ve Bursa'da bir güzel sanatlar akademisi açılmıştır.

Eğitim çalışmalarına önem verilen Recep Peker Hükümeti döneminde “Üniversiteler Kanunu” çıkarılmıştır. Ayrıca yine bu hükümet döneminde İnönü Armağanları Kanunu kabul edilmiştir.

10 Eylül 1947'de kurulan I. Saka Hükümeti programında eğitime önem verileceği belirtilmiş ve bu dönem içerisinde Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer tarafından İstanbul Çapa Eğitim Enstitüsü'ne bağlı bir resim-müzik semineri

¹³⁸⁰ Donuk, A., “Milli Kültürümüzün Bazı Meseleleri”, 2. *Milli Kültür Şurası Bildirileri* (5-8 Aralık 1989), C.1, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.109.

¹³⁸¹ Kongar, E., a.g.e., s. 59.

¹³⁸² <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP13.htm> (08.10.10 10.30)

¹³⁸³ Kongar, E., a.g.e., s. 59.

açılmıştır. Ancak Reşat Şemsettin Sirer'den sonra gelen Milli Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu 1948 yılında çalışmayı sonlandırır.

10 Haziran 1948'de kurulan II. Saka hükümeti döneminde okullarda demokratik terbiyenin yerleşmesine önem verileceği vurgulanmıştır. Bu dönemde kültür ve sanat adına atılan adımlara baktığımız zaman “İdil Biret ve Suna Kan'ın Yabancı Memleketlere Müzik Tahsiline Gönderilmesine Dair Kanun”un kabul edildiğini görürüz.

16 Ocak 1949'da kurulan Şemsettin Günaltay Hükümeti programında ise eğitim ve kültür ile ilgili herhangi bir maddeye rastlanmaz. Ancak hükümet programında bu konuda herhangi bir madde bulunmamasına rağmen 10 Haziran 1949'da Devlet Tiyatrosu kurulmasına dair kanun kabul edilir.

D.P döneminde kültür işlerinde liberal bir politika izlenmiş, devletin belirli bir kültür politikası kalmamıştır¹³⁸⁴. 1950 yılından sonra Köy Enstitüleri kapatılır, Tercüme Bürosu dağıtılır ve geriye dönük bir politika başlar. İlk kurulduğu dönemde parti programlarında kültür ve sanat konusunda şu madde yer almıştır:

Madde 39: İlimin, tekniğin, güzel sanatların süratle gelişmesini sağlamak için bütün vasıta ve tedbirlere başvurmak, bu cümleden olarak ehliyet ve istidatları teşvik etmek, kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar, konservatuarlar kurmak, ciddi neşriyata yardımda bulunmak, Türk dilinin, milli bünyesine uygun olarak, süratle gelişmesi yolundaki çalışmalara yardım etmek, kısaca, yurdumuzda milli ve insani kültür seviyesinin yükselmesini sağlayacak her faaliyeti desteklemek, kanaatimizce, devletin başlıca vazifelerindendir. Ancak, ilmin, sanatın ve her türlü fikir faaliyetlerinin, siyasi ve idari müdahalelerden uzak kalmasını, Demokrasi'nin değişmez bir esası olarak kabul ediyoruz

Madde 41: Doğu bölgesinde, her derecede ve şubede okulları ve nihayet Fakülte ve Enstitüleri ile bir kültür merkezi lüzumuna inanıyoruz¹³⁸⁵.

1950-1960 yılları arasında kurulan toplam 5 Menderes hükümetinin programlarında kültür ve sanata ne ölçüde yer verildiğine baktığımızda şunları görürüz: 22 Mayıs 1950'de kurulan I. Menderes Hükümeti programında, önceki

¹³⁸⁴ Topuz, H., a.g.e.,s. 69-70.

¹³⁸⁵ *Demokrat Parti Tüzük ve Program*, Ankara, 1946, s. 26-27.

hükümetlerin kültür ve sanat politikaları eleştirilmiş ve bu hükümetler manevi duygulara önem vermemekle suçlanmıştır.

Ayrıca bu dönemde kültürel gelişmelere baktığımız zaman Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa ile kültürel ilişkilerin daha da kuvvetlendirileceğinin vurgulandığını görürüz. Buradan hareketle bu ülkelerle yapılan kültür anlaşmalarının tarihlerine baktığımızda Fransa ile 1952’de, İngiltere ile 1956’da anlaşma yapıldığını görmekteyiz. Fransa ile anlaşma imzalanmasının ardından iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin gelişmesi amacıyla bir program hazırlanmış, Louvre Müzesi’nde Türk Sanat Sergisi açılmış, iki ülke arasındaki kültürel ilişkileri arttırmak amacı ile Türkiye’ye 100 Fransızca kitap gönderilmiştir. İngiltere ile yapılan anlaşmanın getirilerine baktığımızda ise Türk-İngiliz Dostluk Derneği ve İngiliz Kültür Heyeti tarafından 1 hafta süreli Türk-İngiliz Kültür Haftası düzenlendiğini, Kraliyet Operası sanatçılarından Nadia Nerina ve Alexis Rassine’nin, Türk Devlet Operası sanatçıları ile temsiller verdiğini, T.S. Eliot’ın “The Cocktail Party” isimli eserinin Küçük Tiyatroda oynandığını, Çağdaş İngiliz Edebiyatı konulu konferans verildiğini görürüz.

9 Mart 1951’de kurulan II. Menderes hükümeti programında eğitim konusu ağırlıklı olarak ele alınır. Teknik öğretim okullarında ziraat ve yol kalkınmasının makineleşmesine paralel olarak bölge ihtiyaçlarına lüzumlu ustaları yetiştirmek üzere kurslar ve şubeler kurulacağı, doğuda bir üniversitenin temelinin atılacağı, ilkokul öğretmenlerinin aynı kaynaktan gelmelerine ve çok iyi vasıfta yetişmelerine önem verileceği vurgulanmıştır¹³⁸⁶.

Dönemin hükümeti, programında ağırlık verdiği eğitim konusunda çeşitli çalışmalar yapmıştır. Anadolu’nun birçok yerinde yeni okul binaları inşa edilmiştir. Ayrıca doğuda temelinin atılacağı söylenen üniversite için temel atma töreni 23 Temmuz 1957’de 4. Menderes Hükümeti döneminde Erzurum’da gerçekleştirilmiştir. Bu üniversite Atatürk Üniversitesi’dir. Eğitim alanında meydana gelen bir diğer gelişme bu dönemde Ankara Devlet Konservatuarı’nda Folklor ve Etnografya Enstitüsü kurulmasıdır. 1939 yılından beri kaydedilen halk türküleri

¹³⁸⁶ TBMM Zabut Cerideleri,C.6, B:58 30.3.1951 O:1, s.65.

notaya alınacak ve bu notalar üzerinde ilmi etüdler yapılacaktır. Bu dönemde bir diğer çalışma ise milli kütüphanede yer alan el yazması ve matbuu belli başlı eserlerin konuşulan dile çevrilmesidir.

Bu dönemde “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu” ile “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Yasası” kabul edilmiş, ayrıca Bern Birliği’ne katılmak için kanun tasarısı hazırlanmıştır. Tüm bu kanunlardan sanat eserlerinin korunması ile ilgili olarak ciddi çalışmalara girişildiğini anlamaktayız.

17 Mayıs 1954’de kurulan III. Menderes hükümeti programında, II. Menderes Hükümeti programında olduğu gibi eğitim konusu ele alınmış ve iktidarın bu konuda yoğun bir hareket içine gireceği belirtilmiştir¹³⁸⁷. Bu dönemde Ankara’da Milli Eğitim Bakanlığı’nın mevzuatı dahilinde çalışan Türk Kültür Ocakları kurulmuştur. Daha önceki dönemlerde görülen uygulamalara benzer olarak karşımıza çıkan bu kurum, yetişkinlerin eğitimi, güzel sanatlar, sosyal sağlık, dış münasebetler, propaganda, yayın, kütüphaneler, hukuk ve gelir bürosu olmak üzere sekiz büroya ayrılmıştır.

9 Aralık 1955’de kurulan 4. Menderes Hükümeti programında kültür ve sanat ile ilgili herhangi bir maddeye rastlanmamıştır. Program dahilinde bu konuya dair herhangi bir madde yer almamasına rağmen bu dönemde Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak çalışan bölge tiyatroları kurulmaya başlanmış, Ankara’da kurulan Türk Kültür Ocakları’nın İstanbul’da şubesi açılmış, Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu açılmış ve Atatürk Üniversitesi’nin temeli atılmıştır.

25 Kasım 1957’de kurulan V. Menderes Hükümeti programında eğitimden sağlık müesseselerine, emniyet ve asayiş teşkilatından mahkemelere kadar her alanda verilen hizmetlerin halkın ihtiyaçlarına cevap verebilmek üzere geliştirileceği vurgulanmıştır. Bu dönemde Topkapı Sarayı ve bağlı türbelerle Müzeler Müdürlüğü’nün bütçesi 1957 yılında 1 milyon 748 bin liraya yükselmiştir. Gelen ziyaretçilere Avrupalı müzecilik anlayışı ile gezme imkanları sağlanması, yeni sergi salonları kurulması, sergiler açılması ve müzenin gelir kaynaklarının çoğaltılması kararlaştırılmıştır.

¹³⁸⁷ T.C. Resmi Gazete, 27 Mayıs 1954, Sayı. 8717, s. 9525.

1946-1960 yılları arasında eğitim şuralarında alınan kararlara baktığımızda sanat politikaları ile ilgili bir maddeye rastlamamaktayız.

Demokrat Parti döneminde açılan müzelere baktığımız zaman bunlar; 1950 yılı Ekim ayında halkın ziyaretine açılan Dolmabahçe Sarayı, 1952 yılında Tanzimat Müzesi ve Köşk Tarihi Müzesi, 1953 yılında İstanbul Mozaik Müzesi, 1954 yılında Van Müzesi, 1956 yılında Burdur, Ankara, Anıtkabir, Urfa, Konya Taş ve Ahşap Eserler Müzesi, 1959 yılında Aydın, Kars, Kütahya ve Erdemli Müzeleri'dir.

Dinin siyasete alet edilmesinin sinyalleri C.H.P iktidarının son dönemlerinde vermeye başlanır. Bu dönemde imam-hatip kursları, ilkokullarda seçmeli din eğitimi gibi açılımlar ile partinin 50 seçimlerini kaybetme kaygıları olduğu su yüzüne çıkmış ve savunulan değerlerden ödünler verildiği görülmüştür. 1950 seçimlerinde iktidarı devralan D.P'de kararlı bir şekilde ve hatta daha da ileri bir boyuta taşıyarak bu icraatları devam ettirir. 10 yıllık iktidarlari boyunca sadece imam-hatip kursları ile yetinilmemiş, imam-hatip okulları açılmış, din dersleri sadece ilkokul ile sınırlı kalmamıştır C.H.P döneminde çocuğunun din dersi almasını isteyen veliler dilekçe verirlerken bu dönemden itibaren çocuğunun din dersi almamasını isteyen veliler dilekçe vermeye başlamışlardır, ilahiyat fakültesi kurulmuştur.

1958 yılına ait 4. Sınıf okuma kitabında şu satırlar yer almaktadır:

“Allaha inanıyor ve güveniyorum. Ailem iyiliksever. Annem ve babam iyi insanlardır. Allah her gün yeni imkanlar veriyor. Geçmişteki kusurlarımı bağışlıyor. Şükredilecek birçok şeyim var. Bunlar için şükrediyorum.”

1959 yılında basılmış olan bir alfabe ve okuma kitabından kısa bir alıntı ise şu şekildedir.

“Sabahın dili/ Kuşlardan daha erken/ Kalkarım ben her sabah/ Hemen derin gönülden/ La ilahe illallah/ Durgun deniz uyanır/ Mavilere uyanır/ O da Allah'ı tanır/La ilahe illallah”.

Her iki örnek de yukarıdaki görüşü doğrular niteliktedir. Ayrıca Adnan Menderes, C.H.P'nin kuruluş tüzüğünde eğitim ve öğrenime çok fazla yer verildiği için C.H.P'yi eleştirmiş ve fikrini şu sözler ile savunmuştur:

“27 maddeden ibaret C.H.P programının on bir maddesi milli eğitim ve öğrenim faslına ayrılmıştır. Programının yarısından fazlası Milli Eğitim Bakanlığı müfredat programında yer alacak mevzulara ayrılıp, iktisadi, mali, zirai işlere hiç yer ayrılmamıştır...”¹³⁸⁸.

C.H.P’yi bu şekilde eleştiren Menderes’in bu sözlerinin üzerine D.P.’nin programına baktığımızda toplam 85 maddeden oluşan programın sadece 9 maddesinin milli eğitime ayrıldığını görürüz¹³⁸⁹.

Dönemin genel havasına bu şekilde baktığımızda gerici çevrelerin de tüm bu gelişmelerden cesaret alarak seslerini yükseltmeye başladıkları dikkatimizi çekmektedir. Tıcani tarikatı üyeleri tarafından Atatürk heykellerine saldırılar gerçekleştirilir ve yurdun çeşitli bölgelerinde heykeller kırılmaya başlanır. Bu olayların ardından D.P 1951 yılında “Atatürk Koruma Kanunu” çıkartmak durumunda kalmış ancak yine de iktidarı aldıkları ilk andan itibaren yaptıkları icraatlar ve özellikle Ezan’ın Arapçaya çevrilmesi ile Atatürk devrimlerinin karşısında olduklarının sinyallerini vermişlerdi. Bunun bir ipucu da Adnan Menderes’in 29 Mayıs 1950 hükümet programında yer alan “*devrimlerin ulusa mal olanları ve olmayanları*” ayrımıdır.

Çok partili hayata geçiş, 50-54-57 seçimleri, dinin siyasete alet edilmesi, komünist avı, yine dinin komünizmin karşısında sığınılacak bir liman olarak görülmesi, A.B.D, NATO derken Türkiye’de kültür ve sanat cephesinde neler oluyordu?

D.P. döneminde bu konuda hiçbir çalışma olmamış denilememekle birlikte yine de önceki dönem kadar bu konu üzerine eğilinilmediğini görürüz. Dönem içerisinde sanatçıların ortamlarına bir göz attığımız zaman kişisel sergilerde bir artış görürüz. Bunda artan özel galerilerin katkısı büyüktür. Bu galeri sayısındaki artışın nedenini düşündüğümüz zaman ise cevabı devletin politikalarında bulmaktayız. Devlet Resim ve Heykel Sergileri, Güzel Sanatlar Birliği sergileri bu dönemde de devam etmiştir. Ancak devlet bunların üstüne yeni bir şey eklememiş ve sonuçta da özel teşebbüsler bu boşluğu doldurmak için çalışmaya başlamışlardır.

¹³⁸⁸ Çizmeli, Ş., a.g.e., s. 273-274.

¹³⁸⁹ *Demokrat Parti Tüzük ve Program*, Ankara, 1946, s. 25-27.

Açılan galerilerin dışında İş Bankası, Merkez Bankası, Ziraat Bankası, Yapı ve Kredi Bankası gibi bankalar sanat alanında daha etkili olmaya başlamışlardır¹³⁹⁰. Özellikle Yapı ve Kredi Bankası birçok alanda sanata destek olmuştur. Küçük Sahne, Yapı ve Kredi Bankası tarafından finanse edilmiş, 1954 yılında “Türk Halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayma Tesisi” kurulmuş, yine aynı yıl bankanın 10. Kuruluş yıldönümü nedeni ile resim, afiş, müzik, senaryo, kültür ve folklor dallarında yarışma düzenlenmiştir. 1956 yılında “Türk Oyunlarını Yayma ve Yaşatma Derneği”nin düzenlediği Milli Oyunlar Festivali, Yapı ve Kredi Bankası tarafından desteklenmiş, 1960 yılı Mayıs ayında “memleketimizdeki çeşitli medeniyet çağlarına ait turistik sanat eserleri” konulu bir fotoğraf yarışması düzenlenmiştir.

Bu dönemde ressamların eserlerinde önceki dönemlerde karşımıza çıkan toplumsal içerikli kompozisyonlarda bir azalma dikkat çekicidir. Artık ressamlar soyuta yönelmeye başlamışlardır. Bunda, o dönemde Avrupa’da ve Amerika’da etkili olan sanat akımları belirleyici olmuşlardır. Yabancı devletler ile yoğun kültürel ilişkiler, yurt dışından gelen yayınların sayısındaki artış, sanatçılarımızın yeni dünyaları tanımalarına neden olmuş ve sonuçta bir etkileşim yaşanmıştır.

Sanat merkezinin Ankara’ya kaymaya başladığından daha önce bahsetmiştik. Demokrat Parti döneminde de bu devam etmiş, Devlet Bale Okulu, İstanbul’dan Ankara’ya taşınmış, 1956 yılında Ankara’da üçüncü Devlet Tiyatrosu hizmete girmiştir. Eğitim alanında görülen yeniliklerden bazıları da 1954 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nde Sanat Tarihi Enstitüsü ve yine aynı fakültede bu kez 1958 yılında Tiyatro Enstitüsü kurulmasıdır. Demokrat Parti döneminde Ankara’da çeşitli festivaller de düzenlenir, bunlar Türk-İngiliz Müzik Festivali ve Ankara Müzik Festivali’dir. Yine bu dönemde bölge tiyatroları açılmaya başlanmış ve çeşitli kentlerde tiyatrolar kurulmuştur. İlk bölge tiyatrosu Konya’da açılır ve bunu Eskişehir takip eder. Bursa, Adana, İzmir’de Devlet tiyatroları açılmıştır.

¹³⁹⁰ Ziraat Bankası 1926, Akbank 1942, Yapı Kredi Bankası 1944, İş Bankası 1940’larda sanat koleksiyonlarını oluşturmaya başlamışlardır.

Demokrat Parti döneminde 1953 yılında İstanbul Şehir Tiyatroları'nın Belediye'den ayrılması ve kendi kendine yetecek bir sisteme oturtulması gündeme gelir. Bu düşünce döneminde farklı tepkiler alınmasına neden olmuştur. Bu düşüncenin ardındaki nedenin içeriği tam olarak bilinmemekle birlikte, Şehir Tiyatroları ile ilgili bu gibi tasarrufların zaman zaman gündeme geldiğini görürüz. Buna benzer bir başka düşünce de bu kurumların Devlet Tiyatrosuna bağlanması olmuştur.

1945-1950 yılları arasında sanatın komünizm propagandası yaptığı söylenmiş ve bu görüş şu şekilde savunulmuştur:

Kızılların başvurdukları çarelerden birisi de memleketteki sanat ve yayın organlarını kendi programlarına göre organize ederken sanat hürriyeti namına yaptıkları demagojidir. Bu yılın son iki ayı içinde radyoda, İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda, Devlet Konservatuvarı'nda Rus eserleri oynanmaktadır. Bu eserler sadece aileyi hedef tutan ve hepsi kızıl repertuarda şerefli yerler işgal eden eserlerdir. Milli filmlerimize, komünistlikten hüküm giyen ve cezalarını çekmekte olanların senaryoları empoze edilmektedir. Plastik sanatlarımız avangard namı altında dejenere bir hale sokulmaktadır¹³⁹¹.

Tiyatrolarda Rus eserlerin oynandığı eleştirisine karşılık, Devlet Tiyatrosu'nda 1941-1949 yılları arasında oynanan yabancı piyeslere baktığımızda, 1941-1947 yılları arasında oynanan toplam 18 yabancı eserin 4'ünün Rus eseri olduğunu, 1947-1949 yılları arasında oynanan toplam 9 adet yabancı eserin ise 3'ünün Rus eseri olduğunu görürüz¹³⁹².

Çok partili döneme geçilmesi ile birlikte sanata ve sanatçıya bakışı irdelediğimiz zaman sanatçının üzerinde belli bir baskının olduğunu görürüz. Selçuk Milar, Demokrat Parti için hazırladığı seçim afişi nedeniyle Urfa'ya tayin edilmiş. Demokrat Parti iktidara geldikten sonra ise seçim afişlerinde resim, yazı gibi görsellerin kullanılması yasaklanmıştır. Bunun nedeni de Demokrat Parti'nin 1950 seçimlerini kazanmasında Selçuk Milar'ın hazırladığı “*Yeter! Söz Milletindir*” yazısının yer aldığı afişin de etkili olduğunun düşünülmesidir. Buradan hareketle seçimlerde afiş gibi görsellerin kullanılması yasaklanmıştır.

¹³⁹¹ “Açık Dilekçe”, *Millet*, S.70, 6 Haziran 1947, s. 4-5.

¹³⁹² Katoğlu, M., a.g.m., s. 446.

Ressam Nuri İyem 2. Dünya Savaşı zamanında faşizme karşı olduğu için tutuklanmış, Avni Mehmedoğlu, 1950 yılında öğrenciyken tutuklanmış ve tek suçunun ressam olmak olduğunu söylemiştir.

1946 yılında yayın hayatına başlayan Markopaşa isimli mizah dergisi 1947 yılına kadar yayın yapabilmiş bu tarihten sonra farklı isimlerle çıkmaya devam etmiş ancak 1950'den sonra yayınları tamamen durmuştur.

16 Aralık 1946 tarihli, İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Asım Tınaztepe imzası ile yayınlanan bildiri dönemin basın yayın hayatı ile bir fikir vermesi bakımından ilginçtir:

“Madde 1: Mahkum komünistler veya müfrit komünist mefkureli kimseler tarafından örtülü bir şekil altında kurularak memleket içinde içtimai bir zümrenin, diğerleri üzerinde tahakkümü tesise ve mevcut iktisadi ve içtimai nizamları bozmaya çalıştıkları anlaşılan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi merkez ve şubeleri ve mevcut sendikalardan bu partiler veya onlardan aldıkları direktiflerle hareket eden kimseler tarafından kurulan ve kendi maksatlarına göre sevk ve idare edilenleri ve İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ve İstanbul İşçi Kulübü kapatılarak faaliyetlerine son verilmiştir.

Madde 2: Bu partilerin fikirlerini yayan Sendika, Ses, Non Or, Gün, Yığın, Dost gazete ve dergileri ve bunların matbaaları kapatılmıştır.

Madde 3: 9 Aralık 1946 tarihli nüshasında belirilmiş olduğu veçhile memleketin siyasi ve hukuki nizamını bozma yolunda propaganda yapan Yarın gazetesi ve matbaası dört ay için kapatılmıştır.

Madde 4: İrticai mahiyette yaydığı fikirlerle emniyet bakımından zararlı görülen Büyük Doğu dergisi ve matbaası dört ay için kapatılmıştır.

Madde 5: Komünist propagandası taşıyan her türlü yazının sıkıyönetim hududu dahilindeki illere girmesi ve bu illerde basılıp satılması yasaktır¹³⁹³.

1950'li yıllarda Abidin Dino'nun seramikleri soruşturma konusu olmuş, üzerlerinde orak-çekiç sembolü olduğu öne sürülerek toplatılmışlardır. Bu da dönemin komünizm karşıtlığının somut bir yansımasıdır.

Dönemin mizah dergilerine baktığımız zaman, iktidara muhalif yayın yapan dergilerin ceza aldığını veya kapatıldıklarını, çizerlere karikatürlerinden dolayı davalar açıldığını görürüz. Ratip Tahir Burak ve Turhan Selçuk Demokrat Parti

¹³⁹³ Güzel, M. Ş., a.g.e., s.287-288.

döneminde hakkında en çok soruşturma açılan çizerlerdendir. Turhan Selçuk'un soruşturma konusu olan karikatürlerinden birisinin soruşturmaya uğramasının nedeni ise Abidin Dino'nun da seramiklerinde olduğu öne sürülen orak-çekiç sembolüdür. Ancak burada orak-çekiç sembolünün kullanılması doğaldır çünkü karikatürün konusu Rusya ile ilgilidir.

Dönemi yaşamış sanatçılardan Sayın Kutluğ ve Sayın Altan ile yaptığımız röportajlarda sanatçılar, sanata ve sanatçıya karşı uygulanan baskının komünizm karşıtlığından kaynaklandığını söylemişler ve ayrıca D.P'nin yenilik getirmediğini, sanatın kendi yolunda ilerlemeye devam ettiğini belirtmişlerdir.

Demokrat Parti döneminde basın yayın hayatı dediğimiz zaman, Adnan Menderes'e C.H.P'nin mallarına el konulması ile ilgili olarak gazetelerin de kendisi gibi düşündüğü söylendiğinde, Menderes'in şu ilginç sözleri ile karşılaşırız:

“Hangi gazetelerden bahis ediyorsunuz? Vatan mı? Ben yarın Yeni Sabah sahibi Safa ile Ankara Palas'ta bir yemek yiyeyim, Ahmet Emin yazılarından derhal vazgeçer. Nadir Nadi mi? Ben ona Şili gibi küçük bir sefaretten, hele hele Viyana'dan bahis edeyim, ertesi günü Nadir benim istediğim gibi yazı yazar. Burhan Felek mi? Birkaç spor federasyon seyahati imkanına karşı mum olur. İçlerinde 20, 30 bin liralık paralara karşı kalemini satanlar da eksik olmaz¹³⁹⁴”.

İktidara gelişinin ardından 15 Haziran 1950'de 5680 sayılı basın kanununu çıkartan Demokrat Parti, basında kendisine yönelik eleştirilerin yapılmasının ardından basın ile arasındaki bahar havasına bir son vermiştir. 1954 yılında basın kanunu ağırlaştırılmış, gazete sahibi ve sorumlu müdür olmak yeni şartlara bağlanmıştır. Altı aylık mahkumiyet, gazetecilik yapılmasına engel olarak kabul edilmiş, sorumlu müdürler gazetelerinde imzasız olarak çıkan her yazının sahibini, sorulması durumunda 24 saat içinde savcıya bildirmekle sorumlu kılınmıştır¹³⁹⁵.

Mükerrem Sarol'un, 1959 yılı bütçe görüşmeleri esnasında sunduğu basın konuları ile raporda ilginç bazı noktalar vardır. Sarol, basının tek parti hayatı döneminde o günkü hükümetlerin organı halinde vazife gördüğünü, eleştiri, denetim,

¹³⁹⁴ Yalman, A. E., *Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz*, Rey Yayınları, İstanbul ,1970, s. 322.

¹³⁹⁵ Eroğul, C., a.g.e., s.192.

haberleşme gibi önemli görevlerini güçlkle yapabildiğini, 1950 yılında iktidar değiştikten ve çok partili siyasi yaşantı başladıktan sonra basın kanununun yeniden ele alındığını demokratik prensiplerin ışığı altında fikir ve yazı hürriyetini köstekleyen hükümlerin toptan kaldırıldığını belirtmiştir. Sarol sözlerine şöyle devam eder: *“hürriyetlerin en azizi telakki edilen ve üzerine hepimizin titremekle yükümlü bulunduğumuz basın hürriyeti itiraf etmek lazımdır ki 9 yıl süren bu yeni tatbikat döneminde kendisinden beklenen parlak imtihanı verememiştir [...] Bu arada iktidarımızın Türk basınının modern ve teknolojik sahada cihazlanması için devletten ne ölçüde büyük yardımlar gördüğünü, hükümetin hiçbir iktidar döneminde rastlanmayan sevgiyi, fedakarlığı gazete ve tesislerden esirgemediğini buna karşılık bir kısım gazetelerin hürriyetleri göz göre göre su-i istimal ederek bizzat kendilerinin hürriyetleri zedeleme yolunu tercih ettiklerini üzüntüyle sergiledim¹³⁹⁶”*.

1946-1950 yılları arasında yayınlanmaya başlayan gazete ve dergilerin toplam sayısı 88’dir. Üç büyük şehre göre dağılımına baktığımızda İstanbul’da 61, Ankara’da 18, İzmir’de ise 2 adet yayın görmekteyiz. 46-50 yılları arasına baktığımız zaman karşımıza en çok aylık dergiler çıkmaktadır, bu dönemde yayınlanan aylık dergi sayısı 25’dir. Dönemde görülen 88 adet yayının Aile, Çınaraltı, Edebiyat Dünyası, İnsan ve Dünya, Kalem, Kaynak, Sanat ve Edebiyat, Seçilmiş Hikayeler, Söz, Şadırvan, Tiyatro, Türk Dili ve Edebiyatı, Ürün, Yenilikler ve Yirminci Asır olmak üzere 15 adedi kültür-sanat içeriklidir. 1948 yılında yayınlanmaya başlayan Hürriyet günümüzde halen yayınlanmaya devam etmektedir.

1950-1960 yılları arasında yayınlanmış gazete ve dergilere baktığımız zaman 1950-1960 yılları arasında yayın hayatına başlayan gazete ve dergi toplam sayısının 219 olduğunu görürüz. Türkiye’nin üç büyük şehrindeki yayın grafiğine baktığımız zaman ise dağılım 135 adet İstanbul, 55 adet Ankara, 12 adet İzmir şeklindedir. Yayın periyoduna göre sınıfladığımızda en çok karşımıza çıkan tür aylık dergilerdir, sayısı 71’dir. 219 adet yayının içerisinde kültür ve sanat içerikli yayın sayısı; a, Beraber, Beş Sanat, Çağrı, Doğu-Batı, Dost, Dönem, Güney, Hamle, Hilal, Hisar, İstanbul, Kervan, Kitaplar, Küçük Dergi, Mavi, Onüç, Özgörü, Sanat Dünyası, Ses,

¹³⁹⁶ Sarol, M., a.g.e., s. 834.

Sinema, Sinema 59, Şairler Yaprağı, Şiir Sanatı, Şimdilik, Türk Dili, Türk Düşüncesi, Ufuklar, Yeditepe, Yelken, Yeni Ufuklar, Yenilik olmak üzere 33 adettir. 1950 yılında yayın hayatına giren Milliyet ile 1955 yılında yayın hayatına giren Tercüman gazeteleri günümüzde halen yayınlanmaktadır.

Bu dönemde yayını yasaklanan kitaplardan bazıları Aziz Nesin'in "Azizname", Ferruh Doğan'ın "Asrileşen Köy", Fakir Baykurt'un "Yılanların Öcü" isimli eserleridir. Adı geçen eserlerin hepsini günümüzde bulup okumak mümkündür, bugün böyle bir yasak kalmamıştır.

1950 yılında Demokrat Parti dönemi ile birlikte "İnönü Mükafatı"nın ismi "Sanat Mükafatı" olarak değiştirilmiştir. Demokrat Parti döneminde İnönü ismi sadece verilen mükafatlardan kaldırılmaz, ortaokullarda okutulan "Yeni Tarih Dersleri" isimli kitaptan İnönü'nün ismi çıkarılır, 1951 yılında İnönü Ansiklopedisi'nin ismi Türk Ansiklopedisi olur. Ayrıca bir başka gelişmede milli mücadele ve savaş sahnelerin yer aldığı İnönü portreleri ve yine İnönü'ye ait olan tabloların Dolmabahçe Resim ve Heykel Müzesi'nden kaldırıldığı haberidir. Haber dönemin gazetelerinde geniş yankı bulmuş Ulus Gazetesi uygulamayı eleştirirken, iktidarın yayın organı Zafer Gazetesi'nde böyle bir uygulamanın olmadığı savunulmuştur. İnönü ismi ile ilgili bir diğer tartışma, yaşayan kişilere ait heykellerin dikilmemesi konusunda kanun teklifi görüşülürken yaşanmış, bu kanuna İnönü heykelleri de dahil edilmek istenmiştir. Ayrıca İnönü Stadyumu'nun ismi de 1952'de Mithatpaşa Stadyumu olarak değiştirilmiş ve daha sonra 1973 yılında yapılan değişiklik ile tekrar İnönü Stadyumu olmuştur. 1950 öncesinde verilmekte olan C.H.P Sanat Mükafatları da devam ettirilememiştir.

1951 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilk olarak başlattığı çalışma dikkat çekicidir. Milli kütüphanede yer alan güzel sanatlar, edebiyat, felsefe ve tarihe ait el yazması belli başlı eserlerin bir bölümünün konuşulan dile çevrilerek bir bölümünün de açıklamaları yapılarak yayınlanmasına karar verilmiştir. Fakat bu uygulama bir takım olumsuz eleştirilere de neden olmuştur. Nedeni de çevirisi yapılacak eserlerin içerisinde gençlik için zararlı noktaların çıkarılacak olmasının belirtilmesidir. Ancak bu sansür uygulaması Demokrat Parti döneminde mi ortaya çıkıyor diye

baktığımızda Tanzimat'tan beri bu konunun gündemde olduğunu görürüz. “Siyasi Hatıratım” isimli eserde Abdülhamit’in “*Bizde sansür elzemdir, mevcudiyetini tenkit edenler yanılmaktadırlar*”¹³⁹⁷ sözleri bunu açıklamaktadır. D.P. döneminde ayrıca klasiklerin yayınlanması durdurulmuştur. İktidarın baskısı ile kitap yayını azalır¹³⁹⁸.

Bu dönem kültür politikalarında eksiklik olarak görebileceğimiz bir olgu halkevleri ve köy enstitülerinin kapatılmasıdır. Dönemin genel havası olan “komünizm karşıtlığı” çerçevesinde bu kurumlar da birer komünist yuvası olarak görülmüş ve bu fikir de kapatılmalarında etkili olmuştur. Ancak bu “komünist avını” sadece D.P. dönemine özgü bir hareketmiş gibi göstermek bu partiye haksızlık olmaktadır. Çok partili hayata geçişin ardından 1948 yılında Pertev Naili Boratav, Adnan Cemgil, Behice Boran ve Niyazi Berkes’in üniversiteden atılmaları bu tür uygulamaların sadece 1950-1960 yılları arasında karşımıza çıkmadığını göstermektedir. Bu dönemde II. Dünya Savaşı sonrası ülkelerin saflarını belirlediği bir süreç başlamış ve bu ortamda S.S.C.B. ile sorunlar yaşayan Türkiye seçimini Batı dünyasından, ABD’den yana kullanmıştır. Ancak Batı dünyasının yanında olmanın, A.B.D.’nin yanında olmanın kimi ön koşulları vardı. Bunların arasında komünistlerle mücadeleyi sayabiliriz. Yine D.P.’nin Kore Savaşı sırasında önergeyi meclise dahi sunmadan Kore’ye asker göndermeye karar vermelerini bu ön koşulların bir gerekçesi olarak sayabiliriz. Bunun neticesinde Türkiye yıllar boyu uğraş verip de bir türlü kabul edilmediği NATO’ya kabul edilmiştir.

Demokrat Parti döneminde de önceki dönemlerde olduğu gibi imar hareketleri ile karşılaşırız. İmar faaliyetleri için Bayındırlık Bakanlığı’na ayrılan bütçe önce bir düşüş yaşamış ancak ardından, 46-50 dönemine göre artış göstermiştir. C.H.P iktidarının son yılı olan 1950 yılında Bayındırlık Bakanlığı bütçesi 152.154.058 liradır¹³⁹⁹. 1951 yılında yatırım dışındaki ödeneğin kurumlara göre dağılımını ve yatırım ödeneğinin kurumlara göre dağılımını gösteren A-1 ve A-2 cetvellerindeki toplam bütçe ise 127.495.167’dir¹⁴⁰⁰. Devam eden yıllarda ayrılan

¹³⁹⁷ Abdülhamit, a.g.e., s. 119.

¹³⁹⁸ Çeçen, A., a.g.e., s. 201.

¹³⁹⁹ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, C.24, D.8, S.Sayı 170.

¹⁴⁰⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 1951 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, S. Sayısı 50, s.161-162.

bütçe her sene artmıştır¹⁴⁰¹. Önceki dönemlerde İzmir'in imarı için 1926 yılında Henri Prost, ve 1948 yılında Le Corbusier, İstanbul'un imarı için 1936 yılında yine Henri Prost çağırılmışlardır. Demokrat Parti dönemine gelindiğinde 1956 yılından itibaren İstanbul'un imarına ağırlık verilmiş ve öncelikle şehir plancısı Hans Högg ve daha sonra Piccinato İstanbul'a davet edilmişlerdir. Ancak her iki uzmanın yaptığı çalışma da eleştirilere maruz kalmıştır. Menderes dönemi imar faaliyetleri Tekeli tarafından “*modernitenin yıkıcı yüzü*” olarak tanımlanırken¹⁴⁰², Oktay Ekinci'nin Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan makalesinde ise “*geniş caddeler uğruna Menderes yıkımları*” olarak bahsedilmiştir¹⁴⁰³.

D.P döneminde açılan 4 adet üniversiteye baktığımız zaman bunlardan Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde ABD etkilerini görürüz. Nebraska Üniversitesi ile yapılan anlaşma sonucunda, Atatürk Üniversitesi'ne öğretim elemanı gönderilmiş, Atatürk Üniversitesi'nden de buraya öğretim elemanı gitmiştir. 1956 yılında Birleşmiş Milletler desteği ile Bölge Planlama ve Mimarlık Okulu kurulmuş ve bu kurum 1957 tarihinde Orta Doğu Teknik Üniversitesi adını almıştır. Bu dönemde yüksek öğretimi ülke çapında yaygınlaştırmak amacıyla bölge üniversitelerinin açılmasına karar verilmiştir. 27 Mayıs 1955'de kuruluş yasası çıkarılan Ege Üniversitesi 1955 yılında eğitime başlamıştır. Yine 1955 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin kuruluş yasası çıkartılır ancak eğitime 1963 yılında başlanmıştır¹⁴⁰⁴.

1950-1960 yılları arasında yayınlanan bütçe kanunlarını incelediğimiz ve 1946-1950 aralığı ile karşılaştırdığımız zaman Milli Eğitim Bakanlığı'na ayrılan bütçenin önceki dönemden farklı olmadığını görürüz. Bir karşılaştırma yapmak için

¹⁴⁰¹ 1953 Bütçe Kanunu için bkz; *T.C. Resmi Gazete*, 2 Mart 1953, Sayı:8348.; 1954 Bütçe Kanunu için bkz; *T.C. Resmi Gazete*, 1 Mart 1954, Sayı:8646.; 1955 Bütçe Kanunu için bkz; *T.C. Resmi Gazete*, 1 Mart 1955, Sayı:8948.; 1956 Bütçe Kanunu için bkz; *T.C. Resmi Gazete*, 1 Mart 1956, Sayı:9247.; 1957 Bütçe Kanunu için bkz; *T.C. Resmi Gazete*, 1 Mart 1957, Sayı:9548.; 1958 Bütçe Kanunu için bkz; *T.C. Resmi Gazete*, 1 Mart 1958, Sayı:9847.; 1959 Bütçe Kanunu için bkz; *T.C. Resmi Gazete*, 2 Mart 1959, Sayı:10148.; 1960 Bütçe Kanunu için bkz; *T.C. Resmi Gazete*, 1 Mart 1960, Sayı:10445.

¹⁴⁰² Tekeli, İ., *Modernitenin Yıkıcı Yüzü*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 80.

¹⁴⁰³ Ekinci, O., “İstanbul'un İmarı”, *Cumhuriyet*, 18 Şubat 2010, s.17.

¹⁴⁰⁴ Torun, E., *II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Kültürel Değişimlere Yol Açan İç ve Dış Etkenler (1945-1960)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi, Ankara, 2002, s. 279.

1955 yılında Maliye Bakanı'nın bütçeyi açıklarken yaptığı konuşmayı ele aldığımızda, Bakan'ın şu sözleri dikkat çekicidir:

“[...] Filhakika 1955 yılında umumi ve mülhak bütçelerden maarif hizmetleri için yapılması derpiş olunan masrafların yekunu 355.789.782 lirası cari masraflara ve 75.836.388 lirası da yatırımlara ait olmak üzere 431.626.170 liradır. 1954 yılında aynı hizmet için ayrılan tahsisat yekunu 313.778.893 lira olduğuna göre 1955’de bütçe teklifleri 1954 yılına nazaran Maarif hizmetleri için %37.56 nisbetinde 117.844.277 lira fazla tahsisatı ihtiva etmektedir. Maarif hizmetlerine ayrılan tahsisatın sadece bir yıl içinde bu derecede geniş bir artışa mazhar olması, bu işlere atfettiğimiz ehemmiyetin bariz bir misalini teşkil eylemektedir.

[...] Maarif hizmetleri için 431.6 milyon lira tahsisat teklif edilmiş bulunduğunu yukarıda arzetmiştim. 1950 yılında ise aynı hizmetlere ancak 197 milyon lira tahsisat ayrılmış olduğu hatırlanacak olursa 1955 bütçe teklifinin 1950’ye nazaran %119 nisbetinde 234.6 milyon lira fazla olduğu anlaşılır. Bu yekun içinde cari masraflardaki artış nisbeti %91, yatırımlardaki artış nisbeti ise %572dir.

[...] Filhakika 1955 yılı bütçe teklifi ile Ankara, İstanbul Üniversiteleriyle Teknik Üniversiteye yapılması derpiş olunan yardım 57.672.496 liradır. Aynı müesseselere 1954 yılında yapılan yardım 44.187.989 lira, 950 senesinde yapılan yardım ise 21.972.000 lira idi. Bu rakamlar 1955 yılında Üniversitelere yapılacak hazine yardımının 1954 yardımlarından %30.5 nisbetinde 13.484.507 lira ve 1950 yılının yardımlarından da %162 nisbetinde 35.700.496 lira fazla olduğu hakikatını ortaya koymaktadır [...] ¹⁴⁰⁵”.

Ayrıca, bu dönemde eğitim alanında ABD etkisini görmek için yurt dışından getirilen eğitim uzmanlarının 50 öncesi ve 50 sonrası olmak üzere hangi ülkelerden geldiğine bakmak yeterlidir. 1923-1950 yılları arasında 7 ABD, 14 Almanya, 14 Belçika, 13 Fransa, 8 Avusturya, 4 Macaristan, 3 İsviçre, 2 İngiltere, 2 İsveç, 1 Çekoslovakya, 1 Yugoslavya ve 10 tane de ülkesi bilinmeyen olmak üzere toplam 79; 1950-1960 yılları arasında 41 ABD, 1 Fransa ve 2 tane de ülkesi bilinmeyen uzman olmak üzere toplam 44 kişi gelmiştir ¹⁴⁰⁶.

Demokrat Parti döneminde Konya ve Eskişehir’de bölge tiyatroları kurulur, çeşitli devletler ile yapılan kültür anlaşmalarının sonucunda karşılıklı kültür alışverişi meydana gelir, beynelmilel festivaller, yerel festivaller düzenlenir, Harika Çocuklar

¹⁴⁰⁵ “1955 Bütçesi”, *Zafer*, 19 Şubat 1955, s. 11.

¹⁴⁰⁶ Şahin, M., *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960)*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi, İzmir, 1996, s. 77.

Yasası çıkarılır, ICOM üyeliği gerçekleşir. Bu dönemde hiçbir şey yapılmadı diyemeyiz, ancak iç ve dış politikalar, dışta Batı'ya yakınlaşma çabaları, içeride din eksenli bir siyaset ve muhalefetle sürüp giden mücadele derken D.P kültür ve sanata çok fazla zaman ayırmamış ve sanat kendi yolunda sessizce ilerlemeye devam etmiştir.

1950'lerde bunlar olurken yakın zamana kısaca bir göz atmak gerekirse, 1999'da Türkiye'de Apollinaire'nin "On Bir Bin Kırbaç" isimli romanın yasaklanması ve yayıncıya para cezası verilmesi olayı ile karşılaşırız. Türkiye'deki bu uygulamanın ardından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türkiye'de romanın yasaklanmasını demokrasiye aykırı olarak değerlendirmiştir. Aynı roman Fransa'da 1907 yılında yasaklanmış ve 1970'de yasak kalkmışken¹⁴⁰⁷ ülkemizde Fransa'da yasaklanmasından yaklaşık 90 yıl sonra yasaklanması, Batı'nın 100 yıl gerisinden mi gidiyoruz sorusunu akla getirmektedir.

2010 yılında ise Özen Yula'nın "Yala Ama Yutma" isimli oyunu ile ilgili, Vakit Gazetesi'nde "ahlaksız" olduğu yönünde haberler çıkmıştır. Bu haberin sonucunda oyunun provalarının yapıldığı Kumbaracı50 Sahnesi belgelerinde eksiklikler olduğu gerekçe gösterilerek kapatılmıştır¹⁴⁰⁸.

Son bir örnek yine bir tiyatro oyunundan verebiliriz. Öteki Tiyatro tarafından sahnelenen Oğuz Atay'ın yazdığı "Korkuyu Beklerken" isimli oyuna, izleyici gibi giren Sağlık Bakanlığı yetkilileri, sahnede sigara içildiği gerekçesiyle tutanak tutmuşlar ve Kültür Bakanlığı'ndan oyunun durdurulmasını istemişlerdir¹⁴⁰⁹.

Demokrat Parti döneminde, Cumhuriyet Halk Partisi döneminde görülen kimi uygulamalar yapılmak istenmiş ancak bunlar beklenen başarıyı gösterememiştir. Buna örnek olarak Vilayet Resimleri sergisini verebiliriz. C.H.P döneminde 1938-1943 yılları arasında gerçekleştirilen "Yurt Gezileri" projesine benzeyen bu çalışmanın sonuçları oldukça farklı olmuştur. Yurt Gezileri kapsamında meydana getirilen eserler her sene toplu olarak sergilenmiş ve sergiden devlet adına eserler satın alınmıştır. Vilayet Resimleri Sergisi ise meydana getirilen eserler meclise

¹⁴⁰⁷ "Erotizmin Demokratik Zaferi", *Cumhuriyet*, 17 Şubat 2010, s. 16.

¹⁴⁰⁸ "Kumbaracı50'ye Kuşkulu Kapama", *Cumhuriyet*, 10 Şubat 2010, s.16.

¹⁴⁰⁹ Güneysu, S., "Sahnede Yasağa Tepki Yağdı", *Cumhuriyet*, 28 Ocak 2010, s. 16.

yakışmadığı ve sanat değeri taşımadıkları ileri sürülerek daha açılmadan kapanmıştır. Bu olay, döneminde oldukça tartışılmış ve akla Rus sanatçıların ve Alman sanatçıların rejimden dolayı yaşadıkları sıkıntıları getirmiş, Türk sanatçılarının aynı eksendeki sorunları “demokrat” liderlerin elinden çekmekte olduğu vurgulanmıştır. Ecevit yaptığı “Zhdanof¹⁴¹⁰” benzetmesiyle olayın ciddiyetini gözler önüne sererken, Türkiye’de bu tür baskı rejimlerinin kurulamayacağını da söylemektedir.

D.P.’nin ve C.H.P.’nin kültür politikalarını karşılaştırdığımızda tek parti iktidarında sanatın devlet eliyle halkla bütünleştirilmek istendiğini görürüz. Buna örnek olarak yurt gezilerini, halkevlerinde verilen temsilleri, düzenlenen sergileri, konserleri verebiliriz. C.H.P döneminde halk ve sanat daha iç içe görülürken D.P. iktidarı ile birlikte devletin bu kaygısı bitmiş gibi görünmektedir. D.P. dönemi için de verebileceğimiz olumlu örnekler vardır. 1950 yılı sonlarında Devlet Tiyatrosunda, memurlara ve öğrencilere indirimli biletler satılmaya başlanmış ve halk geceleri düzenlenmiştir. Ancak bu uygulamalar devamlı olamamış ve 1952 yılında sonlandırılmıştır. Yine bu dönemde Konya ve Eskişehir’de açılan bölge tiyatrolarını ve Bursa, Adana, İzmir’de açılan Devlet Tiyatroları’na baktığımız zaman, C.H.P. döneminde olduğu gibi halk ve sanatın bir araya getirilmeye çalışıldığını görürüz. Fakat tiyatroların açılmasını olumlu bir adım olarak görmemize rağmen, bunları halkevlerinde düzenlenen ücretsiz konser, tiyatro ve sanatsal faaliyetlerle karşılaştırdığımız zaman, yine de önceki dönem kadar halk ve sanatın bir araya getirilemediğini görürüz.

İncelediğimiz dönem içerisinde sanata ve sanatçıya uygulanan baskının komünizm, müstehcenlik ve gericiliğin yerilmesi konularında kendini gösterdiğini fark etmekteyiz. Komünist şüphesi ile çeşitli sanatçılar soruşturmaya uğramış ve hatta sanatçıların eserleri toplattırılmıştır. Bunun nedenlerini dönemin Batılı devletleri ile olan ilişkilerde arayabiliriz. Bu tür uygulamaların daha önce C.H.P döneminde de örnekleri ile karşılaşmamıza rağmen Demokrat Parti ile daha da belirgin bir durum haline geldiğini ve soruşturmaların, yasaklamaların daha da arttığını görmekteyiz.

¹⁴¹⁰ Stalin dönemi, Kültür Bakanı.

Demokrat Parti döneminde sanat adına olumlu adımlar atılmaya çalışılmış, yeni tiyatrolar, konservatuarlar kurulmuş, milli kütüphane açılmış, yeni üniversiteler bu süreçte eğitim-öğretim hayatına başlamıştır. Tüm bunlardan dönem boyunca fiziksel alt yapının oluşturulduğunu ve bu bağlamda bir sorun olmadığını görürüz. Yine bu dönemde sanat, Avrupa ve Amerika'daki gelişmeler ile paralel bir ilerleme gösterir.

Ancak bu süreci değerlendirirken gördüğümüz bir başka olgu ise komünizm, komünizm propagandası yapmak gibi konularda devletin sanata ve sanatçıya çok fazla müdahil olduğudur. Sanatçıyı yönlendirmeye yönelik müdahaleler geçmiş hükümet dönemlerinde de karşımıza çıkan bir olgudur. Bunu dönemin basın-yayın organlarını incelediğimizde rahatlıkla görürüz. Ancak yine basın-yayın organlarından bir karşılaştırma yaptığımızda özellikle komünistlik nedeniyle soruşturmaya uğrayan sanatçılar ile ilgili haberlerde Demokrat Parti dönemi ile birlikte belirgin bir artış gözlenir. Buradan devlet müdahalesinin bu parti ile daha meşru bir hal aldığını söyleyebilir yukarıda 2010 yılından örneklerini verdiğimiz olaylardan hareketle de söz konusu dönemdeki müdahalelerin etkilerinin günümüze kadar gelmiş olduğu sonucuna varabiliriz.

VII.KAYNAKÇA

A) ARŞİV BELGELERİ

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Tarih:1/9/1944 Sayı:- Dosya: 8685 Fon Kodu: 30..10.0.0 Yer No: 86.571..7.
Akbaba dergisinin halkın hükümete olan itimadını sarsacak yayınlarda bulunduğu için geçici olarak kapatılma isteği.

Tarih: 19/1/1950 Sayı: 3/10535 Dosya:52-142 Fon Kodu:30..18..1.2. Yer No: 121.101..14.
İstanbul'da yayınlanan M. Uykusuz Karikatür Albümü'nün dağıtımının yasaklanması ve mevcutlarının toplattırılması.

B) YAYINLANMIŞ BELGELER

T.B.M.M KANUNLAR DERGİSİ

“İnönü Armağanları Kanunu”, *TBMM Kanunlar Dergisi*, C.28, 1 Kasım 1946, Ankara, s. 783-785.

“Devlet Tiyatrosu Kuruluşu Hakkında Kanun”, *TBMM Kanunlar Dergisi*, C.31, 1 Kasım 1949, Ankara, s. 1027-1030.

“Milli Kütüphane Kuruluşu Hakkında Kanun”, *TBMM Kanunlar Dergisi*, C.32, 1 Kasım 1950, Ankara, s. 1344.

“Türkiye ile İtalya Arasında Kültür Anlaşmasının Onanması Hakkında Kanun”, *TBMM Kanunlar Dergisi*, C.34, 1 Kasım 1952, Ankara, s. 768.

“Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Krallığı Arasında İmzalanan Kültür Anlaşmasının Onanması Hakkında Kanun”, *TBMM Kanunlar Dergisi*, C.34, 1 Kasım 1952, Ankara, s. 761.

T.B.M.M. TUTANAK DERGİSİ

C.24, Dönem:8, S.Sayısı 170, T.B.M.M. Basımevi, Ankara, 1950, s. 30.

“1951 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu”, S. Sayısı 50, T.B.M.M. Basımevi, Ankara, 1950, s.161-162.

T.B.M.M. ZABIT CERİDELERİ

TBMM Zabıt Cerideleri, C.21, B:29 28.1.1946 O:1, 1946, s. 118.

TBMM Zabıt Cerideleri, C.19-2, B:96 30.5.1949 O:1, 1949, s. 1039.

TBMM Zabıt Cerideleri, C.6, B:58 30.3.1951 O:1, s.65.

TBMM Zabıt Cerideleri, C.7, B:82 28.5.1951 O:1, s.483.

TBMM Zabıt Cerideleri, C.27, B:31 20.1.1954 O:1, s.260.

TBMM Zabıt Cerideleri, C.8, İ:15 16.12.1955 C:1, 1955, s. 270.

TBMM Zabıt Cerideleri, C.1, İ:29 4.12.1957 C:1, 1958, s. 69-70.

T.C. RESMÎ GAZETE

T.C. Resmi Gazete, 15 Ağustos 1946, Sayı. 6386.

T.C. Resmi Gazete, 14 Ekim 1947, Sayı. 6732.

T.C. Resmi Gazete, 25 Ocak 1949, Sayı. 7114.

T.C. Resmi Gazete, 3 Haziran 1950, Sayı. 7523.

T.C. Resmi Gazete, 2 Mart 1953, Sayı. 8348.

T.C. Resmi Gazete, 1 Mart 1954, Sayı. 8646.

T.C. Resmi Gazete, 27 Mayıs 1954, Sayı. 8717.

T.C. Resmi Gazete, 1 Mart 1955, Sayı. 8948.

T.C. Resmi Gazete, 17 Aralık 1955, Sayı. 9183.

T.C. Resmi Gazete, 1 Mart 1956, Sayı:9247.

T.C. Resmi Gazete, 1 Mart 1957, Sayı:9548.

T.C. Resmi Gazete, 1 Mart 1958, Sayı:9847.

T.C. Resmi Gazete, 2 Mart 1959, Sayı:10148.

T.C. Resmi Gazete, 1 Mart 1960, Sayı:10445.

T.C. MAARİF VEKİLLİĞİ TEBLİĞLER DERGİSİ

“Devlet Resim ve Heykel Sergisi Talimatnamesi”, *T.C. Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi*, C.2, S. 47, 27 İkinciteşrin (kasım) 1939, s. 84-85.

C) İNCELEME ESERLER

- A, İ., “Türk Ressamlar Cemiyeti Sergisi”, *Zafer*, 4 Aralık 1957, s. 4.
- A, M., “Abidin Elderoğlu’nun Resim Sergisi”, *Ülkü*, S.18, 1 Haziran 1948, s. 36.
- A, T., “Üç Resim Sergisi”, *Halkçı*, 24 Şubat 1955, s. 6.
- “Seçme Örnekler”, *Halkçı*, 2 Nisan 1955, s. 6.
- Abadan, Y., “Türk-Amerikan Kültür Anlaşması”, *Ulus*, 29 Aralık 1949, s. 1-3.
- Abdülhamit, *Siyasi Hatıratım*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1987.
- “Açık Hava Tiyatrosu 1 Temmuzda Temsillere Başlıyacak”, *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1948, s. 2.
- “Adana’da Atatürk Fotoğraf Sergisi”, *Ulus*, 7 Mart 1959, s. 3.
- Adıvar A. A., *Osmanlı Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1943.
- Adil, F., “Eren Eyüboğlu Sergisi”, *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1946, s. 2.
- “Paris’te Üç Türk Sergisi”, *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1946, s. 3.
- “Başaga ve Karakaş Sergisi”, *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1947, s. 4.
- “İki Sergi”, *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1947, s. 2.

- “Bedri Rahmi Eyüboğlunun Sergisi”,
Cumhuriyet, 2 Mayıs 1947, s. 4.
- “Leopold Levy’nin Sergisi”,
Cumhuriyet, 13 Haziran 1947, s. 2.
- “Güzel Sanatlar Birliği’nin Senelik Sergisi Açıldı”, *Cumhuriyet*, 25 Temmuz 1947, s. 4.
- “Resim ve Heykel”, 1950 *Sanat Yıllığı*,
İstanbul, 1951, s. 21.
- Ahmad, F.,
The Turkish Experiment In Democracy (1950-1975), Westview Press, London, 1977.
- Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul, 2007.
- Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008.
- Ahmad, F., - Ahmad, B. T.,
Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976.
- Akay, A.,
Sanatın Sosyolojik Gözü, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999.
- Akbulut, M. R.,
“Henri Prost”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul, 1994, s. 286.
- Akdemir, H.,- Er D. A., (ed.),
“Güzin Dino-Abidin Dino Mektupları”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.
- Aksel, M.,
“20 Yıllık Sanat Hareketleri”, *Ülkü*, S. 51, 1 İkinciteşrin (kasım) 1943, s. 27.
- Akşin, S.,
Kısa Türkiye Tarihi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008.

- Aktürk, B.,-Dağlı, N., *Hükümetler ve Programları*, Ankara, 1988.
- Akyavaş, B., *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1993.
- Akyavaş, R., “Türk-İtalyan Kültür Kardeşliği”, *Zafer*, 17 Mayıs 1957, s. 2.
- Akyıldız, K., “Mavi Anadoluculuk” , *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/ Modernleşme ve Batıcılık*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.465-481.
- Alıveren, E., “Atatürk Heykellerine Tecavüzler ve Sonrası”, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM IX. Dönem 1950-1954)*, C.2, TBMM Vakfı Yayınları No:19, Ankara, 1998, s. 1600-1601.
- “Aliye Bergerin Sergisi”, *Cumhuriyet*, 26 Kasım 1955, s. 4.
- Alkan, M. O., “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi”, *Görüş*, Mayıs, 1998, s. 54.
- “Alman Ressamı Hans Helfer’in Sergisi”, *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1955, s. 4.
- Alsaç B., - Alsaç, Ü., *Türk Resim ve Yontu Sanatı*, İstanbul, 1993.
- Altar, C. M., “VII. Devlet Resim Sergisi”, *Ülkü*, S.100, 16 Kasım 1945 , s.22.
- “Özel Sergiler”, *Ülkü*, S.104, 16 Ocak 1946 , s.21.
- “Resim Sergileri Çoğalıyor”, *Ülkü*, S.107, 1 Mart 1946, s.22.
- “İstanbul’da Üç Resim Sergisi”, *Ülkü*, S.113, 1 Haziran 1946, s.22.

“M.D.T Resim Sergisi”, *Ülkü*, S.118, 16 Ağustos 1946, s.21.

“Arif Kaptan’ın Sergisi”, *Ülkü*, S.121, 1Ekim 1946, s.20.

“Paris’te Türk Resim Sergisi”, *Ülkü*, S.124, 16 Kasım 1946, s.20.

“Ankara’da Güzel Sanatlar Birliği Resim Sergisi”, *Ülkü*, S.125, 1 Aralık1946, s.21.

Opera Tarihi IV, Ankara, 1982.

“6-7 Eylül Olayları Aydınlanmağa Başladı”, *Ulus*, 4 Kasım 1960, s.1-2.

Altıncı Maarif Şurası (18-23 Mart 1957), T.C. Maarif Vekaleti, Ankara, 1991.

“Amerikalı Bir Heykeltraş Sergi Açıyor”, *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1956, s. 4.

“Amerikan Resim Sergisi Açılıyor”, *Zafer*, 31 Ekim 1958, s. 2.

“Amerikan Resim ve Sanat Sergisi Karadeniz Vilayetlerimizde Teşhir Edilecek”, *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1955, s. 4.

“Amerikan Sanat ve Mimarlık Sergisi”, *Ülkü*, S.18, 16 Temmuz 1945, s. 20.

And, M.,

100 Soruda Türk Tiyatrosu Tarihi, İstanbul, 1970.

“Cumhuriyet’in İlk Opera Gösterimi ve Yapımcısı”, *Sanat Dünyamız*, S.89, YKY, İstanbul, 2003, s. 202.

Andak, S.,

“Daimi Bir Sergi”, *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1954, s. 7.

“Elif Naci Sergisi”, *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1954, s. 7.

“Karikatüristlerimizin Sergisi”, *Cumhuriyet*, 12 Ocak 1954, s. 5.

“Haşmet Akal’ın Sergisi”, *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1954, s. 5.

“Olgunlaşma Enstitüsü Galerisinde”, *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1954, s. 5.

“Türk-Alman Film Münasebetleri Artıyor”, *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1954, s. 5.

“Maya Galerisinde”, *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1954, s. 5.

“Nuri İyem’in Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Mart 1954, s. 5.

“Mayada Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 16 Mart 1954, s. 5.

“Peyzaj Sergisi”, *Cumhuriyet*, 16 Nisan 1954, s. 4.

“Hulusi Mercan Sergisi”, *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1954, s. 4.

“Füreyâ Kılıçın Sergisi”, *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1954, s. 4.

“A.Arâd-Fethi Karakaş”, *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1954, s. 5.

“İkinci Türk Film Festivali Pazartesi Başlıyor”, 1 Mayıs 1954, s. 5.

“Milletlararası Tiyatro Enstitüsü Kongresinde Türk Temsilcileri”, *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1954, s. 5.

“10lar Grubunun 8. Sergisi”, *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1954, s. 5.

“2 inci Türk Film Festivalinde Derece Alan Film Yok”, *Cumhuriyet*, 6 Mayıs 1954, s. 5.

“On Dört Genç Ressam Sergisi”, *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1954, s. 5.

“Milletlararası Film Festivaline Katılıyoruz”, *Cumhuriyet*, 5 Haziran 1954, s. 5-6.

“Devlet Resim ve Heykel Sergisi”, *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1954, s. 4.

“Milletlararası Sanat Tenkitçileri Kongresi”, *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1954, s. 4.

“Müzik Armağanları”, *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1954, s. 4.

“Bedri Rahmi Eyüboğlu’unu Eserleri New York’ta”, *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1954, s.6.

“Çığır Sahnesi Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1954, s. 5.

“Tiyatro Armağanları”, *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1954, s. 5.

“İbrahim Safi Sergisi/Orhan Peker Sergisi”, *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1954, s. 5.

“Maya’da Yeni Sergi”, *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1954, s. 6.

“Hulusi Mercan Sergisi”, *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1954, s. 4.

“Mayada Nuri İyem Sergisi”, *Cumhuriyet*, 3 Aralık 1954, s. 5.

“Şükriye Dikmen, Ercümend Kalmık Sergisi”, *Cumhuriyet*, 17 Aralık 1954, s. 6.

“Bileşik Grupu Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1955, s. 4.

“İzmirde Bedri Rahmi- Eren Eyüboğlu Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1955, s. 4.

“Mayada Heykel Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1955, s. 4.

“Mayada Yeni Sergi”, *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1955, s. 4.

“Düşündürücü Bir Sergi”, *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1955, s. 1.

“Maya’da Yeni Sergi”, *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1955, s.6

“Cep Tiyatrosu Faaliyete Geçiyor”, *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1955, s. 7.

“Marta Tözge Sergisi”, *Cumhuriyet*, 15 Nisan 1955, s. 4.

“Asuman Kılıç Sergisi”, *Cumhuriyet*, 15 Nisan 1955, s. 4.

“Resim ve Heykel Sergisi”, *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1955, s. 5.

“Azra İnalın Sergisi”, *Cumhuriyet*, 19 Nisan 1955, s. 5.

“Halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayma Tesisi”, *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1955, s. 6.

“Said Faik Armağanı”, *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1955, s. 5.

“Maya’da Yeni Sergi”, *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1955, s. 5.

“İsraelde Yapılacak Müzik ve Folklor Festivaline Katılıyoruz”, *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1955, s. 4.

“Milletlerarası Seramik Sergisi”, *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1955, s. 4.

“Tiyatro Festivali Haftası”, *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1956, s. 4.

“Şükriye Dikmen Sergisi”, *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1956, s. 4

“Pertev Boyar Sergisi”, *Cumhuriyet*, 15 Kasım 1956, s. 4.

“Ertem Galerisi”, *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1956, s. 4.

“Ertem Galerisi”, *Cumhuriyet*, 7 Aralık 1956, s. 5.

“Güzel Sanatlar Birliği”, *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1956, s. 4.

“Prof. Celal Esadın Sergisi”, *Cumhuriyet*, 25 Aralık 1956, s. 5.

“Kristin Saleri Sergisi”, *Cumhuriyet*, 29 Aralık 1956, s. 4.

“Nuri İyem-Şadi Çalık”, *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1957, s. 4.

“Akademide Eyüboğullar Sergisi”, *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1957, s 5.

“Bir Sinema Kulübü Kuruldu”, *Cumhuriyet*, 27 Ocak 1957, s. 4.

“Merakla Beklenen Sergi”, *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1957, s. 4.

“Salih Acar Sergisi”, *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1957, s. 4.

“Baba-Oğul Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1957, s. 4.

“UNESCO ‘İnce Memed’i Çeviriyor”, *Cumhuriyet*, 2 Mart 1957, s. 5.

“Ferruh Başağa Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Mart 1957, s. 5.

“Verda Erman’ın Zaferi”, *Cumhuriyet*, 2 Mart 1957, s. 5.

“Şükriye Dikmen’in Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 9 Mart 1957, s. 5.

“Başarılı Sergiler Haftası”, *Cumhuriyet*, 23 Mart 1957, s. 4.

“Amerika’da Türk Resmi”, *Cumhuriyet*, 27 Mart 1957, s. 5.

“Metin Eloğlu Sergisi”, *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1957, s. 5.

“Ertem Galerisinde”, *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1957, s. 5.

“Necati Cumalı Kazandığı Armağanı Aldı”, *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1957, s. 5.

“Merhum Avni Lifij’in Eserleri”, *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1957, s. 5.

“Zahir Güvemli Sergisi”, *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1957, s. 5.

“Türk Ressamlar Cemiyeti”, *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1957, s. 5.

“Sami Lim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1957, s. 5.

“Milar Galerisi”, *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1957, s. 4.

“Tiyatro Festivali Bu Gece Başlıyor”, *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1957, s. 5.

“İtalyan Ressamı Sergisi”, *Cumhuriyet*, 28 Kasım 1957, s. 4.

“Beşinci Tiyatro Açılıyor”, *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1957, s. 5.

“Cumhuriyetten Bu Yana Türk Resmi”, 14 Aralık 1957, s. 4.

“Nuri İyem Sergisi”, *Cumhuriyet*, 20 Aralık 1957, s.5.

“1958’in İlk Sergileri”, *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1958, s. 5.

“İkinci Müzik Festivali Bugün Başlıyor”, *Cumhuriyet*, 11 Ocak 1958, s. 5.

“Kuzgun’un Heykelleri”, *Cumhuriyet*, 15 Ocak 1958, s. 5.

“Ferruh Başağa Sergisi”, *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1958, s. 5.

“Şehir Galerisinde”, *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1958, s. 4.

“Ahmet Uzelli Sergisi”, *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1958, s. 4.

“Azra İnal Sergisi”, *Cumhuriyet*, 21 Mart 1958, s. 4.

“Z.Güvemli-S.Saruhan”, *Cumhuriyet*, 26 Mart 1958, s. 5.

“Rudolf Weissauer Resim Sergisi,” *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1958, s. 4.

“Türk Halk Sanatları Sergi ve Yarışması”, *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1958, s. 5.

“Almanya’da Bir Türk Ressamı Sergisi”, *Cumhuriyet*, 27 Haziran 1958, s. 5.

“Karlovy Vary Film Festivaline Katılıyoruz”, *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1958, s. 4.

“Üniversitelerarası Tiyatro Festivali Bugün Başlıyor”, *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1958, s. 4.

“Karakaş’ın Sergisi”, *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1958, s. 4.

“Karikatür Sergisi”, *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1958, s. 4.

“Sergiler”, *Cumhuriyet*, 6 Aralık 1958, s. 4.

“Alman Heykeltraşının Sergisi Akademide”, *Cumhuriyet*, 17 Aralık 1958, s. 4.

“Bugün Ankara Müzik Festivali Başlıyor”, *Cumhuriyet*, 24 Ocak 1959, s. 4.

“Yeni Dal Grubu”, *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1959, s. 4.

“Salih Acar Sergisi”, *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1959, s. 4.

“Nermin Farukinin Mozayik Sergisi”, *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1959, s. 4.

“Türk-Alman Kültür Derneğinde”, 6 Mart 1959, s. 4.

“Türkiye Ressamlar Cemiyeti Sergisi”, 6 Mart 1959, s. 4.

“Türk Folkloru Gecesi”, *Cumhuriyet*, 23 Mart 1959, s. 5.

“Türk-Alman Kültür Derneğinde”, *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1959, s. 4.

“Orhan Peker Sergisi”, *Cumhuriyet*, 8 Mayıs 1959, s. 4.

“Türk Film Festivali”, *Cumhuriyet*, 12 Mayıs 1959, s. 4.

“Areller Pariste Sergi Açtılar”, *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1959, s.3.

“Balaban’ın Sergisi”, *Cumhuriyet*, 3 Ekim 1959, s. 3.

“Üniversitelerarası Festival Dün Başladı”, *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1959, s. 3.

“Türk Devrim Ocakları Cep Tiyatrosu”, *Cumhuriyet*, 7 Ocak 1960, s. 3.

“Viyanada Yapılan Türk Tiyatrosu Matinesi”, *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1960, s. 4.

“20 nci Yüzyıl Amerikan Resim Sanatı Sergisi”, *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1960, s. 4.

“Lerzan Bengisu”, *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1960, s. 4.

“Site Tiyatrosu”, *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1960, s. 2.

“İstanbul’un İlk Operası 19 Martta Perdesini Açıyor”, *Cumhuriyet*, 12 Mart 1960, s. 3.

“Azra İnal Sergisi”, *Cumhuriyet*, 24 Mart 1960, s. 3.

“Fotoğraf Yarışması”, *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1960, s. 5.

“Ordu ve Gençlik Günleri”, *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1960, s. 5.

“Eyüboğullarının Sergisi”, *Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1960, s. 3.

“Festivalde Bir Türk Filmi”, *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1960, s. 3.

“Hint Dansları”, *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1960, s. 3.

“Tülay Tura Sergisi”, *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1960, s. 3.

“Türk Amatör Öğrenci Tiyatro Festivali”, *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1960, s. 3.

“Bir Tiyatro Daha”, *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1960, s. 2.

“L. Öke Sergisi”, *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1960, s. 2.

“Türk Süsleme Sanatları Üzerine Açılan Sergi İlgi Uyandırdı”, *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1960, s. 4.

Anday, M.C.,

“Ankara’da Resim Sergileri”, *Varlık*, S.316, 1 Aralık 1946, s. 14.

“Yeni Bir Sergi”, *Varlık*, S.318, 1 Ocak 1947, s. 14.

“Bir Resim Sergisi”, *Varlık*, S.331, 1 Şubat 1948, s. 14.

Anıl, M.,

“Kültür Ocaklarının Hedef ve Gayeleri”, *Zafer*, 6 Ocak 1955, s. 2.

“Anıtkabir İnşaatına Konacak Heykeller”, *Cumhuriyet*, 27 Ocak 1952, s.1.

“Ankara Radyosu Hadisesi İçin Bir Alman Gazetesinin Fıkrası”, *Cumhuriyet*, 29 Kasım 1958, s. 4.

“Ankara Ressamlar Birliğinin Sergisi”, *Zafer*, 16 Mayıs 1960, s. 2.

“Ankara’da Bir Sovyet Resim Sergisi”, *Ulus*, 11 İlkkanun (aralık) 1934, s.5.

“Ankarada 100 Senelik Türk Resim Sanatına Aid Sergi”, *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1956, s. 5.

- Arı, A.C., “Hazin Bir Festival”, *Ulus*, 27 Kasım 1956, s. 2.
- “Aşık Veysel İçin Çevrilecek Film”, *Ulus*, 12 Eylül 1952, s. 4.
- “Ataç Armağanı”, *Varlık*, S.478, 15 Mayıs 1957, s. 2.
- “Ataç Armağanı”, *Varlık*, S.502, 15 Mayıs 1959, s. 2.
- “Atatürk Anıtı İçin Müsabaka Açıldı”, *Ulus*, 13 Haziran 1952, s. 3.
- “Atatürk Edebiyat Mükafatı”, *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1956, s. 1-5.
- “Atatürk Kız Sanat Enstitüsü Açıldı”, *Ulus*, 25 Kasım 1949, s. 1-3.
- “Atatürk Sanat Mükafatları”, *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1953, s. 3.
- “Atatürk Sevgisi Filmi”, *Yeni Ulus*, 28 Nisan 1954, s. 5.
- “Atatürk Üniversitesinin Temeli Atıldı”, *Zafer*, 24 Temmuz 1957, s. 1.
- “Atatürk ve İnönü’nün Heykelleri”, *Cumhuriyet*, 27 Temmuz 1948, s. 1.
- “Atatürk’ten Seçmeler”, *İstanbul*, S. 13, Kasım 1954.
- Atatürk, M. K., *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II*, Ankara, 1952.
- Atatürk, M. K., *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I*, İstanbul, 1945.
- Atık, Y., “Sanat Galerisi”, *Zafer*, 23 Mart 1956, s. 3
- “Sami Lim’in Sergisinde”, *Zafer*, 20 Mart 1957, s. 3.
- “Atina’da Türk Ressamlarının Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 21 Ekim 1950, s. 3.
- Atram, N., “Orduevindeki Resim Sergisinde Birkaç Saat”, *Ulus*, 25 Ocak 1946, s. 4.
- Ay, L., “Küçük Tiyatro”, *Ulus*, 28 Aralık 1947, s. 6.

“25 Yılda Tiyatromuz”, *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1948, s. 5-6.

“Ankara Devlet Tiyatrosu Bu Akşam Açılıyor”, *Cumhuriyet*, 2 Nisan 1949, s. 1-4.

“1949’da Tiyatro Hayatımı”, 1950 *Sanat Yıllığı*, İstanbul, 1951, s. 7.

“Kadıköy Tiyatrosu”, *Cumhuriyet*, 14 Aralık 1959, s. 4.

Aybars, E.,

“Milli (Ulusal) Kültür”, 2. *Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989)*, C.1, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 35-36.

“Aydın Sanat Hareketleri”, *Yaşayan Sanat*, S.8, Ağustos 1949, s. 128.

“Azra İnal Sergisi”, *Zafer*, 22 Kasım 1953, s. 4-5.

“Bağdatta Açılan Türk Karikatür Sergisi Büyük İlgi Uyandırdı”, *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1958, s. 3.

Balcıoğlu, Ş.,

“Maya San’at Galerisi Kapanmak Tehlikesinde”, *Cumhuriyet*, 26 Mayıs 1954, s. 6.

Balkan, A.,

“Paris Mektupları”, *Cumhuriyet*, 23 Aralık 1953, s. 5.

“Pariste Türk Sanatkarları”, *Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1954, s. 4.

“Uluslararası Tiyatro Festivalinde Biz Niçin Yokuz?”, *Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1956, s. 2.

“İki Türk Filminin Hikayesi”, *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1959, s. 2.

“Balkan Müzik Festivali”, *Akis*, 15 Mayıs 1954, s. 30.

Baltacıoğlu, İ. H.,

Demokrasi ve Sanat, İstanbul, 1931.

- Başkan, S., “Minyatürden Pentüre Türk Resminde Tarih Duyarlılığı”, *İlgi*, S. 95, 1998, s. 27.
- Başkut, C. F., “İstanbul Operasının Hikayesi”, *Cumhuriyet*, 17 Mart 1960, s. 2.
- Bayezit, A. R., “Ali Sami Boyar”, *Ulus*, 1 Şubat 1946, s. 4.
- Baykara, T., *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İkeleri*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1996.
- “Bedri Rahmi Eyüboğlu”, *Ulus*, 4 Temmuz 1960, s. 1.
- “Bedri Rahmi Sergisi”, *Ulus*, 7 Ocak 1946, s.2.
- Berk, N., “Sanat Dünyamızın Sorunları”, *Sanat Çevresi*, S. 6, Nisan 1979, s. 9.
- “D Grubu”, *Sanat Çevresi*, Ekim 1983, s. 4.
- Berk N., - Gezer, H., *50 Yılın Türk Resim ve Heykeli*, İstanbul, 1973.
- Berk N., - Özsezgin, K., *Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998.
- Berk, Ö., “Batılılaşma ve Çeviri”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/ Modernleşme ve Batıcılık*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 571.
- Berkes, N., *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 1978.
- Unutulan Yıllar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- “Berlin Film Festivaline Katılıyoruz”, *Zafer*, 6 Haziran 1957, s. 3.
- “Besançon’a Bir Yolcu”, *Akis*, S.67, 20 Ağustos 1955, s. 27.

Beşinci Milli Eğitim Şurası (5-14 Şubat 1953), T.C. Maarif Vekaleti, Ankara, 1991.

Beykal, C., “Cumhuriyet ve Sanat”, *Sanat Çevresi*, S. 303-304, Ocak-Şubat 2004, s. 8.

Biagini, A., *Çağdaş Türkiye Tarihi*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2007.

Bilgiç, E., *Milli Kültür Davamız*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1986.

Bilmen, S., *Türkiye Cumhuriyeti’nin Taraf veya Dahil Olduğu Kültür Anlaşmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1966.

“1955 Bütçesi”, *Zafer*, 19 Şubat 1955, s. 11.

“1955-1958 Yılları Arasında Ulus Aleyhine Açılan Davalar ve Sonuçları”, *Ulus*, 15 Aralık 1958, s. 3.

1920-1989 T.C. Hükümet Programlarında Kültür Politikası, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

“1. Türk Sanatları Kongresi”, *Ulus*, 27 Ekim 1959, s. 2-4.

“Bir Amerikalı Ressam Şehrimizde Sergi Açıyor”, *Zafer*, 10 Kasım 1954, s. 3.

“Bir İsveçli Ressamın Ankara’da Açtığı Sergi”, *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1948, s. 4.

“Bir İtalyan Sanatçının Sergisi”, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1955, s. 4.

“Bir Karikatürden Çıkan Dava”, *Cumhuriyet*, 6 Ocak 1947, s. 3.

“Bir komünistlik Propagandası Tahkikatı”, *Ulus*, 13 Mayıs 1952 s. 2.

“Bir Resim Sergisi Açılacak”, *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1955, s. 4.

“Bir Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1948, s. 2.

“Bir Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1957, s. 3.

“Bir Ressamımızın Muvaffakıyeti”, *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1947, s. 3.

“Bir Sanat Galerisi Boyacı Dükkanı Oluyor”, *Cumhuriyet*, 17 Haziran 1955, s. 1-7.

“Bir Türk Sanatkarının Telfair Sergisinde Gösterilen Eserleri”, *Ulus*, 28 Haziran 1948, s. 3.

“Bir Yarışma”, *Varlık*, S.529, 1 Temmuz 1960, s.2.

“Birkaç Olay”, *Varlık*, S.526, 15 Mayıs 1960, s. 2.

“Birleşik Resim ve Heykel Sergisi”, *Ar*, S. 6, Haziran 1938, s. 16.

Birol, Ç., “Nurullah Berk’le Konuşma”, *Ankara Sanat*, S.70, Şubat 1972, s. 14.

Bora, T., “Adnan Menderes”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Liberalizm*, C.7, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.486-499.

Bora, T.,(ed), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Muhafazakarlık*, C.5, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Bozdoğan, S., *Modernizm ve Ulusun İnşası*, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.

“Bölge Tiyatroları İçin Hazırlıklar”, *Halkçı*, 15 Aralık 1954, s. 4.

“Bregens Tiyatro Festivali”, *Zafer*, 16 Temmuz 1959, s. 1-4.

“Brükselde Açılacak Olan Beynelmilel Sergiye İştirak Ediyor”, *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1956, s. 5.

Buğra, H.B., *Cumhuriyet Döneminde Resim Edebiyat İlişkisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000.

1914’lerden 1940’lara Türk Resim ve Romanında Gerçekçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.

Burak, R.T., “Sanatkar Tahirzade Sergisi”, *Ulus*, 10 Ekim 1947, s. 5.

“Naci Kalmukoğlu Resim Sergisi”, *Ulus*, 15 Kasım 1947, s. 3.

“Ressam Emekli Subayların 5inci Resim Sergisi”, *Ulus*, 29 Ocak 1948, s. 2-6.

Hapishane Hatıraları, Güven Yayınevi, İstanbul, 1961.

“Bursa Tiyatrosu Bugün Açılıyor”, *Zafer*, 28 Eylül 1957, s. 4.

“Bursa’da Bir Devlet Tiyatrosu Açılacak”, *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1955, s. 7.

“Bursa’da Bir Güzel Sanatlar Akademisi”, *Ulus*, 18 Eylül 1946, s. 2.

“B.M.M İçin Tablo Yapacak Ressamların Gidecekleri Vilayetler”, *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1955, s. 4.

Canlı, G., “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sanat ve Sanatla İlgili Altyapı Hazırlıkları”, *Sanat Yazıları IV*, Tarihsiz, s. 43.

“Cemil Eren Resim Sergisi”, *Ulus*, 12 Ocak 1957, s. 3.

Cemil, M., “Musiki Hareketleri, 1950 *Sanat Yıllığı*, İstanbul, 1951, s. 17.

Cerrahoğlu, P. B., *Demokrat Parti Masalı*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1996.

“Cevad Memduh Altar Irak’a Gitti”, *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1955, s. 4.

Cezar, M., *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1971.

Chiristieb, W., “Münih’te İki Türk Sergisi”, *Ulus*, 14 Mart 1959, s. 3.

Cimcoz, A., “Zahir Güvemli’nin Resimleri”, *Ulus*, 2 Haziran 1957, s. 4.

“Sabri F. Berkel’in Resimleri”, *Ulus*, 2 Haziran 1957, s. 4.

Cuda, M., “Ressam Gruplarının Mahiyet ve Faaliyetleri”, *Güzel Sanatlar Dergisi*, S. 5, 15 Ağustos-15 Eylül 1952, s. 4.

“Cumhurbaşkanımızın Portreleri”, *Ankara Sanat*, S.2, 1 Haziran 1966, s. 7.

“Cumhuriyet Halk Partisi’nin Sanat Sahasında Aldığı Mühim Kararlar”, *Ar*, S. 20-

21, Ağustos-Eylül 1938, s. 27.

C.H.P. Ankara Merkez İlçesi Çalışma Programı, Ankara, 1938.

“CHP Genel Başkanı Dün Meclis’te İki Mühim Konuşma Yaptı”, *Ulus*, 19 Nisan 1960, s. 1.

C.H.P. Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, Ankara, 1940.

C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1944, Ankara, 1945.

C.H.P. Programı, Ankara, 1943.

“C. H. Partisinin Piyes ve Memleket Hikayeleri Müsabakası”, *Ülkü*, Eylül 1938, s.73.

“C.H.P Mimarlık Sergisi”, *Ülkü*, S.95, 1 Eylül 1945, s. 20.

“C.H.P Sanat Mükafatı Piyes Müsabakası”, *Ulus*, 28 Şubat 1947, s. 1.

“C.H.P Sanat Mükafatı Sonuçları”, *Ulus*, 25 Şubat 1946, s. 1.

“C.H.P Sanat Mükafatı”, *Ulus*, 5 Şubat 1947, s. 2.

“C.H.P. Roman Mükafatı”, *Ulus*, 24 Şubat 1942, s. 4.

“Cüneyd Gökçer Devlet Tiyatroları U.Md.ne Getirildi”, *Cumhuriyet*, 7 Ekim 1958, s. 3.

Çal, H.,

Türkiye’nin Cumhuriyet Dönemi Eski Eser Politikası, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi, Ankara, 1990.

“Çanakkale Abidesinin Temeli Yarın Atılacak”, *Zafer*, 16 Nisan 1954, s. 6.

Çeçen, A.,

Kültür ve Politika, Hil Yayınları, İstanbul, 1984.

Çevik, İ.,

“Karikatüristlerimizle Övünebiliriz”, *Zafer*, 31 Ekim 1958, s. 3-5.

“Çevre Sanat Derneğinde Bir Sergi”, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1955, s. 4.

- Çıkar, M., *Hasan Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1997.
- Çizmeli, Ş., *Menderes Demokrasi Yıldızı?*, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2007.
- “D Grubu Devlet Sergisine İştirak Etmiyor”, *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1951, s. 3.
- “D Grubu Resim Sergisi Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1947, s. 2.
- “D. Tiyatrosu Festivallere Katılacak”, *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1959, s. 3.
- Dağlı, N., - Aktürk, B., *Hükümetler ve Programları*, Ankara, 1988.
- Daver, A., “Türk Filmciliği Himaye Edilmelidir”, *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1947, s. 2.
- Demircili, İ., *Demokrat Parti Milletvekillerinin Kendi Partileri Hakkında Söyledikleri*, Ankara, 1954.
- Demirel, A., “İsmet İnönü-Defterler (1919-1973), C.1, YKY, İstanbul, 2001.
- “İsmet İnönü-Defterler (1919-1973), C.2, YKY, İstanbul, 2001.
- Demirer, M. A., *Demokrat Parti İktidarının 1950-1960 Günlüğü / 27 Mayıs ve Sonrası*, Demokrat Parti Yayınları, Ankara, 1995.
- “D.P. İktidarının Milli Eğitim Politikası”, *Zafer*, 22 Ocak 1952, s. 1-4.
- Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresinde Alınan Kararlar*, Ankara, 1949.
- Demokrat Parti Kongresi*, Ankara, 1949.
- Demokrat Parti Tüzük ve Program*, Ankara, 1946.
- Dere, E., “D Grubu Resim Sergisi”, *Ülkü*, S.12, Aralık 1947, s. 41.
- “Devlet Resim Sergisi Cumartesi Açılacak”, *Zafer*, 12 Nisan 1950, s. 2.

- “Devlet Resim ve Heykel Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 20 Mayıs 1957, s. 2.
- “Devlet Resim ve Heykel Sergisi Bugün Açılıyor”, *Zafer*, 15 Nisan 1951, s. 2.
- “Devlet Resim ve Heykel Sergisi”, *Ulus*, 16 Nisan 1950, s. 3.
- “Devlet Tiyatroları İçin Verilen Yeni Kararlar”, *Cumhuriyet*, 5 Ekim 1958, s. 1.
- “Devlet Tiyatrosu”, *Zafer*, 30 Eylül 1950, s. 2.
- “Devlet Tiyatrosu Amerika’ya Gidiyor”, *Yeni Ulus*, 25 Şubat 1954, s. 4.
- “Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü”, *Zafer*, 22 Mayıs 1951, s. 1-4.
- “Devlet Tiyatrosu ve Talebeye Tenzilat”, *Zafer*, 28 Mart 1952, s. 5.
- “Devlet Tiyatrosunda Acaib Kararlar”, *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1949, s.1-3.
- “Devlet Tiyatrosunda Halk Geceleri”, *Zafer*, 27 Kasım 1950, s. 2.
- “Dil Armağanı”, *Varlık*, S.418, 1 Mayıs 1955, s.2

Doğan, E., *Edebiyatımızda Dergiler*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997.

Doğan, F., *Asrileşen Köy*, Yenilik Yayınevi, İstanbul, 1956.

Doğan M.,(hz.), *Adnan Menderes’in Konuşmaları*, C.1, Ekicigil Yayınları, İstanbul, 1957.

Adnan Menderes’in Konuşmaları, C.2, Ekicigil Yayınları, İstanbul, 1957.

Doğdu, M., “Milli Kütüphane Açılırken”, *Ülkü*, S.21, Eylül 1948, s. 41.

“Dolmabahçe Sarayı Halka Açılıyor”, *Cumhuriyet*, 5 Ekim 1950, s. 4.

Donuk, A., “Milli Kültürümüzün Bazı Meseleleri”, *2. Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989)*, C.1, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.109.

“Dördüncü İnkılap Resim Sergisi”, *Ar*, S. 1, Sonkanun (Ocak) 1937, s. 5.

Dördüncü Milli Eğitim Şurası (22-31 Ağustos 1949), T.C. Maarif Vekaleti, Ankara, 1991.

“IV. Türk Tarih Kongresi”, *Ulus*, 10 Kasım 1948, s. 1-4.

Dranas, A. M.,

Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergileri, Ankara, 1941.

“Halkevlerinin Onuncu Yıldönümünde Açılan Sergide Resimlere Dair Düşünceler”, *Ulus*, 10 Mart 1942, s. 4.

“Bir Resim Galerisi”, *Zafer*, 13 Temmuz 1950, s. 2.

“Esat Arar’ın Sergisi”, *Zafer*, 19 Aralık 1950, s. 2.

“Resim ve Heykel Müzesinde de Politika”, *Zafer*, 31 Ocak 1951, s. 2.

“Bir Sergi Münasebetiyle”, *Zafer*, 23 Haziran 1951, s. 2.

Duru, K. N.,

“Ressam Saip Tunanın Açtığı Resim Sergisi”, *Zafer*, 30 Mayıs 1953, s. 5.

Dülger, B.,

“Resim İndi, Resim Çıktı...”, *Zafer*, 11 Şubat 1951, s. 2.

“Türk Kültür Eserleri”, *Zafer*, 4 Ocak 1952, s. 2.

“Dün Açılan Seramik Sergisi”, *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1956, s. 5.

“Dün Devlet Resim ve Heykel Sergisi Açıldı”, *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1939, s. 3.

“Dünkü Toplantıda Mecliste Kabul Edilen Kanunlar”, *Ulus*, 14 Haziran 1946, s. 1.

“Dünya Şaheserlerinden Röprodüksiyon Sergisi”, *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1956, s.5.

“Dünya Üniversiteleri Tiyatroları Festivali”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1955, s. 5.

“Dünyaca Tanınmış Tiyatro Yazarları Antolojisi’nde 7 Türk Müellifin Eserleri”, *Cumhuriyet*, 30 Eylül 1956, s. 5.

- E, B., “Leyla Gamsız”, *Ulus*, 28 Ocak 1952, s.4.
- “Rasin Arsebük Sergisi”, *Yeni Ulus*, 4 Şubat 1954, s. 5.
- “Hasan Kaptan Sergisi”, *Yeni Ulus*, 17 Nisan 1954, s. 3.
- Ecevit, B., “D Grubu ve Devlet Sergileri”, *Ulus*, 2 Mayıs 1952, s. 4.
- “Ankara Mektubu”, *Yenilik*, S.3, 15 Şubat 1953, s. 5.
- “İhsan Cemal Karaburçak”, *Ulus*, 23 Mart 1953, s. 4.
- “Köy Enstitüleri Neden Tarihe Karıştı?”, *Yeni Ulus*, 31 Ocak 1954, s. 3.
- “Oynatılmayan Piyas”, *Yeni Ulus*, 9 Şubat 1954, s. 3.
- “Türkiyeli Edebiyatçıya On Emir”, *Yeni Ulus*, 11 Şubat 1954, s. 3.
- “İki Sergi”, *Yeni Ulus*, 29 Nisan 1954, s. 3.
- “Bizim ‘Zdanof’lar ve Modern Sanat”, *Ulus*, 10 Mayıs 1956, s. 3.
- “Sanat ve Politikacı”, *Ulus*, 18 Mayıs 1956, s. 4.
- “Orhan Peker’in Sergisi”, *Forum*, C.6, S. 64, 15 Kasım 1956, s. 22.
- “Edebiyat ve Sanat Eserleri”, *Ulus*, 24 Mayıs 1951, s. 1-6.
- “Edebiyatçılar Birliği”, *Varlık*, S.415, 1 Şubat 1955, s. 2.
- “Edinburg’da Türk Ressamların Sergisi Açıldı”, *Zafer*, 16 Ağustos 1957, s. 4.

- Ekinci, O., “İstanbul’un İmarı”, *Cumhuriyet*, 18 Şubat 2010, s.17.
- Elibal, G., *Atatürk ve Resim-Heykel*, İstanbul, 1973.
- Elvan, N., “‘İş ve İstihsal’ 1954 Yapı Kredi Resim Yarışması”, *Resim Tarihimizden “İş ve İstihsal” Yapı Kredi Resim Yarışması*, YKY, İstanbul, 2005, s. 7.
- “50’ler Dönüşüm Yıllarıdır”, *Resim Tarihimizden “İş ve İstihsal” Yapı Kredi Resim Yarışması*, YKY, İstanbul, 2005, s. 18.
- “Emniyet Sandığının Afiş Müsabakası Dün Neticelendi”, *Sanat Dünyası*, S.34, 16 Temmuz 1957, s. 1.
- “En Başarılı Film Sanatkarlarına Mükafatları Tevzi Edildi”, *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1953, s. 5.
- “En İyi Sanat Eseri Mükafatını Orhan Hançerlioğlu Kazandı”, *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1956, s. 3.
- Engelhardt, E., *Tanzimat*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1976.
- Epikman, R., “Türkiye’de Resim ve Heykel Sergileri”, *Ülkü*, S. 86, Nisan 1940, s. 144.
- “Türk Resim Sanatına Toplu Bir Bakış”, *Çığır*, S. 111, Şubat 1942, s. 47.
- “Resim Sergilerinin Gelişimi II”, *Ülkü*, S. 24, Eylül 1948, s. 29.
- Er D. A., - Akdemir, H.,(ed.), “*Güzin Dino-Abidin Dino Mektupları*”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.
- Erbay, F.,-Erbay, M.,-Erbay, N.Ö., *Cumhuriyet Dönemi Sanatsal Değişimin Yayınlara Yansıması*, Boğaziçi Üniv. Yayınları, İstanbul, 2004, s. 51.
- “Erdek Tiyatro Şenliği”, *Varlık*, S.480, 15 Haziran 1958, s. 2.

“Eren Eyüboğlu Sergisi”, *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1951, s. 2-7.

Erkin, A., “Henri Prost”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C.3, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 1522-1523.

Eroğul, C., *Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.

Erol, K., “Cemal Tollu Sergisi”, *Yaşayan Sanat*, S.1, Ocak 1949, s.13-14.

Erol, T., “Sanatımızın D.P. Dönemi ve Vilayet Resimleri Olayı”, *Milliyet Sanat*, S.35, 1 Kasım 1981, s. 26.

“Nurullah Berk Üstüne”, *Yeni Boyut*, S.2, Nisan 1982, s. 3.

Günümüz Türk Resminin Oluşum Sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu, İstanbul, 1984.

“Bu Günün Türk Resminde 1950 Öncesinin Yeri”, *Kültür ve Sanat*, S.9, 1991, Ankara, s. 10.

“Erotizmin Demokratik Zaferi”, *Cumhuriyet*, 17 Şubat 2010, s. 16.

Ersoy, A., “Ali Rıza Bayezit ve Resimleri”, *Sanat Çevresi*, S.63, Ocak 1984, s. 22.

“Günümüz Türk Resmine Genel Bir Bakış”, *Sanat Çevresi*, S.102, Nisan 1987, s. 21.

Erzen, J.N., *Abidin Dino-Sanat Öyküsü*, Yeni Boyut, S.23, Mayıs 1984.

“Erzurumda Aziziye Anıtının Açılış Töreni”, *Zafer*, 3 Eylül 1952, s. 1-6.

“Eskişehir’de Büyük Bir Sanat Eseri”, *Hakimiyet-i Milliye*, 5 İkinciteşrin (kasım) 1934, s. 5.

“Eyüb Türbesi Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, 2 Eylül 1950, s. 3.

Eyüboğlu, B. R.,

“Resim Havadisleri”, *İnsan*, S. 4, 15 Temmuz 1938, s. 375.

“Sergiler Dolusu”, *Cumhuriyet*, 19 Mart 1953, s.2.

“Gün Işığına Hasret Çeken Tablolar”, *Cumhuriyet*, 31 Ağustos 1953, s. 2

“Köy Enstitülerine Selam”, *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1954, s. 2.

“Bizim Koruyucu Meleşimiz”, *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1956, s. 3.

“Ankara’da İki Sergi”, *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1956, s. 3.

“Hey Gidi Akademi Hey...”, *Sanat Çevresi*, S.53, Mart 1983, s. 28-32.

Eyüboğlu, S.,

“Cevap,” *Yeni Ufuklar*, C.3, S.14, Kasım 1954, s. 202.

“Eyüboğlu’nun Sergisi”, *Varlık*, S.333, 1 Nisan 1948, s. 2.

“Eyüboğulları Resim Sergisi”, *Ulus*, 26 Nisan 1953, s. 5.

“Eyüboğulları Resim Sergisi Açıldı”, *Cumhuriyet*, 18 Ocak 1949, s. 2.

“Eyüboğullarının Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 7 Haziran 1955, s. 3.

F.,

“İbrahim Safi”, *Ulus*, 14 Aralık 1955, s. 3.

“Çağdaş Alman Desen ve Grafik Sergisi”, *Ulus*, 16 Aralık 1955, s. 3

F.F.,

“Fatih Müzesi”, *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1953, s. 1-7.

“Fahrünnisa Zeydin Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1946, s. 2.

“Fatihin Heykeli İçin Müsabaka Açılıyor”, *Cumhuriyet*, 3 Mart 1951, s. 2.

“Fatihin Türbesi Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1950, s. 1-3.

“Ferruh Başağa Sergisi”, *Ulus*, 6 Ekim 1953, s. 4.

“Fethin 500 üncü Yıldönümüne Aid Program”, *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1953, s.5.

“Fotoğraf Müsabakası”, *Zafer*, 27 Ekim 1952, s. 3.

“Fransız Tiyatro Heyeti Ankara’da”, *Ulus*, 25 Ocak 1952, s. 1-5.

“Fransız-Türk Kültür Anlaşması”, *Ulus*, 18 Haziran 1952, s. 1-4.

Garan, M., İ.,

“Yeni Bir Sanat Mükafatı Lazımdır”,
Zafer, 29 Mayıs 1952, s. 2.

“Nurettin Ergüvenin Resim Sergisi”,
Zafer, 28 Eylül 1952 (Pazar İlavesi), s.
2.

“Genç Ressamlar, Tanınmış Sanatkarları Kopyacılıkla İtham Ediyorlar,”
Cumhuriyet, 25 Temmuz 1951, s. 1-6.

“Genç Şair ve Ressamlarımızdan Metin Eloğlu”, *Zafer*, 20 Nisan 1956, s. 4.

Gençaydın, Z.,

“Güzel Sanatlarla İlgili Kültür Politikası
ve Sanat Eğitimi”, 2. *Milli Kültür Şurası
Bildirileri (5-8 Aralık 1989)*, C.1, T.C
Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990,
s. 152.

“Georges Duhamel Türkiye’ye Geliyor”, *Yeni Ulus*, 25 Şubat 1954, s. 4.

Germaner, S.,

“1850 Sonrası Türk Resminde Kaynak
ve Konular”, *Osman Hamdi Bey ve
Dönemi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları,
1992, s. 70.

“Cumhuriyet Döneminde Resim Sanatı”,
Cumhuriyetin Renkleri, Biçimleri,
İstanbul, 1999, s. 11.

Gezer, H.,

Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli,
Ankara, 1984.

Gezer, H.,-Berk N.,

50 Yılın Türk Resim ve Heykeli, İstanbul,
1973.

Gezgin, A. Ö.,(ed),

Akademi'ye Tanıklık 1/ Resim ve Heykel,
Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003.

Giray, K.,

“Cumhuriyet Öncesi Türk Resminden
Bir Kesit”, *Sanat Çevresi*, S. 156, Ekim
1991, s. 37.

“Resim ve Heykel Sanatımızın Gelişim
Çizgisinde Sanat Ortamı ve Pazarı
Sorunu”, *Türkiye’de Sanat*, S. 25, Eylül-
Ekim 1996, s. 30.

*Müstakil Ressamlar ve Heykeltraşlar
Birliği*, İstanbul, 1997.

“Cumhuriyetin 75 Yılında Resim ve
Heykel Sanatımızın Gelişim Çizgisi”,
Türk Plastik Sanatları, İstanbul, 1998, s.
102.

“Sunumdan Satışa Türk Resim Sanatında
Sanat Pazarının Oluşumu”, *Türkiye’de
Sanat*, S. 36, Kasım-Aralık 1998, s. 21.

“Göktengiz’in Eserleri”, *Zafer*, 7 Şubat 1960, s. 1.

Gönenç, T.,

“Günümüz Türk Resmi Çağdaş Türk
Resmi Mi”, *Sanat Çevresi*, S. 102, Nisan
1987, s. 7.

Görel, H.,

“Bir Sanat Hadisesi”, *Çığır*, S. 170,
Ocak 1947, s. 9.

Gören, A. K.,

*Türk Resim Sanatında Şişli Atölyesi ve
Viyana Sergisi*, Şişli Belediyesi İstanbul
Resim ve Heykel Müzeleri Derneği,
İstanbul, 1997.

“Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Resim-
Heykel ve Seramik Sanatının Kısa Bir
Öyküsü”, *Destek* Reasürans
Koleksiyonu, İstanbul, 1998, s. 12.

“Yenileşme Döneminden Cumhuriyet
Dönemine Türk Resim Sanatının

Evreleri”, *Türkler*, C.15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 428.

“Guggenheim Resim Armağanı”, *Cumhuriyet*, 9 Ağustos 1956, s. 5.

“Gurbetten Gelen Eserler”, *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1956, s. 5.

Gülekli, N. C., *Eski Eser ve Müzelerle İlgili Kanun ve Nizamname ve Emirler*, Ankara, 1948.

Gültekin, G., “C.H.P.”, *Cumhuriyet*, 23 Mart 1939, s. 5.

Güneysu, S., “Sahne Yasağına Tepki Yağdı”, *Cumhuriyet*, 28 Ocak 2010, s. 16.

Güngör, E., *Dünden Bugünden-Tarih, Kültür, Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1987.

Gürel, H. N., “Sığ Sularda Sanat ve Siyaset”, *Türkiye’de Sanat*, S.22, Ocak-Şubat 1996, s. 56.

Gürol, Ş., “C.H.Partisi’nin Yurt İçi Ressamlar Gezisi”, *Ülkü*, 1943, s. 9.

Güvemli, Z., “Yeniler”, *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1951, s. 3.

“Tavanarası Ressamları”, *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1951, s. 3.

“Arbaş”, *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1951, s. 3.

“Gamsız’ın Sergisi”, *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1951, s. 3.

“II. Tavanarası Sergisi”, *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1952, s.3.

“Hind Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1952, s.4.

“Üç Sergi”, *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1952, s. 3.

“İki Sergi”, *Cumhuriyet*, 5 Mart 1952, s.5.

“Yeni Sergiler”, *Varlık*, S.322, 1 Mayıs 1952, s. 22.

“Yeni Sergiler”, *Varlık*, S.383, 1 Haziran 1952, s. 21.

“Yeni Sergiler”, *Varlık*, S.384, 1 Temmuz 1952, s. 21.

“Yeni Mevsim Başlarken”, *Varlık*, S.387, 1 Ekim 1952, s. 21.

“Yeni Mevsime Girerken”, *Varlık*, S.388, 1 Kasım 1952, s. 23.

“Yeni Sergiler”, *Varlık*, S.389, 1 Aralık 1952, s. 16.

“Beş Yeni Sergi”, *Varlık*, S.390, 1 Ocak 1953, s. 21.

“Üç Sergi ve Bir Kayıp Daha”, *Varlık*, S.392, 1 Mart 1953, s. 21.

“En Verimli Ay”, *Varlık*, S.395, 1 Haziran 1953, s. 22.

“Bu Ayın Sergileri”, *Varlık*, S.397, 1 Ağustos 1953, s. 22.

“Yeni Sergiler”, *Varlık*, S.402, 1 Ocak 1954, s. 23.

“Ayın Sergileri”, *Varlık*, S.404, 1 Mart 1954, s. 23.

“Ayın Sergileri”, *Varlık*, S.406, 1 Mayıs 1954, s. 21

“Panorama”, *Varlık*, S.414, 1 Ocak 1955, s. 27.

“Ayın Sergileri”, *Varlık*, S.417, 1 Nisan 1955, s. 22.

“Ayın Sergileri”, *Varlık*, S.418, 1 Mayıs 1955, s. 27.

“Zerrin Bölükbaşı’nın Heykel Sergisi Açıldı”, *Zafer*, 6 Nisan 1958, s. 3.

Güzel, M. Ş.,

Abidin Dino (1913- 1941), C.1, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007.

Abidin Dino (1942- 1952), C.2, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008.

Abidin Dino (1942- 1952), C.3, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008.

“Güzel Sanatlar Akademisi Yeni Binasında Dün Derslere Başladı”, *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1953, s. 1-8.

“Güzel Sanatlar Akademisinde Yeni Tedris Sistemi”, *Zafer*, 9 Ocak 1960, s. 1

“Güzel Sanatlar Birliği Resim Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 18 Aralık 1950, s. 2.

“Güzel Sanatlar Birliği Resim Sergisi Açıldı”, *Zafer*, 28 Şubat 1957, s. 2.

“Güzel Sanatlar Birliği Resim Sergisi”, *Ulus*, 15 Haziran 1952, s. 1.

“Güzel Sanatlar Birliği Resim Sergisi”, *Ulus*, 19 Kasım 1946, s. 1.

“G.Sanatlar Birliğinin 37. Resim Sergisi”, *Ulus*, 24 Aralık 1960, s. 3.

“Güzel Sanatları Teşvik Etmek İçin Maarif Vekilliği’nin Mühim Bir Tamimi”, *Ulus*, 1 Aralık 1943, s. 2.

Hacıeminoğlu,N.,

“Milli Kültürümüzde Müziğimizin Yeri”, 2. *Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989)*, C.1, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 194.

- “Haldun Dormen Tiyatrosu”, *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1955, s. 5.
- “Halk Oyunları Bayramı Tatil Edildi”, *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1955, s. 4.
- “Halk Partisi’nin Çok Yerinde Kararları”, *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1938, s. 5.
- “Halkevlerinin Bakanlığa Devri İşi”, *Ulus*, 19 Ocak 1952, s. 2.
- “Halkevlerinin Kitapları Sahaflara Satılmış”, *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1953, s.1-6.
- “Halkevlerinin Yıldönümü Dün Törenle Kutlandı”, *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1946, s. 3.
- “Hamaset Sergisi”, *Ulus*, 1 Şubat 1952, s. 2.
- “Hamaset Sergisi Büyük Bir Alaka Topladı”, *Zafer*, 2 Aralık 1952, s. 2.
- “Hamaset Sergisi Büyük Rağbet Görüyor”, *Zafer*, 29 Kasım 1952, s. 2.
- “Harika Çocuk Hasan Kaptan’ın Resim Sergisi Dün Açıldı”, *Ulus*, 11 Şubat 1950, s. 2.
- “Haritacıların II. Resim Sergisi”, *Akis*, S.35, 8 Ocak 1955, s. 32.
- “Haritacıların Sergisi”, *Akis*, S.94 , 25 Şubat 1956, s. 32.
- “Hazreti Meryemin Efeste Bulunan Evi Dün Açıldı”, *Zafer*, 20 Ağustos 1951, s. 1-4.
- “Helikon Galerisindeki Resim Sergisi”, *Mavi*, S.6, 1 Nisan 1953, s. 7.
- Hermann, R., “Türk Alman Eğitim İşbirliğine İlişkin Açılımlar”, *Türkiye ile Almanya Arasında İmzalanan Kültür Anlaşması’nın 50. Yılı Türkiye’de Almanca Eğitimin Geleceği/ Sempozyum Sunumları 27-28 Eylül 2007*, İstanbul Erkek Liseliler Eğitim Vakfı, İstanbul, 2009, s. 52.
- “Heykel Kanunu Dün Mecliste Reddedildi”, *Ulus*, 9 Haziran 1951, s.1.
- “Heykel Sergisi”, *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1956, s. 4.
- “Heykel Sergisi”, *Zafer*, 15 Nisan 1959, s. 2.
- “Heykel ve Resim Müzesinde”, *Ulus*, 30 Ocak 1951, s. 1-3.

“Heykeller Kanunu Üzerinde Tartışma”, *Ulus*, 22 Mayıs 1951, s. 1-6.

Hızlan, D., “Savaşa Rağmen Sanat ya da Türk Hümanizması”, *Hürriyet*, 16 Haziran 1998, s. 24.

Hobsbawm, E., *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991/Aşırılıklar Çağı*, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1994.

“I.T.I.(Beynelmilel Tiyatro Enstitüsü)ne Katılıyoruz”, *Ulus*, 7 Mayıs 1952, s. 4.

“İ.C.Karaburçak Galeri Açtı”, *Ulus*, 5 Mart 1956, s. 2.

“İhsan Cemal Karaburçak Resim Sergisi”, *Zafer*, 29 Haziran 1951, s. 2.

“İhsan Cemal Karaburçak”, *Zafer*, 26 Haziran 1950, s.1.

“İhsan Cemalin Resim Sergisi Dün Açıldı”, *Zafer*, 6 Nisan 1952, s. 2.

“II. Beynelmilel Üniversiteler Tiyatro Festivali”, *Hayat*, S.61, 6 Aralık 1957, s. 8.

“İki Komünist Partisile Bunlara Mensub 6 Gazete ve Mecmua Kapatıldı”, *Cumhuriyet*, 17 Aralık 1946, s. 3

“İkinci Devlet Resim Sergisi Dün Açıldı”, *Ulus*, 1 Kasım 1940, s. 2.

“İkinci Erdek Şenliği”, *Varlık*, S.503, 1 Haziran 1959, s. 2.

2. *Milli Kültür Şurası-Görüşmeler, Rapor ve Sonuç Bildirisi*, C.2, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

“İkinci Şehir Galerisi Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1960, s. 3.

İlhan, A., “Geleceğin Verdiği Ders”, *Ulusal Kültür Savaşı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s. 95.

“Kültür Mültür”, *Ulusal Kültür Savaşı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s.26.

“İlhan İskender Armağanı”, *Cumhuriyet*, 22 Mart 1959, s. 5.

İlhan, S., “Helikon’daki Sergi Münasebetile”, *Zafer*, 2 Şubat 1955, s. 4-6.

“İlk Türk Yapı Kongresi”, *Ulus*, 3 Mayıs 1948, s. 1.

- İnan, A., *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara, 1984.
- İnan, S., *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, Liberte Yayınları, Ankara, 2006.
- İnankur, Z., “19. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul’a Gelen Batılı Sanatçılar”, *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1992, s. 77.
- “İngiliz Kültür Haftası”, *Ulus*, 31 Mart 1957, s. 4.
- “İngiliz Kültür Haftasının 4. Günü”, *Ulus*, 12 Nisan 1957, s. 1-5.
- “İngiliz Kültür Heyeti”, *Zafer*, 24 Ekim 1950, s. 2.
- “İngiliz Kültür Heyeti Reisi Şehrimizde”, *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1947, s. 1-3.
- “İngiliz Kültür Heyetinin Bir Resim Sergisi”, *Ulus*, 4 Haziran 1951, s. 3.
- “İngiliz Rejisörü George Devine Gitti”, *Yeni Ulus*, 27 Ocak 1954, s. 4.
- “İngiliz Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1956, s. 4.
- “İnönü Adı Orta Okul Tarih Kitabından da Çıkarıldı”, *Ulus*, 28 Eylül 1950, s. 1-4.
- “İnönü Armağanı”, *Ulus*, 22 Mayıs 1947, s. 2.
- “İnönü Armağanı Kanun Teklifi”, *Ulus*, 10 Haziran 1946, s. 1-4.
- “İnönü Armağanları”, *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1948, s. 1-4.
- “İnönü Armağanları Tehir Edildi”, *Ulus*, 9 Ocak 1951, s. 2.
- “İnönü’nün Beyanatı”, *Ulus*, 12 Temmuz 1947, s. 1.
- “İranlı Sanatkarların Sergisi”, *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1955, s. 4.
- İrepoğlu, G., “Yenilik ve Değişim”, *Padişahın Portresi/Tevarih-i Ali Osman*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s. 378.

İskender, K.,

“Türk Resminde ‘Çağdaşlık’ Sorunu”, *Sanat Çevresi*, Haziran 1988, s. 45;

“Vilayet Tablolarından ‘Çağdaş’ Velayet Tablolarına”, *Sanat Çevresi*, S.132, Ekim 1989, s. 22-26.

“1950’lerden 1980’lere: Türk Resminin ‘Batı’ Cephesinde Değişen Yeni Bir Şey Yok!”, *Sanat Çevresi*, S.131, Eylül 1989, s. 20-23.

“Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki Türk Resmi ve Siyaset İlişkileri”, *Türkiye’de Sanat*, S. 22, Ocak-Şubat 1996, s. 42.

İsmet İnönü’nün TBMM’deki Konuşmaları 1920-1973, İkinci Cilt (1939-1960), TBMM Kültür ve Sanat Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.

“İspanyol Ressamlarının Sergisi”, *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1956, s. 4.

“İstanbul Operası Cumartesi Açılıyor”, *Zafer*, 15 Mart 1960, s. 4.

“İstanbul Radyosu Dün Akşam Resmen Açıldı”, *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1949, s. 1-3.

“İstanbul Radyosunun Yeni Programı”, *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1950, s. 1-4.

İslimyeli, N.,

“İnönü’nün Ardından”, *Ankara Sanat*, S. 94, Şubat 1974, s. 4.

“Cumhuriyet Döneminde Akademi”, *Ankara Sanat*, S. 203, Mart 1983.

“İzmir Şehir Tiyatrosu”, *Cumhuriyet*, 1 Mart 1946, s. 1.

“İzmir’de Flarmoni”, *Varlık*, S.443, 1 Aralık 1956, s. 2.

“İzmir’de Tiyatro”, *Varlık*, S.427, 1 Şubat 1956, s. 2

“İzmirde ‘Ara Tiyatro’ Bu Gece Açılıyor”, *Cumhuriyet*, 29 Aralık 1955, s. 3.

K, A.,

“Eminönü Halkevinde Tiyatro Şenliği”, *Yaşayan Sanat*, S.1, Ocak 1949, s.6.

K. S.,

“Seyfi Toray’ın Resim Sergisi”, *Ulus*, 15 Haziran 1953, s. 4.

- Kabaş, Ö., “Politikada Sanat Bilinci”, *Toplumbilim*, S.4, Bağlam Yayınları, Haziran 1996, İstanbul, s. 59.
- Kafadar, O., “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/ Modernleşme ve Batıcılık*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 371.
- Kalaycı, L., “75 Yıllık Plastik Sanatlar Serüvenine Bir Bakış”, *Türkiye’de Sanat*, S. 35, Eylül-Ekim 1998, s. 30.
- Kamertan, “Sinekli Bakkal”, *Zafer*, 16 Ocak 1954, s. 6.
- “Kuyucu Murat Paşa’ya Rahmet,” *Zafer*, 5 Mayıs 1954, s. 4.
- “Lakabını Bilselerdi”, *Zafer*, 11 Ekim 1954, s. 7.
- “Yugoslavya Türkiye”, *Zafer*, 8 Kasım 1954, s. 3
- “Sene Sonu Sergileri”, *Zafer*, 28 Aralık 1954, s. 5.
- “Godot’ya Ne Oldu?”, *Zafer*, 7 Şubat 1955, s. 6.
- “Salih Acar Sergisi”, *Zafer*, 4 Ocak 1956, s. 4.
- “Bir Heykel Sergisi”, *Zafer*, 22 Nisan 1956, s. 3.
- “Azra İnal’ın Sergisi”, *Zafer*, 25 Mayıs 1956, s. 3-5.
- “Mesut Erdem Sergisi”, *Zafer*, 4 Mart 1957, s. 4.
- Kantarcıoğlu, S., *Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür*, Ankara, 1990.

“Kanuni Türbesi Törenle Açıldı”, *Ulus*, 20 Nisan 1950, s. 1-5.

Karaburçak, İ. C.,

“Hasan Kaptanın İkinci Sergisi”, *Zafer*, 15 Nisan 1951, s. 2

“Türk-İngiliz Münasebetleri Sergisi”, *Zafer*, 11 Mart 1952, s. 2.

“Üç Güzel Tezahür”, *Zafer*, 6 Şubat 1953, s. 5.

“Bugünkü İtalyan Sanatı Sergisi”, *Zafer*, 21 Haziran 1953, s. 5.

“Bir Sergi ve Ona Ait Düşünceler”, *Zafer*, 15 Kasım 1953, s. 2.

“Çağdaş Alman Ressamları Sergisi”, *Zafer*, 22 Aralık 1953, s. 6.

“15 nci Devlet Resim Sergisi”, *Zafer*, 18 Nisan 1954, s. 4.

Karaosmanoğlu, Y.K.,

“Türkiye-İran Kültür Anlaşması”, *Ulus*, 1 Şubat 1959, s. 1.

Karaömerlioğlu, M. A.,

“Türkiye’de Çok Partili Demokrasiye Dönüşün Toplumsal Dinamikleri”, *Toplum ve Bilim*, S.106, 2006, Birikim Yayınları, İstanbul, s.181.

“Türkiye’de Köycülük”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/ Kemalizm*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 284-297.

“Köy Enstitüleri”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/ Kemalizm*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 286-293.

Karasu, B.,

“Helikon’da Hayrettin Timer’in Sergisi”, *Forum*, S.2, 15 Nisan 1954, s. 18.

“Helikon’da Abdurrahman Öztoprak’ın Sergisi”, *Forum*, S.4, 15 Mayıs 1954, s. 16.

“Resim: İstanbul’da İki Sergi”, *Forum*, 1 Ekim 1954, s. 16-17.

“Sadi Diren’in Sergisi”, *Forum*, S.15, 1 Kasım 1954, s. 17.

“Şükriye Dikmen’in Sergisi”, *Forum*, S.20, 15 Ocak 1955, s. 20.

“Nuri İyem’in Sergisi”, *Forum*, S.24, 15 Mart 1955, s. 20.

“Sergiler”, *Forum*, C.7, S.77, 1 Haziran 1957, s. 22.

“İyem”, *Forum*, C.8, S.96, 15 Mart 1958, s. 18.

“Yeni Eren”, *Forum*, C.10, S.115, 1 Ocak 1959, s. 22.

“Karikatür Sergisi”, *Cumhuriyet*, 19 Mart 1956, s. 4.

“Karikatür Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1955, s. 5.

Katoğlu, M.,

“Cumhuriyet Türkiye’nde Eğitim, Kültür, Sanat”, *Türkiye Tarihi 4*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.

“Cumhuriyet Döneminde Yüksek Kültürün Kamu Hizmeti Olarak Kurumlaşması”, *Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 27.

Katrancı, B.,

“Yurt Gezilerinin Kültür ve Sanat Ortamına Yansıması (1938-1943)”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir, 2005.

- Kayalar, M., “Bir Sergi ve Bazı Tahminler”, *Forum*, C.3, S.25, 1 Nisan 1955, s. 19.
- Kayan, S., “İhsan Cemal Karaburçak”, *Ulus*, 2 Temmuz 1950, s. 4.
- Kayış, Y., *Demokrat Parti Döneminde Siyasi Karikatür*, Libra Yayınları, İstanbul, 2009.
- Kemal, Y., “Köylü Ressam Balaban ile Yaptığım Mülakat”, *Cumhuriyet*, 8 Kasım 1953, s. 5.
- Kent, T., “Bedri Rahmi’ye Mektup”, *Dünya*, 4 Ekim 1954, s. 3.
- Keten, İ., “Plastik Sanatların Milli Kültür İçindeki Yeri”, 2. *Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989)*, C.1, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 222.
- “KİM Dergisi 1 Ay Kapatıldı”, *Ulus*, 24 Aralık 1959, s. 1-4.
- Kip, K., “Şehir Tiyatrolarının Müşkül Durumu”, *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1953, s.7.
- “Klasik Avrupa Resmi, Güzel Sanatlar Akademisi’nde Dün Güzel Bir Sergi Açıldı”, *Akşam*, 18 Şubat 1945, s. 3.
- Koçak, C., “Siyasal Tarih (1923-1950), *Türkiye Tarihi* 4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.
- Koçak, O., “1920’lerden 1970’lere Kültür Politikaları, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/Kemalizm*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 393-394.
- Kongar, E., *Kültür Üzerine*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1984.
- “Demokrasi Nedir? Ne Değildir?”, *Demokrasi ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 13-15.

“Kitap Üzerine ya da Fahreneit 451”, *Demokrasi ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 91-92.

“Demokrat Parti Niçin Demokrat Değildi?”, *Tarihimizle Yüzleşmek*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 189.

“Konservatuarda Folklor ve Etnografya Enstitüsü”, *Ulus*, 20 Kasım 1951, s. 1.

Korkut, H., “Üniversiteler”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s. 325-328.

Kortan, E., “Son Yüzyılda Dünya ve Türk Mimarlığındaki Gelişmeler”, *Mimarlık Akımları I*, 1996, s. 49.

Koşay, H.Z., “Cumhuriyet Devrinde Türkiye Müzeleri”, *Cumhuriyet’in 50. Yılına Armağan*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1973, s. 104.

Köksal, A., “D Gurupu Sergisi”, *Ülkü*, S.95, 1 Eylül 1945, s. 17-18.

“Resim Sergileri”, *Ülkü*, S.114, 1 Haziran 1946, s. 17-18.

Malik Aksel Ressam, Eğitimci ve Yazar”, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları, İstanbul, 1988.

Köni, Y. K., “C.H.P. Tiyatro Müsabakalarının Sonucu”, *Ülkü*, S. 107, 1 Mart 1946, s. 2.

Kreft, L., “20. Yüzyılda Sanat ve Siyaset”, *Sanat-Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Kuban, D., *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Anahatları*, YKY, İstanbul, 2005.

“Kuklalar Romanı Hakkında Dava Açıldı”, *Ulus*, 8 Şubat 1959, s. 1.

“Kumbaracı50’ye Kuşkulu Kapama”, *Cumhuriyet*, 10 Şubat 2010, s.16.

Kunt, G., “Devlet Resim ve Heykel Sergisi Dün Açıldı”, *Ulus*, 4 Ocak 1948, s. 1-3.

Kuruluşlarının Yıldönümü Halkevleri (1932-1951-1963), CHP İstanbul İl Gençlik Kolu Yayını, İstanbul, 1963.

Kutsav, S., “Feyhaman Duran”, *Ankara Sanat*, S.5, 1 Eylül 1966, s. 13.

“Küçük Tiyatro Dün Akşam Açıldı”, *Ulus*, 28 Aralık 1947, s. 3.

“Kültür Filmleri”, *Zafer*, 20 Ekim 1951, s. 2.

Lewis, B., *Modern Türkiye ’nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007.

“Louvre’da Sanat Sergisi Açılıyor”, *Ulus*, 4 Ekim 1952, s. 2.

Mahir, B., *Türk Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005,

“Mahkum Edildik”, *Ulus*, 31 Aralık 1959, s. 1.

Mardin, Ş., *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

“Marshall Planı Afiş Müsabakası”, *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1950, s. 1-3 .

“Marshall Planı Afiş Müsabakası”, *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1950, s. 3.

“Marshall Yardımı Fotoğraf Sergisi”, *Ulus*, 8 Haziran 1950, s. 1-5.

“Maya Galerisinde”, *Cumhuriyet*, 16 Şubat 1954, s. 5.

“Maya Galerisinde”, *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1953, s. 5

“Maya Yayınevi”, *Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1955, s. 5.

“Memleket Fotoğrafları Müsabakası”, *Zafer*, 5 Şubat 1952, s. 5.

“Menedilen Piyes”, *Cumhuriyet*, 10 Aralık 1950, s. 3.

“Menemen’de Dikilen Kubilay Abidesini Bugün Bay R. Peker Açıyor”, *Ulus*, 26 İlkanun (aralık)1934, s. 1.

Merih, A., “Resim ve Afiş konkurunu Bir Kadın Ressam Kazandı”, *Yeni İstanbul*, 12 Eylül1954, s. 3.

“Milletlerarası Resim Armağanı”, *Varlık*, S.436, 15 Ağustos 1956, s. 2.

“Milli Oyunlar Festivali”, *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1956, s. 4.

“Milli Oyunlar Festivali Eylülde Yapılacak”, *Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1955, s. 5.

Mimar Sinan Üniversitesi Anıt-Kabir Yarışma Projeleri Sergisi, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1984.

“Mimar Sinanın Heykeli Açıldı”, *Ulus*, 13 Nisan 1956, s. 1.

“Modern Türk Resim Sergisi”, *Ulus*, 4 Mart 1956, s. 6.

“Muhsin Ertuğrul Jübilesi Dün Gece Yapıldı”, *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1949, s. 1-3.

“Muhsin Ertuğrul Tekrar Şehir Tiyatrosunda”, *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1959, s. 1-5.

Muhsin, K., “İstanbul Mektubu”, *Mavi*, S.12, 1 Ekim 1953, s. 7.

“Mükafatlar”, *Varlık*, S.411, 1 Ekim 1954, s. 2.

Mülayim, S., *Cumhuriyet’in Kültür ve Sanat Kronolojisi*, İstanbul, 1998.

“Onuncu Yılda Kültür ve Sanat Ortamı”, *V. Türk Kültürü Kongresi-Plastik Sanatlar*, C.12., Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s. 4.

Müridoğlu, Z., “Anıtsal Heykelciliğimiz Cumhuriyetle Başladı”, *Milliyet Sanat*, S. 51, 1973, s. 11.

“Müze Olacak Saraylar”, *Ulus*, 27 Temmuz 1952, s. 2.

“Müzeler Haftası 6 Ekimde Açılacak”, *Zafer*, 3 Ekim 1956, s. 2.

- N. Y., “İkinci İnkılap Resim Sergisi”, *Hakimiyet-i Milliye*, 2 İkciteşrin (kasım)1934, s. 5.
- Naci, E., “1923’den 1928’e Kadar Türkiye’de Plastik Sanatlar”, *Ülkü*, S. 69, Kasım 1938, s. 247.
- “Naci Kalmıkoğlunun Sergisi”, *Yedigün*, 7 Nisan 1946, s. 17.
- Nadi, N., “Milli Sanat”, *Cumhuriyet*, Birinciteşrin (Ekim) 1938, s. 1.
- “NATO Sinema Sergisi”, *Zafer*, 11 Mayıs 1958, s.1-4.
- “Nazlı Ecevit’in Resim Sergisi Dün Açıldı”, *Ulus*, 2 Mart 1959, s. 1.
- Nesin, A., “Ulusal Kültürün Sürekliliği ve Kültürde Arınma”, 2. *Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989)*, C.1, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 255.
- “Neşet Günal Resim Sergisi Açıldı”, *Halkçı*, 20 Şubat 1955, s. 5.
- “New York’da Sergi Açan Türk”, *Cumhuriyet*, 24 Mart 1957, s. 3.
- Nigar, M. M., “İstanbulda (D) Grubu Sergisi”, *Forum*, C.13, S.157, 15 Ekim 1960, s. 18.
- “Eşref Üren Ressam ve Yazar”, *Ankara Sanat*, S. 102, Ekim 1974, s. 15.
- “Numan Pura-Nermin Pura”, *Zafer*, 5 Mayıs 1957, s. 4.
- “Nureddin Ergüven Resim Sergisi Bu Akşam Açılıyor”, *Zafer*, 5 Haziran 1957, s. 2.
- Oğuzkan, T., “Atatürkçü Eğitim Politikası ve Milli Eğitim”, *Atatürkçülük*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983, s. 122.
- Onat, B., “Hem Suçlu Hem Güçlü”, *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1956, s. 3.
- “14 Kasımda Helikon Galerisinde Açılacak Büyük Bir Sanat Sergisi”, *Zafer*, 6 Kasım 1953, s. 5.

“Oynanması Yasak Edilen Piyas”, *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1950, s. 5.

Ödekan, A., “Mimarlık ve Sanat Tarihi (1908-1980)”, *Türkiye Tarihi* 4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.

Öktem,N., “Siyasal İslam’ın Yükselişinin Kültürel Etkileri”, *Türkiye’de Kültür Politikaları*, İstanbul Kültür Sanat Vakfı, İstanbul , 2003, s. 196.

Ölçen, A. N., *Halkevleri*, Ankara, 2001.

Ölmeztürk, B., “Yerli Müzisyenlerin Hayati Davaları”, *Zafer*, 26 Mart 1952, s. 4.

“Ömer Hatipoğlu’nun Resim Sergisi Açıldı”, *Zafer*, 2 Nisan 1958, s. 2.

Öndin, N., *Cumhuriyet Dönemi Kültür Politikalarının Türk Resim Sanatı Üzerine Yansımaları*, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2002.

Cumhuriyet’in Kültür Politikası ve Sanat (1923-1950), İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003.

Öner, S., “Dolmabahçe Sarayı Resim Koleksiyonu’ndaki Yapıtlarıyla Halife Abdülmecid Efendi”, *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1992, s. 83-84.

Ötüken, A., “Türk-İrak Kültür Anlaşması”, *Zafer*, 13 Mart 1956, s. 2.

Öymen, A., “Anıt-Kabir Açılıyor”, *Ulus*, 29 Ekim 1953, s. 4.

Öymen, Ö., “Devlet Tiyatrosunda Dram”, *Ulus*, 31 Ağustos 1958, s. 2.

- Özben, M., “Türkiye Ressamlar Cemiyeti Sergisi”, *Sanat Dünyası*, S.90, 15 Kasım 1959, s. 5.
- Özbey, C., *Demokrat Partiyi Nasıl Kapattırdım*, Emek Yayınevi, Ankara, 1961.
- Özçetin B., - Demirci, S., “Hürriyet Partisi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Liberalizm*, C.7, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 546.
- Özer, A., *Osmanlıdan Cumhuriyete- Siyasal Kurum ve Düşüncelerde Süreklilik ve Değişme*, Sis Yayıncılık, Ankara, 2000.
- Özkoçak, V., “Topkapı Sarayında Yeni Sergiler Açılacak”, *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1957, s. 5.
- Özsezgin, K., “Yılın İlk Sergileri”, *Forum*, C.12, S.141, 1 Şubat 1960, s. 21.
- Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Resmi*, Ankara, 1998.
- Türk Parlamento Tarihi (TBMM IX. Dönem 1950-1954)*, C.2, TBMM Vakfı Yayınları No:19, Ankara, 1998.
- Türk Parlamento Tarihi (TBMM IX. Dönem 1950-1954)*, C.1, TBMM Vakfı Yayınları No:19, Ankara, 1998.
- Özsezgin, K., -Berk N., *Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998.
- Özsezgin, K., -Toprak Z., *Savaş ve Barış-Kurtuluş Savaşından Cumhuriyetin İlk Yıllarına Türk Resminden Kesitler*, İstanbul, 1998.
- “Paris Sergisine Eser Gönderen Türk Ressamları”, *Cumhuriyet*, 3 Kasım 1946, s. 3.
- “Paris’te Türk Sanatı Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 2 Aralık 1946, s. 3.
- “Partimizin 1946 Sanat Mükafatı”, *Ulus*, 2 Şubat 1946, s. 1-2.

“Radyofonik Eser Müsabakası Bitti”, *Zafer*, 6 Nisan 1956, s. 2.

Reel, A. H., “Türkiye Kültür Eserlerinin Tekrar Yayınlanmaları Teşebbüsü”, *Cumhuriyet*, 10 Ocak 1952, s.2.

Renda, G., “Çağdaş Türk Resmi”, *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1993, s.442-456.

“Portrenin Son Yüzyılı”, *Padişahın Portresi/Tevarih-i Ali Osman*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.

“Resim”, *Varlık*, S.516, 15 Aralık 1959, s. 2.

“Resim Sergileri”, *Ulus*, 24 Mart 1957, s. 4.

“Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1956, s. 5.

“Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1956, s. 4.

“Resim Sergisi”, *Zafer*, 12 Ekim 1959, s. 1.

“Resim Sergisi”, *Ulus*, 2 Aralık 1959, s. 1.

“Resim ve Heykel Sergisi”, *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1947, s. 2.

“Resim ve Heykel Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 3 Ocak 1947, s. 3.

“Resim ve Sanat Galerisi Dün Törenle Açıldı”, *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1954, s. 2.

“Ressam Cevdet Bilgiş”, *Ulus*, 16 Mart 1960, s. 1.

“Ressam Emekli Subaylar Derneğinin Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 7 Ocak 1947, s. 2.

“Ressam Emekli Subaylar Sergisi”, *Ulus*, 5 Mayıs 1951, s. 4.

“Ressam Hulusi Mercan Sergi Açıyor”, *Ulus*, 1 Nisan 1959, s. 2.

“Ressam Nurettin Ergüven”, *Ulus*, 29 Şubat 1952, s. 6.

“Ressam Nurullah Berk’in Birinci Toplu Sergisi”, *Sanat Dünyası*, S.7, 1 Haziran 1956, s. 1.

“Ressam S. Teoman’ın Resim Sergisi”, *Zafer*, 9 Ekim 1957, s. 2.

“Ressamın Broşürü”, *Ulus*, 23 Şubat 1959, s. 2.

“Ressamlar Birliği Kongresi”, *Ulus*, 21 Mart 1958, s. 2.

“Ressamlarımız Arasındaki Dedikodulu Hadise”, *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1951, s. 1-4.

“Reşit Paşa Türbesi Açıldı”, *Ulus*, 14 Mart 1950, s. 3.

S. N., “Selahaddin Teoman’ın Sergisi”, *Halkçı*, 15 Ekim 1954, s. 5.

Sadullah, T., “Karaca Tiyatrosu Bu Gece Açılıyor”, *Cumhuriyet*, 15 Mart 1955, s. 7.

Safa, P., “Sanat Hareketleri-Modernizmin Resmi Kıymeti”, *Cumhuriyet*, 28 Nisan 1938, s. 3.

“Said Faik Armağanı”, *Varlık*, S.430, 1 Mayıs 1956, s. 2.

“Saik Faik’in Müze Haline Getirilen Evi 22 Ağustos’ta Açılıyor”, *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1959, s. 3.

“Sait Faik Armağanı”, *Varlık*, S.478, 15 Mayıs 1958, s. 2.

“Sait Faik Armağanı”, *Varlık*, S.502, 15 Mayıs 1959, s. 2.

“Sanat Aleminde”, *Cumhuriyet*, 30 Kasım 1953, s. 2.

“Sanat ve Kültür Mükafatları”, *Ulus*, 11 Kasım 1952, s. 4.

“Sanatımızın Altın Çağına Doğru”, *Ulus*, 24 Şubat 1942, s. 4.

Sander, O., *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.

Sarol, M., *Bilinmeyen Menderes II*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1983.

Saygun, A. A., “Halkevlerinde Musiki”, *Ulus*, 24 Şubat 1946, s. 5.

- Seçkin, A., “Türkiye’de Kültür Politikalarının Ekonomi Politikası”, *Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 117.
- “Seçkin Davetliler Huzurunda Dün C.H.P. Yurt Gezisi Resim Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 2 Eylül 1944, s. 1-2.
- “Seramik Sergisi”, *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1956, s. 4.
- “Sergi”, *Ulus*, 16 Ekim 1958, s. 1.
- “Sergi”, *Ulus*, 1 Şubat 1959, s. 1.
- “Sergiler”, *Dünya*, 15 Ekim 1954, s. 2.
- “Sergiler”, *Varlık*, S.437, 1 Mart 1958, s. 2.
- “Sergiler”, *Varlık*, S.476, 15 Nisan 1958, s. 2.
- “Sergiler”, *Varlık*, S.499, 1 Nisan 1959, s. 2.
- “Sergiler”, *Varlık*, S.521, 1 Mart 1960, s. 2.
- “Sergiler”, *Varlık*, S.522, 15 Mart 1960, s. 2.
- “Sergiler”, *Varlık*, S.524, 15 Nisan 1960, s. 2.
- Sevengil, R. A., “Sanatkarlarımız 1950 Yılı İçin Neler Hazırlıyorlar”, *1950 Sanat Yıllığı*, İstanbul, 1950.
- Sevin, B., “Otuzbeş Yıl”, *Ulus*, 31 Ekim 1958, s. 2.
- “Siftah Grubunun Sergisi”, *Cumhuriyet*, 6 Ocak 1954, s. 5.
- Silivri, K., “Milletlerarası 1. Türk Sanatları Kongresi”, *Sanat Dünyası*, S.91, 12 Aralık 1959, s. 4.
- Sinanoğlu, S., *Türk Hümanizmi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.
- “Sinemada Bir Başarımız”, *Varlık*, S.434, 15 Temmuz 1956, s. 2.
- “Solcu Profesörler”, *Zafer*, 11 Şubat 1950, s. 1-6.

- Sönmez, N., “Leman Tantuğ Resim Sergisi”, Zafer, 27 Haziran 1949, s. 3.
- “Çoksesli Bir Görsel Sanat Ortamına Doğru İlk Adımlar ”*Resim Tarihimizden “İş ve İstihsal” Yapı Kredi Resim Yarışması*, YKY, İstanbul, 2005, s. 42.
- Sözen, M., *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı (1923-1938)*, Ankara, 1984.
- Sözen M., - Tapan, M., *50 Yılın Türk Mimarisi*, İstanbul, 1973.
- “Spor ve Sergi Sarayında Patlayan Bomba”, *Akis*, S.19, 18 Eylül 1954, s. 31.
- Sungur, T., “Orduevinde Asker Ressamların Sergisi”, Zafer, 2 Haziran 1958, s. 2.
- Şahin, M., *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi, İzmir, 1996.
- Şanlıer, Z., “Sanat ve Toplum Açısından On Yıllık Bir Döküm”, *Sanat Dünyamız*, S.89, YKY, İstanbul, 2003, s. 107.
- “Şehir Galerisinde Yeni İki Sergi”, *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1956, s. 4.
- “Şehir Tiyatrosu İstanbul Bölümünün Temeli Atıldı”, *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1960, s. 1-5
- “Şehrimizde Bir Tiyatro Dün Kapatıldı”, *Ulus*, 23 Ağustos 1959, s. 2.
- “Şehrimizde İtalyan Film Haftası Tertib Edildi”, *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1956, s. 5.
- “Şehrimizde Renkli Bir Film Çevrilecek”, *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1958, s. 3.
- Şehsuvaroğlu,H., “Brüksel Sergisinde Türkiye”, *Cumhuriyet*, 8 Haziran 1958, s. 3.

- Şerifoğlu, Ö. F., “Cumhuriyetin İlk Sanat Etkinliği/Güzel Sanatlar Birliği Ankara Sergisi”, *Sanat Dünyamız*, S. 89, İstanbul, 2003, s. 233.
- Şimşek, A., *Siyasal Tarih Sürecinde Sanat ve İktidar*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000.
- Şişman, A., *Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2004, s. 10.
- “Tanınmış Ressamlarımızdan Hulusi Mercan”, *Zafer*, 30 Nisan 1956, s. 4.
- Tanpınar, A. H., “Kültür ve Sanat Yollarında Gösterdiğimiz Devamsızlık”, *Cumhuriyet*, 25 Ocak 1951, s. 2.
- Tansuğ, S., *Resim Kılavuzu*, İstanbul 1973.
- Türk Resminde Yeni Dönem*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Çağdaş Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.
- Tanyeli H., - Topsakaloğlu, A., *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi*, C.1, İstanbul, 1958.
- Tapan, M.,- Sözen M., *50 Yılın Türk Mimarisi*, İstanbul
- “Tarih Kitabından Çıkarılan İnönü”, *Ulus*, 29 Eylül 1950, s. 1-4.
- “Tarihi Filmin Tahribi”, *Ulus*, 3 Eylül 1959, s. 1-5.
- Taşer, S., “Ankarada 3 üncü Devlet Tiyatrosu”, *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1956, s. 5.
- “Konyada Devlet Tiyatrosu”, *Cumhuriyet*, 25 Eylül 1956, s. 5.
- “Tiyatro Seferberliği”, *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1956, s. 4.
- Taşkın, Y., “Kemalist Kültür Politikaları Açısından Türk Tarih ve Dil Kurumları”, *Modern*

Türkiye’de Siyasi Düşünce/Kemalizm, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 421.

“Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, 26 Ekim 1957, s. 1-5.

Tekeli, İ., *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İmge Yayınevi, Ankara, 2001.

Tekin, M., “Ticanılık”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-İslamcılık*, C.6 İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 260-263.

Tekin, S.,-Toker N., “Batıcı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri: ‘Kanunsuz Cumhuriyet’ten Kamusuz Demokrasi’ye”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/ Modernleşme ve Batıcılık*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 93.

“Telif Hakları Kanunu”, 1950 *Sanat Yıllığı*, İstanbul, 1951, s. 122.

Teziç, E., *100 Soruda Siyasi Partiler*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1976.

Timur, T., *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Toker, M., “Devlet Operası İstanbul’da Dün Gece İlk Temsilini Verdi”, *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1947, s. 3.

“En Güzel Yerli Film Hangisi”, *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1948, s. 2.

“İdil Biret’in Paris’te İlk Umumi Konseri”, *Cumhuriyet*, 15 Şubat 1951, s. 1.

İsmet Paşayla 10 Yıl (1954-1957), C.1, Akis Yayınları, Ankara, 1966.

İsmet Paşayla 10 Yıl (1957-1960), C.2, Akis Yayınları, Ankara, 1966.

- İsmet Paşa'yla 10 Yıl (1960-1961)*, C.3, Akis Yayınları, Ankara, 1967.
- Toker N., - Tekin, S., “Batıcı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri: ‘Kanunsuz Cumhuriyet’ten Kamusuz Demokrasi’ye”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/ Modernleşme ve Batıcılık*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 93.
- Tolla, C. S., “Cumhuriyet Devrinde Sanat”, *Ülkü*, İkinciteşrin (Kasım) 1935, s. 225.
- Tollu, C., “Akademide Açılan Resim Sergisi”, *Cumhuriyet*, 16 İkincikanun (ocak) 1940, s. 5.
- “Galatasaray Resim Sergisi”, *Varlık*, S.326, 1 Eylül 1947, s. 18.
- “Toplatılan Şiir Kitabı”, *Ulus*, 24 Mart 1957, s. 4.
- Toprak, B., “D Grubu Resim Sergisi”, *Arkitekt*, S. 1-2, Ocak-Şubat 1943, s. 40.
- Toprak Z., - Özsezgin, K., *Savaş ve Barış-Kurtuluş Savaşından Cumhuriyetin İlk Yıllarına Türk Resminden Kesitler*, İstanbul, 1998.
- Topsakaloğlu, A.,-Tanyeli H., *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi*, C.1, İstanbul, 1958.
- Topuz, H., *Dünyada ve Türkiye’de Kültür Politikaları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998.
- Toroğlu,B.N., “Halkevlerimiz”, *Ülkü*, S.105, 1 Şubat 1946, s. 21.
- Torun, E., *II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Kültürel Değişimlere Yol Açan İç ve Dış Etkenler (1945-1960)*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi, Ankara, 2002.

“Truman Doktrini ile Alakalı Foto Müsabakası”, *Zafer*, 16 Mart 1957, s.2.

Tuna, S., “Celal Uzel’in Resim Sergisi”, *Ulus*, 30 Haziran 1947, s. 4.

“Güzel Sanatlar Birliği Sergisi”, *Ulus*, 21 Ekim 1948, s. 4.

Tunç, M. Ş., “Onlar’ın Sergisi”, *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1949, s. 2.

“Genç Bir Ressamımızın Sergisi Münasebetiyle”, *Cumhuriyet*, 21 Mart 1950, s. 2.

“Yirmi Yıllık Bir Resim Hayatının Sergisi”, *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1950, s. 2.

“Tunç Sanat Galerisi”, *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1957, s. 4.

Tunçay, M., “Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1950), *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.8, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2023-2024.

“Siyasal Tarih (1950-1960), *Türkiye Tarihi* 4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 181.

Tünay, B., *Menderes Devri Anıları- Gördüklerim, Bildiklerim, Duyduklarım*, İstanbul, 1970.

“Türk-Alman Kültürevi Kuruluyor”, *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1957, s. 2.

“Türk-Amerikan Derneğinde Sergi”, *Zafer*, 6 Mayıs 1960, s. 2.

“Türkiye-Britanya Münasebatı Sergisi”, *Zafer*, 1 Mart 1952, s. 2.

“Türk Dil Kurultayının Armağanları”, *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1955, s. 4.

“Türk Dil Kurumu’nun Tertiplelediği Yarışma”, *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1956, s. 4.

“Türk Film Festivali Dün Gece Kapandı”, *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1959, s. 1.

- “Türk-Fransız Kültür Münasebeti”, *Zafer*, 23 Ekim 1952, s. 2.
- “Türk Günü”, *Zafer*, 2 Mayıs 1949, s. 1.
- “Türk İngiliz Kültür Anlaşması İmzalandı”, *Zafer*, 13 Mart 1956, s. 1.
- “Türk-İngiliz Müzik Festivali DünBaşladı”, *Zafer*, 15 Nisan 1951, s. 1-6.
- “Türk-İtalyan Kültür Anlaşması Tatbikatı”, *Zafer*, 26 Ekim 1956, s. 2.
- “Türk-İtalyan Kültür Münasebatı Gelişiyor”, *Zafer*, 25 Ekim 1956, s. 1-4.
- “Türk Kadın Ressamların Almanya’daki Sergisi”, *Zafer*, 29 Aralık 1959, s. 2.
- “Türk Kültür Derneği Dün Merasimle Açıldı”, *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1960, s. s.1-5.
- “Türk Kültür Dernekleri Genel Merkezi Açılıyor”, *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1960, s.1-5.
- “Türk Kültür Ocakları Şubesi Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1956, s. 7.
- “Türkiye-Milliyetçi Çin Kültür Anlaşması Dün Merasimle İmza Edildi”, *Zafer*, 13 Şubat 1957, s.1-4.
- “Türk Ressamların 40 Eseri Kıbrıs’a Gidecek”, *Zafer*, 3 Ağustos 1959, s. 2.
- “Türk ve İslam Eserleri Müzesi Bugün Açılacak”, *Cumhuriyet*, 1 Kasım 1949, s. 3.
- “Türk-Yunan Kültür Anlaşması”, *Ulus*, 2 Mayıs 1952, s. 2.
- “Unesco Türkiye Milli Komisyonu Kongresi”, *Ulus*, 27 Aralık 1950, s. 2.
- “UNESCO’da Türkiye 3 Yıl İçin Üye Seçildi”, *Ulus*, 28 Kasım 1946,s. 3
- “UNESCO’un İstanbul Bürosu Dün Açıldı”, *Cumhuriyet*, 16 Aralık 1949, s. 1-3.
- “Uşak Valisi ‘İnönü’yü Vurun’ Demiştir”, *Ulus*, 30 Kasım 1959, s. 1.
- Uşaklı, Ö. B., “Sanatta Konu ve Milli Benlik”, *Ülkü*, S.45, Ağustos 1943, s. 12.
- “Üçüncü Devlet Resim ve Heykel Sergisi Açıldı”, *Ulus*, 1 Kasım 1941, s. 1.
- Üçüncü Milli Eğitim Şurası (2-10 Aralık 1946)*, T.C. Maarif Vekaleti, Ankara, 1991.

- “3 üncü Türk Film Festivalinin Neticeleri”, *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1955, s. 3.
- Ülken, H. Z., *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2001.
- “Üniversite Bahçesine Konacak Atatürk Heykeli”, *Cumhuriyet*, 26 Ekim 1952, s.1-5.
- Ünsal, D., “Türkiye’de Kültür Politikaları Açısından Müze Oluşumları”, *Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 160.
- Üren, E., “İki Sergi-Ankara Profesyonel Ressamlar Grubu Birinci Resim Sergisi”, *Ülkü*, S. 24, 16 Eylül 1942, s. 9.
- “Bir Sanat Hesaplaşması”, *Ülkü*, S. 28, 16 İkinciteşrin (kasım) 1942, s. 24.
- “Güzel Sanatlar Birliği Resim Sergisi”, *Zafer*, 6 Ekim 1949, s. 2.
- Üstel, F., “Türk Ocakları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/Milliyetçilik*, C.4, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 266.
- Üstünipek, M., “1923-1950 Yılları Arasında Açılan Sergiler”, *Türkiye’de Sanat*, S. 40, Eylül-Ekim 1999, s. 40-49.
- “Vakıflarda Açılan Sergi”, *Ulus*, 2 Haziran 1953, s. 1-3.
- Varlı, P., “9 Genç Ressamın Resim Sergisi”, *Yaşayan Sanat*, S.3, Mart 1949, s. 47.
- Vassaf, M., “Küçük Sahne’nin Hususiyeti”, *Hayat*, S.1, Mayıs 1952, s. 10.
- “Vatan Gazetesi Bir Ay Kapatıldı”, *Cumhuriyet*, 17 Aralık 1959, s. 1.
- Yalman, A. E., *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Rey Yayınları, İstanbul, 1970.

- Yaman, Z. Y., “Demokrasi ve Sanat”, *Türkiye’de Sanat*, S. 15, Eylül-Ekim 1994, s. 31.
- “Yurt Gezileri ve Sergileri ya da Mektepten Memlekete Dönüş”, *Toplumbilim*, S.4, 1996, s. 18.
- “Yapı ve Kredi Bankası Sanat ve Kültür Mükafatları”, *Hayat*, S.7, Kasım 1952, s. 6.
- “Yavuz Selim’in Türbesi de Açıldı”, *Ulus*, 22 Nisan 1950, s.3.
- “Yeni Bir Film Stüdyosu”, *Ulus*, 21 Haziran 1953, a. 2.
- “Yeni Bir Resim Sergisi,” *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1956, s. 4.
- “Yeni İnönü Armağanı Yönetmeliği”, *Ulus*, 3 Ekim 1948, s. 2.
- “Yeni Sergiler”, *Varlık*, S.411 Ekim, 1954, s.17.
- “Yerli Film Müsabakası Neticelendi”, *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1948, s. 3.
- Yeşilkaya, N.G., “Halkevleri”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/Kemalizm*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 116.
- Yetkin, Ç., *Siyasal İktidar Sanata Karşı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1970.
- Yetkin, S. K., “Cumhuriyet Halk Partisi Yurt Gezisi Resim Sergisi”, *Ulus*, 5 Eylül 1944, s. 2.
- Yıldız, S., “Milli Kültür Konusunda Edebiyatla İlgili Görüşler”, *2. Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989)*, C.1, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 347.
- Yıldırım, Y., *Mimar Kemalettin ve I. Ulusal Mimarlık Dönemi*, Ankara, 1981.
- Yurdakul, İ., “Türkiye’de Grafik Tasarım Tarihi”, *V. Türk Kültürü Kongresi-Plastik Sanatlar*, C.12., Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s. 4.

- Yücel, A., “Atatürk Kültür ve Çağdaşlaşma”, ”, 2. *Milli Kültür Şurası Bildirileri (5-8 Aralık 1989)*, C.1, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 349.
- Yücel, E., “Atatürk ve Müzecilik”, *Sanat Çevresi*, S. 147, Ocak 1991, s. 20.
- Yücel, H.Â., “Yarışmaya Alışma”, *Cumhuriyet*, 26 Eylül 1954, s. 2.
- Yüreğir, O. R., “Devlet Operasının Bugünü ve Yarını”, *Zafer*, 19 Mayıs 1959, s. 2.
- Zaim, T., “Avusturya Güzel Sanatlar Akademisi Gravür Sergisi”, *Zafer*, 20 Kasım 1959, s. 2.
- Zeren, Y., “Emekli Subay Ressamların Açtıkları Resim Sergisi”, *Zafer*, 24 Mayıs 1957, s.3-4.
- Zürcher, E. J., *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

D) CANLI KAYNAKLAR

Nüzhet Kutluğ ile Görüşme; 10.09.2009/ İstanbul
Özdemir Altan ile Görüşme; 11.09.2009/ İstanbul

E) ELEKTRONİK DERGİLER

MEGARON

- Işık Aydemir, “İki Fransız Mimar Henri Prost ve August Perret'nin İstanbul İle İlgili Çalışmaları”, *Megaron*, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi, C.3, S.1, 2008, s. 104-111. (01.09.2010 18:43)

SANAT VE BİLGİ

Akkaya, G. B.,

“Türkiye Cumhuriyeti’nin Atatürk
Dönemi Kültür ve Sanat Anlayışı”,
Sanat ve Bilgi, S.2, Temmuz 2003.

F) WEB SİTELERİ

AICA Türkiye için;

<http://www.aicaturkey.com>. (27.03.2009)

Ayın Tarihi için;

Ayın Tarihi, Ocak 1950;

<http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1950/ocak1950.htm> (12.02.2009 15.45)

Hükümet programları için;

http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP13.htm	(08.10.2010 10.30)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP15.htm	(25.01.2009 14:30)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/o15.htm	(25.01.2009 14:30)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP16.htm	(25.01.2009 14:30)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/o16.htm	(25.01.2009 14:30)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP17.htm	(25.01.2009 14:35)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/o17.htm	(25.01.2009 14:35)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP18.htm	(25.01.2009 14:35)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/o18.htm	(25.01.2009 14:40)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP19.htm	(25.01.2009 14:40)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/o19.htm	(25.01.2009 14:40)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP20.htm	(25.01.2009 14:50)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/o20.htm	(25.01.2009 14:50)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP21.htm	(25.01.2009 14:50)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/o21.htm	(25.01.2009 14:50)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP22.htm	(25.01.2009 14:50)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/o22.htm	(25.01.2009 14:50)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP23.htm	(25.01.2009 15:00)
http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP23.htm	(25.01.2009 15:00)

Megaron için;

www.megaron.yildiz.edu.tr/yonetim/dosyalar/03.01-megaron-104-111.pdf

(01.09.2010 18:43)

Sanat ve Bilgi için;

http://mimoza.marmara.edu.tr/~ugur/sayi2/turkiye_sayi2.htm#_ednref7

(23.11.10 18:00)

G) Yararlanılan gazete ve dergi isimleri¹⁴¹¹

Gazeteler:

Akşam
Cumhuriyet
Dünya
Hürriyet
Ulus
Zafer

Dergiler:

Akbaba
Akis
Ankara Sanat
Ar
Arkitekt
Çığır
Dolmuş
Eser
Forum
Görüş
Güzel Sanatlar
Hayat
İnsan
İstanbul
Kültür ve Sanat
Mavi
Milliyet Sanat
Merdiven
Sanat Çevresi
Sanat Dünyası
Sanat Dünyamız
Toplumbilim
Toplum ve Bilim
Türkiye’de Sanat
Ufuklar
Ülkü
Varlık
Yaşayan Sanat
Yedigün
Yeni Boyut
Yeni İstanbul
Yeni Ufuklar
Yenilik

¹⁴¹¹ Yararlanılan gazete ve dergilerin künyeleri kaynakçanın “İnceleme Eserler” kısmında ayrıntılı olarak verilmiştir.

VIII. EKLER

A. RÖPORTAJLAR

NÜZHET KUTLUĞ (1932/Ressam)

10.09.2009-Göztepe/İstanbul

Öncelikle görüşmeyi kabul ettiğiniz çok teşekkür ediyorum. Ben öncelikle sizin sanat öykünüz ile başlamak ve ardından D.P'nin iktidara gelmesi ile birlikte sizin ülkemizde sanat alanında daha önceki dönemlere göre gördüğünüz farkları öğrenmek istiyorum.

Devlet Resim ve Heykel Sergileri şu günlerde pek revaçta değil ama o dönemde belki de en yüksek çağını yaşıyordu. Devlet Resim ve Heykel sergileri gerçekten önemliydi ama günümüzde bu kadar önemli olarak görmek mümkün değil. Devlet Resim sergileri bir örnek, onun dışında çok partili hayata geçiş, D.P'nin de iktidara gelmiş olması daha demokratik bir açılıma doğru gitmeye neden oldu aslında, zararı olmadı. Resme kuralcılık egemen,yurt dışından gelenler, Lifijler vs..ler, Hoca Ali Rıza'lar, o dönemden sonraki Çallı'lar vs..ler, hepsi yurt dışından getirilen etkileri de taşıyorlardı. Örneğin kübizm etkisinde olduğu gibi ya da konstrüktivizm gibi. Benim de hocam mesela Refik Epikman'dır, onun da ortaya koyduğu eserlerden biliyoruz, tanıyoruz konstrüktivizm akımını. Bu Tollu'da Cemal Tollu'da da vardır, diğer sanatçılarda yani o dönemin sanatçılarında da vardır. İşte o kuralcılıktan sonra demokrasiyle birlikte daha bir serbestleşme, daha bir yeni bir araştırmaya doğru gitti.

Biliyorum ki siz Yıldız Resim ve Müzik Seminerine katıldınız. Bu seminerlerden biraz bahseder misiniz? Eğitim nasıldı, katılacak öğrenciler nasıl belirleniyorlardı ve neden bir sene devam edip ardından son verildi?

Yıldız Resim Müzik semineri Türkiye'de ilk kez açılan bir okul. Yurt dışından dönen Milli Eğitim Bakanlığı ile Hayrullah Örs gibi kişiler, Viyana gibi yerlerde kaldılar. Hem eğitimci olarak hem sanat eğitimcisi olarak çalıştıkları için Türkiye'de böyle bir okul, bir sanat okulu açmak istediler, istemişler daha doğrusu. Bu istek ile Milli Eğitim Bakanlığı'na başvurulmuş, Milli Eğitim Bakanlığı bunu uygun görmüş, bizleri de ortaokuldan sonra oraya çağırdılar. Dediler böyle böyle bir okul açıyoruz. Yıldız'da şimdi Sabancı'nın orada bir kitaplığı var, Yıldız Camii'nin tam karşısındadır. Orada ilk kez böyle bir okul açıldı, bizi de davet ettiler, ister misiniz dediler, biz de resim yaptığımız için

ortaokullarda filan, hocalarımız tarafından beğeniliyoruz, seçiliyoruz, resimlerimizi Ankara'ya göndermişler, Ankara'da bizi seçmişler. Sanatçı hocalardan oluşan bir grup bizim resimlerimizi beğenmiş. Ben o zaman Balıkesir'deydim, ortaokulu orada bitirdim, oraya bir haber geldi. Beni çağırdılar okuldan, böyle böyle dediler, ailemle konuştuk, peki dedik ve biz kalktık İstanbul'a gittik. Aşağı yukarı otuz kadar resim öğrencisi vardı, otuz kadar da müzik öğrencisi vardı ve Çapa'ya bağlıydı o zaman. Çapa'ya bağlı ama daha sonra buna benzer bir okul, buna benzer bir seminer devam etti. Fakat o seminer bu bizim seminer gibi değildi. O bugünkü güzel sanatlar liseleri gibi bir okuldu. Bizim derslerde fen ağırlığı yoktu, daha çok on iki saat kadar resim dersi vardı, altı saat kadar desen dersi vardı. Sanat ağırlıklıydı, müzik bölümünün de öyle, şan, enstrüman vs.. ve iyi hocalar hepsi. Mesela bizim oradaki hocalarımız, Şeref Bey bir tanesi, Şeref Akdik, bir tanesi İlhami Demirci, sonra Nevide Hanım ve rahmetli eşi Kemal Gökyayın. İyi hocalardı hepsi, Kemal Bey çok erken vefat etti ve çok iyi bir suluboyacıydı. Biz suluboyayı ondan öğrendik. Şeref Bey sonra akademide de hocalık yaptı. İlhami Bey de yine aynı şekilde, İlhami Bey o zaman Almanya'dan da yeni dönmüştü, konstrüktivist akımın bir önderi, bir çalıştırıcısıydı, sanat heyecanı ile dolu bir kişiydi. Orada bir yıl filan çalıştık, bir yıl sonra okulu kapattılar.

Evet onun nedenini soracaktım..

O arada bütün sanat okulları kapandı. Mesela Gazi Eğitim Enstitüsü o sene öğrenci almadı. Biz Gazi Eğitim Enstitüsü birinci sınıfa seçildiğimizde o zaman son sınıf vardı, ikinci sınıf yoktu. Aradaki ikinci sınıfın olmamasının nedeni o yıl kapatılmış olması. Enstitüler kapatıldı, köy enstitüleri kapatıldı, öğretmen okullarına dönüştürüldü. Olabilir, öğretmen okulları olması yararlı oldu, birçok sanatçı şu anda öğretmen okulu mezunudur. Kapatılması belki bu enstitü isminden kaynaklandı. Enstitü lafı köy enstitülerini çağırıştırıyor gibi mi düşündüler bilmiyoruz tabii, gerçek nedenini öğrenmek mümkün olmuyor. O zaman böyle öğretmen yetiştiren kurumlara karşı bir tepki oldu. Ne demek yani Atatürk'ün kurduğu, Gazi'nin kurduğu bir eğitim enstitüsü ki o dönem Gazi Eğitim Enstitüsü'nün en kuvvetli dönemleridir. Öğretmen okulları tipindeki okulların en güçlülerinden bir tanesidir. Gerek yönetim kadrosu bakımından, gerek diğer bölümler açısından, hepsi ,tabii o zaman profesörlük filan yok ama, hepsi profesör ayarında hocalar, Türkiye'nin tanınmış hocaları, dışarıdan gelenler de vardı tabii bu arada, Almanca bölümünde mesela Alman hoca vardı, İngilizce bölümünde İngiliz hoca vardı. Sonra bir sene sonra, bizim bölüm açılmadı, bizleri öğretmen okullarına verdiler. Kızları Konya ve Adana kız öğretmen okuluna bizleri de Bolu'ya verdiler. Bolu öğretmen okulunda Mehmet Yücetürk, ressamdır, onunla beraber

çalıştık. Orada da bizim nasıl geldiğimiz bildikleri için bize çok yakınlık gösterdiler hocalar. Biz ağırlıklı olarak yine resimlerimize devam ettik. Mehmet Bey de tabii iyi bir hocaydı, sergileri filan vardır, ismi bayağı var yani. Sonra sanatın nankörlüğü mü diyeyim ne diyeyim ismi unutuldu tabii. Ama dönemin iyi bir sanatçısıydı, yeşili kahverengiye çok iyi kullanan bir sanatçı. Rönesans resmini ortaya koyan özellikleri, o dönemin özelliğini çok iyi emmiş, sindirmiş ve onu yansıtan eserleri vardı. Peyzajları vardı, köy hayatı vardı, kendisi zaten köylüydü, Bolu'nun köylerinden, Bolu'ya atanmış bize de hocalık yaptı. Biz ondan sonra Gazi Eğitim Enstitüsü'ne başvurduk ve çoğumuz girdik. Birkaç kişi kaldı, onlar ikinci sene girdiler, çünkü çok başvuran vardı. Bizi yine seçtiler, aldılar. İşte orada da Refik Bey, Refik Epikman, Malik Aksel gibi hocalar vardı. Ben Refik Bey'den çok yararlandım. Malik Bey o sırada kitap yazıyordu, atölyede sıranın en arkasına gelir oturur, arada bir bakar resimlerimize, Resim Sergisinde 30 Gün kitabını hazırlıyordu. Ondan pek istifade etmek mümkün olmadı ama resimlerini görüyorduk ama ne de olsa okulda pek fazla bir şey öğrenilmiyor ancak sizi hayat hazırlıyor, hayatta yeni bir şeyler yapma durumundasınız. Ama dediğim gibi Refik Bey'den çok yararlandık, eleştirilerinden yararlandık, görüşlerinden yararlandık.

Mesut Bey vardı, Mesut Erdem, onun da “Resim” diye bir kitabı vardır, ondan da yararlandık. O da İtalyan resmi etkisi altındaydı, turuncular, yeşiller, sarılar... ve figüratif çalışıyordu. Ama Refik Bey öyle değil, daha çağdaş, daha yeni, daha yeniliğe dönük, daha konstrüktivist. Gauguin ile Andre Lhote'u birleştiriyor diye duyardık. Gauguin'in renkleri ile Andre Lhote'u birleştiriyor. Lhote biliyorsunuz bir konstrüktivist, bir inşacı. İkisini birleştiriyor resimlerinde diye şeyler duyuyorduk.

Ondan sonra mezun olduk, ben yedek subaya gittim. Maraş'a tayin oldum, atandım ama burada fazla kalamadım, 3 ay falan kaldım, okullar başladı, ailem İstanbul'da yaşıyordu artık Balıkesir'den ayrılmıştık hepimiz, büyük şehirlerde yaşamamanın, Ankara'da yaşamamanın bir atmosferi var, bir havası var, birdenbire Anadolu'nun bir yerine gitmek yadırganıyor, rahat edemedim, huzursuz oldum. Orada iyi bir idarecimiz vardı, bana çok yakınlık gösterdiler, ben dedim gideceğim, duramayacağım burada. Ne yapmak istiyorsun dedi, askerliğime karar alırayım dedim. Balıkesir tabii künyem, Balıkesir'e bir telgraf, beni cezalı olarak sevk ettiler. Bir madde vardı, o maddeye göre cezalı olarak sevk ettiler. Ben Ankara'ya geldim. O sene Atatürk'ün Etnografya Müzesi'nden Ankara'ya nakli vardı. Yedek subay olarak onu seyrettik. Altı ay sonra Zile'ye ama sınıfım mühimmatçı, asteğmen olarak bir bomba işareti taşıyorduk. Zile'ye gittim, mecburen tabii orada bir senemi

geçirdim. Teğmen olarak oradan terfi edip tekrar döndük, bu sefer Kars'a, öğretmen okuluna. Orada da iki yıl kaldım. Ondan sonra Balıkesir Necati Eğitim Enstitü ve Öğretmen Okulu'na. Balıkesir'e yine kendi memleketime, uzun süre kaldığım memleketime döndüm. Orada on altı yıl kaldım. Öğretmen okulunda da çalıştım, lisede de çalıştım. Bu arada bir yurt idaresi yaptım. Sanattan koptum açıkçası. Bu arada evlendim, edebiyat öğretmeni rahmetli eşimi bir trafik kazasında kaybettim. Tabii yurdu kapattık altı yıl sonra. Bu arada bir çocuğumuzu kaybettik, sonra kızımız oldu tekrar bir oğlum oldu.. On altı yıl doldu ondan sonra ben bir Fransa bursuna başvurdum. Ama tabii o zaman Balıkesir'deyim, Ankara'da Dil Tarih Coğrafya'dan, Edebiyat Fakültesi'nden, yabancı dillerden 11 kişilik filan bir jürinin önünde bir sınav veriyorsunuz. Verdik sınavı ama tabii o zaman için popüler bir sanatçı Mustafa Ayaz vardı, onu seçtiler, olmadı. Bir sene sonra tekrar başvurdum, bu sefer İspanya bursu. Ona başvurdum, kazandım onu ve kalktım İspanya'ya gittim. Madrid San Fernando Kraliyet Güzel Sanatlar Akademisi. Nereye gideyim, Barcelona'ya mı Madrid'e mi diye onlara sordum. Dediler Madrid'e git, daha iyidir dediler, San Fernando Akademi daha mükemmeldir dediler. Oraya gittim, orada bir yıl kaldım. Sabahtan resim atölyesine devam ediyordum, öğleden sonraları özgün baskı atölyesine devam ediyordum, geceleri de İspanyolca kurslarına gidiyordum. Çok yoğun bir çalışma, bütün gün dolusunuz. İspanya'yı tanımıyorum ben, Madrid'e cumartesi veya Pazar günleri fakülte olmadığı zaman, okul olmadığı zaman gidip ancak galerileri dolaşabiliyorum. Başka hiçbir yeri bilmiyorum. Birgün yalnız orada atölyede bir arkadaş vardı, oldukça da yaşlıca bir arkadaştı, o nişanlısıyla birlikte beni aldı, Kral Şehri diye Franko'nun mezarının bulunduğu muazzam bir katakomp var, bir bayrak var ki göklere kadar yükseliyor, o kadar uzun, o kadar muazzam bir bayrak. İç savaş sırasında ölen şehitlerin mezarları, katakomp şeklinde mezarlar. Orayı gördüm yani. Çok enteresan bir şey, aklımda öyle kalmış, o arkadaşla Türkiye'ye geldiniz mi dedim, geldim dedi ve bıyıkları gösterdi, Türkler böyle bıyıklı demek istedi.

Bir sene sonra oradan sertifikalar aldım. Hem dil sertifikası aldım, hem diğer gravür hocalarımdan, ikisi de profesördü zaten, onlardan da birer sertifika aldım. Türkiye'ye döndüm, o sertifikaları Milli Eğitim Bakanlığı'na verdim, dönüşte beni İstanbul'a aldılar, İstanbul Eğitim Enstitüsü'ne. Çapa Eğitim Enstitüsü ama o zaman buraya geldi, Fikirtepe'ye geldi. İlhami Bey filan emekli olmuşlardı, onların yerine aldılar beni. Bir arkadaş daha vardı o da Fransa'dan dönmüştü, ikimiz oraya geçtik. O günden bu yana emekli oluncaya kadar hep oradayız. O, o zaman şimdiki fen lisesinin olduğu yerdeydi, arka taraftaydı. Sonra ön tarafta bina yapılmıştı, fakat o binanın da kapasitesi 100-200 kişiye göre bile değildi. Yanlış hatırlamıyorsam 100 kişiye göre yapılmış ama şimdi orada 200-300 öğrenci var, mecburen.

Sonra kariyerler başladı, önce öğretim görevlisi olarak işe başladık orada, sonra bir doçentlik sınavı açıldı, pardon doçentlik sınavı açılmadı, yabancı dil sınavı açıldı. Önce yabancı dil sınavına girdik, sonra Ankara'dan profesörlük vermişler bana ve Zeki Kuşoğlu diye bir arkadaşımıza. Ama sonradan bana doçentlik olarak geldi o. İtiraz ettim ama itiraz zamanı da geçmiş, onun için 80 kuruş ceza ödedim. Kaybettim mahkemeyi, çünkü itiraz süresini geçirmişim. Belli bir süre içerisinde itiraz edilmesi gerekiyormuş ama benim avukatım farkında değil. Ondan sonra tekrar bir yabancı dil sınavına girdik, zaten yurt dışına giderken de yabancı dilden sınava giriyorsunuz. Ben Fransızca'dan girdim. Bana iyi vermişler, bir arkadaşla orta demişler. Böyle bir takım dereceler verilmiş. Ondan sonra kadro açıldı, profesörlük kadrosu çıktı, ona başvurdum. Onu verdiler, galiba 92'de profesör oldum. O günden bu yana profesör olarak da emekli olduk. Aşağı yukarı 25-26 yıl geçti orada. Toplam meslek hayatım 46 yıl. Tabii bu arada sergiler vesaireler var, bir küçük kitap yaptım o zaman için. Daha sonra 2005'de bir kitap daha yaptım, onu ben kendim yapmıştım bunu bir galeri ile birlikte yaptık. Şimdi üçüncüsünü hazırlıyorum, 2005'den zamanımıza kadar olan kısım, 2009'a kadar olan kısım var.

Yıldız Seminerleri'ne siz katıldınız, Mürşide İçmeli katıldı. Katılan diğer isimler kimlerdi?

Erol Eti'nin eşi Sevim Eti, Sevim, Tatbiki Güzel Sanatlar'da sanat tarihi dersleri verdi. Cevdet var, Ankara'da Devlet Opera Balesi'nin baş dekoratörü, Cevdet Batur. Sanat olarak öne çıkmış hangi isimler var diye düşünüyorum. Bu isimler var, ortada olan, görülen isimler bunlar. Tabii var birçok arkadaşlar, bir kısmını da kaybettik. Hüseyin Kılıçkan vardır, şimdi bizim fakültede yazı dersleri veriyor, resim bölümünde Marmara'da.

1956-57'de Ortaköy'de öğretmen okullarının yine yetenekli öğrencilerden oluşan, Yıldız Seminerleri'ne benzer nitelikte bir programı olmuş. Biraz ondan bahseder misiniz?

O konuda ben de fazla bir şey bilmiyorum ama bunlar öğretmen okulu tipinde, tamamen öğretmen okulu tipinde, yalnız resim ders saatleri biraz fazlaydı o kadar. Bizdeki gibi olmadı hiçbir zaman. Bizde on sekiz saat resim dersi vardı. Heykel vardı, modlaj vardı ama onlarda öyle değil.

İspanya'da aldığınız eğitim ile Türkiye'de aldığınız eğitimi karşılaştırdığınızda, arada ne gibi farklar görüyorsunuz?

Orada sabahtan öğleye kadar resim çalışıyorsunuz. Öğleden sonra bir başka atölyede, gravür atölyesinde veya özgün baskı diyelim. Ben burada, Ankara’da serigrafi filan görmedim. Reklam grafiği tipinde grafikler, o tür bir ders görüyorduk. Kitap kapakları, makale başlıkları gibi grafiksel çalışmalar ama özgün baskı denilen şey daha farklı, onu görmedik. Ama şimdi artık bizde de var.

İspanya’da profesör Paricio ve Profesör Rocco ile çalıştınız.

Evet Profesör Paricio özgün baskı, Profesör Rocco resim derslerine giriyordu.

Gazi Eğitim Enstitüsü’ne girdiğiniz dönemlerde Türkiye’de resme bakış, resim sanatının yeri nasıldı?

Ben 1953 mezunuyum, 50’de girdim. D.P’nin iktidara geçiş dönemi. Ama D.P’nin sanat üzerinde fazla etkisi olmadı. Yani şu bakımdan olmadı, köstekleme gibi bir etkisi yoktu. Mesela Devlet Resim sergileri yine eski harareti ile devam ediyordu. Şimdi mesela, son zamanlarda ikinci planda kalmaya başladı, eski gücü kalmadı. Tabii bu arada özel atölyeler çoğaldı, eskiden bu kadar atölye yoktu.

O dönemlerde üç dört tane galeri vardı, bir Maya vardı mesela, Helikon, Lebriz vardı, saysak bir iki tane daha ancak çıkar. Elle tutulur kadar az galeri vardı. Şimdi öyle değil. Mesela bu tarafta, Anadolu yakasında, hiç galeri yoktu, hep karşı taraftaydı, Nişantaşı taraflarındaydı. Ondan sonra çoğalmaya başladı. 1960’lara doğru daha da çoğaldı. Şu anda İstanbul’da yüzün üzerinde galeri var.

Yani o partinin döneminde bir gerileme olmadı. Sanat üzerinde bir baskı olmadı hatta soyut resim daha da ön plana çıktı, gelişti. Yeni yeni sanatçılar oluşmaya başladı. Çallı’lar Tollu’lar hep hayattaydı bizim öğrencilik sıralarımızda, Kocamemi’ler akademide hocalardı, Şeref Bey hocaydı. Sanatçı parmakla sayılacak kadar azdı, akademi hocaları filan daha çok ortada sanatçı olarak görülüyorlardı. Onun dışında öğrenci olarak gelmiş ama halktan yetişmiş sanatçılar oluşmaya başladı. Sanat bir hayli gelişti, Nuri İyem’ler vesaireler hep o zaman ortaya çıktı.

O dönemde bir baskı olmadı, belki ilk dönemler için diyebilirim. D.P’nin kuruluşunun amacı ülkeye demokrasi getirmektir. Rahmetli İnönü’nün bunu uygulamak isteği önemliydi ve böyle bir demokrasi havası içerisinde gelişti ama sonra biliyorsunuz 60 ihtilali olmak durumunda kaldı. Demek ki o demokrasi havası artık kalmadı. Ama sanatta bir gerileme mi oldu? Hayır, olmadı. İlerliyordu, ama nasıl ilerliyordu. Belki Avrupa sanatının etkisi biraz devam etti. Belki günümüzde de etkisi devam ediyor. İletişim araçları o kadar

fazla ki, televizyon olayı, internet olayı, hemen uçakla 2 saatte Almanya'ya Londra'ya gidiyorsunuz, orada galerileri görüyorsunuz, müzeleri görüyorsunuz. Biz de müzecilik tabii daha yeni olmaya başladı ama onları görüyorsunuz. Orada bir etkileşim, iletişim elbette ki olacak. Türk sanatının da kökü malum yok. Cumhuriyetten biraz önce başladı, nereden baksanız seksen doksan yıllık bir geçmişi var. Avrupa sanatının yüzyıllar içerisinde süzüle süzüle bu hali alması var bir de bizimkinin buna bu iletişim nedeniyle ayak uydurmaya çalışması var. Elbette burada bir sindirimsizlik olabilirdi, ilk dönemlerde oldu da. Ama şimdi Türk sanatında yavaş yavaş çok farklı gelişmeler, daha özgün gelişmeler var ama birçok kimseye sorarsanız, siz kökünüzden ne getiriyorsunuz diyorlar. Ama tabii sanatın bir de evrenselliği var, onu da hesaba katmazlık edemezsiniz ki. O bakımdan bir etkileşim de olması lazım. İllaki köylü resmi yapmak, illa ki minyatürlerden yararlanmak... işte bir ara onlar olmaya çalıştı. Ne oldu, unutuldu, tutmadı yani. Demek ki bu iş zoraki olmuyor. Yavaş yavaş özgün Türk resmi de kendini bulacaktır diye düşünüyorum.

Halkevlerinin kapatılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bir yandan kültür yuvaları olarak görülürken bir yandan da sadece C.H.P'nin propagandasının yapıldığı kurumlar olarak değerlendiriliyordu. Siz bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Halkevleri yararlıydı gibi geliyor bana. Mesela ben Cumhuriyet gazetesi okurum, o zaman Cumhuriyet gazetesi halkevlerine geliyordu ve ben o zamandan başladım okumaya. Sonra biraz Milliyet'e geçtim sonra tekrar Cumhuriyet'e döndüm. Halkevlerinde o gazete gelirdi oraya, belki başka gazete gelmezdi, belki ben onu bulurdum okurdum, bilemiyorum. İlginç konular vardı, Abidin Daver vardı mesela, gemilerle ilgili yazardı. Benim ilgimi çekerdi o. Sanat bakımından da bilgilendiriyordu bizi. Genel olarak gazetenin bir havası vardı ve bu hava çok farklı bir hava. Daha çağdaş, daha insanın kafasına yatkın bir hava. Yani insanı geriye götüren değil, ileriye dönük bir havaydı bu.

O zaman halkevlerinin bir takım ödülleri vardı. Ben mesela atıcılıktan bir tane saat kazandım. Okullar arasında 50 metrelik mesafeden silah atışı yarışması. Yine okullar arasında da böyle yarışmalar oluyordu, ben o yarışmalarda da böyle bir ödül aldım, resim yarışmasıydı. Rahmetli Sırrı Özbay vardır, akademinin ilk öğrencilerinden, Balıkesir'e bir sanat havası yayan kişiydi o. Nüleri yapardı, o dönemde Balıkesir'de nü olacak iş değil ama hiç kimse ses çıkarmazdı. Şimdi nüleri parçalıyorlar.

Resimler görürdük halkevlerinde, mesela Sırrı Bey halkevlerinde sergi açardı. Ben tabii Balıkesir halkevini anlatıyorum ama diğer halkevlerinde muhakkak çok şeyler oluyordu. Ben orada çocukluğumu geçirdiğim için onu biliyorum. Yani çok yararlıydı

halkevleri. Ama tek parti döneminin propagandasını reklamını yapıyordu diye düşünülebilir ama o dönem öyle olması gerekiyordu başka türlü olamazdı zaten. Politik yaşam bir evrim geçiriyor o dönem için bu gerekiyordu. Taa Osmanlıdan kalma bir takım düşünceler adetler usüller Cumhuriyet ile birlikte yeni bir yola aktarılıyor. Elbette bunun tutulması, bunun sağlamlaştırılması, bir Atatürk yolu söz konusu ve bunun pekiştirilmesi gerekiyordu. Onun için o dönemde bu çok normal görülmeliydi. Eğer böyle bir eleştiri yapılacaksa, o dönem için bu bence normaldi. Zaten ardından çok partili döneme geçilince halkevleri de ortadan kalktı. Ama yararlıydı, o zaman için yararı inkar edilemezdi.

Türkiye’de 1950’lerden sonra soyut eğilimler ön plana çıkıyor. Amerika’da o dönemde senatör McCarthy var ve McCarthy’nin söylemlerinde figüratif eğilimler yok sayılırken müzelere bir tek soyut eserler alınıyor. Acaba o dönemde Türkiye’yi ABD etkilemiş olabilir mi?

Zaten Amerika’da 1930’larda bir takım dernekler kuruldu. O arada sanatta, resimde bir takım gelişmeler oldu. Ama bu McCarthy dönemine rastlamış olabilir mi onu bilemiyorum. O zamanlar sanatın merkezi Amerika’ya kaymaya başlamıştı. Amerika’ya kayınca mutlaka bir takım gelişmeler olacaktı. Tabii o zamanda bir çok sanatçı da Amerika’ya göç etmeye başladılar, müzeler kurulmaya başladı. Soyut sanata o zaman sanatın bir gelişmesi olarak bir geçiş oldu. Yeni bilimsel araştırmalar, renk araştırmaları, kurgular vesaireler derken bütün sanatsal olaylarda, bilimle birlikte, teknolojik gelişmelerin etkisiyle bir takım değişiklikler oldu. İşte o zaman doğal bir gelişme olarak sanat soyuta doğru gitti.

Bizim gibi Amerika’da sanatın kökü yok. Birdenbire birtakım yeni şeylerin ortaya konması lazım yani sıfırdan başlayamaz artık. Onun için sanat orada biraz soyuta doğru yönelmiş olabilir. Tabii bu diğer ülkeleri de tabi ki etkiledi ama zaten fikir olarak, kafa yapısı olarak sanatçılarda da belli bir süre sonra bir birleşme oluyor. İster Amerika’da olsun, ister Fransa’da olsun, ister Avusturya’da olsun bir değişme ve bir gelişme oluyor ve bir birleşme olabiliyor. Tabii iletişim kaynaklarının bollaşmaya başlaması, teknolojik gelişmeler soyut sanatı ön plana çıkarıyor ama ben McCarthyciliğin bu konuda bir rolü olup olmadığı konusunda bir şey söyleyemiyorum. Ben bunu sanatın normal, doğal bir gelişmesi gibi görüyorum. Siyaset bu derecede sanatı etkiler mi bilemiyorum. O konuda kesin bir şey söylemek mümkün değil. Ben daha çok doğal bir gelişme olarak görüyorum bunu. Sanatçı sürekli olarak çalışıyor, üretiyor ve bütün bunların sonucunda kendiliğinden bir yere gidiyor, sanat kendiliğinden yöneliyor, geriye dönmüyor hiçbir zaman. Zaten bugün de bir geriye dönüş, tekrar figüratife dönüş diyorlar, yalan, ben inanmıyorum. Böyle bir şey olamaz,

mümkün değil, eşyanın tabiatına aykırı. Geriye dönüş olabilir, figürden yararlanabilirsiniz ama ortaya koyduğunuz form o değil, o zaman eskinin bir tekrarı olur o. Bu kadar gelişmeden sonra tekrar geriye dönmek mümkün değil. Sanatın geriye dönmesi diye bir şey yok nitekim görüyoruz, bugün enstalasyon diye bir şey var, vaktiyle var mıydı enstalasyon? İşte figür onda kullanılıyor mesela, figür öyle kullanılabilir ama bir Leonardo tablosundaki figür kullanılmaz artık, o mümkün değil.

Vilayet Resimleri olayı...

Bu Anadolu'ya giden sanatçılar meselesi değil mi? Bazı sanatçılara ödevler verildi, onlar bazı resimler yaptılar, desteklemek amacıyla yapıldı. Eskiden de vardı o zaten, yani 1950'lerden önceki dönemlerde de hükümetler bir takım şeyler yaptılar. O dönemin çeşitli sanatçıları çeşitli illere gönderdiler, oralarda resimler yaptılar, onları satın aldılar. Ama sonra onlar ne oldu onu da bilmiyoruz.

Çoğu kaybolmuş, nerede oldukları bilinmiyor maalesef.

Maalesef ortada bir şey yok.

Tabii bu tür şeyler sanatçıyı destekleme açısından faydalı oldu. Hükümetler, iktidarlar sanatçıyı desteklemek için 50'den önce de bunları yaptılar.

Onun dışında yarışmalar daha çok Devlet Resim Heykel sergilerinde oluyordu, orada destekleniyordu, resimleri bakanlık alıyordu, kültür bakanlığı alıyordu, ödüller veriliyordu. Yararlıydı ama tabii yetersiz. Devlet ne zamana kadar destek yapabiliirdi. Önemli olan halkın ilgi duyması, halk ilgi duymalı, büyük kurumlar ilgi duymalı. Şimdi işte biraz biraz kıpırdanmalar oluyor. Büyük holdingler var, özel binalar yaptırılıyor, onlara büyük resimler alıyorlar. Müzayedeler var, galeriler bunlardan şikayetçi biraz. Galerileri söndürdü ama müzayedeler çok mu yararlı oluyor o da ayrı bir konu, sanatçının fiyatını düşürüyor. Sanatı yalnız ticaret olarak düşünmek yanlış. Bu sefer sanatçının kalitesi kalmayacak, bir noktada ister istemez sanatçı kalitesini düşürecek, para için resim yapmaya başlayacak. Bu da işin yanlış tarafı, müzayedelerin çok dikkatli olması lazım.

1950'den sonra galeri sayılarındaki artış peki bir artı mıydı yoksa dediğiniz gibi sanat ticarileşti mi?

Tabii bir noktada da hak vermek lazım, şöyle hak vermek lazım: resmin tutunabilmesi, yaygınlaşabilmesi için meta haline de gelmesi gerekiyor. Ama işte bunun kontrolsüz, ne olduğu belli olmayacak şekilde resmi sırf meta haline getirmiş olması yanlış

tabii. Resim sırf meta olarak düşünülmemeli, evet bir noktada alım satım olmalı çünkü başka türlü yaygınlaşmıyor. Onun için bir meta haline gelmiş olması gerekiyor ama sadece bazı kişilere para kazandırmak için bir meta haline gelmesi yanlış olur.

Şunu sormak istiyorum, az önce devletin sanata desteği dedik. Sanatçı için devletin himayesi ne kadar gerekli ya da bir sanatçı devlet himayesini ne kadar ister, devletin himayesinde olunca güdümlü bir sanat mı ortaya çıkıyor?

Tabii bu devletin seçimine bağlı. Yani nasıl bir sanat istiyor. İstiyor mu istemiyor mu? Devletin bir politikası var mı yok mu? Kültür Bakanlığı ne istiyor, ne yapmak istiyor? Nasıl bir sanat oluşsun istiyor? Bugün bir kültür politikası var mı bilmiyoruz. Eskiden belki sanatçıyı teşvik etmek açısından bir kültür politikası vardı. İşte vilayetlere göndermeler, Devlet Resim Heykel Sergisi'nden resim satın almalar. Ama şimdi var mı yok mu onu tabii bilmiyoruz. Ama bir yandan da bir bakıyorsun bir belediye başkanı küfrediyor resme ya da heykele. Bu devlet politikası ise yanlış tabii, böyle bir politika olmaz. Ama halka yaygınlaşması lazım, önemli olan halkın buna ihtiyaç hissetmesi lazım. O kendiliğinden oluşacak bir politikadır. Devletin desteği olmadan oluşması gereken bir şey ve böyle olması çok daha iyi. Tamam devlet destekleyebilmeli, bir politikası olmalı ama asıl halkın buna ihtiyaç hissetmesi lazım. Sabah yediği ekmek, peynir, kahvaltı gibi onu hissetmesi lazım. Eskiden bu daha da berbat bir haldeydi, şimdi biraz biraz değişti. Eskiden otobüslerin arkasında ağlayan çocuk resmi vardı, resim o sanılıyordu. Şimdi biraz daha değişti. Artık halk biraz daha kaliteli şeyler bekliyor. Yalnız o ağlayan çocuk değil, o resim değil zaten, poster. Şimdi artık, elle yapılması daha kıymetli, sadece baskı olması şart değil. Böyle bir fikir oluşmaya başladı ama bugün halkın ilgisi yeterli değil. Ama bunda ekonomik durumun da etkisi olabilir. Çünkü sanat olayları fantezi olaylar, halk önce karnını doyuracak, çoluğunu çocuğunu okutabiliyorsa okutacak, ondan sonra buna para ayıracak. Bu tamamen insanın tinsel hayatıyla ilgili, buna para ayırabilmesi için de tabii ekonomik durumunun iyi olması lazım. Bugün işte ancak büyük holdingler, büyük firmalar ilgi duyuyorlar. Bankalar biraz destekliyorlar, yarışmalar açıyorlar vesaire. Halkta biraz biraz bir şeyler var ama fazla bir gelişme yok. Türkiye'de sanat ihtiyaç olarak hissedilmiyor.

Yapı ve Kredi Bankası'nın İş ve İstihsal konulu sergisi oluyor 1954'de ve Aliye Berger birinci oluyor. O dönemde soyut bir tablo ile katılıp birinci olması çok büyük tepkiye neden oluyor. Siz bu olayı nasıl değerlendiriyorsunuz?

Aliye Berger gravürçüdür aslında, onun böyle bir yağlıboya çalışması filan yok ama herhalde soyut olması nedeniyle seçilmiş olabilir diye düşünüyorum. Türkiye'deki jürilerde

de öyle, bir bakıyorsunuz bir resim birinci oluveriyor. Neye göre birinci oluyor, nasıl seçiyorlar, bunların çok sağlıklı olmadığı üzerinde bir genel kanı var. Bir takım kişisel çıkarların da etkisi oluyor deniliyor. Ama insan kendi gözüyle görmedikten sonra bir şey söylemek de doğru değil, sadece kulaktan duyulan bazı şeyler bunlar. Ama bu yabancı kişiler Aliye Berger'in geçmişini filan irdeledilerse, bunu araştırdılarsa, belki geçmişi, akrabalıkları vesairesi onları etkilemiş olabilir, belki onlara da bakmış olabilirler.

Aslında bir sanatçı hakkında hüküm verebilmek için 50 yıl filan geçmiş olması lazım. İkincisi o sanatçının geçmişini iyi incelemek lazım, dün neydi bugün ne yapıyor, ortaya koyduğu şeyler nelerdir? Bütün bunların çok iyi incelenmesi lazım. Eğer o dönemde bunları inceleyip buna göre bir fikir sahibi oldularsa ona göre de bir karar vermiş olabilirler diye düşünüyorum. Ama bu böyle olması lazım diye düşündüğümüz bir kriter, sanatçının dünkü durumu, bugünkü durumu arada geçirdiği olaylar, aşamalar.. bunların görülmesi, sanatçının bu bakımdan irdelenmesi lazım.

Son olarak şunu sormak istiyorum, az önce de biraz bu konudan bahsettiniz, günümüzde Türk resim sanatının durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Biz bu seksen doksan yılı doldurmaya çalışıyoruz. Bu dolduruş sırasında bir takım aksamalar, bir takım yanlışlar, bir takım sapmalar olabilir, bu da çok doğaldır. Avrupa sanatının asırlar boyunca süzüle süzüle gelmiş olan bir sonucu var, bir de seksen doksan yıllık bir geçmişi olan sanatın bugünkü durumu var. Bu aradaki farkı kapatmak kolay olmuyor ama etkileşim çok hızlı. Uçağa bindiniz mi Amerika'ya gidip Guggenheim'i görebiliyorsunuz, oradan etkilenebilirsiniz. Zaten etkilene de normaldir. Bir takım örnekleri görüyorsunuz ama bu örnekler bir süzülmenin bir sindirmenin sonucunda ortaya çıkıyor. Sanatın gelişmesi de öyle, bir şey ortaya konuyor, üzerine bir tane daha konuyor fakat bir rüzgar geliyor onun yarısını alıp götürüyor ama bir şeyler kalıyor orada. Bunun üzerine bir yenilik daha konuyor, onun üzerine bir tane daha konuyor, yine bir rüzgar geliyor, onun bir kısmını alıp götürüyor ama tamamı kaybolmuyor. İşte Avrupa sanatının bütünlüğü buradan çıkıyor. Bir birlik bir bütünlük var Avrupa sanatında. Bizde bu yok. Bir takım etkileşimler var tabii, herhalde iyiye doğru gidiyoruz. Acaba bu bizim resmimiz mi yoksa taklit mi ediyoruz diye sorular da var ama o etkileşim de olacak. Gözlerinizi kapatamazsınız ki. Yurt dışına gitmeseniz bile televizyonda size müzeyi gösteriyor kaldı ki zaman zaman hepimiz kalkıp gidiyoruz.

Hem etkileşim oluyor, hem de ekonomik yapıya göre, siyasal yapıya göre, demokratik yapıya göre, şimdi demokratik yapılarda resim farklı gelişmiştir, daha faşist ya

da komünist yani totaliter yapılarda resim farklıdır. Mesela Rusya, ben Rusya'ya gittiğim zaman en meşhur müzelerini gördüm, adamlar Repin'e kadar gelmişler, Repin'den ileri gidememişler. Repin empresyonist, 19.yy resmi, 20.yy başları. Ondan sonra yok bir şey, kalkmışlar Avrupa'ya gitmişler, Amerika'ya göçmüşler, Kandinskiler, Maleviçler vs vs. Peki nasıl oluyor? O dönemin idaresi, o dönemin politika anlayışı, o dönemin rejimi sanatçıyı da o yönde yetiştiriyordu, sanatçı onun dışına çıkamıyor. Ama bir takım gelişmeler, yenilikler, demokratik gelişmeler vesaireler filan, elbette ki çok farklı şeyler ortaya koyuyor. Kafa olarak değişmeler sanatçıyı da etkiliyor. Bilimdeki değişmeler, sosyal değişmeler, ekonomik değişmeler sanatçının kafa yapısını da etkiliyor. Elbette sonuçta bir takım yenilikler ortaya çıkıyor. Bu gelişme olacaktır, bunu önlemek mümkün değil, bunu önleyemezsiniz. Onun için Türk resmi de yavaş yavaş çok daha iyiye doğru gidiyor ama kökler zayıf onu kabul etmek lazım. Bize uyan uymayan bir takım gelişmeler olabilir. Tüketim toplumunun ortaya koyduğu bir pop sanat örneğin, şimdi biz bir tüketim toplumu muyuz değil miyiz? Biz tüketim toplumu olamayız. Dışarıya bilmem ne kadar borcumuz var. Sanatta biz ne dereceye kadar hamle yapmalıyız, yapabiliriz? Yani yapılan şeylerin bazılarını evet Avrupa'dan almış olabiliriz, bunları ne dereceye kadar hazmedebiliyoruz, sanatçı da acaba bunu tam sindirebilmiş midir, yoksa taklit mi etmektedir? Bunlar hep bugünün karmaşaları. Bugünkü olayların ne olduğu belki elli sene sonra ortaya çıkacak, belki bir kısmı silinecek, belki bir kısmı devam edecek. Şu an için çok fazla hamle yapmak ne dereceye kadar doğru olur, acaba daha ağır ağır gidilse Türk resmi daha mı sağlam bir yerlere oturur. Yoksa üç adım değil on adım mı atalım demek gerekir. Bu artık zaman içerisinde ortaya çıkacak. Bugün için kesin olarak bir şey söylemek pek doğru değil ama ümidi kesmemek lazım, galiba ileri doğru gidiyoruz. Bakıyoruz piyasalarda Sothebey'sler filan, onların tartışması var, bu dünyaya bir açılma anlamında. Türk resmi kendi kabuğu içerisinde, bu acaba yavaş yavaş dünyaya açılmayı mı ifade ediyor, yoksa bu gelip geçici bir şey mi? Şimdi bu tartışılıyor, Sothebey's filan sadece kişileri zengin etmek için tamamen ticari mi düşünülüyor filan gibi bir takım sorular var. Bunlara şimdi kesin bir cevap vermek kolay değil. Belki zaman içinde bunlar biraz daha açıklığa kavuşacaktır diye düşünüyorum. Ama Türk resminin kötüye gitmediği kesin. İyiye doğru gidiyoruz ama bu hamle ne kadar olmalı, nasıl olmalı bunun derecesi nedir.. onları şimdilik bilemiyoruz. Tabii hamle yapılmazsa durur, ne derler durursan düşersin. Durmamak lazım, bu etkilenmeler de çok doğal bence.

Çok teşekkür ediyorum zamanınızı ayırdığınız için.

ÖZDEMİR ALTAN (1931/ İstanbul Yeditepe Üniversitesi Öğretim Görevlisi-
Ressam)

11.09.2009-Kozyatağı/İstanbul

Öncelikle sizin özgeçmişiniz ile başlamak istiyorum. Biliyorum ki Halkevinde Halit Doral'ın öğrencisi oldunuz. Sanat hayatına nasıl başladığınızı anlatır mısınız?

5 yaşında masanın altında resim yaparak başladım. İlkokulda, orta okuldayken sınıfın ressamı derlerdi. Hatta hangi sınıfta hatırlamıyorum, öğretmen beni öne oturtturdu öğrenciler benden kopya çekmesinler diye. Sonra çok büyük bir şans, ortaokuldayken babam demir yolu memuru, Kayseri'deyiz, orada Halkevleri vardı o zaman, Halit Doral akademi mezunu, müze müdürü orada, resim kursları veriyor. Ben akademiye gitmeden evvel resme başlamış oldum. Akademiye gittiğim zaman bir akademi mezunu kadar resmim vardı. Sonra tabi daha da gelişti. Galeride önce Halil Dikmen sonra Zeki Faik İzer'in öğrencisi olmak en büyük şansımdı. Bence gelmiş geçmiş en büyük Türk sanatçısı Zeki Faik. Çünkü iyi bir hoca iyi bir sanatçıdır. İyi bir sanatçı değilse veremez, kendi yapamadığının nesini öğretsin ve Türkiye tıka basa onlarla dolu maalesef. Mezun olduktan sonra bir matbaada çalıştım, grafik işleri yaptım. Grafik de bana yaradı, o zaman Zeki Faik'in görüşüne göre, tehlikeli derdi grafik için.

9 dönem yaşadım, kendiliğinden gelişti bunların hepsi, zorlamadım hiç. Akademide hoca oldum, zaten daha küçükken Akademi'ye asistan olacağım derdim. Şu anda hocalık, sanatçılık...

Hocalarınızın en çok hangi yönleri sizi etkiledi?

Halil Dikmen klasik sanat üzerine kültürü ve bilgisi olan ve yaklaşık klasik resim yapan bir hocaydı. Zeki Faik'in problemlili zamanlarıydı, Zeki Faik çok yetenekli bir sanatçı ama bu yeteneklerine rağmen formasyonlarında büyük eksikler var, Fransa'ya gidiyorlar, Fransa'dan alabildikleri olduğu kadar işte. Mesela Zeki Faik'in çok tuttuğu sanatçılar vardı, Leger gibi ama onlar batı sanatının ikinci sınıf ressamı. Zeki Faik onlara hayran ama daha sonra gelişti, Matisse dedi, Picasso dedi. Hatta Picasso'yu çok geç anladı, bizim gözümüzün önünde oldu bu işler, Picasso maskaradır dediğini hatırlarım. Ama işte Türkiye'nin koşulları ne yapacaksınız. Ama çok büyük sanat geliştirdi sonra. Dolayısıyla Halil Dikmen'den klasik sanat hakkında fikir, ondan sonra Zeki Faik İzer hakkında da kolay kolay herhangi bir metodu olmayan ama zihinsel bir kapasite ürünü olan ve yeteneğinin ürünü olan iyi sanatı

tarif etmek. Bakın Grünewald derdi, Alman Rönesansını çok severdi, Uzak Doğu sanatını severdi. Bütün bunlar bana geçti. Ben de aynı öyle devam ettim.

Akademiye girdiğiniz yıllarda Türkiye’de resim sanatına verilen önem nasıldı?

Türkiye’de resim sanatına verilen önem, hiçbir zaman gelişmiş bir batı ülkesi kadar olamaz. Halk Parti zamanında daha ciddiydi, devlet sergilerine eğildi. Hasan Âli Yücel açılışa giderdi, devlet ileri gelenlerini şunu şunu satın alacaksınız diye zorlardı. Ondan sonraki dönemde zaten söylemeye bile gerek yok, denetim her şey köylülerin eline geçti, ona göre her şey geriledi. D.P’nin filan hiç öyle sanat politikası filan yoktu. Türkiye’de sanatın gelişim çizelgesi, dünya ile ilişkiler – ki o zaman yok, televizyon yok bir şey yok- neyse o. D Grubu Fransa’ya gidiyor, orada öğrenebildikleri kadar alıp geliyorlar. Bir şey söyleyeyim, bir gün Zeki Faik’e sordum, siz Fransa’ya gittiğiniz yıllarda, 1930’larda köprünü altından çok sular akmıştı, kübizm, ekspresyonizm, fovizm, fütürizm... görmediniz mi onları. Çoğu kişi bunlardan habersiz geldiler. Zeki Faik’in cevabı, “*biz İstanbul köyünden Paris şehrine giden köylülerdik*”. Bunlar yargı olarak Türk sanatının dönemeç noktaları.

Refik Koraltan hatta Bayar filan bayramlarda İnönü’nün elini öpmek için kuyruğa giren ama iktidarı aldıktan sonra işleri güçleri İnönü ile uğraşmak olan insanlardı. Yönetim deneyimi olmayan, kültürel birikimleri olmayan.. Onun için D.P zamanında sanata bütün ilgisi dağıldı devletin. Halk Partisi zamanında olabildiği kadar olmuştu. Tabii Atatürk... mesela resim heykel müzesini kurduran o. O günkü olanaklara ve görüntüye göre C.H.P’de o dönemde olabildiğince iyiydi. Yurt dışına eleman yollamalar..

C.H.P döneminde sanatçılara çok fazla çalışma imkanı sağlanıyordu. Yurt gezileri örneğinde olduğu gibi.

O zamana göre şaşırtıcı. Şimdi böyle bir şey yok, devletin politikası molitikası bir daha olmadı.

D.P dönemindeki Vilayet resimleri olayını nasıl değerlendiriyorsunuz?

C.H.P’nin eski alışkanlıklarını devam ettirmeye kalkıştılar onu da beceremediler.

Ben sizin bir röportajınızda okumuştum, galerilerin artması ile resim ticarileşti diyorsunuz ki 1950’den sonra da devletin desteğini yavaş yavaş çekmesi ile galerilerin sayısında bir artış oluyor. Sizce o dönemde galerilerin açılması sanat adına iyi mi oldu yoksa sanat giderek ticarileşti mi?

Devletçilikten serbest pazar ekonomisine doğru kayış sürecinde belki onlar da etkilemiştir. Bir de zamanla deneyimler artıyor, bizde de galeriler olsun fikri gelişmeye başlıyor. Sonra o ilk galeriler başladı. Onların tabi herhangi bir etkinliği olduğunu söyleyemeyiz Türk sanatına. Şimdi asıl sorun bir ülkede sanatın değerli olup olmaması, üst düzeyde bir sanat olup olmaması ile ilintili. Olmadığına göre her şey ona göre. Galerıcilik de ona göre, ileride müzecilikte ona göre olacak. Mesela müzeler var bugün, bunlar müze filan değil. Müze uluslararası büyük sanatçıların bulunduğu yerlerdir, devlerin evidir müze. İstanbul müzesi filan, onlar özel ulusal koleksiyon. Bu resim satılması meselesine gelince, yine aynı nedenle deneyimimiz olmaması ve kriter olmaması, kriterden kastım müze, nedeniyle sanatçı zaten dünden hazır, galerilerde ticari meta olarak görmeye başladı resimlerini. Aslında bu yargıya varamıyorlar, yanlış yapıyorlar. Galerıcilik işte resmin satılması... kardeşim ayakkabı mı yani.

Sanat düzeyi düşük, sanat düzeyi neden düşük 500-700 senelik geçmişimiz yok. Rönesansı da Barok'u da, Rokoko'yu da yaşama, 18-19.yy'ı yaşama, kübizmi de yaşama, ondan sonra galerıcilik yap. Bir takım durumu iyi kimseler galeri açtılar. Mesela ekonomik durumları iyi, karısının evde canı sıkılıyor, kocası ona galeri açıyor. Ertesi sabahtan itibaren de resimden anlamaya başlıyor.

Hocam yine D.P döneminde dönersek, bu dönemde İnönü dönemi gibi, Atatürk dönemi gibi sanatın himaye edilmediğini düşünüyorum. Siz bunu nasıl değerlendiriyorsunuz, bir sanat devlet himayesinde olduğu zaman ne kadar iyi olabiliyor, güdümlü bir sanat mı ortaya çıkıyor? Bir sanatçı için devletin himayesi ne kadar gerekli, daha çok bağımsızlık mı tercih edilir?

Vaktiyle feodaller, krallar sanatı korumuşlar, siparişler vermişler, sanatçıları yanlarında çalıştırmışlar. Öyle fazla kompliman yaparak değil, onlar işçi çünkü. Botticelli'nin birçok resminde imza yoktur, gerek yok çünkü, nasıl masayı yapan marangoz imzalamazsa o da öyle. Bugün İngiltere'de National Gallery'e gittiğinizde o kralların ellerini öpesim geliyor. 17. Yy, 18.yy 19.yy'da hep toplamışlar, İngiliz sanatı çok güçlü olmamasına rağmen. Yani devlet himaye ederse, zaten o milletin devleti olduğu için doğaldır bu. Şimdi biz şunda yanlıyoruz, devlet şöyle olursa, özel sektör böyle olursa... Zaten ikisi aynı. Türkiye'de eğer özel kurumlar gelişseydi devlet de onun devleti olacaktı zaten. Onun için devletin bağımsız olarak bir şey yapması zaten beklenmez.

Türkiye'de 1950'lerden sonra soyut eğilimler ön plana çıkıyor. Amerika'da o dönemde senatör McCarthy var ve McCarthy'nin söylemlerinde figüratif eğilimler yok

sayılırken müzelere bir tek soyut eserler alınıyor. Acaba o dönemde Türkiye’yi ABD etkilemiş olabilir mi?

McCarthy’cilikle ilintili olup olmadığının yanıtını veremeyeceğim, yanılabilirim. O dönemde ABD’de soyut ekspresyonizm varken onun biraz evvelinde Avrupa’da da başladı. Onlar non figüratif abstre abstraksiyon dediler, Amerikalılar soyut ekspresyonizm dediler, action painting filan gibi kolları oldu, 5 kola ayrıldı. Ama Amerika’dan değil Avrupa’dan geldi Türkiye’ye. Niye? Çünkü Avrupa’ya gidip geliyorduk bizler. Haberler hep Paris’ten geliyordu ve Paris’ten gelme alışkanlığı devam ediyordu. Amerika hiç hesapta yoktu. Yani McCarthy meselesi ile bağlantısı olduğunu hiç zannetmiyorum. Zamanı gelmişti, Türkiye’de de tek tük yapmaya başlayanlar oldu. Nuri İyemler filan, birkaç kişi başlamışlardı. Sonra kabul edelim ki siyasal kökeni üzerine bir şey söylemeyeyim ama 20.yy Amerikan yüzyılı, önce soyut ekspresyonizm sonra da pop sanatı bir fenomen. Yüzyılın ilk fenomeni kübizm ve Dadaizm ise onu izleyen zamanda, Amerika’nın dünya siyaseti üzerinde çok çirkin görüntüsü var, doğru ama kültürel hizmetlerini atlamamak lazım. Bir Hollywood’u, sinema endüstrisini, plastik sanatlarını atlamamamız lazım ve sanayini, bilimini.

Hocam Leopold Levy ile ilgili söyledikleriniz vardı, “aslında çok da iyi bir sanatçı değildi” şeklinde. Onu biraz açar mısınız?

Valla Fransız ressamlara sorun, bütün ressamları tanırlar, Leopold Levy’i tanıyan yok. Vaktiyle C.H.P yabancı uzmanlar getirmişler, çok da iyi etmişler, mesela mimarlıkta Clemens Holzmeister, Bruno Taut, müzikte Paul Hindemitt, resimde şansa bakın önce Derain ile ilgilenmişler, Derain onu yollamış, arkadaşımıymış. Leopold Levy 3. Sınıf ressam ama hem D Grubu ressamları hem onun dışında olanlar ondan etkilendiler. Niye etkilendiler biliyor musunuz? Şimdi tüm D Grubu sanatçıları ve Müstakiller, onlar Almanya’da, d Grubu Paris’te. Onlar da Türkiye’ye döndükleri zaman öyle bir Paris özlemi beyinlerinde yaşıyor ki günün birinde Leopold Levy gelince “*Paris buraya geldi*” demişler. Halbuki o Paris o Paris değil. Onun peşine hepsi takıldı, Zeki Faik bile onun gibi resimler yaptı, peyzajlar yaptı. Leopold Levy gerçekten bir şanssızlıktır. Asıl sorun şuydu, o dönemde gelmiş olanlardan heykel dalında Rudolf Belling vardı. Belling daha ziyade Hitler Almanya’sından kaçmış. Belling’i ben tanırdım, eczacı kılıklı bir adamdı. Gözlüklü böyle, beyaz önlükle dolaşırdı. Sonra Alman sanatında önemli bir yer tuttuğu meydana çıktı. Maalesef değeri bilinmedi, bizim Hadi Bara ile Zühtü Müridoğlu’nu çok suçluyorum, onların zamanının hocasıydı orada. Hatta Zeki Faik hoca bile onu ciddiye almadı. Zeki Faik yurt dışından heykeller getirtti, öğrenciler desen çalışması yapsın diye. Belling bunların hepsini denize atmak lazım

demiş. O çağdaş bir sanatçı yetiştirmek niyetinde olduğu için, bir de geçmişte fütüristlerin müzeleri yakma olayları filan var ya. Biraz da ondan heveslenmiş belli ki. Ama Rudolf Belling'in çalışmaları niye bizim resim heykel müzesinde olmasındı. Taşlıktaki İnönü heykeli onundur. Levy, Picasso'dan geri, Cezanna'dan geri, Gauguin'den geri.. hepsinden geri, fovlardan geri, Matisse'den geri. Bütün fovlardan geri, bari fovların arasına katıl be kardeşim.

D.P döneminde Nuri İyem ve Avni Mehmedoğlu'nun başlarının derde girdiğini biliyorum. Akademiye girdiği dönemde peşine düşülmüş Avni Mehmedoğlu'nun. Nuri İyem bir sergi açmak için Ankara'ya gittiğinde kendisini izlemek üzere bir polis tayin edilmiş.

Komünist diye. O zaman komünist izleme modası müthiş bir modaydı.

Sizin bildiğiniz, sizin çevrenizdeki sanatçı arkadaşlarınızın bu şekilde başına gelen şeyler var mı acaba?

Daha sonra benzeri şeyler oldu ama o dönem müthişti. İşte o McCarthy zamanı filandı. Türkiye'de komünist avına çıkılıyor, onlara solcu deniliyor. Dahası Avni Arbaş, Selim Turan, tarihte hangi Türk ressam varsa hepsi komünist olarak biliniyordu. Ben 1965'te Paris'e gittiğimde Avni Arbaş'ı ziyaret etmek istedim, zaten akademi hocaları ile de arasında mesafe vardı, o kadar kompleksliydi ki acaba sivil polis miyim diye düşündü. Nuri İyem de öyle, bütün yaşamı akademi hocalarına saldırı ile geçti ama hiçbir zaman onların düzeyine erişemedi.

Tavanarası ressamı olarak Akademi'ye karşıydı.

Evet, Ömer Uluç onun öğrencisidir. O zamandan bir kişi kaldı, Ömer Uluç.

Hocam bir olay daha vardı. Nuri İyem ve Ferruh Başağa atölyelerinde resim dersleri vermeye başlıyorlar ve Zeki Faik İzer de emniyet müdürlüğünü arayarak resim dersi adı altında orada farklı faaliyetlerde bulunduğunu söylüyor. Hatta üç kere arıyor emniyet müdürlüğünü, en sonunda tamam diyorlar, biz öğrenci adı altında bir polisimizi gönderdik, merak etmeyin diyorlar. Acaba bu da o dönemdeki “komünist avının” bir etkisi mi?

Ben çok severim Zeki Faik'i, o da beni çok severdi, oğlundan çok severdi beni. Ben hala her yerde Zeki Faik gelmiş geçmiş en büyük Türk sanatçısıdır diyorum. Ancak öyle garip tarafları vardı böyle. O komünistler hikayeleri de doğrudur maalesef. Çok yazık.

Paris'e ben öğrenci olarak gittim, o da Paris'te, Cumhuriyet Bayramı'ndan birkaç gün soraydı herhalde, sokakta Zeki Faik ile talebe müfettişine rastladık. Bana karşı biraz surattı. Büyükelçiliğe Cumhuriyet Bayramı'nda gelmediniz dedi. Ben de biraz ters bir cevap verdim ona. Gidin de siz İstanbul'da Cumhuriyet'in halini görün. Türkiye'de D.P, Menderes filan berbat dönemlerdi. Yani Cumhuriyet Bayramı'nı kutlasan ne olur kutlamasan ne olur gibi, müfettişin yanında ona güzel cevaplar verdim. Ama ben hep ona bağlı kaldım, hayatının sonuna kadar hep onu aradım, çok sevip saymaya devam ettim. Son zamanlarda çok tatsız şeyler yaptı, bunları hastalığına filan yormak lazımdı ama o olgunluğa yükselemedim.

Sizin değerlendirmenize göre Demokrat Parti döneminde, sanata, sanatçıya bir baskı var mıydı?

Solculara evet ama başka türlü sanatçılara öyle bir şey yoktu. Yoksa hani bütün diktalarda olan, "beni destekleyeceksin" filan, öyle birşey bilmiyorlardı. O sıralarda müzik çok iyiydi Türkiye'de, Ankara Konservatuvarı dolayısıyla. Ankara Konservatuvarı Paul Hindemith filan dolayısıyla, aynı zamanda tiyatro filan çok iyiydi. D.P döneminde ve sonra biraz daha devam etti, sanat Ankara'da çok iyiydi. Ama D.P'nin bir katkısı değil, kurulmuş olan bir şeyin devamı. İnönü, Hasan Âli Yücel, Devlet Sergileri, Ankara Konservatuvarı... bunlar dolayısıyla Ankara iyiydi. İstanbul'da Akademi hocalarının bir yeri olmuştu, Akademi o dönem iyiydi. Ankara'da özellikle tiyatro, opera, konser, müzik de çok iyiydi. Ankara hep dökülür bildiğin gibi, İstanbul ne yaparsa onu takip eder, İstanbul bienal yapar, Ankara ben de yapayım der...

Hatta bir dönem Inkılap Sergileri Ankara'ya taşınmıştı değil mi?

Evet.

Sizin söylediğiniz gibi, Ankara'da yeni bir şey değil de, İstanbul'da olanın taşınması.

Gelelim D.P'ye değil mi? D.P'nin sanatla ilgileri hiç yok, sanat neyse o olmuş, işte o kadar.

Hocam günümüzde Türk Resim sanatını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Türk sanatı tamamen ticarileşti. Devreye önce galeriler girdi, galeriler berbat etti işi. Ama bir işlevleri vardı, resim bir yerlerde satılsın. İkincisi müzayedeciler ve sanat koleksiyoncuları girdi. Sanat koleksiyoncularının çok azını tanıyorum. Birkaç tanesi sanattan

anlamadığı halde sanatı seven kimseler. Bir de hiç sanatla alakası olmayan, yatırım olarak ya da kara para aklamak için girenler var bu işe.

B. HÜKÜMET PROGRAMLARINDA KÜLTÜR (1946-1960)

1. RECEP PEKER HÜKÜMETİ (07.08.1946-10.09.1947) (15. HÜKÜMET)

Başbakan: Mehmet Recep Peker (İstanbul)

Milli Eğitim Bakanı: Reşat Şemsettin Sirer (Sivas)¹⁴¹²

I-1. Oylama sonuçları

Üye Sayısı: 465

Kullanılan Oy: 431

Kabul: 378

Red: 53

Katılmayan: 30

Açık Üyelikler: 4¹⁴¹³

I-2. Hükümet Programında Eğitim-Kültür

Öğretimin her kademe ve nevindeki Türk gençliğinde milli duygunun kuvvetlenmesi ve gençlerimize Türk inkılâbının ana fikirlerinin benimsetilmesi, Türk tarihi mefahirinin öğretilmesi öğretim ve eğitim çalışmalarımızın esası olacaktır.

- Köy okullarını yapmak işinde köylüyü bizzat çalıştırma sistemine devam edilecektir. Ancak bu okulların kereste, kiremit, cam, çivi gibi para ile satın alınması gereken malzemesini devlet temin edecektir. Köylülerle, vasıtaları ekip biçme, nadas zamanlarında serbest kalacaktır. Bütün okulsuz köyleri okula kavuşturma işi, öğretmen yetiştirme faaliyetine muvazi ve bununla ahenkli bir şekilde ve ortalama 10 yıllık bir süre içinde tamamlanacak surette Bakanlar Kurulunca teferruatlı bir uygulama planına bağlanacaktır.
- Şehir ve kasabalardaki ilkokul yapımı da köylerdeki esaslara benzer usullere bağlanacaktır.
- İlkokulu bitiren köy çocuklarını, köyde işe yarar bir meslek sahibi yapmak üzere bölge okullarının teşkiline devam edilecektir.
- Köy enstitülerinden çıkan gençlerin kendilerinden beklenen hizmeti başaracak surette bilgi ve tam bir milli duygu içinde yetişmelerine dikkat edilecektir.

¹⁴¹² <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HB15.htm> (25.01.2009 14:30)

¹⁴¹³ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/o15.htm> (25.01.2009 14:30)

- Enstitülerde yetiştirilmekte bulunan köy sağlık memurlarının sayısı artırılacaktır.
- Okulu bulunmayan yerlerden gelecek öğrencilerin tahsilini kolaylaştırmak için okullu merkezlerde öğrenci yurtlarının çoğaltılmasına çalışılacaktır. Her nevi ve derecedeki okulların öğretim araçlarını ve laboratuvarlarını tamamlama gayretleri artırılacaktır.
- Öğretimin her derecesi için ihtiyacı karşılayacak sayıda ve ehliyetle öğretmen yetiştirme işini dikkatle göz önünde bulunduracağız. Bu maksatla öğretmen okullarımızın teşkilat ve programlarında ihtiyacın bugünkü sekline uygun düzeltmeler yapılacaktır.
- Kasaba ve şehirlerimizin ortaokul ihtiyacını gidermek için gereken öğretmen kadrolarının yetiştirilmesine önem verilecektir.
- Liseleri bitirip olgunluk imtihanlarını vermiş olan gençlerin, burslu veya yatılı olanlara ait müsabaka dışında üniversite fakültelerine ve yüksek okullara girebilmelerini önleyen kayıtlar ve imtihanlar kaldırılacaktır.
- Tıp ve kimya gibi laboratuvar ve klinik durumları öğrenci kabulünde bir sınırlamayı zaruri kılmış olan kollarda eksikler giderilerek, yakın yıllarda bu kollara da olgunluk imtihanını vermiş her öğrencinin kabulü sağlanacaktır.

Üniversitelere verilmiş olan özerklik içinde gelişmelerine dikkat edeceğiz.

Yüksek Ziraat Enstitüleri de Üniversiteler Kanununun şümulü içine alınacaktır.

Teknik öğretim kurumlarımızın mevcut plana göre geliştirilmelerine devam olunacaktır.

Ankara'da büyük bir milli kütüphanenin kurulması için gereken çalışmalara hemen başlanacak ve memlekette artan okuma alakasını karşılayıcı kitaplıklar açılması ve mevcutların geliştirilmesi planlanacaktır.

Devlet Opera ve Tiyatrosu, kanun tasarısı hazırlanacak, Ankara Devlet Tiyatrosu binası yapılacak; Güzel sanatların türlü dallarında yeni kurumlar vücuda getirilecektir.

Her türlü spor faaliyetleri okullar ve kulüpler için öğretici kadroyu yetiştirecek olan Yüksek Beden Terbiyesi Enstitüsü'nün açılmasına çalışacağız.

Kapalı ve açık beden terbiyesi ve spor sahaları kurulması isinde teşebbüs alacağız¹⁴¹⁴.

¹⁴¹⁴ *T.C. Resmi Gazete*, 15 Ağustos 1946, Sayı. 6386, s. 11095-11096.

2. I.SAKA HÜKÜMETİ (10.09.1947-10.06.1948) (16. HÜKÜMET)

Başbakan: Hasan Saka (Trabzon)

Milli Eğitim Bakanı: Reşat Şemsettin Sirer (Sivas)¹⁴¹⁵

II-1. Oylama Sonuçları

Üye Sayısı: 465

Kullanılan Oy: 411

Kabul: 362

Red: 49

Katılmayan:54¹⁴¹⁶

II-2. Hükümet Programında Eğitim-Kültür

...Hükümetin ehemmiyetle üzerinde duracağı başlıca isleri yüksek heyetinize bu suretle bildirmiş oluyorum. Hükümetin sürekli genel vazifeleri hakkında tafsilata girişmeyi faydalı bulmadık. Hiç şüphe yok ki, bütün icraatında partimiz programına bağlı kalan hükümetimiz sağlık işlerinin ve milli eğitimin gelişme şartları üzerinde ehemmiyetle duracağı gibi, işçi ve çalışma hayatını nizamlama ve sosyal emniyeti sağlama meseleleri ile de çok yakından alakadar olacaktır¹⁴¹⁷.

¹⁴¹⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HB16.htm> (25.01.2009 14:30)

¹⁴¹⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/o16.htm> (25.01.2009 14:30)

¹⁴¹⁷ T.C. Resmi Gazete, 14 Ekim 1947, Sayı. 6732, s. 13018.

3. 2.SAKA HÜKÜMETİ (10.06.1948-16.01.1949) (17. HÜKÜMET)

Başbakan: Hasan Saka (Trabzon)

Milli Eğitim Bakanı: Hasan Tahsin Banguoğlu (Bingöl)¹⁴¹⁸

III-1. Oylama Sonuçları

Üye sayısı: 465

Kullanılan Oy: 348

Kabul: 308

Red: 40

Katılmayan: 104

Açık Üyelikler: 13¹⁴¹⁹

III-2. Hükümet Programında Eğitim-Kültür

...Yurdumuzun medeniyet ve refah yolunda ilerlemesini halk iradesine dayanan bir idarenin devamında görüyoruz. Bunun için kanunlarda, sosyal ve politik hayatta olduğu gibi her derecede okullarımızda demokratik terbiyenin yerleşmesine ehemmiyet vereceğiz.

...Yıllardır bütçemizin yarısını alan Milli Savunma masraflarını ve diğer yarısına yakın kısmını bulan devlet kadro giderlerini, öbür yandan kültür, ekonomi, sağlık ve bayındırlık alanlarında kalkınmamızın gerektirdiği karşılıkları, ekonomik kaynaklarımızı zorlamadan temin etmek ödeviyle karşı karşıya bulunmaktayız¹⁴²⁰.

¹⁴¹⁸ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HB17.htm> (25.01.2009 14:35)

¹⁴¹⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/o17.htm> (25.01.2009 14:35)

¹⁴²⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP17.htm> (25.01.2009 14:35)

4. GÜNALTAI HÜKÜMETİ (16.01.1949-22.05.1950) (18. HÜKÜMET)

Başbakan: Mehmet Şemsettin Günaltay (Sivas)

Milli Eğitim Bakanı: Hasan Tahsin Banguoğlu (Bingöl)¹⁴²¹

IV-1. Oylama Sonuçları

Üye Sayısı: 465

Kullanılan Oy: 391

Kabul: 349

Red: 42

Katılmayan: 68

Açık Üyelikler: 6¹⁴²²

IV-2. Hükümet Programında Eğitim-Kültür

Hükümet programında eğitim ve kültür ile ilgili bir maddeye rastlanmamıştır¹⁴²³.

¹⁴²¹ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HB18.htm> (25.01.2009 14:35)

¹⁴²² <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/o18.htm> (25.01.2009 14:40)

¹⁴²³ T.C. Resmi Gazete, 25 Ocak 1949, Sayı. 7114, s. 15429-15430.

5. 1.MENDERES HÜKÜMETİ (22.05.1950-09.03.1951) (19. HÜKÜMET)

Başbakan: Adnan Menderes (İstanbul)

Milli Eğitim Bakanı: Hüseyin Avni Başman (İzmir) 22.05.1950-03.08.1950

Ahmet Tevfik İleri (Samsun) 11.08.1950-09.03.1951¹⁴²⁴

V-1. Oylama Sonuçları

Üye Sayısı: 487

Kullanılan Oy: 282

Kabul: 282

Katılmayan: 192¹⁴²⁵

V-2. Hükümet Programında Eğitim-Kültür

...Maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, milli ahlakı sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürükleneceği tabiidir. Talim ve terbiye sisteminde bu gayeyi göz önünde bulundurmayan, gençliğini milli karakterine ve ananelerine göre manevi ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür müstakil bir millet olarak yaşamanın teminatı sayılamaz. Yıllardan beri sarıh bir istikametten ve rasyonel bir plandan mahrum olduğu için mütemadi değişikliklere, sarsıntılara uğrayan maarifimizin, milletçe katlanılan büyük maddi fedakarlıklarla mütenasip bir verimlilik arz etmediği açık bir hakikattir. Hükümetimiz, parti programımızda tespit edilmiş esaslar dairesinde, bu büyük milli davayı bir kül halinde ehemmiyetle ele almış bulunuyor. Tamamıyla demokratik bir ruh ile ve ilmin son neticelerine göre tespit edilecek geniş ve teferruatlı bir plan için maarif nimetini memleketin her tarafına müsavi şartlarla yaymayı temin edecek kanun tasarılarını hazırlıklarımız biter bitmez yüksek tasvibinize arz edeceğiz.

... Truman Doktrini ve Marşal Yardımıyla bu sulhçu siyasetimizi desteklediğinden dolayı kendisine milletçe samimi şükran hisleri beslediğimiz büyük dostumuz Birleşik Amerika ile ve büyük müttefiklerimiz İngiltere ve Fransa ile siyasi, iktisadi, kültürel münasebetlerimizi, samimiyet ve anlayış havası içinde hergün daha kuvvetlendirmek en büyük emelimizdir¹⁴²⁶.

¹⁴²⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HB19.htm> (25.01.2009 14:40)

¹⁴²⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/o19.htm> (25.01.2009 14:40)

¹⁴²⁶ *T.C. Resmi Gazete*, 3 Haziran 1950, Sayı. 7523, s. 18581-18582.

6. 2. MENDERES HÜKÜMETİ (09.03.1951-17.05.1954) (20. HÜKÜMET)

Başbakan: Adnan Menderes (İstanbul)

Maarif Vekili: Ahmet Tevfik İleri (Samsun) 09.03.1951-08.04.1953
Rıfkı Salim Burçak (Erzurum) 08.04.1953-17.05.1954¹⁴²⁷

VI-1. Oylama Sonuçları

Üye Sayısı: 487

Kullanılan Oy: 396

Kabul: 346

Red: 50

Katılmayan: 73¹⁴²⁸

VI-2. Hükümet Programında Eğitim-Kültür

Memlekette ilk, orta, yüksek ve teknik öğretim şubelerinin bir tek umumi maarif siyasetine göre idare edilmesi yoluna girilmiştir. Bu suretle muhtelif derece ve istikamette maarif müesseselerinin ahenkli bir şekilde gelişmeleri sağlanmış olacaktır.

Teknik öğretim okullarında ziraat ve yol kalkınmasının makineleşmesine muvazi olarak bölge ihtiyaçlarına lüzumlu ustaları yetiştirmek üzere kurslar ve şubeler kurulacaktır.

Köy okulları inşaatında Doğu illeri ile bu kadar geri kalmış diğer illerin ihtiyaçları ön planda tutulacak ve köylü vatandaşlarımızı mükellefiyete tabi tutan mevzuat kaldırılacaktır.

Doğuda bir üniversitenin temeli atılacaktır. Umumi terbiyemizde millî ve insani hedefleri gözden kaçırmadan ilmi ve pedagojik esaslara göre karakter şahsiyet ve maneviyat gelişmesine ehemmiyet vereceğiz.

Gençliğini milli karakterine ve ananelerine göre manevi ve insani kıymetlerle teçhiz edemeyen bir memlekette ilmin ve teknik bilginin yayılmış olması, hür ve müstakil bir millet olarak yaşamanın teminatı sayılamaz. Gençliğimizin "Vatan" ideali etrafında toplanmasını hareket noktası olarak alıyoruz.

İlkokul öğretmenlerinin gerekli hususiyetler göz önünde bulundurulmak şartıyla, aynı menşeden gelmelerine ve umumiyetle öğretmenlerimizin çok iyi vasıfta yetişmelerine ehemmiyet vereceğiz.

Tahsil ve terbiyede ilmi usullere sıkı sıkıya bağlı kalacağız¹⁴²⁹.

¹⁴²⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HB20.htm> (25.01.2009 14:50)

¹⁴²⁸ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/o20.htm> (25.01.2009 14:50)

7. 3. MENDERES HÜKÜMETİ (17.05.1954–09.12.1955) (21. HÜKÜMET)

Başbakan: Adnan Menderes (İstanbul)

Maarif Vekili: Hüseyin Celal Yardımcı (Ağrı)¹⁴³⁰

VII-1. Oylama Sonuçları

Üye Sayısı: 541

Kullanılan Oy: 520

Kabul: 491

Red: 27

Katılmayan: 17¹⁴³¹

VII-2. Hükümet Programında Eğitim-Kültür

...Hür ve müstakil bir millet olarak yaşamının teminatını yalnız memleketin maddi kudret ve takatinde değil, ayna zamanda halkın ve gençliğin manevi değerlerle teçhizinde bulan iktidarlarımızın maarif sahasına hayli bir ehemmiyet atfetmesi elbette ki tabii idi.

1950 yılında iktidara geldiğimiz zaman ilk iş olarak iktisadi kaynaklarımızı ve mali imkanlarımızı takviye edecek işlere girişmiş olmamıza rağmen maarif hizmetlerine 1950'nin 197 milyon lirasına mukabil 1954 yılında 313 milyon lira tahsis etmiş bulunuyoruz.

İktisat tedbirlerimizin müspet neticeleri ve mali takatimizde husule gelen inkişaf üzerine önümüzdeki devrede, bütün idari hizmet şubelerinde olduğu gibi, maarif sahasında da iktidarımızdan evvelki devirlerle mukayese edilemeyecek derecede hummalı hareketlere girişmenin zamanı artık gelmiş bulunmaktadır.

Gelecek yıllarda, bu sahada çok mühim neticeler elde edeceğimizden emin bulunuyoruz¹⁴³².

¹⁴²⁹ TBMM Zabıt Cerideleri, C.6, B:58 30.3.1951 O:1, s.65.

¹⁴³⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HB21.htm> (25.01.2009 14:50)

¹⁴³¹ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/o21.htm> (25.01.2009 14:50)

¹⁴³² T.C. Resmi Gazete, 27 Mayıs 1954, Sayı. 8717, s. 9525.

8. 4. MENDERES HÜKÜMETİ (09.12.1955-25.11.1957) (22. HÜKÜMET)

Başbakan: Adnan Menderes (İstanbul)

Maarif Vekili: Ahmet Özel (Sivas) 09.12.1955-12.04.1957

Ahmet Tevfik İleri (Samsun) 12.04.1957-25.11.1957¹⁴³³

VIII-1. Oylama Sonuçları

Üye Sayısı: 610

Kullanılan Oy: 536

Kabul: 403

Red: 133

Katılmayan: 66¹⁴³⁴

VIII-2. Hükümet Programında Eğitim-Kültür

Hükümet programında eğitim ve kültür ile ilgili bir maddeye rastlanmamıştır¹⁴³⁵.

¹⁴³³ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HB22.htm> (25.01.2009 14:50)

¹⁴³⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/o22.htm> (25.01.2009 14:50)

¹⁴³⁵ *T.C. Resmi Gazete*, 17 Aralık 1955, Sayı. 9183, s. 13194-13195.

9. 5. MENDERES HÜKÜMETİ (25.11.1957-27.05.1960) (23. HÜKÜMET)

Başbakan: Adnan Menderes

Maarif Vekili: Hüseyin Celal Yardımcı (Ağrı) 25.11.1957-08.06.1959

Mehmet Atıf Benderlioğlu (Yozgat) 09.12.1959-27.05.1960¹⁴³⁶

IX-1. Oylama Sonuçları

Üye Sayısı: 610

Kullanılan Oy: 536

Kabul: 403

Red: 133

IX-2. Hükümet Programında Eğitim-Kültür

Mekteplerden sağlık müesseselerine, toprak tevziinden tapulamaya, emniyet ve asayiş teşkilatından mahkemelere kadar bilcümle amme hizmetlerinin aziz milletimizin ihtiyaçlarına cevap verebilmek üzere, mali ve maddi her türlü imkanlardan faydalanılarak geliştirilmesine çalışılmıştır¹⁴³⁷.

¹⁴³⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HB23.htm> (25.01.2009 15:00)

¹⁴³⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP23.htm> (25.01.2009 15:00)

C. MİLLİ EĞİTİM ŞURALARINDA ALINAN KARARLAR (1946-1960)

1. III. Milli Eğitim Şurası (2-10 Aralık 1946)

Dönemin Milli Eğitim Bakanı: Reşat Şemsettin Sirer

Şurada Alınan Kararlar:

- 1.Ticaret ortaokulları ve liseleri program ve yönetmeliği
- 2.Erkek Sanat Ortaokulları ve Endüstri Program ve Yönetmeliği
- 3.Kız Enstitüleri Program ve Yönetmeliği
- 4.İstanbul Teknik Okulu Yönetmeliği
5. Aile ve okul arasında iş birliği sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması¹⁴³⁸
- 6.Kız teknik okulları yönetmeliği ile ilgili teklifler incelenip kabul edilmiştir¹⁴³⁹.

¹⁴³⁸ *Üçüncü Milli Eğitim Şurası (2-10 Aralık 1946)*, T.C. Maarif Vekaleti, Ankara, 1991, s. 9.

¹⁴³⁹ *Üçüncü Milli Eğitim Şurası (2-10 Aralık 1946)*, T.C. Maarif Vekaleti, Ankara, 1991, s. 243.

2. IV. Milli Eğitim Şurası (22-31 Ağustos 1949)

Dönemin Milli Eğitim Bakanı: Tahsin Banguoğlu

Şurada Alınan Kararlar:

1. 1948-1949 ders yılından itibaren uygulanmaya başlanan ilkokul programının incelenmesi
- 2.Yeni ortaokul programı projesinin incelenmesi
- 3.Lise ders konularının dört yıllık teşkilata göre tespiti
- 4.Ortaokullara ve liselere öğretmen yetiştiren eğitim enstitüleri ve yüksek öğretmen okulu teşkilatının ihtiyaçlara göre düzenlenmesi
5. Eğitim ve öğretimde dayarılan demokratik esasların gözden geçirilmesi kararlaştırmıştır¹⁴⁴⁰.

¹⁴⁴⁰ *Dördüncü Milli Eğitim Şurası (22-31 Ağustos 1949)*, T.C. Maarif Vekaleti, Ankara, 1991, s. 9.

3. V. Milli Eğitim Şurası (5-14 Şubat 1953)

Dönemin Milli Eğitim Bakanı: Tevfik İleri

5. Milli Eğitim Şurasında;

1.İlkokul programının amaç ve ilkeleriyle müfredat arasındaki ahengi temin için her ikisinde de bazı tadiller yapılması,

2.Toplu öğretim esasına göre ilerleyen derslerin birdenbire çocuğun kavrayışına, düşünme tarzına ve tecrübesine uymayan bir yön almasından dolayı, birinci devredeki öğretim sistemine, ikinci devre öğrencilerinin gelişme kademelerine uygun bir yön verilmesi,

3.Gerek şehir ve gerekse köy okullarında her ders için haftalık ders çizelgesinde belli saatlere mutlaka uymak yerine, Vekaletçe tesbit edilen haftalık, aylık ve yıllık tutarın öğretmenler tarafından esnek olarak kullanılması,

4.Programların memleket ölçüsünden uygulanmasına geçilmeden önce, çeşitli bölgelerdeki deneme okullarında işlenerek geliştirilmesi ve bundan sonra uygulanmaya başlanması karara bağlanmıştır¹⁴⁴¹ .

Ayrıca;

İlköğretim Kanun Taslağı üzerinde görüşmeler yapılmıştır¹⁴⁴².

¹⁴⁴¹ *Beşinci Milli Eğitim Şurası (5-14 Şubat 1953)*, T.C. Maarif Vekaleti, Ankara, 1991, s. 350-355.

¹⁴⁴² *Beşinci Milli Eğitim Şurası (5-14 Şubat 1953)*, T.C. Maarif Vekaleti, Ankara, 1991, s. 8-13.

4. VI. Milli Eğitim Şurası (18-23 Mart 1957)

Dönemin Milli Eğitim Bakanı: Ahmet Özel

Şurada Alınan Kararlar:

1. Orta yapı ve Sanat Okullarının programları o yaştaki çocukların zihni ve bedeni kabiliyetlerine göre bir değişime tabi tutulmalı

2.Yapı ve Sanat Enstitülerinin öğretim sürelerinin üç yıla çıkarılarak sanat liseleri haline getirilmeleri

3. İlk ve ortaokullarda orta sanat ve yapı okullarından mezun oldukları halde çeşitli sebeplerle öğrenime devam edemeyenleri, endüstrinin şiddetle ihtiyaç duyduğu elemanlar haline getirmek üzere ilkokul mezunları için çırak okulları açılması ve ortaokulu, orta sanat ve yapı okullarını bitirenler için ayrı şartlı tekamül sınıfları ve kursları açılması

5. Teknik öğretim okullarının müfredatları yeniden düzenlenirken çocukların sağlık ve ruh yapılarını takviye etmek üzere beden eğitimi ve müzik derslerine de yer verilmesi,

6.Gündüz tekniker okullarının 2 yıl, akşam tekniker okullarının 3 yıl öğrenim süresinin olması

7) Sanat enstitülerinin bazı bölümlerine kız öğrenci kız alınması karara bağlanmıştır¹⁴⁴³.

Kız teknik öğretiminin amacı;

a.Umumi eğitim

b.Ev kadınlığı eğitimi

c.Fertlerin, ailelerin, topluluk ve memleketin ihtiyaçlarına uygun mesleki eğitim hazırlığının gayeleri kararlaştırılmıştır¹⁴⁴⁴.

8) Memleket çapında bir halk eğitimi faaliyetinin umumi gayesi, prensipleri, metot ve vasıtaları görüşülmüştür. Buna göre gayeler;

1) Cehaletin tasfiyesi

2) Okumuşluğun İlerletilmesi

3) Milli birliğin kuvvetlenmesi

f) Toplum kalkınması

¹⁴⁴³ *Altıncı Maarif Şurası (18-23 Mart 1957)*, T.C. Maarif Vekaleti, Ankara, 1991, s. 202-208.

¹⁴⁴⁴ *Altıncı Maarif Şurası (18-23 Mart 1957)*, T.C. Maarif Vekaleti, Ankara, 1991, s. 296

- g) Hizmet ülküsünün gelişmesi
- h) Ahlak terbiyesi
- i) Tarih ve tabiat sevgisi
- j) İ ve dış turizm bilgisi verilmesidir.

Metod ve vasıtalar ise;

- 1) Ucuz ve bol resimli halk kitapları ve gazeteler,
- 2) Halk eğitiminde görme ve işitme yolu ile eğitim vasıtalarından geniş ölçüde faydalanılması,
- 3) “Köycü Kardeş Kolları” vasıtası ile her şehir okulunun seçeceği bir köy okulunu kardeş edinmesi,
- 4) Gençler için “Köy Kalkınma Kulüpleri” kurulması,
- 5) Ordu teşkilatından ve ilgili vekalet ve müesseselerin imkanlarından azami derecede faydalanılması,
- 6) Köy sanat ve endüstrisinin gelişmesine hizmet için gereken bilgi ve maharetlerin kazandırılması,
- 7) Yetişkinlerin eğitimi için halk veya gece üniversitelerinin ve liselerinin kurulmasıdır.

Halk eğitim çalışmaları için gerekli teşkilatın fonksiyonları görüşülerek karara baęlanmıřtır¹⁴⁴⁵.

¹⁴⁴⁵ *Altıncı Maarif şurası (18-23 Mart 1957)*, T.C. Maarif Vekaleti, Ankara, 1991, s. 85-88.

IX. RESİMLER

Resim 1: Aliye Berger-Güneş¹⁴⁴⁶

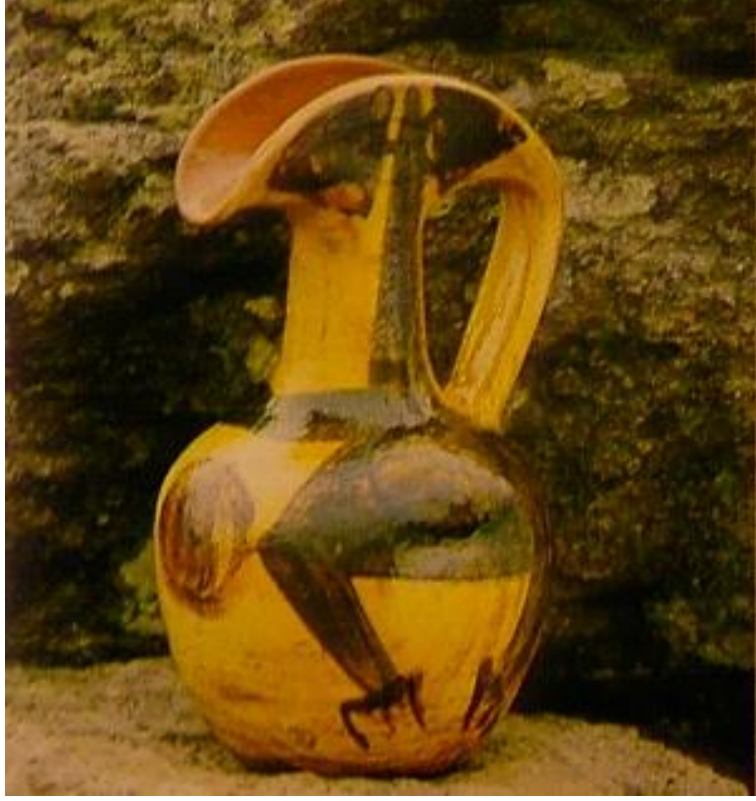
¹⁴⁴⁶ Tablonun alınığı kaynak; Nihal Elvan (ed), *Resim Tarihimizden “İş ve İstihsal” Yapı Kredi Resim Yarışması*, YKY, İstanbul, 2005, s. 57.

Bir komünistlik propagandası tahkikatı

Tanınmış ressamlardan Abidin Dino'nun yaptığı seramikler üzerinde komünist propagandası mahiyetinde bazı şekiller görüldüğü iddiası ile tahkikata başlanmıştır. Emniyet Birinci Sube Müdürlüğü bazı seramikleri tetkik ederek dosyayı tamamlamış ve Savcılığa vermiştir. Savcılık ressam hakkında tahkikata başlamıştır. Öğrendiğimize göre Abidin Dino halen İtalya'da bulunmaktadır.

Resim 2: Bir komünistlik Propogandası Tahkikatı¹⁴⁴⁷

¹⁴⁴⁷ *Ulus*, 13 Mayıs 1952, s. 2.

Resim 3 : Abidin Dino-Seramik¹⁴⁴⁸

¹⁴⁴⁸ Zeynep Avcı, *A'dan Z'ye Abidin Dino*, YKY, İstanbul, 2001, s. 228.

Resim 4 : Oldu da Bitti Maşallah¹⁴⁴⁹

Çizer: Ratip Tahir Burak

Yayınlandığı Gazete: Siyasi Halk Gazetesi

Tarih: 1 Haziran 1956

¹⁴⁴⁹ Kayış, Y., a.g.e., s. 212.

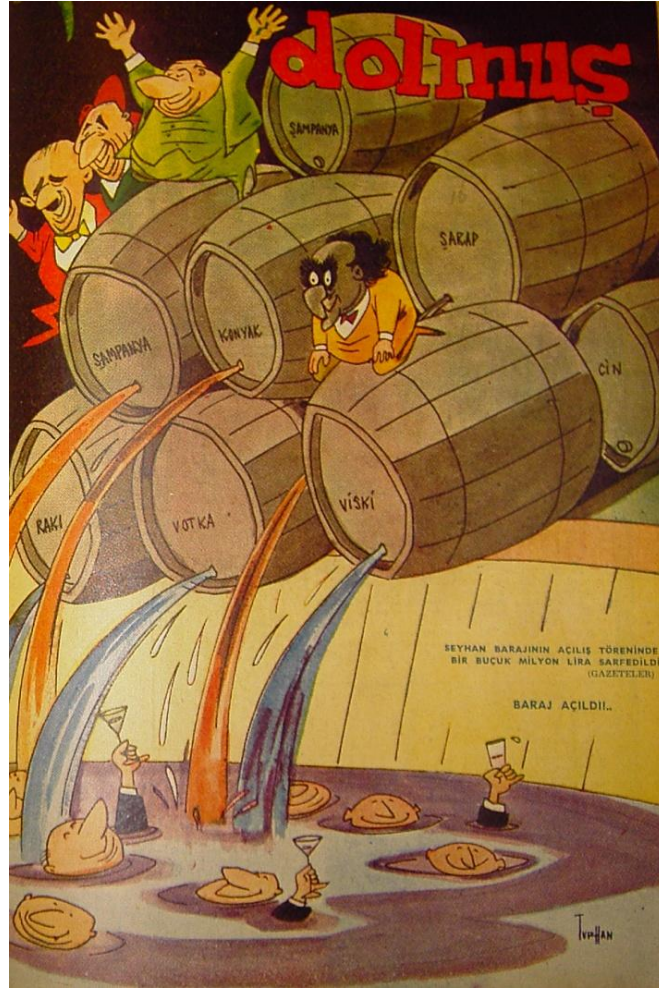
Resim 5: Arz ve Talep¹⁴⁵⁰

Çizer: Turhan Selçuk

Yayınlandığı Dergi: Dolmuş

Tarih: 7 Mart 1956

¹⁴⁵⁰ *Dolmuş*, 7 Mart 1956, S.10, C.1.

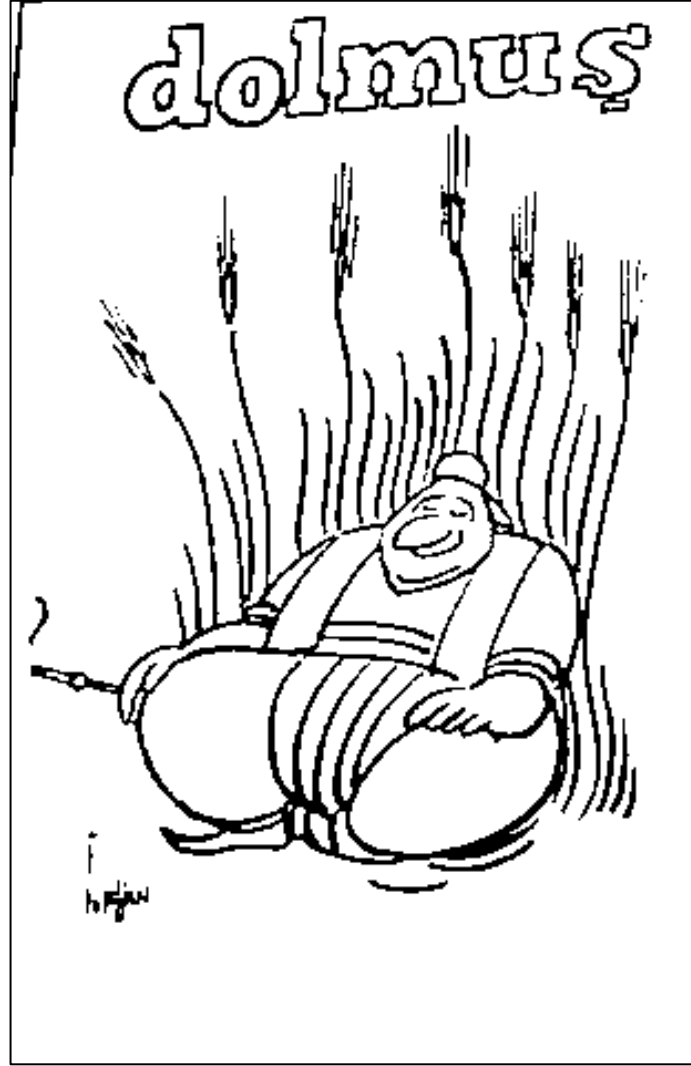
Resim 6: Baraj Açıldı¹⁴⁵¹

Çizer: Turhan Selçuk

Yayınlandığı Dergi: Dolmuş

Tarih: 19 Nisan 1956

¹⁴⁵¹ Dolmuş, 19 Nisan 1956, S.16, C.1.

Resim 7 :Köylü Milletin Efendisi¹⁴⁵²

Çizer: Turhan Selçuk

Yayınlandığı Dergi: Dolmuş

Tarih: 13 Kasım 1957

¹⁴⁵² Yetkin, Ç., a.g.e.,s. 268.

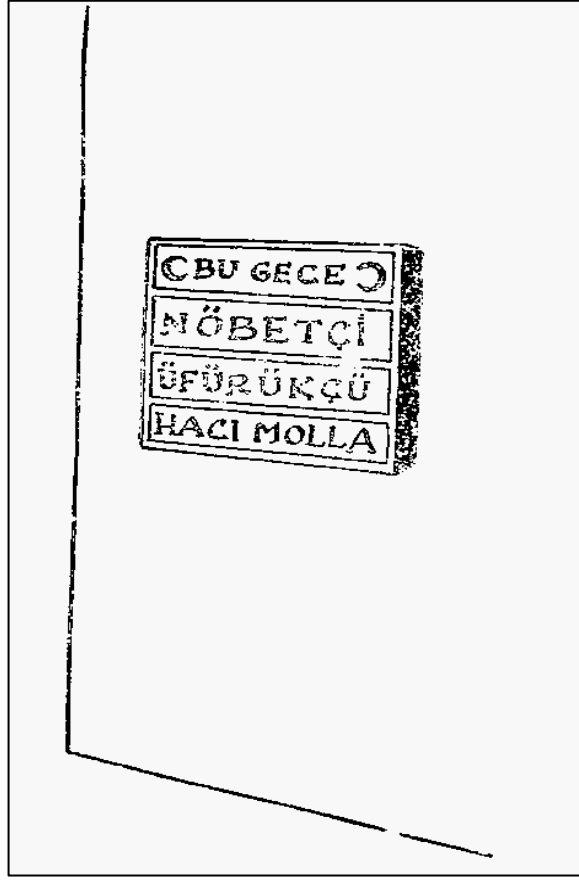
Resim 8: Köylü Milletin Efendisi (Toplattırılmayacak Bir Kapak)¹⁴⁵³

Çizer: Turhan Selçuk

Yayınlandığı Dergi: Dolmuş

Tarih: 19 Kasım 1957

¹⁴⁵³ Dolmuş, 12 Aralık 1957, S.101, C.4.

Resim 9:Asrileşen Köy¹⁴⁵⁴

Çizer: Ferruh Doğan

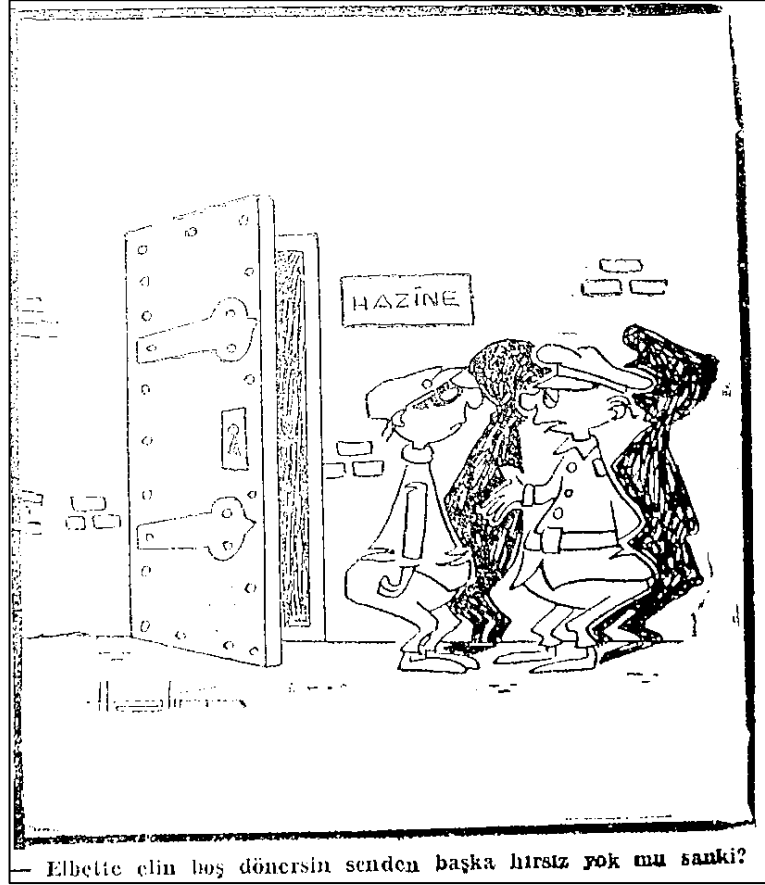
¹⁴⁵⁴ Doğan, F., *Asrileşen Köy*, Yenilik Yayınevi, İstanbul, 1956.

Resim 10:Asrileşen Köy¹⁴⁵⁵

Çizer: Ferruh Doğan

¹⁴⁵⁵ Doğan, F., a.g.e.

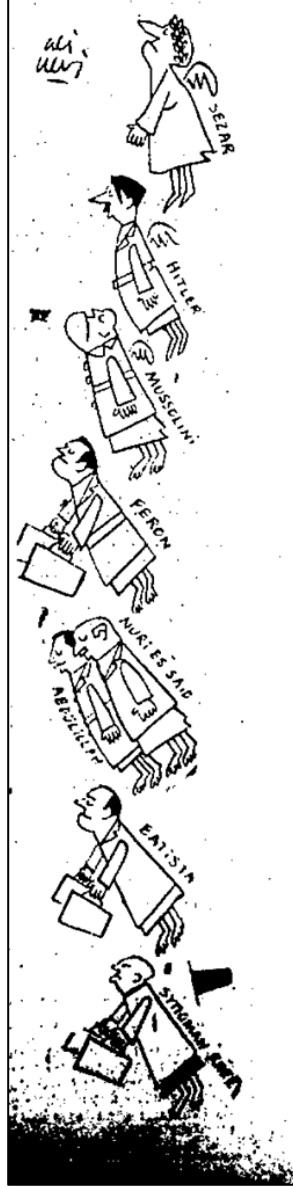
Resim 11: Bir tek Hırsız Sen mi Varsın?¹⁴⁵⁶

Çizer: Halim Büyükbulut

Yayınlandığı Gazete: Ulus

Tarih: 26 Temmuz 1957

¹⁴⁵⁶ Ulus, 26 Temmuz 1957, s. 1.

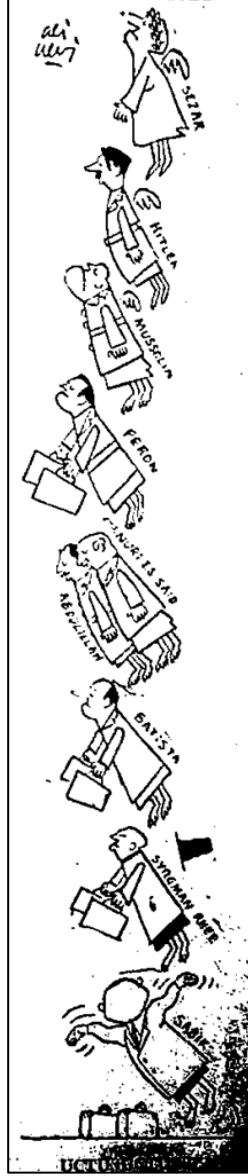
Resim 12:Uçtu Uçtu¹⁴⁵⁷

Çizer: Ali Ulvi

Yayınlandığı Gazete: Cumhuriyet

Tarih: 30 Nisan 1960

¹⁴⁵⁷ Cumhuriyet, 30 Nisan 1960, s. 1.

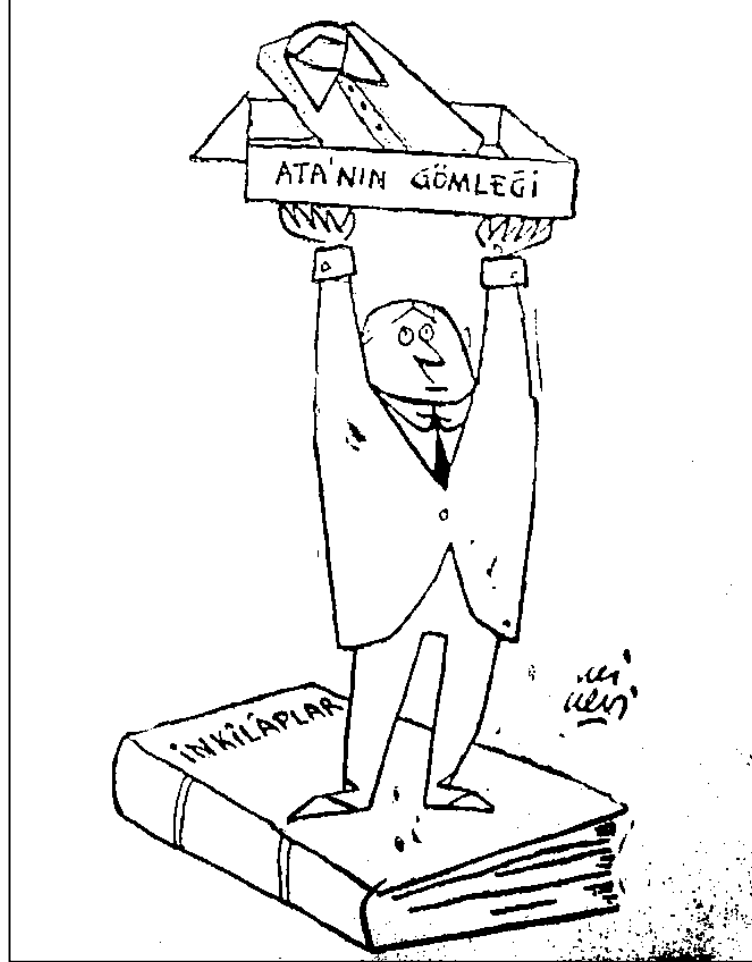
Resim 13:Uçtu Uçtu¹⁴⁵⁸

Çizer: Ali Ulvi

Yayınlandığı Gazete: Cumhuriyet

Tarih: 31 Mayıs 1960

¹⁴⁵⁸ Cumhuriyet, 31 Mayıs 1960, s. 1.

Resim 14:Bize Kalan Miraslar¹⁴⁵⁹

Çizer: Ali Ulvi

Yayınlandığı Gazte: Cumhuriyet

Tarih: 26 Mayıs 1960

¹⁴⁵⁹ Cumhuriyet, 26 Mayıs 1960, s. 1.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı-Soyadı: Başak KATRANCI KASALI
Doğum Yeri ve Tarih: İstanbul / 05.09.1980

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
(1999-2003)
Yüksek Lisans Öğrenimi: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi
Anabilim Dalı Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat Bilim Dalı (2003-2005)
Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

ÖZET

Çok Partili Dönemde Kültür Politikaları ve Sanata Yansımaları (1946-1960)

1946-1960 yılları arasını ele aldığımız bu çalışmamızda, söz konusu aralıkta iktidarların kültür politikaları ve bunların sanata etkileri araştırılmıştır. Bu dönemde Türkiye, siyasi açıdan bir değişim yaşamaktaydı. 1945 yılında çok partili hayata geçiş, 1946 yılında DP'nin kurulması, Türkiye'nin politik hayatında önemli dönemeçlerdir. 1950 seçimlerinde 27 yıllık C.H.P. iktidarı yerini D.P.'ye bırakmıştır. Bu tarihten sonra ülke yönetiminde artık yepyeni bir kadro işbaşındadır.

Bu değişim sadece bir kadro değişimi olarak kalmaz ve ülkede siyasetten ekonomiye, eğitimden sanata her alanda değişimler kendini göstermeye başlar. D.P., kendisinden önceki iktidar döneminde meydana getirilen kurumların tasfiyesi ile işe başlar. Kültür politikaları da bu değişimden etkilenir . Hasan Ali Yücel ile birlikte gündeme gelen Türk Hümanizması düşüncesi de terk edilmeye başlanır.

Tez çalışmamızda, öncelikle dönemin siyasi hayatı önemli gelişmeler ışığında ele alındıktan sonra kültür ve sanat olayları incelenmeye başlanmıştır. Bunu yaparken izlediğimiz yol öncelikle Cumhuriyet öncesi kültür ve sanat ortamından kısaca bahsetmek, Atatürk (1923-1938) ve 1946 yılına kadar olan İnönü dönemlerini (1938-1946) ele aldıktan sonra esas araştırma konumuz olan çok partili dönem (1946-1950) ve Demokrat Parti dönemini (1950-1960) ele almak olmuştur.

Çok partili dönem ve Demokrat Parti döneminde kültür ve sanat olaylarını incelerken, söz konusu dönemde meydana gelen olayları mümkün olduğunca ayrıntılı şekilde ele almaya çalıştık. Araştırmamızı daha çok birinci derece kaynaklara dayandırmaya gayret ettik. Ayrıca yine söz konusu dönem ile ilgili olarak ressam Özdemir Altan ve ressam Nüzhet Kutluğ ile röportajlar yaparak, dönem ile ilgili olarak görüşlerine başvurduk.

ABSTRACT

Culture Politics in Multi Party and Effects on Art (1946-1960)

The study focuses on 1946-1960 period –during which the Republic of Turkey had experienced a political shift to multi-party democracy–, and examines cultural policies and effects of those policies on art. The abovementioned political shift was characterized with two critical events in political life of the young Republic; Transition to multi party period in 1945, and the establishment of Democratic Party in 1946. In elections of 1950, Republican People's Party (RPP), which had been holding political power for 27 years, was replaced by the Democratic Party (DP) led by different cast of actors to govern the country.

Inevitably, the shift in political power had certain reflections in other arenas such as economics, education, and art. The institutions established during the Republican Party period were abolished by the Democratic Party. The winds of change had also brought new set of Culture Policies.

The study presents an extensive account of events within the field of art and culture in the light of political developments of the period. Initial focus is on the culture and art environment during the pre-republican period. Then, the study provides a summary of two consecutive governmental periods; Atatürk (1923-1938) and İsmet İnönü (1938-1946). The abovementioned three sections provides the background to analyse the multi party period (1946-1960)which is the major consideration of this dissertation.

In order to give a substantial account, the first hand resources were utilized alongside with the interviews conducted with two significant painters of the period.